МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ІМ. Ю. М. ПОТЕБНІ

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОГО ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНИНА У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Збірник тез доповідей
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

21–22 листопада 2024 року

Редактор-упорядник:
д. філософ. н., проф. В. Г. Воронкова

Львів – Торунь
Liha-Pres
2024

УДК 37:004:007.2(4)(062.552)
Ф79

Рецензенти:

Кивлюк Ольга – доктор філософських наук, професорка, завідувачка кафедри філософії, іноземних мов та соціально-гуманітарних дисциплін, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» (Київ, Україна);

Поліщук Олександр – доктор філософських наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Хмельницький, Україна);

Андркайтене Регіна – доктор PhD соціальних наук, лектор Литовського Університету спорту (Каунас, Литва)

Рекомендовано рішенням Вченої ради
Запорізького національного університету
(протокол № 6 від 24 грудня 2024 року)

Відповідальність за зміст тез несуть автори

Ф79 **Формування** концепції цифрової трансформації освіти та соціально-відповідального цифрового громадянина у контексті європейського досвіду : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 21–22 листопада 2024 року / ред.-упорядник: д. філософ. н., проф. В. Г. Воронкова. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – 634 с.

ISBN 978-966-397-447-7
DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-447-7

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Формування концепції цифрової трансформації освіти та соціально-відповідального цифрового громадянина у контексті європейського досвіду» сформовано згідно з Планом проведення конференцій Міністерства освіти і науки України за 2024 рік та відповідно до виконання завдань НДР «Цифрова людина і суспільство у контексті глобальних викликів» (2022–2024 рр.). Матеріали містять тези доповідей, повідомлень та виступів її учасників, у яких викладено наукові результати аналітичного осмислення сутності сучасних проблем цифрової трансформації освіти та соціально-відповідального цифрового громадянина у контексті європейського досвіду та перспектив розвитку України.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та студентів економічних та соціально-гуманітарних спеціальностей.

Матеріали публікуються в авторській редакції. Відповідальність за науковий рівень тез доповідей, обґрунтованість висновків, достовірність результатів, дотримання академічної доброчесності несуть автори.

УДК 37:004:007.2(4)(062.552)

© Колектив авторів, 2024
© Запорізький національний університет, 2024

ISBN 978-966-397-447-7

Міністерство освіти і науки України

Запорізький національний університет

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні ЗНУ

Запорізька обласна державна адміністрація

Національна Академія наук вищої освіти України

Академія економічних наук України

Український державний університет імені М. П. Драгоманова
(м. Київ, Україна)

Національний університет «Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна)

Житомирський національний університет імені Івана Франка
(м. Житомир, Україна)

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту
(м. Дніпро, Україна)

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
(м. Хмельницький, Україна)

Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
(м. Київ, Україна)

Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка
(м. Кропивницький, Україна)

Маріямпольський університет прикладних наук
(м. Маріямполе, Литва)

Університет Александраса Стульгінскіса
(м. Каунас, Литва)

Університет Вітаутаса Великого
(м. Каунас, Литва)

Університет Ромернса
(Литва)

Інститут розвитку міжнародної співпраці
(Республіка Польща)

Вища Школа Управління Охороною Праці у Катовіцах
(Республіка Польща)

Ченстоховський Технологічний Університет
(м. Ченстохова, Республіка Польща)

Гуманітарно-Природничий Університет ім. Яна Даугоша в Ченстохові
(м. Ченстохова, Республіка Польща)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1
ЦИФРОВІ ПРАВА ГРОМАДЯНИНА ЯК ЗДІЙСНЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ДОСВІД ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ

Воронкова Валентина Григорівна, Нікітенко Віталіна Олександрівна, Кивлюк Ольга Петрівна
ЦИФРОВІ ПРАВА ЯК ЧИННИК ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА ІНТЕГРАЦІЇ В ГЛОБАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР……19

Гостічко Богдан Русланович
ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ СЛУЖБОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……24

Капітаненко Наталя Петрівна
ОБМЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД……28

Козакова Маша Олегівна
РОЛЬ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ…… 31

Метеленко Наталя Георгіївна, Оглобліна Вікторія Олександрівна, Безрукова Валерія Сергіївна
АІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ……35

Нікітенко Віталіна Олександрівна, Воронкова Валентина Григорівна
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС ЕВОЛЮЦІЇ ЛЮДИНИ ВІД БІОЛОГІЧНОЇ ДО ЦИФРОВОЇ, ВІД ЦИФРОВИХ АТРИБУТІВ ДО ЦИФРОВИХ ПРАВ……38

Оглобліна Вікторія Олександрівна, Плиска Владислав Вікторович, Одарюк Ігор Олегович
ЗАХИСТ ЦИФРОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯНИНА: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ……43

Сіра Ксенія Володимирівна, Воронкова Валентина Григорівна
ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ І ЗМІСТУ ЦИФРОВИХ ДАНИХ……47

Соляненко Євгенія Вікторівна
РЕАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……52

Цимбалова Світлана Сергіївна
РЕАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ У КРАЇНАХ ЄС У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ…… 56

СЕКЦІЯ 2
ВІДПОВІДАЛЬНЕ ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ЦИФРОВИХ ПРАВ: ДОСВІД ЄВРОПИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Нікітенко Віталіна Олександрівна, Воронкова Валентина Григорівна
ЦИФРОВИЙ ГУМАНІСТИЧНИЙ ЦЕНТР: ДОСВІД ЄВРОПИ ДЛЯ УКРАЇНИ…… .61

Воронкова Валентина Григорівна, Нікітенко Віталіна Олександрівна
ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА В УПРАВЛІНСЬКУ ОСВІТУ МЕНЕДЖЕРА……..64

Грамчук Марина Олександрівна
ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ СУЧАСНОГО ЦИФРОВОГО МІСТА…… .68

Гречихіна Соф'я Артурівна, Крохмаль Наталія Василівна
ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО У СФЕРІ ГЕЙМІНГУ……73

Кивлюк Ольга Петрівна, Воронкова Валентина Григорівна, Нікітенко Віталіна Олександрівна
ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК КОНЦЕПЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУСПІЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ……..75

Крохмаль Наталія Василівна
ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ…… .79

Мирошниченко Сергій Аркадійович
ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА В УПРАВЛІНСЬКУ ОСВІТУ МЕНЕДЖЕРА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ…… .81

Пєтухова Ольга Василівна, Мержинський Євгеній Костянтинович, Глущевська Валерія В'ячеславівна
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОГО ГРОМАДЯНИНА В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ЗМІН……85

СЕКЦІЯ 3
ЕКОНОМІЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА, ВОЄННА, ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА: АДАПТИВНІ МЕХАНІЗМИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

Арабаджиєв Дмитро Юрійович
ПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ……90

Варавка Наталія В'ячеславівна
РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ……96

Горошко Сергій Олександрович
ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ПЕРІОДИ ЗМІН І ВИКЛИКІВ……99

Дашков Артур Олександрович, Меньшиков Микита Сергійович, Ажажа Марина Андріївна
ІНТЕГРАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА І МАРКЕТИНГУ В МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ……102

Дуюн Олеся Дмитрівна, Голомб Вікторія Володимирівна
СУЧАСНИЙ СТАН ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ……108

Клопов Іван Олександрович, Аленічев В'ячеслав Євгенійович, Солдатова Єлизавета Олександрівна
ЦИФРОВІ ДВІЙНИКИ В ПРОМИСЛОВОСТІ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ……111

Кочетов Владислав Миколайович
ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ГАЛУЗІ……115

Маркова Світлана Вікторівна, Марков Іван Євгенович
ІНТЕГРАЦІЯ АДАПТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ……118

Мартинюк Оксана Миколаївна, Нікітенко Віталіна Олександрівна
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДАМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я……123

Мацкуляк Артем Андрійович, Голомб Вікторія Володимирівна
ОЦІНКА СТАНУ КЛАСТЕРНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ……127

Метеленко Наталя Георгіївна, Шарапов Владислав Сергійович
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ: АДАПТИВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ……131

Мороз Олег Семенович
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ФУНДАМЕНТ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ……138

Ніколаєнко Євген Анатолійович
ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ……144

Оглобліна Вікторія Олександрівна, Загородній Сергій Анатолійович, Мазнєва Єлизавета Сергіївна
СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ШЛЯХУ ДО ЄС……148

Оглобліна Вікторія Олександрівна, Моргун Катерина Сергіївна, Балховітін Владислав Едуардович
ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ……152

Оглобліна Вікторія Олександрівна, Метеленко Наталя Георгіївна, Буц Олексій Вадимович
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ
ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ……156

Паршин Юрій Іванович, Олєніченко Володимир Петрович
КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ
У ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ……161

Рекотов Петро Валентинович, Савченко Данило В'ячеславович
ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ:
ПРАВОВІ АСПЕКТИ……165

Рекотов Петро Валентинович, Дебелий Владислав Сергійович
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……167

Рекотов Петро Валентинович, Кроль Богдан Олексійович
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРАВООХОРОННІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ……171

Сергієнко Тетяна Іванівна, Лобань Сергій Іванович
МЕХАНІЗМИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ПРОМИСЛОВОГО
ПІДПРИЄМСТВА У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ ТА ЇХ ВПЛИВ
НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ……174

Сірко Дмитро Сергійович
УДОСКОНАЛЕННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ КЕРІВНИКА
ТА ЙОГО КОМАНДИ В УМОВАХ КРИЗИ……180

Ткаченко Єлизавета Юріївна, Муравченко Євген Костянтинович
УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЗАСАДАХ
ПРІОРИТЕТНОСТІ РОЗВИТКУ ОБОРОННОЇ ГАЛУЗІ……183

Хорошун Вікторія Василівна, Дєвін Віталій Геннадійович
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДАПТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ……186

Цикін Дмитро Сергійович, Хорунжий Артем Вікторович, Ажажа Марина Андріївна
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……189

СЕКЦІЯ 4
ЦИФРОВІ ПРАВА В УМОВАХ ЦИФРОВОГО МІСТА ЯК ЧИННИК СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО, СОЦІАЛЬНОГО, КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

Воронкова Валентина Григорівна, Нікітенко Віталіна Олександрівна, Кивлюк Ольга Петрівна
ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ СУЧАСНОГО ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА……197

Гайворонська Аліна Ігорівна, Воронкова Валентина Григорівна
КИТАЙСЬКА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ІНІЦІАТИВА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ» ЯК ЧИННИК СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО, СОЦІАЛЬНОГО, КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ……203

Городецькова Марина Сергіївна
АНАЛІТИКО-ЕКОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИКОРИСТАННЯ “BIG DATA” ЯК ЧИННИК СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО, СОЦІАЛЬНОГО, КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙ ЦИФРОВОГО МІСТА……207

Осіпенко Руслана Віталіївна, Воронкова Валентина Григорівна
СТРАТЕГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК КЛЮЧОВОГО ДРАЙВЕРА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СІНГАПУРІ……212

Свінцова Надія Анатоліївна, Воронкова Валентина Григорівна
РОЗРОБКА МОДЕЛІ ЗЕЛЕНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ ЕКОМІСТА……216

Сігідов Василь Сергійович, Воронкова Валентина Григорівна
ВПЛИВ ІКТ НА ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ SMART CITY……220

Сухенко Валерія Віталіївна
ЦИФРОВІ ПРАВА ЯК НОВІТНЯ ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО МІСТА……225

СЕКЦІЯ 5
ЦИФРОВИЙ ГУМАНІЗМ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ І ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Воронкова Валентина Григорівна, Нікітенко Віталіна Олександрівна, Кивлюк Ольга Петрівна
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦИФРОВИХ ГУМАНІТАРНИХ НАУК ЯК НОВИЙ ВИМІР ТА МОЖЛИВОСТІ ЦИФРОВОГО ГУМАНІЗМУ……229

Коломоєць Ірина Василівна, Воронкова Валентина Григорівна
ЦИФРОВИЙ ГУМАНІЗМ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ТА БАЛАНСУ
МІЖ АВТОМАТИЗАЦІЄЮ ТА ЛЮДЯНІСТЮ: ШЛЯХ ДО ГАРМОНІЇ.....236

Кривега Людмила Дмитрівна, Сухарева Катерина Володимирівна
ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ МИСТЕЦТВА: ІННОВАЦІЇ
ТА ВИКЛИКИ.....239

Мар'єнко Вікторія Юріївна
ФІЛОСОФІЯ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ (ІКТ) НА ЛЮДИНУ..... 243

Нікітенко Віталіна Олександрівна, Воронкова Валентина Григорівна
КОНЦЕПЦІЯ КУЛЬТУРНОГО РОЗМАЇТТЯ
ЯК ВИРАЖЕННЯ ЦИФРОВОГО ГУМАНІЗМУ.....250

Оспіщев Дмитро Сергійович, Воронкова Валентина Григорівна
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОСТВОЄННОГО
ВІДРОДЖЕННЯ.....253

СЕКЦІЯ 6
КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ «ЦИФРОВОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ»

Білогур Влада Євгенівна
КОНЦЕПТ «ЦИФРОВОЇ СПОРТИВНОЇ ЛЮДИНИ»
В УМОВАХ ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ..... 259

Гаврилов Дмитро Віталійович, Рижова Ірина Станіславівна
МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ДИЗАЙНЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....265

Козачок Ірина Анатоліївна, Сидоренко Милана Юріївна
ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ УСПІШНОЇ ОСВІТНЬОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ.....268

Козловець Микола Адамович
НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ГУМАНІСТИЧНИЙ ВИМІР..... 273

Кравченко Алла Василівна
ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ
КОМПЕТЕНЦІЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....277

Лисенко Світлана Олександрівна
ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ
КОМПЕТЕНЦІЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ» В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
ТА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ..... 284

Олексенко Каріна Борисівна
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩІ……291

Олексенко Роман Іванович, Гарбар Галина Анатоліївна
ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА: ВИКЛИКИ ДОСТУПНОСТІ, ЯКОСТІ ТА ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНУ НЕРІВНІСТЬ……297

Поліщук Олександр Сергійович
ОСВІТА В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ……303

Рижова Ірина Станіславівна, Зайцев Захар Володимирович
ЗАСТОСУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ДИЗАЙНУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ……309

Рижова Ірина Станіславівна, Шумейко Дар'я Русланівна
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ДИЗАЙН-БРЕНДУ ЯК ШЛЯХ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ……314

Рижова Ірина Станіславівна, Стельмак Данило Володимирович
ЕФЕКТИВНІСТЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ……319

Рижова Ірина Станіславівна, Передерій Ульяна В'ячеславівна
ФІРМОВИЙ СТИЛЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ УПАКОВКИ……322

Рижова Ірина Станіславівна, Деркачова Анна Сергіївна
КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМІКСІВ У ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ УКРАЇНИ: КУЛЬТУРНІ КОНТЕКСТИ, ІННОВАЦІЇ ТА РОЛЬ У СУСПІЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ……326

Рижова Ірина Станіславівна, Тарануха Ольга Сергіївна
ПРОБЛЕМА УТИЛІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАНИХ ПАКУВАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ТА РОЛЬ ЕКОДИЗАЙНУ УПАКОВКИ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ……330

СЕКЦІЯ 7
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА, ФІНАНСІВ, ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Безверхий Ігор Анатолійович, Воронкова Валентина Григорівна
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМАНД РОЗРОБНИКІВ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ……335

Бурашнікова Олена Сергіївна
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ШІ) ДЛЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОДАТКОВИХ ПОСЛУГ……341

Варавка Наталія В'ячеславівна
ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА»…… 348

Вакало Дмитро Геннадійович, Ажажа Марина Андріївна
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД……353

Головкова Людмила Степанівна, Фіялова Олександра Іванівна
ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ: ФІНАНСОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ…… 358

Головкова Людмила Степанівна, Горяна Катерина Євгеніївна
СУЧАСНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В ПРОВІДНИХ КОРПОРАЦІЯХ СВІТУ……361

Івасів Андрій Борисович, Ажажа Марина Андріївна
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ ДЛЯ СПРИЯННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ…… 365

Король Світлана Анатоліївна, Метеленко Наталя Георгіївна, Мясоєдов Євгеній Ігорович
ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ У 2024 РОЦІ ЯК ЗАПОРУКА БЮДЖЕТНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ……373

Колісник Яна Віталіївна
РОЗРОБКА МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ…… 377

Крупа Андрій Геннадійович
ФІЛОСОФІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ОСНОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА…… 383

Кудильчак Олена Хасанівна, Воронкова Валентина Григорівна
РОЗРОБКА МОДЕЛІ ЦИФРОВОЇ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ)…… 388

Макаренко Андрій Петрович, Алістратов Олексій Валерійович
НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ QR-КОДІВ ДЛЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ У ВЕЛИКИХ КОМПАНІЯХ…… 394

Меліхова Тетяна Олегівна, Котенко Олексій Андрійович
ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ ВИТРАТ ЗА ЕКОНОМІЧНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ……400

Меліхова Тетяна Олегівна, Кравець Радомир Олегович
ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА АУДИТІ.....404

Меліхова Тетяна Олегівна, Чернов Кирило Ярославович
МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В АУДИТІ.....407

Метеленко Наталя Георгіївна, Бабак Микита Аркадійович, Сідоров Олексій Миколайович
СИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ ПРИ ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ.....411

Метеленко Наталя Георгіївна, Соколов Денис Павлович, Тарусов Дмитро Ігорович
ДЕСТАБІЛІЗУЮЧІ ВПЛИВИ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ
В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....414

Метеленко Наталя Георгіївна, Алексійчук Олександр Юрійович, Черніговська Катерина Леонтіївна
ВИКЛИКИ, РИЗИКИ, ІННОВАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ
ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....419

Метеленко Наталя Георгіївна, Сіліна Ірина Вадимівна, Муравченко Євген Костянтинович, Крутій Ксенія Миколаївна
ОБОРОННА РЕФОРМА В УКРАЇНІ ТА РОЗВИТОК
ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ.....426

Мирошник Юрій Володимирович
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ.....431

Мусійченко Олена Георгіївна, Мусійченко Денис Романович
ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ КОНТРОЛЬОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ
КОМПАНІЇ ТА СКЛАДАННЯ ПОДАТКОВОЇ ЗВІТНОСТІ.....435

Оглобліна Вікторія Олександрівна, Ардикуце Ігор Олексійович, Лукашов Микита Сергійович
РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНИХ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ.....438

Оглобліна Вікторія Олександрівна, Плиска Олег Вікторович, Гришина Аліна Євгеніївна
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....441

Оглобліна Вікторія Олександрівна, Рева В'ячеслав Олексійович, Дейнега Олександр Іванович
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ
МАРКЕТИНГОВИХ ДИСЦИПЛІН.....446

Оглобліна Вікторія Олександрівна, Метеленко Наталя Георгіївна, Пінчук Ігор Миколайович, Стефанова Олена Леонтіївна
УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ……450

Слюсарь Микита Юрійович
СТРАТЕГІЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ВИСОКОРОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ СВІТУ……455

Шапуров Олександр Олександрович, Гунза Юлія Сергіївна
СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БАНКІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ……461

Шапуров Олександр Олександрович, Давидюк Іван Іванович
ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ НА ЗАСАДАХ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ……467

Шапуров Олександр Олександрович, Ключко Анна Валеріївна
УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ НА ЗАСАДАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ……472

Шапуров Олександр Олександрович, Сидоров Олексій Іванович
ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН ТА ВІЙНИ……477

Шапуров Олександр Олександрович, Афанас'єва Анастасія Володимирівна
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ……482

Шапуров Олександр Олександрович, Дайлідоніс Наталія Вікторівна
УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ……489

Шапуров Олександр Олександрович, Черненький Олександр Михайлович
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРАТ «ЗАПОРІЖСКЛОФЛЮС» У НАПРЯМУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ……495

Шкіль Оксана Володимирівна, Шкіль Іван Олексійович, Ажажа Марина Андріївна
РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ……502

СЕКЦІЯ 8
КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТА ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Бабаян Артур Давидович
ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ГАЛУЗЬ АВТОМОБІЛЕБУДУВАННЯ……508

Бєлоконь Каріна Володимирівна, Манідіна Євгенія Анатоліївна
ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ)……511

Горпинич Ольга Валеріївна
ЗНАННЯ ТА ОСВІТА У ЦИФРОВУ ЕПОХУ……517

Горпинич Ольга Валеріївна, Постой Олена Олександрівна
АВТОМАТИЗАЦІЯ РЕКРУТИНГОВИХ ПРОЦЕСІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ НАПРЯМ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ……519

Горпинич Людмила Ігорівна, Журавель Владислав Валерійович
ОСВІТА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ……522

Кісельов Єгор Миколайович, Кісельов Віталій Єгорович
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЗАСОБИ ЗАХИСТУ В МЕРЕЖАХ ЕОМ»……524

Манідіна Євгенія Анатоліївна, Бєлоконь Каріна Володимирівна
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ……527

Румянцев Владислав Ростиславович, Савінов В'ячеслав Петрович
НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ……533

Стадник Степан Олександрович
ЛИТІ МАГНІЄВІ СПЛАВИ З ПОКРАЩЕНИМИ МЕХАНІЧНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ ТА ЖАРОМІЦНІСТЮ……538

Хвостак Василій Володимирович
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТАЛЕВИХ КОМПОЗИЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ БРОНІ НОВОГО ПОКОЛІННЯ……541

СЕКЦІЯ 9
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТУРИЗМУ

Андрюкайтене Регіна Михайлівна, Нікітенко Віталіна Олександрівна, Воронкова Валентина Григорівна
МОДЕЛЬ КРЕАТИВНОГО ТУРИЗМУ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ……543

Головкова Людмила Степанівна, Волков Андрій Сергійович
ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ ЄВРОПИ……551

Тесленко Тетяна Вікторівна, Перепаденко Дар'я Дмитрівна
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ТУРИЗМУ……555

Фурманова Олена Володимирівна, Нікітенко Віталіна Олександрівна
КОНЦЕПТ ЗЕЛЕНОГО ЦИФРОВОГО ТУРИЗМУ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ……558

Череп Алла Василівна, Венгерська Наталя Сергіївна, Безкоровайна Лариса Вікторівна, Воронкова Валентина Григорівна, Череп Олександр Григорович
ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО І ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ……564

СЕКЦІЯ 10
ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 073 «МЕНЕДЖМЕНТ»

Ажажа Марина Андріївна, Венгер Ольга Миколаївна, Фурсін Олександр Олександрович
ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 281 «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ» В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ……572

Андрюкайтене Регіна Михайлівна, Метеленко Наталя Георгіївна, Воронкова Валентина Григорівна
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 073 «МЕНЕДЖМЕНТ» В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ……577

Варавка Наталія В'ячеславівна
МІСЦЕ І РОЛЬ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ……583

Воєводін Олександр Миколайович, Глущевський В'ячеслав Валентинович
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ……586

Воронкова Валентина Григорівна, Нікітенко Віталіна Олександрівна, Бугайчук Оксана Василівна, Мар'єнко Вікторія Юріївна
ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 033 «ФІЛОСОФІЯ» В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ……592

Гальчинський Максим Миколайович
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ІНДУСТРІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я……599

Каплун Ростислав Дмитрович, Глущевський В'ячеслав Валентинович
ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ПРОЄКТУВАННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ КОМПАНІЙ: ІННОВАЦІЙНІСТЬ, КЛІЄНТООРІЄНТОВАНІСТЬ, ЦИФРОВІЗАЦІЯ……603

Метеленко Наталя Георгіївна, Глущевський Аркадій В'ячеславович
КОНЦЕПТИ СИСТЕМНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ІТ-ПРОЄКТІВ ОРГАНІЗАЦІЙ: ІННОВАЦІЙНІСТЬ, АНТИСИПАТИВНІСТЬ, РИЗИКОСТІЙКІСТЬ……609

Метеленко Наталя Георгіївна, Афонов Роман Петрович, Полусмяк Анатолій Анатолійович, Оспіщев Кирило Сергійович
ІНСТУТИЦІЙНІ РЕФОРМИ УКРАЇНИ В НАПРЯМКУ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ…… .615

Метеленко Наталя Георгіївна, Шарапов Владислав Сергійович, Сілін Антон Іванович, Сумма Владислав Сергійович
АНТИКРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ
ЯК ПЕРЕДУМОВА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ…… .621

Попова Алла Олександрівна, Метеленко Наталя Георгіївна, Клапоушенко Іван Павлович
СТАН ВИКОНАННЯ ВИМОГ РАМКОВОЇ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ЗМІНУ КЛІМАТУ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ З ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОСВІТИ ЩОДО КЛІМАТИЧНИХ ПРОБЛЕМ…… .625

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОГО ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНИНА У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ»……630

СЕКЦІЇ

СЕКЦІЯ 1. Цифрові права громадянина як здійснення універсальних прав людини у цифровому середовищі: досвід ЄС для України *(модератори секції: Воронкова Валентина – д.філос.н., проф., Мар'єнко Вікторія – аспірантка спеціальності 033 «Філософія», Бугайчук Оксана – аспірантка спеціальності 033 «Філософія»).*

СЕКЦІЯ 2. Відповідальне цифрове громадянство як реалізація цифрових прав: досвід Європи для України (*модератори секції: Воронкова Валентина – д.філос.н., проф., Сухенко Вікторія – магістрантка спеціальності «Промисловий менеджмент»).*

СЕКЦІЯ 3. Економічна, інформаційна, воєнна, енергетична безпека: адаптивні механізми мінімізації ризиків у цифровому просторі *(модератори секції: Клопов Іван – д.е.н., проф., Мороз Олег – к.е.н., доц., Крупа Андрій – аспірант спеціальності «Менеджмент»).*

СЕКЦІЯ 4. Цифрові права в умовах цифрового міста як чинник сталого економічного, соціального, культурного розвитку *(модератори секції: Нікітенко Віталіна – д. ф. н. проф., Сухенко Вікторія – магістрантка спеціальності «Промисловий менеджмент»).*

СЕКЦІЯ 5. Цифровий гуманізм: виклики та можливості взаємодії людини і технологій в умовах війни та поствоєнного відновлення *(модератори секції: Нікітенко Віталіна – д.філос.н., проф., Грамчук Марина – здобувач вищої освіти спеціальності «Філософія»).*

СЕКЦІЯ 6. Ключові напрямки трансформації «цифрової гуманітаристики» *(модератори секції: Ажажа Марина – д.н.держ.упр., проф., Фурсін Олександр – к.н.держ.упр., доцент).*

СЕКЦІЯ 7. Основні напрямки трансформації цифрової освіти у процесі викладання менеджменту, інформаційної економіки, підприємництва, фінансів, обліку та оподаткування *(модератори секції: Оглобліна Вікторія – к.е.н., доц., Сіліна Ірина – к.е.н., доц., Меліхова Тетяна – д.е.н., проф., Бурашнікова Олена – аспірантка спеціальності «Менеджмент»).*

СЕКЦІЯ 8. Ключові напрямки трансформації цифрової освіти у процесі підготовки фахівців економічних, соціально-гуманітарних та інженерних спеціальностей *(модератори секції: Шапуров Олександр – д.е.н., проф., Даюн Олеся – студентка спеціальності «Промисловий менеджмент»).*

СЕКЦІЯ 9. Цифрова трансформація туризму *(Венгер Ольга – к.п.н., доц., Слюсарь Микита – аспірант спеціальності «Менеджмент»).*

СЕКЦІЯ 10. Формування цифрових компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент» (модератори секції: *Метеленко Наталя – д.е.н., проф., Глущевський В'ячеслав – д.е.н., проф., Воєводін Олександр, аспірант спеціальності «Менеджмент», Ігор Безверхий – аспіранти спеціальності «Менеджмент»).*

СЕКЦІЯ 1
ЦИФРОВІ ПРАВА ГРОМАДЯНИНА ЯК ЗДІЙСНЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ДОСВІД ЄС ДЛЯ УКРАЇНИ

Модератори секції: Воронкова Валентина – д.філос.н., проф.,
Мар'єнко Вікторія – аспірантка спеціальності 033 «Філософія»,
Бугайчук Оксана – аспірантка спеціальності 033 «Філософія».

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-447-7-1

УДК 342.727:004.738.5:004.056

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

КИВЛЮК ОЛЬГА ПЕТРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософії та психології, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Київ, Україна)
E-mail: panyolga@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7900-9299 (м. Київ)

ЦИФРОВІ ПРАВА ЯК ЧИННИК ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА ІНТЕГРАЦІЇ В ГЛОБАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

Актуальність дослідження цифрових прав людини має велике значення для захисту прав людини у цифрову епоху, так як має бути досягнутий міжкультурний діалог у суспільстві, проте, щоб реалізувалося дане право

необхідно реагувати на оцифрування, щоб правова система має бути відповідним чином реструктурована. В результаті розвитку цифрового права як науки деякі вчені почали досліджувати вплив інформаційних/цифрових технологій на людську онтологію та епістемологію. Сьогодні людське тіло є тілом постмодерністського суспільства у сенсі розвитку цифрового суспільства та культури. Існування людини у вимірі інформаційних/цифрових технологій – це існування «біологічної людини» з «цифровими атрибутами», у результаті чого формується «інформаційна особистість», яка є відображенням біологічної особистості в цифровому просторі і належить до інформаційної ідентичності [1].

«Портрет» особистості, що сформований з цифрових даних на просторах всесвітньої мережі Інтернет, використовується та узагальнюється для аналізу поведінки людей в цифровому суспільстві, що визначає сталий образ особистості – «інформаційно-цифровий портрет». Прискорення розвитку інформаційних/цифрових технологій, з одного боку, прискорює/спрощує життя людей, а з іншого боку, призводить до зростаючої залежності людей від цих технологій. Тому сьогодні цифровізація стала найактуальнішою темою на хвилі інформаційної революції, вона є динамічним процесом розвитку цифрового суспільства. Цифрове суспільство сформувалося як складний соціальний феномен і почало еволюціонувати – від двовимірного до тривимірного, від фрагментів до цілого, «розмиваючи» межі реального та віртуального. Цифрова «ерозія» на різних етапах стала проявлятися в існуванні, реалізації соціальної діяльності людини на основі інформації, даних та кодів, що поступово сформувало «цифрові атрибути» людини, які виявилися чинником посилення цифровізації та інтелектуалізації [2].

Процес розвитку цифрового суспільства насправді є процесом взаємної трансформації цифровізації соціальної діяльності людини та – «цифрових атрибутів» людини. Таким чином, цифровізація реалізувала накопичення інформаційних ресурсів/даних, циркуляцію та агрегацію цих ресурсів/даних, а інтелект здійснив інтеграцію. Цифровізація соціальної діяльності людини та її «цифрові атрибути» становлять два аспекти розвитку цифрового суспільства. Хоча цифровізація соціальної діяльності людей створила цифрове суспільство, вона також вплинула на самих людей [3].

Навколо концепції «цифрових прав людини» розгорнулися дискусії в академічних колах. Прихильники даної теорії зазначають, що «цифрові права людини» є оновленням та удосконаленням традиційних прав людини і становлять четверте покоління прав людини. Критики вважають, що «цифрові права людини» не мають нових характеристик, специфічної моральної основи, не можуть бути виправдані як основне право. Таким

чином, «цифрові права людини» стали представляти новий тип модернізації прав людини – як четвертого покоління прав людини, що походить від існуючого поняття прав людини». Ми намагалися проаналізувати питання про те, чи створюють «цифрові права людини» четверте покоління прав людини, чи певною мірою є питанням політичного судження, чи «цифрові права людини» вже мають характеристики нового типу прав людини. Деякі вчені наголошують, що «цифрові права людини» можуть задовольнити прагнення людей до кращого життя, посилити обов'язкову силу закону щодо наукової та технічної етики та зміцнити систему дискурсу юридичних кіл у міжнародному співтоваристві. Також існує думка, що «цифрові права людини» – це зовсім новий термін, новий тип права, який виник в епоху великих даних, цифрових послуг, цифрової інфраструктури тощо. Суб'єкти прав «цифрових прав людини» включають як окремих осіб, так і колективи, суб'єкти зобов'язань в основному вказують на підприємства і деякі державні установи з цифровими правами, а взаємодія суб'єктів прав і обов'язків являють собою синтез/інтеграцію відповідних процесів [4].

Перше покоління прав людини – це громадянські та політичні права, включаючи права на життя, рівність, свободу слова, релігії, власності та права голосу, які в основному відображені у статтях з 3 по 21 Загальної декларації прав людини 1948 року. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1953 р. та Європейська конвенція про права людини 1953 р.

Права людини другого покоління – це економічні та соціальні права, у тому числі права на працевлаштування, права на соціальне забезпечення та права на добробут, які в основному відображені у статтях 22–28 Загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Права прийняті в 1966 р.

«Права третього покоління – це колективні права і права солідарності, такі як право на самовизначення, екологічні права, права дітей і корінних народів, які в основному відображені в міжнародних договорах, таких як Стокгольмська декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй, прийнятої в 1972 р.». Поділ К. Васака прав людини між трьома поколіннями має відносно різні політичні цілі.

Деякі вчені ставлять під сумнів дану теорію з погляду історичного поділу, природи прав та пріоритету прав. Вказують на те, що тимчасова вісь теорії прав людини між поколіннями не відповідає історії. Є точка зору, що еволюція – концепцій прав людини в історії не збігається з розвитком теорій прав людини в межах поколінь. Як свідчить аналіз, цифрові права – це права людини у всесвітній мережі Інтернет, що стосуються

доступу, участі, безпеки даних та конфіденційності, цінностей, орієнтованих на людину, таких як гідність, повага, рівність, справедливість, відповідальність, згода та екологічна стійкість. Існують різні глобальні, регіональні та місцеві ініціативи, які роз'яснюють різні елементи цифрових прав. Хартія прав людини в Інтернеті та Хартія прав людини та принципів в Інтернеті, розроблені Динамічною коаліцією з прав та принципів в Інтернеті на Форумі ООН з управління Інтернетом (IGF). Обидві хартії визначають, як слід інтерпретувати стандарти прав людини стосовно онлайнсередовища. Африканська декларація прав і свобод в Інтернеті – це загальнорегіональна декларація, в якій викладаються принципи, необхідні для захисту прав людей в Інтернеті, створення онлайн-середовища, яке найкраще відповідає потребам та цілям соціального та економічного розвитку Африки. У 2015 році громадянське суспільство на Філіппінах оприлюднило Філіппінську декларацію про права та принципи Інтернету, краудсорсингову декларацію, яка відображає мрії, надії та сподівання філіппінців щодо того, яким має бути Інтернет. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) у 2015 році фактично визначила понад 50 декларацій та структур, пов'язаних з Інтернетом. У тому ж році Центр досліджень Інтернету та суспільства Беркмана Кляйна визначив 30 таких конституцій та список із 42 прав, розділивши їх на сім тем. У цих рамках свобода вираження поглядів, право на недоторканність приватного життя і право на доступ до Інтернету були трьома темами, що найчастіше згадуються. Іншими важливими темами є свобода інформації, прозорість та відкритість процесів та мереж управління Інтернетом [5].

У 1997 році американський активіст Роберт Б. Гельман (Robert B. Gelman) висунув проєкт «Декларації прав людини в кіберпросторі», заснований на «Загальній декларації прав людини», висунув концепцію «прав людини в кіберпросторі». У 2014 році Європейська комісія прийняла «Посібник з прав людини користувачів Інтернету», який спрямований на захист прав та свобод користувачів Інтернету, що включає ряд мережевих прав для користувачів Інтернету. У грудні 2016 року 27 німецьких експертів опублікували Хартію цифрових основних прав Європейського Союзу (Charter of Digital Fundamental Rights of the European Union). Виходячи з цього, деякі країни (Іспанія) та міжнародні організації (Європейська комісія) послідовно видали «Декларації» та «Хартії» про цифрові права. В представленому дослідженні ми орієнтуємося на документи міжнародних організацій, які досліджують проблему цифрових прав людини, а також на праці українських та іноземних вчених: Р. Андрюкайтене, В. Воронкової, О. Кивлюк, В. Нікітенко, Р. Олексенка, А. Череп, О. Черепа, М. Гудмена, П. Діамандіса, Д. Левітіна, Роберт Б. Гельмана та інших.

Веклику роль сьогодні відіграє вирішення проблем цифрових прав людини та громадянина, що включають: 1) Конфіденційність і захист персональних даних, в основі якої захист приватності в умовах масового збору даних компаніями та державними органами: роль регуляторів (наприклад, GDPR у ЄС або законодавства України) у захисті персональної інформації: виклики у забезпеченні прозорості обробки даних і права «бути забутим». 2) Доступ до інтернету як базове право, так як Інтернет є невід'ємною частиною сучасного життя та базовим правом людини, що вимагає усунення цифрової нерівності між міськими і сільськими регіонами, для чого слід розвивати державні програми з розвитку цифрової інфраструктури та забезпечення доступу до інтернету. 3) Свобода вираження та боротьба з цензурою, в основі якої право громадян на вільне вираження думок у цифровому просторі; проблеми дезінформації, мови ненависті та маніпуляцій у соціальних мережах: регулювання контенту: баланс між свободою слова та необхідністю контролю. 4) Цифрова безпека та кіберзахист, що включає захист від кібератак, зломів і крадіжок даних: освітні програми для підвищення рівня кіберграмотності громадян, підвищення ролі держави та приватних компаній у забезпеченні цифрової безпеки. 5) Етичне використання технологій та штучного інтелекту, шо включає використання алгоритмів і штучного інтелекту, в основі яких захист від дискримінації та упередженості; відкритість та прозорість у роботі автоматизованих систем ухвалення рішень: забезпечення права на пояснення рішень, ухвалених технологіями [6]. Ці теми особливо актуальні в Україні в умовах активної цифровізації суспільства та економіки, а також інтеграції в глобальний інформаційний простір.

Список використаних джерел:

1. Воронкова Валентина, Кивлюк Ольга, & Андрюкайтене Регіна. Еволюція від активного відповідального громадянства до цифрового в контексті критичного мислення: досвід країн ЄС. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house"Helvetica", 2023. 14(91). P. 23–34.
2. Воронкова Валентина, Нікітенко Віталіна. Проблема трансформації людини у контексті трансгуманізму: методологія цифрової антропології. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. Вип. 16(93). P. 9–17.
3. Воронкова В. Г., & Нікітенко В. О. Креативне місто як чинник розвитку цифрового суспільства. Комунальне господарство міст. Харків, 2022. Том 2. Вип169(2022): Серія: Економічні науки. С. 57–64.
4. Кивлюк Ольга, Воронкова Валентина, & Андрюкайтене Регіна. Інтелектуальна власність у контексті креативних індустрій, економіки та мислення (на прикладі країн Євросоюзу). *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica", 2022. Вип. 13(90). P. 74–86.

5. Кивлюк О. П., Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Цифрові права людини як вираження цифрових атрибутів: соціально-філософське обґрунтування. Освітній дискурс: збірник наукових праць / голов. ред. О. П. Кивлюк. Київ : ТОВ Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація». 2023. Випуск 44(4–6). С. 7–22.

6. Коломоєць Тетяна, Верлос Наталя, Нікітенко Віталіна, Воронкова Валентина, Цифрові права в умовах розвитку штучного інтелекту та глобалізації: виклики та можливості. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19(96). P. 207–217.

УДК 342.7

ГОСТІЧКО БОГДАН РУСЛАНОВИЧ,
студент І курсу факультету суспільних наук та міжнародних відносин
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)
E-mail: bogdan.gostichko@gmail.com
Науковий керівник: **Капітаненко Наталія Петрівна,**
д.юрид.н., доц., доцент кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)
E-mail: kapitanenko.np@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-1475-5784

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ СЛУЖБОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист службової інформації є одним із ключових аспектів забезпечення національної безпеки. В умовах воєнного стану в Україні, введеного відповідно до Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. [6] та Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 [4], важливість конфіденційності, цілісності та доступності інформації стає критичною для сфери публічного управління, ефективного управління військовими силами та іншими стратегічними установами. Враховуючи сучасні технологічні виклики та постійну загрозу з боку агресора, організація захисту службової інформації вимагає комплексного підходу, що включає як технічні, так і організаційні заходи,

спрямовані на мінімізацію ризиків і забезпечення стабільної роботи в екстремальних умовах.

Метою дослідження є аналіз особливостей захисту службової інформації в умовах воєнного стану на основі аналізу нормативно-правових актів та наукових джерел.

Інститут службової таємниці є одним з найбільш складних в інформаційних правовідносинах. Його розвиток супроводжується постійними змінами у термінології, практики застосування відповідних нормативно-правових норм та захисті інформації, що відноситься до службової. На цей час в українському законодавстві не можна знайти однозначного визначення службової інформації. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року поділяє інформацію з обмеженим доступом на три види: а) конфіденційну інформацію, б) таємну інформацію, в) службову інформацію (ст. 21) [3]. У свою чергу відповідно до ст. 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року, до службової інформації може належати, окрім зібраної в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності та у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці, лише інформація, що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень [5].

У рекомендаціях Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань додержання конституційного права людини і громадянина зазначено, що під внутрішньовідомчою службовою кореспонденцією варто розуміти будь-який документ незалежно від його назви та реквізитів, який підготовлений будь-якою особою (службовцем) усередині суб'єкта владних повноважень та адресатом якого є інша особа чи структурний підрозділ цього суб'єкта владних повноважень. Отже, листування з іншим суб'єктом владних повноважень чи будь-якими іншими фізичними або юридичними особами не можна вважати «внутрішньовідомчою» кореспонденцією [7]. При цьому цей документ повинен мати службовий характер, тобто бути пов'язаним із роботою суб'єкта владних повноважень. Водночас під «відомством» варто розуміти не тільки центральний апарат органу влади, але і його територіальні підрозділи.

Відповідно до чинного законодавства кожен орган державної влади має право самостійно визначати інформацію, віднесену до службової. Документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію,

присвоюється гриф «для службового користування». Обов'язковість присвоєння грифу пояснюється необхідністю особливого обліку та зберігання таких документів. Гриф представляється як матеріальним носіям службової інформації, так і документам в електронній формі.

У вітчизняному законодавстві, визначають правники, закріплюється перелік орієнтовних критеріїв віднесення до службової інформації, які повинні: створюватися за кошти державного бюджету або перебувати у володінні, користуванні чи розпорядженні організації; використовуватися з метою забезпечення національних інтересів держави; не належати до державної таємниці; внаслідок розголошення такої інформації можливе: порушення конституційних прав і свобод людини та громадянина; настання негативних наслідків у внутрішньополітичній, зовнішньополітичній, економічній, військовій, соціальній, гуманітарній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній сферах та у сферах державної безпеки і безпеки державного кордону; створення перешкод у роботі державних органів [2].

Робота з документами, які містять службову інформацію, здійснюється відповідно до Типової Інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 736. Ця Інструкція визначає єдині вимоги до ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, зібрану під час провадження оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, діяльності у сфері оборони держави, та іншу службову інформацію, в органах державної влади, інших державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим [8].

Категорія службової інформації використовується не лише в Україні, а й у багатьох розвинених країнах для захисту внутрішньої інформації державних установ. Наприклад, у Німеччині діє гриф «для службового користування», а в США службова інформація охоплює також комерційну таємницю і ноу-хау. Поширення таких даних без дозволу карається застосуванням до правопорушника кримінальної відповідальності [1].

Незважаючи на відсутність чіткого регулювання службової інформації, її обіг частково регламентується українськими законами. Прийняття окремого закону, особливо в умовах воєнного стану, створило б правову основу для систематизації обігу та безпеки службових відомостей, сприяючи збалансуванню права громадян на доступ до інформації та захисту державної і приватної безпеки.

В умовах воєнного стану мають встановлюватися чіткі вимоги до обробки, зберігання та передачі службової інформації з додатковим

захистом окремих категорій даних; посилюватися відповідальність за розголошення чи неправомірне використання інформації, включаючи кримінальну відповідальність за дії, що загрожують національній безпеці; необхідно ввести обмеження на використання незахищених засобів зв'язку, програм та пристроїв. Співпраця з правоохоронними органами та військовими структурами забезпечуватиме оперативне реагування на загрози та правопорядок у сфері інформаційної безпеки.

Отже, захист службової інформації в умовах воєнного стану є критично важливим компонентом забезпечення національної безпеки. Наявні проблеми, зокрема недосконаліть законодавчої бази, застарілі методи захисту та недостатній рівень впровадження сучасних технологій, вимагають негайного реагування держави для забезпечення інформаційної безпеки суспільства.

Список використаних джерел:

1. Галинська К. Ю. Забезпечення безпеки службової інформації в Україні: правові аспекти. *Недержавний сектор безпеки: сучасний досвід та проблеми порівняльно-правового регулювання* : тези доп. учасників II Міжнар. наук.-практ. конф. 19 квіт. 2014 р. Харків, 2014. С. 21–23.
2. Жмур Н. Захист службової інформації: стан законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 7. С. 158–161.
3. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 48. ст. 650.
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 18.11.2024).
5. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. ст. 314.
6. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні : Закон України від 24 лютого 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (дата звернення: 18.11.2024).
7. Рекомендації Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань додержання конституційного права людини і громадянина. URL: https://rm.coe.int/recomendations-final-10-02-21/1680a165f7.
8. Типова інструкція про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію : затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 736. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 18.11.2024).

УДК 342.7

КАПІТАНЕНКО НАТАЛЯ ПЕТРІВНА,
д.юрид.н., доц., доцент кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)
E-mail: kapitanenko.np@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-1475-5784

ОБМЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Інформація як феномен цивілізації стала базою формування сучасного інформаційного суспільства. Кожен має право користуватися перевагами такого суспільства, реалізуючи права та свободи в інформаційній сфері. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та запровадження їх в життя сприяли появі, формуванню та подальшому розвитку інституту інформаційних прав, а в подальшому й інформаційного права. Інформація виступає як засіб реалізації прав та свобод людини. В той же час, в окремих випадках можуть встановлюватися обмеження прав та свобод, в тому числі й інформаційних, із зазначенням дії цих обмежень. Встановлення умов та підстав обмеження інформаційних прав з позицій верховенства права на основі аналізу норм міжнародних актів є важливим для українського суспільства. Для української спільноти в умовах воєнного стану актуально ознайомитися з умовами та підставами обмеження інформаційних прав для вдосконалення вітчизняного законодавства в зазначеній царині.

Серед науковців, що займалися дослідженнями інформаційних прав, слід назвати дослідження: І. Арістової, О. Баранова, І. Бачило, К. Бєлякова, В. Брижка, В. Бутузова, В. Воронкової, В. Гавловського, О. Гаврилова, Ю. Гелич, К. Калюжного, Р. Калюжного, Б. Кормича, Т. Костецької, О. Кохановської, В. Ліпкана, А. Марущака, О. Олійника, Є. Петрова, А. Тадеєва та інших.

Метою дослідження є встановлення умов та підстав обмеження інформаційних прав на основі аналізу міжнародних і регіональних правових актів та наукових джерел.

Цивілізація як соціальна система, яка перебуває у стані постійного самовдосконалення, прагнучи гармонії, потребує соціального порядку. Для успішного подальшого саморегулювання цивілізація, її підсистеми та елементи повинні дотримуватись правових норм як найбільш ефективних

засобів соціального регулювання [2, с. 9]. Право на інформацію, як одне з основних прав людини, містили Декларація прав людини і громадянина (Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen, 1789 р.) та Біль про права (Bill of Rights, 1791 р.), визнаючи їх важливість для людини, що підтверджує віднесення права на інформацію до основних загальновизнаних громадянських і політичних прав. Інформаційні права є відносно новим явищем, яке виникло завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та формуванню інформаційного суспільства [6].

Встановлення умов та підстав обмеження інформаційних прав в умовах значної залежності сучасного суспільства від інформаційно-комунікаційних технологій є актуальним для глобального світу, держави, суспільства і людини. Чинні міжнародні акти містять відповідні положення. Так, ч. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини визнає загальні підстави для обмеження прав людини, зазначаючи, що «при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» [1]. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) вже безпосередньо розглядає право кожної людини на безперешкодне дотримування своїх поглядів та вільне вираження свого погляду, визнаючи, що користування вказаними правами накладає особливі обов'язки та особливу відповідальність. Саме тому це право може бути пов'язане з певними обмеженнями, які «мають бути встановлені законом і бути необхідними: 1) для поважання і репутації інших осіб; 2) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення» (ст. 19) [5]. Відповідно, цим пактом було акцентовано увагу на особливості вказаних прав і конкретизовано перелік умов та підстав їх обмеження.

Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р.) містить декілька статей, які визначають інформаційні права та умови їх обмеження, а саме: публічність проголошення судового рішення в умовах закритого судового засідання в демократичному суспільстві задля захисту моралі, громадського порядку, національної безпеки, інтересів неповнолітніх або приватного життя сторін; обмеження допускається лише за рішенням суду, якщо це строго необхідно для захисту правосуддя (ст. 6); втручання органів влади у здійснення права на повагу до приватного та сімейного життя дозволене лише законом і лише в інтересах безпеки, порядку, здоров'я, моралі чи захисту прав інших осіб і є необхідним в демократичному суспільстві (ст. 8); право на свободу вираження поглядів може підлягати обмеженню,

що встановлено законом і є необхідним в демократичному суспільстві «в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду» (ст. 10) [4]. Також Європейська конвенція з прав людини встановлює можливість для відступу для зобов'язань країнами під час війни чи іншої суспільної небезпеки відповідно до пропорційності загроз за умови, що такі заходи не протирічать іншим її зобов'язанням. Важливим є встановлення меж обмежень прав людини – лише для тих цілей, які визначені в законі.

Отже, здійснений аналіз вказаних міжнародних та регіональних правових актів надає можливість встановити умови та підстави обмеження інформаційних прав. Передусім, варто зазначити, що обмеження інформаційних прав в суспільстві може відбуватися лише з позицій верховенства права як одного з принципів демократичного суспільства і який полягає у пануванні права в суспільному житті [3].

До умов, за яких можливе обмеження інформаційних прав, варто віднести: 1) обмеження прав має встановлюватися законом; 2) закон має містити положення про строк обмеження прав; 3) обов'язково в законі має бути зазначена ціль обмеження прав і використання лише у відповідності до цілі; 4) пропорційність обмеження прав реальним загрозам в демократичному суспільстві; 5) застосування обмеження прав як необхідного, єдиного допустимого заходу для досягнення легітимної мети державою; 6) діяння в межах, необхідних для забезпечення громадського порядку.

Обмеження інформаційних прав можуть бути встановлені задля: поважання і репутації інших осіб; охорони державної безпеки, громадського порядку; охорони здоров'я чи моральності населення; захисту моралі, національної безпеки; захисту інтересів неповнолітніх або приватного життя сторін; територіальної цілісності або громадської безпеки; запобігання заворушенням чи злочинам; захисту репутації чи прав інших осіб; запобігання розголошенню конфіденційної інформації; підтримання авторитету і безсторонності суду.

Таким чином, норми міжнародних та регіональних правових актів передбачають умови та підстави обмеження інформаційних прав у суспільстві, які мають бути обґрунтованими, тимчасовими, пропорційними та підконтрольними. Важливо зберігати баланс між обмеженням інформаційних прав та забезпеченням безпеки людини, суспільства і держави. Українське законодавство щодо обмеження інформаційних прав має базуватися на положеннях міжнародних договорів, які є частиною національного законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 19.11.2024).
2. Капітаненко Н. П. Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: стан, проблеми, перспективи : монографія / Н. П. Капітаненко. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 412 с.
3. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava (дата звернення: 19.11.2024).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, затверджена Радою Європи 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 19.11.2024).
5. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, затверджений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Сухорольский П. М. Проблеми забезпечення та розвитку прав людини в умовах інформаційного суспільства. *Український часопис міжнародного права.* 2013. № 1. С. 18–23.

УДК 342.7

КОЗАКОВА МАША ОЛЕГІВНА,
студентка І курсу факультету суспільних наук та міжнародних відносин
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)
E-mail: kozakova.m.o@gmail.com
Науковий керівник: **Капітаненко Наталія Петрівна,**
д.юрид.н., доц., доцент кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)
E-mail: kapitanenko.np@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-1475-5784

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Значення інформації в сучасному суспільстві важко переоцінити. У даний час інформатизація суспільства проходить досить стрімко, а у сфері публічного управління помітно збільшується потік найрізноманітнішої

інформації, вдосконалюються засоби і способи її передачі, обробки та зберігання. Інформація є основним ресурсом для державних службовців, забезпечуючи обґрунтованість управлінських рішень. Збільшення обсягу даних та необхідність їх захисту, точності й доступності створюють нові виклики в умовах цифровізації публічного управління.

Науковці акцентують увагу на важливості інформаційної грамотності, сучасних технологій та управління даними у державному секторі. Однак практичні аспекти адаптації до цих змін ще потребують дослідження

Основна мета – аналіз значення інформації у діяльності держслужбовців, її впливу на рішення, визначення вимог до компетентності та факторів ефективного використання інформаційних ресурсів у державному управлінні.

Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року визначає інформацію як відомості або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [4]. Важливо, що кожен має право на отримання, використання, поширення, зберігання та захист інформації для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів.

У силу розвитку процесів інформатизації публічного управління державні службовці залучені в цілу систему інформаційних правовідносин, що зумовлює необхідність вдосконалення інформаційного обміну, розробки нових моделей правового регулювання та підвищення прозорості діяльності органів влади.

Недоліки в інформаційному забезпеченні професійної діяльності державних службовців роблять їх роботу малоефективною. У зв'язку з цим інформаційну взаємодію державних службовців із громадянами та господарюючими суб'єктами повинно бути поставлено на принципово новий рівень, який буде відповідати розвитку процесів диджиталізації.

Однією з передумов сталого демократичного розвитку суспільства є інформаційна відкритість органів публічної влади. Саме прозорість дій влади є головною запорукою здійснення ефективної політики, уможливлення громадського контролю і зміцнення довіри до себе з боку людей. У всіх демократичних країнах влада зобов'язана виконувати чіткі процедури інформування громадян про свою діяльність і використовувати механізми залучення громадськості до формування державної політики та до оцінювання якості її реалізації [3, с. 6]. Однак публічність державної служби не має переходити межі службової інформації чи державної таємниці.

Впровадження інноваційних перетворень в Україні в умовах розвитку інформаційних технологій передбачає використання сучасних форм і методів роботи, які базуються на електронному обміні інформацією.

Швидка та якісна обробка інформації органами державної влади, органами місцевого самоврядування, комерційними та некомерційними суб'єктами господарювання надає можливість прискорити отримання інформації, її опрацювання та прийняття найбільш оптимального рішення [2].

Важливим моментом при використанні інформаційних технологій для управління державою є не тільки культура та інтелект суспільства в цілому, але й культура та інтелект державних службовців. В цьому контексті варто звернутися до важливості формування цифрових компетентностей у державних службовців відповідно до Концепції розвитку цифрових компетентностей, схваленої розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. Відповідно до зазначеного розпорядження «цифровою компетентністю є динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням таких технологій» [5].

Актуальність формування цифрових компетенцій для професійної діяльності державних службовців обумовлена: змінами ролі, місця, функцій та завдань органів публічної влади в умовах глобалізації, розбудови громадянського та інформаційного (цифрового) суспільства, побудови сервісної та цифрової держави; активізацією участі громадян і бізнесу у формуванні і реалізації публічної влади; масштабним впровадженням ІКТ в усі сфери життєдіяльності особи, суспільства та держави, у тому числі, в публічне управління та адміністрування, а також та новими можливостями щодо їх використання; пріоритетами та політики, у тому числі з використанням сучасних ІКТ, їх цифрових комунікацій з органами завданнями державної політики цифрових трансформацій та цифровізації, визначеними національним законодавством та міжнародними зобов'язаннями України; недостатнім рівнем обізнаності та готовністю публічних службовців та громадян до впровадження та застосування сучасних ІКТ, інструментів е-урядування та е-демократії.

Згідно дослідження ООН "E-Government Survey 2022» Україна у 2022 році за рейтингом е-уряду (індекс EGDI) Україна зайняла: у 2022 році 46 місце серед 193 країн світу, у 2020 році – 69, у 2018 році – 82 місце, у 2016 – 62 місце. Лідери 2022 року: Данія, Фінляндія та Південна Корея. EGDI формується на основі вимірів: надання онлайн-послуг, телекомунікаційне підключення та кадровий потенціал [1]. За рейтингом е-участі (індекс EPI) – Україна у 2022 році зайняла 57 місце зі 193 країн світу, 46 – у 2020 році, 75 – у 2018 році, 32 – у 2016 році [6].

Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки включає низку завдань щодо впровадження інструментів е-урядування: електронної системи управління документами, автоматизованого обміну даними між електронними інформаційними ресурсами органами виконавчої влади, надання адміністративних е-послуг, розвитку відкритих даних тощо

Отже, інформація є фундаментальним ресурсом у професійній діяльності державних службовців, безпосередньо впливаючи на ефективність управління та якість надання державних послуг. У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій значення інформаційного забезпечення державної служби неухильно зростає. Державні службовці працюють із великими обсягами різноманітної інформації, що є не лише предметом їхньої праці, але й основою для ухвалення управлінських рішень. Інтеграція сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і дотримання принципів відкритості та оперативності інформаційного забезпечення сприятимуть створенню ефективного публічного управління, орієнтованого на потреби людини та суспільства.

Список використаних джерел:

1. Дослідження ООН “E-Government Survey 2022». URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/Data-Center

2. Капітаненко Н. П. Правове забезпечення електронного документообігу. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. Випуск 84. Ч. 3. С. 130–138.

3. Пахнін М. Л. Вплив інформаційного суспільства на розвиток системи публічного управління». *Теорія та практика державного управління.* 2015. Вип. 4(51). URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-4/doc/1/09.pdf

4. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. *Відомості Верховної Ради Україн*и. 1992. № 48. Ст. 650.

5. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text

6. E-Participation Index. URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/Overview/E-Participation-Index#

УДК 340.1

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID/Researcher ID 0000-0002-6757-3124

ОГЛОБЛІНА ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
к.е.н., доцент, доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємнитцва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: va.ogloblina@gmail.com
ORCID/Researcher ID 0000-0001-6627-0255

БЕЗРУКОВА ВАЛЕРІЯ СЕРГІЇВНА,
бакалавр гр. 6.0723-фдпс-с2
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

АІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

З появою і стрімким розвитком цифрової економіки виникають нові виклики щодо захисту прав громадянина. Цифрові права громадянина є адаптацією фундаментальних прав людини до умов сучасного цифрового світу. Ці права включають захист персональних даних, конфіденційність, свободу вираження, право на доступ до інформації та нові права, які виникли з розвитком інтернету. Наприклад, право на видалення даних («право на забуття») є важливим для захисту конфіденційності в умовах, коли особисті дані можуть зберігатися на сервері десятиліттями. У Європейському Союзі права громадян у цифровому середовищі захищаються такими нормативними актами, як Загальний регламент захисту даних (GDPR). Цей документ вимагає, щоб організації мали обґрунтовані підстави для обробки персональних даних та забезпечували їх захист.

В епоху розвитку цифрової економіки, Україна, як держава з високим рівнем цифровізації та розширенням цифрових послуг, таких як «Дія», потребує законодавчих механізмів для забезпечення безпеки та

конфіденційності цифрових прав своїх громадян. Удосконалення регулятивної бази не тільки зміцнить довіру громадян до цифрових послуг, але й сприятиме адаптації України до європейських стандартів у цій сфері, що є важливим аспектом євроінтеграції. Питання захисту цифрових прав особливо актуальні на тлі глобальних тенденцій до зростання використання особистих даних у комерційних та державних цілях, тому прозорі та чіткі регулятивні механізми допоможуть забезпечити ефективний захист громадян [1].

Одним з найпотужніших інструментів для забезпечення захисту цифрових прав громадян у сучасному суспільстві є штучний інтелект (AI). AI дозволяє автоматизувати процеси збору, обробки та аналізу великих обсягів даних у реальному часі, що надає можливість швидше реагувати на загрози порушення конфіденційності та кібербезпеки. AI-системи вже сьогодні широко використовуються для моніторингу та аналізу даних, що дозволяє попереджати витік інформації та своєчасно виявляти можливі загрози, що є особливо важливим для захисту прав громадян у цифровому середовищі.

Окрім цього, AI здатен забезпечити персоналізований підхід до захисту даних, адже системи можуть самостійно визначати, які дані потребують додаткового захисту. Наприклад, у багатьох країнах AI-системи використовуються для контролю та аналізу доступу до конфіденційних даних. Це дозволяє швидше виявляти спроби несанкціонованого доступу та зменшувати ризик витоку даних. AI також може допомогти у наданні доступу до інформації особам з обмеженими можливостями, створюючи адаптовані інтерфейси та послуги.

Впровадження AI у сферу захисту цифрових прав потребує нормативного регулювання, яке б гарантувало відповідальність, прозорість та етичність використання технології. В ЄС вже розроблені етичні норми для AI-систем, зокрема, принципи прозорості та неприпустимості дискримінації. Україна може скористатися цим досвідом, щоб розробити національні стандарти для використання AI, які б враховували місцеві умови та особливості цифрової інфраструктури [2].

Історія розвитку штучного інтелекту розпочалася у 1950-х роках. Тоді вчені почали розробляти перші алгоритми, здатні імітувати людське мислення. Проте розвиток AI проходив не рівномірно; у 1970–1980-х роках дослідження значною мірою припинилися через обмеження у потужностях комп'ютерів та відсутність достатнього фінансування. Лише у 2000-х роках з появою нових обчислювальних потужностей штучний інтелект почав активно використовуватися у різних галузях, таких як медицина, фінанси, кібербезпека тощо. Сьогодні AI вже використовується у багатьох

аспектах життя, і його розвиток вимагає відповідного регулювання, особливо з огляду на конфіденційність і безпеку даних.

Для ЄС питання регулювання AI є одним з пріоритетів. У 2021 році Європейська комісія запропонувала законодавство, яке класифікує технології AI за рівнем ризику і встановлює вимоги для кожного з рівнів. Наприклад, AI-системи з високим ризиком мають бути прозорими та підлягати обов'язковому контролю. Це дозволяє зменшити ризики порушення прав громадян у цифровому середовищі. Для України адаптація цього досвіду може стати корисною, оскільки дозволить створити національні стандарти для захисту громадян у цифровому середовищі [3].

Штучний інтелект має великий потенціал для забезпечення цифрових прав громадян, особливо в умовах швидкої цифровізації суспільства. AI дозволяє автоматизувати процеси виявлення та реагування на порушення, що робить систему захисту більш ефективною. Наприклад, AI-системи можуть використовуватися для аналізу великої кількості запитів на доступ до персональних даних, що дозволяє знизити навантаження на людський ресурс і прискорити процес надання послуг.

AI також може забезпечити прозорість цифрових послуг, дозволяючи громадянам відстежувати використання своїх даних і краще контролювати, хто і як отримує доступ до їхньої інформації. Це особливо важливо у сфері охорони здоров'я, де AI-системи можуть допомагати забезпечити конфіденційність даних пацієнтів, або в державних послугах, де AI може відстежувати обробку заявок та гарантувати, що процес є прозорим та безпечним [4].

Отже, питання цифрових прав громадян є надзвичайно важливим для сучасного суспільства, особливо в умовах стрімкого розвитку цифрової економіки і збільшення обсягів даних, що зберігаються в цифровому середовищі. В Україні, де цифровізація набирає обертів, питання захисту прав громадян у цифровому середовищі має бути пріоритетним. Використання досвіду ЄС дозволить Україні створити правову базу, яка буде відповідати європейським стандартам і забезпечить надійний захист прав громадян.

Розробка національної стратегії, яка врахує досвід ЄС та адаптує його до українських реалій, допоможе Україні забезпечити права громадян у цифровому середовищі та підвищить рівень довіри до державних цифрових послуг. Це сприятиме зміцненню правової бази для захисту персональних даних, забезпечення конфіденційності та боротьби з кіберзагрозами, а також підтримуватиме основоположні права людини у цифровому середовищі.

Інтеграція AI у процес захисту цифрових прав громадян також відкриє нові можливості для підвищення ефективності цифрової економіки. Це дозволить автоматизувати багато процесів з надання державних послуг, що допоможе знизити навантаження на держслужбовців і забезпечить

швидший та надійніший захист прав громадян. Зокрема, штучний інтелект дозволить громадянам отримувати більш персоналізований підхід у вирішенні їхніх запитів, а також забезпечить більшу прозорість у використанні їхніх даних.

Список використаних джерел:

1. Оглобліна В. О., Попова А. О., Р. П. Афонов, А. І. Сілін. Цифровий інструментарій фінансового управління: інформаційно-аналітичне забезпечення. *Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика* : монографія за ред. д.філософ.н., проф В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Ліга-Прес, 2023. С. 221–304.

2. Dobrosotskaya, L. The Role of AI in Digital Transformation of Government Services. *Ukrainian Journal of Digital Rights*, 2023.

3. European Commission. Proposal for a Regulation on Artificial Intelligence. Brussels: European Commission, 2021.

4. Castelluccia, C., Le Métayer, D. Understanding AI and its Impact on Data Privacy. *European Journal of Law and Technology*, 2022.

УДК 342.7

НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС ЕВОЛЮЦІЇ ЛЮДИНИ ВІД БІОЛОГІЧНОЇ ДО ЦИФРОВОЇ, ВІД ЦИФРОВИХ АТРИБУТІВ ДО ЦИФРОВИХ ПРАВ

Цифрова доба створила цифрове суспільство, у якому люди використовують «сировину», таку як інформація, дані та коди для створення віртуального простору, що існує паралельно фізичному світу. Цей простір став

п'ятим стратегічним простором після землі, океану, неба та космосу. Коли люди входять у цей віртуальний простір для здійснення різних соціальних дій, подібно до того, як Гідденс описує заміну аграрного суспільства на індустріальне суспільство, цифрове виживання робить життя людей більше не прив'язаним до землі. Людина виходить з фізичного поля та порушує межі регіону, поля чи клану. Існування людей у віртуальному цифровому суспільстві формує нові «цифрові атрибути», людина еволюціонує від біологічної людини до «цифрової людини», «цифрові атрибути» людини стають домінуючими.

В епоху цифрових технологій, зіткнувшись з такими інформаційними технологіями, як великі дані, блокчейн, штучний інтелект та Інтернет речей, людям важко зрозуміти, що діючий суб'єкт здійснює свою діяльність в одному куточку землі, а його поведінка може змінюватися в кількох місцях одночасно за допомогою передачі даних. У вимірі інформаційних технологій формою існування людини є вже не традиційна «біологічна людина», а «інформаційна людина» з «цифровими атрибутами». «Інформаційні люди» з «цифровими атрибутами» у цифровому просторі постають переважно у двох формах: статичній та динамічній. Динамічна «інформаційна людина» є модернізацією статичної «інформаційної людини», являє собою соціальну особистість з «цифровими атрибутами».

Так звана динамічна «інформаційна людина» відноситься до автономної біологічної людини, яка використовує інформаційні технології для виконання низки соціальних дій, тим самим досягаючи ефекту відокремлення поведінки від фізичного тіла. Тим більше, що сьогоднішній світ зазнає серйозних змін, яких не спостерігалося за сторіччя, відбувається перетворення ресурсів – трансформація від «цифровізації офісу» до «цифровізації суспільства», людина починає рухатися до «цифровізації всього». Люди взаємодіють і формують один одного, що робить «цифрове» суспільство» стабільним.

«Цифрові атрибути» людей зародилися в період «цифровізації всього» завдяки поглибленню цифровізації соціальної діяльності людини. Оцифрування сприяло еволюції від біологічної людини до «інформаційної» та завершує серію соціальних перетворень у цифровому просторі. Цифровізація соціальної діяльності людей та розширення «цифрових атрибутів» людей є двома аспектами розвитку цифрового суспільства. Хоча цифровізація соціальної діяльності людини створила цифрове суспільство, вона також вплинула на самих людей. З настанням цифрової епохи реалізована низка соціальних дій, таких як розпізнавання осіб або відбитків пальців для входу в співтовариство та виходу з нього,

онлайн-голосування за президента, навчання та розвага, спілкування та взаємодія, купівля та продаж.

Спосіб виживання зробив життя людей мобільними та адаптованими, що призвело до збільшення залежності людей від інформаційних технологій. Так, в епоху «Веб 2.0» люди почали висловлювати думки та спілкуватися з іншими у цифровому просторі, в епоху «Веб 3.0» – розвиваються блокчейн, великі дані, штучний інтелект, Інтернет речей, що дозволило людям поступово оцифрувати різні види соціальної поведінки. Соціальна діяльність людей змінюється від простої до складної, від двовимірного до тривимірного формату, від фрагментів до цілого, «розмитого» у цифровому вигляді.

Процес розвитку цифрового суспільства – це по суті процес взаємної еволюції та трансформації між цифровізацією соціальної діяльності людини та «цифровими атрибутами» людини. Наявність стабільних «цифрових атрибутів» – це просунутий цифровий стан людини, від її динамічного оцифрування до статичних цифрових атрибутів. Рівень технологічного розвитку визначає процес цифровізації соціальної діяльності людей, стабільність системи, ступінь «цифрових атрибутів» соціальної діяльності людей.

Специфічний людський сенс полягає не просто в оцифруванні особистої інформації та передачі її в Інтернет, а в наданні цій інформації соціальної значущості, щоб люди могли безперешкодно з'єднуватись та взаємодіяти у рамках дворівневої структури цифрового та фізичного простору. У вік інформації всі суспільства фактично пронизані універсальною логікою інформаційно-мережевого та цифрового суспільства з різним ступенем інтенсивності, його динамічне розширення поступово поглинає і підпорядковує собі всі соціальні форми. Система справжніх імен у цифровому просторі дозволяє людям встановити свою «ідентичність даних» та перетворитися з біологічних людей на інформаційних людей завдяки цифрових атрибутів [1].

Соціально-філософський дискурс еволюції людини від біологічної до цифрової охоплює кілька ключових аспектів, які стосуються змін у природі людського буття, соціальних взаємодій і нормативних підходів у контексті цифрової трансформації.

1. Еволюція від біологічної до цифрової людини відбувається на основі біологічної основи та технологічного впливу. Людина як біологічна істота завжди еволюціонувала у зв'язку з впливом зовнішнього середовища, але технології надали нового імпульсу цій трансформації. Розвиток штучного інтелекту, біотехнологій і кібернетики поставив питання про поєднання біологічного і технологічного (кіборгізація).

2. Цифровий габітус розгортається у контексті того, що людська ідентичність дедалі більше пов'язана з цифровими атрибутами (наприклад, профілями в соціальних мережах), які формують спосіб самопрезентації та соціальну взаємодію.

3. У контексті еволюцій від цифрових атрибутів до цифрових прав формується цифрова ідентичність, у контексті якої у людини цифрового світу формуються унікальні атрибути: облікові записи, дані, віртуальну репутацію. Цифрова ідентичність уже прирівнюється до реальної, і її захист стає нагальною потребою.

Зі зростанням ролі цифрового середовища виникла концепція цифрових прав:

1) Право на конфіденційність та захист персональних даних.
2) Право на доступ до інформації та технологій.
3) Право на «цифрове забуття» (видалення даних).
4) Право на кібербезпеку та захист від маніпуляцій.
5) Соціальні та філософські виклики.

Цифрові технології одночасно розширюють можливості людини та створюють ризики відчуження, втрати емоційних зв'язків і перетворення людини на «цифрову функцію». Цифрова нерівність. Доступ до цифрових технологій залишається нерівномірним, що посилює соціальну нерівність. Людина розглядається як істота, яка постійно змінюється під впливом технологій, і можливий перехід до нової форми життя – симбіозу біологічного та цифрового.

Необхідна розробка етичних принципів використання технологій, які б забезпечували гідність і права людини в цифрову епоху. Цифрове законодавство повинно адаптуватися до викликів часу, забезпечуючи баланс між інноваціями та захистом прав людини. Еволюція від біологічної до цифрової людини ставить перед суспільством завдання не тільки технологічного розвитку, але й осмислення того, якою має бути людина в умовах цифрової реальності. Цей дискурс потребує інтеграції філософії, соціології, права та технологій.

Практичне значення теми еволюції людини від біологічної до цифрової, від цифрових атрибутів до цифрових прав, охоплює низку важливих аспектів, які мають прямий вплив на життя сучасного суспільства. Основні напрями її практичного застосування:

1. Захист цифрової ідентичності, в основі якої розробка механізмів захисту персональних даних. Зважаючи на широке використання цифрових платформ, необхідно створювати більш досконалі інструменти для захисту цифрових атрибутів людини: облікових записів, паролів, банківських даних. Цифрове право на забуття, яке дозволяє видаляти застарілі

або некоректні дані з інтернету, що важливо для управління репутацією в цифровій епосі.

2. Цифрові права у законодавстві, що базуються на основі розробки правової бази, в основі якої створення та вдосконалення законів, які регулюють право людини на доступ до цифрових технологій, конфіденційність і захист від кіберзагроз. Міжнародні угоди, націлені на необхідність інтегрувати цифрові права до глобальних норм, враховуючи, що цифрове середовище не має кордонів.

3. Освіта і адаптація до цифрового світу, що включає підвищення цифрової грамотності. Люди повинні вміти користуватися сучасними технологіями, розуміти ризики цифрового світу і знати, як захистити свої дані; навчання етичному використанню цифрових технологій, особливо важливо для молоді, щоб уникнути кібербулінгу та інших форм цифрового насильства.

4. Бізнес і економіка, що включає адаптацію бізнесу до цифрової трансформації; розвиток цифрових платформ і продуктів для кращої взаємодії з клієнтами та створення нових економічних можливостей. Управління даними., що включає збір, аналіз і використання даних стають важливим аспектом для створення конкурентних переваг у бізнесі.

5. Охорона здоров'я, що включає використання цифрових атрибутів у медицині; електронні медичні записи, телемедицина, застосунки для моніторингу здоров'я – це приклади цифровізації охорони здоров'я, які покращують якість і доступність медичних послу; біометричні системи, в основі яких інтеграція біологічних та цифрових даних для діагностики та лікування.

6. Створення цифрових платформ для збереження культурної спадщини, в основі якої архіви, музеї та інші установи використовують цифрові інструменти для збереження історичних і культурних цінностей. Практичне значення теми полягає в тому, що вона дозволяє суспільству краще адаптуватися до нових умов існування, використовуючи можливості цифрового світу для досягнення соціальної гармонії, економічного розвитку та індивідуального самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Воронкова Валентина, Кивлюк Ольга, & Андрюкайтене Регіна. Еволюція від активного відповідального громадянства до цифрового в контексті критичного мислення: досвід країн ЄС. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 14(91). P. 23–34.

2. Воронкова В. Г., Кивлюк О. П. Відповідальне цифрове громадянство в епоху цифрових технологій. Modern scientific strategies of development : collective

monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2022. C. 226–249.

3. Коломоєць Тетяна, Верлос Наталя, Нікітенко Віталіна Воронкова Валентина, Цифрові права в умовах розвитку штучного інтелекту та глобалізації: виклики та можливості. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 19(96). P. 207–217.

4. Кивлюк О. П., Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Цифрові права людини як вираження цифрових атрибутів: соціально-філософське обґрунтування. *Освітній дискурс* : збірник наукових праць / голов. ред. О. П. Кивлюк. Київ : ТОВ Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація». 2023. Випуск 44(4–6). С. 7–22.

УДК 342.9

ОГЛОБЛІНА ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
к.е.н., доцент, доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємнитцва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: va.ogloblina@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6627-0255

ПЛИСКА ВЛАДИСЛАВ ВІКТОРОВИЧ,
аспірант спеціальності 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0008-6062-1833

ОДАРЮК ІГОР ОЛЕГОВИЧ,
магістр гр. 8.0724-уфпс
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: odaryukigor@gmail.com

ЗАХИСТ ЦИФРОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯНИНА: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Тема цифрових прав громадянина є надзвичайно актуальною в умовах швидкої цифровізації, коли технології стають невід'ємною частиною

суспільного життя. Однак універсальні права людини, такі як право на приватність, доступ до інформації та свобода вираження, потребують адаптації до цифрових умов. Досвід Європейського Союзу є важливим джерелом для формування відповідної нормативної бази, яка може стати моделлю для України. Впровадження європейських норм в Україні сприятиме створенню законодавчих рамок, що забезпечать захист прав громадян у цифровому середовищі [1].

Європейський Союз уже тривалий час вважається лідером у питаннях захисту прав людини, зокрема й цифрових прав. Регламент ЄС щодо захисту персональних даних (GDPR), запроваджений у 2018 році, став одним із найяскравіших прикладів інструментів, які надають громадянам можливість контролювати свої дані, забезпечуючи права на конфіденційність та захист від неправомірного використання інформації.

Впровадження GDPR дозволило забезпечити високу прозорість у роботі з персональними даними, що сприяє формуванню нових стандартів у світі. Принципи GDPR включають право на доступ до даних, право на виправлення інформації, право на видалення («право на забуття»), а також право на обмеження обробки даних. Ці принципи стали зразком для законодавств багатьох країн, у тому числі й для України, яка прагне імплементувати найкращі європейські практики у своє правове поле.

Цифрові права громадянина у ЄС не обмежуються лише захистом персональних даних. Європейські держави розглядають цифрові права як невід'ємну частину демократичного суспільства, де кожен громадянин має право не тільки на приватність, але й на свободу вираження думок, доступ до інформації та право на безпеку в цифровому середовищі. Наприклад, під час роботи з великими обсягами даних чи із соціальними мережами громадяни мають можливість бути інформованими про те, як саме їхні дані використовуються. Це дозволяє захищати людей від непрозорих алгоритмів, які можуть впливати на доступ до інформації або на процес прийняття рішень [2].

На шляху Євроінтеграції для України важливим завданням є забезпечення захисту цифрових прав своїх громадян на рівні, близькому до європейського. Попри те, що Україна вже має Закон «Про захист персональних даних», він потребує суттєвого оновлення для відповідності сучасним європейським стандартам. Успішне впровадження принципів GDPR в українське законодавство сприятиме зміцненню довіри громадян до державних інституцій, що обробляють персональні дані, а також забезпечить більш високий рівень безпеки при взаємодії з державою та бізнесом у цифровому середовищі.

Однак, запозичення лише законодавчих норм недостатньо. Важливим є також створення механізмів контролю за їх дотриманням та освітня робота з населенням, що допоможе сформувати культуру безпечної поведінки в інтернеті. Адже, згідно з дослідженнями, лише близько половини українських громадян повністю обізнані про свої права у сфері захисту персональних даних. Важливо, щоб громадяни не лише знали про свої права, але й мали доступ до інструментів, які дозволяють їх реалізовувати, а також до юридичної підтримки у разі порушення прав.

Захист цифрових прав включає не тільки контроль за обробкою даних, а й протидію кіберзлочинності. Зокрема, в країнах ЄС існують спеціалізовані відділи кібербезпеки, які працюють над тим, щоб захищати громадян від кіберзлочинів та несанкціонованого доступу до їхніх даних. У цьому напрямі Україна також повинна розвивати відповідну інфраструктуру, адже рівень кіберзлочинності залишається високим, і багато громадян все ще є недостатньо захищеними від можливих загроз в інтернеті.

Важливо розуміти, що цифрові права також є частиною більшої концепції прав людини. Їх дотримання у цифровому середовищі допомагає реалізувати такі фундаментальні права, як свобода слова, право на безпеку та право на приватність. Це особливо актуально в сучасних умовах, коли цифрові технології охоплюють все більше аспектів життя людини. Таким чином, створення умов для реалізації цифрових прав стає обов'язковим елементом побудови демократичного суспільства.

Прийнятий у ЄС у 2018 році Регламент GDPR став важливим кроком у захисті цифрових прав громадян. Дослідження показують, що введення GDPR сприяло підвищенню прозорості у сфері обробки даних та дало громадянам більший контроль над своєю інформацією. Серед основних положень GDPR – право громадян на доступ до своїх даних, право на виправлення, право на идалення («право на забуття»), право на обмеження обробки, право на переносимість даних та право на заперечення. Це надає громадянам можливість ефективніше захищати свої права.

У той же час, досвід таких країн, як Німеччина та Франція, які адаптували GDPR у свої національні законодавства, показує позитивні наслідки впровадження таких стандартів. Наприклад, у Німеччині були прийняті додаткові закони, що посилюють захист персональних даних, особливо у сфері державного управління та комерційних організацій. Ці заходи стали відповіддю на виклики цифрового суспільства, де конфіденційність та приватність стають базовими цінностями. Водночас, в Україні Закон «Про захист персональних даних» залишається недостатньо адаптованим до європейських стандартів, що підкреслює необхідність проведення додаткових реформ у цій сфері, спрямованих на захист прав громадян

у цифровому середовищі, а також інтеграція технологічних інструментів для забезпечення прозорості та безпеки обробки даних [3].

Для забезпечення захисту цифрових прав громадян Європейський Союз застосовує суворі вимоги, що регулюють обробку персональних даних. Одним із ключових принципів GDPR є прозорість, який передбачає обов'язок компаній та організацій надавати користувачам чітку інформацію про те, як, для чого і на який термін їхні дані збираються та використовуються. Це включає обов'язкову згоду користувача на обробку даних, право на доступ до своєї інформації та можливість заперечити проти її використання.

У зв'язку з цим, важливу роль у забезпеченні цифрових прав відіграють технологічні інструменти, такі як шифрування, багаторівневий захист та інструменти контролю доступу, що сприяють безпеці та конфіденційності даних. Наприклад, у деяких країнах ЄС впроваджено механізми автоматичного моніторингу обробки даних, які дозволяють органам контролю швидко виявляти порушення та реагувати на них. Ці практики можуть бути корисними і для України, зважаючи на актуальність питання захисту персональних даних у цифровому просторі [4].

Отже, адаптація європейських стандартів захисту цифрових прав є важливим завданням для України. Запозичення принципів GDPR дозволить покращити рівень захисту персональних даних, підвищити довіру до цифрових послуг та забезпечити прозорість обробки даних. У довгостроковій перспективі, це сприятиме розвитку інформаційного суспільства, підвищенню рівня цифрової грамотності та посиленню кібербезпеки на державному рівні. Крім того, це відкриє нові можливості для міжнародного співробітництва України з країнами ЄС, що позитивно вплине на інтеграційні процеси.

Список використаних джерел:

1. Оглобліна В. О., Попова А. О., Р. П. Афонов, А. І. Сілін. Цифровий інструментарій фінансового управління: інформаційно-аналітичне забезпечення. *Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика* : монографія за ред. д.філософ.н., проф В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Ліга-Прес, 2023. С. 221–304.

2. Захарова О. В. Цифрові права громадян в ЄС: уроки для України. *Вісник Київського національного університету*. 2022. № 3. С. 14–20.

3. Smith, J. Digital Rights in the European Union: Perspectives and Challenges. *Journal of Digital Law*. 2021. Vol. 12, Issue 4. P. 45–56.

4. Бойко П. М. Захист персональних даних в Україні в контексті європейської інтеграції. Київ : Юридичний вісник, 2021.

УДК 347.78:004.056:341.24

СІРА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА,
студентка 3 курсу бакалаврату спеціальності 073 «Промисловий менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.ф.н. завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ І ЗМІСТУ ЦИФРОВИХ ДАНИХ

Під захистом авторських прав слід розуміти передбачені законом заходи щодо визнання авторського права, запобігання його порушенням і притягнення до юридичної відповідальності винних. Захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права здійснюється в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством. Захист авторських прав – це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення виключних прав автора на його творчий твір. Основна мета такого захисту – гарантувати, що лише автор або правовласник може контролювати використання свого твору, отримувати винагороду за його використання, а також запобігати його несанкціонованому використанню іншими. Захист авторських прав і змісту цифрових даних – це сукупність правових, технологічних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення збереження інтелектуальної власності в цифровому середовищі та на захист прав творців і власників контенту. З розвитком цифрових технологій та інтеграцією інформаційних систем у повсякденне життя виникає необхідність у формуванні нової концепції цифрових прав людини, яка б відповідала сучасним викликам, таким як загроза конфіденційності, доступ до інформації, цензура та цифровий розрив.

Авторські права – це права, які захищають твори літератури, музики, мистецтва, науки, програмне забезпечення, відео та інші продукти творчої діяльності, надаючи авторам контроль над тим, як їхні роботи використовуються. У цифрову епоху захист авторських прав ускладнюється, оскільки контент легко копіюється, змінюється і розповсюджується через Інтернет. Цифрові права на контент = вони регулюють використання інтелектуальної власності в цифровому просторі, включаючи електронні

книги, цифрову музику, фільми, фотографії, бази даних, програмне забезпечення, а також публікації в Інтернеті. Ці права встановлюють, хто має право зберігати, копіювати, передавати чи змінювати ці дані.

Права поділяються на немайнові (право вимагати визнання авторства або залишатись анонімним, обирати псевдонім, захищати твір від його перекручення або спотворення тощо) та майнові (право на використання твору та право дозволяти іншим особам використовувати свій твір).

Ось основні аспекти захисту авторських прав:

1. Реєстрація авторських прав. У багатьох країнах, щоб полегшити захист прав, автор може зареєструвати свій твір у відповідних державних органах. Хоча авторське право виникає автоматично в момент створення твору, реєстрація може спростити процес підтвердження авторства.

2. Економічні права. Це права на комерційне використання твору: право на його відтворення, розповсюдження, адаптацію, публічний показ тощо. Автор може передавати ці права іншим особам або організаціям за винагороду.

3. Моральні права. Вони включають право автора на визнання його авторства (право на ім'я) та на захист твору від спотворення. Ці права є невідчужуваними і залишаються у автора навіть у разі передачі економічних прав.

4. Ліцензії. Автор або правовласник може видавати ліцензії, що надають іншим особам право використовувати твір у певних умовах. Ліцензії бувають винятковими (тільки одна особа має право на використання) і невинятковими (декілька осіб можуть використовувати твір).

5. Термін дії авторського права. У більшості країн авторське право діє протягом усього життя автора і певний період після його смерті (наприклад, 70 років). Після закінчення цього терміну твір переходить у суспільне надбання і може вільно використовуватися будь-ким.

6. Захист у разі порушень. Автор має право звертатися до суду, якщо його права порушуються, і вимагати відшкодування збитків, припинення порушень та інші заходи захисту. Важливо, що авторське право має свої особливості залежно від країни. Тому для ефективного захисту своїх творів авторам варто враховувати законодавство як своєї країни, так і тих країн, де передбачається використання їх творів.

Захист авторських прав і змісту цифрових даних є надзвичайно актуальним у наш час, коли цифрова інформація може легко копіювати:

1. Право на інтелектуальну власність захищає оригінальний контент, зокрема тексти, зображення, аудіо, відео, програмне забезпечення та інше. Щоб контент мав юридичний захист, необхідно чітко ідентифікувати автора і дату створення.

2. Ліцензування дозволяє авторам контролювати, як їхні роботи використовуються. Наприклад, можна обмежити використання лише для некомерційних цілей або дозволити тільки часткове копіювання. Поширені ліцензії, такі як Creative Commons, дають змогу авторам встановити умови використання контенту.

3. Цифрові водяні знаки та DRM (Digital Rights Management): уе технічні методи захисту, які забезпечують контроль за доступом до цифрового контенту. Водяні знаки можуть використовуватися для збереження авторства, а DRM дозволяє обмежити копіювання, редагування чи розповсюдження контенту.

4. Шифрування та захист доступу: для захисту конфіденційної інформації часто використовується шифрування. Це знижує ризик викрадення даних або їхнього несанкціонованого доступу. Двофакторна аутентифікація та складні паролі також допомагають захистити цифрові активи.

5. Дотримання законів: У різних країнах діють свої закони щодо авторських прав і захисту цифрових даних (як-от Закон про цифрове тисячоліття у США чи GDPR у Європі). Компанії мають дотримуватись цих стандартів для захисту прав авторів і користувачів. Захист цифрового контенту забезпечує контроль над його розповсюдженням і зменшує ризик порушення авторських прав, що є важливим для підтримки справедливості та стимулювання інновацій.

Проблеми захисту:

1. Піратство – несанкціоноване копіювання, розповсюдження та використання цифрового контенту без згоди автора або власника прав.

2. Цифровий водяний знак та DRM (Digital Rights Management) – методи, що застосовуються для захисту авторських прав. DRM обмежує можливості копіювання чи поширення цифрових матеріалів, а водяні знаки дозволяють ідентифікувати джерело контенту.

3. Проблеми доступу та конфіденційності – використання контенту часто вимагає балансу між правами власника і правом користувачів на доступ до інформації.

4. Роль законодавства – міжнародні договори та національне законодавство (наприклад, Бернська конвенція, DMCA у США, GDPR в ЄС) забезпечують правовий захист авторських прав, накладаючи санкції за їх порушення.

Законодавчі норми вимагають дотримання авторських прав у цифровому середовищі, а також передбачають процедури для видалення контрафактного контенту. У глобальному цифровому просторі регулювання авторських прав має міжнародний характер. Важливою є гармонізація

законів, оскільки національні правові системи можуть мати відмінності в підходах до захисту авторського контенту.

Перспективи захисту авторських прав у цифрову епоху:

1. Автоматизація та штучний інтелект – можуть допомогти виявляти порушення прав у мережі шляхом моніторингу використання контенту.

2. Розвиток блокчейн-технологій – забезпечує прозорість транзакцій з інтелектуальною власністю та дозволяє відстежувати володіння контентом.

3. Удосконалення нормативно-правових актів – адаптація законодавства до нових технологій сприятиме більш ефективному захисту авторських прав. Захист інтелектуальної власності.

Розробка та впровадження механізмів захисту авторських прав сприяє збереженню прав на творчі продукти, запобігає незаконному копіюванню та поширенню контенту. Це важливо для авторів, компаній і творців контенту, які можуть втрачати значні прибутки через піратство. Підтримка креативних індустрій. Ефективний захист авторських прав стимулює розвиток творчих галузей – літератури, музики, кіно, програмного забезпечення, дизайну. Це створює сприятливі умови для інновацій і збільшує цінність культурного продукту, який стимулює економічне зростання і створює робочі місця. Підвищення довіри до цифрових платформ. Наявність дієвих інструментів захисту авторських прав та цифрових даних сприяє створенню довірливого середовища на цифрових платформах. Користувачі та творці контенту відчувають більшу захищеність і комфорт, знаючи, що їхні права будуть забезпечені. Юридична безпека та зменшення правових ризиків. Забезпечення відповідності нормативним вимогам щодо захисту авторських прав знижує ризик судових позовів і фінансових санкцій для компаній. Це особливо важливо для бізнесів, які займаються розповсюдженням цифрового контенту, таких як стрімінгові платформи, видавництва та рекламні агенції. Адаптація бізнес-процесів до сучасних викликів. Для компаній, які створюють або використовують контент, ця тема дозволяє розробити стратегії захисту власного цифрового продукту, зменшуючи загрози від несанкціонованого доступу та копіювання. Це включає використання таких технологій, як DRM (управління цифровими правами) та блокчейн, що дозволяє ефективніше управляти правами на контент. Стимулювання міжнародної співпраці. Оскільки проблема захисту авторських прав у цифровому середовищі має глобальний характер, розробка універсальних підходів та методів захисту сприяє міжнародній співпраці, гармонізації законодавств і спільній боротьбі з цифровим піратством. У результаті, практичне значення цієї теми полягає у підтримці авторів та бізнесів, збереженні економічної цінності контенту, формуванні прозорого цифрового простору і підвищенні правової відповідальності в цифрову епоху.

Список використаних джерел:

1. Воронкова В. Г., Заїка О. В. Концепція електронного управління та електронної демократії в епоху цифрового розвитку. “Vectors of the development of science and education in the modern world ” («Вектори розвитку науки і освіти на сучасному світі») / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. С. 287–307. DOI: 10.51587/9798-9866-95976-2023-014-287-30

2. Воронкова Валентина, Кивлюк Ольга, & Андрюкайтене Регіна. Еволюція від активного відповідального громадянства до цифрового в контексті критичного мислення: досвід країн ЄС. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 14(91). P. 23–34. doi: https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-03. http://humstudies.com.ua/article/view/277846/272597

3. Коломоєць Тетяна, Верлос Наталя, Нікітенко Віталіна Воронкова Валентина, Цифрові права в умовах розвитку штучного інтелекту та глобалізації: виклики та можливості. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19(96). P. 207–217. DOI: https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-24; URL: http://humstudies.com.ua/article/view/312143/303213

4. Захист авторських прав: Особливості правового регулювання в Україні та закордоном. URL: https://armada.law/blog/zakhyst-avtorskykh-prav-osoblivosti-pravovogo-regulyuvannya-v-ukraini-ta-za-kordonom/

5. DRM (керування цифровими правами). URL: https://gsmhub.com.ua/glossary/drm-keruvannia-cifrovimi-pravami

6. Захист авторських прав,порушених в мережі Інтернет internetlaw. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a10d229c-85ef-4edd-b4ca-47b6fa0b79e4/content

УДК 342.7

СОЛЯНЕНКО ЄВГЕНІЯ ВІКТОРІВНА,
студентка І курсу факультету суспільних наук та міжнародних відносин
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)
E-mail: eugeniasoljanenko@gmail.com
Науковий керівник: **Капітаненко Наталія Петрівна,**
д.юрид.н., доц., доцент кафедри теорії держави та права,
конституційного права та державного управління
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)
E-mail: kapitanenko.np@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-1475-5784

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інформація є ключовим елементом людського існування, адже кожна людина є носієм певних знань і даних. Розвиток особистості відбувається через постійне засвоєння, застосування та обмін інформацією. У мирний час це поняття зазвичай асоціюється з доступом до необхідних даних, перевіркою їх достовірності та реалізацією прав, пов'язаних із інформаційною свободою. На сьогодні, актуальним постає питання реалізації та охорони інформаційних прав спільноти в умовах воєнного стану. Особливо, коли інформаційна складова є ключовим об'єктом маніпуляції в умовах гібридної війни. Наразі інформація виконує роль стратегічного ресурсу, здатного впливати на перебіг воєнних дій, формувати суспільну думку та забезпечувати безпеку громадян. В умовах воєнного стану критично важливим є зберігання балансу між захистом демократичних прав і свобод та їх обмеженням на основі впровадження ефективних механізмів інформаційної безпеки.

Метою дослідження є встановлення особливостей реалізації інформаційних прав громадян в умовах воєнного стану на основі аналізу нормативно-правових актів, наукових джерел та статистичних даних.

У період воєнного стану можливості громадян щодо збору, зберігання, обробки та розповсюдження інформації можуть бути обмежені через контроль за змістом та поширенням інформації, допускається тимчасова зупинка роботи державних реєстрів і баз даних, введення особливого режиму роботи і посилена охорона об'єктів критичної інфраструктури тощо. Це дозволяє державі контролювати інформаційний простір

та забезпечувати захист інтересів громадян, впроваджуючи різноманітні заходи в межах інформаційної безпеки. Проте подібні заходи можуть значно ускладнити доступ громадян до публічної інформації.

В таких умовах результативність управління на державному та муніципальному рівнях потребує застосування соціальних інновацій, зокрема, комунікаційних технологій публічного управління [3, с. 117]. Важливо, щоб держава, застосовуючи такі заходи, враховувала принципи пропорційності і обґрунтованості та не порушувала права громадян на доступ до інформації. Так, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році зазначає, що впродовж 2023 року надійшло 652 повідомлення від громадян про незаконну обробку персональних даних, які стосувалися незаконної обробки персональних даних, розголошення та оприлюднення персональних даних на вебсайтах в інтернеті, соціальних мережах, мобільних додатках, дошках оголошень, неправомірного поширення персональних даних у відповідь на запити та ін. [8].

Проблема реалізації інформаційних прав у воєнний час набуває особливої актуальності, адже, не досягаючи успіхів на полі бою, окупанти дедалі частіше вдаються до кібервійни. Це проявляється у кібератаках на сайти органів державної влади та органів і місцевого самоврядування, фальшивих дзвінках «від імені української влади» громадянам, поширенні дезінформації через українські медіа, запуску вірусних атак, зламі сторінок у соціальних мережах тощо. Так, Статистичний звіт за результатами роботи Системи виявлення вразливостей і реагування на кіберінциденти та кібератаки в 2023 році Державного центру кіберзахисту державної служби зв'язку та захисту інформації України визнає, що у 2023 року кількість зареєстрованих в Україні кіберінцидентів зросла на 62,5 % порівняно з попереднім, 2022 роком [7].

Окрім цього, війна в Україні виявила ще одну форму порушення інформаційних прав – обмеження права на публікацію цифрового контенту. Після повномасштабного вторгнення російської федерації такі соціальні платформи, як Instagram та Facebook, почали маркувати матеріали про війну в Україні як "sensitive content" [1, с. 92]. На наш погляд, це є порушенням права на публікацію в медіа. Крім того, відповідно до ст. 19 Загальної декларації прав людини «кожна людина має право на свободу переконань і їхнє вільне вираження, що включає можливість шукати, отримувати та поширювати інформацію й ідеї будь-якими засобами, незалежно від державних кордонів» [2].

Важливо зауважити, що після введення воєнного стану в країні були внесені відповідні зміни до вітчизняного законодавства з питань

регулювання інформаційних відносин. Відповідно, 24 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» з метою встановлення справедливого покарання для осіб, які вчиняють вказані дії [6]. Крім того, набули чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03 березня 2022 року [4] та Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 року [5]. Отже, внесені зміни до законодавства посилювали відповідальність за кримінальні правопорушення в інформаційній сфері.

Забезпечення захисту інформації в сучасних умовах є гарантією національної, а також інформаційної безпеки України. Перемога в інформаційній війні є не менш важливою, ніж воєнні успіхи. У разі програшу в інформаційній сфері, ситуація на передовій та в тилу країни стане більш критичною. Відтак, Україна має продовжувати інвестувати у розбудову інформаційного фронту, забезпечуючи стійкість держави перед викликами гібридної війни.

Отже, в умовах воєнного стану важливо забезпечити баланс між захистом національної безпеки та дотриманням інформаційних прав громадян, оскільки заходи інформаційної безпеки можуть обмежувати доступ до публічної інформації. Протидія кібератакам та дезінформації є важливими напрямками національної та інформаційної безпеки. Інвестування в інформаційну безпеку забезпечить захист інформаційного простору України та дотримання конституційних прав особи на вільне вираження своїх поглядів і переконань, захист приватного життя в умовах інформаційних війн.

Список використаних джерел:

1. Денисенко К. В., Борко І. С., Косов О. М. Реалізація цифрових та інформаційних прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Вип. 77(1). С. 90–94.

2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/995_015#Text (дата звернення: 19.11.2024).

3. Капітаненко Н. П. Комунікаційні технології публічного управління: правовий аспект. *Право та державне управління*. 2018. № 2. С. 116–119.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції : Закон України від 03.03.2022 р. № 2110-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України 15.03.2022 р. № 2137-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text

6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2160-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text

7. Статистичний звіт за результатами роботи Системи виявлення вразливостей і реагування на кіберінциденти та кібератаки в 2023 році Державного центру кіберзахисту державної служби зв'язку та захисту інформації України. URL: https://scpc.gov.ua/uk/articles/334.

8. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. URL: https://ombudsman.gov.ua/report-2023/rozdil-9-informatsiini-prava

УДК 342.7

ЦИМБАЛОВА СВІТЛАНА СЕРГІЇВНА,
студентка IV курсу факультету української й іноземної філології
та мистецтвознавства
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)
E-mail: svetlanazimbalova@gmail.com
Науковий керівник: **Капітаненко Наталія Петрівна,**
д.юрид.н., доц., доцент кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)
E-mail: kapitanenko.np@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-1475-5784

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ У КРАЇНАХ ЄС У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Технологічний прогрес відіграє все більшу роль у всіх сферах життєдіяльності людини, через що він безпосередньо впливає на еволюцію універсальних прав людини та громадянина, які переходять у віртуальний простір. Наразі багато вчених зацікавленні питанням особливостей інформаційних прав, зокрема цифрових прав, викликів щодо їх забезпечення та можливими заходами для їх захисту. З іншого боку, концепція цифрових прав на даний момент не є достатньо визначеною та дослідженою, у зв'язку з чим під час прийняття законів на регіональному, національному та міжнародному рівнях виникають труднощі з правовим регулюванням цифровізації.

Країни Європейського Союзу є достатньо адаптованими до сучасних технологій, що означає своєчасну трансформацію законодавства та відповідні дії для забезпечення інформаційних прав людини в контексті цифровізації. Цей досвід Україна може прийняти до уваги з урахуванням своїх особливостей та інплементувати. Вказані обставини визначають актуальність роботи.

Метою роботи є дослідження особливостей реалізації інформаційних прав у країнах ЄС в контексті цифровізації на основі аналізу нормативно-правових актів, наукових джерел з оглядом на їх впровадження в українському законодавстві.

Вчені не дійшли одностайної згоди щодо тлумачення поняття «цифрові права». О. Братасюк та Н. Ментух розуміють цифрові права як окрему категорію прав людини, що пов'язані з використанням мережі

Інтернет. Дослідники виділяють шість таких прав: право на доступ до інтернету, право на свободу у вираженні поглядів, право на приватність та захист персональних даних, право на свободу та особисту безпеку онлайн (що передбачає гарантії захисту від насильства, нетерпимості, дискримінації та ворожнечі), право на мирні зібрання і використання електронних інструментів демократії (можливість використовувати електронні сервіси для зібрань), право на цифрове самовизначення [4, с. 59].

Н. Верлос зазначає, що цифрові права можуть інтерпретуватися дослідниками як умовна категорія прав, яка стосується безпосередньо їх реалізації у віртуальному просторі. Варто розглядати цифрові права як окрему групу, адже через стрімкий розвиток цифрових технологій виникають нові права, які до недавнього часу не були юридично осмисленими та закріпленими: право на користування електронними пристроями, право на захист персональних даних, право на забуття, право на анонімність тощо [5, с. 130]. З іншого боку, фундаментальні права людини і громадянина також трансформуються у зв'язку з цифровізацією, тож їхня реалізація в сучасних умовах потребує юридичних змін.

Європейський Союз (ЄС) вже зробив низку кроків для оновлення законодавства у відповідності до вимог сучасності. Так, у 2012 році Європейська комісія опублікувала Кодекс прав ЄС в Інтернеті (Code of EU Online Right), призначений для навчання громадян їхніх основних прав під час підключення та використання Інтернету [7]. В подальшому Європейська комісія затвердила цифрові ініціативи держав-членів ЄС, такі як Талліннська декларація про електронний уряд (6 жовтня 2017 року), Берлінська декларація про цифрове суспільство та цифровий уряд, заснований на цінностях (8 грудня 2020 року), Лісабонська декларація – Цифрова демократія. У якості основоположної у цих документах проводилася ідея збалансування технологічного розвитку з повагою до етичних принципів і заохоченням прав людини [3].

9 березня 2021 року Європейська Комісія виклала своє бачення цифрової трансформації Європи до 2030 року у програмі про «Цифровий компас: європейський шлях до цифрового десятиліття», яка передбачає виконання таких чотирьох пунктів: освоєння населенням цифрових навичок і наявність людей, що володіють цими навичками на професійному рівні; безпечна та продуктивна цифрова інфраструктура; цифрова трансформація бізнесу; цифровізація державних послуг [1]. Планується, що до 2030 року всі європейські домогосподарства будуть охоплені гігабітною мережею, а населені пункти будуть охоплені мережею 5G. Також прогнозується, що до 2030 року можна досягти 100 % надання онлайн ключових державних послуг для європейських громадян та бізнесу, всі громадяни

ЄС матимуть доступ до медичних записів в електронному режимі, і 80 % громадян ЄС будуть використовувати цифрове посвідчення [6].

European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade (Європейська декларація про цифрові права та принципи цифрового десятиліття), прийнята в грудні 2022 року та підписана в урочистій обстановці Головою Єврокомісії, Головами Європарламенту та Європейської Ради [9], гарантує додержання таких принципів, як розміщення людей в центрі цифрової трансформації, солідарність та інклюзивність, свобода вибору, участь в цифровому громадському просторі, безпека і сталий розвиток. Дана декларація проголошує обов'язком Європейського Союзу забезпечити рівний доступ до мережі Інтернет, можливість набути цифрових навичок, безпечний і справедливий цифровий робочий простір, доступ до ключових державних послуг, захист дітей і молоді в цифровому середовищі тощо [1, с. 3–7]. З цього випливає, що Європейський парламент виокремив основні принципи, що не мають бути порушені під час пропозиції нових законів, і охарактеризував основні права людини в цифровому середовищі.

Важливою міжнародною мережею, що зробила значний внесок у врегулювання цифрових прав і свобод, є European Digital Rights (EDRi). Ця мережа поєднує більше ніж 40 організації, що працюють в 21 європейській державі. Звіт за 2023 рік свідчить про роботу мережі в напрямі боротьби проти шпигунських програм, надмірного державного нагляду, запам'ятовування даних. Також група працює над гарантіями вільного програмного забезпечення, конфіденційності, свободи самовираження. Наприклад, EDRi просуває акт про європейську медійну свободу, покликаний захистити журналістів та медійних працівників від стороннього нагляду [8, с. 24–41]. Такі заходи спрямовані на забезпечення прав і свобод громадян, а також збереження демократичного устрою в ЄС.

Важливими документами в сфері регуляції цифрового простору також є Загальний регламент захисту персональних даних (GDPR) та Закон про цифрові послуги (DSA). Регламент установлює чіткі норми опрацювання і руху персональних даних та захист прав фізичних осіб. Правники зазначають, що цей документ діє і на компанії, не засновані в Європейському Союзі, у випадку обробки даних громадян ЄС, і охоплює широкий спектр діяльності. Натомість Закон про цифрові послуги детально визначає регулювання всіх електронних платформ, що зробить ці платформи більш зрозумілими та ускладнить поширення шкідливої інформації [2, с. 335]. Ці закони зробили значний внесок у правозахисній практиці та підготували Європу до цифрового десятиліття.

Позитивний досвід рівня правового регулювання прав людини у сфері цифрового середовища в країнах ЄС має слугувати прикладом для України.

Зокрема потенційними заходами є створення мережі організацій для захисту цифрових прав, складання плану з чіткими цілями щодо реалізації можливостей громадян використовувати Інтернет та інші електронні ресурси, видання нових законів стосовно регулювання процесу цифровізації у правозахисному контексті. Деякі заходи країн ЄС вже вплинули на оновлення та переосмислення прав людини і громадянина в контексті віртуального світу. Наприклад, Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року, що також встановлює норми з опрацювання персональних даних, спирається на принципи GDPR [1, с. 113]. В той же час чинне законодавство не врегульовує багато питань, які виникають в практичній діяльності. Це зумовлено швидким технологічним розвитком в порівнянні з темпами змін законодавства. Саме тому виникла потреба у прийнятті Закону України «Про захист персональних даних» в новій редакції шляхом імплементації Регламенту (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту і Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних та про вільний рух таких даних; Директиви (ЄС) 2016/680 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних компетентними органами з метою запобігання, розслідування, виявлення чи переслідування за кримінальні правопорушення або для виконання кримінальних покарань, а також щодо вільного переміщення таких даних; Директиви 2002/58 Європейського Парламенту та Ради від 12 липня 2002 року стосовно обробки персональних даних та захисту конфіденційності у сфері електронних комунікацій (Директива про конфіденційність та електронні комунікації). Відповідний законопроєкт включено до порядку денного парламенту України 3 вересня 2024 року.

В умовах воєнного стану імплементація європейського досвіду ускладнюється. Втрати досвідчених працівників в області цифрових технологій не дозволяють швидко проводити інновації, пошкоджується інфраструктура і проводяться кібератаки [2, с. 336].

Отже, для ефективного правового захисту в цифровому просторі необхідно оновити законодавство, щоб юридично визначити ці права. Досвід країн ЄС у створенні механізму реалізації інформаційних прав в контексті цифровізації є прикладом для проведення реформування вітчизняного законодавства в зазначеній сфері суспільного життя. Сучасні умови українського буття спонукають ефективно привносити зміни з урахуванням європейського досвіду та власних особливостей цифровізації на основі принципу верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Бєлов Д. М. Цифрові права людини: доктринальні засади / Д. М. Бєлов, І. Є. Переш, І. Покорба. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2024. № 2. С. 110–115.

2. Бондаренко О. С., Думчиков М. О. Захист цифрової особистості: вивчення досвіду Європейського Союзу та України. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 1. С. 334–338.

3. Бочарова Н. В., Биков О. М. Праволюдинний зміст сучасної цифрової стратегії Європейського Союзу. *Вісник університету іменІ Альфреда Нобеля. Серія: Право.* 2022. № 1(4). С. 34–42.

4. Братасюк О. Б., Ментух Н. Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 10. С. 58–61.

5. Верлос Н. В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права.* 2020. № 2. С. 129–133.

6. 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0118

7. Code of EU Online Right. Publications Office of the European Union. Luxembourg, 2012. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/50d06da2-18bb-40b2-9e97-7d19527f2c88

8. EDRi annual report 2023 URL: https://edri.org/wp-content/uploads/2024/06/EDRi_AR_2023.pdf

9. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT//?uri=CELEX: 32023C0123(01)

СЕКЦІЯ 2
ВІДПОВІДАЛЬНЕ ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ЦИФРОВИХ ПРАВ: ДОСВІД ЄВРОПИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Модератори секції: Воронкова Валентина – д.філос.н., проф., Сухенко Вікторія – магістрантка спеціальності «Промисловий менеджмент».

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-447-7-2

УДК 004:008(4)(477)

НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

ЦИФРОВИЙ ГУМАНІСТИЧНИЙ ЦЕНТР: ДОСВІД ЄВРОПИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Цифрові гуманітарні центри (Digital Humanities Centers) є ключовим елементом сучасної освіти, досліджень і розвитку цифрових технологій, орієнтованих на гуманітарні дисципліни. У Європі такі центри слугують платформою для інтеграції цифрових технологій в дослідження, освіту та культурні ініціативи. Їхній досвід може бути корисним для України, особливо в умовах цифровізації суспільства. Європейський досвід створення цифрових гуманітарних центрів є основою співпраці між академією та суспільством.

Європейські цифрові гуманітарні центри, як-от King's Digital Lab у Великій Британії чи DARIAH-EU (Digital Research Infrastructure for the

Arts and Humanities), зосереджені на міждисциплінарній співпраці. Вони інтегрують академічні дослідження, освітні ініціативи та практичні проекти, орієнтовані на суспільні потреби. Багато центрів займаються оцифровуванням та збереженням історичних документів, архівів і культурних артефактів. Наприклад, Europeana – це платформа, що забезпечує доступ до цифрових колекцій культурних інституцій Європи [1].

Використання цифрових технологій у викладанні сприяє інтерактивному навчанню. Це включає віртуальні музеї, цифрові мапи та 3D-моделювання історичних об'єктів. У багатьох європейських країнах цифрові гуманітарні центри фінансуються на національному рівні для забезпечення доступу до цифрових технологій у регіонах. Платформи, як-от Coursera або OpenLearn, співпрацюють із гуманітарними центрами для створення курсів з цифрових технологій для гуманітарних спеціалістів.

Україна має багату історико-культурну спадщину, яка потребує оцифровування для збереження та популяризації у світі. Впровадження цифрових гуманітарних центрів допоможе створювати цифрові архіви, інтерактивні карти історичних подій та 3D-моделі пам'яток. В Україні можна адаптувати європейські підходи до інтерактивного навчання, створюючи платформи для вивчення історії, літератури та мистецтва через цифрові інструменти. Цифрові гуманітарні центри можуть стати базою для міждисциплінарних досліджень, що об'єднують істориків, філологів, соціологів та ІТ-фахівців. Співпраця з європейськими партнерами включає участь у програмах, як-от Horizon Europe або Erasmus+, дозволить створювати спільні проекти та залучати інвестиції в розвиток цифрової гуманітаристики в Україні.

Цифрові центри можуть бути важливими для підтримки громадянського суспільства, створення цифрових платформ для прозорості, доступу до відкритих даних та боротьби з дезінформацією. Центри європейських цінностей (наприклад, European Values Center for Security Policy) є платформами, що зосереджуються на популяризації фундаментальних принципів, які лежать в основі Європейського Союзу та об'єднують країни Європи. Їхня діяльність спрямована на захист демократії, прав людини, верховенства права та громадянської свободи в умовах сучасних викликів, таких як дезінформація, авторитаризм і гібридні загрози [2].

Ключові завдання центрів європейських цінностей: 1) Просування демократичних принципів, в контексті яких Центри сприяють утвердженню демократії як основного політичного устрою, підкреслюючи важливість прозорих виборів, незалежності судової системи та свободи слова. 2) Захист прав людини, так як особлива увага приділяється боротьбі з дискримінацією, забезпеченню рівних прав для всіх громадян

та захисту вразливих груп населення. 3) Протидія дезінформації та пропаганді, в контексті якої важливим аспектом є боротьба з фейковими новинами, маніпуляціями громадською думкою та поширенням пропаганди, яка загрожує демократичним цінностям. 4) Освітня діяльність, в контексті якої Центри проводять семінари, тренінги та інші освітні заходи для поширення знань про європейські цінності серед молоді, політиків та громадських діячів. 5) Підтримка активного громадянського суспільства, у контексті якої Центри сприяють розвитку громадських ініціатив, залучаючи людей до участі у прийнятті рішень, моніторингу влади та реалізації соціальних проектів. 6) Міжнародна співпраця, як сприяє тому, що Центри є платформами для співпраці між країнами ЄС та партнерами, які прагнуть інтегрувати європейські цінності у свої політичні та соціальні системи [3].

Значення для України: 1) Адаптація європейських цінностей у національну політику, підтримка демократичних реформ, верховенства права та боротьби з корупцією. 2) Зміцнення громадянського суспільства, націлена на допомогу у створенні незалежних медіа, громадських організацій та ініціатив, що підтримують демократичні принципи. 3) Протидія гібридним загрозам, так як Україна стикається з серйозними викликами у сфері дезінформації, тому досвід європейських центрів може бути використаний для розробки національних стратегій боротьби з інформаційними атаками. 4) Інтеграція до європейського простору, у контексті якого Центри можуть стати партнерами для просування євроінтеграційного курсу України через обмін досвідом, підтримку реформ та підготовку до членства в ЄС. 5). Розвиток освітніх програм.

Завдяки співпраці з європейськими партнерами можна створювати програми, які навчать молодь розуміти та відстоювати основні принципи демократії та прав людини [4].

Центри європейських цінностей є важливими для побудови стійких демократичних інституцій, захисту прав людини та створення умов для стабільного розвитку як у Європі, так і в Україні. Переваги для України: 1) збереження культурної спадщини у цифровому форматі; 2) розширення доступу до знань для широкої аудиторії; 3) розвиток нових освітніх та дослідницьких підходів; 4) інтеграція української культури та науки у світовий цифровий простір; 5) підтримка інновацій та модернізація гуманітарної освіти; 6) формування суспільства, орієнтованого на верховенство права та повагу до особистості; 7) сприяння інтеграції до ЄС через прийняття європейських стандартів; 8) захист демократичних цінностей в умовах сучасних загроз; 9) підвищення обізнаності громадян щодо їхніх прав та обов'язків. Україна має потенціал для створення потужних цифрових гуманітарних центрів, які сприятимуть не лише розвитку науки та культури, але й формуванню цифрової ідентичності нації [5].

Список використаних джерел:

1. Braidotti R. The Posthuman. URL: https://www.wiley.com/en-us/The+Posthuman-p-9780745669960
2. Fuchs C. Digital humanism: A philosophy for 21st century digital society. Publisher Emerald Group Publishing Limited, 2022. URL: https://www.emerald.com/insight/publication/doi/10.1108/978180382419
3. Coeckelbergh M. What is digital humanism? A conceptual analysis and an argument for a more critical and political digital (post)humanism. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666659623000161#bbib0006
4. Frontiers in digital humanism. Journal of Responsible Technology. December 2023. Opean Acces. URL: https://www.sciencedirect.com/journal/journal-of-responsible-technology/special-issue/ 106S7Z0TKCS
5. Vienna Manifest on Digital Humanism. URL: https://galileocommission.org/vienna-manifesto-on-digital-humanism/Ministerial Declaration on eGovernment – the Tallinn Declaration.
6. URL: https://digital -strategy.ec.europa.eu/en/news/ministerial-declaration-egovernmenttallinn-declaration

УДК 37.018.43:005.95/.96:004.738.5

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА В УПРАВЛІНСЬКУ ОСВІТУ МЕНЕДЖЕРА

Впровадження концепції цифрового громадянства в управлінську освіту менеджера соціокультурної діяльності є важливим напрямком сучасної педагогіки та освітніх реформ. Ця концепція передбачає інтеграцію

знань, навичок та цінностей, які дозволяють ефективно використовувати цифрові інструменти для управління соціокультурними проектами, комунікації та прийняття рішень [1]. Основні аспекти впровадження концепції цифрового громадянства:

1. Формування цифрової грамотності, в основі якої забезпечення знань з основ безпечного використання цифрових технологій; розвиток навичок критичного мислення при роботі з цифровими ресурсами.

2. Етичні аспекти цифрової діяльності, в основі яких дотримання правил конфіденційності та етики онлайн-взаємодії; розуміння відповідальності за поширення інформації в цифровому середовищі.

3. Управлінські компетенції в цифровій сфері, що включають використання цифрових платформ для планування, моніторингу та оцінки проектів; оптимізація управлінських процесів через інтеграцію цифрових інструментів.

4. Інклюзивність та доступність, націлені на забезпечення доступу до цифрових технологій для всіх учасників соціокультурної діяльності; еавчання використанню інклюзивних методик у цифровому середовищі. Рекомендації для освітніх програм: включення спеціалізованих курсів з цифрового громадянства до навчальних планів менеджерів соціокультурної діяльності; розробка практичних кейсів, які демонструють використання цифрових інструментів у реальних управлінських ситуаціях; акцент на міждисциплінарності, що дозволяє ефективно впроваджувати цифрові технології в різні аспекти соціокультурної роботи. Впровадження концепції цифрового громадянства сприяє підготовці фахівців, здатних адаптуватися до викликів сучасного цифрового суспільства, зберігаючи соціокультурні цінності та сприяючи їхньому розвитку [2].

Цифрове громадянство охоплює знання, навички та цінності, необхідні для відповідального, безпечного та етичного використання цифрових технологій. У контексті управлінської освіти менеджерів, впровадження цієї концепції допомагає формувати сучасних керівників, здатних ефективно функціонувати в умовах цифрової економіки та цифрової культури.

1. Менеджери повинні вміти працювати з цифровими інструментами для комунікації, аналізу даних, управління проектами та прийняття рішень. Це включає використання систем управління (ERP, CRM), аналіз великих даних (Big Data), знання основ кібербезпеки та роботи з хмарними технологіями.

2. Навчання основам етики в цифровому середовищі, включаючи питання конфіденційності, інтелектуальної власності, відповідального використання соціальних мереж та цифрових платформ.

3. Менеджери мають розуміти ризики, пов'язані з цифровим середовищем, та повинні впроваджувати політики захисту даних на корпоративному рівні.

4. Забезпечення доступу до цифрових інструментів усім працівникам та створення рівних умов для професійного розвитку незалежно від їх технічного рівня включає здатність аналізувати інформацію з різних джерел, уникати дезінформації та приймати рішення на основі перевірених даних [3].

Шляхи впровадження концепції в освітні програми для менеджерів включають розробку спеціалізованих курсів, наприклад, «Цифрові стратегії для бізнесу», «Управління ризиками в цифровій економіці», «Етика в цифрових комунікаціях». Інтеграція цифрових навичок у традиційні дисципліни, наприклад, у курсах фінансового менеджменту приділяти увагу використанню спеціалізованих аналітичних платформ. Практичні тренінги, що включають регулярні семінари та воркшопи з використання сучасних технологій, кібербезпеки, а також вправи для розвитку медіаграмотності. Співпраця з IT-компаніями для надання сучасного програмного забезпечення, навчальних ресурсів та стажувань. Упровадження філософії lifelong learning, яка підтримує постійне вдосконалення цифрових навичок менеджерів через сертифікаційні програми, вебінари та онлайн-курси. Підвищення ефективності управлінських рішень завдяки використанню технологій включає зниження кіберризиків та підвищення довіри до організації; формування конкурентних переваг у цифровій економіці; створення етичної та відповідальної корпоративної культури. Впровадження цифрового громадянства в освіту менеджерів є важливим кроком до адаптації бізнесу до викликів сучасності та досягнення стійкого розвитку [4].

Сутність конрцепції цифрового громадянстваа у тому, що це концепція, яка визначає поведінку людини в цифровому середовищі, охоплюючи права, обов'язки, етичні норми та правила безпечної взаємодії. Це явище виникло як відповідь на глобальну цифровізацію та інтеграцію інформаційних технологій у всі сфери суспільного життя.

Основні характеристики цифрового громадянства:

1. Цифрова ідентичність, так як людина формує свою особистість у цифровому просторі, використовуючи профілі в соціальних мережах, електронні підписи, цифрові портфоліо тощо.

2. Права і обов'язки, тому що як і в реальному житті, у цифровому середовищі громадянин має певні права (наприклад, право на приватність) та обов'язки (наприклад, дотримання правил безпеки чи авторських прав).

3. Етика та культура, що включає дотримання етичних норм, таких як повага до інших користувачів, уникнення кібербулінгу, відповідальне використання контенту.

4. Безпека, яка вимагає навички захисту особистої інформації, обізнаність про кіберзагрози, дотримання правил безпечної поведінки в інтернеті.

5. Медіаграмотність, в оснлові якої здатність аналізувати інформацію, розпізнавати фейкові новини, критично мислити щодо джерел інформації.

6. Інклюзивність, так як цифрове громадянство сприяє залученню різних соціальних груп до цифрового середовища, забезпечуючи рівний доступ до технологій [5].

Цифрове громадянство – це спосіб інтеграції людини в цифровий світ, що забезпечує її активну та безпечну участь у суспільному житті через технології. Воно включає формування навичок використання технологій, розвиток критичного мислення та дотримання етичних стандартів. Ця концепція є невіддільною частиною сучасного життя, оскільки забезпечує ефективне та відповідальне співіснування у глобальному цифровому просторі.

Список використаних джерел:

1. Lisbon Declaration – Digital Democracy with a Purpose. URL: https://www. lisbondeclaration.eu/

2. Berlin Declaration on Digital Society and Value-based Digital Government. URL: file:///C:/Users/LNV/Downloads/201208_eu2020_berlin_declaration_on_digital_society_and_value-based_digital_government_E9E638C7-008B-32ED4592 95F98F5F7620_75984.pdf

3. Communication: “2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade”. URL: https://commission.europa.eu/document/e2aa7a8e-f3d1-45 d6-a115-bab5177f2 dc2_en?prefLang=ru

4. The European Pillar of Social Rights. URL: https://www./eurohealthnet.eu/publication/the-european-pillar-of-social-rights-a-key-vehicle-to-improving-healthfor-all/?gclid=Cj0KCQiAnrOtBhDIARI AFsSe51Zi-9F2PIu5g8UwbDHx

5. Proposal for a Decision of the european parliament and of the council establishing the 2030 Policy Programme “Path to the Digital Decade” COM/2021/574 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0574

УДК 004.738.5:316.334.56:711.4:005.35

ГРАМЧУК МАРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 033 «Філософія»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: marinagramchuk@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6655-6114

ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ СУЧАСНОГО ЦИФРОВОГО МІСТА

Цифрове громадянство у цифровому суспільстві – це поняття, яке описує права, обов'язки, компетенції та поведінку людини в цифровому середовищі. Це стосується того, як громадяни використовують цифрові технології для спілкування, взаємодії, навчання, роботи та участі в суспільному житті. Цифрове громадянство є ключовим компонентом сучасного цифрового суспільства, оскільки воно сприяє формуванню відповідального ставлення до цифрових інструментів, забезпечує безпеку і допомагає гармонійно інтегрувати цифрові технології в життя людей. Цифрове громадянство як ключовий компонент сучасного цифрового міста – це концепція, яка об'єднує використання технологій та активну участь громадян у цифрових процесах для забезпечення ефективного управління, розвитку інфраструктури та підвищення якості життя в міському середовищі [1].

Основні аспекти цифрового громадянства в цифровому місті: 1) Цифрова участь, в основі якої використання цифрових платформ для взаємодії з місцевою владою, участі у прийнятті рішень (електронні петиції, голосування); платформи для колективного управління та планування міста. 2) Цифрові права громадян, що включають забезпечення доступу до відкритих даних міста; право на захист персональної інформації; справедливий доступ до цифрових послуг незалежно від соціального статусу. 3) Цифрова грамотність та освіта, в основі якої програми для навчання цифровим навичкам усіх вікових категорій; поширення культури відповідального використання цифрових інструментів. 4) Інноваційні сервіси для мешканців, що включають смарт-сервіси (розумні системи транспорту, енергоефективності, моніторингу довкілля); електронні послуги (реєстрація документів, онлайн-запити на комунальні послуги). 5) Кібербезпека в міському просторі, в основі якої захист міських цифрових систем від атак; освітні ініціативи для запобігання шахрайству в цифровому середовищі. 6) Екологічна відповідальність, націлена на використання цифрових

технологій для оптимізації ресурсів (наприклад, смарт-лічильники, управління відходами); розвиток електронних сервісів, що знижують необхідність фізичної присутності та паперового документообігу [2].

Цифрове громадянство в умовах цифрового міста допомагає створювати інклюзивне, прозоре та інтерактивне міське середовище, яке базується на активній участі мешканців, сучасних технологіях та ефективних управлінських рішеннях. Це забезпечує стійкий розвиток міста і підвищує комфорт його мешканців. Цифрове громадянство як ключовий компонент сучасного цифрового міста – це концепція, яка об'єднує використання технологій та активну участь громадян у цифрових процесах для забезпечення ефективного управління, розвитку інфраструктури та підвищення якості життя в міському середовищі. Цифрове громадянство в умовах цифрового міста допомагає створювати інклюзивне, прозоре та інтерактивне міське середовище, яке базується на активній участі мешканців, сучасних технологіях та ефективних управлінських рішеннях. Це забезпечує стійкий розвиток міста і підвищує комфорт його мешканців.

Цифрове громадянство займає ключову позицію в розвитку цифрового міста, оскільки воно визначає рівень залученості мешканців до управління, використання ресурсів та послуг, а також формує відповідальне ставлення до цифрової інфраструктури. Цифрове громадянство є інтегральною частиною концепції «розумного міста», де технології об'єднують мешканців, владу і бізнес для вирішення спільних завдань. Цифрове громадянство забезпечує доступ до платформ, через які мешканці можуть взаємодіяти з міською адміністрацією, пропонувати ініціативи, брати участь у громадських обговореннях і вирішувати локальні проблеми. Це механізм впровадження інноваційних рішень через інтеграцію даних, сервісів і інфраструктури для полегшення життя громадян. Мешканці стають активними учасниками міського управління завдяки використанню електронних сервісів (е-петиції, онлайн-голосування, платформи обговорень) [3].

Цифрові інструменти сприяють відкритості управління, доступу до інформації про міські ресурси, бюджет і послуги. Забезпечується рівний доступ до цифрових послуг для всіх мешканців, незалежно від їхнього соціального статусу чи місця проживання. Роль цифрового громадянства включає формування цифрової грамотності у мешканців, щоб вони могли ефективно використовувати технології для вирішення своїх повсякденних задач. Завдяки цифровому громадянству оптимізуються транспортні системи, енерговитрати, управління відходами та інші аспекти життєдіяльності міста. Громадяни вчаться захищати свої дані, дотримуватися етики у цифровому просторі та бути обережними до можливих загроз.

Цифрове громадянство відіграє роль посередника між мешканцями та цифровою інфраструктурою міста. Воно дозволяє забезпечити активну участь у суспільному житті, підвищує якість управління та сприяє створенню комфортного, безпечного та інноваційного середовища для всіх. Практичне значення цифрового громадянства у цифровому місті проявляється у створенні комфортних умов для мешканців, ефективному управлінні міськими процесами та розширенні можливостей для участі громади у житті міста, доступу до цифрових послуг.

Цифрове громадянство спрощує отримання міських послуг через онлайн-платформи, не лише підвищує комфорт мешканців, але й сприяє прозорості, ефективності управління, екологічності та безпеці цифрового міста. Це важливий інструмент для формування інклюзивного суспільства та розвитку інновацій. Цифрове громадянство як основа інтеграції мешканців у сучасне цифрове місто сприяє формуванню сталого розвитку цифрового міського середовища, ефективного функціонування сучасного міста, інтеграції технологій і суспільства в міському просторі. Тому цифрове громадянство в епоху смарт-міст є ключовим компонентом урбанізації [4].

Цифрове виживання стало основним атрибутом і основним механізмом людського життя, а проблема цифрового громадянства виникла як потребує часу. Мета дослідження – проаналізувати, як природні громадяни адаптуються до цифрового середовища, як вони реалізують свої права, приймають нові обов'язки та формують свою цифрову ідентичність у глобалізованому світі. Цифрові громадяни – це цифрове втілення та цифрове вираження природних громадян, які несуть громадянську ідентичність, права та обов'язки у цифровому суспільному житті. Дисбаланс між цифровими можливостями та технологічними можливостями призвів до того, що цифрові громадяни зіткнулися з дилемами інституційної дисоціації.

Це особливо проявляється у маргіналізації цифрових громадян у платформній архітектурі, уникненні цифрових громадян від алгоритмічного прийняття рішень та в об'єктах цифрових громадян – цифровий контроль, нездатність цифрових громадян до розширення технологічних можливостей, дегуманізація цифрових громадян у галузі технологічної раціональності тощо. Інституційна роз'єднаність цифрових громадян є серйозним викликом свободам і основним правам громадян, а також цінності демократії та верховенства закону.

Щоб усунути інституційну роз'єднаність цифрових громадян, посилити правовий захист прав цифрових громадян та зберегти справедливість у цифровому суспільстві, необхідно дотримуватися «орієнтованого на людину» принципу цифрового верховенства права, домогтися його легалізації та підтвердження та створити інклюзивний механізм спільного

управління цифровою демократією для підвищення рівня грамотності цифрових громадян. У сучасну епоху, що рухається інформаційною революцією, фізичні особи або окремі громадяни все частіше уявляють себе як «цифрові люди» або «цифрові громадяни».

В даний час реалізація цифрових прав стикається з багатьма труднощами та серйозними проблемами, що вимагає від людей серйозно ставитися до прав цифрових громадян», оскільки вони ставлять підтвердження особи та захист прав цифрових громадян на перший план. Завдяки глибокій інтеграції та розвитку мереж, цифровізації та інтелектуальних технологій людське суспільство вступило в цифрову епоху, в якій «все є цифровим і все можна вирахувати». В даний час дані, що вимірюються в бітах, швидко замінюють атоми і стають основним елементом людського суспільства. Обчислення більше не пов'язані тільки з комп'ютерами, вони визначають наше виживання» [1].

З формальної точки зору цифрове виживання – це, головним чином, новий спосіб для людей працювати, жити і вчитися в цифровому просторі, але по суті цифрове середовище вже всюди, і воно засноване на аналітичних перцептивних обчисленнях, об'єднаних у мережу.

Таким чином, цифрове виживання більше не є простим відображенням традиційного життя, а стало основним атрибутом та основним механізмом людського життя, що неминуче призведе до змін у ідентичності людини. Інформаційна революція змінила спосіб життя людей. Поведінка людей все частіше реалізується в Інтернеті, і щодня генерується велика кількість даних про ідентичність, дані про відносини, поведінкові дані, дані зображення, голосові дані тощо. Особиста інформація чи дані стають сировиною для застосування великих даних та штучного інтелекту, люди набули нової форми існування – цифрових людей» [3].

Завдяки прискореному розвитку нових технологій інтерфейси «мозок-комп'ютер» уможливили появу «кіборгів», цифрові технології створили «людину посередині», що стоїть за віртуальним зображенням, а «метасвіт» намагається інтегрувати існуючі інформаційні технології. На основі цього розробляється голографічний цифровий світ, паралельний фізичному світу для формування «цифрових особистостей». В результаті «самість відповідно фрагментується і децентралізується, залишаючи лише кілька автопортретів, заснованих на даних (або часткових автопортретів), заснованих на кількох базах даних та активованих відповідно до вибору, зручності, релевантності, доступності тощо. Це великий стрибок в історії людського розвитку, у результаті якого відбувся перехід від природних людей до цифрових людей, який може стати великим стрибком в історії людського розвитку.

Тема зосереджена на дослідженні феномена цифрового громадянства як нової форми суспільної ідентичності, яка виникає в результаті інтеграції людини у цифрове середовище. Вона охоплює ключові аспекти, пов'язані з тим, як особи реалізують свої громадянські права, виконують обов'язки та взаємодіють у цифровому просторі. Цифрова ідентичність – це уявлення людини про себе у цифровому середовищі, яке виражається через профілі в соціальних мережах, електронні пошти, цифрові підписи; цифрові паспорти, електронні сервіси державного управління. Цифрова ідентичність є продовженням фізичної, але вимагає окремого захисту через кібербезпеку та політики конфіденційності; права цифрового громадянина = це право на приватність і захист особистих даних; доступ до інформації, онлайн-освіти, державних і соціальних послуг; свобода вираження в інтернеті (з урахуванням етичних норм). Цифрові загрози включають кіберзлочинність, маніпуляцію громадською думкою, зловживання персональними даними, вимагають підвищення обізнаності та відповідальності серед цифрових громадян. Зростає роль електронного врядування, де громадяни взаємодіють з державними структурами через онлайн-платформи.

Обов'язки цифрового громадянина включають дотримання цифрової етики: уникання дезінформації, кібербулінгу, порушення авторських прав; відповідальне використання цифрових ресурсів; активна участь у цифровому житті суспільства: голосування онлайн, підтримка прозорих ініціатив, захист спільних інтересів. Цифрове суспільство є платформою, де громадяни, організації та уряди взаємодіють через інформаційні технології. Воно формує нові стандарти поведінки, соціальної взаємодії та управління, які потребують свідомого ставлення до питань етики, прав і безпеки. Зі зростанням цифрових технологій мільярди людей отримують доступ до інтернету, створюючи новий формат громадянства, яке не обмежується фізичними кордонами.

Список використаних джерел:

1. Communication from the Commission to the European Parliament and Council on establishing a European declaration on Digital Rights and Principles. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-puts-forwarddeclaration-digital-rights-and-principles-everyone-eu

2. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Report on the stakeholder consultation and engagement activities Accompanying the document Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions Establishing a European Declaration on Digital rights and principles for the Digital Decade {COM(2022) 27 final. URL: file:///C:/UЧsers/LNV/Downloads/SWD_2022_14_ 1_EN_autre_document_travail_service_part1_Ojw9QnN1MBITr98ovrZu0oAN0g_ 82705%20(1).pdf

3. 2023. Report on the state of the Digital Decade. URL: file:///C:/Users/LNV/Downloads/Report20230929_Ai1lrJlev2WpY8hu8FDXtCIDfk_98641.pdf

4. Gramchuk, Marina, & Nikitenko, Vitalina. Present trends and prospects of smart city development. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed.V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 14(91). P. 35–41.

УДК 316.77

ГРЕЧИХІНА СОФ'Я АРТУРІВНА,
магістрантка 1 курсу ОП «Діджитал соціологія» спеціальності 054 «Соціологія»
Державний торговельно-економічний університет (м. Київ, Україна)

КРОХМАЛЬ НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА,
к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії,
соціології та політології
Державний торговельно-економічний університет (м. Київ, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-5585-6349

ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО У СФЕРІ ГЕЙМІНГУ

Невпинний процес цифровізації охоплює всі сфери суспільної діяльності, що зумовило утворення поняття цифрового громадянства – етичного, безпечного та відповідального використання технологій, захист прав та інформації як власної, так і інших учасників віртуальної реальності. Одним із напрямів його поширення є геймінг.

Відеоігри сьогодні набули значення, як соціокультурний феномен, на рівні з театром, музикою й кінематографом. Окрім того, як і в інших «розважальних сферах», у геймінгу також є свої правила і закони, що діють у віртуальному просторі.

Відеоігри за своєю сутністю є продуктом, який користувач купує в продавця. Система покупки відбувається через програми на кшталт сучасних маркетплейсів (Rozetka, MakeUp.ua тощо), що об'єднують продукти від різних продавців, у даному випадку якими виступають компанії розробників. Таким чином відеогра виступає об'єктом правового регулювання, як комп'ютерна програма, що включає такі складові, як програмний код, аудіовізуальний ряд і геймплей. Залежно від кожної з них можна виділити різні підходи до правового регулювання [1, с. 43]:

1) надання відеогрі охорони як комп'ютерній програмі;
2) підхід з розмежуванням;
3) надання відеогрі охорони як аудіовізуальному твору.

Цифрове громадянство у геймінгу передбачає дотримання законів і правил, пов'язаних із використанням технологій та перебування в Інтернеті, тобто правове регулювання у сфері геймерства. Суд Європейського Союзу визначає відеоігри як «складний продукт, що складається не лише з комп'ютерної програми, але й з графічних і звукових елементів, які, хоча й зашифровані комп'ютерною мовою, мають власну творчу цінність» [2]. Тобто цифрове громадянство передбачає повагу до інтелектуальної власності у геймерстві, до прав гравців, повагу один до одного тощо.

Також варто зазначити, що власне у відеогрі присутні умови користування, із якими погоджується гравець перед початком використання продукту. Зазвичай вони передбачають заборону на розповсюдження матеріалів нелегальним шляхом, що також називають «піратством». Існування попиту на «зламані» ігри, що можна завантажити безкоштовно, породжує необхідність узгодженого правового регулювання в даній сфері. Необмежений доступ до будь-якої платної гри є спокусливим для користувача, що радше зекономить, оскільки в Україні ще не встановлено відповідних механізмів, що контролювали б порушення прав інтелектуальної власності. У результаті відповідальність стосується скоріше моральності, поваги до розробників і бажання підтримати їх, де гарним прикладом є нещодавній реліз "S.T.A.L.K.E.R. 2: Серце Чорнобиля», створеної українською приватною компанією GSC Game World – Україна посіла друге місце за кількістю передзамовлень, поступаючись США.

Євросоюз є більш прогресивним у питанні захисту прав на інтелектуальну власність: цивільна відповідальність включає компенсацію збитків, яка може бути розрахована відповідно до потенційного прибутку, втраченого через піратство; кримінальна відповідальність у серйозних випадках (наприклад, комерційне піратство) може передбачати значні штрафи або навіть ув'язнення.

Отже, сучасна сфера геймінгу є середовищем, в якому активно розвивається цифрове громадянство, що характеризується: широким доступом до технологій та розвитком навичок користування ними; формуванням ефективного інтернет-спілкування, що ґрунтується на повазі до співрозмовника та відповідної ввічливої поведінки; розвитком ІТ-права, що регулює права та обов'язки геймерів, права інтелектуальної власності, дотримання законів тощо.

Список використаних джерел:

1. Улітіна О., Якуша Є. Відеогра як об'єкт авторського права в креативних індустріях: іноземний досвід. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2023. № 4(60). С. 40–46.

2. Court of Justice of the European Union. Judgment in Case C-355/12 Nintendo and Others v PC Box Srl and Others. Люксембург, 2014. 2 с. URL: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2014-01/cp140009en.pdf (дата звернення: 08.11.2024).

УДК 316.42:004.738.5:316.774:005.35

КИВЛЮК ОЛЬГА ПЕТРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософії та психології
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Київ, Україна)
E-mail: panyolga@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7900-9299

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК КОНЦЕПЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУСПІЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Система цифрової ідентифікації громадян містить нормативний зміст, такий як права та обов'язки. Особистість завжди була одним із фундаментальних питань права. У римському праві стандартом для визначення того, чи володіє біологічна особа правосуб'єктністю, є різні «статуси» людини, такі як статус вільної людини, статус громадянина, а також «шлюбні цензи» та «угоди» щодо набуття сімейних прав та прав власності. Без підтримки ідентичності люди не можуть здійснювати значну соціальну діяльність і отримувати розвиток, на який вони заслуговують.

Найголовніше юридичне значення ідентичності можна охарактеризувати як унікальність чи індивідуальність людини, яка визначає його як конкретну особу і тим самим відрізняє його від інших осіб. Але це ще не все, що означає ідентичність у законі. Деякі вчені вважають, що ідентичність у сучасному праві має два значення: у сенсі особистих відносин та у сенсі ідентифікації та визнання. Останнє також часто виражається

як особиста ідентичність. Як свідчить аналіз, правова ідентичність вже давно вийшла за межі значення ідентифікації, тому включахє визначення таких цінностей, як визнання.

Як інтегрована правова ідентичність, цифрове громадянство не тільки включає сенс ідентифікації та визнання, воно пов'язане з людською гідністю, свободою, правами і розвитком. Цифрове громадянство – це концепція, а також інститут, який потрібно створювати у конкретному контексті, а саме контексті настання ери штучного інтелекту. Побудову цифрового громадянства як інституту в епоху штучного інтелекту необхідно прискорити. У березні 2023 року Білл Гейтс у статті «Ера штучного інтелекту розпочалася: штучний інтелект, який можна порівняти з революцією смартфонів та Інтернету» зазначив, що ера штучного інтелекту настала. Штучний інтелект став основною технологією і основним полем битви глобальної промислової конкуренції. Людське суспільство почало вступати в епоху штучного інтелекту. Чи то з погляду соціального розвитку людини чи індивідуального розвитку, будівництво цифрового громадянства має бути прискорене.

Цифрове громадянство – це розвинена форма цифрової ідентичності фізичної особи, що відповідає певним ціннісним та функціональним критеріям. Його створення не може бути реалізовано за допомогою однієї технології, системи або специфікації, це величезний системний проєкт, який включає широкий спектр речей і поступово просувається. Це передбачає трансформацію низки концепцій, систем та норм. Громадянство – це пасивне та активне членство людини в національній державі з певними універсальними правами та обов'язками». Це також «цифрове громадянство», основний зміст якого включає поняття. «ідентичності». Якщо цифрове громадянство – це лише «картування» традиційного громадянства в цифровій сфері, то для реалізації різних цінностей і функцій традиційного громадянства на цифровому рівні необхідно використовувати технічні засоби. Тому цифрове громадянство є насправді об'єктом, який необхідно створювати в конкретному контексті. Технологічне середовище в епоху штучного інтелекту зазнало фундаментальних змін. Тому такі вирази, як «цифрове громадянство» необхідно поєднувати з конкретними технічними технологіями та рішеннями, щоб визначити їхню конотацію.

Цифрова трансформація громадянства означає те, що громадянство реагує на середовище, що змінюється, конкретний зміст якого слід визначити. Технічно «ідентичність» – це набір атрибутів, пов'язаних із сутністю». У міру вдосконалення технологій та систем об'єкти цифрової ідентифікації поступово розширюються до ширшого кола, включаючи людей, комп'ютери, інтелектуальні пристрої, роботів, установи, природні об'єкти

та навіть конкретні форми даних. Щоб цифрову особу було розпізнано і прийнято, вона повинна використовувати певні форми «цифрових уявлень». Цифрове уявлення – це матеріальна форма цифрової ідентичності, електронний набір даних, який представляє об'єкт та його атрибути, властивості чи характеристики. Деякі дослідження узагальнюють зміст «п'ять А»: автентифікація, авторизація, адміністрування, аудит та аналітика, що характеризують опис цифрової ідентичності. Цифрове громадянство – це цифрова ідентичність

Цифрове громадянство у контексті розвитку штучного інтелекту (ШІ) є не лише концепцією, але й новою формою соціального інституту, яка забезпечує адаптацію суспільства до викликів і можливостей, що надаються цифровими технологіями. У цьому випадку ШІ виступає як інструмент, середовище та каталізатор для трансформації громадянських прав, обов'язків та соціальної взаємодії в умовах цифрової епохи.

Концепція цифрового громадянства визначається як участь індивідів у цифровому житті суспільства через: 1) цифрову ідентичність – персональні дані та їх відображення у цифровому просторі; 2) цифрові права – право на приватність, доступ до технологій, свободу слова онлайн; 3) цифрові обов'язки – відповідальність за етичне використання технологій, захист цифрових даних, дотримання правил кібербезпеки.

Цифрове громадянство як інститут формує нові соціальні норми, стандарти поведінки та управління у цифровому середовищі. Воно має такі характеристики: 1) правове регулювання – адаптація законодавства до захисту прав громадян у цифровій сфері; 2) цифрова етика – визначення етичних стандартів у використанні ШІ та цифрових технологій; 3) інклюзивність – забезпечення доступу до технологій усім верствам населення.

ШІ значно трансформує концепцію та інститут цифрового громадянства та включає автоматизація громадянських прав та обов'язків, так як завдяки ШІ можливі автоматизовані процеси, наприклад, онлайн-голосування, управління соціальними послугами чи персоналізоване навчання. В той же час ШІ створює нові виклики, такі як маніпуляція даними, порушення конфіденційності, дискримінація в алгоритмах. Громадяни повинні бути обізнаними у принципах роботи ШІ, щоб розуміти вплив алгоритмів на їх права та обов'язки. Цифрове громадянство в епоху штучного інтелекту є невід'ємною частиною трансформації суспільства, де люди, технології та соціальні інститути взаємодіють у нових формах. Важливо розвивати правове, етичне та освітнє середовище, яке дозволить громадянам відповідально користуватися можливостями ШІ та захищати свої права у цифровому світі. Цифрове громадянство сприяє розширенню каналів для участі людей у розвитку технологій та промисловості штучного

інтелекту. Здорова участь може допомогти запобігти порушенню штучним інтелектом людських цінностей та сформувати технічне та нормативне середовище, що сприяє індивідуальному розвитку. Побудова цифрового громадянства може допомогти штучному інтелекту відповідати людським цінностям і створити технологічне середовище, більш сприятливе для розвитку людей. Штучний інтелект – це соціотехнічна технологія, що означає, що на ШІ впливають соціальна динаміка та поведінка людини, а її ризики та вигоди можуть виникати внаслідок взаємодії технічних аспектів із соціальними факторами. Оскільки великі моделі все глибше залучаються до соціальних мереж, пошукових систем і різних додатків, дані, що генеруються Інтернетом, можуть відхилятися від справжніх комунікативних характеристик людей і навіть викликати відхилення штучного інтелекту від людських цінностей.

Список використаних джерел:

1. Воронкова Валентина, Кивлюк Ольга, & Андрюкайтене Регіна. Еволюція від активного відповідального громадянства до цифрового в контексті критичного мислення: досвід країн ЄС. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 14(91). P. 23–34.
2. Кивлюк О. П., Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Цифрові права людини як вираження цифрових атрибутів: соціально-філософське обґрунтуваня. *Освітній дискурс* : збірник наукових праць / голов. ред. О. П. Кивлюк. Київ : ТОВ Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація». 2023. Випуск 44(4–6). 136 с. С. 7–22.
3. Vitalina Nikitenko, Valentyna Voronkova, Olga Kyvliuk, Oleksenko Roman, Valeriia Suhenko. Philosophical reflection on artificial intelligence and its impact on the development of society, human, and education. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19(96). P. 67–76
4. Коломоєць Тетяна, Верлос Наталя, Нікітенко Віталіна Воронкова Валентина, Цифрові права в умовах розвитку штучного інтелекту та глобалізації: виклики та можливості. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19(96). P. 207–217.

УДК 37.018.43.

КРОХМАЛЬ НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА,
доцент кафедри філософії, соціології та політології, кандидат філософських наук, доцент
Державний торговельно-економічний університет (м. Київ, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5585-6349

ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Поширення соціальної відповідальності в усіх сферах суспільного життя та на усіх рівнях соціальної організації свідчить про поступове розуміння як окремими членами суспільства, так і суспільством в цілому необхідності усвідомленого ставлення до себе та інших, до свого місця у структурі суспільства, до навколишнього і соціального оточення тощо. Соціальна відповідальність як елемент системи соціального контролю виступає регулятором поведінки людини, групи, спільноти [1, с. 80] на основі визначених соціальних норм, приписів, традицій, звичаїв, здорового глузду, визначаючи необхідні правила поведінки, реалізуючись через соціальні ролі.

Соціальна відповідальність поширюється на різних рівнях структури суспільства як вертикально (суспільство – громади – людина; держава – регіон – громадянин; економіка – організація/підприємство (роботодавець) – працівник), так і горизонтально (суспільство – держави – економіка; громади – регіони – організації/підприємства (роботодавці); людина – громадянин – працівник) [1, с. 82].

Бурхливий розвиток цифрових технологій останнім десятиріччям, їх поширення та впровадження в усі сфери життя суспільства, вимагає від останнього розширення характеристик соціальної відповідальності на онлайн-середовище, коригування системи соціального контролю, яка б враховувала концепцію цифрового громадянства.

Врахування цифрового громадянства в соціальній відповідальності в онлайн-середовищі передбачає:

формування на усіх рівнях структури суспільства як вертикально, так і горизонтально електронних стандартів поведінки та процедур, що доповнювали б соціальну відповідальність;

врахування при електронному обміні інформацією та онлайн спілкуванні відповідального ставлення до співрозмовника, його інтересів, цілей (індивідуальних, професійних, комерційних та ін.), прояву емпатійності та відповідної реакції з його боку;

відповідальне ставлення на усіх рівнях структури суспільства як вертикально, так і горизонтально до поєднання реального світу з електронною участю у житті суспільства з урахуванням системи соціального контролю, соціальних норм, етичних принципів тощо;

імплементація у систему прав, свобод і обов'язків людини (громадянина, працівника), громади, організації (підприємства), групи, спільноти, що гарантуються державою та захищаються суспільством, прав, свобод та обов'язків, що поширюються на кожного у цифровому світі;

розширення меж відповідальності за рахунок усвідомленого ставлення до інших та розуміння власних обов'язків перед собою та іншими, що проявляються в цифровому праві (IT-праві) – конкретизація відповідальності за дії, вчинки та онлайн-злочини в цифровому світі;

усвідомлене ведення електронної комерції з урахуванням відповідального та безпечного використання цифрових технологій в бізнесі, поваги при веденні комерційної діяльності до підприємців, партнерів, конкурентів, клієнтів та інших виробників і споживачів;

навчання соціальній відповідальності у процесі соціалізації та здобуття освіти, що повинно поєднуватися з процесом навчання, вивчення та використання цифрових технологій, навчанням цифровому етикету, що формує поведінку в Інтернеті і навпаки;

на рівні людини – громадянина – працівника усвідомлення необхідності свого фізичного благополуччя у цифровому світі, його небезпек, отримання гарантій безпеки та одночасно розуміння і формування механізму самозахисту, електронних запобіжних заходів для гарантів безпеки, свідоме ставлення до цифрового світу, цифрових технологій, цифрового контенту тощо.

Отже, цифрове громадянство є складовою соціальної відповідальності, що доповнює її у цифровому світі та формує основу для її подальшого розвитку в інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Denys Svyrydenko, Nataliia Krokhmal, Lesya Chervona. Social Responsibility as a Basis for Implementing the Goals of Sustainable Development in the Context of the COVID-19 Pandemic. *Philosophy and Cosmology.* 2023. Volume 30. P. 77–87. DOI: https://doi.org/10.29202/phil-cosm/30/7

УДК 316.7

МИРОШНИЧЕНКО СЕРГІЙ АРКАДІЙОВИЧ,
старший викладач кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8691-4158

ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА В УПРАВЛІНСЬКУ ОСВІТУ МЕНЕДЖЕРА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні, в інформаційну добу і стрімкого впровадження інформаційно-комунікаційних технологій майже у всі сфери життєдіяльності суспільства, особливої актуальності набувають концепції місця людини в цифровому просторі. Однією з таких є концепція цифрового громадянства.

Розглянемо ключові поняття цієї концепції, а також можливості її поведінкових моделей у практичній підготовці менеджерів соціокультурної діяльності.

Як зазначає К. Бемфорд-Бітті, термін цифрове громадянство «використовується для опису відповідального та етичного використання технологій, особливо в онлайн-просторах. Він охоплює широкий діапазон поведінки, від поваги до інших в Інтернеті, захисту особистої інформації та відмови від створення та поширення шкідливого вмісту» [1]. Авторка зазначає також, що концепція цифрового громадянства охоплює широкий спектр способів поведінки, які необхідно враховувати при використанні цифрових технологій (комп'ютери, Інтернет і цифрові пристрої для взаємодії з суспільством). По-перше, це «розуміння того, як користуватися Інтернетом безпечно, етично та відповідально», що «охоплює всі елементи цифрового життя, включаючи онлайн-безпеку до правильного типу цифрового спілкування та відповідального використання соціальних мереж» [1]. По-друге, цифрове громадянство передбачає також і створення позитивної онлайн-спільноти – тобто мова про «повагу до інших і пропагування культури доброти, емпатії та взаємної поваги в Інтернеті» [1]. По-третє, цифрове громадянство є важливим для успіху в кар'єрі – в «епоху технологій роботодавці все частіше шукають людей, які добре розуміються на цифрових технологіях і можуть використовувати їх ефективно та відповідально. Практикуючи належне цифрове громадянство,

люди можуть розвивати навички та знання, необхідні для успіху на цифровому робочому місці» [1]. І, по-четверте, «цифрове громадянство є важливим для демократії», що обґрунтовується наступним чином: «оскільки все більше інформації поширюється в Інтернеті, важливо, щоб люди могли розрізняти надійні та ненадійні джерела інформації» [1].

Узагальнено концепція цифрового громадянства може бути представлена такими поняттями [2]:

– відповідальна поведінка – дотримання етичних стандартів та поважне поводження у всіх своїх онлайн-взаємодіях;

– онлайн безпека – пріоритет своєї особистої безпеки і безпеки даних для захисту від кіберзагроз;

– інформаційна грамотність – володіння навичками критичного оцінювання онлайн-контенту з метою розрізняти надійні та ненадійні джерела інформації;

– усвідомлення кібербулінгу – розуміння важливості поваги та емпатії до інших у мережі, публічно виступаючи проти кібербулінгу з метою створення культури доброти і розуміння в цифровому середовищі;

– захист приватності – усвідомлення інформації, яку громадяни розкривають в інтернеті, і вживання заходів для захисту своїх особистих даних.

Важливим для розуміння можливостей концепції цифрового громадянства у практичній підготовці менеджерів соціокультурної діяльності є, на наш погляд, «9 елементів цифрового громадянства», що визначені Майком Ріббломом та Джерардом Бейлі [3]. Співставимо визначені дослідниками елементи з умовами української дійсності.

1. Цифровий доступ. – передбачає, що кожен повинен мати доступ до технологій та Інтернету. Проте, реалії сьогоднішнього життя в умовах воєнного стану, що супроводжується певним обмеженням повноцінної життєдіяльності – повітряні тривоги, що унеможливлюють проведення занять в аудиторіях, стабілізаційні відключення електроенергії тощо – свідчать про те, що не всі мають доступ до технологій (комп'ютеру, смартфону чи доступу до Інтернету). Відповідно, завдання викладачів – надати відповідні альтернативи, щоб у майбутньому, коли зміняться умови, підготувати студентів до цифрового життя.

2. Цифрова комерція – передбачає важливість вирішувати питання безпеки, які пов'язані з використанням грошей у цифровому світі. У контексті управлінської освіти менеджерів соціокультурної діяльності це може передбачати навчання студентів про різні кар'єрні шляхи, які вони можуть обрати в майбутньому, наголошуючи на важливості відповідального та безпечного використання технологій. Маємо на увазі, що однією

з сфер професійної зайнятості може бути і підприємницька (наряду з освітньо-науковою, рекреаційною, дозвіллєвою). А розуміння того, як працює електронна комерція, є обов'язковим як для споживачів, так і для потенційних підприємців.

3. Цифровий зв'язок – передбачає, що Інтернет-спілкування має бути поважним і ефективним. Проте, онлайн-спілкування є настільки поширеним, що іноді студенти забувають, що вони роблять це у віртуальному просторі, і ця обставина часто призводить до непорозуміння. А тому важливим вбачається навчання емпатії і відповідним реакціям для забезпечення кращої онлайн-взаємодії між користувачами Інтернету.

4. Цифрова грамотність – передбачає здатність розрізняти справжній і підроблений контент, який може мати негативний вплив на життя людини. У контексті управлінської освіти менеджерів соціокультурної діяльності це може передбачати навчання студентів критичному мисленню. Існує багато прийомів розвитку навичок критичного мислення щодо аналізу та оцінки інформації з Інтернету. Цікавим вбачається підхід авторів «9 елементів цифрового громадянства» [3] щодо оцінки інтернет-джерел. Автори зазначають, що процес критичного оцінювання завжди передбачає розуміння того як визначити упередження; як оцінити докази; як розпізнати мету онлайн-контенту та як відрізнити безпечний контент від небезпечного.

5. Цифровий етикет – передбачає, що поведінка в Інтернеті має бути ввічливою та відповідною. Це не тільки про спілкування. У професійній підготовці менеджерів соціокультурної діяльності цей елемент розкривається через поняття академічної доброчесності. Підготовка до семінарських занять, написання рефератів, доповідей, підготовка наукових робіт (статей, курсових, дипломних) – все це передбачає пошук та використання різноманітних джерел інформації (і електронних у тому числі). Відповідно, коректне зазначення цих джерел та вміле їх використання (дотримання правил цитування, наприклад) – і формує їхню поведінку. Тобто їх онлайн-ставлення відображається в реальному світі і навпаки.

6. Цифрове право – передбачає дотримання законів і правил, пов'язаних із технологіями та Інтернетом. Як зазначають автори «9 елементів цифрового громадянства»: «цифрове право стосується законних прав і обмежень, які регулюють використання технологій. Щоб запобігти будь-якому виду онлайн-злочинів, незалежно від того, наскільки серйозні, студенти як цифрові громадяни повинні знати закон і його застосування до них зокрема» [3]. У професійній підготовці менеджерів соціокультурної діяльності цей елемент проявляється у розумінні студентами граничного відсотку плагіату у кваліфікаційній роботі (дипломі), перевищення якого

позбавляє їх права допуску до її захисту. Комісія з академічної доброчесності факультету (чи інституту), керуючись положенням про організацію навчального процесу закладу вищої освіти, визначає цей відсоток самостійно і доводить до відома студентів заздалегідь.

7. Цифрові права та обов'язки – передбачає наявність певних прав та обов'язків під час використання технологій та Інтернету. Проте, однією із особливостей Інтернету є те, що його також можна використовувати для шкідливих цілей, наприклад, кіберзалякування. Боротьба з цим негативним явищем передбачає притягнення до відповідальності за дії користувача та прохання інформувати про будь-які порушення у віртуальному середовищі. Ми свідомі того, що елементи тиску і маніпуляції можуть бути присутні у взаємодії викладача і студентів. Переконані, що для зменшення таких негативних явищ взаємодії, важливим є відповідальне ставлення викладача до ведення електронного журналу з дисципліни, у якому відображені не тільки бали студентів, але і пропуски занять. Об'єктивна картина успішності студента, що відображена в електронному журналі – чітке відображення цифрових прав і обов'язків учасників навчального процесу.

8. Цифрове здоров'я та обізнаність – передбачає знання про потенційні ризики для здоров'я, пов'язані з використанням технологій. В управлінській освіті менеджерів соціокультурної діяльності цей елемент має проявлятися у тому, що, по-перше, студентів слід навчити захищати себе та інших від потенційної шкоди; по-друге навчити просити допомоги, якщо вони її потребують.

9. Цифрова безпека – передбачає вживання заходів для захисту своєї онлайн-безпеки та конфіденційності. Одним із аспектів цього елементу є знання про можливі атаки шкідливих програм. В управлінській освіті менеджерів соціокультурної діяльності реалізація елементу цифрової безпеки припускає використання надійного програмного забезпечення, що супроводжує навчальний процес. Маємо на увазі платформи Moodle, Classroom.google, а також сервіси Zoom та Meet.google.

Таким чином, використання в управлінській освіті менеджерів соціокультурної діяльності 9-ти елементів цифрового громадянства є можливим і цілком реальним.

Список використаних джерел:

1. Bamford-Beattie C. Як виховати відповідальних цифрових громадян. *Kidslox*. [Електронний ресурс]. URL: https://kidslox.com/ua/guide-to/digital-citizenship-for-kids/ (дата звернення: 15.11.2024).

2. Цифрове громадянство. *Vpnunlimited* : веб-сайт. URL: www.vpnunlimited.com/ua/help/cybersecurity/digital-citizenship (дата звернення: 15.11.2024).

3. The 9 elements of digital citizenship your students need to know. *Cypherlearning* : веб-сайт. URL: www.cypherlearning.com/resources/infographics/academia/the-9-elements-of-digital-citizenship-your-students-need-to-know (дата звернення: 15.11.2024).

УДК 811.161.2’27:[316.61:172]:004

ПЄТУХОВА ОЛЬГА ВАСИЛІВНА,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: olchik7701@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4982-1905

МЕРЖИНСЬКИЙ ЄВГЕНІЙ КОСТЯНТИНОВИЧ,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: merginskiy@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4372-889X

ГЛУЩЕВСЬКА ВАЛЕРІЯ В’ЯЧЕСЛАВІВНА,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: gluschevskaja@gmail.com

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОГО ГРОМАДЯНИНА В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ЗМІН

Актуальність теми. У період глобальних цифрових змін мова стає не лише інструментом комунікації, але й важливим елементом формування соціально відповідального громадянина. Цифровізація суспільства вимагає від громадянина не тільки володіння новими технологіями, але й здатності до етичного використання цифрових інструментів, захисту особистої інформації та участі в громадському житті. Тож мова відіграє центральну роль у цьому процесі, оскільки вона є основою для доступу до цифрових ресурсів, збереження культурної ідентичності та розвитку соціальної відповідальності в умовах глобалізованого інформаційного простору.

Аналіз останніх досліджень показує, що в Україні питанням цифровізації суспільства і ролі мови у формуванні цифрової грамотності та

соціально-відповідального громадянина приділяється належна увага. Так, наприклад, Олександр Пономарів, професор, соціолог і філософ, у своїх працях досліджує роль мови в суспільних процесах, зокрема в цифровій комунікації [4], Тетяна Шевченко, дослідниця в галузі мовної політики та комунікації, вивчає, як онлайн-комунікація та соціальні медіа змінюють мовні практики та ставлення громадян до етики цифрової взаємодії, а Оксана Шевченко, дослідниця в галузі лінгвістики, працює над вивченням ролі мови в освітньому процесі в умовах цифрової трансформації, зокрема в контексті використання новітніх цифрових платформ тощо. Незважаючи на чималу кількість публікацій, зауважуємо на тому, що питанню використання мови як інструменту у формуванні соціально-відповідального громадянина в цифрову епоху все ж недостатнього приділено уваги.

Метою дослідження є визначення ролі мови як інструменту формування соціально відповідального громадянина в умовах цифрових змін, а також вивчення механізмів її впливу на поведінку та ціннісні орієнтири індивіда в сучасному цифровому середовищі.

Основні положення. Як відомо, мова глибоко впливає на формування світогляду індивіда, оскільки вона не лише є засобом спілкування, а й визначає спосіб осмислення та інтерпретації навколишньої реальності. В умовах цифрових змін цей вплив посилюється, оскільки технології змінюють способи комунікації, доступу до інформації та соціальної взаємодії. Ось кілька ключових аспектів того, як мова впливає на світогляд індивіда в цифрову епоху:

1. *Мова формує спосіб мислення.* Основним інструментом, через який люди сприймають світ є мова. Те, як ми говоримо і думаємо, залежить від того, які концепти та категорії є в нашій мові. В умовах цифрових змін це може стати ще більш виразним, оскільки нові терміни та поняття, що виникають завдяки розвитку технологій, формують нові уявлення про реальність. Наприклад, терміни як «штучний інтелект», «віртуальна реальність», «блокчейн» визначають те, як ми розуміємо технології та їх роль у світі. Ці нові терміни мають не лише технічний, а й культурний та соціальний контекст, який впливає на те, як люди оцінюють цифрові зміни та їх наслідки.

2. *Мова як канал для доступу до знань.* Цифрові технології змінили способи доступу до інформації. Інтернет, соціальні медіа, онлайн-курси – усі ці платформи дають можливість отримати знання, але доступ до них часто обмежений мовними бар'єрами. Багато онлайн-ресурсів, наукових публікацій, технічних матеріалів є доступними переважно англійською мовою. Це створює нерівність у можливості доступу до новітніх знань

і технологій, що, в свою чергу, може впливати на світогляд індивіда, який опиняється поза цими можливостями. Таким чином, знання в глобальному цифровому середовищі часто стають доступними тільки тому, хто володіє цією мовою.

3. *Мова у віртуальних просторах і світах.* Розвиток віртуальних світів, онлайн-ігор та віртуальної реальності також суттєво впливає на формування світогляду. Віртуальні простори, як і соціальні медіа, мають свої специфічні мовні структури, правила комунікації та навіть культуру. Як люди взаємодіють у цих світах, залежить від мовних умовностей і можливостей. Наприклад, віртуальні світи мають свої мови або інтерфейси, які визначають, як ми можемо взаємодіяти з ними. Людина, яка активно залучається до таких світів, може формувати свій світогляд через досвід, отриманий у цих цифрових просторах.

4. *Мова і демократія в умовах цифрових змін.* Мова також є важливим інструментом для участі в громадському житті в умовах цифрових змін. Інтернет і соціальні мережі стали новими платформами для політичних, соціальних та громадських дискусій. Термінологія, яка використовується в таких дискусіях, може сприяти формуванню або обмеженню громадянської активності. Використання мови для поширення ідей, організації протестів, створення петицій чи участі в громадських кампаніях дозволяє індивіду визначати свою позицію в суспільстві. Однак, це також може призвести до маніпуляцій або розповсюдження дезінформації, що суттєво впливає на громадське сприйняття подій.

5. *Мова впливає на соціальні взаємодії.* В умовах цифрових змін мова стала ще важливішим елементом у формуванні соціальних зв'язків і ідентичностей. Соціальні мережі, блоги, форуми та інші онлайн-платформи створюють нові форми комунікації, де мова використовується не тільки для передачі інформації, але й для вираження думок, емоцій і належності до певних спільнот. Вебкультура, меми, хештеги і нові цифрові жаргони стають важливими елементами сучасної комунікації. Це змінює структуру мовної комунікації, сприяючи її швидкості та доступності. Мова в цифровому просторі адаптується до нових умов і стає більш зручною для користувачів, що може призвести до зміни мовних норм Людина, що бере участь у цих формах комунікації, часто не тільки обмінюється інформацією, але й визначає свій світогляд через мову, яку вона використовує.

6. *Збереження культурної ідентичності.* Цифровізація може сприяти збереженню та розвитку мовної спадщини. Використання цифрових технологій для збереження, перекладу та поширення мовних ресурсів дозволяє зберегти рідні мови, особливо у глобалізованому світі, де домінують кілька основних мов, зокрема англійська. Мова в контексті цифрових

технологій також дозволяє зберігати культурну ідентичність і традиції, через створення цифрових бібліотек, культурних архівів тощо. Отже, важливо підтримувати цифрові ініціативи, які сприяють збереженню рідних мов, щоб забезпечити їх доступність для майбутніх поколінь і зберегти культурну спадщину.

7. *Мова як інструмент розділення і єдності.* Мова в цифрову епоху також може бути інструментом як для об'єднання, так і для розділення. Глобалізація й цифровізація дозволяють людям з різних куточків світу обмінюватися ідеями та думками, але в той же час існують мовні бар'єри, які можуть створювати певні розриви в доступі до інформації та участі в глобальних процесах. Деякі мови стають домінуючими в цифровому просторі (наприклад, англійська), тоді як інші мови меншості та національні мови стикаються з загрозою зникнення або можуть залишатися маргіналізованими. Звичайно, що це може впливати на світогляд індивіда, оскільки той, хто не має доступу до певної мовної групи або контексту, може відчувати себе виключеним з важливих інформаційних потоків.

Висновки та рекомендації для подальших досліджень. Мова має критичне значення в умовах цифрових змін, оскільки вона не тільки є інструментом комунікації, але й активно формує світогляд людини. Мова впливає на те, як ми мислимо, отримуємо знання, взаємодіємо в соціальних мережах і як визначаємо свою громадянську та культурну ідентичність. У цифрову епоху нові терміни та концепти, що виникають завдяки технологічним змінам, сприяють формуванню нових уявлень про реальність. Це визначає способи мислення індивіда та впливає на його ставлення до технологій та цифрових змін. Однак із розвитком цифрових технологій виникають нові виклики, зокрема мовні бар'єри та нерівність у доступі до інформації. У майбутньому важливо підтримувати та розвивати цифрові технології перекладу та штучного інтелекту для подолання мовних бар'єрів, що сприятиме рівності у доступі до знань і глобальної комунікації.

Подальше дослідження мови як інструменту формування соціально-відповідального громадянина в епоху цифрових змін дозволить краще зрозуміти, як цифрове середовище змінює мовні структури, соціальні зв'язки і ідентичності користувача.

Список використаних джерел:

1. Воронкова В. Г. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія / В. Г. Воронкова, В. О. Нікітенко. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 460 с.

2. Герасимович В. А., Герасимович М. В., Коваль В. В. Роль мовленнєвої культури в процесі соціальної комунікації в умовах цифровізації. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/3_2024/part_2/19.pdf (дата звернення: 01.11.2024).

3. Осадча Л. Вплив віртуальної комунікації на мовну картину світу (на прикладі webenglish). *Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури.* 2023. Том 6. С. 45–50.

4. Пономарів О. Д. «Українська мова у вихованні та навчанні» URL: https://kpi.ua/901-3 (дата звернення: 04.11.2024).

СЕКЦІЯ 3
ЕКОНОМІЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА, ВОЄННА, ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА: АДАПТИВНІ МЕХАНІЗМИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

Модератори секції: Клопов Іван – д.е.н., проф., Мороз Олег – к.е.н., доц., Крупа Андрій – аспірант спеціальності «Менеджмент».

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-447-7-3

УДК 351.86:321

АРАБАДЖИЄВ ДМИТРО ЮРІЙОВИЧ,
д.політ.н., проф., начальник науково-дослідної частини,
проф. кафедри бізнес-адміністрування та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: dimariy026@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4772-081X

ПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Політична безпека є ключовим аспектом національної безпеки, що охоплює захист політичних інститутів, процесів, ідеологій та державного суверенітету від внутрішніх і зовнішніх загроз. Вона включає в себе стабільність державної влади, законність і прозорість політичних процесів, дотримання прав людини, запобігання політичним конфліктам і екстремізму. Політична безпека стосується захисту від зовнішнього впливу, такого як втручання інших держав у внутрішні політичні справи, інформаційна війна, пропаганда або інші форми гібридної війни, які можуть дестабілізувати країну. У сучасних умовах значне значення має забезпечення кібербезпеки, що захищає політичні структури від кібератак і маніпуляцій у цифровому просторі [1].

Сучасні виклики політичній безпеці включають зростання популізму, політичну поляризацію, втручання іноземних держав у виборчі процеси, а також використання новітніх технологій для впливу на політичну

свідомість громадян. Важливою складовою політичної безпеки є ефективне управління і запобігання корупції, що сприяє довірі громадян до державних інституцій і стабільності політичної системи. Політична безпека тісно пов'язана з іншими аспектами національної безпеки, такими як економічна, військова, соціальна, інформаційна безпека, має фундаментальне значення для збереження державного суверенітету та незалежності [2].

Політична безпека – стан захищеності політичної системи, держав них інститутів, суверенітету та національної ідентичності від внутрішніх і зовнішніх загроз, які можуть дестабілізувати або зруйнувати політичний порядок країни. Ця концепція охоплює захист від впливу інших держав, організацій або окремих осіб, що можуть впливати на політичну стабільність через різноманітні методи, включаючи інформаційну війну, пропаганду, економічний тиск або втручання у внутрішні справи. Політична безпека є важливою складовою національної безпеки, оскільки політична стабільність і суверенітет держави безпосередньо впливають на її здатність забезпечувати безпеку в інших сферах, таких як економіка, оборона та соціальна сфера (табл. 1).

Таблиця 1 – **Ключові аспекти політичної безпеки**

Ключові аспекти	**Зміст та характеристика**
1	2
Стабільність політичної системи	Здатність політичних інститутів ефективно функціонувати без значних змін або загроз дестабілізації. Збереження законності, легітимності та прозорості політичних процесів. Запобігання екстремізму, радикалізму та політичній поляризації.
Захист державного суверенітету	Охорона територіальної цілісності та незалежності держави від зовнішніх загроз. Захист від втручання іноземних держав у внутрішні політичні справи, включаючи інформаційні атаки та пропаганду. Ефективне управління зовнішньою політикою та міжнародними відносинами. Захист державного суверенітету. Забезпечення контролю держави над своєю територією, населенням і ресурсами, а також недопущення втручання з боку інших держав або суб'єктів міжнародного права.
Захист національної ідентичності	Підтримка і розвиток національної культури, мови, релігії та інших аспектів, що формують унікальність нації, а також боротьба проти загроз асиміляції або культурного розмивання.

Продовження таблиці 1

1	2
Політична стабільність державний лад	Недопущення політичних криз, які можуть призвести до переворотів, революцій, громадянських війн або інших форм насильства, що ставлять під загрозу.
Кібербезпека	Захист політичних інститутів і процесів від кібератак, які можуть дестабілізувати державу або вплинути на політичну свідомість громадян. Забезпечення безпеки інформаційних систем, які використовуються в державному управлінні та під час виборів.
Захист конституційного ладу	Забезпечення дотримання Конституції та законів, які регулюють політичну систему. Запобігання спробам узурпації влади або насильницьких змін у політичній системі.
Політична легітимність і довіра громадян	Забезпечення довіри громадян до політичних інститутів через відкриті, прозорі та справедливі виборчі процеси. Боротьба з корупцією та зловживанням владою, які можуть підірвати довіру громадян до держави. Забезпечення участі громадян у політичному житті через механізми демократії.
Інформаційна безпека	Захист від інформаційних атак, дезінформації та пропаганди, що можуть вплинути на політичну стабільність. Розвиток інформаційної грамотності серед населення для запобігання маніпуляціям у ЗМІ та соціальних мережах.
Правове забезпечення політичної безпеки	Розробка і впровадження правової бази, яка регулює політичну діяльність і забезпечує захист від загроз політичній стабільності. Своєчасне оновлення законодавства для адаптації до нових викликів і загроз.
Стабільність політичних інститутів	Підтримання безперервного і ефективного функціонування держав- них органів, таких як уряд, парламент, судова система, щоб уникнути кризових ситуацій або політичного хаосу.
Правоохоронна та контррозвідувальна діяльність	Робота силових структур, спрямована на виявлення, запобігання і нейтралізацію загроз політичній безпеці, таких як тероризм, екстремізм, шпигунство тощо.
Виборча безпека	Забезпечення чесних і прозорих виборів, що є основою демократичного суспільства, та захист від зовнішнього втручання в цей процес.
Інформаційна безпека	Захист суспільства від маніпуляцій, дезінформації та пропаганди, спрямованих на дестабілізацію внутрішньої ситуації або вплив на політичні процеси.

Складові політичної безпеки можна поділити на кілька основних компонентів, кожен з яких має критичне значення для забезпечення стабільності та стійкості політичної системи. Ці складові політичної безпеки взаємопов'язані й утворюють цілісну систему, яка дозволяє державі ефективно функціонувати, підтримувати стабільність і захищати свої інтересияк на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Слід виявити умови, які сприяють забезпеченню політичної безпеки [3].

Органи національної безпеки завжди наполягали на тому, щоб вважати людей основною відправною точкою та опорою забезпечення національної безпеки, що національна безпека – для людей. Безпека в різних галузях взаємопов'язана та впливає одна на одну. Органи національної безпеки завжди дотримувалися загальної концепції національної безпеки як керівництва, приймаючи підтримку політичної безпеки як основне завдання, координуючи та зміцнюючи роботу в традиційних галузях безпеки, таких як військова та внутрішня безпека, та нетрадиційних галузях безпеки, таких як наука та технологія, фінанси та біологія, запобігання та усунення інших областей.

Забезпечення політичної безпеки вимагає постійної уваги та зусиль з боку держави, суспільства та міжнародної спільноти, оскільки загрози можуть мати динамічний і непередбачуваний характер. Зарубіжний досвід забезпечення політичної безпеки є різноманітним і залежить від політичних, соціальних, культурних та історичних особливостей кожної країни. Без політичної безпеки будь-яка країна неминуче розвалиться на частини, і неможливо буде говорити про її велике відродження чи процвітання. Суверенітет, незалежність та територіальна цілісність є передумовою та основою виживання та розвитку країн, зокрема, народження сучасних національних держав ще більше затвердило основні норми міжнародних відносин, такі як національну рівність, суверенну незалежність, територіальну цілісність, невтручання у внутрішні справи [4].

Основою політичної безпеки є безпека режиму та системної безпеки. Органи національної безпеки завжди віддавали найвищий пріоритет підтримці політичної безпеки, приймаючи політичну безпеку як головний пріоритет. Зрозуміти природу політичної безпеки людей, це створити фундаментальну гарантію того, щоб люди могли жити та працювати у мирі та достатку. Підтримка політичної безпеки є фундаментальним інтересом усіх етнічних груп країни. Для цього корисним для нас є зарубіжний досвід забезпечення політичної безпеки.

Сьогодні штучний інтелект ставить нові виклики політичній безпеці. Технологічні зміни мають дві сторони. Штучний інтелект – це одночасно нова можливість та новий виклик для підтримки політичної безпеки. Одна

із проблем: популяризація та застосування технологій штучного інтелекту призвели до тенденції «децентралізації» політичної влади. У період розвитку штучного інтелекту дані уособлюють силу, суб'єктами, які контролюють дані, є органи державної влади, а також недержавні суб'єкти, такі як окремі особи, бізнес-групи та громадські організації. «Багатовузловий, безцентровий» дизайн структури «Інтернет-даних» визначає, що суб'єкти, які займають будь-яку позицію в онлайн-спільноті, не можуть мати більшого статусу, ніж суб'єкти, що займають інші позиції. Ця особливість послаблює традиційну офлайнову бюрократичну структуру національного управління та односторонню модель управління, а також владу політич- ного дискурсу.

Оскільки технології штучного інтелекту та монополія на дані продовжують розширюватись, то й розширення влади капіталу ставить під загрозу межі національної влади. Розвиток та зміни продуктивних сил неминуче спричинять коригування виробничих відносин, включаючи структуру політичної влади. Коли технологія штучного інтелекту широко використовуватиметься в різних економічних та соціальних галузях і викликатиме зміни, це сприятиме відповідним коригуванням структури національного управління та моделі розподілу влади [5].

З іншого боку, потужна стимулююча роль технологій штучного інтелекту та перспективи її економічного та соціального застосування призвели до перетікання в неї капіталу. В епоху штучного інтелекту гігантські компанії, що спираються на сильний капітал, поступово монополізують технології та контролюють дані. Технологія штучного інтелекту, а також дані та алгоритми, що лежать в її основі, тонко спрямовують громадську думку, впливаючи на політичні міркування та вибір людей та опосередковано контролюючи політичні тенденції. В епоху штучного інтелекту дані та алгоритми – це нова сила. Різні політичні операції, пов'язані з національними виборами в останні роки, показали, що наявність даних та технологій може певною мірою впливати на політичний порядок денний.

Технології штучного інтелекту можуть використовуватись політично ворожими силами для здійснення проникнення, підривної діяльності, диверсій та сепаратистської діяльності. Існує безліч прикладів використання передових технологій для загрози політичній безпеці інших країн. Після появи комп'ютерних мережевих технологій вони почали використовувати зловмисниками для реалізації кіберкрадіжки, кібератак, кіберзмови, поширення політичних чуток, ідеологічного проникнення і атак. В епоху штучного інтелекту наслідки атаки на систему штучного інтелекту країни або використання штучного інтелекту для здійснення проникнення, підривної, диверсійної та сепаратистської діяльності є серйознішими,

ніж раніше. Розвиток технологій штучного інтелекту створює серйозні проблеми участі суверенних країн у міжнародній конкуренції. Штучний інтелект в даний час є однією з передових технологій, а його основні технології в основному освоєні розвиненими країнами, такими як США та Європа. Ці країни використовують його для підвищення рівня автоматизації виробництва, підвищення продуктивності праці та прискорення переміщення обробних виробництв.

Необхідно підвищувати обізнаність про ризики, уважно стежити за розвитком технологій та програмами штучного інтелекту, регулярно вивчати та оцінювати політичні ризики, які може принести штучний інтелект, а також покращувати можливості виявлення, запо бігання та усунення ризиків [1].

Список використаних джерел:

1. Воронкова В. Г., Метеленко Н. Г., Ажажа М. А., Арабаджиєв Д. Ю., Нікітенко В. О., Дашков А. О., Венгер О. М., Фурсін О. О., Шарапова Т. А., Цикін Д. С. Інтеграція цифрових технологій в систему безпеки: адаптація до нових викликів і можливостей. *Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін* : колективна монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 592 с.
2. Воронкова В. Г., Череп А. В,, Нікітенко В. О., Череп О. Г. Політика національної безпеки як чинник забезпечення стабільності та захисту інтересів держави. *Contemporary ukrainian science: theoretical and practical achievements* : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2024. С. 40–55.
3. Теоретико-методичні основи забезпечення соціально-економічної безпеки економіки України в умовах діджиталізації бізнес-процесів : колективна монографія / А. В. Череп, В. Г. Воронкова, І. М. Дашко, Ю. О. Огренич, О. Г. Череп. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 202 с.
4. Череп А. В., Воронкова В. Г., Нікітенко В. О., Череп О. Г. Стратегії протидії кіберзагрозам як фактор забезпечення стійкості національної безпеки у цифрову епоху. *Modern science: multidisciplinary discourses* : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman, Oaks, California : GS Publishing Services, 2024. С 56–74.
5. Череп А. В., Воронкова В. Г., Нікітенко В. О., Череп О. Г. Стратегії протидії кіберзагрозам як фактор забезпечення стійкості національної безпеки у цифрову епоху. *Modern science: multidisciplinary discourses* : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman, Oaks, California : GS Publishing Services, 2024. 120 p. С. 56–74.

УДК 004:69.059.7:355.4

ВАРАВКА НАТАЛІЯ В'ЯЧЕСЛАВІВНА,
аспірантка другого курсу спеціальності 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У сучасному світі цифрові інструменти стали невід'ємною частиною соціальної інфраструктури, трансформуючи способи надання послуг, комунікації та організації суспільного життя. Ця інтеграція технологій створює нові можливості для розвитку та вдосконалення соціальних сервісів.

Війна, яка триває в Україні, поставила перед суспільством нові виклики. Соціальна інфраструктура, зокрема освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, транспорт і комунікації, зазнала значних втрат, але водночас продемонструвала велику стійкість. В умовах кризи цифрові інструменти стали невід'ємною частиною підтримки та відновлення соціальної інфраструктури. Їхня роль полягає не лише в забезпеченні безперебійної роботи систем, але й у створенні нових можливостей для подолання наслідків війни.

Однією з основних функцій соціальної інфраструктури є надання послуг населенню, навіть у надзвичайних умовах. Цифрові платформи, такі як «Дія» та спеціалізовані системи електронного документообігу, дозволяють громадянам отримувати необхідні послуги дистанційно. Це включає реєстрацію переселенців, доступ до соціальних виплат, консультації з юридичних питань та отримання гуманітарної допомоги. Цифрові рішення також дозволяють державним органам ефективно управляти ресурсами, координувати дії на місцях і швидко реагувати на зміни в ситуації.

Війна змусила мільйони українських дітей і студентів перейти на дистанційне навчання. Цифрові інструменти, такі як платформи GoogleClassroom, Zoom та інші освітні сервіси, забезпечують безперервність навчального процесу. Вони не лише дозволяють учням здобувати знання, але й підтримують їхній моральний стан, створюючи відчуття стабільності. Адаптивні системи навчання з використанням штучного інтелекту допомагають враховувати індивідуальні потреби учнів і підвищувати ефективність засвоєння матеріалу.

В умовах обмеженого доступу до медичних закладів телемедицина стала важливим засобом надання медичної допомоги. Цифрові інструменти дозволяють лікарям консультувати пацієнтів дистанційно, а також слідкувати за станом здоров'я у реальному часі за допомогою мобільних додатків і спеціальних пристроїв. Крім того, цифрові платформи допомагають координувати розподіл гуманітарної медичної допомоги, забезпечуючи доступ до ліків і необхідного обладнання.

Цифрові інструменти активно використовуються для оцінки стану пошкодженої інфраструктури та планування її відновлення. Геоінформаційні системи (ГІС) та аналіз даних зі супутників дозволяють точно визначати масштаби руйнувань і пріоритезувати роботи з відновлення. Цифрові моделі допомагають прогнозувати потреби в ресурсах і визначати оптимальні шляхи для їх розподілу. Це дозволяє зменшити витрати часу та коштів на відновлення критичних об'єктів.

Соціальні мережі та цифрові платформи стали інструментами для підтримки соціальних зв'язків та комунікації. Вони дозволяють координувати дії волонтерів, об'єднувати громади та поширювати важливу інформацію серед населення. Також цифрові інструменти забезпечують зворотний зв'язок між владою та громадянами, що сприяє кращому розумінню потреб суспільства і швидкому реагуванню на них.

В умовах постійних атак, переміщення населення та руйнування критичних об'єктів, одним із рішень потреби в інноваційних підходах до управління соціальною інфраструктурою стало застосування штучного інтелекту (ШІ), що дозволяє оперативно адаптуватися до змін, забезпечуючи стійкість і розвиток критичних систем. Одним із ключових напрямів використання ШІ є управління гуманітарною допомогою. Завдяки аналізу великих обсягів даних можна точно визначити, де і коли потрібна допомога. ШІ допомагає ефективно реєструвати внутрішньо переміщених осіб (ВПО), обробляти їхні запити на житло, роботу та соціальні виплати. За допомогою спеціалізованих платформ з використанням алгоритмів машинного навчання можна аналізувати потреби кожного переселенця та пропонувати персоналізовані рішення. Це значно знижує навантаження на органи соціального захисту і підвищує якість обслуговування. Система охорони здоров'я в умовах війни зазнала значних втрат. ШІ допомагає оптимізувати управління медичними ресурсами. Наприклад, алгоритми можуть прогнозувати потребу в медикаментах, ліжках у лікарнях або навіть розробляти маршрути для евакуації поранених. Штучний інтелект підтримує розвиток дистанційної освіти. Платформи з адаптивним навчанням, які використовують ШІ, дозволяють дітям, навіть у зонах бойових дій, отримувати якісну освіту. Вони підлаштовуються під індивідуальні

потреби учнів, забезпечуючи їхню активну участь у навчальному процесі. Після завершення активних бойових дій Україна зіткнеться з завданням відновлення зруйнованої інфраструктури. ШІ може допомогти у плануванні реконструкції. Алгоритми аналізують стан зруйнованих об'єктів і пропонують найбільш ефективні стратегії їх відновлення. Крім того, вони сприяють оптимальному розподілу фінансових і матеріальних ресурсів. В умовах війни виникають нові ризики, які потребують оперативного реагування. ШІ здатний прогнозувати можливі сценарії розвитку подій на основі аналізу даних, що дозволяє вчасно вжити заходів для зниження ризиків. Це особливо важливо для забезпечення безперервності роботи критичних об'єктів соціальної інфраструктури.

На сьогоднішній день соціальна інфраструктура України стикається з необхідністю швидкого прийняття рішень. Використання технологій BigData стає ключовим інструментом для подолання цих завдань, забезпечуючи оперативність, точність та ефективність у процесах планування та управління. Переваги використання BigData в швидкості прийняття рішень (обробка великих обсягів даних у режимі реального часу дозволяє швидко адаптуватися до змінюваних обставин), прозорості і підзвітності (завдяки відкритим даним забезпечується прозорість процесів розподілу ресурсів, що знижує ризики корупції та нецільового використання коштів) та прогнозуванні і плануванні (BigData дозволяє моделювати можливі сценарії розвитку подій, що сприяє ефективному стратегічному плануванню). Необхідно зауважити, що є ряд викликів, які треба враховувати при використанні BigData в умовах війни. По-перше, це доступ до даних, тому що у воєнний час збір даних може бути обмежений через руйнування інфраструктури або відсутність доступу до окремих регіонів. По-друге, – забезпечення безпеки даних: питання кібербезпеки стає надзвичайно важливим, оскільки дані можуть стати об'єктом атак з боку ворога. Крім того, необхідно враховувати недостатній рівень цифрової грамотності, що потребує навчання спеціалістів та користувачів для ефективного використання BigData. Після завершення війни технології BigData матимуть одне з вирішальних значень для відбудови країни. Вони сприятимуть інтеграції відновлених об'єктів у єдину цифрову систему, що дозволить забезпечити їхню ефективну експлуатацію. Крім того, використання даних для аналізу демографічних змін та економічних тенденцій допоможе формувати довгострокові стратегії розвитку соціальної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Біла книга з регулювання ШІ в Україні. Червень 2024 р. *Міністерство цифрової трансформації України.*

2. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Управління розвитком соціально-економічної системи» 21–24 березня 2024 р. м. Харків. Міністерство освіти і науки України ; Державний біотехнологічний університет.

3. Кравчина О. Є. «Методики оцінки ефективності використання цифрових інструментів у навчальному процесі. *Інформаційний бюлетень.* 2024. № 6. Інститут цифровізації освіти НАПН України.

4. Порохова О. Є. Сутність і проблематика штучного інтелекту в управлінні проектами [Електронний ресурс]. 2020 р. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. URL: http://dspace.onua.edu.ua/ bitstream/handle/11300/15083/Порохова%20О.%20Є.%20Сутність%20і%20проблематика%20штучного%20інтелекту.pdf?sequence=1&isAllowed=y

5. Національний інститут стратегічних досліджень «Цифрова трансформація економіки України в умовах війни». Жовтень 2024 року.

6. Міністерство цифрової трансформації України (2023). «Дія: досвід цифровізації державних послуг в умовах воєнного стану».

7. UNDP Ukraine (2023). "Digital Solutions for Social Infrastructure Recovery in Ukraine".

8. World Bank Group (2023). "Ukraine: Digital Transformation for Social Resilience During Crisis".

9. Закон України «Про цифрові інновації в соціальній сфері» (2023).

10. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку використання цифрових інструментів у соціальній інфраструктурі в умовах воєнного стану» (2023).

11. Портал *Дія*. URL: diia.gov.ua

12. Єдиний портал державних послуг України. URL: guide.diia.gov.ua

13. Ukraine Digital Transformation Report Portal. URL: ukraine.ua/invest-trade/digitalization

УДК 331.108:005.7

ГОРОШКО СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
магістрант спеціальності 073 «Менеджмент»
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)

ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ПЕРІОДИ ЗМІН І ВИКЛИКІВ

Управління персоналом в умовах кризи вимагає стратегічного підходу, який враховує не тільки економічні й організаційні аспекти, а й людський фактор. Кризові ситуації можуть бути викликані економічними спадами, пандеміями, соціально-політичними змінами чи іншими форс-мажорними

обставинами. У таких умовах компанії повинні зосередитися на підтримці стабільності, ефективності та згуртованості команди.

Серед основних аспектів управління персоналом в умовах кризи зазначимо наступні:

1. Чітка та прозора комунікація

Криза часто супроводжується підвищеною тривожністю та невизначеністю. Для зменшення негативного впливу важливо забезпечити регулярне інформування співробітників про стан справ у компанії, її стратегічні плани та очікування від команди. Керівники повинні надавати чіткі відповіді на запитання, пояснювати рішення та бути відкритими до зворотного зв'язку. Використання цифрових платформ для комунікації, таких як корпоративні портали чи месенджери, допоможе підтримувати зв'язок навіть у дистанційному форматі роботи.

2. Психологічна підтримка

Під час кризи працівники можуть переживати підвищений стрес, страх втрати роботи чи зниження доходів. Організація має подбати про створення комфортного емоційного середовища. Це може включати доступ до консультацій психологів, організацію тренінгів з управління стресом, підтримку ментального здоров'я через програми корпоративного благополуччя.

3. Оптимізація робочих процесів

Криза вимагає швидкого перегляду існуючих процесів та пріоритетів. Варто визначити найважливіші завдання та сконцентрувати ресурси на їх виконанні. Використання цифрових інструментів для автоматизації, розробка гнучких графіків роботи та впровадження віддалених форматів можуть значно підвищити ефективність і знизити витрати. Лідери повинні демонструвати високий рівень емпатії та підтримки. Уміння вислухати, зрозуміти проблеми співробітників та запропонувати конкретні рішення зміцнюють довіру до керівника. Якщо організація може уникнути звільнень, вона повинна забезпечити стабільну оплату праці. У випадках неминучого скорочення важливо вести відкритий діалог, пропонувати компенсаційні пакети чи допомогу в працевлаштуванні.Управління персоналом в умовах кризи є багатогранним завданням, яке вимагає поєднання стратегічного планування, лідерства, технологічних інновацій та підтримки команди. Успіх у подоланні кризових ситуацій значною мірою залежить від того, наскільки організація зуміє зберегти свою команду мотивованою, згуртованою та готовою до адаптації. В умовах кризи надзвичайно важливо зберігати моральний дух та продуктивність команди. Це можна досягти за допомогою декількох ключових заходів, а саме:

• Програми визнання досягнень. Навіть найменші успіхи варто публічно відзначати. Просте «дякую» або символічна нагорода можуть

значно підвищити рівень залученості та мотивації співробітників. Важливо створювати атмосферу, де кожен відчуває себе цінним.

• Забезпечення можливостей для професійного розвитку. Організація навчальних курсів, тренінгів чи семінарів не лише підвищує компетентність команди, але й додає впевненості у професійних перспективах. Співробітники повинні розуміти, що їх розвиток є пріоритетом навіть у складні часи.

• Справедливий розподіл навантаження. Нерівномірне розподілення завдань може спричинити вигорання, особливо під час стресових ситуацій. Чітке планування та розподіл обов'язків дозволяють уникнути перевантаження та створюють відчуття командної підтримки.

У кризових умовах головними викликами для організації стають підтримка мотивації персоналу, швидка адаптація до змін та забезпечення безперебійної роботи. Успішна реалізація цих завдань можлива лише за умови комплексного підходу, який включає стратегічне планування, впровадження сучасних технологій і турботу про команду. Публічне визнання досягнень співробітників, створення можливостей для професійного розвитку, справедливий розподіл навантаження, а також технологічна підтримка сприяють збереженню високого морального духу навіть у складні часи. Гнучкість і здатність швидко змінювати стратегії відповідно до поточних умов дозволяють організації не лише реагувати на кризу, але й знаходити в ній можливості для зростання. Водночас використання технологічних рішень забезпечує стабільність і підвищує ефективність процесів.

Отже, об'єднання людського потенціалу, інноваційних підходів і стратегічного бачення є ключем до успіху в подоланні кризових викликів та забезпеченні стабільного майбутнього компанії.

Список використаних джерел:

1. Воронкова В. Г. Цифровий менеджмент як чинник як чинник ефективного управління сучасними організаціями. *Геостратегічні трансформації та траєкторія національної безпеки в контексті відбудови і сталого розвитку України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25–26 травня 2023 року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко ; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету. Одеса : Олді+, 2023. С. 266–270.

2. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с. *Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика* : монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 816 с.

3. Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін : колективна монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 592 с.

УДК 331

ДАШКОВ АРТУР ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
здобувач третього рівня вищої освіти ступеня доктора філософії
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)

МЕНЬШИКОВ МИКИТА СЕРГІЙОВИЧ,
магістрант спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

АЖАЖА МАРИНА АНДРІЇВНА,
д.н.держ.упр., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3549-7718

ІНТЕГРАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА І МАРКЕТИНГУ В МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Підприємництво відіграє ключову роль у зміцненні економічної незалежності та стійкості держави, оскільки воно забезпечує розвиток національної економіки, створення робочих місць, залучення інвестицій та підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Проаналізуємо кілька способів, як підприємництво сприяє цьому процесу:

1. Створення робочих місць та зниження безробіття:

– підприємництво створює нові можливості для працевлаштування, що безпосередньо впливає на зниження рівня безробіття та покращення соціальної стабільності;

– підприємці часто стимулюють розвиток нових секторів економіки, що допомагає не тільки створювати нові робочі місця, а й диверсифікувати економіку країни, роблячи її менш залежною від зовнішніх факторів.

2. Підвищення конкурентоспроможності та інноваційність:

– підприємці стимулюють розвиток нових технологій, що підвищує конкурентоспроможність країни; власники бізнесу часто впроваджують інновації в процеси виробництва, обслуговування та управління, що дозволяє знизити витрати та підвищити ефективність;

– активне підприємництво сприяє розвитку конкуренції, що стимулює підприємства підвищувати якість товарів та послуг, веде до розвитку економічної структури, зміцнення позицій на міжнародному ринку та залучення іноземних інвестицій.

3. Розвиток внутрішнього ринку та скорочення залежності від зовнішніх факторів:

– підприємницька діяльність стимулює інвестиції як з боку національних, так і з боку іноземних інвесторів, що сприяє економічному зростанню, покращенню фінансової стабільності держави і зменшенню залежності від зовнішніх кредиторів або ресурсів;

– диверсифікація економіки: підприємництво сприяє розвитку нових галузей і секторів, що допомагає знизити залежність економіки від однієї галузі (наприклад, від експорту природних ресурсів), що робить країну більш стійкою до коливань світових ринків.

4. Стимулювання внутрішнього споживчого попиту:

– підприємництво стимулює внутрішній попит на продукти та послуги, що є важливим фактором для підтримки економічної стабільності та зростання; бізнеси створюють нові продукти, послуги та моделі бізнесу, що зменшує необхідність імпорту;

– активне підприємництво забезпечує збільшення податкових надходжень до державного бюджету, що дозволяє уряду мати більше ресурсів для фінансування соціальних програм, інфраструктурних проектів та інших важливих ініціатив, що зміцнюють національну стабільність.

5. Підвищення економічної стійкості через диверсифікацію ресурсів:

– підприємництво сприяє створенню різноманітних бізнес-моделей, що зменшує економічну уразливість від зовнішніх шоків (економічних криз, зміни цін на ресурси тощо); диверсифікація ресурсів та виробництва дозволяє державі підтримувати стабільність навіть у разі негативних змін на зовнішньому ринку;

– завдяки підприємництву країна здатна швидше адаптуватися до змін на глобальному ринку, таких як зміна попиту, технологічні інновації або глобальні економічні кризи.

6. Розвиток інфраструктури та покращення соціальних умов:

– підприємці, особливо в нових галузях (наприклад, IT, зелені технології), стимулюють розвиток інфраструктури, що підвищує якість життя громадян і робить економіку більш стійкою;

– підприємницька активність забезпечує фінансування різних соціальних проектів, що сприяє загальному підвищенню рівня життя, покращенню доступу до освіти та охорони здоров'я.

7. Підвищення національної безпеки через економічну незалежність:

– підприємства, що працюють у галузях енергетики та ресурсів, можуть сприяти зниженню залежності країни від імпорту енергоносіїв, що є важливим чинником для забезпечення національної безпеки;

– підприємництво сприяє розвитку національних інфраструктур і технологій, що можуть бути критично важливими для безпеки держави, зокрема в умовах глобальних загроз (наприклад, кібербезпека, охорона здоров'я, наука і технології).

8. Підвищення стійкості до глобальних економічних і політичних загроз:

– підприємництво створює нові можливості для розвитку зовнішньої торгівлі та економічних зв'язків, що дозволяє країні не лише зберігати свою економічну незалежність, а й зміцнювати позиції на міжнародній арені;

– активне підприємництво дозволяє країні швидше адаптуватися до змін у міжнародній політиці та економіці, що підвищує її стійкість до кризових ситуацій.

Підприємництво є основою для формування економічної незалежності та стійкості держави, оскільки воно сприяє створенню робочих місць, розвитку інновацій, диверсифікації економіки та збільшенню фінансової стабільності. Активний підприємницький сектор допомагає країні знижувати залежність від зовнішніх факторів, підвищує конкурентоспроможність і забезпечує її економічну безпеку в умовах глобальних викликів.

Маркетинг відіграє ключову роль у формуванні позитивного іміджу країни та мобілізації суспільства, оскільки він допомагає створювати стратегії комунікації, які сприяють зміцненню репутації, залученню інвестицій, розвитку зовнішніх економічних відносин і підтримці національного духу (табл. 1).

Таким чином, маркетинг відіграє важливу роль у формуванні позитивного іміджу країни та мобілізації суспільства. Він не тільки сприяє залученню інвестицій та розвитку економіки, а й підтримує національну єдність, підвищує патріотизм і громадську свідомість, а також допомагає просувати країну на міжнародній арені. Використання маркетингових стратегій дозволяє країнам ефективно реагувати на виклики глобалізації та зміцнювати внутрішню стабільність.

Таблиця 1 – **Показники для вимірювання ролі маркетингу у формуванні позитивного іміджу країни та мобілізації суспільства**

Показники	Індикатори	Опис
1	2	3
1. Формування національного бренду та іміджу країни	1.1. Створення позитивного образу на міжнародній арені	1.1.1. Маркетинг сприяє створенню і просуванню бренду країни на міжнародному рівні, який має привертати інтерес інвесторів, туристів, а також сприяти покращенню іміджу на глобальній арені. 1.1.2. Маркетинг активно використовує концепцію «м'якої сили», яка полягає у впливі через культуру, цінності та ідеї, що приваблюють інші країни та міжнародну спільноту, сприяючи національній стабільності та розвитку.
	1.2. Політика іміджевого маркетингу	1.2.1. За допомогою маркетингових стратегій країна може активно позиціонувати себе як лідера в певних сферах (економіка, культура, інновації), що дозволяє покращити її статус на міжнародній арені. 1.2.2. Важливу роль відіграє маркетинг у формуванні інформаційної політики країни через медіа, соціальні мережі, інтерв'ю з міжнародними лідерами, що дозволяє донести до світової аудиторії позитивні риси країни
2. Мобілізація суспільства та формування громадянської свідомості	2.1. Виховання національної гордості та патріотизму	2.1.1. Маркетинг допомагає формувати у громадян національну гордість, підвищувати рівень патріотизму та стимулювати до активної участі в громадському житті через позитивні кампанії, що демонструють досягнення країни та важливість єдності. 2.1.2. Маркетингові стратегії можуть включати кампанії, що акцентують увагу на соціальних ініціативах, волонтерстві, збереженні культурної спадщини або екологічних питаннях.
	2.2. Просування державних ініціатив та реформ	2.2.1. Маркетинг активно використовує комунікаційні стратегії для популяризації соціальних, економічних чи політичних ініціатив уряду. 2.2.2. За допомогою маркетингових інструментів можна залучити громадян до участі в місцевих ініціативах, розвитку інфраструктури або підтримці громадських організацій, що зміцнюють соціальний капітал

Продовження таблиці 1

1	2	3
3. Залучення інвестицій та підтримка економічного зростання	3.1. Формування позитивного інвестиційного клімату	3.1.1. Маркетинг активно сприяє створенню сприятливого інвестиційного клімату, залучаючи інвесторів через кампанії, які підкреслюють стабільність економіки, вигідне географічне положення, розвиток інфраструктури та перспективи для бізнесу в країні. 3.1.2. Підтримка бізнесу, особливо малого та середнього, через маркетингові інструменти та державну підтримку стимулює зростання економіки та мобілізує підприємців до інвестицій у національний розвиток
	3.2. Залучення туристів	3.2.1. Позитивний імідж країни, побудований за допомогою маркетингу, дозволяє значно підвищити туристичну привабливість.
4. Підвищення національної єдності та підтримка внутрішнього розвитку	4.1. Підвищення довіри до інститутів влади	4.1.1. За допомогою маркетингових кампаній можна підвищити прозорість дій уряду, залучити населення до участі в обговореннях важливих політичних рішень, таким чином зміцнюючи довіру до державних інститутів і забезпечуючи стабільність. 4.1.2. Використання маркетингових кампаній для підкреслення важливості єдності нації, співпраці між різними соціальними групами сприяє згуртованості суспільства в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів
	4.2. Адаптація до глобальних змін	4.2.1. В умовах глобальних викликів маркетинг допомагає державі адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, наприклад, через адаптацію до нових технологій, зміну глобальних економічних тенденцій, або кризових ситуацій. 4.2.2. Маркетингові кампанії допомагають мобілізувати ресурси для розвитку певних сфер (освіта, охорона здоров'я, екологія), акцентуючи на важливості цих сфер для національної безпеки та процвітання

Сучасний світ стикається з численними глобальними викликами, такими як економічні кризи, війна, зміни клімату, пандемії, технологічні революції та геополітичні нестабільності. У цих умовах підприємницькі інновації та маркетингові технології відіграють важливу роль у забезпеченні гнучкості та

конкурентоспроможності підприємств. Вони адаптуються до нових реалій, забезпечуючи стійкість бізнесу та можливості для зростання.

Підприємницькі інновації та маркетингові технології швидко адаптуються до сучасних глобальних викликів через використання новітніх технологій, інноваційних бізнес-моделей та гнучких маркетингових стратегій. Завдяки цьому підприємства можуть не тільки ефективно реагувати на зміни у глобальній економіці та соціумі, але й забезпечувати своє виживання та зростання в умовах глобальних криз, економічної нестабільності та швидких технологічних змін.

Підприємницькі інновації і маркетингові технології мають різні сфери застосування і підходи до адаптації в умовах сучасних глобальних викликів:

– підприємницькі інновації спрямовані на поліпшення внутрішніх процесів, зниження витрат, розвиток нових продуктів і технологій, що дозволяють бізнесам бути більш гнучкими та конкурентоспроможними.

– маркетингові технології орієнтовані на зовнішні ринки та ефективне спілкування з клієнтами, використовуючи новітні цифрові інструменти, що дозволяють брендам бути ближчими до своїх споживачів і ефективно реагувати на зміни в попиті та поведінці аудиторії.

Обидва аспекти є важливими для адаптації до глобальних викликів, однак їх інструменти та фокуси суттєво відрізняються, що дозволяє підприємствам успішно працювати в умовах непередбачуваних змін.

Список використаних джерел:

1. Більовська О., Майстро Р. Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Національного технічногоуніверситету «Харківський політехнічний інститут». Економічні науки.* 2023. № 2. С. 50–54. DOI: https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.2.50.

2. Васюта В., Чорновол Н., Горбунова М. Роль підприємницької діяльності в розвитку національної економіки. *Галицький економічний вісник.* 2022. Вип. 78–79. № 5–6. С. 130–137. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.05_06.130

3. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія / Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Львів : Сполом, 2020. 418 с.

4. Мозговий Є. В. Державна підтримка підприємців під час війни. *Бізнес Інформ*. 2024. № 6. С. 202–207. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-6-202-207

5. Москаленко О. Як пост-пандемічна економіка трансформується в повоєнну в Україні: виклики для економічної політики та суспільства? *Bezpieczny Bank.* 2022. № 86(1). С. 9–32. DOI: https://doi.org/10.26354/bb.1.1.86.2022.

6. Мурована Т. О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство.* 2023. Вип. 47. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49.

УДК 339.5:339.9

ДУЮН ОЛЕСЯ ДМИТРІВНА,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: olesiaduyun@gmail.com

ГОЛОМБ ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: viktoria.golomb@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4053-9310

СУЧАСНИЙ СТАН ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

Міжнародна торгівля є ключовим компонентом сучасної світової економіки, і для України її значення важко переоцінити. Розташована на перехресті торговельних шляхів, країна має значний потенціал для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Однак сучасний стан української торгівлі залишається складним, зумовленим низкою внутрішніх та зовнішніх чинників. Після здобуття незалежності Україна зіткнулася з необхідністю переорієнтації економіки на ринкові засади та інтеграції у глобальну економіку. Перехід супроводжувався складнощами, пов'язаними з розпадом радянських економічних зв'язків, переходом до ринкових механізмів ціноутворення та адаптацією до нових умов міжнародної торгівлі.

Розглянемо динаміку зовнішньої торгівлі України з 2005 по 2023 роки (рис. 1).

На рисунку представлено динаміку зовнішньої торгівлі України, що демонструє циклічні зміни, обумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами.

На початку аналізованого періоду, обсяги експорту становили близько 32 млрд доларів США, а імпорту – 34 млрд доларів. Потрібно зазначити, що протягом всього періоду в Україні спостерігається негативне сальдо зовнішньої торгівлі, тобто імпорт переважає над експортом. До 2008 року показники зовнішньоторговельної діяльності подвоїлися: експорт зріс до 63 млрд доларів (+100 %), імпорт – до 80 млрд доларів (+100 %). Така динаміка пояснюється активним зростанням глобальної економіки та високим попитом на українську продукцію. У 2009 році внаслідок світової фінансової кризи обсяги торгівлі суттєво знизилися. Це було обумовлено зменшенням зовнішнього попиту на українські товари, особливо в сировинних галузях.

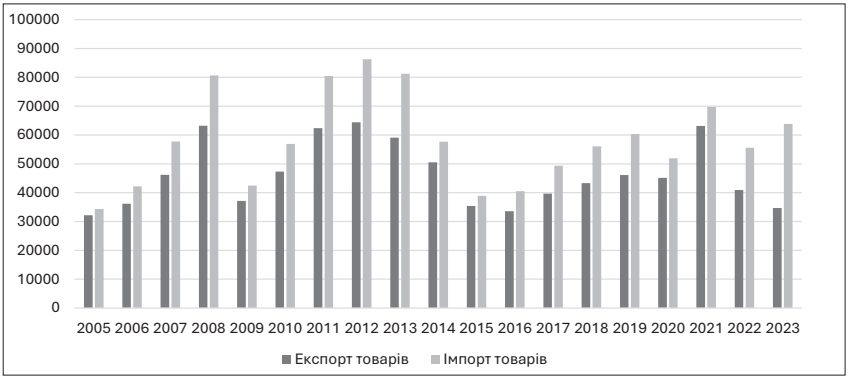

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі України [1]

Період 2010–2013 років характеризувався відносною стабільністю. У 2012 році обсяги експорту досягли рекордного значення – 64 млрд доларів, імпорту – 86 млрд доларів. Така ситуація пояснюється стабільністю внутрішнього виробництва та активністю міжнародної торгівлі.

Протягом наступних 2014–2016 років відбувалося істотне скорочення обсягів зовнішньої торгівлі. У 2016 році експорт зменшився до 33 млрд доларів, а імпорт – до 40 млрд доларів. Основними чинниками стали анексія Криму, військовий конфлікт та економічна рецесія.

Поступове відновлення зовнішньої торгівлі спостерігалося у 2017–2021 роках, що свідчить про адаптацію економіки до нових умов, стабілізацію внутрішнього виробництва та розвиток зовнішніх ринків.

Війна у 2022 році мала катастрофічний вплив на зовнішню торгівлю України. Обсяг експорту впав до 34 млрд доларів (падіння на 50 % порівняно з 2021 роком), а імпорту – до 55 млрд доларів. Причинами стали зруйнована інфраструктура, втрати виробничих потужностей та ускладнення логістичних маршрутів.

За даними Державної служби статистики, експорт товарів з України скоротився на 18 % до 2022 року, тоді як імпорт в Україну навпаки зріс майже на 15 %. У результаті негативне зовнішньоторговельне сальдо досягло $27,4 млрд.

Структура експорту України демонструє суттєву залежність від сировинних та низькотехнологічних товарів. Основу експортного потенціалу становлять продовольчі товари (63 %) та мінеральні продукти, що підкреслює важливість сільського господарства та природних ресурсів у зовнішньоекономічній діяльності. Насамперед це продукція сільського

господарства (зернові культури, тваринні та рослинні жири, харчові продукти), мінеральна продукція (до цієї групи входять руди, сірка, крейда, вапняк, цемент), деревина, продукція хімічної промисловості, а також різні промислові товари (до них належать товари домашнього вжитку, дитячі іграшки, спортивний інвентар). Серед імпорту товарів ключову роль займає група – машини, устаткування, транспортні засоби та прилади (31 %), а також мінеральні продукти (16 %).

Основний обсяг зовнішньої торгівлі України припадає на Євросоюз. Країни ЄС у 2023 році купили 65 % українського експорту (23,2 млрд доларів), а імпорт із ЄС становив 51 % (32,6 млрд доларів). Частка країн СНД в експорті становила лише 4 % ($1,6 млрд), частка СНД в імпорті – 2 % (1,2 млрд доларів). Ще 31 % українського експорту ($11,1 млрд) припадає на інші регіони, як-от: США, Канада, країни Азії та Африки. Імпорт в Україну із цих держав у 2023 році досяг 47 % (30 млрд доларів) [2].

Сучасний стан міжнародної торгівлі в Україні характеризується значними викликами через війну та економічну нестабільність.

Український експорт залишається переважно сировинно орієнтованим, що робить економіку вразливою до коливань світових цін. Зерно, металургійна продукція та енергетичні ресурси становлять основну частину експорту, що обмежує можливості для отримання високих прибутків. Низька додана вартість продукції є серйозною перешкодою для довгострокового економічного зростання [3].

Недостатня розвиненість транспортної інфраструктури, зокрема залізничної та портової, ускладнює доставку українських товарів на світові ринки. Логістичні проблеми посилюються через руйнування інфраструктури внаслідок військових дій.

Багато українських підприємств потребують модернізації та впровадження інноваційних технологій для підвищення конкурентоспроможності. Це є важливим завданням для стимулювання експорту продукції з вищою доданою вартістю [4].

Однак, існують можливості для відновлення і розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Завдяки підтримці міжнародних партнерів і внутрішнім реформам Україна має шанс відновити свою позицію на світовій арені торгівлі та підвищити конкурентоспроможність своєї продукції. Для покращення ситуації в міжнародній торгівлі Україні необхідно запровадити цілісну державну підтримку при формуванні міжнародних відносин. Це включає вдосконалення потенційних переваг українського виробництва, розвиток інноваційної бази та стимулювання переробних галузей.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 15.11.2024).
2. Redko K. Yu., Tkachenko I. O. Analysis of the structure of the international trade between Ukraine and the EU. *Економічний вісник НТУУ «КПІ».* 2021. № 18. URL: http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/231178 (дата звернення: 01.11.2024).
3. Гаврилюк І. І. Розвиток міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 45. С. 15–19.
4. Шамборовський Г. О. Сучасний стан та перспективи зовнішньої торгівлі України. *АГРОСВІТ.* 2024. № 9. С. 28–34.

УДК 004.942:658.5

КЛОПОВ ІВАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: uaklopov@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2199-2462

АЛЕНІЧЕВ В'ЯЧЕСЛАВ ЄВГЕНІЙОВИЧ,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)

СОЛДАТОВА ЄЛИЗАВЕТА ОЛЕКСАНДРІВНА,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)

ЦИФРОВІ ДВІЙНИКИ В ПРОМИСЛОВОСТІ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ

Цифрові двійники – це інноваційна технологія, що швидко завойовує провідні позиції в сучасній промисловості. Цей концепт поєднує віртуальну модель фізичного об'єкта чи процесу з можливістю їхнього інтерактивного аналізу у реальному часі. Завдяки інтеграції технологій штучного інтелекту, Інтернету речей (IoT) та великих даних, цифрові двійники стають незамінним інструментом для підприємств, які прагнуть оптимізувати свої виробничі процеси. У той час як традиційні підходи до виробництва зосереджуються на фізичних системах, цифрові двійники дозволяють спрогнозувати їхню поведінку, виявити потенційні проблеми та випробувати нові рішення ще до їхнього впровадження.

Сучасна промисловість стикається з викликами, такими як необхідність зниження витрат, підвищення якості продукції та забезпечення гнучкості у відповідь на змінні ринкові умови. Цифрові двійники пропонують ефективні способи розв'язання цих проблем шляхом впровадження віртуальних симуляцій і точного моніторингу в реальному часі.

Основою для цифрових двійників є інтеграція фізичних і віртуальних систем через датчики, моделі та аналітику, що дозволяє ефективно імітувати поведінку фізичних об'єктів на всіх етапах їхнього життєвого циклу [1].

Однією з ключових характеристик цифрових двійників є їхня здатність до інтеграції з новітніми технологіями, такими як Інтернет речей (IoT), машинне навчання і великі дані, що дозволяє їм не лише відображати поточний стан системи, але й прогнозувати майбутні сценарії. Наприклад, дослідники пропонують використовувати ймовірнісні графічні моделі для формалізації взаємодії між фізичними та віртуальними компонентами, що робить створення цифрових двійників масштабованим і більш точним [4].

Для забезпечення ефективного впровадження цифрових двійників важливо розробити чіткі концептуальні рамки та стандарти. Наприклад, дослідження показують, що структуровані підходи до створення цифрових двійників, такі як використання систематизованих характеристик і функцій, дозволяють уніфікувати процеси розробки і забезпечити більшу ефективність у різних галузях промисловості [3].

Цифрові двійники знайшли широке застосування в різних галузях промисловості завдяки їхній здатності моделювати фізичні процеси та аналізувати дані в реальному часі. У виробництві вони допомагають оптимізувати процеси шляхом моделювання ланцюгів постачання, прогнозування несправностей обладнання та забезпечення безперервності операцій. Наприклад, у будівництві цифрові двійники використовуються для моделювання будівельних конструкцій та управління їхнім життєвим циклом, об'єднуючи статичну та динамічну інформацію в єдину інтерактивну платформу [6].

В енергетиці цифрові двійники сприяють підвищенню ефективності використання ресурсів та забезпечують підтримку рішень щодо оптимізації роботи мереж. Наприклад, використання цифрових двійників у відновлювальних джерелах енергії дозволяє відстежувати стан вітрових турбін та прогнозувати їх продуктивність, що забезпечує більш раціональне використання обладнання [2].

У машинобудуванні цифрові двійники дозволяють моделювати поведінку складних технічних систем, таких як двигуни, з метою їхнього вдосконалення. Цей підхід використовує симуляційні та фізичні моделі, доповнені аналізом великих даних, для виявлення можливих проблем ще на етапі проектування, що значно знижує витрати на розробку і експлуатацію [4].

Автомобільна промисловість активно використовує цифрові двійники для підвищення якості продукції та скорочення термінів розробки нових моделей. Наприклад, технологія цифрових двійників використовується для тестування аеродинамічних властивостей автомобілів у віртуальному середовищі, що дозволяє уникнути дорогих фізичних експериментів і прискорити процес проектування [3].

Цифрові двійники суттєво змінюють підхід до управління виробничими процесами, забезпечуючи більш ефективне планування і прогнозування. Однією з ключових переваг є можливість моделювати виробничі лінії у віртуальному середовищі, що дозволяє визначати оптимальні сценарії роботи, мінімізувати збої та збільшувати продуктивність. Наприклад, використання цифрових двійників у прогнозуванні технічного стану обладнання знижує ймовірність поломок і простоїв, що підвищує загальну ефективність виробництва [1].

Друга ключова перевага – це покращення моніторингу і управління якістю продукції. Завдяки інтеграції з Інтернетом речей (IoT) та штучним інтелектом цифрові двійники дозволяють у реальному часі відслідковувати показники якості та автоматично виявляти дефекти. Це не лише забезпечує більш високий рівень якості, але й знижує витрати на контроль та усунення дефектів у готовій продукції [5].

Цифрові двійники також відіграють важливу роль в оптимізації логістики та управління ланцюгами постачання. Наприклад, вони дозволяють моделювати і прогнозувати можливі затримки або збої в постачаннях, а також розробляти ефективніші маршрути транспортування. Це особливо важливо у складних виробничих системах, де навіть незначні затримки можуть мати значний вплив на продуктивність [4]. Окрім оптимізації виробничих процесів, цифрові двійники сприяють покращенню адаптивності підприємств до змін ринку. Можливість швидкого тестування нових сценаріїв і моделей у віртуальному середовищі дозволяє підприємствам оперативно реагувати на змінні запити клієнтів та ринкові умови. Це знижує ризики, пов'язані з впровадженням інновацій, і сприяє збереженню конкурентоспроможності підприємства [3].

Перспективи розвитку цифрових двійників у промисловості значною мірою пов'язані з подальшим вдосконаленням технологій штучного інтелекту, Інтернету речей (IoT) та великих даних. Комбінація цих технологій дозволяє підвищити точність і швидкість обробки даних, забезпечуючи більш глибокий аналіз і прогнозування. Наприклад, інтеграція цифрових двійників із технологіями машинного навчання дає змогу ефективніше управляти складними виробничими системами, особливо у реальному часі [4].

У майбутньому цифрові двійники стануть важливою частиною екологічно орієнтованих технологій, сприяючи зниженню вуглецевого сліду виробництва. Вони допоможуть підприємствам моделювати сценарії енергоефективності, оцінювати екологічний вплив процесів і розробляти стратегії сталого розвитку. Наприклад, в енергетиці цифрові двійники використовуються для оптимізації роботи відновлювальних джерел енергії та підвищення ефективності їх використання [2]. Однією з найперспективніших областей розвитку є використання цифрових двійників у створенні автономних систем. Наприклад, у автомобільній промисловості та логістиці вони можуть забезпечувати управління автономними транспортними засобами, створюючи точні симуляції дорожніх умов та оптимальні маршрути. Такі рішення сприяють підвищенню безпеки та ефективності транспортування [3].

Іншою перспективною галуззю є інтеграція цифрових двійників у концепцію Індустрії 4.0, де вони сприятимуть повній цифровізації виробничих процесів. Це включає можливість об'єднання всіх елементів виробництва в єдину віртуальну платформу, що забезпечить безперервний контроль, оптимізацію і швидку адаптацію до змін. Такий підхід значно підвищує ефективність виробничих систем та зменшує витрати, створюючи нові можливості для інновацій.

Висновки. Цифрові двійники стали одним із ключових інструментів сучасної промисловості, забезпечуючи ефективне управління виробничими процесами, підвищення продуктивності та зниження витрат. Завдяки інтеграції з такими технологіями, як штучний інтелект, великі дані та Інтернет речей, цифрові двійники дозволяють моделювати, прогнозувати та оптимізувати складні системи у реальному часі. Їх впровадження у різних галузях, включаючи енергетику, автомобільну промисловість та будівництво, демонструє значний економічний потенціал та відкриває нові можливості для інноваційного розвитку.

Перспективи використання цифрових двійників виходять далеко за межі поточних реалізацій. Вони стануть основою для створення автономних систем, сприятимуть досягненню екологічних цілей і глибшій інтеграції концепції Індустрії 4.0. Зважаючи на зростаючу потребу в адаптивності та сталому розвитку, цифрові двійники забезпечують підприємствам конкурентні переваги, створюючи нові можливості для розвитку технологій майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Eramo R., Bordeleau F., Combemale B., Brand M., Wimmer M., Wortmann A. Conceptualizing Digital Twins. *IEEE Software*. 2022. № 39(3). P. 39–46.

2. Gourisetti S., Bhadra S., Sebastian-Cardenas D., Touhiduzzaman M., Ahmed O. A Theoretical Open Architecture Framework and Technology Stack for Digital Twins in Energy Sector Applications. *Energies*. 2023. № 16(13). P. 4853.

3. Jones D., Snider C., Nassehi A., Yon J., Hicks B. Characterising the Digital Twin: A systematic literature review. *CIRP Journal of Manufacturing Science and Technology*. 2020. № 29. P. 36–52.

4. Kapteyn M., Pretorius J., Willcox K. A probabilistic graphical model foundation for enabling predictive digital twins at scale. *Nature Computational Science*. 2020. № 1(5). P. 337–347.

5. Liu M., Fang S., Dong H., Xu C. Review of digital twin about concepts, technologies, and industrial applications. *Journal of Manufacturing Systems*. 2020. № 58. P. 48–65.

6. Li S., Yang Q., Xing J., Chen W., Zou R. A Foundation Model for Building Digital Twins: A Case Study of a Chiller. *Buildings*. 2020. № 12(8). P. 1079.

УДК 658.5:615.1

КОЧЕТОВ ВЛАДИСЛАВ МИКОЛАЙОВИЧ,
магістрант спеціальності 073 «Менеджмент»
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ГАЛУЗІ

Фармацевтична галузь є критично важливою для забезпечення суспільного здоров'я, адже вона відповідає за виробництво, постачання та доступність життєво необхідних лікарських засобів. Особливо це актуально в умовах кризових ситуацій, таких як пандемії, економічні чи політичні кризи, які створюють додаткові виклики для функціонування галузі. У такі моменти навіть короткочасний збій у ланцюгах постачання чи виробництва медикаментів може мати катастрофічні наслідки для здоров'я мільйонів людей.

Створення ефективної системи антикризового управління стає ключовим завданням для забезпечення стабільності фармацевтичної галузі. Вона має охоплювати всі аспекти діяльності – від прогнозування ризиків до швидкого реагування на форс-мажорні обставини. Така система дозволяє не лише зберегти стабільність функціонування галузі, а й забезпечити безперебійне постачання медикаментів, що є особливо важливим у моменти пікового попиту на певні препарати (наприклад, антивірусні засоби під час пандемій).

Крім того, системний підхід до антикризового управління допомагає мінімізувати ризики фінансових втрат, забезпечити адаптацію до нових умов ринку та підвищити довіру з боку споживачів і партнерів. Це включає створення резервних планів, стратегічну диверсифікацію постачальників, інвестування у гнучкі технології виробництва та посилення комунікацій як всередині організації, так і з зовнішнім середовищем.

Таким чином, фармацевтична галузь не лише виконує свою безпосередню функцію збереження здоров'я населення, але й стає одним із ключових елементів національної безпеки, особливо в умовах глобальної нестабільності. Ефективне антикризове управління дає змогу галузі вистояти у найскладніших умовах і залишатися надійною опорою для суспільства.

У сучасному світі фармацевтична галузь стикається з дедалі складнішими викликами, які вимагають нових підходів до антикризового управління. Наприклад, під час пандемії COVID-19 значна частина країн зіткнулася з гострим дефіцитом лікарських засобів, засобів індивідуального захисту та вакцин. Це підкреслило важливість наявності ефективної системи планування та швидкого реагування, яка могла б передбачати та запобігати таким кризам.

Одним із ключових аспектів антикризового управління є побудова стійких ланцюгів постачання. В умовах глобалізації фармацевтична галузь часто залежить від імпорту сировини або напівфабрикатів, що робить її вразливою до зовнішніх факторів, таких як геополітичні конфлікти, торговельні санкції чи природні катастрофи. Для зниження таких ризиків необхідно диверсифікувати джерела постачання, створювати регіональні виробничі потужності та забезпечувати стратегічні запаси сировини та готової продукції.

Не менш важливою є роль інноваційних технологій. Впровадження автоматизованих систем контролю запасів, прогнозування попиту за допомогою штучного інтелекту, а також використання цифрових платформ для комунікації з постачальниками та споживачами дозволяють значно підвищити ефективність управління в кризових умовах. Особливе значення має розвиток гнучких виробничих потужностей, які можуть бути оперативно переналаштовані для випуску найбільш затребуваних ліків.

Успішне антикризове управління також потребує ефективної співпраці з державними органами. Уряди багатьох країн вже запроваджують програми підтримки фармацевтичних компаній у кризових ситуаціях, такі як субсидії на створення стратегічних запасів ліків чи пільгове кредитування на розширення виробництва. Водночас фармацевтичні компанії мають активно співпрацювати з регуляторами для спрощення процедур

сертифікації нових препаратів і забезпечення доступу населення до необхідних медикаментів.

Антикризове управління у фармацевтичній галузі також включає роботу з комунікаціями. В умовах кризи важливо забезпечити прозорість у взаємодії з громадськістю, пояснювати причини можливих затримок чи дефіциту ліків і демонструвати зусилля компанії для розв'язання проблем. Ефективна комунікація дозволяє зберігати довіру споживачів і зміцнює репутацію фармацевтичної компанії.

Підсумовуючи, зазначимо, що формування системи антикризового управління має бути довгостроковим процесом, спрямованим на створення стійкої та адаптивної фармацевтичної галузі. Це не лише захищає бізнес і забезпечує його конкурентоспроможність, але й гарантує, що суспільство завжди матиме доступ до життєво важливих медикаментів, навіть у найскладніші часи.

Список використаних джерел:

1. Антошко Т. Р., Романок І. О. Економічні проблеми фармацевтичного підприємства України. *Сучасні проблеми економіки і підприємництво.* 2015. Вип. 16. С. 151–156.

2. Жалінська І. В., Контефт В. П. Сучасні заходи антикризового управління на фармацевтичних та аптечних підприємствах України. *Вісник Миколаївського нац. ун-ту імені В. О. Сухомлинського.* 2016. Вип. 14. С. 352–356.

3. Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика : монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 816 с.

4. Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін : колективна монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024.592 с.

УДК 338.246:005.334]:004]:339.9

МАРКОВА СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: Mrsvvi2@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0675-0235

МАРКОВ ІВАН ЄВГЕНОВИЧ,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0002-8003-5686

ІНТЕГРАЦІЯ АДАПТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ

У сучасному світі безпека є багатогранним поняттям, яке охоплює не лише традиційний фізичний захист, а й економічну стабільність, інформаційну стійкість, енергетичну незалежність та кібербезпеку. Глобалізація, цифровізація та інтенсивний розвиток технологій трансформували уявлення про безпеку, зробивши її залежною від динамічних змін у світі та виникнення нових типів загроз. Сучасна система безпеки держави та суспільства ґрунтується на комплексному підході, який охоплює економічну, інформаційну, воєнну та енергетичну складові (рис. 1). Всі ці елементи взаємопов'язані, проте інформаційна безпека виступає ключовою ланкою, адже саме вона забезпечує стабільність і надійність функціонування інших сфер.

У сучасному світі глобалізація та цифровізація створюють нові можливості для розвитку, але водночас відкривають двері для виникнення масштабних загроз. Глобальні виклики, такі як кіберзлочинність, тероризм, економічна нестабільність та енергетичні кризи, мають транснаціональний характер, що ускладнює їх подолання традиційними методами. Забезпечення безпеки стає пріоритетом для держав, міжнародних організацій і бізнесу, адже саме вона є основою стабільного функціонування суспільства. Особливого значення набуває захист цифрового простору, який є критично важливим для економічної, інформаційної, воєнної та енергетичної безпеки. В умовах зростання кількості кіберзагроз та їхньої складності традиційні підходи виявляються неефективними. Необхідно впроваджувати інноваційні та адаптивні механізми для швидкого реагування на загрози, а також створювати стратегії, що передбачають попередження потенційних ризиків. Глобальний характер загроз вимагає об'єднання зусиль на міжнародному рівні. Координація між урядами, приватним сектором і громадськістю є ключовим фактором для забезпечення безпеки.

Рис. 1. Складові безпеки держави

Швидкий розвиток технологій та зростання масштабів цифрової трансформації роблять традиційні методи захисту недостатніми. Сучасні загрози є динамічними, а зловмисники активно використовують штучний інтелект, соціальну інженерію та інші складні техніки. Тому адаптивні механізми, які враховують специфіку нових викликів і здатні оперативно реагувати на загрози, є необхідною умовою для підтримки інформаційної, економічної та воєнної безпеки. Інтеграція таких механізмів є важливим інструментом для міжнародної співпраці у протидії глобальним загрозам. Координація зусиль між державами, компаніями та науковими інституціями дозволяє ефективніше виявляти, аналізувати та нейтралізувати ризики. Таким чином, тема інтеграції адаптивних механізмів мінімізації ризиків є не лише актуальною, але й визначальною для забезпечення безпеки у цифрову епоху.

Інформаційна безпека має пріоритетне значення, оскільки контроль над інформаційними потоками визначає спроможність держави оперативно реагувати на кризи, захищати критичну інфраструктуру та

запобігати маніпуляціям. Інформаційні атаки можуть дестабілізувати економічні системи, порушити роботу енергомереж і знизити ефективність оборонних заходів. У сучасних умовах інформаційний простір є одночасно і джерелом ризиків, і засобом забезпечення безпеки. Інформаційна безпека також є основою для розвитку технологічних інновацій, координації міжнародного співробітництва та формування суспільної довіри до державних і приватних структур. Без належного захисту даних неможливо забезпечити ані економічну стабільність, ані енергетичну незалежність, ані ефективну оборону. Саме тому інформаційна безпека має розглядатися як центральний елемент стратегії забезпечення національної безпеки.

Кібератаки (табл. 1) мають серйозні негативні наслідки для діяльності країн, порушуючи функціонування критичної інфраструктури, таких як енергомережі, транспорт, фінансові системи та державне управління. Напади на державні установи можуть призвести до втрати конфіденційних даних, порушення національної безпеки та дестабілізації економіки. Наприклад, атаки на електромережі або системи водопостачання створюють загрозу життєдіяльності громадян і викликають соціальну напруженість. Такі інциденти також підривають довіру громадян до урядових органів і створюють політичну нестабільність.

Таблиця 1 – **Наслідки кібератак, 2022–2023 рр. [1]**

Рік	Жертва кібератаки	Наслідки	Сума збитків
2022	Коста-Рика	Збитки становлять 1,3 млрд доларів США (30 мільйонів USD на день за півтора місяця).	1,3 млрд USD
	Axie Infinity (Ronin Network)	Викрадено 600 мільйонів доларів США.	600 млн USD
	Binance	Викрадено 570 мільйонів доларів США.	570 млн USD
2023	MOVEit	Від витоку інформації постраждало 2393 організації та від 69 до 73,8 мільйона людей.	Невідомо
	DarkBeam	Викрадено понад 3,8 мільярда електронних скриньок користувачів із паролями.	Невідомо
	Johnson Controls International	Викрадено понад 27 ТБ корпоративних даних і зашифровано віртуальні машини компанії VMWare ESXi.	Невідомо

На глобальному рівні кібератаки впливають на економіку, викликаючи збитки для компаній, які обчислюються мільярдами доларів, і гальмуючи

міжнародну торгівлю. Порушення в ланцюгах постачання, крадіжки інтелектуальної власності, витоки даних і фінансовий саботаж підривають конкурентоспроможність бізнесу. Кібератаки на транснаціональні корпорації, банківські системи чи комунікаційні мережі можуть спричинити ланцюгові наслідки, які зачіпають економіку цілих регіонів. Це вимагає міжнародної співпраці та посилення заходів кібербезпеки для мінімізації глобальних ризиків.

Кібератаки у 2022 та 2023 роках завдали багатомільярдних збитків, серед яких найбільш фінансово збитковими стали атаки на Коста-Рику, Axie Infinity та Binance. Проте у 2023 році спостерігається збільшення кількості атак з величезним масштабом викрадення даних, вартість яких важко оцінити. Це підкреслює необхідність розробки надійних механізмів оцінки збитків та вдосконалення засобів кіберзахисту, аби мінімізувати наслідки у майбутньому

Адаптивні механізми мінімізації ризиків у цифровому просторі є основою для підтримання економічної безпеки. До них належать впровадження блокчейн-технологій для прозорості транзакцій, використання штучного інтелекту для виявлення шахрайських схем, резервне копіювання даних у хмарних сервісах і створення кіберстійких фінансових систем. Ці заходи дозволяють не лише мінімізувати втрати, але й забезпечують конкурентоспроможність економіки в умовах динамічних змін.

Економічна безпека є ключовим чинником стабільності та розвитку держави, оскільки вона визначає здатність економіки функціонувати в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. У сучасному цифровому просторі економічна безпека набула нового значення через стрімкий розвиток технологій, глобалізацію бізнес-процесів і зростання кіберзагроз. Вразливість фінансових систем, електронної комерції та критичної інфраструктури посилюється в умовах зростаючої залежності від цифрових технологій.

Цифровий простір також відкриває нові можливості для економічного зростання, але водночас створює ризики, пов'язані з фінансовими кризами, порушенням ланцюгів постачання та зламом електронних систем управління. У цьому контексті адаптивні механізми є важливими інструментами для швидкого реагування на загрози, підвищення стійкості економічної системи та захисту інтересів держави й бізнесу. Економічна безпека в цифрову епоху стає фундаментом для національної стійкості та глобальної інтеграції.

Адаптивні механізми мінімізації ризиків у цифровому просторі є основою для забезпечення стійкості. Вони включають системи кіберзахисту, які використовують штучний інтелект для виявлення та нейтралізації загроз,

впровадження багаторівневої автентифікації, шифрування даних і постійний моніторинг інформаційних систем. Особливо важливою є швидкість реагування на кіберінциденти, що дозволяє мінімізувати їхній вплив і забезпечувати безперервність функціонування цифрових платформ.

Забезпечення інформаційної безпеки потребує системного підходу, який включає розробку ефективних політик захисту, впровадження сучасних технологій кібербезпеки, підвищення рівня цифрової грамотності населення та міжнародну співпрацю. Тільки поєднання технічних, організаційних і освітніх заходів дозволить забезпечити стійкість до загроз та зберегти довіру до інформаційних систем, що є основою розвитку цифрового суспільства. Для забезпечення комплексної безпеки у цифровому просторі необхідна синергія зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства. Адаптивні механізми мінімізації ризиків повинні базуватися на інноваційних технологіях, таких як штучний інтелект, квантова криптографія та блокчейн. Важливим є також розвиток міжнародної співпраці у сфері кібербезпеки, обмін досвідом і створення єдиних стандартів.

Отже, сучасний цифровий простір є стратегічно важливим елементом функціонування держав, бізнесу та суспільства. Проте зростаюча кількість глобальних загроз, таких як кібератаки, витоки даних і дестабілізація критичної інфраструктури, потребує негайного реагування. Інтеграція адаптивних механізмів мінімізації ризиків є ключовим підходом для забезпечення економічної, інформаційної, воєнної та енергетичної безпеки. Використання сучасних технологій та координація зусиль на національному і міжнародному рівнях дозволяють створити ефективну систему захисту, яка здатна оперативно реагувати на виклики і запобігати катастрофічним наслідкам. Необхідно:

1. Розробка національних стратегій кібербезпеки, а саме визначити чіткі пріоритети, включаючи захист критичної інфраструктури, підвищення обізнаності громадян та створення спеціалізованих кіберцентрів.

2. Впровадження автоматизованих систем моніторингу, штучного інтелекту та машинного навчання для швидкої ідентифікації та нейтралізації загроз.

3. Посилення обміну інформацією між державами та організаціями для виявлення нових типів загроз і розробки глобальних стандартів кібербезпеки.

4. Регулярні навчання та тестування систем.

5. Розвиток кіберосвіти. Включення курсів з кібергігієни у програми навчальних закладів та організація тренінгів для працівників ключових галузей.

Імплементація цих рекомендацій сприятиме підвищенню стійкості до ризиків у цифровому просторі та забезпечить стабільність в умовах глобальних загроз.

Список використаних джерел:

1. Прогноз кіберзагроз 2024. *H-X Technologies.* URL: https://www.h-x.technology/ua/blog-ua/cyber-threats-forecast-2024-ua (дата звернення: 15.11.2024).

УДК 614.2:004.773

МАРТИНЮК ОКСАНА МИКОЛАЇВНА,
магістрантка спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)

НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
д.філос.н., проф. кафедри управління та адміністрування
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДАМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Цифрова трансформація охорони здоров'я є одним із ключових напрямів розвитку сучасної медицини. Заклади охорони здоров'я стикаються з необхідністю адаптації до нових умов, таких як зростання обсягу даних, підвищення вимог пацієнтів до якості обслуговування та обмеженість ресурсів. Використання цифрових технологій дозволяє створити більш ефективну та прозору систему управління, що відповідає сучасним викликам, підвищує якість медичних послуг і сприяє економії ресурсів.

Роль цифрових технологій у закладов охорони здоров'я

Цифрові технології відкривають широкі можливості для підвищення ефективності закладів охорони здоров'я, серед яких:

Електронні медичні картки (ЕМК): дозволяють зберігати повну інформацію про пацієнта, забезпечуючи швидкий доступ до історії захворювань, аналізів, лікування тощо. Це сприяє більш точній діагностиці та оптимізації лікувального процесу. Електронні медичні картки забезпечують спільний доступ до даних між різними закладами охорони здоров'я.

Це особливо важливо у випадках, коли пацієнт проходить лікування в кількох установах або звертається за екстреною допомогою. Використання ЕМК значно скорочує потребу в паперових записах, що зменшує адміністративне навантаження на медичний персонал і знижує ризик втрати даних. Завдяки деталізованій інформації про пацієнта, лікарі можуть розробляти індивідуальні плани лікування, враховуючи попередню медичну історію, алергії та особливості організму. ЕМК дозволяють автоматично оновлювати інформацію про результати аналізів, проведені процедури та зміни в стані здоров'я пацієнта. Це забезпечує лікарів актуальною інформацією в реальному часі.

Системи управління лікарнями (HIS): автоматизують адміністративні та клінічні процеси, зменшуючи навантаження на персонал і мінімізуючи ризик помилок. Системи управління лікарнями (HIS) дозволяють оптимізувати роботу медичних закладів, забезпечуючи координацію між різними відділеннями, автоматизацію записів на прийом, управління ліжковим фондом та ресурсами. Завдяки HIS стає можливим точніше планувати графіки роботи персоналу, враховувати потік пацієнтів і ефективніше використовувати обладнання.

Такі системи також забезпечують централізоване управління фінансами, включаючи облік витрат на ліки, матеріали та інші ресурси, що дозволяє закладам знижувати фінансові втрати. HIS сприяють поліпшенню контролю за дотриманням стандартів якості медичних послуг та протоколів лікування, оскільки автоматично фіксують всі дії, що здійснюються в процесі лікування.

Додатково, HIS інтегруються з іншими цифровими технологіями, такими як електронні медичні картки, системи обробки даних лабораторних досліджень та телемедичні платформи. Це створює єдину екосистему, яка спрощує доступ до інформації та підвищує ефективність прийняття рішень.

Загалом, системи управління лікарнями значно полегшують організацію роботи закладів охорони здоров'я, знижуючи адміністративне навантаження, підвищуючи точність операцій і покращуючи якість медичних послуг для пацієнтів.

Телемедицина: розширює доступність медичних послуг для пацієнтів, особливо у віддалених регіонах, завдяки консультаціям і діагностиці онлайн. Телемедицина відкриває нові можливості для надання медичної допомоги, роблячи її доступнішою для пацієнтів, особливо тих, хто проживає у віддалених чи малодоступних регіонах. Завдяки сучасним цифровим технологіям, пацієнти можуть отримувати консультації лікарів онлайн, не виходячи з дому, що економить час і зменшує витрати на транспорт.

Окрім консультацій, телемедицина дозволяє проводити дистанційну діагностику за допомогою передачі медичних зображень, даних з пристроїв моніторингу стану здоров'я, таких як кардіомонітори, глюкометри, пульсоксиметри тощо. Це забезпечує швидке реагування на зміну стану пацієнта та дозволяє лікарям контролювати хронічні захворювання або стани, що потребують регулярного спостереження. Також телемедицина активно використовується для отримання «другої думки» від спеціалістів з інших міст чи навіть країн, що підвищує якість медичних рішень і розширює можливості для пацієнта.

Аналітика великих даних дозволяє прогнозувати поширення хвороб, оптимізувати використання ресурсів і розробляти стратегії протидії епідеміям. Аналітика великих даних відіграє ключову роль у трансформації системи охорони здоров'я, забезпечуючи новий рівень прогнозування та управління. Завдяки аналізу великих обсягів інформації з різних джерел, таких як електронні медичні записи, дані про спалахи захворювань, соціальні мережі, мобільні додатки тощо, можливо ефективно реагувати на сучасні виклики. Прогнозування поширення хвороб: Аналіз великих даних дозволяє виявляти закономірності у поширенні захворювань, враховуючи різноманітні фактори: сезонність, мобільність населення, кліматичні умови. Це допомагає визначати зони ризику та передбачати можливі спалахи інфекцій, забезпечуючи проактивний підхід у боротьбі з ними. За допомогою аналітики великих даних лікарні можуть краще планувати розподіл медичного персоналу, обладнання, лікарських засобів та інших ресурсів. Наприклад, у разі прогнозування підвищеного попиту на ліжка у відділеннях інтенсивної терапії, лікарня може завчасно вжити відповідних заходів. Аналітика дозволяє швидко оцінювати ситуацію під час епідемій та коригувати стратегії боротьби з поширенням хвороб. Це може включати моделювання сценаріїв введення карантинних заходів, прогнозування ефективності вакцинації або розробку рекомендацій для окремих груп населення. Крім того, аналітика великих даних сприяє більш точній персоналізації лікування, допомагаючи лікарям приймати обґрунтовані рішення на основі статистики та попереднього досвіду. Завдяки цьому підходу охорона здоров'я стає більш адаптивною, ефективною та стійкою до викликів майбутнього.

Цифрові інструменти суттєво впливають на ефективність і якість управління закладами охорони здоров'я:

- Зниження витрат: Автоматизація процесів скорочує витрати на адміністрування та зменшує кількість помилок.
- Підвищення точності діагностики: Штучний інтелект аналізує великі обсяги медичних даних, виявляючи закономірності, які можуть бути непомітними для лікарів.

• Скорочення часу обслуговування: Автоматизовані системи запису та черг забезпечують швидке обслуговування пацієнтів.

• Безперервність медичної допомоги: Інтегровані системи забезпечують доступ до медичних даних пацієнтів у різних медичних установах, що є особливо важливим у невідкладних випадках.

Попри значні переваги, впровадження цифрових технологій супроводжується певними труднощами:

• Низький рівень цифрової грамотності: Медичний персонал не завжди готовий використовувати нові технології, що може уповільнювати їх впровадження.

• Захист персональних даних: Ризики кіберзагроз вимагають надійних механізмів захисту конфіденційної інформації.

• Висока вартість: Інвестиції в цифровізацію є значними, що може бути перешкодою для менш фінансово забезпечених закладів.

• Законодавчі обмеження: Необхідність адаптації нормативної бази до цифрових інновацій є важливим аспектом для успішної трансформації.

5. Пропозиції щодо розвитку цифрових технологій у сфері охорони здоров'я.

Для подолання викликів та максимального використання можливостей цифрових технологій пропонуються такі заходи:

• Підвищення кваліфікації персоналу: Організація тренінгів та навчальних програм з використання цифрових інструментів.

• Створення інтегрованої системи: Впровадження єдиної національної платформи електронної охорони здоров'я для координації між закладами.

• Пілотні проєкти: Тестування нових технологій у невеликих масштабів для оцінки їх ефективності та адаптації до потреб системи.

• Фінансова підтримка: Залучення державних і приватних інвестицій для модернізації закладів охорони здоров'я.

Цифрові технології є важливим фактором модернізації системи охорони здоров'я, що сприяє покращенню якості медичних послуг, оптимізації ресурсів та підвищенню задоволеності пацієнтів. Їхнє ефективне використання вимагає комплексного підходу, який враховує освітні, фінансові, технічні та правові аспекти. Орієнтуючись на потреби суспільства та впроваджуючи інновації, система охорони здоров'я може досягти нового рівня ефективності та доступності.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронної охорони здоров'я : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.12.2020 р. № 1671-р. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1671-2020-%D1%80#n8.

2. Редькін Р. Електронний рецепт: досвід Чехії. *Фармацевт Практик*. 2018. № 3. С. 14–15.

3. Nilsson E., Sverker A., Bendtsen P., Eldh A. C. A human, organization, and technology perspective on patients' experiences of a chat-based and automated medical history-taking service in primary health care: Interview study among primary care patients. *J. Med. Internet Res.* 2021. Vol. 23(10).

УДК 30:332.14:338.242

МАЦКУЛЯК АРТЕМ АНДРІЙОВИЧ,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: a.matskulyak@gmail.com

ГОЛОМБ ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: viktoria.golomb@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4053-9310

ОЦІНКА СТАНУ КЛАСТЕРНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Кластеризація економіки є інструментом підвищення конкурентоспроможності, який довів свою ефективність у багатьох країнах світу. Скандинавські держави, Німеччина та Італія є яскравими прикладами, де кластери стали основою економічного зростання. В Україні концепція кластерного розвитку почала впроваджуватися з початку 2000-х років, проте значного поширення вона набула лише останніми роками. Метою цього дослідження є оцінка сучасного стану кластерного розвитку в Україні, аналіз проблем і розробка рекомендацій для посилення впливу кластерів на національну економіку.

Кластер – це територіальна група взаємопов'язаних компаній, науково-дослідних установ, освітніх закладів та інших організацій, які взаємодіють для досягнення синергетичного ефекту [2]. Основними складовими кластерів є:

– підприємства ядра: виробники продукції чи послуг;

– інфраструктура підтримки: наукові установи, освітні заклади, фінансові установи;

– органи місцевого самоврядування: координують розвиток кластерів.

У світі існує безліч прикладів успішного кластерного розвитку. Наприклад, Кремнієва долина в США є еталоном технологічного кластеру, де об'єднання компаній, університетів і державної підтримки створило потужну екосистему інновацій.

Що стосується кластеризації в Україні, то цей процес перебуває на етапі становлення. Хоча ідея кластерів є популярною серед регіональних лідерів, її реалізація часто не має системного характеру. Станом на 2024 рік в Україні діє близько 43 активних кластерів, які розподілені нерівномірно. Діяльність кластерів найактивніше розвивається у великих містах.

Зокрема, ІТ-кластери найбільше розвинені у Львові, Києві та Харкові. Вони об'єднують компанії, що працюють у сфері розробки програмного забезпечення та аутсорсингу. Львівський ІТ-кластер – один із найбільш успішних прикладів координації між бізнесом, університетами та міською владою та сфокусований на розвитку високотехнологічного бізнесу. Агропромислові кластери поширені в Черкаській, Херсонській та Вінницькій областях. Вони спрямовані на впровадження інновацій у сільському господарстві. Туристичні кластери сконцентровані у Карпатському регіоні, що демонструє позитивні тенденції у створенні туристичних кластерів, які поєднують готелі, туристичні агентства та місцеві громади.

Ще одним прикладом успішного кластеру є Запорізький кластер «Інжиніринг – Автоматизація – Машинобудування» (ІАМ) – громадська неприбуткова спілка, що об'єднує на добровільних засадах підприємців регіону. Місією кластеру є зростання економічного потенціалу Запорізької області через підвищення конкурентоспроможності учасників кластеру та розвитку регіональної інноваційної екосистеми промислових високотехнологічних секторів. В основі кластеру ІАМ – співпраця широкого кола гравців в наступних економічних секторах: Інжиніринг, Автоматизація, Машинобудування [1].

Основним цілями та завданнями Запорізького кластеру є:

1. Налагодження широкої співпраці між всіма категоріями учасників кластеру з метою вироблення високотехнологічних продуктів з високою доданою вартістю, а також спільної реалізації інжинірингових проектів.

2. Зростання конкурентоспроможності та експортного потенціалу через кращу та спільну реалізацію наявних інструментів експортної підтримки, та створення нових можливостей.

3. Спільне вирішення комплексу проблемних питань регіону в області промисловості та високих технологій – як проблеми утримання персоналу, ріст навичок та кваліфікації, залучення інвестицій, створення нових робочих місць.

4. Вирішення питань вдосконалення процесів на підприємствах та в організаціях-учасниках кластеру ЕАМ.

5. Краща співпраця та синергія з регіональними органами влади та місцевого самоврядування [1].

Незважаючи на доведену високу ефективність кластерів та кластерних структур у забезпеченні національного, регіонального та місцевого розвитку як в ЄС, так і в інших країнах світу, в Україні процесам створення та ефективної діяльності кластерів не приділяється належної уваги.

Основними причинами слабкої ролі кластерів в соціальноекономічному розвитку країни в цілому і окремих регіонів є такі:

– відсутність належного нормативно-правового забезпечення процесів створення та функціонування кластерів;

– відсутність механізмів стимулювання створення та ефективного функціонування кластерів на державному і регіональному рівнях;

– низький рівень запровадження смарт-спеціалізації регіонів і територіальних громад;

– слабке (формальне) відображення процесів кластеризації в стратегіях регіонального розвитку та планах дій щодо їх реалізації;

– низький рівень комунікацій в системі бізнес-громада-наука-влада щодо створення кластерів;

– недосконале експертне та інформаційне супроводження, відсутність статистичного спостереження процесів створення та діяльності кластерів [3].

Кластери виникають самостійно, проте інтенсивність цього процесу залежить від створених центральними та регіональними органами влади відповідних умов.

По-перше, актуальним та важливим є створення сприятливого середовища для створення та функціонування кластерів. Передумовами для цього є: сформована нормативно-правова база; розподіл повноважень між центральними та регіональними органами влади щодо проведення кластерної політики; взаємопов'язані державні, галузеві та регіональні програми (стратегії) розвитку, зокрема щодо створення та ефективного функціонування кластерів.

По-друге, необхідне стимулювання процесів розвитку кластерів. Воно може здійснюватись як через пряму фінансову підтримку кластерних ініціатив, так і через непрямі механізми. Непряме стимулювання може здійснюватись в рамках загальнонаціональних, галузевих та регіональних стратегій, зокрема стратегій смартспеціалізації регіонів і територіальних громад; стратегій підтримки малого та середнього бізнесу (МСБ) (основний елемент підприємницької ініціативи та базового елементу створення

кластерів); підтримку технологічних трансформацій та суттєвої модернізації існуючих виробництв; проведення конкурсів, спрямованих на розвиток компетенцій, навчання, проведення інформаційних компаній, фінансування профільних фундаментальних досліджень та розробок; сприяння виходу на експортні ринки та збільшення участі в глобальних ланцюгах доданої вартості (інтернаціоналізація кластерних ініціатив).

По-третє, рушієм створення кластерів є ефективна смарт-спеціалізація регіонів і територіальних громад. Смарт-спеціалізація та кластеризація мають спільних стейкхолдерів (бізнес, наука, влада, громада). Їх спільними ознаками є орієнтація на інноваційний розвиток, спрямованість на підвищення регіональної конкурентоспроможності та збільшення участі регіонів у глобальних ланцюгах доданої вартості (ГЛДВ). Інтенсивний розвиток кластерів є одним з основних критеріїв успішної смарт-спеціалізації регіонів і територіальних громад [3].

Кластерний розвиток має великий потенціал для економіки України, але його реалізація потребує вирішення ключових проблем. Системний підхід, ефективне державне управління та взаємодія між учасниками кластерів здатні забезпечити стабільний розвиток і підвищити конкурентоспроможність України на світовій арені.

Список використаних джерел:

1. Запорізький кластер ЕАМ. URL: https://www.iamcluster.zp.ua (дата звернення: 10.11.2024).

2. Самборський О. В., Гласов П. В. Сучасна кластерна політика України: проблеми та перспективи. *АГРОСВІТ*. 2021. № 11. С. 57–64.

3. Щодо сприяння розвитку регіональних кластерів в Україні. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/klustery.pdf (дата звернення: 10.11.2024).

УДК 338.24:355.45:004.056.5(477)

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

ШАРАПОВ ВЛАДИСЛАВ СЕРГІЙОВИЧ,
здобувач третього рівня вищої освіти ступеня PhD, спеціальність 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: sharapov.vlse@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-0994-955X

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ: АДАПТИВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

У сучасному світі економічна безпека є основою стабільного функціонування держав, національних економік та суб'єктів господарської діяльності. Вона охоплює всі аспекти, що забезпечують стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, таких як економічні кризи, тероризм, екологічні катастрофи та, аспект, що останнім часом стає все більш актуальним – кіберзагрози. Сучасні глобалізація та цифровізація не лише спрощують доступ до ресурсів і можливості для розвитку, але й відкривають нові канали для зловмисних атак, шкідливих впливів і злочинних схем. Це створює додаткові труднощі у забезпеченні економічної безпеки в умовах глобального інформаційного простору, в якому зростає роль новітніх технологій.

Особливе значення ця проблема набуває для України, яка вже декілька років є учасницею активного повномасштабного військового конфлікту. Війна з Російською Федерацією поставила під загрозу не лише фізичну безпеку держави, але й стабільність її економічних структур. У цьому контексті кіберпростір став новим фронтом боротьби: інформаційні атаки, кібершантаж, спроби зламів державних систем і порушення функціонування критичної інфраструктури стають реальністю кожного дня.

Цифровізація економічних процесів значно полегшує доступ до інформації, забезпечує зручні інструменти для бізнесу і державного управління, але водночас створює уразливості, які використовуються як зовнішніми

ворогами, так і внутрішніми дестабілізаторами. З початком війни у цифровому просторі з'явилися нові загрози, які мають потужний вплив на економічну ситуацію: атаки на фінансові системи, саботаж торгових операцій, розлагодження роботи енергетичних і транспортних мереж. Кіберзагрози стали складовою частиною гібридної війни, і тому питання економічної безпеки через призму цифрових технологій стало надзвичайно актуальним для України.

Враховуючи ці обставини, необхідність ефективних механізмів мінімізації ризиків і адаптації до нових умов є ключовою вимогою для забезпечення національної економічної безпеки. Україна змушена постійно шукати нові способи захисту своєї економіки в умовах не тільки традиційних загроз, але й цифрових викликів, що можуть мати довготривалі негативні наслідки для її стабільності.

У зв'язку з вищенаведеним, набуває актуальності дослідження необхідності використання адаптивних механізмів, які здатні реагувати на швидко змінювані умови і на нові кіберзагрози. Це стосується як державного управління, так і бізнес-структур, що повинні будувати свою стратегію на підґрунті максимальної кібербезпеки та готовності до впливу агресора в цифровому просторі.

Таким чином, питання економічної безпеки в умовах війни та цифровізації стало важливою темою для досліджень і розробки конкретних стратегій, спрямованих на збереження та захист національних інтересів України у новій реальності. Враховуючи зростання ролі технологій у сучасному світі, важливо не тільки зрозуміти сутність нових загроз, але й розробити адаптивні інструменти та механізми, здатні забезпечити економічну стійкість держави.

Дослідженню тематики економічної безпеки в умовах цифровізації приділяє увагу все більша кількість вчених. Дубляна Н. І. та Обрамич О. С. розглянули теоретичні засади дослідження сутності цифрової безпеки й визначили її місце у загальній системі безпеки підприємств [1]. Горохова Т. В. у своїй роботі [2] провела аналіз особливостей функціонування суб'єктів господарювання в умовах цифровізації та виокремила основні завдання цифрової трансформації в концепції економічної безпеки. Бакай В. Й. визначив у дослідженні [3] основні проблеми економічної безпеки. Разом з цим, Проскура В. Ф., Черничко Т. В., Верецький Д. [4] сформували систему показників економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Чайкіна А. О., Маслій О. А. та Черв'як А. В. визначили сучасні чинники підвищення ефективності економічної безпеки країни в умовах цифрової трансформації [5]. Череп А. В. та Сарбєй Л. С. дослідили використання цифровізації у якості інструменту відновлення

економіки держави у повоєнний період [6]. Воронкова В. Г., Бєлоусов В. В., Колюх В. О. проаналізували у своїй роботі використання бізнес-аналітики як ресурсу аналітично-інформаційного забезпечення управління [7], а Коптєва Г. М. приділила увагу дослідженню засобів забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання в умовах цифрової трансформації [8].

Основною метою нашої роботи є визначення ключових аспектів економічної безпеки в умовах війни та цифровізації, проведення аналізу наявних викликів для України та розробка рекомендацій щодо мінімізації ризиків через адаптивні механізми.

Економічна безпека є критично важливим елементом функціонування будь-якої держави, оскільки забезпечує її стабільність, збереження національних інтересів і можливість ефективного розвитку. Вона включає в себе здатність країни протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам, що можуть виникати через економічні, політичні, соціальні чи екологічні фактори. Традиційно до основних складових економічної безпеки відносяться фінансова стабільність, енергетична незалежність, продовольча безпека, здатність до мобілізації ресурсів та інші фактори, що забезпечують країні необхідні умови для безперебійного функціонування. Однак у сучасному світі ці традиційні аспекти набули нового змісту в умовах цифрової ери та військових конфліктів, передбачаючи ще й здатність протистояння кіберзагрозам, інформаційним атакам і економічному шантажу.

У наш час, коли економіка стає все більш залежною від інформаційних технологій, цифрова безпека перетворюється на невід'ємну частину загальної економічної безпеки держави. Інформаційні технології та кіберінфраструктура становлять основу не тільки для ведення бізнесу, але й для забезпечення функціонування критично важливих секторів економіки, таких як енергетика, фінанси, транспорт та телекомунікації.

В умовах війни, особливо такої, як війна в Україні, коли агресор активно використовує кіберзброю як частину своєї стратегії, цифрова безпека стає пріоритетом національної безпеки. Кібератаки, націлені на критичні інфраструктури держави, можуть спричинити серйозні економічні та соціальні наслідки, порушуючи нормальне функціонування державних та приватних установ. У ситуації, коли війна активізує інформаційну боротьбу, не тільки кібератаки, а й інформаційні війни (фейкові новини, дезінформація, маніпуляція громадською думкою) можуть мати суттєвий вплив на економічну ситуацію в країні. Тому важливо розглядати економічну безпеку як комплексний елемент, що поєднує не лише традиційні засоби захисту, але й цифрові механізми, що дозволяють протистояти таким загрозам.

Однією з найсерйозніших загроз є саме кіберзагрози, які можуть призвести до значних економічних втрат. Кіберзлочинці та державні актори, які ведуть кібервійни, можуть спрямовувати свої атаки на фінансові установи (можуть включати зломи банківських систем, атаки на платіжні системи, викрадення грошей чи даних користувачів, що призведе до економічних збитків та втрати довіри до фінансової системи), критичну інфраструктуру (знищення або модифікація даних в енергетичних та логістичних системах, що можуть спричинити зупинку виробництва, перебої з постачанням енергоносіїв та порушення життєзабезпечення), урядові бази даних і енергетичні системи. Серед типів кіберзагроз можна виокремити кібератаки, шкідливі програми та віруси (наприклад, атаки типу "ransomware", які блокують доступ до важливих даних і вимагають викуп, можуть вплинути на нормальне функціонування державних і приватних компаній, порушити комунікації і бізнес-процеси). Війна в Україні продемонструвала серйозні наслідки таких атак, зокрема, атаки на енергетичні об'єкти та банки, які спричинили як короткочасні, так і довготривалі економічні проблеми.

Інформаційні війни є ще одним важливим аспектом, що загрожує економічній безпеці держави. В умовах війни дезінформація та маніпулювання фактами можуть стати потужним інструментом для підриву економічної стабільності. Розповсюдження фейкових новин, спотворення інформації про стан економіки або зниження довіри до фінансової системи можуть призвести до паніки серед громадян, зниження інвестиційної привабливості та зупинки економічного розвитку. Додатково подібні атаки можуть викликати соціальні протести, масові відтоки капіталу та навіть спекуляції на фінансових ринках, що також може призвести до економічної дестабілізації. До основних видів інформаційних загроз можна віднести фейкові новини і пропаганду (поширення неправдивої інформації про фінансовий стан держави, політичну ситуацію або зміни в економічній політиці можуть призвести до паніки серед громадян, падіння курсу валюти, зменшення інвестицій та відтоку капіталу), кризову комунікацію (війна та економічні труднощі можуть бути використані агресором для інформаційного тиску, підриву довіри до уряду, посилення соціальних протестів та економічних санкцій), фальшиві економічні прогнози (дезінформація про прогнози економічного розвитку, кризу в окремих галузях або проголошення дефолту можуть суттєво вплинути на інвесторів і бізнес, знижуючи рівень інвестиційної привабливості країни).

Цифровізація відкриває нові можливості для агресора щодо використання економічних маніпуляцій як засобу тиску. Використання цифрових платформ для економічного шантажу може передбачати застосування

криптовалют та інших анонімних платіжних систем (для обходу санкцій, фінансування тероризму чи інших незаконних економічних операцій), перехоплення важливих даних (у разі доступу до державних або комерційних баз даних можливо здійснити шантаж щодо розголошення інформації, яка має важливе економічне значення).

У сучасному цифровому середовищі економічна безпека держави залежить від здатності швидко реагувати на змінювані умови та нові загрози. З огляду на постійне оновлення кіберзагроз та глобальних економічних викликів, Україні потрібно розробляти і впроваджувати адаптивні механізми захисту своєї економіки, здатні оперативно реагувати на нові загрози, а саме: технологічні рішення для зміцнення економічної безпеки, удосконалення нормативно-правової бази, розвиток співпраці на міжнародному рівні, забезпечення кібербезпеки критичної інфраструктури та інформаційної прозорості.

Розвиток технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн та BigData даних, дозволяє створювати системи для моніторингу та прогнозування можливих загроз, своєчасного виявлення кіберінцидентів та атак. Штучний інтелект, зокрема, може використовуватись для автоматизації процесів виявлення та нейтралізації кіберзагроз в реальному часі.

Крім технологічних рішень, необхідно також посилювати правову основу, що регулює сферу цифрової безпеки. Створення чітких правил для захисту даних, кіберзлочинності, криптовалютних транзакцій та електронних платіжних систем дозволить не лише забезпечити більшу прозорість і безпеку, а й сформує юридичні інструменти для протидії новим формам економічних атак.

Оскільки кіберзагрози мають глобальний характер, важливим кроком є зміцнення міжнародної співпраці в галузі цифрової безпеки. Спільні ініціативи, обмін інформацією про загрози та розробка єдиних стандартів кіберзахисту дозволять знизити ймовірність глобальних кібератак і зменшити їхній негативний вплив на економіку.

Забезпечення кібербезпеки критичних інфраструктур є важливим елементом національної безпеки, оскільки порушення їх роботи може мати серйозні наслідки для економіки та стабільності країни. Для цього необхідно проводити регулярні аудити безпеки, щоб виявляти вразливості та забезпечувати захист від кіберзагроз. Оскільки технології швидко змінюються, важливо постійно оновлювати системи захисту, впроваджувати новітні технології, як штучний інтелект і блокчейн, для моніторингу та реагування на атаки. Особлива увага має бути приділена захисту критичних даних і резервному копіюванню інформації, зокрема у фінансовому та енергетичному секторах. Спільна робота держави

і приватних компаній є ключовою для створення ефективних стандартів безпеки. Окрім цього, навчання персоналу, що забезпечує функціонування критичних інфраструктур є важливим аспектом для зниження ризиків, пов'язаних з людським фактором. Тільки комплексний підхід до кібербезпеки допоможе зберегти стабільність важливих секторів економіки.

Інформаційна прозорість є важливим компонентом економічної безпеки, особливо в умовах війни та цифровізації. Для зменшення впливу фейкових новин і маніпуляцій на економіку потрібно посилити контроль за інформаційним середовищем. Це включає створення платформ для моніторингу та боротьби з дезінформацією, використання штучного інтелекту для автоматичного виявлення фейкових новин, а також розвиток медіаграмотності серед населення. Необхідно забезпечити прозорість офіційної інформації, що знижує можливість виникнення маніпуляцій, підвищуючи довіру до економічної стабільності. Додатково важливо сприяти співпраці з міжнародними організаціями для обміну даними про дезінформаційні загрози.

Висновок. Економічна безпека є основою стабільності та розвитку будь-якої держави, зокрема в умовах глобалізації, цифровізації та сучасних викликів. Для України, яка перебуває в умовах війни з Російською Федерацією, питання економічної безпеки набуває особливої актуальності. Кіберзагрози та інформаційні війни стали новими важливими аспектами, що впливають на економічну стабільність країни. Цифровізація не лише відкриває нові можливості для розвитку, але й створює нові уразливості, які можуть бути використані агресором.

Адаптивні механізми, що дозволяють оперативно реагувати на нові загрози, зокрема шляхом розвитку технологій штучного інтелекту, блокчейну та Big Data, є необхідними для збереження національної економічної безпеки. Додатково потребуються зміцнення кібербезпеки критичних інфраструктур, удосконалення нормативно-правової бази, а також посилення міжнародної співпраці у сфері цифрової безпеки.

Забезпечення інформаційної прозорості й боротьба з дезінформацією також є важливими складовими стратегії економічної безпеки. Для цього необхідно створювати механізми контролю за інформаційним середовищем, використовувати штучний інтелект для виявлення фейкових новин, а також активно співпрацювати з міжнародними партнерами.

Висновки. Таким чином, комплексний підхід до економічної безпеки, що поєднує традиційні методи захисту з інноваційними цифровими рішеннями, є необхідним для забезпечення стабільності та захисту національних інтересів України в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Дуляба Н. І., Обрамич О. С. Теоретичні засади дослідження сутності цифрової безпеки. *Економіка та суспільство.* 2023. № 55. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2887 (дата звернення: 01.11.2024).
2. Горохова Т. В. Економічна безпека цифрового підприємства промислово-енергетичного комплексу в сучасних умовах господарювання. *Цифрова економіка та економічна безпека.* 2022. № 2(02). С. 99–103. URL: http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/74/71 (дата звернення: 02.11.2024).
3. Бакай В. Й. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі використання цифрових технологій. *Вісник ХНУ. Серія: Економічні науки.* 2020. № 4(1). С. 32–35. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/7-19.pdf (дата звернення: 02.11.2024).
4. Проскура В. Ф., Черничко Т. В., Верецький Д. Сучасні підходи до визначення рівня економічної безпеки підприємства в умовах цифровізації. *Цифрова економіка та економічна безпека.* 2024. № 4(13). С. 61–67. URL: http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/416 (дата звернення: 02.11.2024).
5. Чайкіна А. О., Маслій О. А., Черв'як А. В. Сучасні драйвери підвищення економічної безпеки країни в умовах цифрової трансформації. *Сталий розвиток економіки.* 2024. № 2(49). С. 307–313. URL: https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/979/938 (дата звернення: 02.11.2024).
6. Череп А. В., Сарбєй Л. С. Цифровізація як інструмент відбудови економіки України в повоєнний період. *Молодий вчений.* 2023. № 12(124). URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6032/5900 (дата звернення: 02.11.2024).
7. Воронкова В. Г., Бєлоусов В. В., Колюх В. О. Бізнес-аналітика як стратегічний ресурс інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємствами та організаціями в умовах цифрової трансформації. 2024. № 5(14). URL: http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/439/421 (дата звернення: 02.11.2024).
8. Коптєва Г. М. Забезпечення економічної безпеки підприємства торгівлі в умовах цифровізації. НТУ «Харківський політехнічний інститут». 2020. URL: https://core.ac.uk/outputs/333611508/?source=oai (дата звернення: 02.11.2024).

УДК 338.242.4

МОРОЗ ОЛЕГ СЕМЕНОВИЧ,
к.е.н., доцент
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького Національного Університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: oleg.moroz.55@ukr.net
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-7336-8023

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ФУНДАМЕНТ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Досвід країн, які у свій час пережили військові вторгнення, або громадянські війни (Грузія, Боснія та Герцеговина, Хорватія, Корея, Японія, Німеччина), показує що опісля завершення бойових дій на перший план висувалося посилення державної безпеки (власних кордонів, армії, створення безпечного середовища як всередині, так і зовні країни). При цьому, в наслідок того, що ці країни зазнавали значних руйнувань та економічних збитків, однією з першочергових проблем, які поставали перед ними, була також і проблема забезпечення певного рівня економічної безпеки на підґрунті максимальної організованості та концентрації зусиль в напрямах відновлення та вдосконалення відносин в сферах виробництва, розподілу, обміну та споживання на засадах здатності домовлятися як всередині країни, так і ззовні.

Метою даного дослідження є висвітлення окремих аспектів економічної безпеки в умовах відбудови країни у повоєнний час та подолання наслідків війни.

Саме поняття «*безпека*» можна охарактеризувати як повна відсутність або мінімізація рівня небезпеки, забезпечення, збереження та вдосконалення певного рівня стабільності і стійкості (політичної, економічної, соціальної тощо) в державі, який забезпечує як безумовне виконання чинних законів і нормативно-правових актів на основі підтримання правопорядку, так і розвиток міжнародного співробітництва на основі добросусідства, захищеності та партнерства [1, с. 54].

Чинне законодавство України, ототожнюючи національну та державну безпеку, визначає їх як досягнення захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. При цьому, національні інтереси України визначаються як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація

яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [2, ст. 1].

Таким чином, національна (державна) безпека має декілька *рівнів (об'єктів) безпеки*, а саме: а) *державний рівень безпеки*, як безпека з точки зору певного соціально-політичного інституту, який зобов'язаний здійснювати управління комплексом внутрішніх та зовнішніх функцій забезпечення життєдіяльності суспільства на території країни; б) населення цієї країни, як об'єкт забезпечення безпеки, що утворює її *суспільний рівень безпеки*; в) *регіональний рівень безпеки* характеризує безпеку для певних об'єднань громадян, що мешкають не окремих територіях країни, які утворюють територіальні громади регіонів країни; г) *безпека господарюючих суб'єктів*, що функціонують в країні для задоволення як власних, так і колективних, регіональних та навіть суспільних та національних інтересів; д) *безпека окремих осіб* – громадян країни, що перебувають як на території країни, так і за її межами, а також громадян інших країн, які на законних підставах перебувають в країні.

З іншого боку кожен із зазначених об'єктів (рівнів) національної (державної) безпеки, як і ця безпека в цілому, має певну низку *акцентів* щодо формування, існування та розвитку безпеки цього об'єкту (рівня) – певного комплексу так званих «*функціональних безпек*». Серед таких безпекових акцентів можна зазначити, зокрема, такі як: а) військово-політичні безпекові аспекти (воєнна та політична (міжнародна та внутрішньо-політична) безпека), а також суспільно-громадські безпекові аспекти (безпека суспільства та безпека громадсько-державного ладу), які в цілому можна розглядати в якості державної безпеки, як невід'ємної частини національної безпеки, яка багато в чому визначає умови її існування; б) валютно-фінансові та економічні безпекові аспекти, які можна розглядати з точки зору економічної безпеки; в) соціогуманітарні безпекові аспекти, що формують соціальну безпеку, яка разом з економічною безпекою визначають напрями, параметри та темпи реалізації соціально-економічної політики держави; г) інформаційні безпекові аспекти, що формують як інформаційну безпеку в цілому, так і кібербезпеку, зокрема; д) ціла низка інших безпекових аспектів (ресурсо-технологічні, інфраструктурні, енергетичні тощо), які визначають відповідні функціональні напрями забезпечення безпеки певного об'єкту.

Стратегія забезпечення як базового, так і оптимально-необхідного рівня безпеки по кожному з наведених безпекових аспектів (функціональних безпек) має знайти своє відображення як в стратегії національної безпеки України в цілому, стосовно цілей, завдань і механізмів захисту

національних інтересів України, так і в стратегіях існування та розвитку кожного з об'єктів (безпекових рівнів). При цьому, стратегічне бачення відносно забезпечення та посилення кожної з функціональних безпек, мусить стати як окремим елементом та складником, так і певною частиною загальної безпекової стратегії, яка визначатиме її спрямування, пріоритети та напрями розвитку об'єкту управління в цілому. Метою безпекової стратегії, як візії бажаного стану об'єкту з позиції «де ми маємо бути», полягає у визначенні напрямів формування і реалізації відповідної політики (тактики реалізації стратегії) досягнення цієї позиції виходячи з позиції «де ми є» тут і зараз.

Економічна безпека, як складова частина національної безпеки, є цілісною системою економічних, правових, організаційних, політичних та правоохоронних заходів, спрямованих на забезпечення: а) *захисту економічної системи* від існуючих та можливих майбутніх загроз, негативного впливу на цю систему чинників внутрішнього та зовнішнього середовища; б) дотримання певного стану *економічних відносин* у різних сегментах економічної системи (матеріально-виробничої, комерційно-підприємницької, фінансово-банківської, інвестиційно-інноваційної, податкової підсистем тощо) [3, с. 62].

Таким чином, стан економічної безпеки країни в цілому віддзеркалює стан її економіки та існуючих економічних відносин (відносин, пов'язаних з виробництвом, розподілом та споживанням), при якому забезпечується: а) достатній економічний та оборонний потенціал, що здатний гарантовано забезпечити захист національних інтересів; б) задоволення економічних потреб суспільства на основі здатності забезпечувати мінімально необхідний обсяг виробництва продуктів та товарів для її самостійного виживання, розвитку та економічного благополуччя; в) контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів та захист економічних інтересів країни на національному й міжнародному рівнях, а також належна протидії економічним злочинам.

Станом економічної безпеки визначаються також основні засади соціальної безпеки – починаючи з визначення параметрів, критеріїв та індикаторів державної (відповідно і регіональної, галузевої та бізнесової) соціальної політики, яка в прикладному сенсі віддзеркалює забезпечення належного рівня соціальної безпеки, закінчуючи визначенням ризиків та загроз, що впливають на можливості щодо реалізації соціальних інтересів окремої особи, групи осіб (громади) або суспільства в цілому.

Саме тому, визнаючи, що забезпечення державної безпеки є умовою існування держави, а соціальної безпеки – її метою, можна *дійти до висновку*, що економічна безпека є тією складовою частиною національної

безпеки, яка забезпечує *фундамент і матеріальну основу* існування та розвитку як держави та суспільства в цілому, так і окремих територіальних об'єднань (регіонів), галузей та сфер діяльності, господарюючих суб'єктів та окремих осіб, зокрема.

До елементів, що є складовими економічної безпеки по її об'єктах (рівнях) можна, зокрема, віднести такі як: природні багатства, виробничі і невиробничі фонди, нерухомість, матеріальні і нематеріальні, а також паливно-енергетичні, фінансові та людські ресурси, господарюючі суб'єкти, окремі особи тощо.

Формуючи підходи та розкриваючи заходи щодо забезпечення безпеки того чи іншого об'єкту (рівня) в цілому, та їх економічної безпеки, зокрема, необхідно враховувати на наявність у кожного з безпекових об'єктів (рівнів) *власних домінантів* щодо безпеки, які можуть не лише виступати у вигляді певної невідповідності та суперечливості, а навіть переходити у конфлікт інтересів. Так, зокрема, існує певне розходження між сприйняттям як параметрів і критеріїв економічної безпеки, так і методів та засобів її забезпечення, наприклад, між державою і певними регіонами, галузями та господарюючими суб'єктами, між господарюючими суб'єктами та окремими особами, тощо.

Таким чином, можна дійти до *висновку*, що одним з основних завдань, які постають з позиції забезпеченням національної безпеки України в повоєнний період, стає задача *гармонізації відносин* між різними об'єктами (рівнями) економічної безпеки та недопущення конфлікту їх інтересів.

Відбудова України в повоєнний період, з точки зору забезпечення економічної безпеки, враховуючи на стан економічної системи країни в цілому та економічних відносин, зокрема, ускладняється цілою низкою чинників, в тому числі такими як: а) обмеженість власних ресурсів для подолання наслідків руйнувань, спричинених війною, для відбудови інфраструктури (енергетичної, логістичної, фінансової тощо) країни в цілому та окремих її регіонів, зокрема, а також відновлення окремих бізнесових активів та виробничих потужностей; б) демографічні втрати в країні в цілому та окремих її регіонах, зокрема, спричинених війною, а також суттєве зменшення трудового потенціалу країни в цілому (значні обсяги міграції населення на тривалий час, що створює передумови для перетворення її в трудову еміграцію в першу чергу для кваліфікованої робочої сили) та її інноваційного потенціалу (зменшення наукової бази для фундаментальних та галузевих наукових досліджень, а також дослідних та проектно-конструкторських установ), зокрема; в) наявність несприятливого (в наслідок існування в умовах післявоєнного стану низки ризиків, пов'язаних як з безпековими викликами післявоєнного стану, так

і наявністю суттєвої заборгованості країни перед країнам-партнерами та окремим транснаціональним структурам за результатами війни) для розвитку вітчизняного бізнесу інвестиційного клімату в Україні; г) загострення в посткризовий період конкурентної боротьби як на міжнародній арені в межах світового господарства в цілому, так і в окремих галузях та видах діяльності, зокрема, тощо.

Відбудова України, яка передбачає значне підвищення рівня життя українців та створення конкурентного середовища для повернення громадян, які були змушені покинути країну на підґрунті структурного відновлення усіх галузей та сфер життя. **[**4**]** Відповідно для досягнення визначеної мети необхідно забезпечити умови для посилення економічної безпеки як країни в цілому, так і окремих її об'єктів (рівнів), зокрема.

Економічна безпека, що визначається станом економічної системи та існуючих в цій системі економічних відносин, характеризується *моделлю розбудови економіки*, яка має визначити напрями та темпи розбудови економічної системи на засадах *інноваційної економіки*, як економіки, що спирається на інтелект новаторів і вчених, втілений в розвиток високотехнологічних та інформаційних сфер економіки. Саме розбудова такої моделі економіки країни, на тлі потреб та зацікавленості наших партнерів в ліквідації наслідків війни (хоча б з метою забезпечення умов повернення боргів), а також існуючого позитивного іміджу країни серед представників передових економік світу, може скласти фундамент майбутнього відновлення економіки країни. Обґрунтуванням такого підходу до відновлення України у повоєнний період на засадах інноваційної економіки полягає, на наш погляд, в тому, що інші моделі розбудови економіки не дозволять цього тому що: а) *ресурсна економіка*, як економіка, що спирається на видобуток, первинну переробку та доставку сировини та корисних копалин, що була притаманна Україні останні десятиліття, не в змозі, забезпечити економічні можливості для подолання економічних та соціально-політичних наслідків війни; б) відродження *індустріальної економіки*, як економіки, що спирається на розвинуте індустріальне виробництво, що було властиво економічній системі Україні в складі СРСР, на тлі руйнувань інфраструктури і бізнесових структур, а також загострення внутрішньої та міжнародної конкуренції є дуже проблематичним; в) побудова *економіки фінансів*, економіки, що базуються на концентрації фінансів (капіталу) й фінансових операціях та спирається на використання міцної національної валюти (на рівні міжнародної валюти), а також на високий рівень національної безпеки країни, є практично неможливим.

Проте впровадження тієї чи іншої моделі економічної системи та характеру економічних відносин потребує:

• формування та розвиток сучасної системи економічної безпеки, специфічними засадами якої є не тривіальність, адаптивність, гнучкість, стійкість, ефективність, надійність, самоорганізація тощо;

• створення сприятливих умов для інноваційно-інвестиційної діяльності з розширенням можливостей залучення як іноземних та міжнародних, так і вітчизняних інвесторів та стейкхолдерів;

• проведення, жорсткої та цілеспрямованої протекціоністської державної політики (навіть в супереч окремим вимогам ВТО);

• посилення: а) контролю грошових потоків та звітування про використані кошти, формування прозорого середовища для тендерів; б) заходів щодо забезпечення прозорої звітності перед кредиторами та донорами економіки для поліпшення іміджу та конкурентного становища; в) заходів, відносно забезпечення усіма доступними та можливими шляхами безпекових гарантій та засобами оборони тощо.

Таким чином, можна дійти до *висновку*, що саме реалізація всебічно обґрунтованої та збалансованої системи економічної безпеки на підґрунті політики економічних перетворень, спрямованих на подолання наслідків війни та отримання очікуваних і здійсненних її результатів, надає можливість не лише зміцнити загальний рівень національної безпеки країни в цілому, а також фундамент її державної безпеки та визначити критерії та параметри щодо формування соціальної безпеки країни, зокрема.

Список використаних джерел:

1. Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України : методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку. Київ : Преса України, 2020. 304 с.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2018. № 31. Ст. 241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

3. Економічна безпека держави : навчально-методичний посібник / за ред. З. Б. Живко. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2019. 240 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3466/1/НМП_Економічна%20безпека%20держави.pdf

4. Проєкт «Національна економічна стратегія України 2030». URL: https://nes2030.org.ua/

УДК 338.22:004

НІКОЛАЄНКО ЄВГЕН АНАТОЛІЙОВИЧ,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: Nikolaenkoevgen77@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0009-2876-7928

ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що цифрові технології, такі як автоматизація, штучний інтелект, аналіз великих даних та хмарні рішення, дозволяють підприємствам підтримувати зв'язок із клієнтами та постачальниками, ефективно управляти ресурсами та виробничими процесами, а також знижувати залежність від фізичних інфраструктур. В умовах війни та післявоєнної відбудови цифровізація може стати основою для швидкої адаптації бізнесу до нових умов, що дозволяє зменшити ризики та підвищити ефективність. Водночас, економічна безпека України зазнає відчутних трансформацій в умовах довготривалої війни. Пройшовши етап стабілізації та адаптації до перших шоків повномасштабного вторгнення, національний економічний механізм почав поступовий перехід до економіки воєнного часу, що підкреслює необхідність впровадження цифрових технологій для підтримки економічної стабільності. Це обумовлює як обережні оптимістичні прогнози експертів стосовно економічного відновлення, так і нові виклики та загрози економічній безпеці держави, які можуть бути мінімізовані завдяки ефективному використанню цифрових рішень в управлінні економікою.

У 2024 р. виклики і загрози економічній безпеці пов'язуються насамперед із безпосереднім деструктивним впливом воєнних дій для економічного розвитку (зокрема: фізичними руйнуваннями основних засобів та економічної інфраструктури, неможливістю здійснювати економічну діяльність в умовах воєнних дій на локальних напрямках; ракетно-дроновими атаками та ін.), нестачею кваліфікованої робочої сили, а також ймовірним збільшенням макроекономічних диспропорцій [2, с. 4]

Ступінь наукової розробки теми свідчить про значну увагу до проблематики цифрової економіки та її впливу на економічну безпеку в умовах

управління підприємствами, зокрема в контексті сучасних викликів, таких як військовий час та післявоєнна відбудова. Ретельний аналіз літератури дозволив виділити низку авторів, чиї роботи присвячені різноманітним аспектам цієї теми. Зокрема, Базілюк Я. Б. та Воронкова В. Г. досліджують проблеми цифровізації та автоматизації в управлінні підприємствами, визначаючи основні фактори, які забезпечують стійкість бізнесу в умовах економічної нестабільності. Гладких Д. М. та Котелевець Д. О. зосереджуються на впливі цифрових технологій на економічну безпеку підприємств, підкреслюючи важливість захисту інформаційних систем і адаптації до нових реалій. Кіндзерський Ю. В., Ліпич Л. Г. та Метеленко Н. Г. аналізують інструменти, що дозволяють підвищити ефективність виробничо-господарської діяльності за допомогою цифрових технологій, а також зменшити ризики для економічної безпеки в умовах кризових ситуацій. Піжук О. І. і Шостак Л. В. зосереджуються на впливі цифрових трансформацій на стратегії економічного розвитку підприємств в умовах невизначеності. Яковенко О. І. та інші дослідники вивчають питання інтеграції цифрових рішень у системи управління підприємствами з урахуванням специфіки післявоєнного відновлення економіки. Їхні праці становлять вагомий внесок у розвиток наукового розуміння того, як цифрова економіка може стати основою для забезпечення економічної безпеки та стійкості підприємств в умовах сучасних викликів. Проте, тема потребує подальших глибших досліджень, оскільки існуючі наукові розробки не завжди враховують усі аспекти впливу цифрових технологій на економічну безпеку підприємств у специфічних умовах військового часу та післявоєнної відбудови. Зокрема, необхідно більш детально вивчити інтеграцію цифрових рішень у процеси управління виробничо-господарською діяльністю в умовах значних геополітичних і економічних змін, а також розробити нові підходи до мінімізації ризиків кіберзагроз і забезпечення безпеки інформаційних систем на рівні окремих підприємств і національної економіки загалом. Окрім того, потребують подальшого вивчення специфічні механізми адаптації підприємств до умов постійно змінюваної економічної ситуації, пов'язаної з відновленням інфраструктури та реінтеграцією підприємств, зруйнованих під час війни. Зокрема, варто дослідити, як саме цифрові технології можуть сприяти створенню нових моделей бізнесу, спрямованих на ефективне відновлення та підтримку економічної безпеки в умовах післявоєнного періоду.

На тлі зазначених викликів та загроз, збереження прийнятного інноваційного й виробничого розвитку, залишаються важливими завданнями для мінімізації ризиків економічної безпеки України. У зв'язку з цим керівники підприємств змушені прискорити цифрову трансформацію

системи управління виробничо-господарською діяльністю з забезпеченням стабільного розвитку цифрової економіки та досліджувати інноваційні технологічні рішення інтегрованих комунікацій та їх інструментів. Крім того, керівники та працівники, повинні безперервно отримувати технологічні знання для постійної актуалізації ефективного інструментарію. Це може допомогти розв'язати безпрецедентні можливості та виклики, вдосконалити систему управління підприємством за рахунок підвищення ефективності, розширення сфери діяльності та впровадження інноваційних технологій.

В умовах швидкозмінної реальності, неочікувані та безпрецедентні виклики, що виникли внаслідок повномасштабної війни з росією, призвели до необхідності посилання динамізму бізнес-середовища з пошуку нових гнучких методів управління та організаційних структур виробничо-господарської діяльності підприємств [1, с. 64].

Інноваційна активність підприємства, його спроможність імплемувати в свою діяльність інформаційно-комунікаційні технології, схильність до впровадження інноваційних цифрових продуктів і діджиталізації процесів надання послуг споживачам визначають рівень конкурентоздатності підприємств на ринку, що в умовах глобалізації та швидких змін у технологічному середовищі є ключовим фактором для забезпечення стійкості та розвитку в довгостроковій перспективі. Крім того, ефективне використання цифрових технологій дозволяє не лише оптимізувати внутрішні бізнес-процеси, але й створювати нові бізнес-моделі, що сприяють розширенню ринкових можливостей та підвищенню фінансової стійкості підприємств у складних економічних умовах [4, с. 115].

Цифровізація приносить низку переваг для бізнесу: оптимізація витрат і роботи персоналу; розширення клієнтської бази; прискорення процесів надання послуг; підвищення рівня інформаційної безпеки підприємств і їх споживачів; збільшення обсягів і темпів передачі інформації.Цифрова епоха змінює метод наближення бізнесу та вимоги до використовуваних інформаційних технологій: системи маркетингу, продажів та обслуговування, системи управління документами та управління персоналом, бухгалтерських систем та інших бізнес-програм. Для забезпечення успішного розвитку цифрової економіки та звуження розриву із іншими країнами, Україні потрібна стратегія цифровізації економіки, яка враховуватиме значну структурну та технічну відсталість порівняно з розвиненими країнами [5].

Підводячи підсумок, зазначимо, що цифрова трансформація підприємств стала критичним фактором їх адаптації та виживання в умовах війни [6, с. 87]. Ті компанії, які впровадили цифрові технології, змогли

зберегти конкурентоспроможність та оперативно адаптуватися до нових умов. Цифровізація є безальтернативним шляхом розвитку бізнесу в умовах висококонкурентних ринків і воєнної агресії [3]. У зв'язку з цим, розгляд цифрової економіки та економічної безпеки в контексті управління підприємствами в умовах війни та післявоєнної відбудови є надзвичайно актуальним для забезпечення їх стійкості та розвитку.

Список використаних джерел:

1. Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика : монографія / за ред. д. філософ. н., проф. В. Г. Воронкової, д. е. н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 816 с.
2. Діяльність вітчизняних підприємств під час війни в Україні: дослідження реального стану та потреб. Публікацію розроблено Центром ресурс ефективного та чистого виробництва за результатами опитування, виконаного у липні 2022 року. URL: http://www.recpc.org/wp-content/uploads/2022/11/National_businesses_during-war_2022.pdf.
3. Котелевець Д. О. Тенденції розвитку цифрової економіки в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління.* 2022. № 5. URL: https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-03- 01
4. Сергієнко Т. І., Крайнік О. М., Куріс Ю. В. Цифрова трансформація системи управління промислових підприємств. Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика : монографія за ред. д. філософ. н., проф. В. Г. Воронкової, д. е. н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 111–172.
5. Цифрова адженда України – 2020. URL: https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf.
6. Шостак Л. В., Ліпич Л. Г., Морохова В. О., Миронова Н. С. Особливості формування маркетингової стратегії розвитку підприємства в умовах цифрової трансформації, економіко-політичних змін та воєнного часу. *Трансформаційна економіка*. 2023. Випуск 4. С. 86–90.

УДК 334.012

ОГЛОБЛІНА ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
к.е.н., доцент, доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємнитцва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: va.ogloblina@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6627-0255

ЗАГОРОДНІЙ СЕРГІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ,
аспірант спеціальності 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: zahorodnii@znuiepf.com.ua
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0001-0848-7592

МАЗНЄВА ЄЛИЗАВЕТА СЕРГІЇВНА,
здобувач ступеня вищої освіти магістрського рівня, гр. 8.0723-удмф
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail:chernovol.0512@gmail.com

СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ШЛЯХУ ДО ЄС

Тема економічної безпеки України є надзвичайно актуальною в умовах воєнного стану. Економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання. Економічна безпека надає можливість вчасно здійснювати державний контроль над потенційними загрозами економічних інтересів держави, що зміцнює стійкість національної економіки.

Конституція України зазначає: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу». Держава виступає головним суб'єктом національної економічної та інформаційної безпеки та забезпечує виконання покладених на неї функцій через органи законодавчої, виконавчої та судової влади [1].

Стратегія економічної безпеки України визначає шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки. Національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами [2].

Забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Отже, стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки має два взаємопов'язаних напрями – напрям розвитку та безпековий напрям.

Важливе місце в безпековому напрямі займають виклики, пов'язані із збройною агресією Російської Федерації та тимчасовою окупацією частини території України. Руйнування економіки України є свідомою і цілеспрямованою дією Російської Федерації та одним з методів гібридної війни, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. При цьому широко використовуються економічні інструменти впливу, до яких, зокрема, відносяться санкції щодо українських товарів і послуг та використання впливу на інші держави з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України [2].

Очікуваним результатом виконання Стратегії є забезпечення економічної безпеки держави як умови забезпечення національних економічних інтересів.

У контексті забезпечення національних економічних інтересів України реалізація Стратегії зорієнтована на:

– створення стійкої, конкурентоспроможної, соціально відповідальної ринкової економіки та умов для випереджаючого розвитку науково-технічного потенціалу країни, сталого нарощування національного багатства та факторів виробництва;

– досягнення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722, рівня життя населення та соціально-політичної стабільності, притаманних економічно розвиненим країнам;

– зайняття Україною у світовому розподілі праці та міжнародних економічних відносинах місця, яке відповідає її природним, трудовим та інтелектуальним ресурсам, економічному та геополітичному потенціалу;

– забезпечення гарантованого захисту національної економіки в умовах виникнення або посилення внутрішніх та зовнішніх загроз [2].

Надзвичайно актуальною проблемою сьогодення в Україні є корупція, яка впливає на економічні та соціальні показники держави. Корупція – це використання публічним службовцем повноважень чи можливостей з метою одержання неправомірної вигоди, прийняття такої вигоди, прийняття обіцянки/пропозиції вигоди для себе чи інших осіб або обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди публічному службовцю, або на його вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання служебних повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції – органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції [3].

Політика, яку проводить держава у сфері протидії корупції, впливає на стан та динаміку корупції, що, в свою чергу, призводить до дисбалансу у соціальній, психологічній та економіко-правовій сферах відносин.

За даними соціологічних досліджень, 73 % громадян України вважають корупцію найбільшою проблемою нашої держави. Але реальна цифра українців, які стикаються з корупцією – 19 %. Ці цифри свідчить про жагу українського суспільства жити в державі без корупції.

За словами Голови НАЗК, це комплексна робота всіх державних інституцій щодо реформування сфер для усунення корупційних ризиків, цифровізація процесів для усунення людського фактору, розбудова доброчесного суспільства та адаптація законодавства до стандартів ЄС. Крім того, надзвичайно важливо залучати представників проактивного громадянського суспільства та журналістів.

За його словами, важливою є співпраця з міжнародними партнерами, зокрема з Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яка об'єднує 38 найрозвиненіших країн світу. Завдяки цьому, ми отримуємо доступ до найкращих світових практик і інструментів для побудови системи доброчесного публічного управління. Україна стала першою країною не членом ОЕСР, яка долучиться до ініціативи «Індикатори публічної доброчесності».

НАЗК продовжує активну роботу в частині участі в переговорній процедурі між Україною та ЄС шляхом реалізації Антикорупційного мейнстріму, який є вимогою Єврокомісії та полягає в наявності блоку запобігання та боротьби з корупцією в кожному розділу переговорної процедури [4].

На зовнішньоекономічну безпеку України в умовах воєнного стану впливає участь держави у Міжнародних організаціях (МО). З початку повномасштабної військової агресії росії завдяки підтримці МВФ Україні вдалось забезпечити фінансову та макроекономічну стабільність.

Допомога надавалась у рамках різних інструментів (Інструмент швидкого фінансування (Rapid Financing Instrument – RFI) та Механізм розширеного фінансування (Extended Fund Facility – EFF), а також на пільговій та грантовій основі від міжнародних партнерів через спеціально створений Адміністративний рахунок МВФ [5].

Україна з 1994 р. активно співпрацює з МВФ, використовуючи його фінансові і технічні ресурси з метою досягнення макроекономічної стабілізації та створення необхідних передумов для проведення економічних реформ. Програми МВФ надавали можливість Україні забезпечити посилення фіскальної та фінансової стабільності, поступово запроваджувати структурні реформи та спрямувати Україну шляхом стабільного та збалансованого зростання [5].

Намагаючись посилити свої позиції у протистоянні з росією, Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями (ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ, Радою Європи), які зробили низку солідарних кроків на підтримку Української держави.

За даними Міністерства закордонних справ (МЗС), станом на 1 січня 2022 року Україна є членом 81 міжнародної організації. У більшості з них (69 організацій) Україна має статус повноправного члена. Це дає нашій країні право брати участь у роботі МО на постійній основі, зокрема голосувати на засіданнях, формувати порядок денний, готувати стратегії розвитку, розробляти спільно з іншими учасниками організації міжнародні документи, імплементувати стандарти, розроблені в межах компетенції організації, тощо [6].

Отже, стратегія економічної безпеки України в умовах воєнного стану визначає шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки. Національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами

Список використаних джерел:

1. Метеленко Н. Г., Глущевський В. В., Клопов І. О., Оглобліна В. О., Нетяга А. В., Нетяга А. В. Ідентифікація фінансово-економічних ризиків та цифрова трансформація повоєнного відновлення промислових підприємств Запорізького регіоную. *Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін* : монографія / за ред. д.філософ.н., проф В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 198–249.

2. Указ президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»» № 347/2021 від 11 серпня 2021 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text (дата звернення: 13.11.2024).

3. «Запобігання корупції». Національна соціальна сервісна служба України. URL: https://nssu.gov.ua/zapobigannya-korupciyi (дата звернення: 13.11.2024).

4. URL: https://nazk.gov.ua/uk/novyny/koruptsiya-ne-nash-spadok-tomu-maemo-vprovadyty-systemni-zminy-aby-ne-peredaty-yogo-nastupnym-pokolinnyam-golova-nazk/ (дата звернення: 13.11.2024).

5. «Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями» – Міністерство закордонних справ України. URL: https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami (дата звернення: 14.11.2024).

6. Єдиний державний реєстр Міжнародних організацій, членом яких є Україна. URL: https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/uchast-u-mizhnarodnih-organizaciyah (дата звернення: 14.11.2024).

УДК 338.2

ОГЛОБЛІНА ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
к.е.н., доцент, доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: va.ogloblina@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6627-0255

МОРГУН КАТЕРИНА СЕРГІЇВНА,
бакалавр гр. 6.0721-фдпс
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: kataass03@gmail.com

БАЛХОВІТІН ВЛАДИСЛАВ ЕДУАРДОВИЧ,
магістр гр. 41МК
Таврійський державний агротехнологічний університет ім. Дмитра Моторного
(м. Запоріжжя, Україна)

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У сучасному світі стрімка цифровізація торкається майже всіх сфер суспільного життя. Різні сектори, включаючи економічний, інформаційний, воєнний та енергетичний, інтегруються в цифровий простір, що

надає нові можливості, але водночас і відкриває численні ризики. Питання безпеки стають нагальною проблемою, оскільки кіберзагрози і атаки на критичну інфраструктуру можуть мати руйнівні наслідки для держави, бізнесу та громадян. В умовах війни суттєвою проблемою є необхідність збереження фінансово-економічної безпеки України.

Євроінтеграційні процеси стали ключовим фактором для України у визначенні її місця на світовій арені та забезпеченні її економічної безпеки. Відповідно до «Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» складовими забезпечення економічної безпеки є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека [1].

Фінансова складова економічної безпеки дуже важлива для України серед інших складових, оскільки ринки Єврозони можуть вплинути на ще більше зниження темпів зростання ВВП, вплинути на монетарну та валютну безпеки держави. Як мінімум, девальвація євро проти основних валют (долар США, японська єна та швейцарський франк) означає, що українські експортери стануть менш конкурентоспроможними на європейському ринку. Навіть при збереженні природних обсягів продажів вони втратять у доларовому еквіваленті. Девальвація як фунту, так і євро негайно вплине на проблеми в банківському секторі, що вимагатиме значної рекапіталізації. За цих умов надзвичайно важливою є проблема захисту національних інтересів у фінансовому секторі та забезпечення фінансової безпеки держави [2].

Індикатори фінансової безпеки відображають специфіку певного рівня управління (громадян, домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, галузі господарського комплексу, регіонів, банківської системи, фондового ринку, держави) або таких її складових, як безпека грошового обігу, інфляційна, валютна, бюджетна, боргова й інвестиційна безпека.

У Європейському Союзі існує система фінансових критеріїв (відповідно до Маастрихських угод), яким повинні відповідати країни учасниці та кандидати на вступ до ЄС.

Більшість показників фінансової безпеки у ЄС та України мають ідентичні критичні значення, що, з одного боку, сприяє можливій інтеграції України у європейське співтовариство, а з іншого, не враховує особливості вітчизняної економіки як перехідної та такої, що розвивається.

На основі багаторічного досвіду міжнародні інститути, зокрема МВФ, розробили систему показників, за допомогою яких оцінюють стан фінансової безпеки країни та прогнозують майбутній розвиток. Окрім загальноприйнятих, МВФ розраховує показник ВВП на душу населення, індекс

покриття експорту імпортом, індекс відкритості економіки та ін. показники фінансової безпеки.

Наприклад, до індикаторів фінансової безпеки за складовою «безпека банківського сектору» віднесено:

– частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %;

– обсяг кредитування банками реального сектору економіки,% до ВВП.

Безпека банківської системи є насамперед складовою фінансової безпеки держави, яка визначається більшістю вчених як такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до негативних впливів, спроможністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та її зростання.

Фінансово-економічна безпека включає захист національних і міжнародних фінансових систем від кіберзагроз. З розвитком електронної комерції, банківських операцій онлайн і цифрових валют, економічна система стала більш вразливою до хакерських атак і шахрайства. Основні механізми мінімізації ризиків у цій сфері включають:

– зміцнення кібербезпеки фінансових установ: банківські та фінансові організації повинні впроваджувати сучасні технології захисту даних, такі як багатофакторна автентифікація, шифрування і моніторинг транзакцій у режимі реального часу;

– використання штучного інтелекту для виявлення шахрайства: алгоритми штучного інтелекту дозволяють відстежувати підозрілі операції та реагувати на них швидше, ніж це можливо за допомогою традиційних методів контролю;

– підвищення обізнаності користувачів: фінансові установи повинні інформувати своїх клієнтів про можливі загрози та навчати безпечним методам ведення онлайн-фінансових операцій, щоб зменшити ризик соціальної інженерії та фішингових атак.

Ці заходи сприяють зменшенню ризику економічних втрат та забезпечують стабільність фінансової системи в умовах зростаючої цифровізації.

Євроінтеграційні процеси дозволяють Україні отримати доступ до європейських ринків та інвестицій. Це стимулює економічний зріст, сприяє розвитку підприємництва та підвищенню конкурентоспроможності українських компаній, що створює передумови для зростання ВВП та стійкості фінансово-економічного середовища. Крім того, євроінтеграція забезпечує Україні можливість використовувати європейські стандарти та норми, що сприяє модернізації галузей економіки та підвищенню їх якості. При вступі до Європейського Союзу Україна може отримати

доступ до додаткових фінансових ресурсів, технічної та експертної підтримки, що допоможе зменшити боргове навантаження та зміцнити фінансову систему [3].

Отже, фінансова безпека є однією з найважливіших складових економічної безпеки. Це своєрідний індикатор і критерій ефективності діяльності фінансової системи держави. Без забезпечення фінансової безпеки практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед Україною.

Для досягнення високого рівня безпеки в умовах цифровізації важливо використовувати адаптивні механізми та поєднувати технічні, організаційні та просвітницькі підходи. Це дозволить знизити вразливість суспільства до ризиків цифрового простору і забезпечити стійкість критичних сфер національної безпеки та зміцнити стійкість держави до сучасних загроз у світі, де цифровий простір відіграє ключову роль у безпеці кожної країни.

Завершення війни та перемога у ній є критичними умовами для подальшого розвитку України як демократичної та економічно стабільної країни, готової до інтеграції зі світовим співтовариством, зокрема з Європейським Союзом.

Список використаних джерел:

1. Metelenko N. G., Klopov I. O., Ogloblina V. O. Instruments for ensuring the financial stability of the state during war. Science of XXI century: development, main theories and achievements : collection of scientific papers "SCIENTIA" with Proceedings of the VII International Scientific and Theoretical Conference, November 15, 2024. Helsinki, Republic of Finland: International Center of Scientific Research, 2024. 332 p. P. 30–33.

2. Пойда-Носик Н. Н. Фінансова безпека України в умовах Європейської інтеграції. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 1(9) (дата звернення: 17.11.2024).

3. Метеленко Н. Г., Глущевський В. В.,Клопов І. О., Оглобліна В. О., Нетяга А. В., Нетяга А. В. Ідентифікація фінансово-економічних ризиків та цифрова трансформація повоєнного відновлення промислових підприємств Запорізького регіону. *Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін* : монографія / за ред. д.філософ.н., проф В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 592 с. С. 198–249.

УДК 004.9:330.34:336.02(477)

ОГЛОБЛІНА ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
к.е.н., доцент, доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: va.ogloblina@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0001-6627-0255

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

БУЦ ОЛЕКСІЙ ВАДИМОВИЧ,
здобувач вищої освіти спеціальності 072, другий освітній рівень «магістр»,
кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ

Цифрова трансформація економіки продовжує відігравати критично важливу роль в інтеграції України до європейського цифрового простору, у впровадженні інноваційних технологій під час війни та підвищенні стійкості держави. Серед важливих подій цифрової трансформації економіки в поточному 2024 році варто виділити такі: інтеграція України до європейського цифрового простору; міжнародна підтримка України під час повномасштабної війни; посилення уваги до штучного інтелекту; розвиток статистичних спостережень.

Так, Україна досягла вагомих результатів у впровадженні європейських цифрових стандартів; отримала максимальні оцінки за імплементацію Європейської рамки взаємодії (European Interoperability Framework) про що свідчить Digital Public Administration factsheets – 2024. Одним із ключових пріоритетів України є взаємне визнання електронних довірчих послуг між Україною та ЄС, для чого проведені необхідні законодавчі зміни і Європейський Союз високо оцінив відповідність України

реформам у цій сфері. Водночас слід зауважити, що право ЄС динамічно розвивається і відображення цих змін в українському законодавстві є необхідною умовою подальшої інтеграції у європейський цифровий простір. До планів на найближчі роки щодо доступності державних послуг віднесено процеси відновлення та модернізація центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), які були зруйновані чи пошкоджені внаслідок війни, а також перетворення їх на інклюзивні та цифрові офіси для забезпечення рівного доступу для всіх громадян. Запровадження таких заходів поліпшить надання електронних послуг і забезпечить повну взаємодію з цифровими системами ЄС [1].

Також, досягнуто значного прогресу в упровадженні е-довірчого списку послуг між Україною та ЄС [2]. Ці послуги спрощують створення, перевірку й валідацію електронних підписів і цифрових сертифікатів з країн Європейського Союзу та додають іноземних провайдерів до списку довірених осіб Центрального засвідчувального органу України. Проте визнання іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів, а також їх використання під час взаємодії між суб'єктами різних держав потребує нових інноваційних рішень щодо інтеграції України у світовий цифровий інформаційний простір. Україна активно рухається у напрямі повної цифровізації державних послуг, що сприяє інтеграції до цифрового простору ЄС, зміцнює економічний потенціал через взаємне визнання електронних довірчих послуг між Україною та ЄС. Наша держава приєдналася до консорціуму Potential, який працює над розробкою європейського гаманця цифрової ідентичності (European Digital Identity Wallet, EUDI).

Впровадження законодавчих змін у сфері зміцнення економічного потенціалу та правових основ функціонування електронної комунікаційної мережі з використанням інноваційних технологій потребує координації заходів і приведення їх у відповідність до норм, передбачених Законом України «Про електронні комунікації» [3]. Розробка програмних інтерфейсів для електронної інформаційної взаємодії з державними органами дозволить здійснювати передбачені чинним законодавством верифікацію та підтвердження даних пільгових категорій громадян, актуалізацію адресної інформації й надання даних про осіб з інвалідністю тощо. Для відновлення телекомунікаційного сектора, який зазнав мільярдних збитків від початку повномасштабного вторгнення, поліпшення якості мобільного зв'язку, збільшення покриття фіксованим і мобільним інтернетом в Україні Міжнародна фінансова корпорація (IFC) і ЄБРР за підтримки Європейської комісії та уряду Франції 10 жовтня 2024 р. підписали договір про спільне фінансування в розмірі 435 млн дол. США. Також у жовтні місяці поточного 2024 року на засіданні Українсько-швейцарського

спільного економічного комітету розглядалися актуальні питання залучення стратегічних інвестицій у реалізацію спільних українсько-швейцарських проєктів, розвиток інновацій та спільні ініціативи для відбудови України; обговорювалися можливості співпраці в інженерії та виробництві напівпровідників, у галузі автономних транспортних засобів на наступні п'ять років і можливості в IT-індустрії, пов'язані з розвитком Глобальної інноваційної візії України. На цифровізацію публічного управління та розвиток регіонів України уряд Швейцарії планує виділити 58,7 млн швейцарських франків, зокрема, на цифрову трансформацію соціально важливих сфер державної політики й цифровий розвиток громад протягом 2024–2028 рр. Проєкти реалізовуватимуться у межах програми «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (далі – Програма EGAP), що виконується Фондом Східна Європа [4]. Слід зазначити, що це вже третій проєкт, який Україна реалізовує за підтримки уряду Швейцарії в рамках підписаного меморандуму; Програма EGAP бере початок у 2015 році, і за весь час швейцарський уряд виділив понад 30 млн франків. Зокрема, меморандум передбачає реалізацію реформ у сфері охорони здоров'я, соціальній політиці, освіті, гуманітарному розмінуванні, житлово-комунальних послугах, державній статистиці та реформі державного управління. Завдяки цифровій трансформації громадяни України отримують публічні послуги швидко, прозоро й безпечно. Цифровізація стала важливим каталізатором реформ, які необхідні для відновлення, відбудови й сталого розвитку України. Крім того, у фокусі взаємодії в рамках Програми EGAP – цифровий розвиток та підвищення стійкості громад. Так, у межах меморандуму Швейцарія підтримуватиме місцеве самоврядування в 9 областях України: Чернігівській, Дніпропетровській, Херсонській, Хмельницькій, Луганській, Одеській, Сумській, Вінницькій, Волинській, а регіони отримають цифрові інструменти та знання, необхідні для покращення надання послуг. Також Програма EGAP спрямована на підтримку українців, які постраждали внаслідок повномасштабного вторгнення, зокрема, ВПО, осіб з інвалідністю і жителів раніше окупованих територій. Передбачається відновлення цифрової інфраструктури та створення доступного й енергонезалежного середовища для надання публічних послуг. Такий комплексний підхід є важливим для відновлення й розвитку громад, а також забезпечення інклюзивного цифрового доступу.

У межах реалізації проєкту EU4DigitalUA Міністерство цифрової трансформації України оприлюднило документ «Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання» [5], що містить рекомендації для бізнесу та державних органів під час застосування ШІ, а також аналіз регулювання ШІ в ЄС та США. Документ «Права людини

в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання» є методичним документом, у якому йдеться про вплив передових технологій ШІ та підходи до його правового регулювання; у ньому також надаються рекомендації щодо управління інтелектуальною системою відповідно до національного законодавства та міжнародних стандартів.

В документі зазначається, що сьогодні штучний інтелект використовується практично у всіх сферах людської діяльності. Передові технології можуть виконувати різноманітні завдання: керувати транспортними засобами, виробничими процесами на підприємствах, генерувати текст, музику, розпізнавати обличчя та голоси, виступати персональними помічниками на смартфоні та багато іншого. Вони інтегровані в різні пристрої, які щодня використовуються в уряді, в політиці, в міській інфраструктурі, бізнесі або просто в повсякденному житті. Незважаючи на широкі суспільні перспективи, які можуть створити інтелектуальні системи, увага також повинна бути спрямована на етичні та правові аспекти їх використання, зокрема вплив на права і свободи людини. Розуміння принципів, якими повинні керуватися розробники й компанії, що працюють із ШІ, важливі для побудови довіри до електронних сервісів в Україні. Рекомендації у сфері захисту персональних даних допоможуть зміцнити поінформованість та запобігти порушенням права на приватність. Ці настанови представляють собою наступний крок до комплексного регулювання штучного інтелекту в Україні.

Учасники Програми EU4Digital оцінили українську платформу Цифрової екосистеми для підзвітного управління відновленням (DREAM) і виявили, що вона ефективно підтримує потреби громад у реконструкції. Також EU4Digital підготувала «дорожню карту» для вдосконалення платформи DREAM, яка є ключовим компонентом цифрової трансформації для підтримки довіри та підзвітності під час реконструкції та відновлення України. Успішна оцінка платформи DREAM свідчить про ширшу відданість просуванню цифрового управління та кібербезпеки в Україні. Очікується, що DREAM, як прозора та безпечна система, відіграватиме важливу роль у поточних зусиллях із відновлення країни, надаватиме можливість громадам ефективно відновлюватися та дозволятиме міжнародним донорам впевнено розподіляти ресурси. Крім того, методології та рамки цифрової довіри, застосовані в оцінці DREAM, можуть слугувати моделлю для інших систем управління державними фінансами в Україні, що сприятиме ширшій інтеграції країни в європейську цифрову екосистему [6].

15 жовтня 2024 р. Кабінет Міністрів України затвердив план державних статистичних спостережень на 2025 р. [7], зокрема щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на підприємствах, що

сприятиме формуванню інформації про впровадження підприємствами цифрових технологій для інформаційного забезпечення аналізу розвитку ІКТ та електронної торгівлі. Такі заходи є незмінним поступом України до імплементації законодавства ЄС, обміну даними на основі європейської методології [8] та затвердженого для України переліку показників Індексу цифрової економіки й суспільства (DESI) [9]. Так, у Європейській статистичній системі (ESS) Vision 2020 зазначено, що дані слід використовувати в усіх статистичних сферах для кращого аналізу нових явищ (наприклад, глобалізації) і для кращого обслуговування політики Союзу, яка має великий вплив. Вихідні дані повинні ґрунтуватися на ефективних та надійних статистичних процесах ESS. Ширший обсяг загальної правової бази для бізнес-статистики повинен забезпечити інтеграцію взаємозалежних виробничих процесів із використанням багатьох джерел [10].

Висновки та рекомендації. Цифрова трансформація економіки України впродовж 2024 р. набула подальшого розвитку щодо впровадження європейських цифрових стандартів та цифрових технологій у всіх сферах економіки. Бізнес та урядові структури здійснюють заходи щодо імплементації й узгодженості процесів інтеграції України до цифрового простору ЄС. Вищеокреслені зміни демонструють стратегічну важливість цифрової трансформації економіки для забезпечення стійкості, підтримки та взаємодії з цифровими системами ЄС в умовах війни й повоєнного відновлення; спрямовані на розвиток онлайн-послуг, інструментів електронної демократії та цифровізація регіонів.

Список використаних джерел:

1. Переговори щодо вступу України в ЄС: Україна зустрілась з Європейською Комісією. URL: https://thedigital.gov.ua/news/peregovori-shchodo-vstupu-ukraini-v-es-ukraina-zustrilas-z-evropeyskoyu-komisieyu (дата звернення: 19.11.2024).

2. Кабмін ухвалив постанову про е-довірчий список послуг між Україною та ЄС. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/230912_kabmn-ukhvaliv-postanovu-pro-e-dovrchiy-spisok-poslug-mzh-ukranoyu-ta-s (дата звернення: 02.10.2024).

3. Про електронні комунікації. Закон України від 01.07.2024 № 1089-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text (дата звернення: 02.10.2024).

4. Швейцарія виділяє 58,7 млн франків на цифровізацію публічного управління та розвиток регіонів України: Мінцифра й Уряд Швейцарії підписали меморандум. URL: https://www.eda.admin.ch/countries/ukraine/fr/home/actualite/nouveautes.html/content/countries/ukraine/uk/meta/news/2024/september/Switzerland-signed-a-memorandum-with-the-Ministry-of-Digital-Transformation-of-Ukraine (дата звернення: 07.10.2024).

5. Права людини у сфері штучного інтелекту: виклики та правове регулювання. URL: https://eufordigital.eu/uk/library/human-rights-in-the-area-of-artificial-intelligence-challenges-and-legal-regulation/ (дата звернення: 02.10.2024).

6. Побудова цифрової довіри у відновленні України: оцінка платформи DREAM Програмою EU4Digital. URL: https://eufordigital.eu/uk/building-digital-trust-in-ukraines-recovery-eu4digital-dream-platform-assessment/ (дата звернення: 19.10.2024).

7. Про затвердження плану державних статистичних спостережень на 2025 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.10.2024 № 1003-р. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/proekt/proekt_23.05.2024/plan.pdf

8. Regulation (EU) 2019/2152 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 on European business statistics, repealing 10 legal acts in the field of business statistics (Text with EEA relevance). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/2152/oj (дата звернення):

9. Про затвердження переліку показників Індексу цифрової економіки та суспільства (DESI) : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.09.2023 № 774-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2023-%D1%80#Text (дата звернення: 10.10.2024).

10. Регламент (ЄС) 2019/2152 Європейського Парламенту та Ради від 27 листопада 2019 року про європейську бізнес-статистику, що скасовує 10 правових актів у сфері бізнес-статистики (текст стосується ЄЕЗ). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/2152/oj (дата звернення: 10.10.2024).

УДК 330.34

ПАРШИН ЮРІЙ ІВАНОВИЧ,
д.е.н., проф. кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: parshin22@ukr.net
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-8650-5303

ОЛЄНІЧЕНКО ВОЛОДИМИР ПЕТРОВИЧ,
аспірант кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ У ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Під корпоративним управлінням розуміють таке управління бізнес-діяльністю коли здійснюється грамотний розподіл результатів цієї діяльності між усіма заінтересованими сторонами. Основна мета

ефективного корпоративного управління – підвищення інвестиційної привабливості підприємства та, відповідно, зростання капіталізації. У разі ефективного корпоративного управління акціонери можуть здійснювати необхідний моніторинг за діяльністю менеджменту, що передбачає опрацювання та впровадження нових внутрішніх процедур управління та застосування зовнішніх правових та регуляторних інструментів. Також акціонери вважають за краще мати повну та достовірну інформацію про розподіл відповідальності топ-менеджерів за діяльність підприємства. Одночасно з цим особам, які фінансують бізнес-діяльність, важливою є можливість участі у прийнятті стратегічних рішень. Моніторингові процеси добре здійснювати у разі коли інформація про діяльність організації, її показники, відображаються у цифровому форматі. Отже, відцифрувати всю інформацію для прийняття будь-яких рішень є питанням і задачею досить актуальною.

Корпоративне управління групами бізнес-систем визначає різні аспекти відносин, що виникають між великими економічними об'єктами у процесі розподілу ринкових зон впливу та зон відповідальності за менеджмент. Такі дії унеможливлюють конфлікт інтересів бізнес-систем, які здійснюють господарську діяльність у складі загальної корпорації.

Теоретичним та методологічним аспектам впровадження цифрових технологій в організаціях присвячено наукові роботи Мокера М., Молоні К., Росса Дж. та інших. Використання цифрових технологій в менеджменті розглядали такі науковці як Баранов В. В., Коляденко С. В., Калетнік Г. М., Гунько І. В., Жуковська В. М. та інші. Поряд з цим окремі питання цифровізації групи бізнес-систем залишаються не достатньо дослідженими.

Метою дослідження є розгляд задач організації корпоративного управління групами бізнес-систем, які здійснюють промислову діяльність у парадигмі індустрії 4.0 та орієнтованих на один сегмент ринку в контексті цифровізації бізнес-процесів.

Ускладнення економічних процесів і сучасний стан економічної системи збільшує актуальність вдосконалення корпоративного управління, переведення процесів управління на цифрову основу та цифровий формат.

На сучасному етапі багато відомих економістів дійшли висновку, що керівництву корпорацій, або інших великих організаційних утворень, необхідно не тільки розвивати ризик-менеджмент та забезпечувати ефективний контроль за управлінням ризиками, а й підвищувати конкурентні переваги своїх компаній, для чого необхідно своєчасно впроваджувати кардинальні цифрові інновації. Це, у свою чергу, змінює самий стиль роботи вищого керівництва корпорацій та підприємств реального сектору економіки. Широкий комплекс інноваційних та інвестиційних проблем,

що пов'язані з реалізацією таких рішень проблем ризику, змушує вище керівництво розробляти та застосовувати принципово нові стандарти співробітництва метою яких є підвищення ефективності загального результату їх роботи [2].

Вченні та економісти-практики виділяють кілька відмінних характеристик, властивих системам корпоративного управління, серед них [1]:

– поєднання власника об'єкта та управління однією особою;

– слабкі механізми контролю за діяльністю організації (найманий керівник підпорядковується, зазвичай, лише провідному акціонеру, а не всім акціонерам);

– низька прозорість операцій, складність в отриманні інформації про реальний фінансовий стан компанії, власників, угод тощо;

– використання незаконних або неетичних методів роботи, серед яких маніпуляції з акціями, недопущення акціонерів на збори, відведення активів тощо.

Зазначимо, що багатьом компаніям також невигідно підвищувати прозорість, оскільки це робить їх уразливими перед контролюючими органами та силовими структурами, незважаючи на те, що існує багато органів які повинні подолати таку ситуацію. Все ще високий рівень корупції зберігає ризик для акціонерів втратити власність через втручання чиновників. Також спостерігається великий розрив між рівнем життя заможних і малозабезпечених людей, звідси – різниця у цінностях та ставлення до цілей компанії.

Також проблемою є дефіцит досвідчених менеджерів. На практиці керівництво організацією часто здійснюють акціонери, які можуть діяти практично безконтрольно, проводити угоди в особистих інтересах, нехтувати фінансовою політикою компанії в цілому, спускати великі обсяги роботи на підлеглих [3].

Зазначимо, що проблеми корпоративного управління пов'язують із відокремленням прав власності від прав управління в умовах розпорошених прав власності між багатьма акціонерами. Корпоративне управління націлене на вирішення таких питань, як:

– представництво інтересів акціонерів;
– надання інформації акціонерам про дії менеджерів;
– розподіл прав між менеджерами та акціонерами;
– застосування механізмів корпоративного контролю.

Слід також звернути увагу на те, що проблема корпоративного управління зводиться до створення механізмів, які забезпечували дотримання інтересів акціонерів, які є власниками корпорації в умовах, коли значуща для прийняття рішень (як поточних, так і стратегічних) інформація

розподілена асиметрично на користь менеджерів, і які часто мають на увазі власні інтереси. А отже, цифровізація інформаційних потоків дозволить оптимізувати виробничі процеси, зробити їх більш відкритими для акціонерів та надасть можливість активного залучення акціонерів до моніторингових процесів. Також зазначимо, що корпоративне управління включає розгляд двох основних питань – це внутрішнє функціонування організації та взаємодія корпорації із зовнішнім середовищем.

До внутрішнього життя корпорації відноситься її створення, ліквідація, права акціонерів, а також компетенції органів управління. Під взаємодією корпорації із зовнішнім середовищем розуміється у першу чергу випуск акцій, облігацій, умови придбання великих пакетів акцій тощо.

У сучасному менеджменті можна виокремити кілька ключових моделей корпоративного управління, серед яких: англо-американська, німецька та японська моделі. Основний момент відмінностей полягає в тому, як побудовано розподіл функцій між радою директорів та виконавчими органами. Крім того, відрізняється і ступінь залучення до управління різних зацікавлених осіб. Формування моделі також багато в чому залежить від особливостей загальної економічної ситуації в країні.

Отже корпоративне управління – це важливий параметр діяльності будь-якої організації, що забезпечує можливість підвищення її ефективності. Це система продуктивної взаємодії вищого управління компанії, ради директорів та стейкхолдерів. Якщо корпоративне управління організовано досить ефективно, воно повною мірою дозволить керівництву компанії визначити механізми формування ключових цілей діяльності організації, тактики їх досягнення та механізмів ефективного контролю. Цифровізація процесів дозволить більш динамічно та ефективно впливати на прийняття рішень та унеможливлює використання спотвореної інформації між всіма учасниками.

Список використаних джерел:

1. Зуб П., Калач Г. Цифровізація бізнес-процесів промислових підприємств. *Економіка та суспільство*, № 26. 2021. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/385

2. Обидєннова Т., Васильєв В. Цифрові технології в управлінні підприємством: теоретичний аспект. *Адаптивне управління: теорія і практика.* № 15(30). 2023. URL: https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/541

3. Панкратова О. М. Цифровізація як сучасний тренд розвитку менеджменту. *Економіка та суспільство*. № 33. 2021. С. 1–5.

УДК 658.8:004.9

РЕКОТОВ ПЕТРО ВАЛЕНТИНОВИЧ,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: recotov@meta.ua
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-0378-378X

САВЧЕНКО ДАНИЛО В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ,
магістр
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: meelike@ukr.net

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Інноваційна діяльність є ключовим фактором економічного розвитку, що стимулює зростання малого бізнесу в Україні. Вона полягає у впровадженні нових або значно покращених продуктів, послуг чи процесів з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств. Проте, інноваційна діяльність малого бізнесу має свої особливості, які часто визначаються особливостями правового регулювання.

Законодавство України дає наступне визначення інноваційної діяльності: «діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [1]. Її результатом є інновації. Науковці по різному трактують зміст терміну «інновація» – від теоретичних до прикладних підходів. В цілому ці підходи варто умовно поділити на дві групи. Одна включає ряд вчених, які розглядають інновацію саме як«процес упровадження нових виробів, технологій, методів організації виробництва і праці та методів управління. Інша група передбачає дослідження інновації як продукту – результату процесів упровадження нової техніки, технології, нового методу [2, с. 10].

Правове регулювання інноваційної діяльності розглядається як комплексна система правових засобів, що регулюють здійснення інноваційної діяльності в Україні. Фундаментальним нормативним документом виступає Закон України «Про інноваційну діяльність», який встановлює базові дефініції, фундаментальні принципи, визначає суб'єктний та об'єктний

склад інноваційної діяльності, а також закріплює правові засади формування інноваційної інфраструктури, включаючи технологічні парки та бізнес-інкубатори [1].

У сфері податкового регулювання запроваджено систему преференцій для суб'єктів господарювання, що провадять інноваційну діяльність, зокрема передбачено звільнення від оподаткування прибутку, отриманого внаслідок реалізації інноваційних проектів, що створює сприятливі умови для активізації інноваційної діяльності малого підприємництва. Законом України «Про державну підтримку малого підприємництва» регламентовано механізми надання державної підтримки суб'єктам малого підприємництва, що здійснюють інноваційну діяльність, через інструменти фінансового забезпечення та сприяння залученню інвестиційних ресурсів [3].

Актуальні проблеми та виклики у сфері інноваційної діяльності малого підприємництва характеризуються комплексом взаємопов'язаних факторів. Першочергову значущість має проблематика недостатності фінансового забезпечення інноваційних проектів. Незважаючи на наявність державних програм підтримки, суб'єкти малого підприємництва в Україні стикаються з суттєвими перешкодами у процесі залучення фінансових ресурсів для реалізації інноваційних ініціатив. Фінансово-кредитні установи демонструють низьку готовність до інвестування в інноваційні проекти через підвищений рівень ризиковості таких вкладень.

Стратегічні напрями розвитку малого підприємництва з урахуванням правового регулювання передбачають імплементацію комплексу взаємопов'язаних заходів. Пріоритетним напрямом визначено формування локальних інформаційно-консультативних центрів підтримки малого підприємництва, функціональне призначення яких полягає у забезпеченні суб'єктів господарювання актуальною інформацією щодо кон'юнктурних параметрів місцевих ринків, доступності матеріально-технічних об'єктів для орендного використання, наявності науково-технічних розробок та інноваційних рішень.

Окрім того, важливим рушієм розвитку малого бізнесу є цифровізація його діяльності, що не може не відобразитись позитивно і на рівні інноваційності економіки в цілому [4, с. 330].

Виходячи із вищезазначеного, на сьогоднішній день актуалізується необхідність активізації впровадження інноваційних технологій, зокрема цифровізації малого бізнесу, через застосування правових інструментів стимулювання, податкового преференціювання та грантового фінансування, що забезпечуватиме розширення можливостей малого підприємництва щодо інноваційного розвитку. Державою запропоновано реалізацію програми формування регіональних ринків інтелектуальної власності з визначенням організаційно-правових механізмів

комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності у секторі малого підприємництва, включаючи спрощення процедур патентування, реєстрації торговельних марок та ліцензування технологічних рішень тощо.

Список використаних джерел:

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. *Відомості Верховної Ради.* України (ВВР), 2002, № 36, ст. 266. URL: https://iplex360.com.ua/npa.php?code=40-15 (дата звернення: 17.11.2024).

2. Харів П. С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів. Тернопіль : Економічна думка, 2003. 326 с.

3. Про державну підтримку малого підприємництва: Закон України. від 19.10.2000 р. № 2063-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2000. № 51–52. Ст. 447. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2063-14#Text (дата звернення: 17.11.2024).

4. Церковна А. В., Карелова К. С. Вплив цифровізації на розвиток малого і середнього бізнесу в Україні. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління.* 2020. Том 19. Випуск 2(45). С. 328–339. DOI: file:///C:/Users/user/Downloads/201486-Текст%20статті-453750-1-10-20200511%20(1).pdf (дата звернення: 17.11.2024).

УДК 658.8:004.9

РЕКОТОВ ПЕТРО ВАЛЕНТИНОВИЧ,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: recotov@meta.ua
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-0378-378X

ДЕБЕЛИЙ ВЛАДИСЛАВ СЕРГІЙОВИЧ,
магістр
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vladdebeluy@dmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розвиток підприємництва є ключовим фактором економічного зростання та соціальної стабільності в будь-якій країні. В Україні

ж становлення та функціонування підприємницької діяльності зіткнулося зі значними викликами, які лише посилилися з початком повномасштабної військової агресії з боку Росії. Запровадження воєнного стану, пошкодження інфраструктури, порушення ланцюгів постачання, втрата ринків збуту та інші негативні фактори суттєво ускладнили можливість ведення бізнесу. За таких обставин державі вкрай важливо створити сприятливі правові умови, які допоможуть зберегти та відродити підприємницьку діяльність [1, с. 3].

Огляд нормативно-правових актів, прийнятих в Україні після 24 лютого 2022 року, свідчить про зусилля уряду, спрямовані на підтримку бізнесу в умовах війни, заходи включають спрощення процедур реєстрації бізнесу, надання податкових пільг, запровадження кредитних та грантових програм, а також започаткування проекту з переміщення бізнесу із зон конфлікту. Незважаючи на ці кроки, багато правових питань, пов'язаних з веденням бізнесу в умовах воєнного стану, залишаються невирішеними. Чинне законодавство все ще містить численні прогалини та суперечності, особливо щодо форс-мажорних обставин, статусу раніше укладених контрактів, процедур банкрутства та захисту прав інвесторів. Відсутність чітких правових механізмів створює ризики для бізнесу та перешкоджає залученню інвестицій. Крім того, відновлення ділової активності на деокупованих територіях залишається недостатньо врегульованим. Компанії стикаються з такими проблемами, як необхідність відновлення прав власності, компенсації збитків, кадрове забезпечення та доступ до фінансування. Уряд має розробити ефективні правові інструменти для стимулювання економічної активності в цих регіонах, оскільки оподаткування також створює численні проблеми для бізнесу. Незважаючи на деякі податкові послаблення, загальний фіскальний тягар залишається високим [2, с. 17].

Невизначеність щодо майбутньої податкової політики та непередбачуваність законодавчих змін негативно впливають на довгострокове бізнес-планування. Потрібні більш гнучкі та стимулюючі механізми оподаткування, особливо для малих та середніх підприємств. Крім того, недостатніми є правові інструменти захисту прав суб'єктів господарювання. В умовах дестабілізації верховенства права загострилися такі проблеми, як рейдерство, незаконне втручання контролюючих органів, недобросовісна конкуренція. Держава має забезпечити відповідальність за порушення у сфері підприємницької діяльності, що потребуватиме вдосконалення інституційної інфраструктури підтримки бізнесу. Наразі підприємці змушені орієнтуватися у взаємодії з численними державними органами, де процедури часто забюрократизовані та непрозорі. Існує потреба у впровадженні цифрових інструментів для полегшення взаємодії між бізнесом

і державою та створенні єдиних онлайн-платформ для доступу до послуг і консультацій [3, с. 151].

Таким чином, попри певні позитивні зрушення, правове забезпечення розвитку підприємництва в Україні в умовах воєнного стану залишається недосконалим та фрагментарним. Для подолання наявних проблем необхідно реалізувати комплекс правових заходів, спрямованих на створення сприятливого бізнес-середовища, зниження адміністративних бар'єрів, захист прав інвесторів, стимулювання підприємницької ініціативи.

Вдосконалення правового регулювання підприємницької діяльності в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, який охоплює кілька ключових напрямів. Перш за все, необхідним кроком є усунення прогалин та суперечностей у чинному законодавстві. Наявні законодавчі акти часто не враховують специфіку ведення бізнесу в умовах кризи, тому виникає потреба в ухваленні спеціальних законів, що регулюватимуть особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. Наступним важливим напрямком є розробка та реалізація державних програм, спрямованих на відновлення бізнесу на деокупованих територіях. Відновлення економіки в цих регіонах повинно стати пріоритетом державної політики, що вимагає надання цільової фінансової та організаційної підтримки. Державні програми мають включати як довгострокові заходи для стимулювання інвестицій, так і короткострокові заходи, спрямовані на підтримку підприємців, що відновлюють свою діяльність у цих регіонах [2, с. 64].

Важливим аспектом економічної реформи є лібералізація податкової системи, зокрема, запровадження стимулів, які сприятимуть зростанню бізнесу. Однією з таких пропозицій є запровадження «податкових канікул» для новостворених підприємств, захід полегшить фінансове навантаження на компанії на ранніх стадіях їхнього розвитку, сприятиме створенню нових робочих місць та розширенню бізнесу. Податкова лібералізація є життєво важливим кроком для пожвавлення економіки, оскільки вона створює сприятливі умови для інвестицій та розвитку бізнесу.

На додаток до податкових реформ необхідне вдосконалення правового регулювання, особливо в частині посилення відповідальності за порушення прав бізнесу. Забезпечення захисту прав підприємців має важливе значення для ринкової стабільності, особливо у воєнний час, коли багато підприємств стикаються з нерівною конкуренцією та корупцією. Боротьба з корупцією та забезпечення рівних умов для всіх учасників ринку є ключовими для забезпечення сталого економічного зростання. Іншим важливим фактором є діджиталізація адміністративних процедур. Створення онлайн-платформ для комунікації між бізнесом та владою, а також для

надання державних послуг дозволить значно скоротити час, необхідний для вирішення адміністративних питань, та мінімізувати корупційні ризики, що особливо актуально в умовах воєнного стану, коли традиційні способи комунікації можуть бути ускладнені, освітні та консультаційні програми для підприємців мають вирішальне значення для підвищення їхньої правової обізнаності. Підприємці з належними правовими знаннями будуть краще підготовлені до управління своїм бізнесом та уникнення ризиків, пов'язаних з правовою невизначеністю програми повинні охоплювати як загальні правові норми, так і специфічні виклики, з якими стикаються у воєнний час. Комплексне вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює підприємницьку діяльність, сприятиме створенню сприятливого середовища для розвитку бізнесу, наданню правової підтримки та стимулюванню економічної активності.

Окрім того, втілення в життя змісту Доктрини інформаційної безпеки від 25 лютого 2017 року та програм «Цифрова Європа» (2021–2027) і «Україна 2030 – країна з розвинутою цифровою економікою» дасть можливість на рівні державних програм інтенсифікувати процеси цифровізації, що виключно позитивно впливають на розвиток та підтримку економічної сфери держави.

Реалізація цих заходів покращить правовий клімат для ведення бізнесу, стимулюватиме економічну активність та прискорить післявоєнну відбудову України. Держава має відігравати ключову роль у цих процесах, створюючи надійну правову базу та інституційні механізми підтримки бізнесу. Водночас, побудова сильної легальної економіки вимагає об'єднання зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства заради спільного майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Гонтарева І. В., Євтушенко В. А., Михайленко Д. Г. Особливості розвитку підприємництва в умовах військових дій та повоєнного відновлення України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління,* 2023. № 7. URL: https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-04 (дата звернення: 16.11.2024).

2. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ : Програма розвитку ООН в Україні, 2022. 77 с.

3. Намлієва Н. Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2023. № 2(47). С. 150–157. 185 с. URL: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-22 (дата звернення: 16.11.2024).

УДК 351.75:324:342.9(477)

РЕКОТОВ ПЕТРО ВАЛЕНТИНОВИЧ,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: recotov@meta.ua
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-0378-378X

КРОЛЬ БОГДАН ОЛЕКСІЙОВИЧ,
студент
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: krolbohdan1@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Штучний інтелект (ШІ) став одним із найважливіших інструментів цифрової трансформації, який сьогодні впливає на всі сфери суспільних відносин, у тому числі і на правоохоронну діяльність. Його впровадження відкриває нові можливості у боротьбі зі злочинністю, забезпеченні безпеки громадян та захисті правопорядку. Завдяки своїм широким можливостям, ШІ дозволяє швидко аналізувати великі обсяги даних, виявляти закономірності, які важко визначити людині, оперативно розпізнавати та реагувати на потенційні загрози.

Прикадом можуть послужити алгоритми розпізнавання облич, які використовуються у правоохоронних органах США, Великої Британії та Китаю, забезпечуючи пошук підозрюваних на основі записів з камер спостереження. В Індії створена система прогнозування злочинів, що аналізує місця підвищеної кримінальної активності для ефективного розподілу поліцейських ресурсів. У Європейському Союзі використовуються технології аналізу великих даних для боротьби з кіберзлочинністю та відмиванням грошей.

Водночас, сучасні виклики, такі, як загроза тероризму, гібридні війни та зростання кіберзлочинності, вимагають більш широкого використання цифрових технологій в діяльності правоохоронних органів нашої держави. Особливе значення має використання ШІ в умовах російської агресії, коли

аналіз розвідувальних даних, моніторинг кіберпростору та прогнозування поведінки ворога стають важливими елементами національної безпеки.

Однією з ключових пробем використання ШІ в правоохоронній діяльності є його недостатня врегульованість. Наразі відсутня досконала законодавча база, яка б регламентувала застосування алгоритмів ШІ у роботі правоохоронних органів. Це створює ризики зловживань, пов'язаних з незаконним моніторингом громадян без їхньої згоди, проблемами легітимності отриманих таким чином доказів у судових процесах. Наприклад, дані із соціальних мереж часто залишаються спірним доказовим матеріалом через недосконаліть нормативних актів, які регулюють їх використання.

Етичні питання є важливою складовою проблем використання штучного інтелекту. Досвід США показує, що алгоритми розпізнавання облич можуть демонструвати несправедливу упередженість щодо расових або етнічних груп, що ставить під сумнів об'єктивність його роботи. В Україні ця проблема може ускладнитися через низьку якість локалізації програмного забезпечення, що призводить до помилок у розпізнаванні осіб або неправильної інтерпретації даних [1]. Виникає потреба у створенні етичних стандартів для використання ШІ, які б гарантували дотримання прав людини.

Коло проблем доповнюють технологічні виклики. Інфраструктура для інтеграції ШІ в правоохоронну діяльність в Україні знаходиться на початковому етапі розвитку. Наприклад, система «Безпечне місто», яка включає камери спостереження та аналітичні алгоритми, наразі діє лише у великих обласних центрах, залишаючи менші населені пункти поза увагою [2]. Крім того, бракує інтеграції між різними базами даних, що ускладнює обмін інформацією між відомствами [3].

Попри зазначене, перспективи використання ШІ у правоохоронній діяльності залишаються значними. Україна може скористатися міжнародним досвідом для вдосконалення своїх систем. У Сінгапурі, наприклад, реалізовано систему Predictive Policing, яка аналізує поведінкові моделі підозрюваних і прогнозує ймовірність вчинення ними злочинів.Такі технології могли б стати ефективним інструментом для зниження рівня злочинності в Україні.

Ще одним перспективним напрямом є розвиток національних систем, які інтегрують інформацію з камер спостереження, дронів та інших пристроїв. Це дозволить автоматизувати виявлення загроз, таких як несанкціоноване використання зброї, переміщення вибухових речовин чи підозріла активність. Подібні системи можуть значно підвищити ефективність розслідувань і знизити ризики злочинів.

У 2023 році наша держава значно покращила свої позиції з кібербезпеки для протидії російським кіберзагрозам. Використовуючи передові

алгоритми, Україна успішно запобігла понад 150 DDoS-атак, спрямованих на дезорганізацію роботи державних органів та критичної інфраструктури. Ці дії були частиною ширшої національної ініціативи щодо зміцнення систем захисту від ескалації кіберзагроз, які створює російська тактика гібридної війни. Захист критичної інфраструктури країни, включно з енергетичними системами, значно підвищився, що допомогло пом'якшити наслідки ворожих кібератак [4].

З огляду на ескалацію гібридної війни з боку Російської Федерації, важливо врахувати рекомендації НАТО щодо адаптації національного законодавства до нових кіберзагроз. Це передбачає створення більш гнучких механізмів протидії атакам на критичну інфраструктуру, розробку системи раннього виявлення загроз та посилення міжнародного співробітництва у цій сфері [5].

Пріоритетом є фізична безпека. У 2022 році в Києві створено Центр моніторингу безпеки, який активно використовує дрони й аналітичні системи у тому числі і для виявлення диверсійних груп [6]. Ця ініціатива демонструє ефективність інтеграції сучасних технологій у забезпечення безпеки громадян. Проте, задля підвищення національної безпеки, такі центри необхідно впроваджувати в інших регіонах, зокрема в прикордонних та прифронтових зонах, де загрози є найбільш актуальними.

Важливим напрямом залишається реформування діяльності правоохоронних органів. Умови воєнного стану вимагають адаптації системи управління кримінальними розслідуваннями. Це включає спрощення доступу до цифрових доказів, впровадження аналітичних платформ для обробки великих обсягів даних та покращення координації між різними правоохоронними підрозділами. Застосування штучного інтелекту для аналізу цифрових матеріалів, виявлення злочинних схем і прогнозування поведінки підозрюваних може значно підвищити ефективність правоохоронної діяльності.

Таким чином, використання сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту, у забезпеченні безпеки України має значний потенціал. Інтеграція цих рішень потребує оновлення законодавчої бази, розвитку інфраструктури кіберзахисту та міжнародного співробітництва. У той же час, необхідно враховувати етичні аспекти та забезпечувати прозорість процесів, що гарантуватиме безпеку громадян та ефективний захист національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Етичні основи правоохоронної діяльності : навчально-методичні рекомендації для студ. юридичного факультету / Юрій Богданович Гофман. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2022. 36 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21219/3/Etychni%20osnovy.pdf (дата звернення: 17.11.2024).

2. Використання «Безпечного міста» URL: https://dc.org.ua/news/regulyuvannya-shi-v-ukrayini-golovni-tendenciyi-ta-vyklyky (дата звернення: 17.11.2024).

3. ШІ в Україні – як не зарегулювати, захищаючись від ризиків. URL: https://www.dw.com/uk/si-v-ukraini-ak-ne-zareguluvati-ale-zahistitis-vid-rizikiv/a-67288026 (дата звернення: 17.11.2024).

4. Російські хакери координують дії з військовими та посилюють атаки напередодні зими. Як Україна протистоїть кібератакам на енергосистему? URL: https://forbes.ua/company/rosiyski-khakeri-koordinuyut-dii-z-viyskovimi-ta-posilyuyut-ataki-naperedodni-zimi-yak-ukraina-protistoit-kiberatakam-na-energosistemu-08112023-17242 (дата звернення: 17.11.2024).

5. Стандарти НАТО: механізм і темпи впровадження, адаптація до українських реалій. URL: https://armyinform.com.ua/2021/02/12/standarty-nato-mehanizm-i-tempy-vprovadzhennya-adaptacziya-do-ukrayinskyh-realij/ (дата звернення: 17.11.2024).

6. Київська міська рада:Створення Центру моніторингу безпеки в Києві. URL: https://kyivcity.gov.ua (дата звернення: 17.11.2024).

УДК 338.45

СЕРГІЄНКО ТЕТЯНА ІВАНІВНА,
Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: sergienko7921@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-4654-9248

ЛОБАНЬ СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: loban.s1973@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0004-2079-3025

МЕХАНІЗМИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ

Актуальність теми обумовлена стрімким розвитком цифрових технологій, які все активніше інтегруються в усі сфери економіки, зокрема в промисловості. Цифровізація відкриває нові можливості для оптимізації виробничих процесів, підвищення ефективності та зниження витрат, однак вона також супроводжується суттєвими ризиками. Серед них – кіберзагрози, витоки даних, технічні неполадки та інші небезпеки, що можуть

виникнути в результаті інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у виробничі процеси. Промислові підприємства, які активно застосовують цифрові інструменти, стають вразливими до кібернападів і збоїв в інформаційних системах, що може призвести до значних фінансових і репутаційних втрат. У цьому контексті питання мінімізації ризиків у цифровому просторі набуває надзвичайної важливості, оскільки забезпечення безпеки виробничих процесів і стабільності підприємства є критично важливим для його ефективного функціонування [3, с. 163]. Розробка та впровадження ефективних механізмів для мінімізації цих ризиків не лише забезпечує стійкість підприємства, а й підтримує його конкурентоспроможність в умовах швидких технологічних змін та глобалізації.

Розвиток економіки в умовах цифрових трансформацій та інформаційного суспільства є активно досліджуваною темою в сучасній науці. Закордонні вчені, такі як Х. Альбах, Д. Белл, Дж. Гелбрейт, М. Кастельс, Т. Месенбург, Х. Мефферат, Н. Негропонте, А. Пінкварт, Р. Рейхвальд, Д. Тапскотт та Е. Тоффлер, значною мірою сприяли формуванню теоретичних засад дослідження економічних перетворень в умовах цифровізації та створення інформаційного суспільства. Вони розглядали процеси, пов'язані з інтеграцією цифрових технологій у економіку, а також вивчали соціальні, економічні та культурні зміни, що виникають через глобальну цифрову трансформацію.

Вітчизняні науковці також зробили вагомий внесок у вивчення цих процесів, зокрема В. Апалькова, С. Апальков, О. Воскобоєва, М. Глутковський, Н. Демчишак, О. Джусов, М. Дубина, Г. І. Жекало, Н. Іванова, Г. Карчева, С. Коляденко, О. Ромащенко, М. Руденко та інші. Вони зосереджуються на адаптації економіки України до умов цифрової трансформації, зокрема на аналізі процесів впровадження цифрових технологій у різних галузях. Окремо варто виокремити дослідження, присвячені цифровізації промислових підприємств, які є важливим аспектом економічної трансформації. Роботи О. Амоші, Н. Брюховецької, В. Вишневського, В. Воронкової, А. Грищенка, С. Давимуки, Л. Дейнеко, Л. Збаразської, Б. Кваснюка, Ю. Кіндзерського, С. Князєва, О. Ляха, В. Ляшенка, В. Сіденка, В. Тарасевича, Л. Федулової та інших українських дослідників дозволяють глибше зрозуміти, як цифровізація впливає на управління виробничими процесами та ризиками, підвищення ефективності підприємств і мінімізацію ризиків. Таким чином, наукова розробка обраної теми перебуває на стадії активного розвитку, охоплюючи широкий спектр аспектів, таких як кібербезпека, управління ризиками в умовах цифрових трансформацій, а також захист інформаційних систем і даних. На основі теоретичних досліджень та практичних підходів сформовано чимало механізмів і стратегій для

мінімізації ризиків, пов'язаних із впровадженням цифрових технологій у промисловості. Проте, питання, пов'язані з удосконаленням методів управління цифровими ризиками в контексті постійно змінюваного технологічного середовища, залишаються актуальними.

Продовження досліджень цієї теми потребує глибшого аналізу нових загроз і викликів, що виникають у результаті інтенсивної цифровізації виробничих процесів, а також розробки більш ефективних механізмів реагування на них. Необхідно враховувати не лише технологічні, але й організаційні, правові та соціальні аспекти, які можуть значно вплинути на ефективність мінімізації ризиків у цифровому просторі промислових підприємств.

Для того, щоб дослідити механізми мінімізації ризиків промислових підприємств у цифровому просторі, важливо не тільки визначити ключові терміни та поняття, а й зрозуміти, як ці поняття взаємодіють між собою, впливають на процеси управління та цифровізації на підприємстві. Зв'язок між необхідністю дослідження цієї теми та вивченням понятійно-категоріального апарату допоможе забезпечити чітке розуміння основних концепцій, які є основою для формування ефективних механізмів управління ризиками в умовах цифрової трансформації.

Зважаючи на це, представимо таблицю, яка допоможе наочно пов'язати необхідність дослідження цієї теми з основними поняттями та категоріями (див. табл. 1).

Таблиця 1 – **Понятійно-категоріальний апарат досліджуваної теми**

Поняття	**Опис поняття**	**Зв'язок з темою дослідження**
1	2	3
Механізми мінімізації ризиків	Заходи, стратегії, інструменти для зниження ймовірності негативних подій чи їхніх наслідків.	Залучення до дослідження допоможе розробити інструменти для зменшення ризиків у цифровому середовищі промислових підприємств.
Ризики промислового підприємства	Ймовірні загрози, які можуть вплинути на підприємство, включаючи фінансові, технічні, організаційні й цифрові.	Вивчення ризиків дозволяє точно ідентифікувати цифрові загрози для підприємств та розробити стратегії їх мінімізації.
Цифровий простір	Інфраструктура та технології, що забезпечують обробку, передачу та збереження інформації в цифровому вигляді.	Цифровий простір є основним середовищем, де виникають ризики, які потребують мінімізації через механізми управління ризиками.

Продовження таблиці 1

1	2	3
Цифровізація підприємства	Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі аспекти діяльності підприємства для оптимізації процесів.	Цифровізація підприємства відкриває нові можливості для зниження ризиків, але також створює нові загрози для інформаційної безпеки.
Кіберризики	Ризики, що пов'язані з кібербезпекою, включаючи атаки, зловмисне втручання, витік даних і порушення роботи IT-систем.	Розгляд кіберризиків є невід'ємною частиною мінімізації ризиків у цифровому просторі, оскільки вони становлять найбільшу загрозу для підприємств.
Інформаційна безпека	Система заходів, спрямованих на захист інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу, використання або змін.	Захист інформаційних ресурсів є критично важливим елементом механізмів мінімізації ризиків у цифровому середовищі підприємства.
Цифрові інструменти для управління ризиками	Спеціалізовані програмні та технологічні рішення для моніторингу, аналізу та управління ризиками в цифровому середовищі.	Використання таких інструментів дозволяє зменшити ймовірність виникнення ризиків та швидко реагувати на зміни в цифровому середовищі.
Ризик-менеджмент	Процес і стратегія управління ризиками, включаючи їх ідентифікацію, оцінку, контролювання та мінімізацію.	Ризик-менеджмент є основою для розробки механізмів мінімізації ризиків і є ключовим інструментом для управління ризиками в цифровому просторі.
Кризовий менеджмент	Система заходів, спрямованих на управління кризовими ситуаціями, що виникають у результаті кризових ризиків.	Кризовий менеджмент важливий для оперативної реакції на ризики, що виникають в умовах цифрової трансформації.

Отже, вивчення понятійно-категоріального апарату обраної теми дозволяє чітко визначити основні концепції та терміни, що є фундаментом для розробки ефективних механізмів управління ризиками [2]. Кожне з визначених понять – від ризиків підприємства до інструментів для їх мінімізації – взаємопов'язане та необхідне для глибокого розуміння процесів, які протікають в цифровому середовищі підприємства. Водночас інтенсивна цифровізація промислових підприємств створює значні

можливості для оптимізації виробничих процесів, підвищення ефективності, зниження витрат та покращення якості продукції [1]. Однак з цими перевагами також виникають нові загрози і виклики, які потребують особливої уваги, зокрема в контексті управління ризиками. Ці нові загрози вимагають застосування адекватних механізмів для їх мінімізації, які базуються на знаннях з понятійного апарату теми. За допомогою таблиці, систематизуємо основні механізми мінімізації ризиків промислового підприємства у цифровому просторі (див. табл. 2).

Таблиця 2 – **Основні механізми мінімізації ризиків промислового підприємства у цифровому просторі**

Тип механізму	**Механізм мінімізації ризиків**	**Опис**
1	2	3
Технічні механізми	Кібербезпека	Впровадження антивірусів, фаєрволів, систем виявлення вторгнень, шифрування даних, багатофакторної аутентифікації для захисту IT-систем від несанкціонованого доступу.
	Інтеграція систем резервного копіювання	Регулярне створення резервних копій важливих даних для забезпечення їх відновлення у разі втрати чи зламу.
	Використання технологій блокчейн	Забезпечення прозорості та незмінності даних, що дозволяє захищати бізнес-процеси від маніпуляцій або шахрайства.
	Автоматизація та моніторинг	Впровадження автоматизованих систем для виявлення й аналізу загроз у реальному часі, що дозволяє оперативно реагувати на інциденти.
Організаційні механізми	Політика кібербезпеки	Розробка стандартів і процедур для захисту даних та управління доступом до цифрових ресурсів підприємства.
	Навчання персоналу	Постійне підвищення кваліфікації співробітників з питань кібербезпеки, проведення тренінгів та навчання щодо захисту інформаційних систем.
	Інцидент-менеджмент	Розробка процедур для оперативного реагування на інциденти безпеки: виявлення, аналіз і відновлення після атак.
Правові механізми	Законодавчі норми та регулювання	Відповідність міжнародним і національним стандартам кібербезпеки, таким як GDPR, закони про захист даних та інформації.
	Юридична відповідальність	Визначення правових наслідків для осіб, відповідальних за порушення стандартів безпеки або виток даних.

Продовження таблиці 2

1	2	3
Соціальні механізми	Підвищення обізнаності серед співробітників	Формування корпоративної культури безпеки, підвищення обізнаності співробітників щодо кіберзагроз і захисту даних.
	Створення довіри серед партнерів і споживачів	Забезпечення прозорості у використанні даних та технологій для зменшення ризиків втрати довіри серед клієнтів і бізнес-партнерів.
Економічні механізми	Оцінка фінансових ризиків	Аналіз потенційних збитків від кіберзагроз і визначення оптимальних витрат на заходи безпеки та відновлення після інцидентів.
	Страхування кіберризиків	Впровадження політик кіберстрахування для зменшення фінансових втрат у разі кібератак, витоків даних чи інших кіберінцидентів.

Щодо визначення механізмів мінімізації ризиків промислового підприємства у цифровому просторі, то це сукупність дій, інструментів та стратегій, спрямованих на зниження ймовірності виникнення небажаних подій, а також на пом'якшення їх наслідків, які можуть виникнути в результаті цифрових трансформацій та інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у виробничі процеси підприємства [4, с. 15]. Вони охоплюють як технічні, так і організаційні заходи, що дозволяють забезпечити безпеку підприємства в умовах постійно зростаючих цифрових загроз, гарантуючи таким чином стабільність його діяльності і мінімізацію ризиків, пов'язаних з кіберзагрозами та іншими небезпеками цифрового середовища.

Отже, аналіз механізмів мінімізації ризиків у цифровому просторі для промислових підприємств, систематизований у таблиці, дозволяє чітко визначити, як кожен механізм сприяє зниженню потенційних загроз і підвищенню безпеки підприємства в умовах цифрової трансформації. Комплексний підхід до вирішення проблем цифрових ризиків, який охоплює технологічні, організаційні, правові та соціальні аспекти, є необхідним для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності підприємства в умовах швидко змінюваного цифрового середовища. Врахування всіх цих факторів дозволяє не лише знизити ризики, а й створити умови для сталого розвитку підприємства, забезпечити його інноваційне зростання та зберегти конкурентні переваги. Це, в свою чергу, сприяє довгостроковій стабільності і ефективності підприємства в умовах цифрової економіки.

Список використаних джерел:

1. Касич А. О., Семенюк В. С. Конкурентоспроможність підприємства в реаліях цифрової економіки. URL: http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/27449/1 (дата звернення: 12.11.24).
2. Пархуць Є. Д. Цифрова трансформація та її вплив на конкурентоспроможність міжнародних компаній. URL: http://bses.in.ua/journals/2024/87_2024/14.pdf (дата звернення: 12.11.24).
3. Сергієнко Т. І., Крайнік О. М., Куріс Ю. В. Цифрова трансформація системи управління промислових підприємств. Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика: монографія за ред. д. філософ. н., проф. В. Г. Воронкової, д. е. н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 111–172.
4. Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика: монографія за ред. д. філософ. н., проф. В. Г. Воронкової, д. е. н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 816 с.

УДК 005.322:005.93

СІРКО ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ,
магістрант спеціальності 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
Науковий керівник: д.філос.н., проф. **Нікітенко В. О.**

УДОСКОНАЛЕННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ КЕРІВНИКА ТА ЙОГО КОМАНДИ В УМОВАХ КРИЗИ

Поняття лідерства у менеджменті є комплексним та не до кінця вивченим, серед експертів досі точаться дискусії щодо природи його виникнення та фундаментальної сутності його природи.

На даний момент існує декілька взаємовиключних теорій появи лідерства, але ми сконцентруємося на наборі характеристик поняття лідерства, шо визнаються всіма цими теоріями та вивчимо взаємодію поняття з принципами антикризового менеджменту для розробки локальної концепції покращення лідерських якостей керівника та його команди.

До основних характеристик та безпосередніх функцій лідерства як явища віднесено прояв ініціативності, вміння налагоджувати функціональну комунікацію у робочому колективі, підтримка високої вмотивованості та морально-психологічного духу підлеглих, профілактика та вирішення конфліктів у середовищі, вміння проявляти емпатію до підлеглих та

адаптивність, можливість радикально змінювати характеристики та стиль діяльності свої, та своєї команди. Також ми вивчимо взаємодію понять лідерства та антикризового менеджменту.

Одним з основоположників ідей антикризового менеджменту як окремої дисципліни був соціолог Чарльз Перроу, він вивчив взаємодію структури лідерства із ефективністю виявлення та ліквідації проблем у системах різного розміру та будови[1, с. 208–210]. Надалі поняття та механізми антикризового менеджменту багато разів переглядалися та змінювалися його сучасниками та наступниками.

На жаль у відкритому доступі нема досліджень, що чітко б демонстрували приклади застосування методики удосконалення лідерських якостей та на практиці б доводили її ефективність. Для цього необхідно було б після імплементації такої програми поспостерігати за виходом компанії з кризи, у натуральних, а не лабораторних умовах, та чітко визначити що саме завдяки застосуванню впровадженої методики була досягнута ефективність лідерства та антикризового менеджменту.

Натоміть нами буде проаналізований задокументований випадок застосування керівником компанії своїх лідерських якостей у сукупності зі стратегіями та інструментами антикризового менеджменту для подолання серйозної кризи що загрожувала існуванню компанії.

Йдеться про інцидент спалаху інфекції кишкової палички та вірусу Норуок у мережі фаст-фуд ресторанів Chipotle Mexican Grill у Сполучених Штатах Америки в 2015 році. Сам спалах був викликаний системними проблемами у апараті контроля якості Chipotle на всіх рівнях, включно з: механізмом підбору та навчання нових кадрів, механізмом підбору та сертифікації постачальників сировини, механізмом вертикальної взаємодії між структурними підрозділами та механізму контролю якості виробництва безпосередньо на місцях [2, с. 49–54].

Цей спалах спричинив масштабну економічну та репутаційну кризу, вихід та відновлення після якої зайняло компанії більше 2 років. Завдяки лідерству керівника та засновника Chipotle Стіва Еллса компанія впровадили 2 паралельні антикризові програми- усунення проблем у контролі якості через реформи системи, та масштабну PR-акцію, з метою відновлення іміджу і довіри клієнтів.

Основними елементами реформ контролю якості стали введення планових корпоративних перевірок, зміни системи підбору та контролю постачальників, нові міри перевірки та контролю якості продуктів, та нові методи навчання робітників. PR кампанія включала в себе відкритий лист керівника інвесторам із вибаченням, та визнанням провини, висококласний рекламний фільм у документальному стилі, та серія рекламних

епізодів що демонстрували впровадження та ефективність реформ контролю якості.

Дослідження цієї теми є актуальним через потенціал негативного впливу, що нестача лідерства може мати на ефективність антикризових заходів компанії.

Далі ми вивчимо проблематику лідерства як механізму управління та проблеми проведення заходів з удосконалення лідерських якостей керівника в умовах кризи, щоб зрозуміти як боротися з ними при складанні нашої концепції.

До проблем застосування лідерства можна віднести неготовність керівника адаптувати свій стиль управління відповідно до потреб антикризового менеджменту, проблемі у комунікаційному апараті компанії [3], недієва система профілактики та вирішення конфліктних ситуацій робочої середи та негативний вплив зовнішніх факторів.

До проблем проведення заходів з удосконалення лідерських якостей включають неготовність до адаптації компаній- тобто багаторівневий супротив реформуванню підходів управління та організації праці, структурний спротив- специфіку побудови праці та розподілення повноважень, що запобігає ефективному використанню керівником інструментів кризового менеджменту та його лідерських якостей.

Проаналізувавши ці аспекти задачі ми можемо підійти до формування концепції вдосконалення лідерських якостей керівника та його команди в умовах кризи з розумінням теми та проблем, з якими ми можемо зіткнутися, що дозволить нам досягти більшої ефективності результуючої концепції.

Список використаних джерел:

1. Riggio R. E., Newstead T. Crisis Leadership. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*. 2022. 244 с. URL: https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-orgpsych-120920-044838 (дата звернення: 06.12.2024)

2. J. Cha, R. F. Cichy. Lessons from Chipotle Mexican Grill's Foodborne Illness Outbreaks. *Journal of Hospitality & Tourism Cases.* 2016. 54 с. URL: https://www.chrie.org/assets/docs/JHTC-case-notes/JHTC-vol-6/JHTC_Vol6Issue4_Cha_case.pdf (дата звернення: 06.12.2024)

3. V. Soela, A. Moreira de Carvalho Neto, F. Versiani, D. Martins Diniz. The practice of experienced CEOs: Relational leaders challenging crisis situations. *Contextus – Revista Contemporânea de Economia e Gestão*. 2024. URL: https://www.redalyc.org/journal/5707/570776479001/html/ (дата звернення: 06.12.2024).

4. Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика : монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 816 с.

5. Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін : колективна монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 592 с.

УДК 330.345

ТКАЧЕНКО ЄЛИЗАВЕТА ЮРІЇВНА,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: lizahouse@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1377-362X

МУРАВЧЕНКО ЄВГЕН КОСТЯНТИНОВИЧ,
магістр, спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування
та фондовий ринок», ОПП «Управління державними та місцевими фінансами»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: muravchenko.yevhen @gmail.com

УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЗАСАДАХ ПРІОРИТЕТНОСТІ РОЗВИТКУ ОБОРОННОЇ ГАЛУЗІ

У сучасному світі немає жодної країни, яка б у певні періоди своєї історії не стикалася з війнами, кризами, боротьбою чи внутрішніми конфліктами. А рівень бюджетних витрат на оборону є одним із найважливіших показників безпеки будь-якої країни. Таким чином, в умовах зовнішніх загроз фінансове забезпечення, стабілізація та розвиток Збройних Сил України набувають великого значення, а збільшення військових витрат відіграє важливу роль у збереженні територіальної цілісності країни, захисті її суверенітету та формуванні ефективна ринкова модель національної економіки.

Завдання, пов'язані з національною безпекою покладаються в першу чергу на державу. До основних показників, які відображають прагнення держави забезпечити розвиток збройних сил та інших військових формувань, належать видатки державних коштів на оборонну сферу.

Законодавством встановлено, що видатки на фінансування сектору безпеки та оборони мають становити не менше 5 % валового внутрішнього продукту, з яких не менше 3 % має бути спрямовано на фінансування сил оборони. Домінуючу роль у фінансовому забезпеченні відіграють кошти

державного бюджету України, проте допускається і використання інших джерел, які не заборонені законодавством.

Основними критеріями для зміни чисельності сектору безпеки та оборони є зміни безпекового середовища, а також фінансові можливості держави [1].

Повномасштабна війна, яку Росія розв'язала у 2022 році, змусила Україну суттєво переглянути оборонний бюджет. Заплановані на 2022 рік витрати на національну безпеку і оборону у розмірі 323 млрд грн, або 6 % ВВП, були рекордними, але недостатніми для війни такого масштабу. У результаті у 2022 році ці витрати становили 1 трлн 536,6 млрд грн, що становить 32,5 % ВВП.

У 2023 році з державного бюджету на національну безпеку і оборону було спрямовано 1 трлн 141 млрд грн, або 18,2 % ВВП. Зокрема, фінансове забезпечення сил оборони становило 13,85 % ВВП. З усіх видатків держбюджету на оборону припадало 43,4 %. Водночас прогнозувалося, що дефіцит бюджету перевищить 20 % ВВП.

У держбюджеті на 2024 рік на національну безпеку і оборону було закладено майже половину всіх видатків – 1 трлн 692 млрд грн, або 21,6 % ВВП. Ця сума майже на пів трильйона гривень перевищила рівень 2023 р. На фінансування виробництва зброї та боєприпасів спрямовано 51 млрд грн, що в 4,2 рази більше, ніж у попередньому році. На закупівлю дронів виділили 43,3 млрд грн. Очікувалось, що дефіцит бюджету становитиме 614,5 млрд грн.

Заплановані доходи державного бюджету України на 2025 рік без урахування трансфертів становитимуть приблизно 2,34 трлн грн, у тому числі доходи загального фонду – 2,15 трлн грн, доходи спеціального фонду – 193,87 млрд грн.

Заплановані видатки бюджету становитимуть 3,94 трлн грн, у тому числі видатки загального фонду – 3,69 трлн грн, видатки спеціального фонду – 247,43 млрд грн. Зокрема, витрати на оборону плануються у розмірі 2,22 трлн грн.

У бюджеті-2025 видатки на оборону заклали 2 трлн 223 млрд грн (26,3 % прогнозного ВВП). Ця сума більш ніж на півтрильйона перевищує витрати 2024 року. Запланований дефіцит становитиме 1,6 трильйона гривень, або 19,4 % ВВП[2].

У 2023 році Міністерство оборони отримало 857,9 млрд грн. З них 494,1 млрд грн спрямовано на підтримку Збройних Сил України, зокрема на підготовку військових, медичне обслуговування та соціальні виплати ветеранам. На закупівлю та модернізацію озброєнь і техніки було спрямовано понад 350 млрд грн. На житло для армії виділено 136,1 млн грн [2].

У 2024 році бюджет Міноборони зріс до 1 трлн 164 млрд грн, що на 306,1 млрд грн більше попереднього. З них 882,8 млрд грн спрямовано на підтримку Збройних Сил України. Оборонні закупівлі склали приблизно 265 млрд грн. На житлове будівництво спрямовано 100,7 млн грн.

У 2025 році фінансування Міністерства оборони зросте до 1 трлн 530 млрд грн (+366 млрд грн до 2024 року). На Збройні сили України передбачено трохи більше ніж 1 трлн грн. На закупівлю та модернізацію озброєння і техніки спрямовано 455,8 млрд грн. Крім того, 54,5 млрд грн буде спрямовано на розвиток ОПК – на 3,5 млрд грн більше, ніж у 2024 році. Держава виділить 500 млн грн на підтримку програми доступних кредитів для ОПК. У 2025 році до Головного управління розвідки Міноборони має бути перераховано 24,9 млрд грн, що на 6,8 млрд грн більше, ніж у бюджеті на 2024 рік (18,1 млрд грн) і на 13,4 млрд грн більше, ніж у 2023 році (11,5 млрд грн).

До основних проблем, наявних в Україні, у сфері фінансування ЗСУ, належать такі: бюджет України не є бюджетом розвитку; залежність обсягів видатків від благодійної, гуманітарної та міжнародної технічної допомоги, що надається іноземними державами; неефективна структура видатків оборонного бюджету; відсутність об'єктивних можливостей зростання власних доходних джерел та ін.

Для України є вкрай важливою і необхідною співпраця в рамках Європейської політики безпеки і оборони та військове двостороннє співробітництво з країнами-членами ЄС, що є також одним із зобов'язань, які Україна взяла на себе відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС [3].

Крім фінансування сектору безпеки й оборони, ЗСУ, як під час війни, так і після неї Україна потребуватиме великих за обсягом фінансових ресурсів для відбудови житла, соціальної інфраструктури, відновлення виробничих активів, промисловості, досягнути яких самостійно в нинішніх реаліях неможливо. однакові видатки зазначені на житло в трьох бюджетах – по 150 млн грн кожен [3].

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 12.11.2024).

2. Гроші для сильних: як змінювався оборонний бюджет України від початку війни. ЗМІ. https://www.rbc.ua/rus/news/groshi-silnih-k-zminyuvavsya-oboronniy-byudzhet-1732120941.html (дата звернення: 12.11.2024).

3. Солдатенко О. В. Фінансування збройних сил України в умовах воєнного стану: євроінтеграційний вектор. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право.* Ужгород, 2023. Т. 1. Вип. 80. С. 576–581. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/297184/290100 (дата звернення: 12.11.2024).

УДК 33.1:004.42

ХОРОШУН ВІКТОРІЯ ВАСИЛІВНА,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vixhoroshun@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7757-8041

ДЄВІН ВІТАЛІЙ ГЕННАДІЙОВИЧ,
магістр, спеціальність 051 «Економіка», ОПП «Інформаційна економіка»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitaliy.devin@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-3205-8608

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДАПТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

Цифровізація є невід'ємною частиною сучасного економічного розвитку, що охоплює широкий спектр сфер – від електронної комерції до використання великих даних для оптимізації виробничих процесів. Цифровий простір відкриває нові можливості для ефективного управління ресурсами, зниження витрат та підвищення конкурентоспроможності підприємств. Однак разом з перевагами цифровізації зростають і нові загрози, що стосуються інформаційної безпеки, захисту фінансових потоків та захисту персональних даних. У зв'язку з цим важливим аспектом для будь-якої держави та організацій стає забезпечення економічної безпеки в умовах цифрової економіки. Адаптивні механізми мінімізації ризиків в цифровому просторі є основними інструментами для забезпечення стійкості економічної системи до нових викликів.

Економічна безпека традиційно визначається як здатність національної економіки підтримувати стійке функціонування, мінімізувати внутрішні та зовнішні загрози, а також зберігати конкурентоспроможність у глобальному економічному середовищі. Проте з розвитком цифрових технологій поняття економічної безпеки набуло нових вимірів. У цифровому просторі акцент переноситься на забезпечення безпеки інформаційних технологій, захист даних, кібербезпеку та підтримку безперервності цифрових операцій.

Захист економічної безпеки в умовах цифровізації стає складним завданням, оскільки цифрові технології створюють нові можливості для

кібератак, маніпуляцій з інформацією, а також для шахрайства в різних сферах – від фінансів до логістики. Тому економічна безпека в цифровому просторі охоплює не лише захист традиційних економічних систем, а й захист від кіберзагроз, ризиків втрати інформації, а також зловживань з боку учасників цифрових ринків. Розглянемо ризики та загрози цифрової економіки. Цифрові технології створюють нові економічні можливості, але також несуть і суттєві загрози, які можуть завдати шкоди економічній безпеці. Ключовими загрозами є:

1. Кіберзагрози. З переходом до цифрових форматів ведення бізнесу зростає кількість кіберзлочинів. Хакерські атаки можуть призвести до великих фінансових втрат, витоку конфіденційної інформації або збоїв у роботі критично важливих інфраструктур. Наприклад, атакуючи фінансові платформи чи державні органи, зловмисники можуть викрасти мільйони доларів або дестабілізувати економічну ситуацію.

2. Інформаційні маніпуляції та фальсифікація даних. Завдяки розвитку технологій обробки великих даних та поширенню соціальних мереж значно підвищується ймовірність маніпуляцій з інформацією, що може призвести до зміщення ринкових цін, маніпуляцій політичними рішеннями та спотворення публічного уявлення про реальну ситуацію в економіці.

3. Шахрайство у фінансовій сфері. Оскільки більшість фінансових операцій сьогодні здійснюється в онлайн-просторі, шахраї мають доступ до значних обсягів капіталу та персональних даних. Виникає проблема захисту електронних платіжних систем від несанкціонованих транзакцій, а також управління фінансовими потоками на основі ненадійних або підроблених даних.

4. Незахищеність приватних даних. Персональні дані стають важливим економічним активом, який можна використовувати для маніпуляцій на ринку. Недостатня захищеність даних клієнтів або співробітників може призвести до втрати довіри до компанії, судових позовів і фінансових втрат [1, с. 81–122].

Адаптивні механізми мінімізації ризиків є гнучкими інструментами, здатними ефективно реагувати на постійно змінювані загрози в цифровому просторі. Основними аспектами таких механізмів є:

– *розвиток інфраструктури кібербезпеки.* Для захисту економічних операцій у цифровому середовищі необхідно створити багаторівневу систему кібербезпеки. Вона має включати використання криптографії для захисту конфіденційних даних, інтеграцію антивірусних систем і фаєрволів для блокування несанкціонованого доступу, а також впровадження систем виявлення та реагування на інциденти (IDS/IPS), здатних виявляти й блокувати атаки в реальному часі;

– *використання штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання.* Адаптивні алгоритми на основі ШІ здатні виявляти аномалії в поведінці користувачів або фінансових потоках, що дозволяє своєчасно реагувати на потенційні загрози. Наприклад, за допомогою машинного навчання можна передбачити й заблокувати шахрайські транзакції або атаки на платформи;

– *впровадження технології блокчейн.* Одним із найефективніших способів боротьби з фінансовими шахрайствами та зловживаннями є блокчейн. Ця технологія забезпечує прозорість і незмінність даних, що особливо важливо для запобігання маніпуляціям з інформацією, а також для забезпечення безпеки фінансових операцій. Блокчейн забезпечує контроль за транзакціями, знижуючи ймовірність підробки інформації та фінансових маніпуляцій;

– *дотримання нормативно-правових стандартів.* Адаптивна модель безпеки повинна відповідати постійно змінюваним нормативним вимогам. Це включає в себе дотримання стандартів кібербезпеки, таких як GDPR для захисту персональних даних, а також міжнародних стандартів у галузі фінансової безпеки (наприклад, PCI DSS для платіжних систем);

– *інноваційні фінансові технології.* Використання інноваційних платіжних систем, таких як мобільні гаманці та цифрові валютні платформи, дозволяє знижувати ризики, пов'язані з несанкціонованими фінансовими операціями, оскільки більшість з цих систем мають вбудовані механізми захисту даних і двофакторної аутентифікації [2].

Держава відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки в цифровому просторі. Це передбачає створення нормативно-правової бази, що регулює питання кібербезпеки, захисту даних та боротьби з фінансовими злочинами в інтернеті. Окрім національних заходів, важливою є міжнародна співпраця в області цифрової економіки. Лише завдяки глобальним зусиллям можна ефективно протидіяти міжнародним кіберзагрозам, стандартизувати правила захисту даних та забезпечити безпечне функціонування глобальних цифрових платформ. У майбутньому адаптивні механізми мінімізації ризиків у цифровому просторі будуть ставати ще більш інтелектуальними та автоматизованими. Прогнози розвитку технологій штучного інтелекту, квантових обчислень, а також дистрибутивних реєстрів відкривають нові можливості для боротьби з цифровими загрозами та покращення економічної безпеки. Важливими напрямками також є розвиток інфраструктури для захисту критичних цифрових ресурсів та вдосконалення міжнародних стандартів цифрової безпеки. Таким чином, цифровізація економіки має величезний потенціал для розвитку, однак вона також приносить нові виклики для забезпечення економічної

безпеки. Адаптивні механізми мінімізації ризиків у цифровому просторі є важливим інструментом для збереження стабільності економічних процесів у цих умовах. Вони повинні включати комплексний підхід, що поєднує новітні технології, правове регулювання та міжнародну співпрацю для забезпечення стійкості економічних систем до нових загроз.

Список використаних джерел:

1. Економіка в умовах цифрової трансформації: перспективи розвитку в XXI столітті [Електронний ресурс] : тези доп. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 16 трав. 2024 р.) / відп. ред. Ю. М. Уманців. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. 390 с.

2. Чубукова О. Ю., Ольшанська О. В. Адаптація системи управління економічної безпеки підприємства. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3765

УДК 331

ЦИКІН ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ,
здобувач третього рівня вищої освіти ступеня доктора філософії
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)

ХОРУНЖИЙ АРТЕМ ВІКТОРОВИЧ,
магістрант спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

АЖАЖА МАРИНА АНДРІЇВНА,
д.н.держ.упр., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3549-7718

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну стало серйозним викликом для всіх напрямків державної політики, зокрема соціальної, яка зосереджена на підтримці малозабезпечених і соціально вразливих категорій населення. У зв'язку з активними бойовими діями та запровадженням воєнного стану на території України було внесено низку

змін до законодавства у сфері соціального забезпечення, які стосуються військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб. Ці зміни суттєво вплинули на зміст та обсяг їх прав і обов'язків.

Незважаючи на воєнний стан, Україна продовжує реалізовувати державну соціальну політику, спрямовану на забезпечення соціальних прав своїх громадян. Відповідно до Конституції України, закріплено такі основоположні принципи: Україна є соціальною і правовою державою (ст. 1); людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3); забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3); права і свободи є невідчужуваними та непорушними (ст. 21); вони гарантуються Конституцією і не можуть бути скасовані, а зміни до законодавства не повинні звужувати змісту та обсягу цих прав (ст. 22) [1]. Конституція також визначає основні соціальні права громадян, серед яких:

- право на працю та належні, безпечні й здорові умови праці, а також заробітну плату, не нижчу від визначеної законом (ст. 43);
- право на соціальний захист у разі повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від особи обставин, у старості та в інших випадках, передбачених законом (ст. 46);
- право на житло (ст. 47);
- право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48);
- право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49);
- право дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на державне утримання та виховання (ст. 52);
- право на доступну та безоплатну освіту у державних і комунальних навчальних закладах (ст. 53).

Особливе значення має право на соціальний захист, яке закріплене в статті 46 Конституції України. Воно охоплює матеріальне забезпечення, підтримку та соціальні послуги у разі настання соціальних ризиків. Термін «соціальний захист» у вітчизняному та зарубіжному законодавстві використовується у різних аспектах [1]:

– у широкому значенні – як система економічних, юридичних і організаційних заходів для забезпечення основних соціальних прав людини;

– у вузькому значенні – як діяльність держави, спрямована на захист населення від негативних наслідків соціальних ризиків;

– спеціальний соціальний захист – як захист, що має особливі умови для певних категорій осіб, визначених законом;

– додатковий соціальний захист – як надання пільг, наприклад, у сфері працевлаштування або житлово-комунальних послуг.

Основним законодавчим актом, що кодифікує принципи соціального захисту учасників бойових дій, є Конституція України. Зокрема, стаття 17 визначає, що держава забезпечує соціальний захист громадян України, які проходять військову службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [1]. Це положення є базисом для інших законів і підзаконних актів, які деталізують різні аспекти соціального забезпечення цієї категорії населення.

Конституція підкреслює важливість державної підтримки учасників бойових дій та їх родин, що узгоджується з міжнародними стандартами соціального захисту, закріпленими у Загальній декларації прав людини, Європейській соціальній хартії та інших міжнародних документах.

Таким чином, у сучасних умовах соціальний захист залишається фундаментальним правом громадян України, яке держава забезпечує навіть у кризових умовах воєнного стану.

До категорії нормативно-правових актів, що регулюють соціальний захист у різних сферах, належать також кодекси України. Зокрема: Податковий кодекс України – визначає податкові пільги для учасників бойових дій [2]; Житловий кодекс України – регулює питання надання житла учасникам бойових дій [3]; Земельний кодекс України – передбачає виділення земельних ділянок для цієї категорії громадян [4].

Нормативно-правове забезпечення соціального захисту під час воєнного стану в Україні є основою для ефективного функціонування системи соціального забезпечення у складних умовах. Воно охоплює як конституційні гарантії, так і спеціальні закони та підзаконні акти, які регулюють заходи підтримки населення в умовах війни.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» «визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб» [5]; визначає основи діяльності державних органів та місцевого самоврядування в умовах воєнного стану; регламентує порядок евакуації населення, забезпечення гуманітарної допомоги та функціонування критичної інфраструктури.

Закон України «Про соціальні послуги» «визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах» [6]; містить положення про надання соціальних послуг

вразливим категоріям населення, зокрема внутрішньо переміщеним особам (ВПО) та постраждалим від воєнних дій; регулює діяльність організацій, які надають соціальну допомогу. Надання соціальних послуг здійснюється на принципах [6]:

1) дотримання прав людини, прав дитини та прав осіб з інвалідністю;
2) гуманізму;
3) забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
4) поваги до честі та гідності;
5) толерантності;
6) законності;
7) соціальної справедливості;
8) доступності та відкритості;
9) неупередженості та безпечності;
10) добровільності;
11) індивідуального підходу;
12) комплексності;
13) конфіденційності;
14) максимальної ефективності та прозорості використання надавачами соціальних послуг бюджетних та інших коштів;
15) забезпечення високого рівня якості соціальних послуг.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» «визначає правовий статус ветеранів війни, забезпечує створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них»; передбачає комплекс заходів підтримки для учасників бойових дій, членів їхніх сімей, а також сімей загиблих військовослужбовців; включає право на безкоштовне медичне обслуговування, пільги на житло, комунальні послуги та інші форми допомоги. Закон «спрямований на захист ветеранів війни шляхом: створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття; організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів; виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни; надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я» [7]. «Державна політика у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України формується та реалізується на принципах соціальної справедливості під час встановлення обсягу пільг та гарантій, комплексності під час формування та реалізації заходів адаптації

ветеранів війни до мирного життя, належного фінансового забезпечення передбачених законом пільг та гарантій зазначеній категорії громадян, відкритості та рівного доступу до інформації про державні пільги та гарантії, механізми їх реалізації, доступу до реалізації права на отримання всіх пільг та гарантій, прозорості та підзвітності діяльності органів державної влади, їх посадових осіб у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України» [7].

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» закріплює систему державних гарантій, передбачає значний перелік пільг та послуг для ветеранів війни (понад двадцять), серед яких: право на безкоштовне отримання рецептів, лікарських і медичних засобів; виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності у повному розмірі незалежно від стажу роботи; збереження робочого місця у разі скорочення чисельності працівників; право на отримання спеціального житла, земельних ділянок для забудови, садівництва чи городництва; ремонт житлового приміщення і пільги на пальне. Закон також закладає правові основи для розвитку соціального партнерства у сфері захисту прав учасників бойових дій.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [8] «визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту, гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулює відносини у цій галузі.»; створює єдину систему соціально-правового забезпечення військовослужбовців, спрямовану на створення сприятливих умов для виконання ними свого конституційного обов'язку щодо захисту держави.

Закон визначає: розмір одноразової грошової допомоги для мобілізованих військовослужбовців, яка виплачується в день демобілізації (пункт 2 статті 15); право на отримання одноразової виплати у разі загибелі військовослужбовця чи втрати працездатності. Розмір таких виплат не залежить від військового звання, окладу або стажу служби.

Значущою складовою законодавчої системи України є низка нормативно-правових актів, які прямо або опосередковано стосуються соціального захисту учасників бойових дій. Зокрема, положення Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [9] відповідають принципам міжнародних документів у цій сфері.

Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» визначає основні засади створення правових, соціально-економічних,

організаційних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи підтримання особами з інвалідністю фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності [9].

Основними завданнями законодавства України з питань реабілітації осіб з інвалідністю є [9]:

– створення умов для усунення обмежень життєдіяльності осіб з інвалідністю, відновлення і компенсації їх порушених або втрачених здатностей до побутової, професійної, суспільної діяльності;

– визначення основних завдань системи реабілітації осіб з інвалідністю, видів і форм реабілітаційних заходів;

– розмежування повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування;

– регламентування матеріально-технічного, кадрового, фінансового, наукового забезпечення системи реабілітації осіб з інвалідністю;

– структурно-організаційне забезпечення державної соціальної політики по відношенню до осіб з інвалідністю і дітей з інвалідністю;

– сприяння залученню громадських організацій осіб з інвалідністю до реалізації державної політики у цій сфері.

Фінансове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій регулюється положеннями Бюджетного кодексу України [10] та Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік». Фінансування відповідних програм здійснюється через централізовані та місцеві органи влади, які відповідають за реалізацію заходів у цій сфері.

Разом з тим, деякі вітчизняні та міжнародні експерти наголошують, що окремі положення зазначених законів залишаються декларативними. Зокрема, потребують змін підходи до забезпечення та документування прав осіб з інвалідністю, включно з учасниками бойових дій, які отримали поранення внаслідок війни. Особливо важливими є: доступність послуг; забезпечення рівних можливостей, враховуючи індивідуальні потреби; вирішення проблем працевлаштування; сприяння повноцінній участі осіб з інвалідністю у суспільному житті.

Окрім цього, законодавство передбачає право осіб з інвалідністю на отримання державної допомоги, що стало результатом багатьох факторів, зокрема зростання фізичного та психологічного навантаження, пов'язаного з виконанням професійних обов'язків. Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції та інших осіб та їх соціальний захист», ветерани з інвалідністю I та II груп мають право на особливий соціальний захист [11].

Законодавство також враховує травми, поранення, каліцтва чи захворювання, отримані під час виконання службових обов'язків, зокрема:

- під час військової служби або перебування у військовому резерві;
- при участі в антитерористичних операціях, заходах з безпеки, відсічі або стримуванні збройної агресії;
- у процесі ліквідації надзвичайних ситуацій чи охорони громадського порядку.

Ці положення формують комплексну систему підтримки для осіб, які постраждали під час виконання службових обов'язків або внаслідок бойових дій, спрямовану на їх реабілітацію та інтеграцію в суспільство.

В Україні функціонує значна кількість закладів різних форм власності, які надають реабілітаційні послуги для осіб з інвалідністю. Ці послуги спрямовані на сприяння інтеграції таких осіб у суспільство. Науковці зазначають, що завдяки мультидисциплінарному підходу такі заклади пропонують широкий спектр реабілітаційних послуг, адаптованих до індивідуальних потреб, віку, статі та характеру захворювань [12].

Однак в Україні наразі відсутня комплексна та системна інфраструктура реабілітації, яка могла б забезпечити доступні, якісні й ефективні послуги, пристосовані до потреб часу, зокрема до викликів, що виникли через військові дії. Тимчасова окупація територій зовнішнім агресором спричиняє втрату значної частини інфраструктури, необхідної для відновлення. У зв'язку з цим набуває особливого значення розвиток військово-медичної реабілітації та відповідної інфраструктури, оскільки кількість осіб із інвалідністю внаслідок бойових дій продовжує зростати. За цих умов державі необхідно значно збільшити інвестиції у створення сучасних реабілітаційних закладів, а органам місцевого самоврядування слід активно шукати додаткові інвестиції у цю сферу з боку інших суб'єктів.

Для вдосконалення нормативно-правової бази важливим напрямком є створення механізмів допомоги та солідарної відповідальності держави й органів місцевого самоврядування щодо страхування життя учасників бойових дій. Це вимагає науково обґрунтованого підходу до розрахунку необхідних фінансових ресурсів у бюджетах різних рівнів. У сучасній Україні вже існують приклади впровадження таких підходів: неприватні страхові компанії укладають договори страхування життя військовослужбовців (як тих, хто перебуває на службі, так і потенційних учасників конфлікту). Крім того, місцева влада впроваджує елементи муніципальної моделі страхування для цієї категорії осіб.

Удосконалення нормативно-правових механізмів державного управління у сфері соціального захисту учасників бойових дій також вимагає залучення громадських і ветеранських організацій, профільних об'єднань

та інших соціальних партнерів до процесу законотворчої діяльності. Досвід свідчить, що такі організації добре обізнані з проблемними аспектами соціального захисту військових і здатні запропонувати інноваційні підходи до вирішення цих питань.

Таким чином, система нормативно-правових актів, зокрема Конституція України, кодекси та спеціальні закони, створює комплексну основу для реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій та військовослужбовців. Вона враховує як матеріальні, так і правові аспекти підтримки цієї демографічної групи, забезпечуючи їхні права та потреби у складних умовах. Поряд із національними нормативними актами, важливу роль відіграють міжнародні договори, ратифіковані Україною, зокрема документи ООН, Ради Європи та інших організацій, які стосуються прав людини та соціального забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Податковий кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text
3. Житловий Кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text
4. Земельний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text
5. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
6. Закон України «Про соціальні послуги». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text.
7. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text
8. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text
9. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text
10. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov. ua/laws/show/ 2456-17#Text.
11. Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text
12. Івчук Ю. Ю. Соціальний захист окремих категорій громадян в умовах воєнного стану: законодавчі новели та проблемні аспекти. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* № 2(46), 2023. DOI https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-46-2-101-111
13. Кононець В. П. Актуальні питання соціального захисту та надання послуг військовослужбовцям та внутрішньо переміщеним особам. Юридичний науковий електронний журнал. № 3/2024. http://www.lsej.org.ua/3_2024/75.pdf

СЕКЦІЯ 4
ЦИФРОВІ ПРАВА В УМОВАХ ЦИФРОВОГО МІСТА ЯК ЧИННИК СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО, СОЦІАЛЬНОГО, КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

Модератори секції: Нікітенко Віталіна – д.філос.н., проф., Сухенко Вікторія – магістрантка спеціальності «Промисловий менеджмент».

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-447-7-4

УДК 316.334.3:004.738.5

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

КИВЛЮК ОЛЬГА ПЕТРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософії та психології
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Київ, Україна)
E-mail: panyolga@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7900-9299

ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ СУЧАСНОГО ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Цифрове громадянство у цифровому суспільстві – це поняття, яке описує права, обов'язки, компетенції та поведінку людини в цифровому середовищі. Це стосується того, як громадяни використовують цифрові технології для спілкування, взаємодії, навчання, роботи та участі в суспільному

житті. Цифрове громадянство є ключовим компонентом сучасного цифрового суспільства, оскільки воно сприяє формуванню відповідального ставлення до цифрових інструментів, забезпечує безпеку і допомагає гармонійно інтегрувати цифрові технології в життя людей. Цифрове громадянство як ключовий компонент сучасного цифрового міста – це концепція, яка об'єднує використання технологій та активну участь громадян у цифрових процесах для забезпечення ефективного управління, розвитку інфраструктури та підвищення якості життя в міському середовищі. Як форма громадянства цифрове громадянство, безперечно, є суверенним. Суверенітет – це невід'ємна здатність держави самостійно вирішувати внутрішні та зовнішні відносини. Суверенітет – це не лише виняткова влада «автономного самовизначення», а й воля та сила зберігати незалежність від зовнішнього світу. Формування цифрового громадянства повністю знаходиться у сфері суверенітету, і країни мають право обирати технічні шляхи та інституційні моделі, які відповідають їхнім національним умовам. Проте через залежність від технологій та особливостей їхньої роботи в кіберпросторі значення суверенітету цифрового громадянства також розширилося. Насамперед, крім суверенних держав, регіональні міжнародні організації, такі як Європейський Союз, також надають великого значення суверенітету свого цифрового громадянства [1].

Суверенітет цифрового громадянства цієї регіональної організації має традиційне політичне значення автономії, а й має значення незалежності з погляду технічної архітектури. 9 березня 2021 року Європейська комісія офіційно опублікувала план «Цифровий компас 2030: шлях Європи до цифрового десятиліття», в якому пропонується 12 цифрових цілей щодо зниження залежності ЄС від іноземних технологій та захисту «Цифровий суверенітет» ЄС. Перше розширення суверенітету проявляєтьяс у тоум, що Цифровий компас пропонує створити цифрове громадянство у всьому ЄС і планує до 2030 року забезпечити, щоб 80 % громадян ЄС використовували цифрові посвідчення особи. Друге розширення суверенітету цифрового громадянства визначається тим фактом, що воно структуроване та діє навколо інтернет-простору. У цьому сенсі суверенітет цифрового громадянства тісно пов'язане зі ступенем суверенітету кіберпростору кожної країни. Крім підтримки правових норм, суверенітет кіберпростору потребує достатніх технічних можливостей для його гарантування. Третє розширення суверенітету цифрового громадянства полягає в тому, що багато країн підтримують іноземців у тому, щоб вони стали цифровими громадянами або електронними резидентами, які можуть користуватися цифровим громадянством на основі характеристик цифрової економіки. Наприклад, з 2014 року Естонія пропонує програму під назвою "e-Residency" всім, хто хоче стати електронним

резидентом Естонії та отримати доступ до її різноманітних цифрових послуг. Для цієї програми немає вимог до громадянства чи місця проживання.

Основні аспекти цифрового громадянства в цифровому суспільстві: 1) Цифрова участь, в основі якої використання цифрових платформ для взаємодії з місцевою владою, участі у прийнятті рішень (електронні петиції, голосування); платформи для колективного управління та планування міста. 2) Цифрові права громадян, що включають забезпечення доступу до відкритих даних міста; право на захист персональної інформації; справедливий доступ до цифрових послуг незалежно від соціального статусу. 3) Цифрова грамотність та освіта, в основі якої програми для навчання цифровим навичкам усіх вікових категорій; поширення культури відповідального використання цифрових інструментів. 4) Інноваційні сервіси для мешканців, що включають смарт-сервіси (розумні системи транспорту, енергоефективності, моніторингу довкілля); електронні послуги (реєстрація документів, онлайн-запити на комунальні послуги). 5) Кібербезпека в міському просторі, в основі якої захист міських цифрових систем від атак; освітні ініціативи для запобігання шахрайству в цифровому середовищі. 6) Екологічна відповідальність, націлена на використання цифрових технологій для оптимізації ресурсів (наприклад, смарт-лічильники, управління відходами); розвиток електронних сервісів, що знижують необхідність фізичної присутності та паперового документообігу [2].

Цифрове громадянство в умовах цифрового суспільства допомагає створювати інклюзивне, прозоре та інтерактивне міське середовище, яке базується на активній участі мешканців, сучасних технологіях та ефективних управлінських рішеннях. Це забезпечує стійкий розвиток міста і підвищує комфорт його мешканців. Цифрове громадянство – це цифрове вираження та розширення традиційного громадянства у всіх галузях, таких як політика, економіка, суспільство, культура та екологія. В даний час основні технології та дослідження цифрової ідентифікації в основному зосереджені на її ролі в економічній та соціальній галузях. Але лише цифрова ідентичність, що діє у всіх фундаментальних інституційних галузях конституції, є надійним цифровим громадянством. Тому побудова цифрового громадянства повинна мати універсальні характеристики, що можна досягти в нинішніх технічних умовах. Після довгострокового розвитку ефективність та безпека технології цифрової ідентифікації поступово покращилися та можуть ефективно використовуватись різними об’єктами, у тому числі різними установами та організаціями, штучними та природними об’єктами. Надаючи та перевіряючи ідентифікаційну інформацію, розподілена цифрова ідентифікація (DID) забезпечує ідентифікацію для Інтернету всього, утворюючи мережу ідентифікації, яка

з'єднує людей, речі, речі та організації по всьому світу і стає основною ланкою, що забезпечує з'єднання всього.

Цифрове громадянство як ключовий компонент сучасного цифрового суспільства – це концепція, яка об'єднує використання технологій та активну участь громадян у цифрових процесах для забезпечення ефективного управління, розвитку інфраструктури та підвищення якості життя в міському середовищі. Цифрове громадянство в умовах цифрового міста допомагає створювати інклюзивне, прозоре та інтерактивне міське середовище, яке базується на активній участі мешканців, сучасних технологіях та ефективних управлінських рішеннях. Це забезпечує стійкий розвиток міста і підвищує комфорт його мешканців [3].

Завдяки надійним технологіям та структурам взаємодії цифрове громадянство може ефективно розширити широту та глибину цифрової діяльності фізичних осіб. Таким чином, цифрове громадянство стає фундаментальною умовою для фізичних осіб, що дозволяють їм підключатися до різних організацій та ресурсів з метою розвитку та підвищення своєї індивідуальної цінності. Повне цифрове громадянство неминуче вимагатиме певної ролі у політичній сфері. В даний час деякі країни вже проводять вибори та інші заходи на основі цифрового громадянства. Хоча ця практика поки що в меншості, а її необхідність і раціональність все ще під питанням, вона все ж таки натякає на перспективи цифрового громадянства в політичній сфері. Як зазначають деякі вчені, що для цифрових громадян недостатньо мати права та поведінкові можливості пересічних громадян. Вони також повинні мати цифрові можливості, щоб краще реалізувати громадянську участь і самозахист.

Цифрове громадянство займає ключову позицію в розвитку цифрового суспільства, оскільки воно визначає рівень залученості мешканців до управління, використання ресурсів та послуг, а також формує відповідальне ставлення до цифрової інфраструктури. Цифрове громадянство є інтегральною частиною концепції «розумного міста», де технології об'єднують мешканців, владу і бізнес для вирішення спільних завдань. Цифрове громадянство забезпечує доступ до платформ, через які мешканці можуть взаємодіяти з міською адміністрацією, пропонувати ініціативи, брати участь у громадських обговореннях і вирішувати локальні проблеми. Це механізм впровадження інноваційних рішень через інтеграцію даних, сервісів і інфраструктури для полегшення життя громадян. Мешканці стають активними учасниками міського управління завдяки використанню електронних сервісів (е-петиції, онлайн-голосування, платформи обговорень).

Цифрові інструменти сприяють відкритості управління, доступу до інформації про міські ресурси, бюджет і послуги. Забезпечується рівний

доступ до цифрових послуг для всіх мешканців, незалежно від їхнього соціального статусу чи місця проживання. Роль цифрового громадянства включає формування цифрової грамотності у мешканців, щоб вони могли ефективно використовувати технології для вирішення своїх повсякденних задач. Завдяки цифровому громадянству оптимізуються транспортні системи, енерговитрати, управління відходами та інші аспекти життєдіяльності міста. Громадяни вчаться захищати свої дані, дотримуватися етики у цифровому просторі та бути обережними до можливих загроз [4].

Цифрове громадянство відіграє роль посередника між мешканцями та цифровою інфраструктурою міста. Воно дозволяє забезпечити активну участь у суспільному житті, підвищує якість управління та сприяє створенню комфортного, безпечного та інноваційного середовища для всіх. Практичне значення цифрового громадянства у цифровому місті проявляється у створенні комфортних умов для мешканців, ефективному управлінні міськими процесами та розширенні можливостей для участі громади у житті міста, доступу до цифрових послуг. Цифрове громадянство спрощує отримання міських послуг через онлайн-платформи, не лише підвищує комфорт мешканців, але й сприяє прозорості, ефективності управління, екологічності та безпеці цифрового міста. Це важливий інструмент для формування інклюзивного суспільства та розвитку інновацій. Цифрове громадянство як основа інтеграції мешканців у сучасне цифрове місто сприяє формуванню сталого розвитку цифрового міського середовища, ефективного функціонування сучасного міста, інтеграції технологій і суспільства в міському просторі. Тому цифрове громадянство в епоху смарт-міст є ключовим компонентом урбанізації.

Зрештою, хороша система довіри до цифрової ідентичності може ефективно сприяти розвитку цифрового громадянства. Цифрове громадянство – це просунута форма цифрової ідентичності. Форми та рівні систем довіри до цифрової ідентифікації дуже різноманітні, і деякі з них мають лише базові функції ідентифікації, такі як підтримка цифрових підписів, перевірка особи та перевірка облікових даних. Удосконалена структура довіри до цифрової ідентифікації може зберігати або пов'язувати різну додаткову інформацію про особисту ідентифікацію, тому вона може сприяти розширеному обміну даними за інформованою згодою користувача та повною мірою використовувати роль цифрової ідентифікації. Наприклад, коли громадянин подає заяву на сплату податку, розширена система розпізнавання особистості може, за згодою людини, дозволити податковим органам використати банківську інформацію, інвестиційну інформацію, записи про працевлаштування та свідоцтва про звільнення від сплати податків, пов'язані з податковими деклараціями, у безпечному та зручному режимі. шлях. У порівнянні з базовою структурою довіри до

цифрової ідентичності цей тип структури довіри до цифрової ідентичності вищого рівня забезпечує кращу технічну та архітектурну підтримку для побудови цифрового громадянства [5].

Модель цифрової ідентифікації особистості у цифровому суспільстві ділиться на чотири рівня: нижній рівень – це ідентифікатор і ключ; другий рівень – рівень безпечного зв'язку та інтерфейс; третій рівень – рівень циркуляції облікових даних, четвертий рівень – структура управління цифровими технологіями. В даний час система управління розподіленою цифровою ідентифікацією відносно повністю розвинена. Це пов'язано з тим, що централізована система може забезпечити управління та координацію дій учасників із центральної точки управління централізованим чином, але розподілена система вимагає, щоб кілька сторін координували дії на основі заздалегідь встановлених правил.

Таким чином, розподілена ідентифікація вимагає якіснішої структури управління, яка має бути побудована на технічному рівні. До основних елементів структури управління відносяться ролі управління, обсяг прийняття рішень, процедури прийняття рішень. Європейський Союз та багато країн розглядають структуру довіри до цифрової ідентичності як важливу інфраструктуру для цифрового суспільства та цифрової економіки та здійснюють плідне інституційне будівництво та міжнародне співробітництво. Цифрове громадянство – це цифрове уявлення та розширення обов'язків, прав та інтересів громадян. В даний час кожен громадянин має цифрову ідентичність, яка паралельна та пов'язана з його природною ідентичністю. Люди можуть брати участь у громадському житті, здійснювати цифрове самовираження, здійснювати цифрову поведінку, інтегруватися у цифрові взаємодії тощо. буд. у цифровому суспільстві, де віртуальне та реальне ізоморфні, тим самим набуваючи цифрової компетентності, користування цифровими правами, дотримання цифрової етики та цифрової відповідальності. Цифрові громадянські права мають ширше охоплення і багатший зміст, ніж традиційні громадянські права. Суть прав цифрового громадянства, особливо у сфері інформації про дані, онлайн-участі, алгоритмічного прийняття рішень, цифрового нагляду, розширенні прав та можливостей громадянства у фізичному світі та громадянства у цифровому світі через процес передачі цифрового світу у фізичний світ, що сприяє розумному розвитку реального суспільства». Цифрове громадянство відображає дві сторони громадянства, є цифровою формою прав і обов'язків громадян і відображає двоїстість простору і форми.

Список використаних джерел:

1. Воронкова Валентина, Кивлюк Ольга, & Андрюкайтене Регіна. Еволюція від активного відповідального громадянства до цифрового в контексті критичного

мислення: досвід країн ЄС. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 14(91). P. 23–34.

2. Воронкова Валентина, Нікітенко Віталіна. Проблема трансформації людини у контексті трансгуманізму: методологія цифрової антропології. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. Вип. 16(93). P. 9–17.

3. Воронкова В. Г., & Нікітенко В. О. Креативне місто як чинник розвитку цифрового суспільства. *Комунальне господарство міст. Серія: Економічні науки.* Харків, 2022. Том 2. Вип 169(2022). С.57–64.

4. Кивлюк Ольга, Воронкова Валентина, & Андрюкайтене Регіна. Інтелектуальна власність у контексті креативних індустрій, економіки та мислення (на прикладі країн Євросоюзу). *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica", 2022. Вип. 13(90). P. 74–86.

5. Воронкова В. Г., Кивлюк О. П. Відповідальне цифрове громадянство в епоху цифрових технологій. Modern scientific strategies of development : collective monograph / Compiled by V. Shpak ; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2022. С. 226–249.

УДК 347.78:004.056:341.24

ГАЙВОРОНСЬКА АЛІНА ІГОРІВНА,
студентка 3 курсу бакалаврату спеціальності 073 «Промисловий менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

КИТАЙСЬКА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ІНІЦІАТИВА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ» ЯК ЧИННИК СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО, СОЦІАЛЬНОГО, КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

Китайська ініціатива «ОПОШ», яку нерідко називають «Новим шовковим шляхом», є одним із найамбіційніших світових інфраструктурних проектів. Великий комплекс ініціатив у галузі розвитку та інвестицій,

розпочатий у 2013 р. президентом Сі Цзіньпіном, спочатку був розроблений для того, щоб зв'язати Східну Азію та Європу через фізичну інфраструктуру. За десятиліття проект поширився на Африку, Океанію та Латинську Америку, значно розширивши економічний та політичний вплив Китаю.

Відтак, створений у 2013 р. під назвою «Економічний пояс Шовкового шляху та Морський Шовковий шлях XXI ст.», а потім перейменований в «Ініціативу «Один пояс, один шлях», Китай, як і раніше, твердо впевнений, що Ініціатива «Один пояс, один шлях» є одним із проектів, які прокладуть шлях до світової могутності Китаю, шлях до перетворення Китаю на безперечну світову економічну державу протягом найближчого часу. Безпрецедентний економічний прогрес за останні півстоліття відображає динамізм керівництва КПК, починаючи з Ден Сяопіна та Сі Цзіньпіна. Перетворення від аграрної економіки з низькими доходами до динамічної економіки, що ґрунтується на баченні та стратегічному передбаченні.

Офіційною метою ініціативи «ОПОШ» є покращення розвитку та «зв'язаності» у трьох сферах:

1. торгівля та інвестиції, при цьому транспортна інфраструктура є ключовим фактором;

2. зв'язок між людьми, який підтримувався розвитком відповідної інфраструктури (тобто інституційного партнерства для полегшення культурного обміну);

3. фінансове співробітництво, яке дозволило б фінансувати величезні інфраструктурні потреби, що виникають з ініціативи «ОПОШ».

Суть і структура ініціативи

Сухопутний «Шовковий пояс», що передбачає розвиток транспортних та енергетичних коридорів між Китаєм і Європою через Центральну Азію.

Морський «Шовковий шлях», спрямований на вдосконалення морських торговельних маршрутів через Південно-Східну Азію, Африку та Європу.

Крім того, з 2015 року Китай активно просуває цифровий компонент ініціативи, зокрема будівництво телекомунікаційної інфраструктури, розвиток 5G і електронної комерції.

Розвиток 5G і електронної комерції в рамках BRI

Розгортання мереж 5G: Китай, через компанії Huawei та ZTE, активно розвиває 5G-інфраструктуру в країнах-партнерах. Це сприяє підключенню до швидкісного інтернету та впровадженню «розумних» технологій у різних галузях.

Побудова центрів обробки даних: створення дата-центрів для підтримки глобальних цифрових потоків даних.

Електронна комерція як драйвер торгівлі

Китайські платформи, такі як Alibaba, JD.com, Pinduoduo, стали глобальними гравцями у сфері електронної комерції. В рамках BRI вони:

- Сприяють зростанню експорту через онлайн-майданчики.
- Допомагають країнам-партнерам розвивати цифрову інфраструктуру для малого та середнього бізнесу.
- Створюють трансграничні платформи для торгівлі.

Приклади впровадження. Пакистан: впровадження технологій 5G та розвиток онлайн-торгівлі сприяли модернізації місцевої економіки. Африка: Китай будує цифрову інфраструктуру, включаючи мережі 5G, що забезпечує доступ до сучасних технологій для мільйонів людей.

Вплив на країни-учасники. Розвиток 5G і електронної комерції стимулює цифровізацію економік, відкриває нові ринки для підприємців та сприяє інтеграції у світову економіку. Однак, з'являються виклики, такі як ризики кібершпигунства та залежності від китайських технологій.

Основні цілі

Економічний розвиток: стимулювання торгівлі та інвестицій, створення робочих місць.

Розвиток інфраструктури: будівництво доріг, залізниць, портів, енергетичних об'єктів.

Розширення впливу Китаю: зміцнення геополітичних позицій та поширення китайських стандартів у світі.

Географія і ключові проєкти. BRI охоплює понад 140 країн світу. Серед найважливіших проєктів:

Китай-Пакистанський економічний коридор (CPEC): розвиток транспортної та енергетичної інфраструктури.

Залізнична магістраль Китай-Європа: створення швидких вантажних маршрутів.

Порти Гвадар (Пакистан), Хамбантота (Шрі-Ланка): важливі вузли міжнародної торгівлі.

Виклики та критика. Ініціатива супроводжується низкою проблем:

Фінансові ризики: деякі країни не можуть обслуговувати кредити, надані Китаєм.

Геополітичні напруження: розширення впливу Китаю викликає занепокоєння з боку США, ЄС та Індії.

Екологічні наслідки: шкода довкіллю через масштабне будівництво.

Відсутність прозорості: недостатній моніторинг фінансування та реалізації проєктів.

Вплив на Україну. Україна приєдналася до ініціативи у 2018 році, відкривши можливості для співпраці у сфері транспорту, логістики та

торгівлі. Китай є одним із найбільших торговельних партнерів України, особливо в агросекторі. Інвестиції у модернізацію інфраструктури можуть сприяти економічному зростанню.

Ініціатива «ОПОШ» дала нове життя історії культурних обмінів, що налічує понад два тисячоліття, та надихнула понад 150 країн на прагнення реалізувати нові мрії. За одинадцять років, що минули з моменту початку реалізації ініціативи «ОПОШ», співпраця в рамках проекту дозволила реалізувати ґрунтовні зміни і стала важливою віхою в історії людства. Ініціатива «ОПОШ» є довгостроковим, транснаціональним та системним глобальним проектом XXI ст., яка демонструє креативність та життєздатність, стає більш відкритою, інклюзивною та створює нові можливості як для Китаю, так і для решти світу.

Передбачається, що у майбутньому ініціатива «ОПОШ» зіткнеться із новими труднощами. Але поки що всі залучені сторони об'єднують свої сили, консолідують зусилля для подолання низки проблем, роблять спільний внесок для отримання спільних вигод та виходу на якісно новий рівень розвитку. Китай готовий працювати з іншими країнами для більш тісної та плідної співпраці в рамках ініціативи «ОПОШ», реалізації «Глобальної ініціативи розвитку», «Глобальної ініціативи безпеки» та «Глобальної цивілізаційної ініціативи».

Успіх та життєздатність ініціативи «ОПОШ» залежать від здатності Китаю продовжувати досягати успіху за допомогою своєї китайської моделі, його здатності захистити величезну кількість активів за кордоном та унікальні політичні переваги країн регіону. Успіх та життєздатність ініціативи «ОПОШ» залежать від здатності Китаю продовжувати досягати успіху за допомогою своєї китайської моделі, його здатності захистити величезну кількість активів за кордоном та унікальні політичні переваги країн регіону.

Список використаних джерел:

1. Vitalina Nikitenko, Valentyna Voronkova, Yuri Kaganov (2024). Formation of a model of information literacy in the digital economy of the XXI century (on the example of eu countries) (Формування моделі інформаційної грамотності в цифровій економіці XXI ст. (на прикладі країн ЄС). *Baltic Journal of Economic Studies*, 10(1). Riga, Latvia : "Baltija Publishing". Vol. 10 No. 1(2024). P. 201–209.

2. Vitalina Nikitenko, Valentyna Voronkova, Roman Oleksenko,Viktor Kovalenko, Iryna Silina, Alla Popova, Stepan Sidletskyi. Innovative Modes of Distance Education in the Context of 5G Digital Technologies Implementation (Інноваційні способи дистанційного навчання (Освіта в контексті впровадження цифрових технологій 5G). *TEM Journal.* Volume 13, Issue 2, pages 1192–1202, ISSN 2217-8309, DOI: 10.18421/TEM132-33, May 2024.

3. Valentyna Voronkova, Vitalina Nikitenko, Yevhen Sobo, Roman Oleksenko, Yuriy Zelenin, Olena, Kravchenko, Lesia Levchenko, Nataliia Yukhymenko (2024). The Digital Transformation Of The Most Dynamic Region In The World (China, Malaysia, India) As A Key Factor In Economic Development Within The Context Of INDUSTRY 5G: Trends, Challenges, And Strategies. Цифрова трансформація найдинамічнішого регіону (Китай, Малайзія, Індія) як ключовий економічний фактор. Розвиток у контексті ІНДУСТРІЇ 5G: тенденції, виклики та стратегії. *Pakistan Journal of Life and Social Sciences* (2024), 22(1): 1522–1531 E-ISSN: 2221-7630; P-ISSN: 1727-4915. Pp. 1522–1531.

УДК 005.94:004.6

ГОРОДЕЦЬКОВА МАРИНА СЕРГІЇВНА,
здобувач другого магістерського рівня спеціальнсті 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: mareegorodetkova@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0007-5223-4326

АНАЛІТИКО-ЕКОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИКОРИСТАННЯ “BIG DATA” ЯК ЧИННИК СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО, СОЦІАЛЬНОГО, КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙ ЦИФРОВОГО МІСТА

Концепція великих даних стала важливою частиною сучасного бізнес-ландшафту, адже дозволяє компаніям приймати обґрунтовані стратегічні рішення на основі аналізу величезних обсягів інформації. Збір і обробка цих даних відкривають нові можливості для підвищення ефективності та розвитку. Великі дані використовуються для прогнозування ринкових тенденцій, оптимізації бізнес-процесів, персоналізації маркетингових кампаній та покращення взаємодії з клієнтами [1]. Технології, такі як штучний інтелект і автоматизація, допомагають підприємствам використовувати великі дані для підвищення продуктивності та зниження витрат [2]. Окрім того, правильне зберігання та захист інформації також є ключовими елементами в управлінні великими даними [1].

Так що таке “Big data(Великі дані)»? Майкл Чен пропонує таке визначення: Великі дані – це надзвичайно великі та складні набори даних, якими неможливо легко керувати або аналізувати за допомогою традиційних інструментів обробки даних, зокрема електронних таблиць. Великі

дані включають: структуровані дані, такі як база даних інвентаризації або список фінансових операцій; неструктуровані дані, такі як соціальні пости або відео; також змішані набори даних, наприклад, ті, що використовуються для навчання великих мовних моделей для штучного інтелекту. Ці набори даних можуть включати що завгодно – від творів Шекспіра до бюджетних таблиць компанії за останні 10 років [3]. Однією з основних функцій великих даних є їх здатність покращувати процес прийняття рішень. Аналітичні інструменти, такі як машинне навчання та штучний інтелект, дозволяють організаціям ефективно обробляти та аналізувати дані, виявляти патерни і тенденції, що можуть вплинути на стратегію.

Ерік Грегерсен у своїй статті зазначає, що у 2020-х роках майже кожна галузь використовує великі дані. Розважальні компанії – для дослідження трендів та уподобань споживачів, банки – щоб знайти закономірності, які можуть свідчити про шахрайство і т. д., виробники – для виявлення несправностей у виробничому процесі та уникнення дорогих зупинок, знаходячи найкращий час для обслуговування обладнання. Також, зберігання великих обсягів даних вимагає значних інвестицій в обладнання [4]. Характеристики Big Data можна описати за допомогою так званих «п'яти V" (5V), а саме: Volume (об'єм), Variety (різноманітність), Velocity (швидкість), Veracity (достовірність) та Variability (мінливість) [5]. Використання великих даних створює значні конкурентні переваги для компаній, які швидко впроваджують аналітику у свої процеси. Організації, що застосовують аналіз великих даних, отримують цінну інформацію для прийняття стратегічних рішень, що дозволяє їм випереджати конкурентів. Наприклад, у фінансовому секторі аналітика великих даних допомагає прогнозувати ризики та управляти активами, оптимізуючи фінансові рішення [6]. Проте з використанням великих даних виникають і численні етичні питання. Необхідність захисту особистих даних, дотримання конфіденційності та уникнення дискримінаційних практик є важливими аспектами, з якими організації мають враховувати. Сучасне законодавство, зокрема Загальний регламент захисту даних (GDPR), вимагає від компаній більшої прозорості у використанні даних. Адекватне управління даними та дотримання етичних стандартів стає не лише вимогою, а й важливою складовою репутації бренду [7]. Постійний розвиток технологій для обробки та зберігання великих даних відкриває нові можливості для бізнесу. Платформи, такі як Hadoop та Apache Spark, дозволяють організаціям ефективно обробляти величезні обсяги інформації та виконувати аналіз у реальному часі. Ці системи допомагають автоматизувати процеси обробки даних і розподіляти завдання між кількома серверами, що значно підвищує швидкість і точність аналізу [5].

Хмарні технології відіграють важливу роль у наданні гнучкості та масштабованості для роботи з великими даними. Використання хмарних платформ, таких як AWS, Microsoft Azure або Google Cloud, дозволяє організаціям не тільки зберігати великі обсяги даних, але й обробляти їх у режимі реального часу, що критично важливо для швидкого реагування на ринкові зміни [8]. Ці технології не лише полегшують управління даними, але й дозволяють компаніям адаптуватися до змін та ефективніше використовувати доступні ресурси. Отже, Великі дані сьогодні є стратегічним ресурсом, що відкриває нові можливості для підвищення конкурентоспроможності компаній. Використання технологій для збору, обробки та аналізу даних, таких як Hadoop, Apache Spark і хмарні платформи, дозволяє бізнесу приймати обґрунтовані рішення на основі глибокого аналізу великих обсягів інформації. Це дає можливість швидше адаптуватися до змін на ринку, підвищуючи ефективність операцій і оптимізуючи процеси. Однак важливим залишається і дотримання етичних норм при роботі з даними. Проблеми захисту персональної інформації та дотримання конфіденційності, які регулюються законодавством, таким як GDPR, вимагають від організацій відповідального підходу до використання даних. Ефективне управління великими даними повинне поєднувати технологічні інновації з дотриманням етичних стандартів, що, в свою чергу, підвищує довіру споживачів і позитивно впливає на репутацію бренду.

Таким чином, великі дані є не тільки інструментом для підвищення продуктивності та зниження витрат, але й важливим фактором для стратегічного планування та забезпечення сталого розвитку компаній.

«Екологічні дані “Big Data” як стратегічний ресурс організації» – це тема, що досліджує використання великих масивів екологічних даних для покращення ефективності управління організаціями та їх внесок у стійкий розвиток. В сучасному світі організації все більше інтегрують екологічну інформацію в бізнес-процеси, що дозволяє краще реагувати на екологічні виклики та оптимізувати діяльність. “Big Data” = we великі обсяги інформації про природні ресурси, стан навколишнього середовища, рівень забруднення, кліматичні зміни тощо, які збираються за допомогою сенсорних мереж, супутників, дронів, інтернету речей (IoT) та інших цифрових технологій. Екологічні дані надають можливість компаніям та організаціям оптимізувати використання ресурсів, зменшувати екологічні ризики та підвищувати ефективність виробництва. Наприклад: поліпшення управління ресурсами (енергія, вода, сировина) завдяки аналізу даних; зниження впливу на навколишнє середовище через точний моніторинг екологічних показників; зменшення витрат шляхом оптимізації процесів через моделі прогнозування, які спираються на великі дані. Переваги для організацій:

Big Data дозволяє приймати обґрунтовані рішення для екологічно стійкого розвитку; використання екологічних даних показує залученість організації до вирішення глобальних екологічних проблем, що підвищує її репутацію. Аналізуючи екологічні дані, можна передбачати природні катаклізми чи зміни клімату, які можуть вплинути на діяльність компанії. Організації, що інтегрують великі екологічні дані у свої стратегії, здатні адаптуватися до викликів стійкого розвитку, створювати конкурентні переваги на ринку і покращувати відносини з суспільством, урядом та іншими стейкхолдерами. обування даних (англ. data mining), також глибинний аналіз даних процес напівавтоматичного аналізу великих баз даних з метою пошуку корисних фактів. Зазвичай поділяють на задачі класифікації, моделювання та прогнозування [1]. Джерела інформації англійською дають більш конкретне визначення «майнингу даних»: «Майнинг даних – це процес пошуку аномалій, закономірностей і кореляцій у великих наборах даних для прогнозування результатів. Використовуючи широкий спектр методів, ви можете використовувати цю інформацію для збільшення доходів, скорочення витрат, покращення відносин з клієнтами, зменшення ризиків тощо» [1].

Чому інтелектуальний аналіз даних важливий? Ви бачили приголомшливі цифри – обсяг отриманих даних подвоюється кожні два роки. Лише неструктуровані дані складають 90 відсотків цифрового всесвіту. Але більше інформації не обов'язково означає більше знань. Майнинг даних дозволяє: 1) просіяти всю хаотичну і повторювану інформацію у своїх даних; 2) зрозуміти, що є актуальним, а потім добре використати цю інформацію для оцінки ймовірних результатів; 3) прискорити темп прийняття обґрунтованих рішень [2].

Александра Твін у своїй статті зазначила такі «ключові висновки» щодо майнингу даних: 1) Майнинг даних – це процес аналізу великої кількості інформації для виявлення тенденцій і закономірностей. 2) Майнинг даних може використовуватися корпораціями для чого завгодно: від отримання інформації про те, чим клієнти цікавляться чи що хочуть купити, до виявлення шахрайства та фільтрації спаму. 3) Програми майнингу даних розбивають шаблони та зв'язки в даних на основі того, яку інформацію запитують або надають користувачі. 4) Компанії соціальних медіа використовують методи майнингу даних, щоб перетворити своїх користувачів на товари з метою отримання прибутку. Таке використання майнингу даних останнім часом піддається критиці, оскільки користувачі часто не знають про те, що відбувається з їх особистою інформацією, особливо коли вона використовується для впливу на вподобання [3].

Типи майнингу даних. Майнинг даних можна виконувати на таких типах даних:

1) Реляційна база даних – це сукупність кількох наборів даних, формально організованих таблицями, записами та стовпцями, з яких можна отримати доступ різними способами без розпізнавання таблиць бази даних. Таблиці передають і обмінюються інформацією, що полегшує пошук даних, звітування та організацію.

2) Сховище даних – це технологія, яка збирає дані з різних джерел всередині організації, щоб надати значущу бізнес-аналітику. Величезна кількість даних надходить із багатьох місць, наприклад із маркетингу та фінансів. Отримані дані використовуються для аналітичних цілей і допомагають у прийнятті рішень для організації бізнесу. Сховище даних призначене для аналізу даних, а не для обробки транзакцій.

3) Репозиторій даних зазвичай означає місце призначення для зберігання даних. Однак багато IT-фахівців використовують цей термін більш чітко для позначення певного типу налаштування в IT-структурі. Наприклад, група баз даних, де організація зберігає різного роду інформацію.

4) Комбінація об'єктно-орієнтованої моделі бази даних і реляційної моделі бази даних називається об'єктно-реляційною моделлю. Він підтримує класи, об'єкти, успадкування тощо.

5) Однією з головних цілей об'єктно-реляційної моделі даних є ліквідація розриву між реляційною базою даних і методами об'єктно-орієнтованої моделі, які часто використовуються в багатьох мовах програмування, наприклад, C++, Java, C# тощо.

6) Транзакційна база даних відноситься до системи керування базою даних (СУБД), яка може скасувати транзакцію бази даних, якщо вона не виконується належним чином. Незважаючи на те, що це була унікальна можливість дуже давно, сьогодні більшість систем реляційних баз даних підтримують транзакційні дії з базами даних [4].

Отже, майнинг даних має дуже велике значення у сучасному Світі. Завдяки йому здійснюється пошук, аналіз та використання інформації у різних сферах. Майнинг даних використовується багатьма компаніями для прогнозування результатів, створення стратегій, виявлення шахрайства чи фільтрації спаму, визначення тенденцій, дізнатися чим цікавляться користувачі. Також, як зазначено у джерелі [2] майнинг даних використовується у таких сферах нашого життя як: страхування, телекомунікації, медіа, технології, освіта, виробництво, банківська справа, роздрібна торгівля та ін. Таким чином, екологічні дані "Big Data" стають потужним стратегічним інструментом для забезпечення стійкого розвитку та екологічної відповідальності в умовах глобалізації та цифрової економіки.

Список використаних джерел:

1. URL: https://guverina.org.ua/news/uk/analitik-big-data-analiz-obrobka-ta-zastosuvanna/
2. "IT і бізнес: Як технології впливають на розвиток сучасних підприємств». Марина Гончарук. URL: https://lemon.school/blog/it-i-biznes-yak-tehnologiyi-vplyvayut-na-rozvytok-suchasnyh-pidpryyemstv
3. "What Is Big Data?» Michael Chen. 1. URL: https://www.oracle.com/ua/big-data/what-is-big-data/
4. URL: "big data", Erik Gregersen. URL: https://www.britannica.com/technology/big-data
5. «Що таке великі дані (Big Data)?» Sigma Software University. URL: https://university.sigma.software/what-is-big-data/
6. URL: https://new.minfin.com.ua/ua/kyivstar/bigdata
7. URL: «Збір і використання персональних даних. GDPR" ALVA PRIVACY Law Firm. URL: https://alvaprivacy.ua/ua/publikatsiji/gdpr
8. URL: "Big Data для бізнесу: як технології Великих даних допомагають розвиватися». *Київстар Бізнес.* URL: https://hub.kyivstar.ua/articles/big-data-dlya-biznesu-yak-tehnologiyi-velikih-danih-dopomagayuti-rozvivatisya

УДК 004.8:338.2(595)

ОСІПЕНКО РУСЛАНА ВІТАЛІЇВНА,
студентка 3 курсу бакалаврату (заочна форма)
спеціальності 073 «Промисловий менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: osipenko.ruslana@gmail.com

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

СТРАТЕГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК КЛЮЧОВОГО ДРАЙВЕРА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СІНГАПУРІ

Сінгапур вважається одним з лідерів у світі за рівнем інтеграції штучного інтелекту, перетворюючи його на невід'ємну складову своєї економіки

та повсякденного життя суспільства. Національна стратегія Сінгапуру, щодо розвитку штучного інтелекту, яка була представлена у проєкті *AI Singapore* у 2019 році, спрямована на сприяння розвитку високотехнологічного середовища з метою стимулювання інновацій, на розвиток людського капіталу та забезпечення обережної та безпечної інтеграції ШІ. До основних напрямів політики включають: інвестування в технологічну інфраструктуру, яка необхідна для розвитку штучного інтелекту. Значні кошти виділяють на будівництво новітніх лабораторій та обчислювальних центрів. Національна лабораторія ШІ є основною платформою, яка надає доступ до потужних обчислювальних ресурсів. Ці ресурси дозволяють зростати кількості дослідницьких проектів і розробляти нові рішення. Крім того, така державна підтримка сприяє впровадженню штучного інтелекту в міське управління з метою використовувати його для управління міським транспортом, прогнозування ситуації на дорогах, заторів, покращення послуг у секторі охорони здоров'я [1, с. 21–27].

Ще одним напрямом такої політики є розроблення рекомендацій, норм та стандартів з метою відповідального та безпечного використання штучного інтелекту в приватному та державному секторі, враховуючи аспекти конфіденційності. Для захисту прав громадян та контролю над використанням новітніх технологій у Сінгапурі була створена Рада з питань етики та регулювання ШІ. Не менш важливим напрямом вважається розвиток людського капіталу. Уряд Сінгапуру інвестує у підготовку фахівців, пропонуючи різні освітні програми навіть у деяких Національних університетах. Такий підхід сприяє швидкому зростанню кваліфікованих робітників у сфері ШІ та підвищує рівень цифрової обізнаності серед населення. Окрім перерахованого, велику роль у розвитку ШІ в Сінгапурі відіграє міжнародне співробітництво. Завдяки цьому, держава створює партнерські стосунки з такими корпораціями як Google, Alibaba, IMB та іншими, що сприяє обміну досвідом та впровадження актуальних рішень [2].

Не дивлячись на такий підхід, країна натрапляє на різні складнощі та виклики в процесі розвитку та впровадження штучного інтелекту. Серед основних виділяють нестачу кваліфікованих робітників, адже серед країн є велика конкуренція за кращих фахівців. Також залишається проблема необхідності адаптації нормативної бази, етичні питання та захист конфіденційності до технологічних реалій. Окрім цього, дуже важливою проблемою в інтеграції технологій штучного інтелекту в економіку є брак ресурсів, особливо для малих та середніх підприємств. Сінгапур демонструє успішний підхід до інтеграції штучного інтелекту в національну економіку. Це слугує прикладом для країн, які також прагнуть використовувати можливості ШІ для розвитку. Зокрема, Україна може запозичити

практики етичного регулювання та розвитку людського капіталу, створюючи умови для безпечного та відповідального впровадження штучного інтелекту [4].

Сінгапур активно розвиває концепцію штучного інтелекту (ШІ), впроваджуючи його у ключові сфери економіки, суспільства та державного управління. Основний стратегічний документ, що визначає напрямки розвитку ШІ, – це «Національна стратегія штучного інтелекту Сінгапуру» (Singapore National AI Strategy), представлена у 2019 році. Ця концепція базується на інтеграції ШІ у реальні життєві сценарії та позиціонуванні країни як глобального лідера у сфері інновацій. Основні напрями концепції ШІ в Сінгапурі: 1) ШІ використовується для ранньої діагностики хвороб, прогнозування епідемій, оптимізації медичних послуг і персоналізованого лікування. Наприклад, система аналізу медичних зображень допомагає лікарям у діагностиці онкологічних захворювань. 2) ШІ сприяє створенню адаптивних навчальних платформ, які індивідуалізують освітній процес, покращуючи результати навчання. 3) Інтелектуальні транспортні системи, що базуються на ШІ, оптимізують рух громадського транспорту, управляють дорожнім трафіком і забезпечують безпеку автономних транспортних засобів. 4) Використання ШІ для аналізу міської інфраструктури, управління енергоресурсами, оптимізації забудови та моніторингу екологічного стану. 5) ШІ застосовується у сфері боротьби з шахрайством, кредитного аналізу та автоматизації банківських операцій. Національна програма, що об'єднує академічні, державні та бізнес-структури для досліджень і розробки ШІ. AISG відповідає за розвиток талантів у сфері ШІ та стимулювання інновацій. Національні суперкомп'ютерні ресурси, що включають розробку високопродуктивних обчислювальних платформ, що підтримують розробку моделей ШІ. Доступ до даних, так як уряд створює централізовані платформи для збору, обробки й обміну даними між державними установами та приватними компаніями. Сінгапур розробив принципи відповідального використання ШІ, що акцентують увагу на прозорості, недискримінації та захисті приватності. Створено органи для моніторингу впровадження ШІ, щоб гарантувати, що технології використовуються для суспільного блага. Сінгапур впроваджує навчальні програми з ШІ в школах, університетах і професійних навчальних центрах. Програми перепідготовки робітників для інтеграції їх у цифрову економіку. Сінгапур співпрацює з міжнародними організаціями та технологічними лідерами для створення спільних стандартів, інноваційних рішень і обміну знаннями. 6) Економічна складова впровадження ШІ.

Сінгапур бачить штучний інтелект як ключовий двигун економічного зростання. Основні напрямки включають: 1) Автоматизація процесів, що

включає впровадження ШІ в промисловість і сферу послуг для скорочення витрат і підвищення продуктивності. 2) Створення нових ринків та робочих місць, в основі яких підтримка стартапів і підприємств, що розробляють інноваційні рішення на основі ШІ. 3) Інвестиції в технологічні компанії, так як уряд активно фінансує розвиток компаній, що працюють у сфері ШІ, стимулюючи залучення іноземного капіталу та партнерів. 4) ШІ в державному управлінні, у контексті якого Сінгапур використовує ШІ для оптимізації державних послуг, включаючи: електронне урядування, атоматизовані системи обробки запитів громадян, що скорочують час надання послуг; прогнозування потреб громадян, використання аналітики на основі ШІ для передбачення соціальних викликів і планування рішень; кібербезпека, що включає інтелектуальні системи моніторингу для захисту державних і приватних даних. 5) Екологічні ініціативи з використанням ШІ, у контексті яких Сінгапур інтегрує ШІ в екологічне управління, зокрема: моніторинг якості повітря та води, використання сенсорів і алгоритмів ШІ для постійного аналізу стану довкілля; енергозбереження, оптимізація використання енергоресурсів у міській інфраструктурі; моделювання сценаріїв для зменшення викидів вуглецю та управління природними ресурсами. Сінгапур активно інвестує у наукові дослідження, створюючи інноваційні продукти та технології. Університети та дослідницькі центри займаються розробкою нових алгоритмів ШІ та тестуванням їх у реальних умовах.

Сінгапур є прикладом держави, яка системно підходить до впровадження ШІ, орієнтуючись на довгостроковий розвиток економіки, суспільства та екології. Концепція ШІ в Сінгапурі демонструє, як інновації можуть не лише покращити якість життя, а й створити нові можливості для бізнесу, науки та глобальної співпраці. Головна мета стратегії – обудувати «розумну націю» (Smart Nation), де ШІ допомагає підвищити якість життя, розвиває економіку, робить державне управління ефективнішим і зберігає довір**у** громадян до технологій.

Ця тема підкреслює взаємозв'язок між впровадженням ШІ, інноваціями та економічним зростанням, відображаючи ключові аспекти розвитку Сінгапуру.

Список використаних джерел:

1. "Singapore's Model AI Governance Framework" by the Infocomm Media Development Authority (IMDA), 2019. URL: https://www.imda.gov.sg/-/media/imda/files/infocomm-media-landscape/sg-digital/tech-pillars/artificial-intelligence/second-edition-of-the-model-ai-governance-framework.pdf

2. "AI Singapore: Building a Smart Nation with Artificial Intelligence" AI Singapore, 2020.

3. Agrawal, A., Gans, J., Goldfarb, A. Prediction Machines: The Simple Economics of Artificial Intelligence. Harvard Business Review Press, 2018.
4. Рєпін А. «Технології ШІ в Сінгапурі: перспективи для України» Інноваційний вісник України, 2022.

УДК 004.67:94(492)

СВІНЦОВА НАДІЯ АНАТОЛІЇВНА,
здобувач вищої освіти бакалаврського рівня спеціальності 073 «Менеджмент», гр. 6.0731-пм-з
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

РОЗРОБКА МОДЕЛІ ЗЕЛЕНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ ЕКОМІСТА

У сучасному світі ми стикаємося зі значною проблемою нестачі ресурсів: рівень ґрунтових вод знижується, площі родючих земель скорочуються, а погодні умови стають дедалі більш непередбачуваними через зміни клімату та глобальне потепління. Це створює серйозну загрозу для людства. Найважливішим питанням залишається: чи зможемо ми забезпечити достатньо ресурсів для прогодування постійно зростаючого населення, враховуючи нашу повну залежність від природних ресурсів?. Впровадження сучасних і стійких методів ведення сільського господарства є важливим для забезпечення збалансованого розвитку. Розробка зелених технологій у цій галузі дозволяє об’єднати екологічні та економічні аспекти. Такі технології сприяють підвищенню ефективності виробництва, раціональному використанню ресурсів і мінімізації шкоди для навколишнього середовища, що є важливим кроком до сталого майбутнього.

Вплив зелених технологій на продуктивність сільськогосподарської галузі

Інновації у сільському господарстві мають важливе значення для підвищення ефективності та стійкості аграрного сектору. Завдяки сучасним технологіям фермери можуть не тільки збільшувати врожайність, але й робити процеси вирощування та збору більш раціональними та економними.

Цифрові зелені технології, зокрема дрони та системи Інтернету речей (IoT), відіграють ключову роль у моніторингу та управлінні сільськогосподарськими угіддями. Дрони допомагають швидко отримувати точні дані про стан полів, виявляти проблеми на початкових етапах і своєчасно вирішувати їх. Це значно знижує витрати часу та ресурсів на діагностику.

Сенсори, які встановлюють безпосередньо в полях, забезпечують контроль за такими параметрами, як вологість ґрунту, температура і рівень поживних речовин. Це дозволяє оптимізувати процеси зрошення та удобрення, що важливо в умовах обмежених ресурсів і зростання цін на матеріали для сільського господарства.

Автоматизація і роботизація також мають значний вплив на підвищення продуктивності. Наприклад, автономні трактори і комбайни можуть працювати безперервно, що скорочує час на виконання польових робіт. Роботизовані системи, призначені для посіву, догляду за рослинами та збору врожаю, допомагають зменшити залежність від людської праці та мінімізувати ризики, які виникають через людські помилки.

Біотехнології дозволяють створювати сорти культур, стійкі до хвороб і несприятливих погодних умов. Це особливо важливо для забезпечення стабільних врожаїв за умов зміни клімату. Крім того, використання біопрепаратів для захисту рослин і покращення родючості ґрунтів сприяє підвищенню врожайності та зменшенню негативного впливу на екологію.

Енергозберігаючі технології, як-от сонячні батареї та вітрові генератори, дають можливість знизити залежність від традиційних джерел енергії та зменшити викиди вуглецю. Інтелектуальні системи управління енергоресурсами допомагають знижувати витрати на електроенергію та воду, роблячи сільське господарство більш екологічним і фінансово стійким.

Таким чином, сучасні технології є основою для розвитку аграрної галузі, підвищуючи її ефективність, продуктивність та екологічність[3].

Сільськогосподарська робототехніка

Сучасне сільське господарство стикається з проблемою нестачі робочої сили, особливо під час масштабних агротехнічних робіт. Для вирішення цієї проблеми активно використовуються сільськогосподарські

роботи, які автоматизують повторювані операції, такі як збирання врожаю, посадка, обприскування, посів і прополювання.

Стартапи, наприклад, Advanced.Farm, створюють роботів зі стереокамерами для виявлення та збирання стиглих фруктів, а також автономні трактори з гібридним приводом. Такі рішення зменшують затрати часу, підвищують ефективність і запобігають людським помилкам, дозволяючи фермерам зосередитися на продуктивності [1].

Штучний інтелект

Штучний інтелект (AI) у сільському господарстві допомагає фермерам отримувати дані про стан поля в реальному часі, прогнозувати погоду, урожайність і ціни, а також виявляти хвороби рослин і худоби. Чат-боти надають рекомендації, а алгоритми AI підтримують генетичний відбір і альтернативне кредитування фермерів. Інновації, як-от система HQV, аналізують якість і кількість врожаю, підвищуючи загальну ефективність агровиробництва.

Бельгійський стартап Ask Attis створив застосунок Planticus, який за допомогою AI виявляє хвороби та шкідників рослин. Це допомагає фермерам захистити врожай і сприяє продовольчій безпеці [1].

Дрони

Дрони (БПЛА) також відомі як безпілотні літальні апарати (БПЛА), допомагають сільському господарстві ефективно долати труднощі. Вони збирають дані для моніторингу полів, оптимізують використання добрив, води та пестицидів, а також забезпечують точне землеробство. Дрони допомагають у відстеженні худоби, геозонуванні та аналізі врожаю через фото й багатоспектральні зображення.

Індійський стартап Equinox's Drones використовує дрони для моніторингу посівів, аероінспекції та аналізу даних. Вони створюють ортомозаїчні карти, 3D-моделі та контурні карти, обробляють зображення для оцінки врожайності й полегшення аналізу даних. Їхні рішення допомагають покращити управління фермами за допомогою точного аналізу з повітря [1].

Сільськогосподарські біотехнології

Біотехнології в сільському господарстві допомагають зменшити втрати врожаю через шкідників і хвороби, забезпечуючи екологічну альтернативу агрохімікатам. Методи, як-от генна інженерія (наприклад, CRISPR-Cas9), створюють стійкі до хвороб і посухи рослини з високою врожайністю. Стартапи впроваджують біопестициди, біогербіциди, біодобрива й біопластики, що сприяють збереженню ґрунту та мінімізують негативний вплив на довкілля.

Канадський стартап AgGene використовує методи селекції та генетичного редагування (CRISPR, MAD7) для створення насіння з підвищеним

вмістом білка. Компанія зосереджена на задоволенні зростаючого попиту на рослинні білки, забезпечуючи більш поживні товарні культури [1].

Великі дані та аналітика

Аналіз великих даних дає змогу фермерам отримувати цінну інформацію про стан полів, погоду, врожайність і характеристики ґрунту. Завдяки цьому вони можуть ухвалювати обґрунтовані рішення щодо добрив, зрошення та планування наступного сезону. Інноваційні аналітичні інструменти спрощують управління фермерськими господарствами, допомагаючи використовувати ресурси більш ефективно.

Голландський стартап AgriData Innovations (ADI) розробляє програмне забезпечення для збору, аналізу та візуалізації даних про фермерські господарства, зокрема теплиці. Його технології дозволяють фермерам переходити від загальних зображень до аналізу конкретного листка культури. Використовуючи нейронні мережі та алгоритми обробки зображень, ADI оцінює стан рослин, розміри листя та інші параметри, допомагаючи ухвалювати точні рішення для підвищення продуктивності теплиць [1].

Компанія NIBULON є провідним українським агропідприємством, яке активно впроваджує стрип-тілл технологію обробітку ґрунту. Цей метод дозволяє зберігати поживні речовини в ґрунті, зменшувати витрати палива та запобігати ерозії. Крім того, NIBULON використовує сучасні лабораторії для аналізу родючості ґрунтів, що сприяє оптимізації внесення добрив та підвищенню врожайності [3].

Сталий розвиток у сільському господарстві залишається важливим навіть у складні часи війни, а питання глобального масштабу все частіше потребують локальних рішень. Щоб враховувати особливості місцевих умов, таких як стан ґрунту, доступ до води чи вплив шкідників і хвороб, компанія Syngenta під час війни відкрила науково-дослідний центр у Київській області. Це дозволяє їм адаптувати свої інноваційні розробки до потреб українських аграріїв[2].

Таким чином, інтеграція зелених технологій у сільське господарство сприяє сталому розвитку галузі, підвищенню її конкурентоспроможності та збереженню природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. 10 найкращих тенденцій, технологій та інновацій у сільському господарстві за 2022 рік [Електронний ресурс]. URL: https://mind.ua/publications/20250592-10-najkrashchih-tendencij-tehnologij-ta-innovacij-u-silskomu-gospodarstvi-za-2022-rik?utm_source=chatgpt.com

2. Agroporta [Електронний ресурс]. URL: https://agroportal.ua/publishing/intervyu/viyna-daye-potuzhniy-poshtovh-dlya-priskorennya-transformaciji-agrosektoru-ukrajini?utm_source=chatgpt.com

3. Інноваційні технології в сільському господарстві: як сучасні розробки допомагають підвищити врожайність [Електронний ресурс]. URL: https://pravda.if.ua/innovaciini-tekhnologiyi-v-silskomu-gospodarstvi-yak-suchasni-rozrobki-dopomagayut-pidvishiti-vrozhainist/
4. Компанія NIBULON. [Електронний ресурс]. URL: https://www.nibulon.com/

УДК 004.9:711.4:502.131.1

СІГІДОВ ВАСИЛЬ СЕРГІЙОВИЧ,
студент вищої освіти першого бакалаврського рівня групи 6.1442
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

ВПЛИВ ІКТ НА ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ SMART CITY

Одним із таких рішень є концепція *розумного міста* (англ. *Smart City*), яка включає в себе використання інноваційних технологій для управління міським середовищем, покращення якості життя та забезпечення сталого розвитку. Розумне місто – це інтегрована система, в якій фізичні, цифрові та людські елементи взаємодіють за допомогою інформаційних технологій, що дозволяє знижувати витрати ресурсів, покращувати комунікацію між громадянами та владою, а також підвищувати рівень безпеки. Це дозволяє досягати значних результатів у багатьох сферах – від управління міськими службами до екології та громадської безпеки [1].

Концепція «розумного міста» включає в себе різноманітні технології, такі як Інтернет речей (IoT), штучний інтелект, великі дані та інші інновації, що дають змогу автоматизувати та оптимізувати численні аспекти міського життя. Наприклад, такі технології дозволяють не лише ефективно управляти енергоспоживанням і водопостачанням, але й спостерігати за ситуацією на дорогах, стежити за станом громадського транспорту, забезпечувати охорону здоров'я і безпеку громадян. Метою створення

«розумного міста» є поліпшення якості життя жителів шляхом використання новітніх технологій для оптимізації управлінських процесів і покращення інфраструктури. Важливими аспектами є також збереження навколишнього середовища, ефективне використання ресурсів і підвищення рівня безпеки.

Проте, навіть незважаючи на значний прогрес, який досягнутий у розвитку таких міст у різних країнах, для України ця концепція ще залишається на початкових етапах свого впровадження. Утім, окремі елементи розумних технологій вже активно використовуються в українських містах, таких як Київ, Одеса та Львів, що є важливим кроком до розбудови ефективної та сучасної міської інфраструктури [2].

Інформаційні технології відіграють ключову роль у функціонуванні розумного міста. Вони виконують три основні завдання:

1. Забезпечення швидких та безпечних каналів передачі даних між різними службами та громадянами.
2. Збір, обробка та передача даних для управління міським господарством.
3. Забезпечення зворотного зв'язку між адміністрацією міста та його жителями для оперативного реагування на проблеми.

Важливою частиною є також забезпечення безпеки, де технології використовуються для моніторингу вуличної ситуації, руху транспорту та пішоходів, а також для контролю стану комунальних мереж і аварійних ситуацій [3].

Мета концепції створення «розумного міста» полягає в оптимізації міського середовища, підвищенні якості життя громадян та забезпеченні сталого розвитку міських територій за допомогою сучасних технологій. Це не просто створення новітніх технологічних рішень для автоматизації міського управління, а також покращення взаємодії між громадянами та органами місцевої влади, підвищення ефективності використання ресурсів, а також забезпечення безпеки та зручності для мешканців міста.

Розумне місто має на меті не лише створення комфортних умов для життя, але й досягнення високого рівня економічної та екологічної ефективності, що дозволяє досягти збалансованого розвитку міських територій. Ось кілька основних цілей, що стоять перед концепцією розумного міста:

1. Покращення управління міським середовищем. Основною метою «розумного міста» є оптимізація управлінських процесів в місті через використання сучасних інформаційних технологій. Це включає інтеграцію різних міських систем і служб, таких як транспорт, енергозабезпечення, водопостачання, охорона здоров'я, освіта, безпека тощо. Автоматизація і цифровізація дозволяють значно знизити витрати на утримання інфраструктури, а також підвищити її ефективність [4].

2. Підвищення якості життя та комфортності проживання. Розумне місто спрямоване на забезпечення високого рівня якості життя для своїх жителів. Завдяки інноваційним технологіям можна зробити життя комфортнішим, зручнішим і безпечнішим. Це включає ефективне управління транспортом, забезпечення безпеки на вулицях, покращення доступу до медичних послуг, освіти та інших важливих соціальних послуг.

3. Економія ресурсів і збереження навколишнього середовища. Враховуючи зростання чисельності населення та збільшення навантаження на міську інфраструктуру, важливо забезпечити ефективне використання ресурсів – води, енергії, землі тощо. Розумні технології, такі як «розумні» будинки, «розумні» лічильники для води і енергії, системи збору і переробки відходів, дозволяють значно знизити витрати ресурсів та зменшити вплив на навколишнє середовище.

4. Забезпечення безпеки та громадського порядку. Одним з найважливіших завдань розумного міста є забезпечення безпеки його жителів. За допомогою інноваційних технологій можна стежити за ситуацією в громадських місцях, на дорогах, у транспорті. Камери відеоспостереження, системи фотофіксації порушень, датчики руху та інші засоби дають можливість оперативно реагувати на різноманітні інциденти, попереджати небезпечні ситуації та знижувати рівень злочинності [5].

5. Інтерактивність та взаємодія з громадянами. Розумне місто повинно бути орієнтоване на потреби своїх мешканців. Використання інформаційних технологій дозволяє створити ефективні канали комунікації між адміністрацією міста та громадянами. Це дозволяє оперативно отримувати зворотний зв'язок, враховувати потреби та проблеми жителів, проводити опитування та голосування для ухвалення важливих рішень.

6. Підвищення мобільності та транспортної доступності. Важливою складовою розумного міста є покращення транспорту та мобільності. Це включає впровадження «розумних» транспортних систем, які допомагають оптимізувати рух транспорту, зменшити затори, скоротити час подорожей та знизити рівень забруднення повітря. Крім того, технології можуть сприяти розвитку нових форм транспорту, таких як електричні велосипеди, каршерінг та автономні автомобілі.

7. Розвиток інклюзивних та доступних послуг. Одним з основних завдань є забезпечення рівного доступу до всіх послуг для кожного мешканця, включаючи людей з обмеженими можливостями, пенсіонерів, а також осіб, що проживають у віддалених або менш розвинених районах. Розумні технології дозволяють створювати спеціальні платформи для надання послуг, що враховують інтереси всіх верств населення [6].

Використання інформаційних технологій для досягнення цих цілей

У розумному місті інформаційні технології виконують три важливі функції:

1. Швидка та ефективна передача даних. Інтернет речей (IoT), сенсори та інші технології дозволяють зібрати велику кількість даних, що стосуються різних аспектів міського життя (транспорт, енергоспоживання, екологія тощо). Завдяки високошвидкісним комунікаціям інформація швидко передається відповідним службам, що дозволяє оперативно реагувати на зміну ситуації.

2. Збір та обробка даних для управлінських рішень. Міські служби використовують ці дані для прийняття рішень, що стосуються розвитку інфраструктури, управління ресурсами та планування міського розвитку.

3. Зворотній зв'язок з мешканцями. Інтерактивні платформи дозволяють громадянам подавати скарги, пропозиції та отримувати інформацію про міські послуги. Це забезпечує прозорість у діяльності міських органів влади та покращує взаємодію між адміністрацією та жителями.

Існує кілька підходів до класифікації «розумних міст», що базуються на етапах розвитку цієї концепції та ступені інтеграції технологій у міське середовище. Одним із найбільш відомих підходів є класифікація, запропонована експертом у сфері урбаністики Біллом Хатчінсоном. Він поділяє розумні міста на три основні версії: 1.0, 2.0 та 3.0 [7].

1. Розумне місто 1.0 (початковий етап). На цьому етапі розумне місто ще не має загальної стратегії розвитку, а технології використовуються ізольовано, без інтеграції між різними системами. Всі технології, що використовуються в місті, функціонують автономно, і лише окремі компоненти, такі як освітлення, моніторинг транспорту або паркування, оснащені «розумними» технологіями. Наприклад, впровадження сенсорів на паркувальних місцях або адаптивне освітлення на основі руху пішоходів.

2. Розумне місто 2.0 (розвиток інтеграції). На цьому етапі відбувається об'єднання раніше незалежних технологій та ініціатив. Розумне місто 2.0 має більш комплексну структуру, в якій різні компоненти міської інфраструктури (транспорт, енергоспоживання, вода, відходи) взаємодіють між собою. Наприклад, «розумні» транспортні системи можуть взаємодіяти з іншими міськими службами, забезпечуючи ефективне управління рухом та моніторинг забруднення навколишнього середовища.

3. Розумне місто 3.0 (максимальна інтеграція та інтелектуальні технології). Це наступний етап, на якому система стає повністю інтегрованою. Всі елементи міської інфраструктури стають частиною єдиної мережі, що автоматично обробляє дані в реальному часі. Місто буквально «просякнуте» інтелектуальними технологіями, які постійно оптимізують

управлінські процеси та покращують якість життя. Наприклад, у таких містах можуть функціонувати повністю автоматизовані системи контролю за енергоспоживанням та водопостачанням, управління транспортними потоками, системи охорони здоров'я та телемедицини.

Одним з прикладів успішної реалізації концепції «розумного міста» 3.0 є Сінгапур, який займає лідируючі позиції у світових рейтингах розумних міст. Завдяки національній смарт-програмі, яка інтегрує технології у всі аспекти життя міста, Сінгапур успішно реалізував такі ініціативи, як безпілотні транспортні засоби, «розумні» паркінги, телемедицина та інші інновації, що роблять місто безпечним, ефективним і комфортним для жителів.

Список використаних джерел:

1. Нікітенко Віталіна, Воронкова Валентина, Тупахіна Олена, Сорокіна Олександра. Європейські практики цифрового гуманізму у контексті глобальних викликів. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. Вип. 18(95). С. 52–64.
2. Воронкова В. Г. Виміри цифрового гуманізму: пошук гармонії між технологіями та людськими цінностями. *Теоретичні та праксеологічні аспекти реалізації психолого-педагогічних наукових досліджень в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 17 квітня 2024 року). Київ : ТОВ «Твори», 2024. С. 16–18.
3. Нікітенко Віталіна, Андрюкайтене Регіна, Воронкова Валентина. Становлення і розвиток концепції цифрового гуманізму за доби глобалізації і цифровізації. *Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства: історія, сьогодення, майбутнє* [Електронний ресурс] : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11 квіт. 2024 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. С. 25–28.
4. Воронкова В. Г., Кивлюк О. П. Відповідальне цифрове громадянство в епоху цифрових технологій. *Modern scientific strategies of development* : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2022. 349 p. С. 226–249.
https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/mono2022_dev_008.pdf
5. Кивлюк О. П., Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Цифрові права людини як вираження цифрових атрибутів: соціально-філософське обґрунтування. Освітній дискурс: збірник наукових праць / голов. ред. О. П. Кивлюк. Київ : ТОВ Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація». 2023. Випуск 44(4–6). С. 7–22.
6. Тетяна, Коломоєць, Наталя, Верлос, Віталіна, Нікітенко, Валентина, Воронкова. Цифрові права в умовах розвитку штучного інтелекту та глобалізації: виклики та можливості. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 19(96). P. 207–217.

7. Воронкова Валентина, Кивлюк Ольга, & Андрюкайтене Регіна. Еволюція від активного відповідального громадянства до цифрового в контексті критичного мислення: досвід країн ЄС. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 14(91). P. 23–34.

УДК 316.42

СУХЕНКО ВАЛЕРІЯ ВІТАЛІЇВНА,
здобувач другого магістерського рівня спеціальності 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: suhenkolera260@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-3197-4524

ЦИФРОВІ ПРАВА ЯК НОВІТНЯ ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО МІСТА

Актуальність теми. Стрімкий розвиток в економічній, соціальній і культурній сферах призвів до появи нової концепції сучасного міста. Одночасно з цим змінювалася і технологічна сфера в якій за останні 10 років відбулися масштабні зрушення. Таким чином, сучасний світ уже зробив перший крок до принципово нової технологічної, економічної та соціальної реальності. Проте, виклики, які стоять перед сучасним постіндустріальним суспільством, важко переоцінити. Йдеться про зміну глобального соціально-технологічного укладу, наслідком якого є поява нового виду прав – цифрових прав людини, які є продуктом цифрової еволюції в епоху інформаційних технологій. *Аналіз останніх досліджень* з даної теми представлений у вигляді обґрунтованих теоретичних аспектів «цифрових прав». *Метою роботи* є проаналізувати внесок вчених у вивчення такого поняття як «цифрові права»; аналіз і розгляд дефініцій поняття «цифрові права» та концептуалізація цифрових прав в умовах цифрового міста. Варто відзначити, що неоціненними для цього дослідження є праці про «цифрове суспільство», «цифрове місто» та «цифрові права» наступних науковців: В. Воронкової, О. Кивлюк, В. Нікітенко, Р. Олексенка, А. Череп, О. Череп, Т. Коломоєць, Н. Верлос, В. Андрущенко, Д. Левітіна, Г. Васильчука, О. Братасюка, Н. Ментуха, Р. Андрюкайтене, К. Денисенка, О. Тупахіної, О. Сорокіної та інших, чиї праці піднімають питання цифрових технологій та їх вплив на інноваційний світ.

Розглядаючи дефініцію «цифрові права», звертаємо увагу, що дане поняття виникло відносно недавно, тому єдиного тлумачення до цього визначення немає, як і відсутнє достатнє науково-теоретичне опрацювання. Як зазначають Т. Коломоєць, Н. Верлос, В. Нікітенко та В. Воронкова «цифрові права» – права людини в цифровому середовищі, яка має право на доступ до інтернету, який забезпечує можливість отримання інформації, спілкування, участі в соціальному, економічному та культурному житті [4, с. 209]. У своїй роботі авторки наголошують на тому, що кожна людина має право на доступ до інтернету, який розглядається як фундаментальний елемент участі у сьогоденному інформаційному суспільстві. Слушно зазначає Наталя Верлос, що, незважаючи на дискусійність визначеної проблеми, розвиток цифрових технологій реально впливає на розвиток конституційних прав людини, необхідність доктринального переосмислення та оптимізації нормативного врегулювання. Також авторка наголошує на необхідності виділення окремої групи «цифрових прав», до яких варто віднести: право на доступ до електронних пристроїв та телекомунікаційних мереж (Інтернет), право на захист персональних даних, право на інформаційне самовизначення (ідентифікацію), право на анонімність, право на забуття, право на вільну передачу та поширення інформації [2, с. 130]. В даній роботі висловлюється думка про можливість і необхідність реалізації фундаментальних прав людини модернізованих в умовах цифровізації. З іншої сторони деякі вчені такі як В. Володовська та М. Дворовий у своїй праці підкреслюють, що досліджувати поняття «цифрові права» необхідно не як окрему групу прав людини, а як умовну категорію, що охоплює особливості реалізації та гарантії захисту фундаментальних прав людини в Інтернеті, зокрема свободи вираження поглядів та права на приватність онлайн, оскільки Інтернет відіграє важливу роль у сучасному житті, виокремлення такої категорії допомагає краще систематизувати та вивчати потреби захисту прав людини в онлайні, окремі гарантії яких сьогодні розпорошені в рекомендаціях, резолюціях та інших актах міжнародних інституцій [3]. На думку Братасюка О. Б. і Ментуха Н. Ф. «цифрові права» – це окрема група прав людини, які пов'язані з використанням та втіленням в мережі Інтернет за допомогою спеціальних пристроїв (комп'ютерів, смартфонів тощо). До системи цифрових прав автори відносять: 1) право на доступ до Інтернету – полягає в тому, що кожен має право на рівний доступ і використання вільного та безпечного Інтернету; 2) свобода вираження поглядів онлайн – означає право вільно висловлювати свої погляди, шукати, отримувати та поширювати інформацію онлайн; 3) право на приватність і захист персональних даних – кожен має право на приватність онлайн та захист персональних

даних в Інтернеті (соціальних мережах, у заповненні Google-форм тощо); 4) право на свободу та особисту безпеку онлайн – реалізація цього права потребує механізму захисту від протиправних дій, тобто певні державні гарантії захисту від фізичного та психологічного насильства чи домагань, мови нетерпимості, нетолерантності та ворожнечі, дискримінації в онлайн-середовищі; держава має сприяти розвитку та функціонуванню безпечних Інтернет-технологій; 5) право на мирні зібрання, асоціації та/або використання електронних інструментів демократії – означає, що люди повинні мати свободу об'єднання та використовувати будь-які сервіси, вебсайти чи застосунки для створення, приєднання, мобілізації та участі в соціальних групах та асоціаціях; 6) право на цифрове самовизначення, або право відключатися від онлайну, або бути забутим в онлайні – людина як користувач у системі (соціальній мережі, форумі, онлайн обговоренні) вправі сама, на власний розсуд визначити ім'я (ідентифікатор) або іншу апріорну інформацію про неї, яку вона буде використовувати в системі [1, с. 59].

З огляду на вищезазначені дефініції поняття «цифрові права» можна дати таке уособлене визначення: «Цифрові права» – це право людини на законне використання комп'ютерів, електронних пристроїв і комунікаційних мереж, включаючи право на недоторканність приватного життя і свободу вираження поглядів у контексті нових цифрових технологій, зокрема, Інтернету. Щодо концептуалізації поняття «цифрові права» в умовах цифрового міста то, у своїй роботі О. Кривлюк, В. Воронкова та В. Нікітенко визначають, що цифрові права людини належать до прав, пов'язаних із цифровим життям, якими люди користуються в епоху цифрових технологій. Ядром цифрових прав людини є права, пов'язані з людською гідністю, рівністю, свободою та здібностями у цифровій сфері, рівним використанням цифрових технологій, спільним використанням плодів цифрової революції без дискримінації та захист від наслідків використання цифрових технологій. [5, с. 17]. З огляду на те, що ці права належать до четвертого покоління прав людини, міжнародне право перебуває лише на стадії розробки організаційно-правових засад реалізації цих прав, а національне законодавство не закріплює ці права на конституційному рівні.

На завершення важливо підкреслити, що в сучасному світі електронні засоби масової інформації та інтернет-ресурси, до яких вони надають доступ, відіграють значну роль у повсякденному житті людей. Тому гостро постає питання правового регулювання цифрових прав. Мало хто може уявити своє життя без цифрових пристроїв, які є способом та інструментом отримання інформації, а для деяких це обов'язковий атрибут для отримання прибутку. Тому гостро постає питання правового регулювання

цифрових прав у найкоротші терміни. Вагомим внеском у вирішення цієї проблеми рішенням було б закріплення на конституційному рівні базових цифрових прав або включення цих прав у профільне законодавство, а також нагальним є розроблення ефективних механізмів для реалізації та захисту цих прав.

Список використаних джерел:

1. Братасюк О. Б., Ментух Н. Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 10. С. 58–61.
2. Верлос Н. В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права.* 2020. № 2. С. 129–133.
3. Володовська В., Дворовий М. Права людини онлайн: Порядок денний для України. Київ : ГО «Лабораторія цифрової безпеки», 2019. 56 с.
4. Коломоєць, Т., Верлос, Н., Нікітенко, В., Воронкова, В. (2024) Цифрові права людини в умовах розвитку штучного інтелекту та глобалізації. *Humanities studies.* Вип. 20(97). С. 207–217. URL: https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-24
5. Кивлюк О. П., Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Цифрові права людини як вираження цифрових атрибутів: соціально-філософське обґрунтуваня. *Освітній дискурс* : збірник наукових праць / голов. ред. О. П. Кивлюк. Київ : ТОВ Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація», 2023. Вип. 44(4–6). С. 7–22.

СЕКЦІЯ 5
ЦИФРОВИЙ ГУМАНІЗМ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ І ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Модератори секції: Нікітенко Віталіна – д.філос.н., проф.,
Грамчук Марина – здобувач вищої освіти спеціальності «Філософія».

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-447-7-5

УДК 004.9:930.85

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

КИВЛЮК ОЛЬГА ПЕТРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософії та психології
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Київ, Україна)
E-mail: panyolga@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7900-9299 (м. Київ)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦИФРОВИХ ГУМАНІТАРНИХ НАУК ЯК НОВИЙ ВИМІР ТА МОЖЛИВОСТІ ЦИФРОВОГО ГУМАНІЗМУ

“Digital Humanities” англійською мовою – це Digital Humanities, також перекладається як “Digital Humanities” або “Digital Humanities”, скорочено “DH”.

Як нова дисципліна, цифрові гуманітарні науки стають дедалі помітнішою і постійно розвиваються. Її концепції все ще змінюються, розширюються та розвиваються. З сучасного погляду немає єдиного визначення цифрових гуманітарних наук. Більшість вчених та дослідників вважають, що дати точне визначення цього поняття складно.

На різних онлайн-ресурсах можна побачити, що є десятки пов'язаних визначень цифрових гуманітарних наук. Історичний контекст розвитку цифрової гуманітарної науки вже сформувався та її основні конотації щодо закріпилися. а також демонструють трансцендентні тенденції. Тенденція відкритості стає дедалі ширшою, а перспективи її застосування та розвитку дуже широкі. Тому настав час зробити деякі висновки з цього приводу. Хоча концепцію та визначення «цифрових гуманітарних наук» важко визначити, ми можемо знайти приголомшливу різноманітність концепцій та визначень в Інтернеті та в різних наукових працях. Згідно з визначенням «Оксфордського словника англійської мови», Digital Humanities може мати як однину, так і множину, але зараз люди частіше використовують множину.

Коротше кажучи, цифрові гуманітарні науки належать до застосування обчислювальних інструментів та методів в академічній галузі традиційних гуманітарних наук, таких як література, історія та філософія. Це визначення стисле і конкретне, у ньому викладаються основні характеристики цифрових гуманітарних наук, але воно не є всеосяжним. Вікіпедія об'єднує відповідні визначення Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі (UCLA) та Університетського коледжу Лондона (UCL) і передбачає, що цифрові гуманітарні науки є перетином обчислювальних або цифрових технологій та гуманітарних дисциплін. Це сфера академічних досліджень. (напрямок), і включає систематичне використання цифрових ресурсів у гуманітарних науках, а також рефлексує над цим використанням [4].

Дане поняття доповнює недоліки попереднього визначення, наголошує на міждисциплінарному характері, а також згадує роздуми про використання даного цифрового ресурсу. Однак як поняття його вираз не дуже чіткий, особливо неясно «осмислення цього використання». Австралійський національний університет (ANU) має чітке визначення та вважає, що цифрові гуманітарні науки – це міждисциплінарна галузь досліджень, розташована на стику гуманітарних наук та комп'ютерних технологій. Його мета – вивчити, як цифрові технології можуть бути використані для покращення та перетворення мистецтва та науки. соціальні науки У той же час він також використовує традиційні гуманістичні методи для аналізу сучасних цифрових артефактів та вивчення сучасної цифрової культури [5].

Слід відмітити, що це визначення є повнішим, у ньому згадуються два аспекти цифрових гуманітарних наук. Однак, крім того, що воно недостатньо коротке, у ньому також згадується «соціальна наука», яка не зустрічається у більшості визначень цифрових гуманітарних наук і також включена до них. деякі визначення, проти чого заперечують вчені у галузі цифрових гуманітарних наук [6]. В академічних колах погляди Роберто А. Намиста, відомого як «батько цифрових гуманітарних наук», природно, привертають велику увагу.

Цифрові гуманітарні науки походять від «гуманітарних обчислень». Буса вважає, що цифрові обчислення – це втілення автоматизації, яка аналізує різні можливості людського самовираження. Він використовує людські висловлювання, тому що це дуже витончена гуманістична (і гуманітарна) поведінка. Він вибрав найширше значення слова, що охоплює суміжні галузі гуманітарних наук від музики до драматургії, від дизайну та живопису до фонетики, але його ядром залишається дискурс письмових текстів. Позиція Буси виходить із зародження цифрових гуманітарних наук, але уточнює гуманістичні властивості цифрових гуманітарних наук у сенсі і підкреслює важливість у яких літератури і мистецтва.

Сьюзен Шрайбман, головний редактор журналу Digital Humanities Guide та інші, пояснили, що цифрові гуманітарні науки з самого початку використовували інформаційні технології для висвітлення історичних записів людини (людських записів), а також для розуміння історичних записів людини. технологій. Це пояснення здається поетичним і включає всю людську літературу, але воно підкреслює інтерактивні відносини між інформаційними технологіями та людьми Слід зазначити, що завдяки публікації "Digital Humanities Guide" (2004 р.) термін «цифрові гуманітарні науки» швидко замінив «гуманітарні обчислення» і став синонімом міждисциплінарних досліджень, що зароджуються, які почали швидко поширюватися по всьому світу.

Погляди Шрайбмана та інших узгоджуються з поглядами Ганни Бердик та інших у їхній книзі «Цифрові гуманітарні науки», що найголовніший зміст так званих цифрових гуманітарних наук полягає у поєднанні «цифрових» та «гуманітарних наук». На цьому етапі основні концепції цифрових гуманітарних наук готові проявитися.

Цифрові гуманітарні науки – це дисципліни, яка застосовують нові технологічні інструменти та методи до традиційного викладання гуманітарних наук, наукових досліджень, надання послуг та іншої творчої роботи. У свою чергу, дослідники цифрових гуманітарних наук також використовують традиційне гуманітарне дослідницьке мислення та методи, щоб розмірковувати про застосування та цінність цифрових гуманітарних

наук. Існує двосторонній зв'язок між «цифровими» та «гуманітарними науками».

По-перше, генерація та застосування нових технологій перетворили традиційні гуманітарні науки, породивши цифрові гуманітарні науки та одночасно розширивши нові види гуманітарних наук; Що стосується традиційного гуманітарного мислення та методів дослідження, ми можемо спостерігати, вивчати, ставити під сумнів і навіть критикувати глибокий вплив цифрових гуманітарних наук на культурні традиції та цифрову культуру. Завдяки вищенаведеному базовому об'єднанню концепцій ми можемо приблизно побачити чотири основні характеристики цифрових гуманітарних наук. Насамперед цифрові гуманітарні науки – це продукт поєднання мистецтва, технологій та науки.

Поєднання гуманітарних наук та обчислювальної техніки чи інформаційних технологій зруйнувало надзвичайно жорсткі бар'єри минулого між мистецтвом та наукою, а також між гуманітарними науками та технологіями та вступило до нового етапу взаємної співпраці та загального розвитку.

По-друге, цифрові гуманітарні науки є міждисциплінарними та міждисциплінарними. Оскільки гуманітарні науки включають різні галузі, такі як мова, література, історія, філософія у поєднанні з комп'ютерними чи інформаційними технологіями, які часто виходять за рамки одного предмета та переходять до міждисциплінарних досліджень.

По-третє, це змінило засоби виробництва, збереження та поширення традиційних гуманітарних знань. У минулому гуманітарні дисципліни покладалися виключно або головним чином на друковані тексти для завершення та отримання визнання. Впровадження цифрових інструментів та методів справило революцію у гуманітарних дисциплінах. Нарешті цифрові гуманітарні науки дозволяють традиційним гуманітарним дисциплінам відіграти несподівану роль.

В епоху, коли переважають предмети STEM (наука, технологія, інженерія та математика), в епоху, коли процвітає матеріалізм, і в епоху, коли люди постійно женуться за матеріальним комфортом, цінність та значення гуманітарних наук дедалі більше сумніваються. Постійний розвиток цифрових гуманітарних наук дозволив традиційним гуманітарним наукам знайти своє місце в пустелі технологічного світу, виявити свою суб'єктивну ініціативу, розширити нові галузі викладання та досліджень, а також дозволив традиційним гуманітарним наукам відігравати важливішу роль. В інформаційну епоху часи вступили у новий етап розвитку. п'ять стадій розвитку.

Цифрові гуманітарні науки – продукт часу та відображення нової епохи. Хоча цифрові гуманітарні науки є новою дисципліною, вони

виникли з гуманістичних обчислень, а історію їх розвитку можна простежити 70 років тому, 1949 року, невдовзі після народження електронних комп'ютерів (1946).

За останні 70 років цифрові гуманітарні науки пройшли п'ять історичних періодів та п'ять етапів розвитку. Перші чотири етапи розвитку були названі вченим у галузі цифрових гуманітарних наук Сьюзен Хокей. У статті, написаній у 2003 році та опублікованій у 2004 році, вона узагальнила історію розвитку цифрових обчислень та цифрових гуманітарних наук, розділивши їх на чотири історичні періоди [10].

Перший етап – початковий етап (1949 – початок 1970-х рр.). У цей період піонер Буса та його команда співпрацювали з IBM та успішно створили понад 10 мільйонів слів латинських творів відомого італійського філософа та богослова святого Фоми Аквінського (1225–1274). Було складено покажчик під назвою "Index Thomisticus". Це епохальне досягнення поєднало текст із комп'ютером і значно сприяло застосуванню комп'ютерів у галузі лінгвістики. З того часу цей тип досліджень поступово поширився на такі галузі, як література та історія.

Другий етап – період консолідації (з 1970-х до середини 1980-х років). Цей етап є періодом, коли комп'ютери поступово стають популярними в західному світі. У європейських та американських країнах було проведено безліч академічних семінарів. Вчені-гуманітарії та вчені-комп'ютерники поступово об'єднали свої зусилля, зосередивши увагу на створенні лінгвістичних корпусів та їх збереженні. та супровід текстів. Здійснено ефективну розробку та просування.

Третій етап – новий період розвитку (з середини 1980-х до середини 1990-х років). На цьому етапі стали з'являтися персональні комп'ютери, що спонукало багатьох західних вчених-індивідуалів увійти до сфери цифрових гуманітарних досліджень за допомогою електронних, зручних, ефективних та інноваційних методів. У цей період почали з'являтися гуманістичні групи електронної пошти, особливо у країнах, поступово створюючи академічне співтовариство цифрових гуманітарних наук.

Четвертий етап – епоха Інтернету (з початку 1990-х по 2003 рік) [11]. Цей етап вже є періодом, коли західний «Інтернет» поступово широко використовується та поступово дозріває. Оскільки графічний інтерфейс комп'ютерів та гіпертекст можуть використовуватися всіма, будь-який вчений-гуманітарій може втрутитися в ці ресурси, тим самим у кіберпросторі з'являється велика кількість архівів. «З'явилися академічні теми та результати досліджень. Вчені, редактори, бібліотекарі, програмісти тощо або співпрацюють, або працюють незалежно, але велика кількість вчених займається цифровими гуманітарними дослідженнями [12].

Цифрові гуманітарні науки вступили в новий етап історичного розвитку, Період з початку 2000-х років до сьогодні є надзвичайно активним етапом для цифрових гуманітарних наук. Його з таким самим успіхом можна назвати зрілим періодом цифрових гуманітарних наук. У цей п'ятий період цифрові гуманітарні науки досягли зрілої та просунутої стадії. На цьому етапі знаковою подією стала конференція Американської асоціації сучасної мови, що відбулася у Філадельфії у 2009 році. На цій конференції «цифрові гуманітарні науки» стали гарячою темою і вчені в галузі цифрових гуманітарних наук були надзвичайно активними. Ця конференція повністю змінила історичний статус цифрових гуманітарних наук США [13]. З того часу цифрові гуманітарні науки стали помітною дисципліною.

Саме в цей період одна за одною народжувалися міжнародні та національні цифрові гуманітарні організації з країн Сходу та Заходу, тривали наукові конференції, а теми змінювалися з кожним днем. Зокрема, у західних університетах, таких як Європа та США, з'явилися спеціальності бакалаврату, магістратури та навіть докторантури у галузі цифрових гуманітарних наук. Різні теми досліджень та супутні проекти в галузі мистецтва виникають одна за одною, а межі цифрових гуманітарних наук значно розширилися.

Цифрові гуманітарні організації зараз з'являються у всьому світі. За даними Міжнародного альянсу цифрових гуманітарних організацій (ADHO), нині у світі діють понад 183 установи чи проекти під назвою «цифрові гуманітарні науки» [14]. У той же час існує безліч установ та організацій в університетах по всьому світу, таких як Стенфордський університет, Массачусетський технологічний інститут та Каліфорнійський університет у Лос-Анджелесі у США; Королівський коледж Лондона у Великій Британії, у Японії, Канаді та Австралії. у тому числі Пекінський та Тайванський університет на Тайвані, в університетах та інших вищих навчальних закладах створено інститути цифрових гуманітарних досліджень. У той же час з'явилися нові академічні журнали з цифрових гуманітарних наук, які не лише розповсюджують у світі концепції та методи цифрових гуманітарних наук, а й розповсюджують результати відповідних досліджень [15].

Спеціальність Цифрові гуманітарні науки Королівського коледжу Лондона (KCL) була заснована на початку 1970-х років. Вона є ранньою, комплексною за спеціальностями, високого рівня та не має аналогів у світі. Спеціальність «Цифрові гуманітарні науки» факультету цифрових гуманітарних наук KCL займає перше місце у Великій Британії та є спеціальністю світового рівня. Департамент має багато супутніх дослідницьких проектів, лише понад 30 великих проектів, включаючи проект

з Королівським оперним театром зі створення мобільних додатків для обслуговування департаменту мистецтва та культури. Ці проєкти наголошують на повній співпраці з іншими відділами, очевидно, мають міждисциплінарний характер, а також здійснюють міжнародне співробітництво з вітчизняними та міжнародними організаціями чи університетами.

Цифрові гуманітарні науки та нові професії сьогодні знаходяться на перетині технологій та гуманітарного знання. Цифрова гуманітаристика охоплює професії, які виникають у результаті інтеграції технологій, таких як аналіз даних, програмування, створення цифрових архівів, з гуманітарними дисциплінами: історією, філологією, культурологією та іншими. Деякі приклади таких професій: цифровий архіваріус; фахівець із візуалізації даних; аналітик культурних даних; розробник цифрових платформ для гуманітарних проєктів; гуманітарний дата-інженер, які визначають майбутнє гуманітарних наук.

Список використаних джерел:

1. Нікітенко Віталіна, Воронкова Валентина, Тупахіна Олена, Сорокіна Олександра. Європейські практики цифрового гуманізму у контексті глобальних викликів. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. Вип. 18(95). С. 52–64. DOI https://doi.org/10.32782/hst-2024-18-95-06. URL: http://humstudies.com.ua/article/view/299852/292360

2. Воронкова В. Г. Виміри цифрового гуманізму: пошук гармонії між технологіями та людськими цінностями. *Теоретичні та праксеологічні аспекти реалізації психолого-педагогічних наукових досліджень в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 17 квітня 2024 року). Київ : ТОВ «Твори», 2024. С. 16–18.

3. Нікітенко Віталіна, Андрюкайтене Регіна, Воронкова Валентина. Становлення і розвиток концепції цифрового гуманізму за доби глобалізації і цифровізації. Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства: історія, сьогодення, майбутнє [Електронний ресурс] : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11 квіт. 2024 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. С. 25–28. ISBN 978-966-918-119-0. DOI: 10.31617/k.knute.2024-04-111. URL: https://knute.edu.ua/blog/read/?pid=47104

УДК 004.7:316.7

КОЛОМОЄЦЬ ІРИНА ВАСИЛІВНА,
здобувач вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» третього освітнього рівня
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: Kolomoets.i@ukr.net

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

ЦИФРОВИЙ ГУМАНІЗМ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ТА БАЛАНСУ МІЖ АВТОМАТИЗАЦІЄЮ ТА ЛЮДЯНІСТЮ: ШЛЯХ ДО ГАРМОНІЇ

Тема «Цифровий гуманізм у процесі взаємодії та балансу між автоматизацією та людяністю: шлях до гармонії» відображає складний і багатогранний процес, який намагається знайти оптимальний баланс між розвитком цифрових технологій і збереженням людських цінностей та гідності. Цифровий гуманізм проголошує відновлення центральної ролі людей у машинах та технологіях, ініціюючи «відродження» культури, відносин та етики. Він не перетворює людей на машини і не відводить машинам роль людей. Цифровий гуманізм визнає специфіку людини та її здібностей, використовуючи цифрові технології їхнього посилення, а чи не обмеження. Цифровий гуманізм балансує між утопією та антиутопією, розглядаючи використання технологій для служіння людям та їхнім потребам. Це стосується не тільки сфер виробництва та економіки, а й медицини, наукових досліджень та всієї діяльності, що сприяє добробуту суспільства. Цифровий гуманізм проголошує відновлення центральної ролі людей у машинах та технологіях, ініціюючи «відродження» культури, відносин та етики. Він не перетворює людей на машини і не відводить машинам роль людей. Цифровий гуманізм визнає специфіку людини та її здібностей, використовуючи цифрові технології їхнього посилення, а чи не обмеження [1].

Цифровий гуманізм розглядає використання технологій для служіння людям та їх потребам. Це стосується не тільки сфер виробництва

та економіки, а й медицини, наукових досліджень та всієї діяльності, що сприяє добробуту суспільства. Цифровий гуманізм, наслідуючи культурну тенденцію, що носить його назву, ставить людину в центр всесвіту, одночасно вітаючи цифрові технології з повним розумінням їх обмежень і потенціалу. Ця нова парадигма підтримується суспільством, яке постійно змінюється, сприяючи розвитку нових компаній та стартапів, які, у свою чергу, використовують технології для розвитку свого бізнесу та розширення своїх організацій. Таким чином, «цифровий гуманізм» пропонує ретельний аналіз відносин людини та машини у всіх їх аспектах наших відносин, нашого способу життя, і в результаті цього всі наші бізнес-моделі та методи управління були перетворені. У дослідженні, проведеному McKinsey & Company стверджується, що близько половини поточних робочих місць буде автоматизовано протягом наступного десятиліття через швидкий розвиток цифрових технологій, передбачає, що багато з цих робочих місць будуть освоєні новими професіями [2].

Цифрова революція не руйнує світ праці, вона неминуче змінює його життя. Ці машини замінюють функції людей у складних, повторюваних операціяхь, простих у виконанні задачах, люди несуть відповідальність за управління найбільш складними завданнями, тими, які важко автоматизувати. Враховуючи, що всі ці зміни наражають на ризик як людський, так і технологічний капітал, цифровий гуманізм стикається з проблемою налаштування цифровізації так, щоб вона могла щось зробити для гуманізації світу, зробивши його кращим. Традиційні технології «забезпечують матеріальну основу для сучасності» [3], тоді як інформаційні технології руйнують цю матеріальну основу, а національне управління та соціальне управління трансформуються у цифрове управління. Структура відносин, поведінкові моделі, робочі механізми між цифровим урядом і цифровими громадянами повинні спиратися на платформи, дані та алгоритми, що надає нові цифрові атрибути. Цифрова форма інтерпретує цифрову логіку, таку як використання даних та захист прав, алгоритмічне адміністрування та цифрова демократія, функції платформи та логіка регулювання. Ці державні, соціальні та приватні цифрові повноваження та цифрові права демонструватимуть рухливість кордонів завдяки диверсифікованому та заснованому на сценаріях підтвердженню прав на дані.

Цифровий гуманізм – це філософський підхід, який акцентує увагу на гуманістичних принципах в умовах швидкого розвитку технологій, зокрема штучного інтелекту, автоматизації та цифровізації. Це означає, що в процесі технологічного прогресу повинна зберігатися і навіть посилюватися увага до людських цінностей, етики, права та соціальних відносин. Цифровий гуманізм прагне забезпечити, щоб технології не ставали

самоціллю, а служили на користь людині та її розвитку. Автоматизація в цьому контексті є основною рушійною силою цифрової трансформації, що охоплює різні сфери життя: від промисловості та бізнесу до освіти та охорони здоров'я. Вона дозволяє підвищити ефективність, знизити витрати та створити нові можливості. Проте автоматизація також ставить нові виклики для соціуму, зокрема щодо збереження робочих місць, етики в рішенні, яке приймають автоматизовані системи, та управління соціальними наслідками цієї трансформації.

Людяність в цьому контексті передбачає необхідність збереження основних людських якостей, таких як емпатія, взаєморозуміння, етичність та гідність, навіть у середовищі високих технологій. Ідея балансу полягає в тому, щоб автоматизація не замінила людський фактор, а доповнила його, сприяючи кращому і більш справедливому суспільству. Шлях до гармонії в цьому контексті є прагненням до того, щоб технологічний прогрес відбувався в такому руслі, яке зберігає баланс між досягненнями у сфері технологій та потребою в етичному і гуманістичному управлінні цими досягненнями. Це вимагає розробки нових підходів до регулювання використання технологій, їх інтеграції в суспільство та навчання людей використовувати їх на користь розвитку особистості, інформаційної культури та соціуму в цілому [4].

Отже, тема ставить за мету дослідження того, як можна досягти гармонії між розвитком цифрових технологій і збереженням людських цінностей, щоб автоматизація служила не лише економічним, а й гуманістичним цілям.

Список використаних джерел:

1. Нікітенко Віталіна, Воронкова Валентина, Тупахіна Олена, Сорокіна Олександра. Європейські практики цифрового гуманізму у контексті глобальних викликів. *Humanities studies :* Collec. tion of Scientific Papers. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. Вип. 18(95). С. 52–64.

2. Воронкова В. Г. Виміри цифрового гуманізму: пошук гармонії між технологіями та людськими цінностями. *Теоретичні та праксеологічні аспекти реалізації психолого-педагогічних наукових досліджень в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 17 квітня 2024 року). Київ : ТОВ «Твори», 2024. С. 16–18.

3. Нікітенко Віталіна, Андрюкайтене Регіна, Воронкова Валентина. Становлення і розвиток концепції цифрового гуманізму за доби глобалізації і цифровізації. *Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства: історія, сьогодення, майбутнє* [Електронний ресурс] : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11 квіт. 2024 р.) / відп. ред. А. Кравченко. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. С. 25–28.

4. Коломоєць І. В. Інформаційна культура особистості циіфрового міста. *Теоретичні та праксеологічні аспекти реалізації психолого-педагогічних наукових досліджень в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 17 квітня 2024 року). Київ : ТОВ «Твори», 2024. С. 120–123.

УДК 004.738.5

КРИВЕГА ЛЮДМИЛА ДМИТРІВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри філософії,
публічного управління і соціальної роботи
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: ukra29@i.ua
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-4122-6183

СУХАРЕВА КАТЕРИНА ВОЛОДИМИРІВНА,
к.філос.н., доцент кафедри бізнес-адміністрування
та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: esuhareva030@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-3994-2869

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ МИСТЕЦТВА: ІННОВАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Інформатизація та цифровізація виступають основними тенденціями розвитку мистецтва як важливої складової сучасної світової культури. Можна виокремити і такі тенденції як: розширення меж мистецтва, об'єктів естетичного відношення; радикальне розширення творчих кордонів і через них розрив із традиційними очікуваннями публіки від мистецтва; зміна інтересу в некласичній естетиці з питань метафізики мистецтва до галузі арт-практик; естетізація прекрасного та естетизація потворного як дві суперечливі парадигми сучасності; застосування в художньому просторі і практиці безлічі інтерпретацій творів мистецтва; поняття краси вже не є основним в сучасних нових художніх практиках.

Отже, цифрова реальність стає новим простором для сучасного мистецтва, для виникнення його нових форм та жанрів, стає особливим засобом його існування та розповсюдження. Цифрова людина в сучасному цифровому суспільстві потребує вже духовної естетичної їжі не тільки в класичному офлайн вигляді, а й вже все більшою мірою в цифровому форматі [1].

Які проблеми породжує цифровізація мистецтва?

По-перше, оцифровка артефактів мистецтва породжує проблему втрати його автентичності. Змінюються на цифрові та віртуальні способи створення та існування мистецтва, митець більше не може вважатися єдиним творцем та автором певного артефакту. У цифровому просторі знищуються кордони між автором та реципієнтом. Кожен користувач творів мистецтва, незалежно від рівня його освіти, творчих здібностей та рівня фантазії отримує можливість змінювати початкову форму та задум автора. Це обумовлює втрату мистецтвом своєї неповторності, онтологічної самобутності та естетичної значущості в очах користувачів. Можливості сучасного рівня цифровізації мистецтва дозволяє

По-друге, мистецтво у всіх його формах і видах стає більш доступним, легшим для сприйняття. Виникає дискусійне питання про природу самої цифрової репродукції: чи є цифрова копія витвором мистецтва, чи це новий творчий продукт, який втрачає статус оригінала-шедевра? Пропонується точка зору, що в результаті оцифрування творів мистецтва виходить новий продукт, і він вже має інший культурний код і має інші характеристики по відношенню до оригіналу.

По-третє, цифрова репродукція мистецтва веде до виникненні феномену комерціалізації, залучення мистецтва у сферу інтересів шоу-бізнесу. Відбувається зміна класичної естетичної аксіологічної парадигми. Це проявляється у відмові арт-практик від естетичного ідеалу, залежності естетичного судження від інтенсивності естетичного досвіду, а також у нівелюванні класичних критеріїв естетичного смаку та естетичного виховання. Нові критерії естетичної оцінки арт-практик визначаються інституційно (кураторство), вони комерційно та конвенційно обумовлені, розташовуються в контексті певних установок естетичного сприйняття та естетичної точки зору на арт-об'єкт.

Підкреслимо, що сучасний світ характеризується турбулентністю, глибокими трансформаціями та конфліктами. Криза класичної парадигми естетики як теоретичного осмислення мистецтва викликала розповсюдження постмодерністської естетики, яка викликана стрибком науково-технічної революції, техногенними змінами довкілля та розширенням інформаційного поля та процесів цифровізації, загострила проблему естетизації соціокультурної реальності. Концепт «естетизація» використовується для позначення певного ставлення до дійсності, при якому предмети створюються та розглядаються з естетичної точки зору, і основним фактором естетичної оцінки предмета стають властивості його форми (і це головне в оцифровці творів мистецтва) зі зменшенням уваги до внутрішнього змісту. При цьому, разом із визнаними позитивними

сторонами, такими як естетизація міського простору та промислова естетизація, це явище має і неоднозначно сприймані аспекти. Одним з таких аспектів є включення в процес цифровізації феноменів, які з позицій класичної естетики розуміються як потворні. Чітко простежується тенденція, коли в сучасній художній діяльності прямо звертають увагу на негативні явища, потворні, жахливі та огидні особливості навколишнього світу та роблять їх предметом естетичної насолоди в оцифрованому мистецтві.

Щодо *наслідків цифровізації мистецтва*, то відзначимо наступне. Швидкий та безперервний розвиток цифрових технологій уможливлює масштабну трансформацію художніх образів та їх необмежене тиражування. У цифровому середовищі відбувається *масовізація мистецтва.* Це обумовлено у суспільстві «епохи цифри» поширеним розумінням споживання творів мистецтва як товару чи рекламу. З'являються нові форми трансляції творів мистецтва завдяки цифровим технологіям і вони активно використовуються в музеях, художніх галереях, виставкових просторах, театрах, культурних та виконавчих центрах. Віртуальні екскурсії, відвідування спектаклів, концертів можна здійснити майже по всім світовим мистецьким центрам в зручний для глядача час, без затрат на квиток, одяг та подорож до осередків культури. Поява таких цифрових технологій як Інтернету, соціальних мереж, різноманітних чатів, множини різних тематичних додатків (і вони постійно розвиваються і вдосконалюються) робить можливим не тільки оцифрування творів мистецтва та їх тотальне поширення, а й їх трансформацію, зміну користувачами, які перетворюються в творців, але це призводить до втрати смислів,закладених автором, бо перетворений користувачем твір може змінюватися до невпізнання і мати множину тлумачень.

Цифровізація мистецтва сприяла появі такого феномена як *кібермистецтво,* яке можна тлумачити як особливу форму створення творів мистецтва за допомогою технологій, що знаходяться за рамками особистісної свідомості художника і які засновані на використанні згенерованих штучним інтелектом формул і алгоритмів. Твори кібермистецтва можуть створюватися людиною за допомогою технологій, а можуть і вже зовсім без людини– самим алгоритмом. Вже існують нейромережі та алгоритми, які можуть створювати твори мистецтва або, принаймні, брати участь у цьому процесі, наприклад малювати картини,заставляти їх «оживати», посміхатися вам, писати вірши та музику на задані теми. Є нейромережі, що роблять зображення об'єктів яскравішими, розпізнають об'єкти та текстури, і може перетворити фотографію на картину або показати як би людина з картини виглядала зараз. Використання в цифровізації мистецтва новітніх технологій на основі домінування в цифровому суспільстві

ринкових відносин призводить до сприйняття творів мистецтва як товару, щ має такі характеристики як ціна та престижність. Завдяки цифровізації мистецтва відбувається його масштабна трансляції та нові трансформації.

Процес цифровізації мистецтва обумовив низку філософських дискусій по таким питанням як:

– чи не приведе цифровізація мистецтва до його десакралізації та деформації початкових смислів творів видатних митців;

– яка роль автора у створенні творів мистецтва та техніки як засобу створення та розповсюдження артефактів;

яка роль глядача у процесі споживання твору мистецтва.

Підсумовуючи аналіз досліджуваної проблеми зазначимо наступне. Цифровізація і цифрова реальність – це нове поле для існування мистецтва. Цифровий культурний «поворот» істотно змінив практично всі аспекти екзистенції мистецтва, додав нові форми і жанри, способи масового розповсюдження і широкого доступу населення до творів світового мистецтва. Художні образи як класичного, так і сучасного мистецтва на цифрових платформах та в соціальних мережах стають частиною повсякденної культури користувачів нарівні з особистими фотографіями, творчими доробками та рекламою. Але цифровізація спонукала створення оригінальних творів мистецтва, його нових видів (кібермистецтво).

Список використаних джерел:

1. Nikitenko V., Voronkova V., Oleksenko R., Andriukaitiene R., Pyurko V., & Khrystovoi D. (2024). El concepto de impacto de la Inteligencia Artificial en la Educación Artística: nuevos horizontes para la creatividad, el cambio social, la innovación y el enriquecimiento cultural. (Концепція впливу штучного інтелекту в художній освіті: нові горизонти для творчості, соціальних змін, інновацій та культурного збагачення.) *Interacción Y Perspectiva*, 15(1), 153–170. https://doi.org/10.5281/zenodo.14031656

УДК 004.4165121174.7

МАР'ЄНКО ВІКТОРІЯ ЮРІЇВНА,
здобувач вищої освіти третього освітнього рівня спеціальності 033 «Філософія»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: marienko1987v@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7727-2579

ФІЛОСОФІЯ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ІКТ) НА ЛЮДИНУ

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стали одним із ключових факторів трансформації сучасного суспільства. Вони впливають не лише на економіку, політику, освіту чи культуру, але й значно змінюють саму людину, її соціальні зв'язки, способи мислення та поведінку. Соціально-філософський аналіз дозволяє розкрити сутність цього впливу та окреслити як позитивні, так і негативні аспекти. ІКТ використовуються для економічного, соціального та міжособистісного спілкування і взаємодії. ІКТ сильно змінили роботу, спілкування, навчання і спосіб життя людей. Ба більше, ІКТ продовжують робити революцію в усіх сферах людської діяльності: перші комп'ютери, а тепер і роботи колись виконували багато завдань за людей. Наприклад, коли комп'ютер відповідає на телефонний дзвінок і скеровує його на відповідну персональну відповідь, тепер бот може не лише відповісти на телефонний дзвінок, а й швидше та ефективніше опрацювати запит на обслуговування того, хто телефонує [1].

Значення ІКТ для економічного розвитку і зростання бізнесу настільки величезне, що вони поклали початок тому, що багато хто вважає четвертою промисловою революцією. Інформаційні та комунікаційні технології також сприяють широким змінам у суспільстві, оскільки люди переходять від особистої, особистої взаємодії до цифрового простору. Цю нову епоху часто називають цифровою епохою. Однак, незважаючи на всі свої революційні аспекти, можливості ІКТ не є однорідними. Простіше кажучи, багатші країни і більш заможні люди мають більше можливостей і, отже, можуть краще скористатися перевагами і можливостями, що надаються інформаційними та комунікаційними технологіями. ІКТ змінюють способи, якими людина сприймає себе і світ, зокрема, формування цифрової ідентичності включає онлайн-активність (соціальні мережі, блоги, віртуальні спільноти) стає важливим компонентом самовизначення людини.

Розмиття меж між приватним і публічним сприяє «прозорості» особистого життя, що впливає на самовідчуття та свободу вибору.

Доступ до глобальної інформації сприяє злиттю локальних і глобальних ідентичностей, але також може спричинити втрату національної та культурної самобутності. Розширення комунікаційних можливостей ІКТ дають змогу підтримувати зв'язки з людьми по всьому світу сприяє культурному обміну та співпраці, а онлайн-спілкування замінює традиційні форми взаємодії, змінюючи структуру соціальних зв'язків і формуючи нові типи соціальних спільнот. Віртуальне спілкування часто не компенсує відсутність фізичної присутності, що може посилювати відчуття самотності [2].

Постійний потік короткої інформації змінює здатність людини до глибокого аналізу та концентрації, людина все частіше сприймає інформацію як товар, що змушує людину змінювати її соціальні ролі та спосіб мислення. Соціально-філософський аналіз цих змін дозволяє оцінити їхній вплив і окреслити шляхи гармонійної інтеграції технологій у життя людини. Головне завдання – знайти баланс між використанням технологій і збереженням людяності, забезпечуючи сталий розвиток суспільства.

Філософія впливу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на людину є міждисциплінарною галуззю, яка досліджує, як цифрові інструменти та технології змінюють людське існування, свідомість, соціальні відносини та цінності. Основні аспекти цього впливу включають:

1. Екзистенційний аспект, так як ІКТ суттєво змінюють уявлення про час і простір. Люди більше не обмежені фізичною присутністю для спілкування, роботи чи навчання. Це сприяє глобалізації, але водночас може призводити до втрати відчуття локальної ідентичності та особистого контакту.

2. Когнітивний вплив, так як технології формують спосіб мислення, уваги та пам'яті. Постійний доступ до інформації може зменшувати необхідність її запам'ятовувати, натомість акцентуючи увагу на вміннях її швидко знаходити й аналізувати. Але це також викликає проблему поверхневого мислення (ефект «кліпової свідомості»).

3. Соціальний аспект, так як ІКТ сприяють утворенню глобальних спільнот та мереж, змінюючи традиційні моделі взаємодії. Однак цифровий розрив між різними соціальними групами або країнами посилює нерівність. Крім того, віртуальна взаємодія часто викликає питання автентичності зв'язків і емоцій.

4. Етичний аспект, так як технології створюють нові етичні дилеми, такі як конфіденційність, маніпуляція даними та дезінформація. Люди стикаються з необхідністю розробки нових моральних норм для цифрового світу.

5. Емоційно-психологічний вплив, що включає залежність від гаджетів, постійне отримання сповіщень і участь у соцмережах можуть викликати стрес, тривогу та навіть депресію. Водночас ІКТ забезпечують доступ до ресурсів психологічної підтримки.

6. Філософія штучного інтелекту включає розуміння продукту ІКТ, який ставить фундаментальні питання про межі людського розуму, свідомість і роль людей у майбутньому суспільстві. Його вплив на творчість, працевлаштування та особисту свободу є предметом гострих дискусій [3].

Цифровізація сприяє збереженню та розповсюдженню культурних досягнень, але водночас може уніфікувати культурний простір, руйнуючи локальні традиції. Інтернет етично розширює доступ до знань, але також створює простір для неправдивої інформації та маніпуляцій.

Вивчення впливу ІКТ допомагає усвідомити, як люди можуть ефективно використовувати їх для особистого розвитку, зберігаючи баланс між технологічним прогресом і гуманістичними цінностями.

Екзистенційний аспект впливу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) пов'язаний із глибокими змінами у сприйнятті людиною своєї сутності, існування у світі, а також відносин з іншими людьми та природою. ІКТ зруйнували традиційні уявлення про час і простір. Завдяки інтернету, соціальним мережам та месенджерам фізична відстань більше не є бар'єром для спілкування чи обміну інформацією. Людина стає «присутньою» у багатьох місцях одночасно – це створює ефект «віртуальної реальності», де простір перестає бути лінійним.

Однак така віртуалізація може викликати відчуття розриву між реальним і цифровим світом, що ставить під сумнів автентичність переживань і досвіду. ІКТ впливають на формування ідентичності людини, особливо в умовах постійної присутності в соціальних мережах. Люди починають більше рефлексувати над своїм образом, створюючи «цифрове я», яке іноді сильно відрізняється від реального. Це може призводити до внутрішнього конфлікту між автентичною сутністю людини і образом, який вона демонструє онлайн. Завдяки ІКТ ми можемо підтримувати зв'язки з великою кількістю людей, але такі відносини часто є поверхневими. Віртуальні контакти нерідко замінюють реальні, що може викликати почуття самотності та ізоляції навіть за умови великої соціальної активності в мережі [4].

Швидкість отримання інформації через ІКТ створює відчуття прискорення часу. Людина постійно перебуває в стані інформаційного потоку, що може призводити до стресу і втрати здатності до повільного осмислення свого життя. Технології створюють нові цінності, такі як миттєвий доступ до інформації, цифрова мобільність та глобалізація. Проте такі зміни можуть спричинити втрату традиційних екзистенційних цінностей:

глибоких міжособистісних стосунків, духовності, зв'язку з природою. ІКТ сприяють трансформації уявлення про людину як унікальну істоту.

Штучний інтелект, роботизація та доповнена реальність ставлять під сумнів традиційне розуміння людської сутності, що викликає філософські роздуми про місце людини у світі технологій. Екзистенційний аспект впливу ІКТ відображає фундаментальні питання про сенс людського існування у цифрову епоху. Людина отримує нові можливості для самореалізації, але стикається з викликами автентичності, ідентичності та осмислення свого місця у світі. Баланс між використанням технологій та збереженням людської сутності стає ключовим викликом сучасності.

ІКТ суттєво впливають на когнітивні процеси – мислення, пам'ять, увагу та здатність обробляти інформацію. Цей вплив може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Постійна доступність пошукових систем змінює способи використання пам'яті. Люди більше не запам'ятовують інформацію, натомість запам'ятовують, як і де її знайти (ефект Google). Це може знижувати глибину засвоєння знань, адже інформація часто залишається поверховою. Постійний потік сповіщень, повідомлень та багатозадачність знижують здатність концентруватися на одному завданні [5].

Це формує так звану «кліпову свідомість», коли увага розривається на короткі проміжки часу. ІКТ розвивають навички швидкого перемикання між задачами, але водночас знижують здатність до глибокого фокусування. Завдяки великій кількості інформації у відкритому доступі, люди можуть швидше аналізувати дані, розвивати критичне мислення. Постійна потреба швидко обробляти інформацію може призводити до спрощеного мислення, без глибокого аналізу та критичної оцінки.

Використання візуальної, аудіальної та текстової інформації сприяє розвитку різних стилів навчання. Наприклад, люди навчаються швидше через інтерактивні платформи. Залежність від технологій може знижувати автономність у навчанні та креативність. Люди стикаються з величезною кількістю даних, що може викликати відчуття розгубленості та стресу. Це називається інформаційним перевантаженням. Може виникати зниження продуктивності, втрата мотивації та нездатність ухвалювати зважені рішення. Швидке отримання інформації сприяє її тимчасовому зберіганню, але часто без закріплення в довготривалій пам'яті. Брак регулярного повторення і осмислення отриманих знань може знижувати ефективність їх засвоєння.

ІКТ допомагають аналізувати великі обсяги інформації, автоматизувати рутинні когнітивні завдання. Надмірна залежність від алгоритмів може послаблювати індивідуальні навички мислення та ухвалення рішень. Когнітивний вплив ІКТ багатогранний. Вони дають людям унікальні

можливості для розвитку мислення, доступу до інформації та навчання, але водночас створюють ризики поверховості, зниження концентрації та залежності від технологій. Головне завдання – використовувати ІКТ усвідомлено, знаходячи баланс між їхньою користю та ризиками.

ІКТ значно впливають на емоційний і психологічний стан людини, формуючи нові виклики та можливості для психічного здоров'я, спілкування та самоідентифікації. Постійне використання смартфонів, соцмереж та онлайн-інструментів може викликати емоційну залежність. Люди часто відчувають необхідність перевіряти повідомлення, новини чи лайки. Соцмережі активують систему винагороди мозку через сповіщення, лайки та коментарі, створюючи відчуття задоволення. Однак це призводить до емоційного виснаження. Надлишок інформації викликає стрес і тривогу, особливо якщо людина відчуває, що не встигає слідкувати за всім [6].

Постійна доступність у месенджерах може викликати стрес від необхідності швидко реагувати на повідомлення. Це створює емоційний тиск і відчуття невідповідності. В соцмережах люди часто порівнюють своє життя з «ідеальними» образами інших, що може призводити до зниження самооцінки та депресії. Анонімність і дистанційність у мережі іноді провокують агресивну поведінку, спричиняючи емоційну травму. Надмірне використання віртуального спілкування може замінити справжню соціальну взаємодію, викликаючи відчуття самотності та ізоляції. Незважаючи на зростання кількості онлайн-зв'язків, багато людей почуваються менш емоційно залученими. Постійна доступність до роботи, навчання чи спілкування через ІКТ призводить до емоційного виснаження.

Люди не можуть «відключитися» від цифрового світу. Безперервний потік новин, особливо негативних, може викликати хронічний стрес і втому. Доступ до підтримки ІКТ полегшують доступ до психологічної допомоги (онлайн-консультації, підтримуючі групи). Люди можуть підтримувати контакт із близькими, незалежно від географічної відстані, що сприяє зміцненню соціальних зв'язків. Онлайн-комунікація часто не дає повноцінного досвіду невербальної взаємодії (інтонацій, міміки, жестів), що може уповільнювати розвиток емоційного інтелекту.

Водночас доступ до інформації сприяє підвищенню усвідомленості про емоційний стан і способи його покращення. Емоційно-психологічний вплив ІКТ є складним і суперечливим. З одного боку, ІКТ пропонують нові можливості для спілкування, доступу до інформації та підтримки, з іншого – викликають залежність, стрес та ізоляцію. Щоб мінімізувати негативні наслідки, важливо розвивати цифрову грамотність, практикувати інформаційну гігієну та зберігати баланс між реальним і цифровим світом.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) мають практичне значення у багатьох аспектах життя, забезпечуючи можливості для особистого розвитку, ефективності роботи, покращення комунікації та розв'язання соціальних проблем. Однак це також вимагає усвідомленого підходу до їхнього використання. У професійній сфері ІКТ автоматизують рутинні завдання, дозволяють співробітникам зосередитися на більш творчій або стратегічній роботі. Завдяки ІКТ працівники мають змогу працювати дистанційно, що сприяє гнучкості графіка та економії часу. Безперервна освіта через курси, вебінари та тренінги забезпечує професійне зростання.

Цифрові календарі, нагадування та планувальники допомагають організувати роботу та відпочинок. Соцмережі та месенджери полегшують підтримку контактів із друзями, сім'єю та колегами, навіть на великих відстанях. Можливість замовляти товари, отримувати послуги (медицина, банкінг) або організовувати поїздки онлайн. Інтерактивні платформи, освітні додатки та онлайн-бібліотеки сприяють якісному засвоєнню матеріалу. Навіть віддалені регіони отримують можливість підключатися до навчальних курсів і здобувати освіту. Для людей із обмеженими можливостями ІКТ стають ключовим інструментом доступу до освіти та комунікації.

У соціальній сфері люди знаходять спільноти за інтересами, об'єднуються у волонтерські проєкти або громадські ініціативи. Завдяки ІКТ можна швидко інформувати громадськість, організовувати допомогу чи пошук зниклих людей. Доступ до психологічної підтримки та консультацій через інтернет розширює можливості вирішення емоційно-психологічних проблем. Державні послуги стають доступними онлайн, що підвищує прозорість і ефективність. ІКТ стимулюють інновації, сприяють розвитку цифрового бізнесу та створюють нові робочі місця. Завдяки інтернету державні органи можуть оперативно інформувати громадян про актуальні події. Пацієнти можуть консультуватися з лікарями дистанційно, що економить час і ресурси. Розумні пристрої дозволяють слідкувати за показниками здоров'я в режимі реального часу [6].

Практичне значення ІКТ супроводжується ризиками, такими як залежність, цифровий розрив між різними верствами населення, проблеми конфіденційності та кіберзлочинність. Усвідомлене і грамотне використання технологій допоможе мінімізувати ці ризики. ІКТ мають величезне практичне значення, впливаючи на всі сфери життя. Вони полегшують вирішення завдань, покращують комунікацію і сприяють розвитку суспільства. Однак для отримання максимальної користі необхідно навчитися використовувати їх відповідально.

Список використаних джерел:

1. Мар'єнко В. Ю. Аксіологічна рефлексія впливу ІКТ на людське буття. *Теоретичні та праксеологічні аспекти реалізації психолого-педагогічних наукових досліджень в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 17 квітня 2024 року). Київ : ТОВ «Твори», 2024. 171 с. С. 58–61.

2. Марєнко В. Ю. Онтологія комунікативного вибору особистості в умовах постінформаційного суспільства. *Теоретичні та праксеологічні аспекти реалізації психолого-педагогічних наукових досліджень в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 17 квітня 2024 року). Київ : ТОВ «Твори», 2024. С. 58–61.

3. Мар'єнко В. Ю. Вплив цифровізації на розвиток організацій медичних установ. Теоретико-методологічні аспекти філософії медицини як інтелектуально-наукового проекту XXI ст. *Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині)* : зб. матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (28–29 лютого 2024 року). Запоріжжя : ЗДМФУ, 2024. С. 299–301.

4. Мар'єнко В. Ю. Аксіологічна рефлексія інформаційної свідомості особистості за доби цифровізації: нові дослідницькі тенденції. *V Академічні Читання пам'яті професора Г. І. Волинки: філософія, наука та освіта* : науково-практична конференція (1 травня 2024 року) / за ред.: Андрущенка В. П., Русакова С. С., Гончаренко К. С. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 60–64.

5. Мар'єнко В. Ю. Відновлення людини в контексті інформаційного перевантаження. VII Міжнародна науково-практична конференція "PERSPECTIVES OF CONTEMPORARY SCIENCE: THEORY AND PRACTICE" 19–21.08.2024 року. Львів, 2024. С. 616–622.

6. Мар'єнко В. Ю. Цифрова антропологія як наука про вивчення людини цифрової ери. *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення* : зб. наук. праць / за ред. А. Р. Кобетяка та ін. Житомир : Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2024. С. 146–148.

УДК 004.9:316.7

НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

КОНЦЕПЦІЯ КУЛЬТУРНОГО РОЗМАЇТТЯ ЯК ВИРАЖЕННЯ ЦИФРОВОГО ГУМАНІЗМУ

Концепція культурного розмаїття як вираження цифрового гуманізму фокусується на використанні цифрових технологій для підтримки людських цінностей, гідності, прав і культурного розмаїття. Концепція культурного розмаїття визнає, що цифрова трансформація не повинна нівелювати культурні ідентичності, а, навпаки, сприяти їх збереженню та розвитку (табл. 1).

Таблиця 1 – **Основні напрями концепції культурного розмаїття у контексті цифрового гуманізму**

Напрям розвитку та його вплив	**Нові можливості для збереження унікальності людства**
1	2
Основи культурного розмаїття у контексті цифрового гуманізму	Культурне розмаїття: Визнання й повага до різноманітності мов, традицій, вірувань і творчих проявів людства. • Цифровий простір: Новий майданчик для збереження та популяризації культурних особливостей. Цифровий гуманізм забезпечує інтеграцію цих двох концепцій, створюючи платформу для взаємодії культур у глобальному світі.
Роль цифрових технологій у підтримці культурного розмаїття	Збереження культурної спадщини • Оцифрування артефактів, літератури, фольклору. • Віртуальні музеї та архіви, доступні в будь-якій точці світу.

Продовження таблиці 1

1	2
	Поширення знань про культури • Онлайн-курси, бібліотеки та бази даних, які популяризують культурну спадщину. • Соціальні мережі як інструмент міжкультурного діалогу. Підтримка мовного розмаїття • Розробка програм і додатків для вивчення та збереження маловживаних мов. • Автоматичні перекладачі для подолання мовних бар'єрів.
Виклики культурного розмаїття в цифрову епоху	Уніфікація культури: Поширення глобалізованих трендів, які можуть пригнічувати локальні культури. • Цифровий розрив: Нерівний доступ до технологій у різних регіонах світу. • Маніпуляція культурними цінностями: Використання цифрових платформ для поширення стереотипів або дискримінації.
Принципи цифрового гуманізму для підтримки культурного розмаїття	Інклюзивність: Забезпечення рівного доступу до цифрових ресурсів для всіх культур. 1. Прозорість: Відкритість даних і платформ для популяризації культур. 2. Повага: Уникнення комерціалізації чи маніпуляцій із культурною спадщиною. 3. Діалог: Заохочення міжкультурного обміну через цифрові канали.
Приклади реалізації концепції	UNESCO: Програми оцифрування нематеріальної культурної спадщини. • Віртуальні музеї: Наприклад, Лувр, Британський музей, які пропонують онлайн-доступ до колекцій. • Мовні платформи: Duolingo та інші інструменти для вивчення маловживаних мов.
Перспективи цифрового гуманізму в культурному розмаїтті	• Розвиток штучного інтелекту для створення контенту, адаптованого до різних культур. • Глобальні проєкти співпраці між державами, які сприяють збереженню та розвитку культурного багатства. • Використання метавсесвітів для віртуальних подорожей і вивчення культур.

Цифровий гуманізм, що підтримує культурне розмаїття, відкриває нові можливості для збереження метавсесвіту, який є новою великою обчислювальною і мережевою платформою, що є проривом, який траснсформував

майже кожну галузь і змінив нашу реальність (Метью Болл, 2023). Він спрямований на те, щоб зробити цифровий світ простором, де кожна культура знаходить своє місце й отримує можливість для розвитку. Цифровий гуманізм є ключовим підходом, який забезпечує гармонійне співіснування технологій і людських цінностей. Його реалізація сприяє формуванню стійкого економічного розвитку, орієнтованого на довгострокову стабільність, рівність та екологічну відповідальність.

Практичне значення дослідження в галузі трансформації цифрового гуманізму в епоху Інтернету та штучного інтелекту полягає в багатьох аспектах: 1) Дослідження у цій області сприяє розвитку технологій, які полегшують життя людей, покращують ефективність роботи та забезпечують більшу доступність послуг. 2) Вивчення етичних аспектів використання штучного інтелекту та інших цифрових технологій допомагає визначити принципи та стандарти, які забезпечують безпеку, приватність та справедливість у використанні цих технологій. 3) Дослідження збільшує рівень освіченості в галузі штучного інтелекту та інших цифрових технологій серед фахівців та громадськості, що сприяє кращому розумінню можливостей та обмежень цих технологій. 4) Дослідження надає інноваційні підходи та рішення для різних сфер життя, включаючи медицину, освіту, економіку та інші. 5) Дослідження в цій області допомагає урядам та міжнародним організаціям розробляти ефективні політики та правила, які регулюють використання та розвиток цифрових технологій на користь суспільства. Результати досліджень можуть впливати на культурні та соціальні зміни в суспільстві, враховуючи вплив цифрових технологій на взаємодію людей, структури роботи та стилі життя. Дослідження цифрового гуманізму має велике практичне значення, оскільки воно сприяє розвитку технологій, вдосконаленню етики використання цих технологій, політичним та соціальним змінам, а також створенню інноваційних рішень для сучасного суспільства. гармонії між впровадженням технологій і збереженням людського потенціалу [1].

Список використаних джерел:

1. Нікітенко Віталіна, Воронкова Валентина, Тупахіна Олена, Сорокіна Олександра. Європейські практики цифрового гуманізму у контексті глобальних викликів. *Humanities studies :* Collec. tion of Scientific Papers. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”. 2024. Вип. 18(95). С. 52–64.

УДК 159.9:616.89-008.44:355.415:658

ОСПІЩЕВ ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» третього освітнього рівня
кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: ospdimon@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0005-4911-1830

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОСТВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Інноваційні підходи до забезпечення психологічної реабілітації після війни відіграють ключову роль у відновленні психічного здоров'я та соціальної інтеграції постраждалих. Війна залишає глибокий слід у психіці людей, і сучасні методи мають бути спрямовані на створення індивідуальних програм допомоги, які враховують специфіку травматичного досвіду [1].

Вони включають:

1) Використання мобільних додатків для моніторингу емоційного стану, надання самодопомоги та зв'язку з фахівцями; інтерактивні боти для моніторингу психічного стану та надання рекомендацій.

2) Телемедичні консультації, які дозволяють пацієнтам отримувати допомогу незалежно від географічного розташування; платформи для психотерапії, зокрема застосунки для медитації, когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), та підтримки емоційного стану.

3) Використання віртуальної реальності (VR) для відтворення безпечного середовища, де пацієнт може поступово опрацьовувати травматичні спогади; симуляція терапевтичних сценаріїв для роботи з травмами, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

4) Проведення освітніх програм для розуміння травматичних наслідків та механізмів їх подолання.

Групова терапія сприяє обміну досвідом і зменшенню почуття ізольованості, у контексті яких використовуються техніки усвідомленості (mindfulness) для зниження рівня тривоги та стресу, зокрема соматичні практики, такі як йога, дихальні вправи та тілесно-орієнтована терапія.

Арт-терапія, музикотерапія, драматерапія як засоби для вираження складних емоцій і відновлення внутрішньої гармонії, залучення до культурних та соціальних проєктів, що сприяє відчуттю приналежності до спільноти; використання мистецтва, музики, театру та інших творчих практик для зниження рівня тривожності та відновлення емоційного балансу [2].

Програми, що залучають пацієнтів до створення мистецьких проектів, які сприяють соціальній інтеграції включають індивідуалізовані програми реабілітації, зокрема розробку особистих планів допомоги на основі діагностики психологічного стану та комбінування різних підходів для досягнення максимальної ефективності; оцінку психологічного стану та розробку індивідуального плану відновлення; регулярний моніторинг результатів за допомогою цифрових інструментів.

Забезпечення психологічної реабілітації після війни потребує підтримки сімей та спільно, роботи з родинами постраждалих для створення сприятливого середовища, включаючи тренінги для соціальних працівників та педагогів, які працюють із ветеранами та їхніми родинами, підходи на основі нейронауки та використання біофідбеку для контролю над психофізіологічними реакціями.

Ефективна реабілітація після війни вимагає комплексного підходу, що поєднує наукові досягнення, професіоналізм фахівців і підтримку на державному рівні включає розробку інноваційних методик, що базуються на стимуляції мозку, наприклад, через транскраніальну магнітну стимуляцію (TMS). Впровадження цих підходів потребує комплексної співпраці держави, медичних установ, громадських організацій та інноваційного сектору [3].

Слід виділити зарубіжні методики психологічної реабілітації, особливо після війни та травматичних подій, які включають інноваційні та перевірені підходи, які базуються на дослідженнях та практиці в різних країнах.

Ці методики показали свою ефективність у різних країнах і можуть бути адаптовані до українського контексту для психологічної реабілітації постраждалих від війни. Більшість зазначених методик базуються на рекомендаціях міжнародних організацій, наукових дослідженнях та документах, які встановлюють стандарти роботи з травмою.

Таблиця 1 – **Зарубіжні методики психологічної реабілітації, особливо після війни та травматичних подій**

Назва теорії та методики	**Зміст та характеристика**
1	2
Cognitive Behavioral Therapy (CBT) – Когнітивно-поведінкова терапія	Одна з найбільш розповсюджених методик у США, Європі та інших країнах. • Орієнтована на роботу з негативними думками, переконаннями та емоціями, що виникають внаслідок травми. • Використовується для лікування ПТСР, депресії, тривожності.
Prolonged Exposure Therapy (PE) – Терапія тривалого експонування	Використовується у США, зокрема у програмах для ветеранів. • Заснована на принципі поступового переживання травматичних спогадів у безпечному середовищі. • Знижує інтенсивність емоційної реакції на травму.
Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR) – Десенсибілізація та репроцесінг за допомогою руху очей	Популярна в США, ЄС та Австралії. • Використовує контрольовані рухи очей для зменшення емоційного впливу травматичних спогадів. • Високо ефективна для роботи з ПТСР.
Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) – Зменшення стресу на основі усвідомленості	Розроблена у США Джоном Кабат-Зінном. • Поєднує медитації, майндфулнес та йогу для розвитку усвідомленості та зниження стресу. • Активно використовується у військових, цивільних і клінічних програмах.
Trauma-Focused CBT (TF-CBT) – Когнітивно-поведінкова терапія, орієнтована на травму	Розроблена для дітей та підлітків. • Використовується у США, Великобританії та Канаді. • Комбінує когнітивно-поведінкові техніки з роботою над емоціями, що виникають після травматичних подій.
Narrative Exposure Therapy (NET) – Наративна експозиційна терапія	Використовується в роботі з біженцями та жертвами насильства. • Спрямована на створення хронології життя пацієнта, зокрема травматичних подій, з метою інтеграції травми в загальну історію. • Популярна в Європі (Німеччина, Нідерланди).
Group Therapy – Групова терапія	Особливо ефективна в роботі з ветеранами, наприклад, у США (програми Veterans Affairs). • Створює середовище підтримки, де учасники можуть ділитися своїм досвідом і отримувати взаємну підтримку.

Продовження таблиці 1

1	2
Acceptance and Commitment Therapy (ACT) – Терапія прийняття та зобов'язання	Популярна у США, Австралії та Європі. • Орієнтована на прийняття травматичного досвіду та визначення цінностей, що допомагають рухатися вперед.
Animal-Assisted Therapy (AAT) – Терапія за допомогою тварин	Використовується у США та Канаді. Контакт із тваринами (наприклад, собаками, кіньми) допомагає знизити рівень стресу та покращити емоційний стан.
Virtual Reality Exposure Therapy (VRET) – Експозиційна терапія у віртуальній реальності	Використовується у США, Канаді та Європі, особливо для ветеранів. • Технологія VR дозволяє пацієнтам безпечно «пережити» травматичні події, поступово зменшуючи їхній емоційний вплив.
Resilience Training – Тренування резилієнсності	Популярна методика у Великобританії та США для роботи з військовими. • Навчання стратегій подолання стресу та розвитку психологічної стійкості.
Психоедукація	Використовується у багатьох країнах для навчання пацієнтів та їхніх сімей про природу травми та способи її подолання. • Особливо популярна у Скандинавських країнах, де робиться акцент на підвищенні обізнаності.
Solution-Focused Brief Therapy (SFBT) – Орієнтована на рішення короткострокова терапія	Популярна в Канаді та Австралії. • Сфокусована на пошуку конкретних рішень, а не на проблемах минулого.

Таблиця 1 (сформована на основі першодерел)

Основні джерела, на основі яких описані методики, знайшли своє підтвердження у таких документах, як:

1) Рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я (WHO), що описують підходи до лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР) і гострих стресових розладів із використанням терапевтичних методів, таких як CBT, EMDR, та інші.

2) Національний центр ПТСР (National Center for PTSD, США), що представляє інформаційний ресурс Міністерства у справах ветеранів США розробив методики, такі як Prolonged Exposure Therapy (PE), CBT та Virtual Reality Exposure Therapy (VRET), широко підтримуються цим центром.

3) Американська психологічна асоціація (APA), яка надає рекомендації щодо використання доказових методів, таких як CBT, EMDR, ACT та інші, у лікуванні ПТСР.

4) Національний інститут здоров'я і якості допомоги (NICE, Великобританія), який розробив документ: "Post-traumatic Stress Disorder: Management", який визначає методи роботи з травмою, включаючи Narrative Exposure Therapy (NET), групову терапію та психоедукацію.

5) Міжнародна асоціація травматичного стресу (ISTSS), яка розробила Документ: "ISTSS Guidelines on the Prevention and Treatment of PTSD", що представляє рекомендації, які охоплюють широкий спектр підходів, включаючи як традиційні, так і інноваційні методики (наприклад, Animal-Assisted Therapy).

6) Рекомендації ООН (UNHCR) включають Документ: "Mental Health and Psychosocial Support for Refugees, Asylum Seekers and Migrants on the Move in Europe", який наголошує на важливості психосоціальної підтримки, зокрема Narrative Exposure Therapy (NET) та інших методик для біженців і постраждалих від війни.

7) Рекомендації Європейської федерації психологічних асоціацій (EFPA) сприяє поширенню методик, орієнтованих на травматерапію, таких як TF-CBT та MBSR. Більшість методик (наприклад, EMDR, PE) підтверджені численними дослідженнями в наукових журналах, таких як Journal of Traumatic Stress або European Journal of Psychotraumatology. Програми, підтримувані Міністерством у справах ветеранів США, базуються на науково підтверджених методах, таких як VRET, групова терапія та резилієнс-тренінг [4].

Для забезпечення психологічної реабілітації після війни використовуються інноваційні підходи, які поєднують наукові досягнення, інтеграцію сучасних технологій та індивідуальний підхід до постраждалих. Основними аспектами таких підходів є:

1) Психотравматичні методи: Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), яка ефективна для подолання посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Терапія травми, методики EMDR (десенсибілізація і переробка рухами очей) дозволяють працювати з гострими емоційними травмами. Групова терапія, яка сприяє взаємній підтримці серед учасників із подібним досвідом.

2) Технології в психологічній реабілітації: Віртуальна реальність (VR), яка використовується для поступового занурення в травматичні події з метою десенсибілізації. Онлайн-консультації. які забезпечують доступ до допомоги у віддалених районах. Мобільні додатки, розроблені для самодопомоги, моніторингу емоційного стану та підтримки медитацій,

в основі якої ресоціалізація та соціальна підтримка. Робота з родинами: залучення родичів до процесу реабілітації сприяє створенню сприятливого середовища. Розвиток навичок: професійна перекваліфікація та тренінги для адаптації до мирного життя.

3. Індивідуальний підхід, що включає розробку персоналізованих програм на основі психодіагностики. Культурно-специфічні методи: врахування ментальних особливостей та історичного контексту.

4. Інновації у фармакотерапії, що включають новітні препарати з мінімальними побічними ефектами допомагають стабілізувати стан пацієнтів із важкими проявами ПТСР.

5. Реабілітація через мистецтво та творчість, що включають арт-терапію, музикотерапію та драматерапію, які стимулюють емоційне вираження та саморефлексію [5].

Список використаних джерел:

1. Колесніченко О. С., Приходько І. І., Мацегора Я. В. Психологічна реабілітація військовослужбовців після виконання службово-бойових завдань в бойових умовах : монографія. Харків : НА НГУ, 2021. 75 с.

2. Психологічний супровід військовослужбовців, спрямований на психологічну реабілітацію постстресових психічних розладів : метод. посіб. / Н. В. Павлик. Київ, 2020. 92 с.

3. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.

4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Том 1 / за заг. ред. Н. Пророк. Київ : СВАРОГ, 2023. 208 с.

5. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні: виклики воєнного часу [Електронний ресурс] : тези доп. XIV Міжнар. бізнес-форуму. Київ, 23 берез. 2023 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. 197 с.

СЕКЦІЯ 6
КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ «ЦИФРОВОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ»

Модератори секції: Ажажа Марина – д.н.держ.упр., проф.,
Фурсін Олександр – к.н.держ.упр., доцент.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-447-7-6

УДК 796.015.1

БІЛОГУР ВЛАДА ЄВГЕНІВНА,
д.філос.н., проф. кафедри фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м. Ужгород, Україна)
E-mail: bilogurvlada@gmail.com
ORCID ID: http//orcid.org/0000-0003-1053-2716

КОНЦЕПТ «ЦИФРОВОЇ СПОРТИВНОЇ ЛЮДИНИ» В УМОВАХ ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Четверта промислова революція переосмислює місце і роль людини у цифровому суспільстві та роль цінностей у нашій економіці, переосмислює погляди на діджиталізацію, малює картину майбутнього цифрового людства. Завдяки мобільним технологіям 7,5 млрд осіб будуть взаємодіяти у режимі реального часу, а загальний доступ до інтернету і прозорість технологій зруйнують бар'єри, що перешкоджають глобальному охопленню різноманітними послугами. Цифрова революція відкриває четверту епоху в історії людства, де всі пов'язані одне з одним онлайн і задіяні, а діджиталізація несе багато можливостей для кожного, так як технології відіграють величезну роль у глобальному цифровому середовищі. Компанії мислять, орієнтуючись на за стосунки, API, відкриті операції і відкрите мислення, не прив'язані до офісів та інших структур – і в цьому їхня майстерність. Стартапи починаються з того, як технології можуть трансформувати фінансові процеси, створюючи нові бізнес-структури, які потім перейдуть у соціальну економіку стартапів, замінити банки транзакціями в Інтернеті цінностей [1].

Нові трейдингові платформи прагнуть замінити фондовий ринок блокчейном, вони використовуються для перетворення фінансових потоків, а саме як технологічно оптимізувати всі налагоджені процеси. Інвестиційні банки змушені діяти на вкрай жорсткому ринку, де технології вже кілька

років є конкурентною перевагою. Аналіз свідчить, що ми переживаємо фундаментальну революцію в історії людства, а не просто технологічний прорив або прискорену еволюцію сформованих до цього часу процесів, у зв'язку з чим треба мати багато знань, щоб працювати у режимі реального часу; завдяки штучному інтелекту і робототехніці можна буде розв'язувати набагато більше проблем, які стануть багато планетним видом; вони будуть діяти зовсім інакше, ніж попередні покоління. Масова доступність фінансових послуг збільшить загальну продуктивність праці на 3,7 трлн дол. на рік. Життя кожної людини з народження буде фіксуватися у цифровому вигляді, усі отримають доступ до страхування, заощаджень і позик,усі основні потреби будуть задоволені, для чого можуть призначити універсальний базовий дохід.

У міру діджиталізації у кожного з'являться нові форми доступу до знань і нові засобі самореалізації, так як планета стане кращою, безпечнішою і стійкішою. І запорукою цьому стануть інформаційно-комунікаційні технології, розвиток робототехніки та штучного інтелекту, що потребує розвитку цифрового мислення. Суб'єктом цифрового суспільства виступає цифрова людина. Gelato – це тільки одна з небагатьох компаній, які будують бізнес-платформи, щоб видозмінити традиційні галузі [2]. Останніми роками ми стали свідками вибуху бізнес-платформ, що з'єднують кілька сторін, таких як покупці і продавці або споживачів і розробників, інтернет-магазини Amazon і eBay- це все платформи електронної комерції. Uber здійснив революцію у сфері перевезень, об'єднавши водіїв і пасажирів на одній платформі. Airbnd побудував платформу для контактування домовласників із мандрівниками, яким треба знайти міс це для перебування. Все це свідчить паро те, що відбувся раптовий вибух платформ Платформи мають унікальні переваги перед традиційними бізнес-моделями: більший доступ до продавців, краща вартість для споживачів, збільшення ринку, легкі активи, зростання, інновації. Коли ми думаємо про платформи, то зазвичай думаємо про локації та послуги, що пов'язують продавців і покупців.

Відкриті інновації створюють широку мережу й приваблюють велику кількість учасників із різними сферами знань, які використовують ряд різноманітних методів і перспектив для розв'язання проблем. Компанії прагнуть найняти кращих людей, які можуть продукувати кращі інноваційні ідеї. Компанія зацікавлена в екстремальних значеннях розподілу ймовірностей, а не в його середньому значенні [3]. Так, у місті Амбекрг (Бавапрія) побудовано фабрику майбутнього, яка виробляє програмовані логічні контролери, пристрої, що використовуються для автоматизації промислового обладнання та процесів, Майже 75 % операцій на

цьому заводі оцифровано і автоматизовано, кожний компонент має свій власний маркер – штрих-код або вбудований чіп, який взаємодіє з машиною. Маркер і визначає точну дію, яку необхідно виконати цій машині. Незалежні комп'ютерні програми, відомі як програмні агенти, контролюватимуть кожний крок і забезпечуватимуть дотримання правил виробництва. Ця система є першим кроком на шляху створення Промислової революції 4.0. З точки зору четвертої промислової революція реальний і віртуальний виробничий світ мають об'єднатися. Цифрова революція дає змогу побачити майбутнє виробництва, яке відкриє нову еру поліпшення продуктивності в різних галузях.

Тема «Формування цифрової спортивної людини в умовах діджиталізації є надзвичайно актуальною, оскільки відображає вплив цифровізації та інноваційних технологій на розвиток спорту та особистісне зростання атлетів. Характеристики «цифрової спортивної людини» включає інтеграція технологій у тренувальний процес, аналітика даних і персоналізація підходів. Цифрові технології відіграють велику роль у створенні нової ідентичності спортсменів, вони включають використання носимих пристроїв для моніторингу фізичних параметрів (трекери, смарт-годинники); застосування штучного інтелекту для аналізу тренувань, підвищення ефективності й запобігання травмам, велика роль віртуальної та доповненої реальності у візуалізації та вдосконаленні техніки спортсменів.

В умовах діджиталізації вплив великих даних (Big Data) та аналітики впливає на використання даних для розробки індивідуальних планів тренувань, для застосування статистики для оцінки результативності спортсменів і команд, оптимізації харчування, відновлення та психологічної підготовки. Етичні та соціальні аспекти цифровізації спорту включають проблему конфіденційності персональних даних спортсменів; питання рівності, в основі якої доступність цифрових технологій для спортсменів із різних країн і соціальних груп; вплив технологій на етичні стандарти в спорті, включаючи допінговий контроль.

Тема «Формування цифрової спортивної людини в умовах четвертої промислової революції» має ключове значення для розуміння трансформації спорту, яка відбувається під впливом новітніх технологій. Що таке цифрова спортивна людина? Це спортсмен нового покоління, чия підготовка, тренування та змагання інтегровані з цифровими технологіями. Такі спортсмени використовують дані, аналітику та інноваційні пристрої для оптимізації фізичних, психологічних і тактичних параметрів. Контекст четвертої промислової революції (4IR) характеризується впровадженням:

1) Штучного інтелекту (ШІ), так як аналізує тренувальні програми, прогнозує результати, оцінює ризики травм.

2) Big Data, в основі яких великі масиви даних дозволяють створювати персоналізовані програми тренувань.

3) Носимих пристроїв (wearables), що дають змогу постійно відстежувати фізичний стан (пульс, витривалість, відновлення).

4) Віртуальної та доповненої реальності (VR/AR), що забезпечують віртуальні тренування й моделювання ситуацій під час змагань.

Головні тенденції розвитку концепта «цифрова спортивна людина»:

1) Технологічна трансформація тренувального процесу, тренувальний контроль, інноваційні пристрої, що реєструють біометричні показники (температура, вологість шкіри, пульс). ШІ в аналізі, наприклад, система може підказати оптимальні навантаження для розвитку витривалості чи сили.

2) Нові формати спортивних змагань, так як цифровізація створює кібертурніри та гібридні змагання (з реальними і цифровими компонентами). Віртуальні олімпіади або VR-спортивні дисципліни стають популярними.

3) Управління здоров'ям і відновленням,в контексті якого Big Data аналізує якість сну, харчування, відновлення після травм. Смарт-алгоритми пропонують індивідуальні дієти чи відновлювальні процедури.

4) Соціальні й етичні виклики, в основі якого доступність, так як цифрові технології можуть бути недоступними для спортсменів із країн, що розвиваються.

Практичне значення теми: для спортсменів підвищення результативності, скорочення травматизму, кращий контроль над підготовкою; для тренерів нові інструменти для аналізу, планування та моніторингу процесу підготовки; для спортивної індустрії впровадження цифрових платформ управління спортивними організаціями, створення інноваційних спортивних продуктів; для суспільства фрмування спортивної культури, доступ до нових форматів спортивних активностей.

Таким чином, формування цифрової спортивної людини – це процес, який забезпечує інтеграцію технологій у спорт, відкриває нові горизонти для розвитку спортсменів та модернізації спортивної індустрії в умовах цифровізації. Дана тема спрямована на глибоке розуміння того, як четверта промислова революція змінює спорт і особистість спортсмена, сприяючи новим підходам до підготовки, змагань та управління спортивними процесами.

Інноваційність теми «Формування цифрової спортивної людини в умовах четвертої промислової революції» полягає в її міждисциплінарному підході, який охоплює сучасні досягнення науки, технологій, медицини та спорту. Дана тема не лише спрямована на вирішення існуючих

завдань, а й на створення нових можливостей для розвитку спорту в умовах цифровізації.

Основні аспекти інноваційності:

1. Переосмислення спортивної ідентичності, тема впроваджує концепт «цифрової спортивної людини», яка поєднує традиційні аспекти фізичної підготовки з технологічними інноваціями. Вона виходить за межі стандартного уявлення про спортсмена, акцентуючи увагу на симбіозі технологій і людського потенціалу.

2. Використання передових технологій, тема фокусується на впровадженні таких інновацій, як штучний інтелект, в основі якого автоматизація аналізу тренувальних процесів і прогнозування; Big Data, що включає обробку великих обсягів даних для персоналізації тренувань і моніторингу здоров'я; підтримка реального часу в контролі за фізичними показниками; імітація умов змагань для психологічної та технічної підготовки.

3. Розробка нових моделей спортивного менеджменту, який пропонує нові способи управління спортсменами, спортивними командами й організаціями; створення цифрових платформ управління, які об'єднують аналітику, тренувальні процеси й бізнес-аспекти.

4. Соціальна інноваційність цифровізації спорту сприяє його популяризації серед молоді через нові цифрові формати, такі як кіберспорт, інтерактивні додатки й доповнена реальність, розширює доступ до спорту завдяки інтеграції дистанційного навчання й тренувань.

5. Нові формати змагань і інклюзивність сприяють створенню гібридних спортивних форматів, які об'єднують реальні та цифрові елементи, інклюзивність для спортсменів із обмеженими можливостями через технологічну підтримку.

6. Сприяння розвитку науки про спорт сприяє появі нових наукових напрямів, таких як цифрова спортивна медицина, в основі якої використання технологій для запобігання травмам і моніторингу здоров'я; технологічна фізіологія, що включає дослідження впливу цифрових інновацій на фізичні та психологічні показники спортсменів.

7. Дослідження враховує виклики четвертої промислової революції, в основі якої аАдаптація спорту до змін на ринку праці, коли нові технології стають невід'ємною частиною професійного життя; формування цифрової культури спорту, що відповідає сучасним тенденціям суспільного розвитку.

Таким чином, інноваційність дослідження полягає у створенні інтегрованої концепції «цифрової спортивної людини», що поєднує технологічні досягнення з цінностями спорту та сприяє їхньому розвитку в умовах глобальної цифровізації.

Список використаних джерел:

1. Andriukaitiene, Regina, Voronkova V. H., Kyvliuk O. P., Nikitenko V. O. Formation and development of smart society as high-minded, high-tech and high-intelligent community. *Humanities Bulletin of Zaporizhzhe State Engineering Academy.* 2017. Вип. 71. С. 17–25.
2. Bilohur, Vlada, Syvohop, Eduard, & Karabanov, Yevhen. A new paradigm for the development of the sports industry in digitalization conditions (based on the experience of highly developed countries in the world)**.** *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 16(93). С. 84–94.
3. Bilohur Vlada, Skrypchenko Iryna, Nepsha Olexandr. The influence of globalization and digitalization on the establishment and conceptual digital sports development in China. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers. Zaporozhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023a. 14(91). С. 83–92.
4. Bilohur Vlada, Andriukaitiene Regina & Makieshyna Yuliia. Educational policy in the field of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies.* Запоріжжя : ЗНУ, 2021. Вип. 7(84). С. 65–74.
5. Voronkova Valentina, Cherep Alla, Nikitenko Vìtalina, Andriukaitiene Regina. Conceptualization of digital reality expertise in conditions of stochaic insurance: nonlinear methodology. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers Zaporozhzhia: Publishing house “Helvetica”, 2019. 2(79). P. 182–195.
6. Voronkova Valentyna, Nikitenko Vitalina, Bilohur Vlada, Oleksenko Roman, Butchenko Taras. The conceptualization of smart-philosophy as a post-modern project of non-linear pattern development of the XXI century. *Cuestiones Políticas,* Volumen 40, Número 73, julio-diciembre de 2022. Pp. 527–538.
7. Максименюк М. Ю., Нікітенко В. О. Формування парадигми інформаційно-комунікативного суспільства як різновиду складної соціальної системи і взаємодії. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 66. С. 266–278.
8. Nikitenko V.O Modern geokultura as a geokulturnij phenomenon. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy. Zaporizhzhia State Engineering Academy.* Zaporizhzhia, 2013a. Vol. 53. С. 261–270.
9. Nikitenko V. O. Human values as geocìnnostì global scale: the anthropological dimension *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*. Zaporizhzhia : publishing ZDIA. 2013b. Вип. 55. С. 139–146.
10. Скіннер Кріс. Цифрова людина. Четверта революція в історії людства, яка торкнеться кожного / пер. з англ. Т. Якубовська. Харків : Вид-во «Ранок-Фабула», 2020. 272 с.

УДК 7.05:001.8

ГАВРИЛОВ ДМИТРО ВІТАЛІЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня, гр. УД-24М
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

РИЖОВА ІРИНА СТАНІСЛАВІВНА,
д.філос.н., проф. кафедри дизайну
Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-9562-200X

МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ДИЗАЙНЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Методологія дослідження дизайну як соціального феномена – це сукупність певних теоретичних принципів, логічних прийомів, способів наукової діяльності, що застосовуються для зародження соціально-філософської рефлексії, засобами якої відображається зміст дизайнерської діяльності. Методологія як система пізнання, як система принципів і способів організації й побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему, частково збігається з теорією пізнання і, водночас, виявляється ширше за неї, оскільки в її контексті не тільки методи пізнання, але й методи інших форм людської діяльності [1, с.69]. Напрям використання спрямований на створення рішень, що відповідають складним викликам сучасного суспільства, поєднуючи логічне й образне мислення, необхідне для прийняття ефективних рішень.

Методологія дизайну – це також термін, що вживається для визначення вчення про принципи побудови, форми, методи і способи пізнання об'єкта, дослідження **дизайну** як соціального феномена. Щоб успішно дослідити дизайн у всій його цілісності, важливо знати його призначення, закони розвитку, місце в структурі суспільного життя загалом, серед інших соціальних явищ, зокрема. Лише пізнання об'єктивних властивостей і законів дизайну може визначити методи і принципи методології його пізнання, тобто те субстанційне начало, базисний стан, який є передумовою будь-якого **концепту**; це така максима, що дозволяє проникнути в глибину досліджуваного явища [1, с.72].

Культурний контекст відіграє ключову роль у формуванні методології, адже саме він забезпечує поєднання художніх традицій із сучасними технологічними інноваціями. Така інтеграція сприяє гармонійному балансу між збереженням традиційних цінностей і впровадженням актуальних

підходів, що разом створюють основу для розробки естетичних, функціональних та соціально значущих рішень [2, с. 12].

Методологія відіграє ключову роль у формуванні професійного мислення дизайнерів, що дозволяє ефективно працювати у швидкозмінному середовищі. Системний підхід сприяє інтеграції технічних, природничо-наукових і естетичних компонентів, що є основою розробки інноваційних рішень та підвищення їхньої відповідності сучасним потребам [3, с. 5]. Окрім того, методологія враховує культурні практики, які сприяють створенню дизайн-рішень, орієнтованих на стійкий розвиток, та дозволяє гармонізувати технічний прогрес із соціокультурними цінностями [5, с. 185].

Теоретичні підходи методології дизайнерської діяльності орієнтовані на інтеграцію рефлексивних систем і мета культурних зв'язків, що створює основу для адаптації до соціальних і технологічних змін. Рефлексивні системи дозволяють здійснювати глибокий внутрішній аналіз, який сприяє створенню гнучких та адаптивних рішень у динамічному середовищі [2, с. 14]. Такі підходи забезпечують гармонію між утилітарними та художніми аспектами проектування, що є важливим для формування рішень, які відповідають культурним і функціональним потребам сучасного суспільства [5, с. 186].

Кількісні та якісні методи відіграють важливу роль у методології сучасного дизайну. Якісні методи, такі як етнографічні дослідження та інтерв'ю, дозволяють отримувати глибоке розуміння поведінки користувачів та їхніх потреб, що робить дизайнерські рішення більш адаптованими до реального середовища [3, с. 7]. До Кількісних методів належать такі методи, як аналіз великих даних і статистичне моделювання, що забезпечують об'єктивну оцінку ефективності запропонованих рішень. Структурований підхід до аналізу даних сприяє впровадженню стандартів, які відповідають сучасним вимогам дизайну. В свою чергу, інноваційні підходи в дизайні забезпечують інтеграцію цифрових технологій та постмодерністських ідей, а цифрове моделювання дозволяє створювати адаптивні та інтерактивні рішення, що відповідають потребам користувачів і змінному середовищу [4, с. 39].

Постмодерністські концепції, орієнтовані на культурну й естетичну значущість, дозволяють розширити функціональні межі дизайну, акцентуючи увагу на мистецьких аспектах проектування [2, с. 15]. Впровадження методології в українському контексті є викликом, пов'язаним з розривом між теоретичними підходами та їхнім практичним застосуванням. Ця проблема зумовлена обмеженими ресурсами й недостатньою адаптацією міжнародного досвіду до локального середовища [3, с. 8].

Також, недостатня увага до національних традицій обмежує потенціал створення унікальних рішень, які могли б стати конкурентоспроможними на глобальному рівні [2, с. 20].

Перспективи розвитку методології в Україні пов'язані з активною адаптацією міжнародного досвіду та впровадженням міждисциплінарного підходу до проектування. Формування гнучких методів дозволяє враховувати динамічні зміни в суспільстві та сприяти відповідності сучасним ринковим вимогам [4, с. 40]. Варто додатково наголосити на необхідності впровадження освітніх стратегій, які формуватимуть компетенції, що будуть забезпечувати конкурентоспроможність українських дизайнерів на міжнародному рівні.

Таким чином, методологія дослідження дизайнерської діяльності є основою для формування сучасних підходів до вирішення складних завдань у проектуванні. Її розвиток залежить від інтеграції інноваційних технологій, врахування культурного контексту й збереження балансу між локальними традиціями та глобальними стандартами. Це дозволить забезпечувати стійкий розвиток у динамічному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Рижова І. С. Філософія дизайну: теоретико-методологічні засади : монографія. Запоріжжя : ЗНТУ, 2006. 544 с.

2. Антонович Є. А. Проблеми теорії та методології дизайну. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук. пр. 2009. № 26. С. 12–22.

3. Жук М. Й., Чирчик С. В. Методологія дизайн-проектування в контексті професійного становлення майбутнього дизайнера середовища. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв.* 2013. № 4. С. 4–9.

4. Сергєєва Н. В. Дизайн як методологія. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв.* 2020. № 2. С. 35–41.

5. Шалінський І. Новітні напрями дослідження сучасного дизайну. *Культурологічна думка.* 2012. № 5. С. 182–187.

УДК 04.738.5

КОЗАЧОК ІРИНА АНАТОЛІЇВНА,
викладач першої категорії
Запорізький електротехнічний фаховий коледж
Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0489-9696

СИДОРЕНКО МИЛАНА ЮРІЇВНА,
студентка гр. ДЗ 22 1/9 спеціальнсоті «Дизайн»
Запорізький електротехнічний фаховий коледж
Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ УСПІШНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства ключовою особливістю освіти є пошук нових інноваційних форм і методів навчання, які б відповідали сучасним тенденціям і забезпечували їх ефективну реалізацію. Розв'язання цих важливих питань можливе лише завдяки впровадженню новітніх педагогічних технологій, що сприятимуть розвитку творчих здібностей особистості.

Інноваційний пошук в освіті повинен починатися зі створення або прийняття фундаментальної наукової концепції, зміни парадигми навчання та виховання. Введення інновацій у процес навчання має спиратися на філософські основи освіти, відповідні вимогам часу. У нашій країні відбуваються суттєві зміни в національній освітній політиці, яка тепер орієнтована насамперед на задоволення потреб особистості, що призвело до значних змін у виборі змісту, форм і методів навчання. Проблемі вдосконалення підготовки фахівців у системі освіти приділяється достатньо уваги. Останнім часом реалізується концепція безперервної освіти, яка передбачає зміни за трьома напрямками: чому вчити (зміст), у якій послідовності (структура) і яким способом вчити (технологія) [1].

Одними з таких технологій є інтерактивні методи. Процес навчання не зводиться лише до передання інформації студенту – важливіше навчити його мислити самостійно, що вимагає інтенсивної розумової діяльності та активної участі в навчальному процесі. Використання інтерактивних технологій спрямоване саме на досягнення цієї мети.

Інтерактивність означає здатність до взаємодії чи діалогу з іншими. Інтерактивне навчання – це насамперед діалог, у якому викладач і студент

активно взаємодіють при цьому освітній процес організований так, що всі студенти залучені до процесу пізнання, мають можливість осмислювати свої знання та думки.

Якщо звернутися до історії виникнення інтерактивного навчання, то його зародки можна знайти за стародавніх часів. Так, Сократ примушував своїх слухачів шляхом запитань і відповідей знаходити «істину». Платон пропонував давати освіту дітям з 6-річного віку та розвивати їх за допомогою ігор, бесід, казок, пісень тощо. Конфуцій у заснованій ним школі не дотримувався регламентованих за часом і змістом навчальних занять. Навчання й виховання відбувалось у процесі довільних бесід, які часто мали евристичний характер [1].

Інтерактивна технологія дає можливість кожному студенту максимально проявити свої інтелектуальні та творчі здібності, стимулює самостійність та ініціативність. Особливість інтерактивного навчання на заняттях з економіки полягає в тому, що навчальний процес відбувається в умовах постійної, активної взаємодії всіх учасників групи. Це взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і студент, і викладач є рівноправними учасниками процесу, які усвідомлюють свої дії, знання та навички.

З наукової точки зору, використання інтерактивних технологій вимагає комплексного підходу до освітнього процесу, який включає адаптацію методів навчання, розробку спеціальних навчальних матеріалів і підготовку викладачів. Це зумовлено тим, що інтерактивні технології сприяють не лише передачі знань, а й розвитку критичного мислення, комунікаційних навичок та активного залучення студентів у процес навчання.

Основні вимоги для успішного впровадження інтерактивних технологій в освіту включають:

1. Технічну інфраструктуру – наявність сучасного обладнання та програмного забезпечення.
2. Підготовку викладачів – володіння технологічними навичками та методиками інтерактивного навчання.
3. Мотивацію студентів – готовність до активної участі та самостійної роботи.
4. Педагогічну підтримку – розробку методик та дидактичних матеріалів, що сприяють ефективному засвоєнню знань.
5. Оцінювання результатів – адаптація методів оцінювання, що враховують активність та залученість студентів.

Використання інтерактивних технологій вимагає від викладача розуміння суті цієї моделі навчання, вміння ретельно планувати заняття і значного часу, особливо на початкових етапах. Елементи інтерактивних

технологій варто вводити поступово, починаючи з простих методів на окремих заняттях.

Інтерактивне навчання призване вирішувати одночасне три завдання, зокрема навчально-пізнавальну, що передбачає придбання конкретних знань та навичок; комунікаційно-розвивальну, пов'язану з загальним емоційно-інтелектуальним фоном процесу пізнання; соціально-орієнтаційну, результати якої реалізовуються вже за межами наданого часу та простору [2].

Науковці виділяють наступні принципи інтерактивного навчання – активності; відкритого зворотного зв'язку; експериментування; довіри в спілкуванні; рівності позицій.

Серед основних методичних принципів інтерактивного навчання, що застосовуються у навчанні, доцільними є: ретельний відбір навчальної та професійної лексики, робочих термінів, умовних понять; всебічний аналіз конкретних практичних прикладів професійної діяльності, в якій студенти виконують різні рольові функції; активне використання технічних навчальних засобів, за допомогою яких ілюструється навчальний матеріал; постійна підтримка викладачем активної внутрішньогрупової взаємодії; оперативне втручання викладача у хід дискусії у разі виникнення непередбачених труднощів, а також з метою пояснення нових для студентів положень навчальної програми; програвання ролей з урахуванням індивідуальних і інтелектуальних здібностей студентів; здійснення взаємодії в режимі суворого дотримання сформульованих викладачем норм і правил; навчання прийняттю рішень в умовах регламенту і наявності елементу невизначеності в інформації.

З огляду на вищесказане, викладачі, перш ніж приступити до освоєння інтерактивних технологій, повинні здійснити певний самоаналіз, який дозволить їм упевнитися, що вони повною мірою мають не тільки розвинений аналітичний і творчий потенціал, не лише мотиваційну готовність до формування відповідних компетенцій у студентів, а й усвідомлення того, що їх інтерес до студента, доброзичливість і терпимість, почуття такту і психологічна грамотність є певної філософією, тобто світоглядом [2].

Нагромаджений в Україні та за кордоном досвід наукових і методичних підходів переконливо демонструє, що впровадження інтерактивних технологій значно інтенсифікує та оптимізує освітній процес. Зокрема, використання цих технологій дозволяє студентам: здійснювати глибокий аналіз навчальної інформації, застосовувати творчий підхід до опанування матеріалу, що підвищує доступність знань і сприяє їх ефективному засвоєнню; формулювати та чітко виражати власні думки, обґрунтовувати та захищати свою точку зору, що розвиває навички аргументації і ведення дискусій; навчатися слухати співрозмовників і виявляти повагу до альтернативних позицій; моделювати різноманітні соціальні ситуації, що

збагачує соціальний досвід завдяки включенню в реалістичні життєві сценарії; вибудовувати конструктивні відносини в колективі, усвідомлювати свою роль у групі, уникати та вирішувати конфлікти, досягати компромісів і прагнути до діалогу; знаходити спільні рішення, що сприяють розвитку діалогічних навичок; опановувати проектну діяльність, розвивати вміння самостійної роботи та виконання творчих завдань.

Рис. 1. Наслідки впливу на суб'єкти освітнього процесу

Таким чином, інтерактивні технології виступають дієвим інструментом формування ключових компетентностей, що підвищує якість та результативність навчання.

Ефективність реалізації принципів організації, очікуваних потреб студентів і методологічних переваг інтерактивного навчання залежить від суворого дотримання етики професійних відносин, цільової та методичної придатності і багаторазового відпрацювання технологій і навчального матеріалу, впевненості викладача в своїх силах, його вміння запобігати можливим конфліктам, а при необхідності і управляти ними [3].

Наслідки позитивного впливу на всіх суб'єктів освітнього процесу представлено на рисунку 1.

Отже, можна зробити висновки, що впровадження принципів інтерактивного навчання приносить значні позитивні наслідки для кожного з суб'єктів освітнього процесу, що позначається на мотивації студентів, професійному розвитку викладачів та успішності навчального закладу загалом.

Список використаних джерел:

1. Інтерактивні технології навчання : електронний навчальний курс / А. Б. Єрмоленко. Біла церква : БІНПО, 2022. 37 с.

2. Принципи інтерактивного навчання студентів у закладах вищої освіти Збірник науково-методичних праць «Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти» / Мілько Д. О., Педченко Г. П., Педченко Е. П. [Електронний ресурс]. URL: http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/10635/1/Сборник%20статей%202020%208.04-378-382.pdf

3. Мерінова С. В., Половенко Л. П. Методичні основи інтерактивного навчання. *Інтерактивний освітній простір ЗВО* : матеріали Всеукраїнського науково-практичного вебінару (м. Вінниця, 4 березня 2019 р.) / відп. ред. Л. Б. Ліщинська. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2019. С. 33–36.

УДК 004:1(075.8)

КОЗЛОВЕЦЬ МИКОЛА АДАМОВИЧ,
доктор філософських наук, проф., проф. кафедри філософії та політології
Житомирський державний університет імені Івана Франка (м. Житомир, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5242-912X

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ГУМАНІСТИЧНИЙ ВИМІР

Друга половина XX – початок XXI століття ознаменувались інтенсивним розвитком процесів інформатизації та комп'ютеризації суспільства, широким впровадженням в життя інформаційно-комунікативних технологій. Тенденція на пріоритетність і домінування технологічного виміру людського буття дедалі більше поглиблюється і розширюється. Стрімкий розвиток та широке використання інформаційно-комунікативних технологій, без сумніву, розв'язало багато нагальних проблем. Разом з тим, небувалий в історії злет науково-технологічної думки, застосування новітніх технологій призвело й до виникнення низки проблем гуманістично-етичного характеру, містять в собі онтологічну, гносеологічну, моральну й світоглядну невизначеність.

Комп'ютерна революція, новітні технології перетворюють суспільство, формують стан суспільного духу, визначають механізм ухвалення рішень і спосіб життя, поведінкові реакції й мотиви діяльності, систему переваг, які асоціюються з організацією праці, взаємодією людини і машини. Цифровізація і, відповідно, цифрова трансформація – це не тільки нові технології (штучний інтелект, блокчейн, аналіз даних й інтернет речей), а й глибоке перетворення товарів і послуг, структури організацій і підприємств, соціуму в цілому. Під впливом процесів інформатизації і цифровізації формується новий тип соціальної організації, який отримав назву цифрового суспільства [1].

Інформаційне суспільство представляє собою принципово новий тип соціальності, який ґрунтується на нетрадиційних (з погляду технології і можливостей соціалізації) формах виробництва й використання інформації. Основою інформаційного суспільства є не просто інформація, а процес інтенсивного перетворення останьої у знання, які є умовою й інструментом інноваційного розвитку. При цьому в інформаційному суспільстві знання продукуються і транслюються шляхом новітніх інформаційних технологій й електронних мережевих комунікацій, які постають у своїй сукупності простором електронних мережевих комунікацій, до яких входять Інтернет, технології мобільного електрозв'язку і соціальних мереж, інтерактивні технології телебачення та ін.

У рефлексивну природу свідомості дедалі активніше втручаються елементи штучного мисленнєвого конструювання неіснуючої у природі дійсності. Сьогодні буквально всі сфери суспільного життя пронизують штучний інтелект та віртуальна реальність. Специфіка останньої виявляється в тому, що, будучи свідомо створеною людиною, вона переростає у самодостатню, суверенну силу, яка виходить із під контролю й управління творцем. Впровадження новітніх технологій виявило й такі небезпеки, як етичні колізії, конфіденційність даних, нерівномірний доступ до технологій та їх використання, втручання в приватне життя тощо [2; 3].

Сформована у цифровому контексті «нова соціальність» відрізняється тим, що вона дедалі активніше «підпорядковує собі» культуру як духовний феномен, яка на попередніх етапах суспільного розвитку розглядалась як фундамент і головний «арбітр» цивілізаційної динаміки. Цінності сучасної цивілізації все більше пов'язуються з уявленнями про новий рівень її інтелектуалізації. Моделі модернізації, інноваційного розвитку сучасного суспільства ґрунтуються не тільки на пріоритетності людського розуму, а й на ідеалах штучного інтелекту. Але при цьому не слід забувати повчальний досвід індустріальної доби, коли все відавалося на відкуп технократичній культурі. Такий підхід соціально-гуманітарна наука останніх десятиліть піддала справедливій критиці. Це ще раз доводить, що пріоритети інтелектуального, особливо інтелектуально-технологічного, інтелектуально-штучного розвитку не можуть бути конструктивно реалізовані поза їх зв'язком з імперативом інтелігентності, змістовними ознаками якого є духовність, моральна культура, освітній кругозір, порядність, національна самосвідомість, патріотичність, відповідальність.

Слід враховувати і той факт, що інтелектуалізація соціального простору – явище універсальне, тоді як інтелігентність має конкретну національно-культурну розміреність і вираженість. У процесах цифровізації «інтелектуал» бачить можливість для самореалізації, а «інтелігент» нерідко чинить супротив зазначеним тенденціям, бачить в них загрозу для свого духовного життя і для суспільства в цілому. Результати інтелектуальної творчості мають значно більшу можливість формалізації і наступного декодування у соціально значущих контекстах людської культури, ніж це можна зробити щодо, наприклад, почуттів, переконань, самосвідомості, надій, відповідальності та інших якостей інтелігента.

При цьому живильне середовище інтелектуалізму, пропорційне обсягу інформації і знань, а також новим технічним можливостям штучного інтелекту, загалом невпинно зростає. Відтак надзвичайно важливим є філософсько-антропологічний зріз проблем «нової соціальності». Йдеться насамперед про серйозні трансформації світовідчуття людини, принципово нові

конотації смислу життя. Про це свідчить зростаюча статистика девіацій, залежної поведінки, і зокрема комп'ютерної залежності, інтернет-залежності, інших нових соціально-психічних синдромів. Оскільки сучасний світ дуже інтенсивно змінюється, в якому генеруються і транслюються грандіозні потоки інформації, то людина об'єктивно, в силу своїх фізіологічних особливостей, не готова за всім цим встигати, а тим більше продуктивно використовувати. Звідси стреси, перевантаження, психічні розлади та ін. Небезпека криється і в тому, що більшість людей в умовах надлишку інформації не формує власні (індивідуальні) смисли, а «сліпо вбирає» те, що викидається на інформаційний ринок. Наслідком цього є так звана кліпова свідомість, зниження фактору особистої креативності. У цьому контексті слід розглядати й утворення своєрідного світоглядного хаосу, який зумовлює розгубленність людини у світі, її одночасну схильність до протилежних систем цінностей, ідейних течій, деструктивних організацій і т. ін.

Останнім часом можна чути думки про те, що сучасна людина вже здала низку принципових інтелектуальних позицій штучному інтелекту і наступні події будуть робити цей факт очевидним для все більшої кількості людей. Зазначимо, що людина поступилася своїми позиціями лише на рівні інтелекту. При цьому людська свідомість може бути представлена як така, що складається із двох частин: інтелекту і мислення, які також утворюють протиріччя. Якщо інтелект прагне до земного, ясного, простого, матеріального, корисного, відтворюваного і т. ін., то мислення, навпаки, прагне від земного до складного, ідеального, благого, унікального тощо. Відтак інтелект працює з інформацією, а мислення зі смислами [3, с. 60–63].

Щоб справитись з цими та подібними явищами, необхідно переосмислити антропологічні проблеми цифрового суспільства, проблеми тілесності й духовності в умовах експансії новітніх технологій, зокрема, питання про співвідношення і можливості поєднання людського розуму і штучного інтелекту; про прояви тілесної й духовної природи у функціонуванні інформаційно адаптованої особистості, співвідношення реального і віртуального в його емоційно-когнітивному досвіді; про розуміння «аутентичного» і «відчуженого» буття в реально-віртуальному світі.

Дослідники обґрунтовують необхідність світоглядної «зміни», що тягне за собою збагачення нових цінностей повсякденного життя людей в контексті проникнення в неї інформаційно-комунікативних технологій на основі принципів креативності, відповідальності, пріоритетності саморозвитку і гуманізму. Учені пов'язують вихід з глобальної кризи, породженої техногенною споживчою цивілізацією, з виробленням загальноцивілізаційної стратегії на шляху до суспільства постматеріальних цінностей.

Але побудувати це суспільство можуть люди, які розуміють усі наслідки своїх дій у масштабі всієї планети і приймають виважені рішення, враховуючи планетарні потреби, керуючись системою загальнолюдських цінностей, тобто мають планетарну свідомість, планетарну відповідальність, планетарну вихованість. Спостерігається тотальне застарівання й вичерпаність науково-світоглядної парадигми, вираженої у відставанні теоретичних можливостей людини від практики, яка ще й ускладнюється завдяки технологічному прогресу. Слід визнати, що ми не зможемо вийти з кризового стану за допомогою того мислення та світогляду, які нас туди завели. Західні дослідники І. Гонсалес-Маркес і В. Толедо слушно зазначають: «Нам потрібні зрушення світогляду, зміна, яка досягає онтологічних і космологічних основ наших систем мислення» [4, с. 13]. Вчені застерігають, що попри захоплення технологізацією слід остерігатися відчуження людини від природи та його наслідків, набуття та поширення феномену бездуховності, фокусування людського буття на інтересах сьогодення, «знелюднення» природи, її утилітаризація

Отже, вирішення основних проблем нашого часу вимагають радикального зрушення в наших уявленнях, в мисленні, в системі наших цінностей, фундаментальних змін в науковому і соціальному світогляді, зміни парадигм, що за своєю радикальністю можна порівняти з революцією Коперника. Вирішення цього завдання передбачає новий образ і новий зміст соціально-гуманітарного знання.

Список використаних джерел:

1. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.

2. Дзьобань О. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право.* 2021. № 2 (37). С. 9–19.

3. Козловець М. А. Технології штучного інтелекту та їх вплив на буттєвість людини. *Humanities studies* : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Випуск 19 (96). С. 55–66.

4. González-Márquez I., Toledo V. Sustainability Science: A Paradigm in Crisis? *Sustainability*. 2020. № 12 (7). P. 2802. https://doi.org/10.3390/su12072802

УДК 378.147:81'243(161.2):004.9

КРАВЧЕНКО АЛЛА ВАСИЛІВНА,
ст. викладач кафедри соціально-гуманітарних наук
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (м. Дніпро, Україна)
E-mail: alla.krav1972@gmail.com
ORCID ID: http//orcid.org/0000-0002-8596-7274

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Аналіз формування та розвиток професійно орієнтованих компетенцій при викладанні дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» в умовах глобалізації та цифрової трансформації дозволяє дослідити глибокий зв'язок між викладанням української мови, зокрема у професійному контексті, та впливом глобалізаційних і технологічних змін на цей процес, що включає визначення важливості формування професійних компетенцій, які відповідають вимогам сучасного суспільства, зокрема у сфері комунікації, інформаційних технологій і міжкультурних зв'язків. Актуальність теми у тому, що вона досліджує вплив глобалізації та цифрової трансформації на викладання української мови за професійним спрямуванням, аналіз того, як сучасне освітнє середовище формує вимоги до викладання української мови у професійно-орієнтованому ключі; аналіз впливу глобальних процесів на роль і функції української мови у професійних контекстах (зокрема, інтеграція міжнародних стандартів і термінології); розгляд того, як цифровізація змінює методи викладання та навчання, пропонуючи нові інструменти (онлайн-курси, інтерактивні платформи, штучний інтелект); зміни в запитах сучасного ринку праці, які вимагають від фахівців високого рівня володіння мовними та цифровими компетенціями; методи формування професійно орієнтованих компетенцій у навчанні української мови.

Контекст глобалізації та цифрової трансформації включає аналіз впливу глобалізаційних процесів на роль української мови у професійній діяльності; дослідження змін, які відбуваються в освіті під впливом цифрових технологій, та їх вплив на методику викладання української мови. Дана тема є дослідженням і аналізом процесу викладання

української мови за професійним спрямуванням з акцентом на формування професійно орієнтованих компетенцій студентів у сучасному контексті, де глобалізація та цифровізація відіграють ключову роль. Вона охоплює поєднання мовної освіти з потребами ринку праці, що постійно змінюється, і акцентує увагу на важливості адаптації навчального процесу до сучасних умов.

Мета і завдання викладання української мови за професійним спрямуванням включає завдання, які стоять перед викладачами при формуванні компетенцій цифрової епохи; співпраця з галузевими експертами для актуалізації змісту навчання; розвиток міжкультурної та комунікативної компетенції; підготовка до міжкультурної взаємодії та обізнаність з нормами ділового етикету різних країн, що допоможе студентам у професійній комунікації; підвищення ролі української мови за професійним спрямуванням як елемента національної ідентичності в глобалізованому світі та збереження національної ідентичності через мову в умовах посилення міжнародних впливів; розуміння студентами значення української мови як інструменту, що сприяє національній культурі, а також об'єднанню суспільства в умовах глобальних викликів; означення та характеристики професійно орієнтованих компетенцій, які потрібно формувати в студентів, щоб вони могли ефективно використовувати українську мову у своїй професійній діяльності; розгляд конкретних навичок, знань та ставлень, необхідних для успішної кар'єри у різних сферах; опис сучасних методик та технологій, які можуть бути використані для формування професійних компетенцій, зокрема інтерактивні навчальні платформи, онлайн-курси, кейс-методи, проєктна діяльність тощо.

Компетенції, що формуються при викладанні дисципліни «Українська мова» за професійним спрямуванням» включають знання, вміння та навички, які формуються у студентів, щоб забезпечити їх здатність ефективно використовувати українську мову у професійній діяльності. Професійно орієнтовані компетенції – це сукупність знань, умінь, навичок та особистісних якостей, які дозволяють особі успішно виконувати професійні завдання, здійснювати діяльність у певній галузі та адаптуватися до змінюваного професійного середовища. Основні аспекти поняття «професійно орієнтовані компетенції»:

1) Знання – це теоретичні та практичні відомості, які формують основу для виконання конкретних професійних завдань. Знання можуть бути спеціалізованими (пов'язаними з певною професією) та загальними (наприклад, знання з етики, права, економіки).

2) Уміння – це здатність застосовувати отримані знання на практиці. Уміння можуть включати технічні навички (використання інструментів,

програмного забезпечення) та м'які навички (комунікація, командна робота, управління часом).

3) Навички – це практичні дії, які виконавець може здійснювати самостійно. Навички можуть бути базовими (наприклад, грамотність, обчислення) та спеціалізованими (проведення аналізу, створення звітів).

4) Особистісні якості – це характеристики особистості, які впливають на ефективність професійної діяльності. До них належать комунікабельність, відповідальність, критичне мислення, креативність, вміння працювати в команді та адаптивність до змін.

5) Контекст, так як професійно орієнтовані компетенції формуються в певному контексті, що включає специфіку професійної сфери, вимоги ринку праці, технологічні новації та культурні особливості. Це означає, що компетенції можуть варіюватися залежно від галузі діяльності, типу роботи та потреб роботодавців.

6) Забезпечення якості, так як розвиток професійно орієнтованих компетенцій потребує систематичного підходу до навчання, що включає модернізацію навчальних програм, інтеграцію практичних занять, стажування та взаємодію з фахівцями галузі.

Професійно орієнтовані компетенції при викладанні «Українська мова за професійним спрямуванням» є критично важливими для підготовки фахівців, здатних успішно адаптуватися до вимог сучасного ринку праці, зокрема в умовах глобалізації та цифрової трансформації. Вони формують основу для професійної діяльності та сприяють особистісному і професійному розвитку.

Використання цифрових технологій при викладанні «Українська мова за професійним спрямуванням» включає навчальні платформи, онлайн-тести, інтерактивні вправи, віртуальні практикуми, що сприяють зануренню студентів у професійне мовне середовище; огляд сучасної потреби в адаптації навчальних дисциплін до викликів глобалізації та цифровізації; опис цілей викладання української мови як дисципліни, яка має розвивати не лише мовну компетенцію, але й професійні навички, необхідні для різних спеціальностей; опис методичних підходів і прийомів для розвитку професійно орієнтованих компетенцій (моделювання професійних ситуацій, тематичні кейси, рольові ігри). Оскільки глобалізація відкриває межі між культурами, вивчення української мови в професійному контексті також включає розвиток здатності комунікувати в багатокультурному середовищі. Викладання «Української мови за професійним спрямуванням» розвиває мовні, мовленнєві та комунікативні навички, що є важливими для виконання професійних обов'язків у конкретних галузях.

Таблиця 1 – **Основні компетенції викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»**

№ з/п	Компетенція	Характеристика та напрямок розвитку
1	2	3
1	Комунікативна компетенція	Вміння ефективно і чітко висловлювати свої думки як усно, так і письмово, відповідно до професійних стандартів. Здатність вести ділове листування, складати професійні документи, зокрема резюме, заяви, звіти, та інші офіційні папери, дотримуючись норм української мови та офіційно-ділового стилю. Студенти вчаться ефективно та доречно вести ділові комунікації, враховуючи різні ситуації професійного спілкування, наприклад, під час переговорів, презентацій, звітів, співбесід. Особлива увага приділяється комунікації в команді, а також міжособистісній взаємодії, що допомагає студентам висловлювати свої ідеї чітко, уникати непорозумінь, встановлювати продуктивні відносини з колегами, партнерами та клієнтами.
2	Професійно-термінологічна компетенція	Знання професійної лексики, зокрема термінів, характерних для конкретної галузі (юриспруденція, медицина, економіка, технології тощо). Вміння вживати термінологію коректно та доречно, що сприяє точності та однозначності професійної комунікації. Окрім вивчення термінології, увага зосереджується на вмінні грамотно використовувати професійну лексику у різних типах документів, зокрема контрактів, угод, звітів, рецензій. Важливо, щоб студенти вміли розрізняти вузькоспеціалізовану та загальнонаукову лексику та використовувати її доречно для спрощення комунікації у професійному середовищі.
3	Мовна компетенція	Володіння нормами сучасної української літературної мови, зокрема орфографією, пунктуацією, граматикою, стилістикою. Здатність адаптувати свою мову до аудиторії та обставин спілкування, дотримуючись вимог мовного етикету Студенти удосконалюють орфографічні та граматичні навички, які є основою для чіткого та грамотного написання будь-яких професійних документів. Крім того, навчання включає опрацювання стилістичних норм, щоб мова професійних текстів залишалася відповідною і формальною, а висловлювання були чіткими та зрозумілими.

Продовження таблиці 1

1	2	3
4	Риторична компетенція	Здатність структурувати професійні виступи, презентації та повідомлення, дотримуючись логіки викладу. Вміння аргументувати свої ідеї, переконливо доносити професійну інформацію, використовуючи відповідні мовні засоби. Ця компетенція орієнтована на вміння логічно будувати висловлювання, використовувати риторичні прийоми для переконання, аргументації та успішної презентації ідей. Студенти практикуються у створенні професійних промов, розробляють навички побудови презентацій, що враховують.
5	Інтеркультурна компетенція	Вміння адаптувати комунікативні підходи, враховуючи культурні особливості співрозмовників або партнерів з інших регіонів. Здатність використовувати українську мову у міжкультурних комунікаціях, особливо у міжнародних професійних контекстах. Формування цієї компетенції має особливе значення в умовах глобалізації. Вона включає знання культурних особливостей і комунікативних норм різних регіонів та країн, що є важливим у багатонаціональних командах або при співпраці з міжнародними партнерами. Студенти вчаться адаптувати стиль комунікації відповідно до культурних норм співрозмовників, що сприяє кращому взаєморозумінню у професійних відносинах.
6	Дисциплінарна компетенція	Студенти опановують основи ділового етикету в українському мовному середовищі, зокрема правила написання ділових листів, правил спілкування під час переговорів або нарадах. Вони вчаться використовувати українську мову для дотримання професійних стандартів у галузях, які передбачають написання інструкцій, посібників, регламентів тощо.
7	Інформаційно-комунікаційна компетенція	Студенти вчаться ефективно використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології для створення, редагування, поширення та захисту професійних текстів. Це включає навички роботи з офісними програмами, онлайн-платформами для спільної роботи над документами та знання основ цифрової етики й захисту інформації в умовах сучасного інформаційного суспільства.
8	Юридична грамотність у контексті використання мови	Важливим аспектом є знання норм законодавства України щодо використання української мови у професійній діяльності, особливо для державних службовців, працівників органів місцевого самоврядування, працівників освітніх та культурних установ.

Таблиця 1 (сформована автором)

Таким чином, набуття цих компетенцій при викладанні дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» дозволяє майбутнім фахівцям вільно користуватися українською мовою у своїй професійній діяльності, зокрема при підготовці та веденні ділової комунікації; участі в переговорах; представленні проектів та ідей; створенні професійних текстів і документів. Викладання української мови за професійним спрямуванням формує у студентів високий рівень мовної грамотності та готовність застосовувати її у професійних ситуаціях, сприяючи професійному розвитку та конкурентоспроможності, які підкреслюють практичне застосування мови у професійних контекстах.

Компетенції, що формуються під час вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» допомагають студентам: професійно інтегруватися у робоче середовище, забезпечуючи високий рівень грамотності та культури мовлення; створювати конкурентоспроможні резюме та проходити співбесіди, завдяки чому випускники можуть успішно представити свої професійні навички та досягнення; забезпечити високу якість комунікацій з українськомовними партнерами та клієнтами, що позитивно впливає на репутацію компанії та підвищує довіру клієнтів.

Виклики та можливості при викладанні дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» включають: аналіз проблем, з якими стикаються викладачі та студенти у процесі впровадження професійно орієнтованого навчання; обговорення можливостей, які відкриваються у результаті інтеграції цифрових технологій у навчальний процес; проблеми та виклики впровадження професійно орієнтованого викладання української мови; аналіз труднощів, пов'язаних із адаптацією програми, навчальних матеріалів та підходів до викладання, які відповідають вимогам цифровізації; виклики, пов'язані з підтримкою високого рівня володіння українською мовою в умовах багатомовного середовища та впливу інших мов.

Перспективи розвитку професійно орієнтованих компетенцій при викладанні дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» включають перспективи інтеграції нових технологій та інноваційних методик у викладанні української мови; прогноз розвитку освітніх програм та можливостей для більшої інтеграції української мови в професійне середовище через співпрацю з бізнесом, промисловістю та державними установами; оцінку майбутніх тенденцій у викладанні української мови у контексті зростаючої глобалізації та цифровізації; розробка рекомендацій для покращення якості навчання та підвищення конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Отже, тема є важливим дослідницьким напрямком, що дозволяє аналізувати та вдосконалювати підходи

до викладання української мови, забезпечуючи підготовку студентів до викликів і можливостей, які виникають в умовах швидких змін у глобальному та технологічному середовищі, сприяє розвитку мовних і професійних компетенцій, які є критично важливими для успіху в сучасному світі.

Отже, формування та розвиток професійно орієнтованих компетенцій при викладанні дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» в умовах глобалізації та цифрової трансформації не лише забезпечує базові мовні та мовленнєві навички, а й формує професійні компетенції, необхідні для успішної кар'єри в українськомовному середовищі, підвищення якості підготовки студентів завдяки адаптації до сучасних професійних потреб, що сприяє їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Кауфман Скотт. За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію / пер. з англ. Анна Марковська. Київ : Лабораторія, 2021. 400 с.
2. Лисенко С. О. Становлення і розвиток парадигми самоактуалізації особистості та її переосмислення у контек сті сучасності. *Humanities studies :* collection of scientific papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2021. № 8(85). P. 20–28. DOI: https://doi.org/10.26661/hst-2021-8-85-0
3. Макєшина Юлія. Концепція переходу від викладання традиційних гуманітарних дисциплін до цифрових (цифрової гуманітаристики). *Цифрова трансформація соціоекономічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2022 року / ред.-упорядник д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкова. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 530–537.
4. Макєшина Ю. В., Лисенко С. О., Самошкіна М. Г., Кравченко А. В. Формування особистості як цілісної системи та процесу її активного розвитку у контексті соціально-філософських наук. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica", 2022. 11(88). С. 37–47.
5. Кравченко Алла. Формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту в умовах цифровізації. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практич- ної конференції 23–24 листопада 2023 року / ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 353–358.
6. Лисенко Світлана. Вплив соціально-гуманітарної сфери на формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 358–366.

7. Макєшина Ю. В., Лисенко С. О., Самошкіна М. Г., Кравченко А. В. Формування особистості як цілісної системи та процесу її активного розвитку у контексті соціально-філософських наук. *Humanities studies :* Collection of Scientifc Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2022. 11(88). P. 37–47. doi: https://doi.org/10.26661/hst-2022-11-88-04

8. Олексенко К. Формирование профессиональной ИТ-компетентности как основареформирования современ- ной украинской школы. Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos. *Taptautinė mokslinė* – praktinė konferencija 2018 m. gegužės 11–12 d., Marijampolė, Kaunas. 2019. С. 126–27.

9. Олексенко К. Розвиток освітнього простору майбутніх учителів до проектування освітньо-розвивального середовища здобувачів початкової освіти. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2019. С. 126–128.

УДК 378.147:316.77:004:94(477)

ЛИСЕНКО СВІТЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
к.філос.н., доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту
(м. Дніпро, Україна)
E-mail: lysenko630@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4222-7049

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ» В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Формування та розвиток професійно орієнтованих компетенцій у викладанні дисципліни «Історія та культура України» не лише підвищує якість професійної підготовки студентів, а й сприяє розвитку національної ідентичності, цифрової грамотності та соціальної відповідальності, що має велике значення для сучасного суспільства та економіки країни в умовах глобальних змін. Професійно орієнтовані компетенції у викладанні дисципліни «Історія та культура України» в умовах глобалізації та цифрової трансформації є важливим чинником підготовки сучасних фахівців, які мають глибоке розуміння культурної спадщини своєї країни, вміють адаптуватися до динамічних умов глобального середовища, критично мислити, а також використовувати цифрові технології. Професійно орієнтовані компетенції, сформовані в межах дисципліни «Історія та культура України», дозволяють студентам глибше зрозуміти свою національну ідентичність та

культурне коріння, що допомагає формувати ціннісні орієнтири та соціальну відповідальність. Знання історії та культури не лише збагачує світогляд, але й сприяє розвитку навичок, корисних у професійній сфері. Цифрова трансформація відкриває нові можливості для викладання історії та культури, змінюючи підходи та методи навчання, а цифрові технології розширюють спектр доступних ресурсів, дозволяючи створювати інноваційні освітні продукти. Використання цифрових інструментів для викладання історії та культури дозволяє студентам розвивати навички роботи з інформацією, що включає формування інформаційної (алгоритмічної) культури. Тема формування та розвиток професійно орієнтованих компетенцій при викладанні дисципліни «Історія та культура України» в умовах глобалізації та цифрової трансформації» є актуальною з кількох ключових причин (табл. 1).

Таблиця 1 – **Актуальність формування та розвиток професійно-орієнтованих компетенцій під час викладання дисципліни «Історія та культура України» в умовах глобалізації та цифрової трансформації**

№ з/п	Напрями визначення актуальності	Характеристика умов глобалізації та цифрової трансформації
1	2	3
1	Виклики глобалізації та цифрової трансформації	Сучасний світ перебуває в етапі інтенсивних змін, що вимагають від спеціалістів нових навичок та широкого світогляду. Глобалізація стирає межі між культурами та націями, а цифрові технології змінюють способи навчання та передачі знань. Для збереження національної ідентичності та формування стійких професійних компетенцій знання з історії та культури України є важливим аспектом професійної освіти, що сприяє розумінню історичних процесів, формуванню патріотизму і здатності аналізувати сучасні глобальні тенденції через призму національної спадщини.
2	Потреба в професійно орієнтованих компетенціях	Для майбутніх фахівців різних галузей є важливим не тільки глибоке розуміння своєї національної культури та історії, але й розвиток здатності використовувати ці знання у професійній діяльності. Умови глобальної конкуренції вимагають розвитку таких компетенцій, які б поєднували знання в галузі культури та історії з уміннями використовувати цифрові інструменти для аналізу, презентації та поширення культурної спадщини.

Продовження таблиці 1

1	2	3
3	Цифрова освіта як нова реальність	Інтеграція цифрових технологій у викладання та навчання історії та культури дозволяє ефективніше залучати студентів, робить навчання більш інтерактивним і доступним. У таких умовах використання цифрових технологій стає необхідним для викладачів, щоб зробити освітній процес більш гнучким, доступним і цікавим для студентів. Опанування цифрових навичок також сприяє розвитку сучасних методів дослідження і популяризації історичних знань.
4	Збереження національної ідентичності в умовах відкритого світу	Вивчення дисципліни «Історія та культура України» є важливим для збереження та зміцнення національної ідентичності серед молоді, особливо в умовах, коли глобалізація створює ризик культурної уніфікації. Розвиток цих компетенцій сприяє тому, що молоде покоління буде здатне не лише зберігати свою ідентичність, але й презентувати свою культуру на світовій арені.
5	Підготовка конкурентоспроможних фахівців	Вивчення національної історії та культури в контексті професійної підготовки дозволяє майбутнім фахівцям краще зрозуміти цінності і традиції своєї країни та їхній вплив на сучасний розвиток. Це особливо важливо для галузей, де історико-культурні знання є основою професійної діяльності, таких як туризм, музейна справа, культурологія, державне управління тощо.
6	Підвищення культурного рівня молоді	В умовах цифрової доби доступ до інформації значно зріс, але водночас підвищився рівень інформаційної фрагментації. Викладання дисциплін, пов'язаних з історією та культурою України, сприяє формуванню цілісного уявлення про національні цінності та історичний розвиток, допомагає молоді орієнтуватися у сучасному інформаційному середовищі.
7	Інтеграція цифрових технологій у гуманітарну освіту	Використання цифрових технологій у викладанні гуманітарних дисциплін відкриває нові можливості для взаємодії зі студентами та залучення їх до активного вивчення історії та культури. Сучасні цифрові інструменти, такі як онлайн-курси, інтерактивні платформи, віртуальні музеї, розширюють можливості традиційного навчання і роблять його більш привабливим для нового покоління.

Продовження таблиці 1

1	2	3
8	Формування соціально відповідальних громадян	Знання з історії та культури є основою для формування соціальної відповідальності, розуміння суспільних процесів і здатності робити внесок у розвиток суспільства. У сучасних умовах, коли суспільство стикається з багатьма викликами, важливо, щоб майбутні фахівці розуміли свою роль у збереженні національної спадщини та розвитку суспільства.

Таблиця 1 (сформована автором)

В умовах швидких технологічних змін та глобалізації фахівці повинні вміти адаптуватися до нових умов праці та використовувати сучасні інструменти. Студенти, які опановують історію та культуру України за допомогою цифрових технологій, вчаться адаптуватися до нових методів навчання та комунікації. Формування професійно орієнтованих компетенцій у процесі вивчення дисципліни «Історія та культура України» допомагає підготувати студентів до викликів сучасного ринку праці, забезпечуючи системне, структурне, цифрове, філософське, рефлексійне мислення.

Розкриємо основні компоненти цих компетенцій у сучасному освітньому контексті (табл. 2).

Таблиця 2 – **Основні компоненти професійно орієнтованих компетенцій у сучасному освітньому контексті**

№ з/п	**Основні компоненти професійно орієнтованих компетенцій**	**Зміст, характеристика та напрями розвитку**
1	2	3
1	Змістовна складова: Історія та культура як інструменти професійного розвитку	Критичне мислення та аналіз, в основі якого розгляд історичних подій і культурних процесів формує здатність аналізувати інформацію та робити обґрунтовані висновки, що є важливим у будь-якій професійній діяльності. Міжкультурна компетенція, так як у глобалізованому світі вміння взаємодіяти з представниками інших культур стає необхідною навичкою, а розуміння власної культури допомагає побудувати комунікацію на основі взаємоповаги та толерантності.

Продовження таблиці 2

1	2	3
2	Вплив цифрової трансформації на викладання історії та культури	Інтерактивні платформи та мультимедійні презентації, в основі яких сучасні технології дозволяють створювати інтерактивні лекції та семінари, які зацікавлюють студентів і залучають їх до активного навчання. Онлайн-дискусії та платформи для обміну досвідом, що дає студентам можливість обговорювати матеріал із викладачами та однокурсниками в режимі реального часу, розвиваючи навички комунікації та командної роботи. Віртуальні тури, онлайн-музеї та цифрові архіви: Студенти можуть вивчати історичні події та культурні артефакти через віртуальні експозиції, що дає змогу краще зрозуміти матеріал і «побачити» історію.
3	Розвиток аналітичних та критичних навичок у цифровому середовищі	Інформаційна грамотність, так як сучасне інформаційне середовище спонукає студентів критично оцінювати достовірність джерел і вміти відрізняти факти від маніпуляцій, що особливо важливо при вивченні історії. Аналітичні навички, в основі яких використання цифрових баз даних, архівів та інших інформаційних ресурсів допомагає студентам розвивати навички аналізу великих обсягів інформації, що корисно у професійній діяльності.
4	Формування навичок адаптації та гнучкості	Адаптація до нових методів навчання та комунікації включає роботу з різними програмами та платформами, які використовуються у професійному середовищі. Розвиток гнучкості та інноваційного мислення включає дослідження історії та культури із залученням сучасних технологій та стимулює студентів до пошуку нових підходів і творчого вирішення проблем.
5	Роль професійно орієнтованих компетенцій у кар'єрному розвитку	Міждисциплінарне мислення, щ включає поєднання історичних знань з цифровими навичками формує цілісний підхід до роботи, що є особливо цінним у сферах, де потрібні інноваційні рішення. Підготовку до роботи в глобальних умовах, в основі якої розуміння культурних аспектів, що дозволяє випускникам комфортно працювати у міжнародному середовищі та краще орієнтуватися у питаннях крос-культурної комунікації.

Таблиця 2 (сформована автором)

Отже, формування професійно орієнтованих компетенцій при викладанні дисципліни «Історія та культура України» в умовах глобалізації та цифрової трансформації сприяє підготовці сучасних фахівців, які володіють як ґрунтовними знаннями з історії та культури, так і практичними цифровими навичками, необхідними для успішної адаптації до швидкозмінних умов роботи.

Дана тема є не тільки актуальною, але й має велике значення для сучасної освіти, оскільки забезпечує цілісне формування особистості, підвищує професійну конкурентоспроможність і сприяє збереженню національної ідентичності в умовах глобальних змін. Професійно орієнтовані компетенції з дисципліни «Історія та культура України» є інструментом зміцнення національної свідомості та соціальної згуртованості. Це особливо актуально в умовах інформаційної війни та зовнішніх загроз, де знання про національну історію та культуру допомагає розвивати критичне мислення та сприяє формуванню стійкої національної ідентичності, що є важливим аспектом національної безпеки.

Глобалізація створює умови для інтенсивних міжкультурних контактів, що вимагає від фахівців уміння зберігати власні цінності та поважати інші. Глибоке розуміння національної історії та культури є основою для розуміння культурного різноманіття і сприяє розширенню міжкультурної компетенції. Викладаючи історію та культуру через сучасні цифрові підходи, навчальні заклади можуть готувати фахівців, здатних ефективно працювати в міжнародних і багатокультурних середовищах. Поєднання знань про історію та культуру з цифровими технологіями розвиває навички критичного й аналітичного мислення, необхідні для інноваційної діяльності. У процесі викладання можна використовувати інноваційні освітні інструменти (наприклад, віртуальні тури, 3D-реконструкції історичних подій, інтерактивні платформи для дослідження культурних об'єктів), що сприяє формуванню інноваційного мислення серед студентів, які зможуть у майбутньому застосовувати ці підходи в інших сферах діяльності.

Викладання історії та культури із застосуванням цифрових технологій розвиває в студентів навички цифрової грамотності, які стають обов'язковими у сучасному професійному середовищі. Такі навички включають використання спеціалізованого програмного забезпечення, роботу з великими обсягами інформації, аналіз даних та інформаційний менеджмент. Це допомагає готувати студентів до викликів сучасного ринку праці та підвищує їхню конкурентоздатність. Інтеграція цифрових технологій у викладання історії та культури України забезпечує більш глибоке засвоєння матеріалу, підвищує мотивацію студентів до навчання та сприяє розвитку практичних навичок. Завдяки сучасним підходам до навчання, студенти

отримують можливість глибше розуміти матеріал, а також вчаться використовувати ці знання у професійній діяльності.

Запровадження цифрових технологій у викладання дисципліни «Історія та культура України» сприяє розвитку цифрової інфраструктури навчальних закладів, що може включати онлайн-курси, електронні бібліотеки, бази даних, мультимедійні презентації та цифрові платформи для спільної роботи. Це створює сприятливе середовище для навчання, яке відповідає вимогам сучасного цифрового світу.

Вивчення історії та культури України в сучасному контексті допомагає не лише підвищити обізнаність студентів, а й сприяє формуванню їхньої соціальної відповідальності. Студенти отримують усвідомлення важливості культурної спадщини та історичної пам'яті, що мотивує їх до участі у суспільних ініціативах, спрямованих на збереження та популяризацію національної культури та історії.

Список використаних джерел:

1. Кауфман Скотт. За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію / пер. з англ. Анна Марковська. Київ : Лабораторія, 2021. 400 с.
2. Лисенко С. О. Становлення і розвиток парадигми самоактуалізації особистості та її переосмислення у контек сті сучасності. *Humanities studies :* collection of scientific papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2021. № 8(85). P. 20–28. DOI: https://doi.org/10.26661/hst-2021-8-85-0
3. Макєшина Юлія. Концепція переходу від викладання традиційних гуманітарних дисциплін до цифрових (цифрової гуманітаристики). Цифрова трансформація соціоекономічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2022 року / ред.-упорядник д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкова. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 530–537.
4. Макєшина Ю. В., Лисенко С. О., Самошкіна М. Г., Кравченко А. В. Формування особистості як цілісної системи та процесу її активного розвитку у контексті соціально-філософських наук. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica", 2022. 11(88). С. 37–47.
5. Кравченко Алла. Формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту в умовах цифровізації. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітарис- тики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практич- ної конференції 23–24 листопада 2023 року / ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 353–358.
6. Лисенко Світлана. Вплив соціально-гуманітарної сфери на формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту. *Формування*

цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 358–366.

7. Макєшина Ю. В., Лисенко С. О., Самошкіна М. Г., Кравченко А. В. Формування особистості як цілісної системи та процесу її активного розвитку у контексті соціально-філософських наук. *Humanities studies :* Collection of Scientifc Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica", 2022. 11(88). P. 37–47. doi: https://doi.org/10.26661/hst-2022-11-88-04

8. Олексенко К. Формирование профессиональной ИТ-компетентности как основареформирования современ- ной украинской школы. Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos. T*aptautinė mokslinė* – praktinė konferencija 2018 m. gegužės 11–12 d., Marijampolė, Kaunas. 2019. С. 126–27.

9. Олексенко, К. Розвиток освітнього простору майбутніх учителів до проектування освітньо-розвивального середовища здобувачів початкової освіти. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2019. С. 126–128.

УДК 37.01.2

ОЛЕКСЕНКО КАРІНА БОРИСІВНА,
доктор PhD Освіта (Педагогіка)
Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка
(м. Кропивницький, Україна)
E-mail: karinessa48@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-2965-5145

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩІ

Дистанційне навчання – це вид творчої передачі інформації від учителя до учня з використанням одного або кількох технічних засобів з використанням нових інформаційних технологій. Ця тема має актуальність через стрімку цифровізацію освіти, особливо в умовах глобальних викликів, таких як пандемії чи війни, і є важливим полем для міждисциплінарного дослідження. Початкова освіта в онлайн режимі є надзвичайно актуальною в контексті сучасних глобальних викликів, таких як пандемії, війни, і стрімка цифровізація освіти. Вона охоплює аналіз різноманітних

аспектів дистанційного навчання для дітей молодшого шкільного віку, акцентуючи увагу на таких ключових аспектах:, як цифровізація освіти, яка вимагає адаптації традиційних моделей до умов онлайн-навчання. Глобальні виклики (COVID-19, збройні конфлікти) змусили освітню систему переходити в онлайн-формат, що зробило цей процес невідворотним і ключовим для сучасного суспільства.

Дистанційна освіта – це форма організації навчального процесу, за якої взаємодія між викладачем і учнем відбувається за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій на відстані, без фізичної присутності в навчальному закладі. Вона забезпечує доступ до освітніх ресурсів, інтерактивні методи навчання та можливість здобувати знання в зручний час і місці.

Дистанційне навчання – це процес передачі та отримання знань, умінь і навичок у рамках дистанційної освіти, який передбачає використання цифрових платформ, онлайн-курсів, відеоконференцій, електронних підручників, тестів та інших засобів електронного навчання. Основні характеристики: 1) Гнучкість, в основі якої можливість адаптувати графік і темп навчання до індивідуальних потреб учня. 2) Доступність, націлена на отримання освіти незалежно від географічного розташування. 3) Технологічність, в основі якої активне використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. 4) Самостійність, більша відповідальність учня за організацію навчального процесу. Ці форми навчання стали особливо актуальними в умовах глобалізації, пандемій та розвитку цифрових технологій, забезпечуючи нові можливості для отримання знань у різних куточках світу.

Пандемія коронавірусу Covid-19 привела до впровадження екстреного онлайн-освіти по всьому світу. Ми вважаємо, що онлайн-освіта є необхідною мірою для підтримки здоров'я учнів початкової школи. За останні роки світова система освіти набула значного досвіду в області іонлайн-навчання сучасної епідемії коронавірусу. Хоча вчасно карантин іноді відновлювалася звичайна робота, більшості шкіл доводилося щодня організовувати повернення до школи лише обмеженої кількості учнів для проведення очних занять і заходів. Зарубіжний досвід дистанційної освіти демонструє широкий спектр підходів і моделей, які успішно впроваджуються в різних країнах. Основні приклади (табл. 1).

Можемо визначити переваги зарубіжного досвіду, до яких віднести **в**икористання інноваційних платформ для навчання; інтеграція штучного інтелекту та BIG DATA для аналізу прогресу учнів; розробка гнучких навчальних програм, адаптованих до різних категорій студентів. Зарубіжний досвід дистанційної освіти демонструє різноманітні підходи до впровадження цифрових технологій у навчання. Він може слугувати джерелом натхнення для вдосконалення української системи освіти, зокрема через адаптацію кращих практик до наших умов.

Таблиця 1 – **Зарубіжний досвід дистанційної освіти та її переваги**

Країна	Характеристика напрямів дистанційної освіти
США	• Онлайн-університети: Університети, такі як University of Phoenix та Southern New Hampshire University, активно пропонують повністю онлайн-програми. • Масові відкриті онлайн-курси (MOOCs): Платформи, як-от Coursera, edX та Udemy, надають доступ до курсів провідних університетів світу. • Інтеграція технологій у шкільну освіту: У США широко використовуються Learning Management Systems (LMS), як-от Canvas або Blackboard, для організації дистанційного навчання у школах.
Європа	• Фінляндія: Активно впроваджується змішане навчання, що комбінує онлайн-курси з традиційними формами. В країні розроблено національні платформи для дистанційної освіти, орієнтовані на інтерактивність і співпрацю. • Велика Британія: Відомий Open University став піонером у дистанційній освіті, пропонуючи програми, які охоплюють широкий спектр дисциплін із використанням сучасних технологій. • Німеччина: Німецькі університети активно впроваджують e-learning через такі платформи, як Stud.IP та Moodle, пропонуючи програми для студентів, які не можуть відвідувати кампус.
Китай, Індія	• Активно використовує цифрові платформи, такі як DingTalk та Tencent Classroom, для навчання мільйонів учнів у масштабах країни. Велика увага приділяється інтеграції штучного інтелекту для персоналізації освітнього процесу. • Індія: Уряд реалізує програми, як-от SWAYAM (Study Webs of Active Learning for Young Aspiring Minds), що забезпечують безкоштовний доступ до курсів провідних університетів.
Австралія	• Австралія є однією з провідних країн у сфері дистанційної освіти завдяки віддаленим регіонам. Школи типу School of the Air використовують супутниковий зв'язок та онлайн-платформи для навчання дітей у сільських районах.
Африка	• У країнах Африки активно використовуються мобільні технології для дистанційної освіти через обмежений доступ до інтернету. Платформи, як-от Eneza Education (Кенія), дозволяють навчатися через SMS та мобільні додатки.

Таблиця 1 (сформована автором)

У нинішній ситуації особливу увагу слід приділяти онлайн-навчання учнів початкової школи і глибокому розумінню їх вимог, труднощів і очікувань. Для дітей молодшого віку домашнє навчання означає, що підтримка батьків важлива. відсутності адекватної підтримки з боку батьків, і це може сприяти емоційному вигоранню батьків, що пасив

впливає на благополуччя дітей та онлайн-навчання в сучасних реаліях. З точки зору учнів початкової школи, ми пропонуємо наступні фактори, що впливають на онлайн-освіту: 1) фактори, пов'язані з сім'єю учня; 2) фактори, пов'язані зішколою, в якій навчаються учні; 3) індивідуальні фактори учня.

Існує два типи онлайн-освіти: синхронна і асинхронна. У процесі використовуються різні інструменти, включаючи онлайн-чати відеоконференції, інтерактивні дошки і віртуальні класи в режимі реального часу. Асинхронний режим навчання не залежить від часу, що означає, що учні працюють відповідно до свого власного навчального графіка, і завдяки своїй гнучкості він дозволяє учням більше зосередитися.

Дистанційне навчання має багато переваг. Насамперед, це його зручність, оскільки багато технологій легко доступні з дому. Численні форми дистанційного навчання дозволяють учням брати участь у шкільних заходах індивідуально, завдяки описаній вище доступності, у будь-який зручний для них час. Не можна заперечувати, що дистанційне навчання, завдяки його численним перевагам, активно сприймається багатьма в сучасних умовах. У порівнянні з традиційними курсами і методами викладання, дистанційне навчання вимагає від викладача непропорційно великих зусиль. Використання інтернет-технологій, тобто онлайн-інструментів та інфраструктури, мабуть, є ще однією важливою перешкодою. Доведено, що існує високий відсоток викладачів, які не мають достатніх навичок і досвіду в управлінні онлайн-курсами і використання нових технологій. Нарешті, найбільшим недоліком дистанційної освіти є соціальна ізоляція, що спостерігається в результаті он-лайн навчання.

На даний момент дослідження, присвячені дистанційному навчанню в початкових школах, виявили більше недоліків, ніж переваг. Можна виділити негативний досвід вчителя, в тому числі технічні проблеми. Вчителі також скаржилися на те, що деякі батьки були не в змозі підтримати/допомогти своїм дітям, і що деякі діти просто «загубилися».

Початкова освіта в онлайн-режимі: виклики, можливості та вплив на розвиток дітей молодшого шкільного віку» є багатогранним дослідженням, яке охоплює кілька ключових аспектів:

Виклики включають:

1) Технічні бар'єри: нерівний доступ до інтернету та необхідного обладнання (комп'ютери, планшети); проблеми зі стабільністю з'єднання; нерівний доступ до інтернету та цифрових пристроїв; проблеми стабільного з'єднання в сім'ях з кількома дітьми.

2) Психолого-педагогічні труднощі: відсутність безпосереднього контакту з учителем; складність утримання уваги молодших

школярів; психоемоційна перевтома через екранний час; негативний вплив на здоров'я дітей (зір, постава, рухова активність).

3) Організаційні питання: недостатня підготовка вчителів до роботи в онлайн-середовищі; труднощі в забезпеченні дисципліни та мотивації учні; Брак підготовки вчителів до роботи в онлайн-режимі; відсутність єдиної методології для початкової освіти онлайн.

Можливості включають:

1) Доступ до сучасних технологій: використання інтерактивних платформ та навчальних ресурсів; залучення віртуальної реальності, ігрових механізмів у навчальний процес.

2) Індивідуалізація навчання: можливість адаптувати матеріали до потреб дитини; самостійність і розвиток навичок самоорганізації у дітей.

3) Збереження безпеки: безперервність освітнього процесу в умовах пандемій, військових конфліктів чи інших криз; Інтерактивні технології: використання платформ (Zoom, Google Classroom, Microsoft Teams) для інтерактивного навчання; ігрові технології, що сприяють залученню дітей до освітнього процесу.

4) Гнучкість навчання: можливість самостійного опрацювання матеріалів; Індивідуальний підхід до засвоєння знань; інтеграція цифрових компетентностей: Формування базових навичок роботи з технологіями, що є важливими в сучасному світі.

Вплив на розвиток дітей молодшого шкільного віку націлений на:

1) Когнітивний розвиток: онлайн-навчання стимулює цифрову грамотність і навички роботи з інформацією; ризик зниження ефективності навчання через обмежену взаємодію з учителем.

2) Соціально-емоційний розвиток: недостатність соціальної взаємодії може впливати на комунікативні навички; можливий розвиток відчуття ізоляції або залежності від цифрових пристроїв.

3) Фізичний стан: збільшення екранного часу може негативно впливати на зір та постав; відсутність рухової активності в структурі дня.

Перспективи дослідження включають:

1) Інноваційні підходи та методики навчання, до яких залучаються розробка інтерактивних програм і платформ для початкової освіти; інтеграція гібридних моделей навчання; поєднання онлайн- та офлайн-форм для збереження соціальної взаємодії.

2) Методики адаптації, що націлені на підготовку вчителів та батьків до підтримки дітей в онлайн-режимі; створення рекомендацій для зменшення екранного часу та покращення комфорту.

3) Оцінка довгострокового впливу, в основі якого дослідження результатів онлайн-навчання на когнітивний, соціальний та емоційний розвиток дітей.

Це міждисциплінарне дослідження охоплює педагогіку, психологію, соціологію, а також аспекти технологічного розвитку, що робить його важливим для адаптації освітніх процесів у цифровому світі.

Практичне значення теми полягає у створенні нових підходів до навчання, які враховують сучасні технологічні можливості та специфіку розвитку дітей у цифровому світі. Основні аспекти практичної значущості включають: 1) Розробка інноваційних освітніх методик, що включають використання цифрових інструментів (віртуальні класи, інтерактивні платформи, адаптивні навчальні програми) для підвищення ефективності навчального процесу та персоналізації освіти. 2) Підвищення доступності освіти, так як онлайн середовище забезпечує доступ до навчальних матеріалів незалежно від географічного положення, що сприяє зменшенню освітньої нерівності. 3) Формування цифрових навичок у дітей, націлене на те, що знайомство з технологіями з раннього віку сприяє розвитку інформаційної грамотності та цифрової компетентності, необхідної для успіху у майбутньому. 4) Адаптація до потреб сучасних дітей, в основі яких інтеграція ігрових елементів, візуальних матеріалів та інтерактивних завдань в онлайн-навчання враховує когнітивні особливості молодшого шкільного віку. 5) Розвиток соціальних і емоційних навичок, в основі яких використання онлайн-співпраці, групових завдань та форумів сприяє формуванню навичок комунікації та роботи в команді. 6) Підготовка педагогів до цифрової трансформації, що включають створення навчальних програм для вчителів щодо ефективного використання цифрових технологій у початковій освіті. 7) Моніторинг прогресу учнів, націлене на впровадження цифрових платформ для аналізу даних про досягнення учнів, що дозволяє оперативно коригувати навчальний процес.

Таким чином, цифровізація початкової освіти сприяє модернізації освітнього середовища, допомагаючи підготувати дітей до викликів і можливостей майбутнього, а також підвищуючи якість і доступність навчання.

Список використаних джерел:

1. Attr, A. K. (2012). Distance education: Problems and solution.*International journal of behavioral social and movement sciences*, *1*(4). 42–58.

2. Klopov, I., Shapurov, O., Voronkova, V., Nikitenko, V., Oleksenko, R., Khavina, I., Chebakova, Y. (2023). Digital Transformation of Education Based on Artificial Intelligence. *TEM Journal*, *12*(4). 2625.

3. Nikitenko, V., Voronkova, V., Oleksenko, R., Andriukaitiene, R., & Holovii, L. (2022). Education as a factor of cognitive society development in the conditions of digital transformation. *Revista de la universidad del Zulia*, *13*(38). 680–695.

4. Taplin, R. H., Kerr, R., & Brown, A. M. (2013). Who pays for blended learning? A cost–benefit analysis. *The Internet and Higher Education*, *18*, 61–68.

5. Wysocka-Narewska, M. (2022). Distance Learning at the Level of Primary Education: Parents' Opinions and Reflections. *International Journal of Research in E-learning*, *8*(2), 1–20.

6. Young, J. R. (2011). College presidents are bullish on online education but face a skeptical public. The Chronicle of Higher Education. Retrieved 30.12. 2024, from http://chronicle.com/article/ College-Presidents-Are-Bullish/128814/

7. Олексенко, К. (2022). Залучення майбутніх учителів початкової школи до педагогічної рефлексії в оволодінні проєктною діяльністю. *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, іновації* : матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 502–505.

8. Олексенко, К. (2022). Особистісна компетентність як основа професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи. *Цифрова трансформація соціо-економічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 537–540.

9. Олексенко, К. Б. (2021). Освіта в умовах змін, інновацій та викликів. *Університетська наука і освіта: традиції та інновації* : міжнародна науково-методична конференція, 77–78.

УДК 37.011.3

ОЛЕКСЕНКО РОМАН ІВАНОВИЧ,
д.філос.н., проф., проф. кафедри філософії, політології та психології
Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка
(м. Кропивницький, Україна)
E-mail: roman.xdsl@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-2171-514X

ГАРБАР ГАЛИНА АНАТОЛІЇВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри готельно-ресторанної справи
та організації бізнесу
Миколаївський національний аграрний університет (м. Миколаїв, Україна)
E-mal: garbargalina12@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4750-3361

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА: ВИКЛИКИ ДОСТУПНОСТІ, ЯКОСТІ ТА ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНУ НЕРІВНІСТЬ

Дистанційна освіта стала важливим аспектом сучасного суспільства, вона стала невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу, особливо після пандемії COVID-19. Дистанційна освіта несе в собі

низку викликів, що впливають на доступність, якість навчання і соціальну рівність. Проте вона має суттєві соціальні виклики, які впливають на доступність, якість освіти та загострюють соціальну нерівність. Дистанційне навчання посідає важливе місце в питаннях суспільних наук, що розглядаються з погляду створення і розвитку цифрових платформ. Використання цифрових технологій в освіті зростає у зв'язку з поширенням інформаційно-комунікаційних технологій серед молоді та швидким розповсюдженням інформації. Існують обмеження щодо навчання, але вартість навчання на душу населення є не надто високою, і можливе широке розповсюдження інформації. В умовах швидкого і зростаючого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій дистанційне навчання відіграє важливу роль у загальній освіті, надаючи безліч можливостей і різноманітних викликів (наприклад, мотивація, самостійність у навчанні, управління часом), що відповідають навичкам молодого населення, обізнаного з цим типом технологій. Дистанційне навчання дає змогу студентам отримувати доступ до високоякісного освітнього контенту і займатися ним, не виходячи з дому. Хоча обмеження, спричинені пандемією коронавірусу та конфліктами, можуть почати слабшати, видається малоймовірним, що індустрія електронного навчання, яка пережила вибуховий ріст у 2019 році, застаріє до 2025 року. Для порівняння, за даними PR Newswire, вартість індустрії віртуальної освіти у 2019 році, тобто до пандемії коронавірусу, становила 1,710 мільярдів фунтів стерлінгів, і «очікується, що до 2025 року вона зросте на 10,85 %». Хоча легко побачити як переваги, так і актуальність дистанційного навчання, такі як підвищена гнучкість, мобільність і доступність, для студентів не менш важливо усвідомлювати потенційні проблеми, пов'язані з дистанційним навчанням. Учні, які вивчають Інтернет, різного віку, від учня початкової школи до аспіранта, повинні долати перешкоди, характерні для віртуальної освіти, такі як асинхронна комунікація і постійні можливості відволіктися, щоб витратити час даремно. Учні, які користуються Інтернетом, також стикаються з проблемами, які часто існують у традиційних класах, але можуть посилюватися у віртуальному середовищі, такими як затримки та нечіткий зворотний зв'язок з боку вчителів.

Електронне навчання може створювати певні труднощі для студентів, але воно також відкриває двері як для молоді, так і для дорослих, стимулюючи студентів освітніх закладів користуватися цими можливостями, допомагаючи викладачам зрозуміти і співпереживати труднощі онлайн-навчання студентів, а також, що найважливіше, допомагаючи впроваджувати ефективні рішення. Щоб мати можливість зробити це, ви

дізнаєтеся про труднощі, з якими стикаються студенти під час дистанційного навчання, і про те, які кроки вони можуть зробити як цифровий інструктор, щоб допомогти студентам досягти успіху.

Під час дистанційного навчання студенти стикаються з такими проблемами: 1) неефективне управління часом; 2) відсутність спілкування з однолітками; 3) неможливість отримати своєчасний зворотний зв'язок від викладача; 4) відсутність чітких інструкцій або очікувань; 5) технічні труднощі; 6) ізоляція та відсутність соціальної взаємодії; 7) адаптація до нових стилів навчання. Розв'язання цих проблем може мати величезний вплив на майбутнє онлайн-освіти, зробивши її доступнішою, цікавішою та ефективнішою. Технологічні та педагогічні інновації продовжують трансформувати онлайн-навчання, надаючи персоналізований і гнучкий підхід до навчання, що відповідає потребам різних учнів.

Дистанційна освіта залишається недоступною для багатьох через нерівність у доступі до інтернета та сучасних пристроїв. У сільській місцевості чи економічно слабких регіонах, це особливо гостра проблема. Недостатня цифрова грамотність учнів і викладачів посилює розрив у можливостях. Формат дистанційного навчання іноді не відповідає традиційним стандартам якості. Складність у забезпеченні інтерактивності між викладачами та студентами відбуваються через обмеження у формуванні практичних навичок через відсутність лабораторного обладнання чи безпосереднього контакту. Нерівний доступ до дистанційної освіти посилює існуючі соціально-економічні нерівності, малозабезпечені родини стикаються з браком ресурсів для підтримки навчання дітей, з таких родин втрачають можливість отримати конкурентоспроможну освіту. Соціальна ізоляція, характерна для дистанційного навчання, негативно впливає на мотивацію та психічне здоров'я. Студенти та викладачі відчувають підвищений стрес через нові умови. Слід розширяти інвестиції в інфраструктуру: розвиток швидкісного інтернету та доступ до гаджетів; освітні програми цифрової грамотності для вчителів і учнів; сприяти інтеграції змішаного навчання: баланс дистанційної та очної освіти для розвитку практичних навичок. Це проблеми міжсекторального підходу, де співпрацюють уряди, освітні заклади та приватний сектор для розробки ефективних рішень.

Дистанційна освіта є одночасно можливістю і викликом. Для того, щоб вона сприяла зменшенню соціальної нерівності, необхідно системно вирішувати вищезазначені проблеми (табл. 1).

Таблиця 1 – **Соціальні проблеми дистанційної освіти**

Проблема	**Характеристика та шляхи їх вирішення**
1	2
Виклики доступності	Нерівний доступ до технологій: Не всі учні та студенти мають належне обладнання (комп'ютери, планшети) або доступ до стабільного інтернету, особливо в сільських або економічно неблагополучних регіонах. Інфраструктурні обмеження: У багатьох країнах доступ до швидкісного інтернету залишається проблемою, що обмежує можливість ефективного навчання. Цифрова грамотність: Деякі учні, батьки та навіть викладачі не володіють достатніми навичками для ефективного використання цифрових інструментів.
Якість освіти	Зниження інтерактивності: Відсутність прямого контакту між викладачами та учнями може впливати на розуміння матеріалу, знижуючи ефективність навчання. Відсутність стандартизації: Рівень якості дистанційної освіти варіюється залежно від навчального закладу та доступних ресурсів. Психологічні фактори: Дистанційне навчання часто супроводжується соціальною ізоляцією, що впливає на мотивацію та психічний стан учнів.
Соціальна нерівність	Економічна нерівність: Учні з малозабезпечених сімей не можуть дозволити собі якісну техніку, що ставить їх у нерівне становище в порівнянні з однолітками. Географічна нерівність: Учні з віддалених регіонів часто стикаються з проблемами доступу до якісних освітніх платформ. Інклюзивність: Учні з особливими потребами часто не отримують належної підтримки через брак адаптованих платформ та програм.
Вплив на соціальну нерівність	Економічна нерівність: діти з малозабезпечених сімей мають менше можливостей для успішного дистанційного навчання через відсутність ресурсів. Географічна нерівність: учні з віддалених регіонів мають обмежений доступ до якісних освітніх матеріалів та платформ. Інклюзивна освіта: учні з особливими освітніми потребами часто залишаються без підтримки, оскільки багато платформ не враховують їхніх потреб.
Виклики доступності: технологічна нерівність, цифрова грамотність, інфраструктурні проблеми	Багато учнів не мають доступу до необхідного обладнання (комп'ютерів, планшетів, смартфонів) або швидкісного інтернету, особливо в сільській місцевості чи в економічно неблагополучних регіонах. Відсутність знань і навичок роботи з онлайн-платформами у багатьох учнів, батьків та вчителів знижує ефективність навчання. У деяких регіонах спостерігається відсутність електрики чи стабільного інтернет-зв'язку, що робить дистанційне навчання практично неможливим.

Продовження таблиці 1

1	2
Можливі шляхи вирішення	Інвестиції в інфраструктуру: Забезпечення доступу до інтернету та техніки для всіх соціальних груп. Розвиток цифрової грамотності: Навчання учнів, викладачів та батьків користуватися сучасними технологіями. Підтримка інклюзивної освіти: Розробка платформ, адаптованих до потреб усіх учнів, включаючи тих, хто має обмежені можливості. Покращення інфраструктури: забезпечення доступу до інтернету в усіх регіонах, а також надання технічного обладнання для навчання. Підвищення цифрової грамотності: організація навчань для учнів, батьків та викладачів щодо ефективного використання онлайн-ресурсів. Фінансова підтримка: надання державних субсидій або програм підтримки для малозабезпечених сімей.

Таблиця 1 (сформована авторами)

Практичне значення вирішення проблем дистанційної освіти сприяє вирішенню ключових проблем, пов'язаних із дистанційною освітою, матиме широкий позитивний вплив на різні аспекти суспільного життя, зокрема: 1) Підвищення рівня доступності освіти, скорочення освітнього розриву між регіонами, в основі яких надання доступу до якісних освітніх ресурсів учням у віддалених районах та малозабезпечених сім'ях; учні отримають рівний доступ до знань незалежно від їхнього матеріального становища або місця проживання. 2) Покращення якості навчання, збільшення інтерактивності, що націлене на вдосконалення платформ для інтерактивного навчання дозволить учням краще засвоювати матеріал, персоналізований підхід до навчання через цифрові інструменти сприятиме індивідуалізації навчання. Рівність доступу до освіти: Дистанційна освіта дозволяє навчатися незалежно від географічного положення, що особливо актуально для віддалених районів та країн із низьким рівнем економічного розвитку.

Зарубіжний досвід свідчить, що впровадження спеціалізованих платформ (наприклад, Coursera, edX) дозволяє забезпечити комфортне навчання для людей з обмеженими можливостями. У країнах, як-от США та Великобританія, використовуються системи управління навчанням (LMS), які дозволяють студентам навчатися у власному темп та упроваджуються адаптивні платформи. У Німеччині модульна система дозволяє студентам обирати курси відповідно до їхньої спеціалізації, що підвищує ефективність освіти. Зарубіжні університети часто пропонують онлайн-курси за нижчою ціною, ніж традиційні програми, що зменшує фінансовий бар'єр для здобуття освіти. Дистанційна форма освіти

дозволяє поєднувати роботу з навчанням, що особливо актуально для дорослих студентів. Освітні платформи, такі як Moodle, Blackboard, чи Zoom, сприяють розвитку у студентів навичок роботи з сучасними цифровими інструментами, що є важливим для конкурентоспроможності на ринку праці. У країнах Скандинавії студенти активно навчаються працювати з великими обсягами інформації, що підвищує їхню автономність. Багато університетів пропонують спільні програми (наприклад, програми подвійного диплому), що здійснюються в онлайн-форматі, сприяючи міжнародному обміну знаннями. Зарубіжні платформи, як-от FutureLearn чи Khan Academy, забезпечують доступ до матеріалів від провідних експертів світу. Досвід країн ЄС і США в організації онлайн-навчання під час COVID-19 показав, що дистанційна освіта є ефективним способом збереження доступу до знань під час глобальних криз.

Дистанційна освіта в контексті зарубіжного досвіду сприяє модернізації освітніх систем, забезпечує доступність, гнучкість, економічну ефективність та сприяє міжнародній інтеграції. Україна може використовувати ці напрацювання для вдосконалення власної системи освітию Практичне значення дистанційної освіти в умовах цифровізації набуває нових форм і можливостей завдяки інтеграції сучасних цифрових технологій.

Цифрові платформи дозволяють отримувати освіту від найкращих закладів світу, не залишаючи своєї країни. Забезпечується доступ до якісної освіти незалежно від географії, соціального статусу чи фізичних обмежень. Інструменти віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR) роблять навчання інтерактивним і більш захопливим, що активно застосовується у технічних та медичних дисциплінах. Системи навчання, побудовані за принципами ігор, підвищують мотивацію студентів. Цифрові системи (як-от штучний інтелект у навчанні) дозволяють підлаштовувати навчальні програми під індивідуальні потреби студентів. Короткі курси або модулі дозволяють отримувати точкові знання в зручний час. В умовах цифровізації навчання онлайн сприяє розвитку навичок роботи з сучасними платформами, хмарними технологіями, аналітичними інструментами тощо. Навчання цифровій грамотності: Освіта формує критичне мислення та навички роботи з інформаційними потоками в цифровому середовищі. Дистанційна освіта дозволяє зменшити витрати на транспорт, проживання, паперові матеріали. Навчання онлайн знижує негативний вплив на екологію, що відповідає принципам сталого розвитку. Дистанційна освіта дозволяє постійно вдосконалювати знання, адаптуватися до нових викликів на ринку праці. Онлайн-платформи надають можливість швидкого отримання професійних сертифікатів. Спільні навчальні проєкти, хакатони та форуми сприяють розвитку міжкультурного спілкування. Інструменти

відеоконференцій, як-от Zoom чи Microsoft Teams, підвищують якість дистанційного навчання. Інструменти штучного інтелекту забезпечують доступність контенту (субтитри, переклад мовою жестів тощо). В умовах глобальних криз, таких як пандемії, дистанційна освіта є критично важливою для забезпечення безперервності навчання. Дистанційна освіта в умовах цифровізації не лише змінює підхід до навчання, але й стає ключовим елементом розвитку суспільства. Вона забезпечує гнучкість, доступність, інноваційність і відповідність сучасним викликам цифрового світу, сприяючи особистісному та професійному зростанню.

Список використаних джерел:

1. Арабаджиєв Дмитро, Олексенко Роман, Гарбар Галина, Андрюкайтене Регіна. Філософія розумної економіки як інтеграція творчості, креативності та інновацій в умовах глобалізації та цифрової ери. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 20(97). С. 9–20.

УДК 35.01:004.085.5

ПОЛІЩУК ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ,
д.філос.н., проф., проректор
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (м. Хмельницький, Україна)
E-mail: Prokurator2007@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9838-7105

ОСВІТА В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Актуальність дослідження. Постмодерний світ стикається з численними викликами, серед яких глобалізація, політичні конфлікти, економічна криза, війни та пандемії. Ці процеси особливо гостро відчуваються в освіті, яка покликана готувати молодь до життя в умовах постійних трансформацій. З іншого боку, стрімкий розвиток діджиталізації відкриває перед освітою нові можливості, але водночас ставить перед нею ряд складних завдань, пов’язаних з доступністю інформації, якістю освіти та психоемоційним станом здобувачів освіти.

Мета полягає у дослідженні впливу діджиталізації на освітні процеси, зосереджуючи увагу на нових викликах, які постають перед учасниками освітнього процесу.

Обговорення. Наукові дослідження в галузі діджиталізації освіти стали особливо актуальними з моменту активного впровадження цифрових технологій в освітній процес. Під час пандемії COVID-19, повномасштабного вторгнення, коли цифровий простір став основним середовищем навчання через обмеження, проблема цифровізації почала вивчатися не лише з позиції загальної теорії, а й у контексті різноманітних практичних аспектів і викликів, з якими зустрілися освітні інституції. Це підкреслює важливість аналізу діджиталізації як ключового елементу освіти в умовах викликів сьогодення.

Проблема взаємодії освіти та суспільства завжди була в центрі уваги філософів і педагогів. Так, Жан-Жак Руссо підкреслював важливість адаптації виховання до мінливих умов суспільства, а Джон Дьюї розробляв концепцію освіти як безперервного процесу, що відповідає потребам індивіда та суспільства.

Дослідження авторів ілюструють різноманітність підходів і багатогранність вивчення впливу діджиталізації на сучасний світ та освітній процес, що робить їх цінними ресурсами для аналізу та подальшого розвитку цієї сфери: Р. Шарп, Г. Стадник, О. Шпарик, Ф. Фукуяма, Н. Гражевська, Л. Нагорна, Е. Тоффлер, В. Кремень, Г. Бенфілд, С. Науменко та ін.

Важливий внесок у дослідження цифрової освіти представлений у монографії «Проблеми і перспективи розвитку онлайн-освіти» Т. Васильєвої та С. Котенко. Автори висвітлюють специфіку реалізації системи онлайн-освіти та дистанційного навчання, досліджують соціальні та економічні аспекти онлайн-навчання, а також описують конкурентні переваги студентів, які виникають завдяки впровадженню інструментів онлайн-освіти. Крім того, у монографії розглядається маркетинговий аспект використання імерсивних технологій в онлайн-освіті [7].

Вагомими вважаємо дослідження О. Поліщука та О. Поліщук, які акцентують увагу на впроваджені інформаційно-комунікаційних технологій, що відіграють важливу роль у сучасній освіті на тлі активної діджиталізації. Вони перетворилися на обов'язковий елемент навчальних процесів у школах та інших освітніх закладах, сприяючи переходу від традиційної освітньої моделі до інноваційної. Сучасна освіта трансформується відповідно до змін у суспільстві, і новітні технології допомагають забезпечувати доступ до знань та формувати компетенції здобувачів освіти [6].

У праці «Освіта в умовах діджиталізації та глобалізації» автори зазначають, що цифрові технології, попри свої позитивні аспекти, зумовили появу нових труднощів, таких як поширення фейкової інформації та стирання меж між віртуальним і реальним світами. Це має суттєве значення для освітнього процесу, оскільки освіта формує не лише знання,

а й цифрову культуру людини, яка суттєво відрізняється від традиційної. Така цифровізація допомагає учням краще пристосовуватись до нових викликів, але водночас може призвести до втрати почуття реальності та зниження відповідальності [5].

Цифрові технології, хоч і надають широкі можливості для навчання та доступу до інформації, вимагають нових підходів для збереження балансу між віртуальним та реальним світом. Нестабільність посилює ці процеси, адже в таких умовах особливо важливо забезпечити сталість і адаптивність освітнього процесу.

Таким чином, перед сучасною освітою постає нагальне завдання досягнення нових якісних стандартів, які відповідатимуть вимогам сучасного діджиталізованого світу.

Звернемо увагу на те, що цифрова трансформація, учасниками якої ми є, передбачає зміну всіх сфер суспільного життя під впливом передових інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій, у тому числі і систему освіти, яка є основою інноваційної економіки та формує соціальний потенціал.

З цього приводу В. Кириченко у монографії «Особистість у сучасному інформаційному суспільстві» акцентує увагу на тому, що «картина світу – це узагальнене уявлення групи людей, які об'єднані спільним інформаційним та культурним простором, про оточуючий світ, закономірності його функціонування, інших членів спільноти та самого себе. У сучасному інформаційному суспільстві імпліцитні уявлення особистості про оточуючий світ не є сумою уявлень групи загалом. Для того, щоб виробити більш-менш стійке уявлення про якусь з частин соціально-психологічної реальності, група має здійснювати постійну комунікацію у режимі реального часу (на момент виникнення явища). В інших випадках можуть виникати проблеми з об'єктивністю та колективністю виробленої думки чи ставлення до чогось. Громадська думка від самого початку існування, як колективна форма психічної діяльності, не була продуктом загальногрупового обговорення будь-чого. Основою громадської думки є ставлення до вже готового елемента картини світу і розповсюдження цього ставлення на більшість членів спільноти» [2]. Це дозволяє зрозуміти, що сучасна громадська думка, як форма колективної психічної діяльності, не є результатом систематичного обговорення, а базується на прийнятті вже сформованих елементів інформаційного простору.

У зв'язку з діджиталізацією освіта стає одним із основних інструментів, що формує уявлення про світ через цифрові технології. Освітні процеси все більше залежать від постійної онлайн-комунікації, а також обміну інформацією в режимі реального часу, що дозволяє навчальним

спільнотам швидко адаптуватися до нових викликів і змін. Але цифровізація ставить під загрозу здатність особи критично осмислювати інформацію, оскільки діджиталізація схильна формувати віртуальну картину світу, подекуди відокремлену від реальності. У свою чергу, це може впливати на освітній процес, спричиняючи втрату здатності критично мислити і самостійно вирішувати проблеми. Тобто людина потрапляє в залежність від свого діджиталізованого продукту.

У цьому контексті варто дослухатися Мартіна Хайдегера, який зазначає, що технології можуть змінювати не лише спосіб навчання, а й саме розуміння освіти як такої. Він стверджує, що технології повинні служити не меті, а засобом для пізнання світу [9]. У контексті діджиталізації освіти – це означає, що технології повинні підтримувати критичне мислення і самостійність людини.

Отже, діджиталізація освітнього процесу несе як позитивні можливості для доступу до знань і гнучкості навчання, так і потенційні ризики, пов'язані з поверхневим засвоєнням інформації, кліповим мисленням та спотворенням колективної думки.

Окреслимо на конкретних прикладах трансформації освітньої сфери в Україні. Пандемія COVID-19 стала каталізатором діджиталізації освітнього процесу в Україні. У 2019–2020 роках під час запровадження карантинних заходів заклади освіти були вимушені перейти на дистанційне навчання. Згідно з дослідженням понад 80 % учасників освітнього процесу були залучені до онлайн-освіти [4]. Відзначимо, що здобувачі освіти зіткнулися з численними проблемами, такими як недостатня підготовленість до використання онлайн-інструментів, нерівність у доступі до технологій та недостатнє забезпечення ресурсами.

Цифрова трансформація всіх аспектів життя, включаючи освітній процес, є важливою сучасною реальністю, як зазначає В.Кремень. Інформаційно-цифрові технології формують нову дійсність, що постійно впливає на кожну особистість. Цей вплив створює нову цифрову культуру. Впровадження комп'ютерних технологій та розвиток інтернету відкривають величезні можливості для освітньої сфери, зокрема для розвитку дистанційного навчання [3].

На думку вченого, інформаційно-комунікаційні технології здійснюють колосальний вплив на розвиток індивіда, який повинен адаптуватись до життя в умовах різноманітних зв'язків – від контактів з найближчим оточенням до глобальних комунікацій. Тому вкрай важливо навчити комунікувати з іншими людьми й суспільними структурами, вміти регулювати різні психологічні, соціальні, політичні, міжнаціональні конфлікти з дотриманням вимог культури плюралізму думок.

Військове вторгнення в Україну у 2022 році ще більше ускладнило освітні процеси, але діджиталізація продовжувала відігравати важливу роль. Багато закладів освіти змогли адаптуватися до нових умов, використовуючи онлайн-ресурси для підтримки навчання. Наприклад, проєкт «Всеукраїнська школа онлайн» став важливим інструментом для забезпечення безперервності навчання в умовах війни, надаючи доступ до якісних освітніх матеріалів [1].

Крім того, діджиталізація дозволила розширити можливості для навчання дорослих, зокрема через онлайн-курси та вебінари. За даними освітніх організацій, попит на онлайн-освіту зріс під час війни, що свідчить про важливість діджиталізації в умовах криз [10].

Онлайн-освіта має багато переваг, які можуть значно покращити доступність та гнучкість навчання. Проте важливо враховувати і недоліки, які можуть вплинути на якість освіти та мотивацію здобувачів. Серед переваг онлайн-освіти окреслимо: гнучкість навчання та доступність навчання; різноманітність навчальних курсів; економія часу та ресурсів; інтерактивність навчання; постійне підвищення кваліфікації; розвиток цифрових компетенцій; формування індивідуальної траєкторії; доступність знань; мобільність.

Недоліками онлайн-освіти вважаємо: відсутність особистого спілкування; мотиваційні труднощі; технічні проблеми; обмежені практичні заняття; складність у оцінюванні, – адже здобувачі вдаються до використання штучного інтелекту. Для успішної реалізації онлайн-освіти необхідно знайти баланс між технологічними можливостями та гуманістичними аспектами освітнього процесу.

Згідно з дослідженнями [8] процес діджиталізації в XXI столітті охоплює всі сфери життя, змінюючи поведінку і очікування споживачів та трансформуючи різні галузі. Сьогодні в умовах швидких технологічних змін цифрова грамотність стала однією з найважливіших навичок, подібно до вміння читати, писати та рахувати в минулому столітті. У цей час зростає значення цифрових компетенцій у всіх сферах та секторах економіки, і межі між галузями, пов'язаними з інформаційно-комунікаційними технологіями, і тими, що не пов'язані з ними, поступово стираються.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що освіта в умовах діджиталізації стикається з численними викликами, але водночас відкриває нові можливості для розвитку. Важливо, щоб освітні заклади адаптувалися до нових реалій, активно впроваджуючи технології, щоб забезпечити доступність та високу якість надання освітніх послуг.

Українська наукова і освітня спільнота активно працює над створенням механізмів захисту освітнього процесу під час надзвичайних ситуацій

і військових конфліктів, а також над впровадженням цифрових технологій, які гарантують право людей на якісну освіту. Досвід розвинутих країн світу, що вже досягли значних успіхів у цифровізації освіти, є надзвичайно цінним для України.

Становлення інформаційного суспільства в умовах діджиталізації веде до посилення впливу інформації на різні аспекти життя особистості, ставлячи це в центр розвитку знань та впровадження інноваційних технологій у суспільне виробництво. Разом з тим, швидкі зміни в напрямку комп'ютеризації можуть призводити до трансформації індивідуумів, ускладнюючи їх взаємодію, що може негативно позначитися на психологічних і соціальних потребах.

Різноманіття цифрових інструментів для навчання та електронних платформ створює нові можливості для освітнього процесу, проте накладає певні обмеження. Технологічне оснащення закладів освіти, доступність інтернету вдома, рівень цифрових навичок викладачів і здобувачів, а також доступ до цифрових навчальних матеріалів ставлять освіту перед серйозними викликами. Розробка теоретичних основ, використання літератури та конкретних нормативних актів з досліджуваної теми не вичерпують питання, а лише підкреслюють його багатогранність.

Філософія діджиталізації освітнього процесу – це сукупність ідей, принципів, підходів, які лежать в основі процесу впровадження цифрових технологій у різні сфери життя, зокрема в освіту. Вона базується на розумінні того, що сучасні цифрові технології, які постійно вдосконалюються і змінюються, не є лише інструментами для полегшення або автоматизації процесів, а мають глибокий вплив на структуру і функціонування суспільства, змінюючи саму природу суспільства і людину, враховуючи онтологічні підходи.

Список використаних джерел:

1. Всеукраїнська школа онлайн. *МОН України*. URL: https://mon.gov.ua/tag/vseukrainska-shkola-onlayn?&type=all&tag=vseukrainska-shkola-onlayn.

2. Кириченко В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві: монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 245 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/33026/1/Кириченко%20В.В.%20Монорафія_2021.pdf

3. Кремень В. Г., Биков В. Ю., Ляшенко О. І., Литвинова С. Г., Луговий В. І., Мальований Ю. І., Топузов О. М. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Вип. 4(2). С. 1–49. URL: https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/320/380.

4. Освіта в умовах пандемії у 2020/2021 році: аналіз проблем і наслідків. *Cedos*. URL: https://cedos.org.ua/researches/osvita-v-umovah-pandemiyi-analiz-problem-i-naslidkiv/.

5. Поліщук О., Поліщук О. Освіта в умовах діджиталізації та глобалізації. *Humanities studies*. 2024. Вип. 97, № 20. С. 186–192. URL: https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-21.

6. Поліщук О. С., Поліщук О. В. Особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій в умовах цифровізації суспільного життя і надання освітніх послуг. *Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 9–10 листопада, 2023). Тернопіль, 2023. С. 262–265. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/31574/1/Polishchuk.pdf.

7. Проблеми і перспективи розвитку онлайн-освіти : монографія / за заг. ред. Т. А. Васильєвої, С. І. Котенка. Суми : Сум. держ. ун-т, 2023. 125 с.

8. Цифрова економіка: вплив інформаційно-комунікаційних технологій на людський капітал та формування компетентностей майбутнього : монографія / М-во освіти і науки України ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; за ред. Л. Антонюк, Д. Ільницького, А. Севастюк. Київ : КНЕУ, 2021. С. 337.

9. Heidegger M. The Question Concerning Technology and Other Essays. Harper & Row, 1977. 222 p.

10. Ukrinform. Повномасштабна війна збільшила попит на онлайн-курси. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3781918-povnomasstabna-vijna-zbilsila-popit-na-onlajnkursi-ekspert.html.

УДК 005.336.4:304-056.26:72

РИЖОВА ІРИНА СТАНІСЛАВІВНА,
д.філос.н., проф. кафедри дизайну
Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-9562-200X

ЗАЙЦЕВ ЗАХАР ВОЛОДИМИРОВИЧ,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня, гр. БАД-533м
Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ДИЗАЙНУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Інклюзивний дизайн націлений на створення доступних і зрозумілих продуктів для всіх категорій користувачів, включаючи людей з обмеженими можливостями. У сучасному світі технологій потреба в адаптації

цифрових продуктів до різних умов використання зростає, що вимагає врахування різних фізичних, сенсорних і когнітивних можливостей. В Україні існує безліч компаній, які розробляють мобільні застосунки, але лише деякі з них реалізують принципи інклюзивності у своїх рішеннях. Цей підхід не лише усуває бар'єри, а й забезпечує комфортне користування для кожного, спрощуючи доступ до інформації та функцій, що є важливим аспектом соціальної рівності.

Інклюзивний дизайн – це концепція, що акцентує увагу на створенні продуктів та послуг, які враховують потреби усіх користувачів, включаючи тих, хто має специфічні вимоги чи обмеження. Зазвичай, це можуть бути дисфункції зору, слуху, когнітивні проблеми, порушення моторики та інші особливості. Важливо зазначити, що інклюзивний дизайн не лише про усунення бар'єрів, а й про створення позитивного досвіду для всіх користувачів, щоб кожен міг відчувати себе залученим і комфортним під час взаємодії з продуктом [1]. Інклюзивний дизайн часто плутають із поняттям доступності, проте ці два підходи мають різний спектр застосування. Доступність (accessibility) передбачає адаптацію продукту для людей з обмеженими можливостями, тоді як інклюзивний дизайн має на меті створення універсальних рішень, що враховують потреби всіх користувачів, незалежно від їхніх фізичних, когнітивних або соціокультурних особливостей. Інклюзивність підкреслює універсальність підходу, не обмежуючись виключно вирішенням проблем людей з інвалідністю. Наприклад, інтерфейси, зручні для людей похилого віку, можуть бути корисними також для молодших поколінь завдяки простоті і зрозумілості. Тому інклюзивний дизайн забезпечує універсальну доступність для ширшого кола користувачів, дозволяючи продуктам бути не тільки функціональними, але й комфортними для кожного.

Однією з особливих властивостей цього напрямку є гнучкість, що дозволяє користувачам зручно керувати та взаємодіяти з продуктами. Серед можливих прикладів можна виокремити наявність різних способів вводу та виводу інформації (наявність голосового введення або прослуховування тексту та інтерфейсу програми) та гнучке налаштування інтерфейсу під свої потреби (наявність колірних тем інтерфейсів). Теоретичною основою у дослідженні інклюзивного UI/UX дизайну слугували ідеї та дослідження інклюзивного підходу до цифрових продуктів, якими займалися такі фахівці, як Дон Норман [2], Якоб Нільсен [3], Джефф Раскін [4], Алан Купер [5], Джесс Гарретт [6] та інші.

Користувачі повинні отримувати зрозумілі сигнали про те, як їхні дії впливають на продукт, що може проявлятися, наприклад, у формі підтвердження дії чи вказівки на помилку; зворотний зв'язок відіграє важливу

роль, оскільки він допомагає уникнути непорозумінь і забезпечує комфорт під час використання. Водночас важливо, щоб дизайн був інтуїтивно зрозумілим: користувачі повинні відчувати, що можуть легко зрозуміти, як працює продукт, без потреби в додаткових поясненнях, і це досягається через логічну структуру, зрозумілі вказівки та очевидні елементи інтерфейсу. Нарешті, інклюзивний дизайн має на меті створення простору для співпраці. Це означає, що користувачі повинні мати можливість ділитися своїм досвідом, ідеями та пропозиціями, які можуть покращити продукт. Такий підхід дозволяє постійно вдосконалювати дизайн, враховуючи реальні потреби користувачів. Всі ці принципи допомагають створити не просто продукти, а й позитивний досвід для кожного, хто їх використовує. Коли продукти стають більш універсальними та гнучкими, це дозволяє їм адаптуватися до різних обставин, що робить їх привабливішими для більшої кількості споживачів. В результаті, компанії, які впроваджують принципи інклюзивного дизайну, здобувають конкурентні переваги, оскільки їхні рішення відповідають запитам широкої аудиторії, що в свою чергу сприяє зростанню лояльності та задоволеності користувачів. Це особливо важливо, враховуючи, що в США платоспроможність людей з обмеженими можливостями становить 490 мільярдів доларів на рік після вирахування податків [7]. Ця величезна сума відкриває нові можливості для бізнесу, адже задоволені клієнти частіше рекомендують продукти іншим, що збільшує обсяги продажів. Зараз у США спостерігається тренд інтеграції вебдоступності в стратегії компаній, що є частиною глобальнішого руху протидії дискримінації. Це стало модним серед багатьох великих брендів, які зрозуміли, що інклюзивний підхід не лише етичний, а й фінансово вигідний. Проте, незважаючи на очевидні переваги, багато бізнесів досі не усвідомлюють вигоди від інклюзивного дизайну. Вони фактично втрачають можливість взаємодії з величезною кількістю користувачів з обмеженнями. Окрім цього, врахування інклюзивності у процесі розробки продуктів демонструє соціальну відповідальність компанії, що позитивно впливає на її репутацію.

UI – це сукупність усіх елементів, за допомогою яких користувач взаємодіє з цифровим продуктом, таким як мобільний застосунок або вебсайт. Основна мета UI полягає в тому, щоб зробити взаємодію простою, зрозумілою і привабливою, забезпечуючи зручний доступ до функцій і контенту. Це охоплює дизайн кнопок, іконок, навігаційних панелей, кольорових схем, шрифтів і будь-яких інших візуальних або інтерактивних елементів. Історично UI дизайн розвивався разом із появою перших комп'ютерних інтерфейсів у 1980-х роках, коли користувачам доводилося вводити команди через текстові термінали. З появою графічного

інтерфейсу користувача (GUI), дослідники, такі як Джонатан Гріббен та Якоб Нільсен, почали вивчати способи покращення користувацької взаємодії через візуальні елементи, що і дало поштовх до сучасного UI дизайну. Нільсен, у своїх дослідженнях, зосереджував увагу на важливості юзабіліті та зрозумілості інтерфейсів, що заклало основу для подальшого розвитку галузі.

З розвитком мобільних технологій у 2000-х роках, UI дизайн перейшов на новий рівень. Поява смартфонів із сенсорними екранами значно змінила принципи побудови інтерфейсів. Тепер головний акцент робився на інтуїтивність та зручність управління через дотики та жести. Вчені, такі як Дон Норман, ще на початку 1990-х розробили концепцію «емоційного дизайну», підкреслюючи, що взаємодія з інтерфейсом має бути не лише функціональною, але й приносити користувачам задоволення. Норман підкреслює, що емоції відіграють ключову роль у прийнятті рішень, і візуальні та функціональні елементи можуть формувати позитивне або негативне сприйняття продукту. Він визначив три рівні емоційної взаємодії, ілюструючи це на прикладі чайників, користувача з продуктом: вісцеральний, поведінковий і рефлексивний [2]. Вісцеральний рівень пов'язаний із миттєвою реакцією на зовнішній вигляд продукту. Це перше враження, яке викликає в користувача його естетика, форми та кольори. Дизайн на цьому етапі має бути привабливим і викликати бажання дослідити продукт глибше. Поведінковий рівень охоплює досвід взаємодії з продуктом. Тут важливо, щоб інтерфейс був зручним, інтуїтивно зрозумілим і забезпечував легкий доступ до всіх необхідних функцій. Якщо користувачеві приємно та легко користуватися продуктом, це зміцнює його позитивне ставлення. Рефлексивний рівень включає глибші емоції та оцінку продукту після використання. Користувач осмислює свій досвід, оцінюючи, чи продукт відповідає його очікуванням, чи приносить задоволення, і чи залишає він позитивні спогади або викликає естетичну насолоду.

Вагомий внесок у розвиток дизайну цифрових продуктів зробив і Стів Джобс, який надавав перевагу простоті та елегантності в оформленні інтерфейсів продукції Apple. Його підхід був спрямований на мінімалізм, зменшення кількості елементів і забезпечення зручності для користувачів незалежно від їхнього досвіду. Крім спрощеного підходу до інтерфейсів, Стів Джобс також підкреслював важливість емоційного зв'язку користувача з продуктом. У продуктах Apple UI дизайн мав не тільки забезпечити простоту використання, але й створити естетичний досвід, що викликає позитивні емоції та задоволення від взаємодії. Сьогодні розвиток UI продовжується з огляду на новітні досягнення в області машинного навчання, штучного інтелекту, інтерактивної анімації, а також з огляду на потребу

пристосовуватися до різних платформ і пристроїв – смарт-годинники та інші носимі технології.

UX – це загальне враження, яке отримує користувач під час взаємодії з продуктом, системою або послугою. Основна мета UX дизайну полягає в створенні позитивного, зручного і корисного досвіду, що враховує потреби, очікування і емоції користувачів. Це охоплює не лише візуальний аспект, але й архітектуру інформації, функціональність, зручність навігації, а також емоційний зв'язок, який користувач встановлює з продуктом. Дослідження UX почали активно розвиватися на початку 1990-х років, коли термін «користувацький досвід» був введений Доном Норманом, який працював у компанії Apple. Норман акцентував увагу на важливості врахування не лише функціональності, але й емоційного сприйняття продукту. З його підходом з'явився акцент на глибокому розумінні потреб користувачів, що стало основою для формування сучасних методик UX дизайну [2].

Сьогодні UX дослідження включають в себе різноманітні методи, такі як інтерв'ю з користувачами, тестування прототипів, аналіз шляхів користувачів і вивчення поведінки на основі даних. Це допомагає дизайнерам створювати інтерфейси, які не тільки відповідають потребам користувачів, а й покращують їхнє загальне враження від продукту. Все більше компаній почали розуміти, що успіх продукту залежить не тільки від його функціональності чи зовнішнього вигляду, а й від того, як користувачі почуваються під час його використання. Важливою частиною UX стало створення доступних продуктів для різноманітних користувачів, включно з тими, хто має обмежені можливості. Інклюзивний дизайн враховує потреби людей із фізичними або когнітивними особливостями, що створює умови для комфортного користування продуктами для всіх. Дослідження в цій сфері зосереджуються на емоційній реакції на продукт, задоволеності користувачів та їхній поведінці під час використання. UX-дизайнери враховують різні контексти використання для адаптації продуктів до різноманітних платформ. UX дизайн включає дослідження поведінки користувачів, аналітику даних і тестування прототипів. Компанії, такі як Microsoft, інвестують у UX дослідження, щоб створювати чутливі та адаптивні інтерфейси, які відповідають потребам користувачів та роблять їхній досвід взаємодії приємним і значущим.

Таким чином, сучасний дизайн вимагає урахування не тільки естетичного оформлення, а й особливостей широкого кола користувачів, серед яких можуть бути і ті, в яких обмежені когнітивні чи фізичні здібності. Це передбачає застосування правил та принципів інклюзивного дизайну, що спрямовані на створення продуктів, що є легкодоступними, незалежно від індивідуальних потреб.

Список використаних джерел:

1. Інклюзивний дизайн – це дизайн для всіх [Електронний ресурс]. URL: https://theukrainians.org/inclusive-design-eleks
2. Norman D. The Design of Everyday Things. New York : Basic Books, 2002. 272 p.
3. Nielsen J. Designing Web Usability: The Practice of Simplicity. Berkeley, CA : New Riders, 1999. 432 p.
4. Raskin J. The Humane Interface: New Directions for Designing Interactive Systems. Boston, MA : Addison-Wesley, 2000. 233 p.
5. Cooper A. About Face: The Essentials of Interaction Design. – Wiley, 4th edition, September 2, 2014. 720 p.
6. Garrett J. J. The Elements of User Experience. – Berkeley, CA : New Riders, 2010. 304 p.
7. People with disabilities are an underserved community with money to spend [Електронний ресурс]. URL: https://www.emarketer.com/content/people-with-disabilities-underserved-community-with-money-spend

УДК 659.126:658.8:338.45

РИЖОВА ІРИНА СТАНІСЛАВІВНА,
д.філос.н., проф. кафедри дизайну
Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-9562-200X

ШУМЕЙКО ДАР'Я РУСЛАНІВНА,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, гр. УД-21
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ДИЗАЙН-БРЕНДУ ЯК ШЛЯХ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Сучасні бренди є важливими елементами діяльності підприємств, символами комерційної активності, української продукції займаючи істотну роль в споживчому свідомості і викликаючи цілісний набір асоціацій і образів. Бренди на відміну від продуктів не формуються у виробництві, а створюються і існують в споживчому свідомості, забезпечуючи емоційний зв'язок між їх сприйняттям і функціональністю продукту. Сьогодні кожна організація хоче мати бренд. За межами природного світу торгових марок виробників, дистриб'юторів та товарів повсякденного попиту, чиї бренди конкурують на рівних, брендинг стає стратегічною темою у всіх

сегментах ринку: у сфері високих технологій, товарів широкого вжитку, комунальних послуг, комплектуючих виробів, обслуговування, недержавних та некомерційних організаціях. Високий ступінь розвитку техніки і технологій переорієнтувала сучасний бізнес на конкуренцію брендів, посилення яких забезпечує підприємствам істотні переваги на ринку.

Графічний дизайн розробляє бренд, його пропозицію продуктів і послуг і, звичайно, його місця бачать по-іншому. Він матеріалізує, конкретизує, втілює точку зору бренду, втілюючи в знаки волю всієї компанії. Сучасний дизайнер-графік – це спеціаліст творчої професії, який не тільки володіє методами «інформаційного проектування», а й є справжнім художником, який сміливо використовує засоби образотворчого мистецтва у своїй роботі. Нерідко твори графічного дизайну називають візуальними креативами, авторам належать такі ж права, як і творцям творів мистецтва, науки, літератури. Дизайн бренду: перш за все, щоб задовольнити потреби комерційного цільового ринку, а потім донести до цільової аудиторії у вигляді візуальної передачі.

Бренд включає в себе сам товар або послугу з усіма характеристиками: ім'я, логотип, певний дизайн, та інші символи, зареєстровані належним чином, інформацію про переваги та вигоди продукту, інформацію про споживача. З цього виходить, що торговельна марка є складовим елементом бренда. А сильний бренд є найціннішим активом, яким може володіти компанія. Графічний дизайн: імідж бренду в основному складається зі слів, зображень та символів та є іміджевим символом корпоративної інформації. Дизайн бренду – це рекламна модель, яка використовує п'ять почуттів, а саме зір, дотик, слух, нюх і смак, щоб залишити в серцях користувачів глибоку пам'ять про імідж компанії, кіно та телебачення, ігри, музика, електронна комерція і т. д.

Імідж бренду – це рекламний продукт і послуга, які глибоко розкривають психологію споживачів і соціальне пізнання, а також є своєрідною духовною насолодою і визнанням цінності, що споживачам доставляється через імідж бренду. Його опис іміджу бренду може відображати конотацію та характеристики продуктів чи послуг, тоді як дизайн іміджу бренду в основному передає концепції та інформацію про продукт чи послугу через текст, зображення та інші носії, формуючи візуальний символ та систему розпізнавання образів. Бренд – це те, що приносить компанії додатковий прибуток на конкурентному ринку, а споживачеві – внутрішній комфорт і задоволення. Дизайн бренду – це процес створення і впровадження візуальної та емоційної ідентичності для конкретного бренду або компанії. Він охоплює визначення унікальних елементів, які відзначають бренд від інших, і передають його цінності, особливості, стиль та повідомлення.

Дизайн бренду створюється з урахуванням цільової аудиторії, конкурентного середовища, стратегії бренду та його основних цінностей, сприяє створенню єдиної ідентичності, яка перетинає всі комунікації, продукти та послуги, що пропонуються брендом. Це допомагає залучати та утримувати клієнтів, створює довіру та лояльність до бренду, а також сприяє впізнаваності на ринку. Концептуальні виміри дизайну бренду можуть змінюватися в залежності від стратегії бренду та ринкових тенденцій. Деякі бренди зосереджуються на мінімалістичному дизайні, відображаючи сучасні технології та екологічність, тоді як інші можуть ставити акцент на класичному та розкішному стилі. Зазвичай дизайн бренду розробляється командою дизайнерів, які співпрацюють з маркетологами та менеджерами бренду, щоб створити консистентний і впізнаваний образ продукту. Успішний дизайн бренду допомагає залучати і зберігати клієнтів, підсилюючи лояльність до бренду та сприяючи визнанню на ринку. Графічний дизайн та дизайн продукту є індустріями дизайну. Дизайн продукту може вивчити дизайн продукту з нуля та дізнатися більше контенту. У порівнянні з традиційним графічним дизайном, дизайн інтерфейсу користувача є продуктом розвитку Інтернету і електронної комерції. Дизайн інтерфейсу користувача може робити те, що може графічний дизайн, а дизайн інтерфейсу користувача може робити те, що графічний дизайн не може, наприклад вебдизайн, тому дизайн інтерфейсу користувача більш популярний серед підприємств і приносить більший дохід. На відміну від графічного дизайну, дизайн користувальницького інтерфейсу не пред'являє високих вимог до художньої основи до роботи після випуску. У порівнянні з графічним дизайном найбільшою перевагою дизайну інтерфейсу користувача має бути просте навчання, висока зарплата і великий дефіцит талантів.

Українські підприємства працюють за умов, коли відбувається швидкий розвиток і зміна ринків і посилюється конкуренція. Це змушує підприємців освоювати, адаптувати і застосовувати передові менеджерські технології, однією з яких стає брендинг. Брендинг – це стратегічний підхід до побудови сильного та впізнаваного бренду. Він включає в себе розробку унікальної позиції на ринку, створення послідовного досвіду взаємодії з клієнтами та управління репутацією бренду. 1998 рік став переломним для брендингу в Україні. Економічна криза призвела до подорожчання іноземних товарів, що стимулювало розвиток вітчизняних брендів. Спочатку українські компанії, такі як «Оболонь», фокусувалися на якості продукту та його доступності. Однак сьогодні споживачі вимагають більше, ніж просто якісний товар. Вони шукають бренди з індивідуальністю, що потребує більш складних маркетингових стратегій. У результаті

такої діяльності на українському ринку з'являється значна кількість торгових марок. Загострення конкурентної боротьби змушує підприємства збільшувати витрати на рекламу.

Реклама у фокусі графічного дизайну як засіб досягнення ринкового лідерства орієнтована досягнення ринкового успіху, що визначається кількісними показниками продажів. Дизайнер орієнтований на прибуток, оскільки його об'єкти стають засобами стимулювання продажів та виконують знаково-символічну функцію. Говорячи про рекламу, передусім, мають на увазі рекламну компанію, яка покликана впливати на споживача з точки зору підвищення рівня продажів чи впізнаваності фірми. Реклама у межах практичної реалізації входить у комплекс маркетингової комунікації, і поруч із сейлс промоушн, паблік рілейшнз, директ-маркетингом та іншими його видами формує бренд, що сприяє тому, що споживчі мотивують розвиток споживчого суспільства і забезпечують його розвиток. Якщо говорити про графічний дизайн, то передбачається виготовлення продукції для масового друку або телекомунікацій, що репрезентує знак, текст, товар алегоричний образ. Спробуємо визначити, що є загальним у рекламі та графічному дизайні та визначити особливе, що зумовлює їхню специфіку. Засобами графічного дизайну створюються візуальні повідомлення найрізноманітнішої складності та призначення – від короткого рекламного оголошення до багатосторінкового друкованого видання, від невеликого вказівника люмінесцентного до величезного світлового інформаційного табло. Для цього використовують традиційні засоби друку, комп'ютерну техніку та інші сучасні електронних засобів відображення інформації.

Реклама у фокусі графічного дизайну орієнтована досягнення ринкового успіху, що визначається кількісними показниками продажів. Дизайнер орієнтований на прибуток, оскільки його об'єкти стають засобами стимулювання продажів та виконують знаково-символічну функцію. Говорячи про рекламу, передусім, мають на увазі рекламну компанію, яка покликана впливати на споживача з підвищення рівня продажів чи впізнаваності фірми. Реклама у межах практичної реалізації входить у комплекс маркетингової комунікації, і поруч із «сейлс промоушн», «паблік рилейшнз», «директ-маркетингом» та іншими його видами формує бренд, споживчі мотиви, що у цілому забезпечує його розвиток.

Таким чином, графічний дизайн, що формується в епоху ринкових відносин, завдяки рекламному бізнесу став займати лідируючі позиції серед інших видів дизайну. Сьогодні рекламний бізнес неможливий без участі дизайнера. Виникнувши як засіб задоволення прагматичної потреби масового виробництва, графічний дизайн став соціокультурним явищем. Інформаційні засоби стали ключовими у формуванні ціннісних орієнтацій

масового споживача. Реклама, впливаючи саме на підсвідомі, раціонально неусвідомлені потреби, становить основу для «ірраціонального» споживання, характерного для надлишкового виробництва. Рекламні компанії передають споживачам інформацію, і якщо зв'язок між ними поганий, це також вплине на розуміння та визнання споживачами цих двох речей. Дизайн бренду: перш за все, щоб задовольнити потреби комерційного цільового ринку, а потім донести до цільової аудиторії у вигляді візуальної передачі. Формування потужного бренда повинно мати за мету завоювання не частки ринку, а частки намірів чи бажань споживачів. Завоювання свого місця на глобальному ринку – це найсильніша конкурентна перевага для будь-якого бренда.

Дизайн бренду відіграє ключову роль у створенні емоційного зв'язку між споживачем і продукцією. Візуальна ідентичність, яка включає логотип, кольори, шрифти та інші елементи, має бути унікальною, зрозумілою і запам'ятовуваною. Сучасні тренди в дизайні бренду: 1) важливість використання простих форм і натуральних кольорів; 2) акцент на українській культурі, історії та традиціях у візуальних елементах; 3) адаптація дизайну до цифрових платформ і інтерактивності; 4) ,ренд як інструмент конкурентоспроможності. Ефективний бренд допомагає українським товарам виділятися на міжнародному ринку. Відображення автентичності, якісного виробництва та інновацій через дизайн формує позитивний імідж і довіру споживачів. Зміцнення української продукції через бренд створює нові робочі місця, стимулює розвиток творчих індустрій і сприяє культурній дипломатії.

Список використаних джерел:

1. Рижова І. С., Прусак В. Ф., Мигаль С. П., Рєзанова Н. О. Дизайн середовища. Словник-довідник / ра ред. д.філсоф.н., проф. І. С. Рижової. Львів : Простір-М, 2017. 360 с.

2. Прищенко С. В., Антонович Є. А. Основи рекламного дизайну / С. В. Прищенко, Є. А. Антонович ; за наук. редакцією проф. Є. А. Антоновича. Київ : НАКККіМ, 2017. 384 с.

УДК 378.147:004.9

РИЖОВА ІРИНА СТАНІСЛАВІВНА,
д.філос.н., проф. кафедри дизайну
Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-9562-200X

СТЕЛЬМАК ДАНИЛО ВОЛОДИМИРОВИЧ,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня, гр. УД-24м
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

ЕФЕКТИВНІСТЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Актуальність дослідження полягає в тому, що вплив цифрових технології на загальну освіту є однією з самих популярних в теоретичному плані та витребуваних у практичному сенсі. Сучасний ринок праці створив необхідність в підготовки висококваліфікованих кадрів, у зв'язку з чим, актуалізується використання інноваційних технологій у освітньому просторі.

Проблемами вивчення цифрових технології в освітньому процесі займались таки вченні як: В. Воронкова, Н. Венгерська, О. Кивлюк, Р. Олексенко, І. Рижова, Д. Свириденко, С. Терепищий, О. Стрижак та ін. Сучасна освіта знаходиться у стані активної цифрової трансформації. Цей процес відкриває нові можливості для організації навчального процесу, зокрема самостійної роботи студентів, яка є ключовим елементом вищої освіти. Використання цифрових технологій, таких як освітні платформи, інтерактивні додатки та штучний інтелект, дозволяє покращити доступ до матеріалів, зробити навчання більш персоналізованим та інтерактивним.

Цифрові технології дозволяють зробити процес навчання диференційованим, вибудовувати його відповідно до потреб кожного окремого студента, давати завдання, що відповідають рівню підготовки та таким чином підвищувати якість навчання. Використання цифрових інструментів сприяє створення умов, у яких студент стає активним суб'єктом освітнього процесу. Від пасивного сприйняття він переходить до активних дій та включається у виконання завдань [1, с. 145].

Цифрові технології відіграють вирішальну роль у зміні освітнього процесу, зокрема у сфері організації самостійної роботи студентів. Відповідно до досліджень Петрової І. А., використання платформ Moodle

та Google Classroom дозволяє структурувати навчальний процес, забезпечуючи студентам доступ до навчальних матеріалів будь-коли та будь-де [2]. Це особливо актуально для студентів, які працюють у дистанційному форматі, що робить освітній процес більш гнучким і зручним.

Інтерактивні додатки, такі як Kahoot та Quizlet, також є важливим інструментом для залучення студентів до навчання. Вони створюють інтерактивне середовище, яке стимулює активність і зацікавленість студентів, особливо під час повторення матеріалу [3]. Проте дослідник Смирнова Є. Г. наголошує, що надмірне використання цифрових інструментів може призводити до інформаційного перевантаження, яке негативно впливає на мотивацію та продуктивність студентів [4].

Штучний інтелект відкриває нові перспективи в організації самостійної роботи. Відповідно до досліджень UNESCO IITE, використання ШІ дозволяє адаптувати завдання до рівня підготовки студента, забезпечуючи автоматизований зворотний зв'язок та створюючи персоналізовані навчальні траєкторії [5]. Однак, як зазначає Науменко О. П., ефективність впровадження ШІ залежить від підготовленості викладачів до роботи з такими технологіями та інвестицій в освітню інфраструктуру [6].

Для перевірки теоретичних висновків було проведено експеримент, у якому взяли участь дві групи студентів педагогічного університету. Перша група використовувала цифрові платформи Google Classroom, Moodle та інтерактивні додатки для виконання завдань [2]. Друга група працювала виключно з традиційними методами, такими як друковані підручники та паперові завдання [4].

Результати експерименту показали, що студенти першої групи мали вищий рівень залученості, причому 80 % з них зазначили зручність та доступність матеріалів у цифровому форматі [2]. Водночас 35 % учасників цієї групи стикалися з проблемою прокрастинації, оскільки гнучкість цифрових платформ дозволяла відкладати виконання завдань на останній момент [3]. У другій групі спостерігалося краще розуміння навчальних матеріалів, особливо текстів, проте час виконання завдань був значно більшим через обмежений доступ до ресурсів [4].

Експериментальні дані підтверджують, що цифрові технології та штучний інтелект можуть значно підвищити ефективність самостійної роботи студентів. Проте їхнє впровадження вимагає розвитку навичок самоорганізації, критичного мислення та адаптації студентів і викладачів до нових реалій навчального процесу [6].

Результати дослідження підтверджують гіпотезу про те, що цифрові технології та штучний інтелект суттєво впливають на якість самостійної роботи студентів, відкриваючи нові можливості для персоналізації,

адаптації та залучення до навчального процесу. Зокрема, використання платформ, таких як Moodle та Google Classroom, створює гнучке освітнє середовище, яке дозволяє студентам працювати у зручному для них темпі [2].

Проте результати експерименту також виявили виклики, пов'язані з впровадженням цих технологій. Студенти першої групи, які використовували цифрові інструменти, продемонстрували вищий рівень залученості, але водночас стикнулися з проблемами дисципліни та прокрастинації. Важливо зазначити, що ці недоліки можуть бути усунені шляхом впровадження курсів із розвитку навичок тайм-менеджменту та самоорганізації [3].

Штучний інтелект показав значний потенціал для поліпшення освітнього процесу. Його використання дозволяє створювати адаптивні навчальні траєкторії, забезпечувати автоматизований зворотний зв'язок і знижувати навантаження на викладачів [5]. Проте для ефективного впровадження ШІ в освітню систему необхідно враховувати етичні аспекти та забезпечити підготовку педагогів до роботи з такими технологіями [6].

У порівнянні з традиційними методами, цифрові технології виявилися більш ефективними для організації рутинних завдань і тестування, тоді як аналітичні завдання краще виконувалися студентами, які працювали з друкованими матеріалами [4]. Це підтверджує необхідність комбінованого підходу до організації навчального процесу, який поєднує цифрові та традиційні методи.

На основі аналізу результатів можна зробити кілька ключових висновків. По-перше, цифрові технології та ШІ мають значний потенціал для підвищення ефективності самостійної роботи студентів. По-друге, для забезпечення їхньої ефективності необхідно впроваджувати комплексні стратегії, які включають розвиток цифрової грамотності, критичного мислення та навичок самоорганізації. Нарешті, важливо забезпечити збалансоване використання цифрових і традиційних підходів у навчальному процесі.

Рекомендації для подальшого вдосконалення навчального процесу включають:

1. Розробку інтерактивних курсів із самоорганізації для студентів, які використовують цифрові платформи [2].

2. Впровадження тренінгів для викладачів щодо роботи з платформами, що використовують штучний інтелект [5].

3. Розвиток інфраструктури для підтримки впровадження ШІ в навчальний процес, зокрема створення локальних баз даних і забезпечення доступу до якісного програмного забезпечення [6].

Отже, цифровізація та інтеграція ШІ в освіту є перспективними напрямами, які здатні значно покращити якість самостійної роботи студентів за умови їх грамотного використання та підтримки з боку освітніх установ. Застосування цифрових освітніх технологій розширює кругозір студентів, відкриває нові можливості здобуття знань у найбільш структурованій та зрозумілій формі.

Список використаних джерел:

1. Рижова Ірина, Павлюк Ольга, Зоря Олександра, Северин Катерина, Бобровський Ігор. Вплив цифрових технологій на освіту в епоху Четвертої промислової революції. *Humanities studies :* збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Випуск 16(93). С. 144–160.

2. Петрова І. А. Аналіз ефективності самостійної роботи студентів з використанням інформаційних технологій. *Вісник науки і освіти*, 2020.

3. Іванов В. Н. Підвищення ефективності самостійної роботи студентів педагогічного університету при дистанційному навчанні. *Сучасні проблеми педагогіки,* 2021.

4. Смирнова Є. Г. Штучний інтелект у сфері освіти: перспективи і виклики. *Науковий журнал*. 2022.

5. UNESCO IITE. Штучний інтелект в освіті: адаптація навчального процесу. ЮНЕСКО, 2020.

6. Науменко О. П. Інноваційні технології в освіті: потенціал і обмеження. *Освіта XXI століття.* 2019.

УДК 659.125.4:658.62

РИЖОВА ІРИНА СТАНІСЛАВІВНА,
д.філос.н., проф. кафедри дизайну
Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-9562-200X

ПЕРЕДЕРІЙ УЛЬЯНА В'ЯЧЕСЛАВІВНА,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, гр. УД-21
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

ФІРМОВИЙ СТИЛЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ УПАКОВКИ

У сучасному світі розробка фірмового стилю упаковки є одним з ключових елементів створення впізнаваного бренду. Ця тема підкреслює взаємозв'язок між дизайном упаковки, брендингом, рекламними аспектами та управлінням маркетингом і упаковкою. Фірмовий стиль упаковки відіграє

важливу роль у формуванні першого враження споживача про продукт. Він не лише виконує захисні функції, а й створює візуальний образ, що сприяє запам'ятовуванню продукту та стимулює його продажі. У загальному розумінні, фірмовий стиль – це сукупність постійних художніх, текстових та інших елементів, які використовуються у всіх рекламних розробках виробників або посередників для створення унікального образу бренду. Фірмовий стиль є деякою сукупністю кольорових, графічних, словесних, типографських тощо елементів – характеристик, які у своїй єдності забезпечують словесну і зорову ідентифікацію товарів фірми. Елементами фірмового стилю є *марка, кольори фірми, гасло, фірмові видання, верстка, шрифт, сувеніри й упаковка продукції, динамічні фірмові константи*. П. Беренс, промисловий дизайнер, першим на початку XX ст. створив поняття фірмового стилю. Його плакати і зовнішня реклама мали єдину естетичну концепцію, яка сприяла рекламним кампаніям, а практична робота П. Беренса мала величезне значення для формування нового виду дизайну – діяльності, що призвела до розмежування промислового виробництва та промислової графіки.

Фірмовий стиль відіграє вагому роль у розвитку компанії, – це і підвищення корпоративного духу, єдність співробітників, створення відчуття прилучення до спільної справи, позитивний вплив на естетичний рівень, зовнішній вигляд товарів і приміщень фірми. Фірмовий стиль включає в себе як постійні, незмінні складові іміджу, так і елементи, які можуть та повинні змінюватись. Основні характеристики фірмового стилю – це постійні елементи, які роблять фірму пізнаваною за різних умов, у будь-яких ситуаціях. Логотип фірми, комерційна марка або марка послуги, фірмове гасло виступають основними характеристиками фірмового стилю. *Логотип* – коротке текстове позначення, що складається з одного слова або поєднання кількох слів і править за символічне позначення фірми, її продукту тощо. Марка фірми є юридично визнаною і захищеною назвою. *Марка* – це словесне, графічне позначення чи їх комбінація, що скорочено ідентифікує виробника та його продукцію. Марку фірми найчастіше називають *фірмовим знаком.* Термін «фірмовий знак» об'єднує два поняття – власне фірмовий знак (знак послуги) і товарний знак, який виробник використовує для ідентифікації та відмінності своїх товарів від конкурентів. Знак повинен бути простим для сприйняття та об'єднуватись із текстом та іншими елементами. У сучасних візуальних комунікаціях розрізняють три основні групи знаків: 1) зображувальні, котрі компонуються малюнком, що символізують товар, послугу, традиції або історію фірми; 2) шрифтові (логотипи), котрі компонуються одною або декількома літерами назви фірми. Повною або скороченою назвою, іноді це можуть бути і цифри; 3) комбіновані [1].

Індивідуалізується продукція виробника чи послуга посередника за допомогою ще одного знаку – торговельної марки. *Торговельна марка* – це образний, текстовий або комбінований знак, який вирізняє товар серед аналогічної продукції та законодавчим способом відстоює інтереси певної фірми при його реалізації. Основні функції марки: марка відокремлює товар чи послугу від аналогічної продукції; знайомить з товаром, послугою, виробником, посередником, організацією, фірмою; створює імідж фірми, товару, послуги; викликає конкретний емоційно-почуттєвий ряд; спонукає споживача до конкретної дії, впливає на його поведінку.

Константою фірмового стилю виступають *кольори фірми* – кольорова гама, традиційно вживана чи зареєстрована в якості елемента марки. Таким постійним набором кольорів, певним чином розташованих на площині, фірма оформлює упаковку своєї продукції, робочий одяг працівників, фірмові видання, візуальні засоби комунікації тощо. За допомогою традиційних фірмових кольорів у споживача створюється цілісний, єдиний образ фірми, марки, виробів. Завдяки їх використанню відбувається краща ідентифікація виробника та його продукції у ринковій стихії. Це сприяє посиленню зацікавленості у продуктах фірми, котра оцінюється як респектабельний і надійний партнер. Дизайн фірмових кольорів вимагає передусім вибір кольорового поєднання, котре як найкраще буде відповідати «духові марки».

Основною константою фірмового стилю виступає гасло товару, групи товарів чи фірми. *Гасло* – це певний вислів, складниками якого є дані про фірму, товар, торговельну марку, послугу, місце продажу. Він покликаний коротко охарактеризувати їх особливість, наміри виробника чи власника, авторське бачення своєрідності завдань діяльності фірми, функцій товару. Гасло має бути чітким, коротким, легким для вимови і запам'ятовування висловом. Його застосовують як важливий рекламний засіб. Елементами фірмового стилю, за умови їх художнього оформлення, можуть також стати різноманітні ділові документи, які виготовляються фірмою з використанням основних констант. До них належать: фірмовий бланк; діловий конверт; візитна картка керівників фірми; запрошення на заходи, що проводяться фірмою; цінник; ярлик; реєстраційна папка; поштова листівка; типовий проспект; рекламний плакат фірми тощо.

Сьогодні створюють уже не товари, а бренди. Бренд – це те, що приносить компанії додатковий прибуток на конкурентному ринку, а споживачеві – внутрішній комфорт і задоволення. Бренд виражає певну систему цінностей, культуру й образ цільової аудиторії, виражених у комунікаціях. У той же час бренд-менеджери постійно займаються: 1) розширенням бренду – використанням ім'я бренду для нового товару або видів послуг,

що виходять на суміжний цільової сегмент або товарну категорію; 2) використання ребрендингу – знаходження нової позиції для бренду і модифікації ідентичності бренду, перепозиціонування бренду; Ребрендінг – це не просто зміна логотипа, нової упаковки і агресивна компанія з просування марки /продукту на ринку. Ребрендінг – це глибинний стратегічний процес, який потребує зміни позиціонування бренда продукту/компанії в цілях створення нової цінності бренда та підвищення інтересу і лояльності з боку споживачів; 3) використання реклами – неособисті форми комунікації, здійснювані за допомогою платних засобів поширення інформації з чітко вказаним джерелом фінансування; діяльність з регулювання процесу споживання в коврківг-центрі.

У той же час культивується і товарний бренд – цілісний образ бренду, що включає емоційні, культурні асоціації та фізичні особливості товару або послуги. Виділяється і створений знак – позначення, службовці для індивідуалізації товарів, виконуваних або послуг юридичних або фізичних осіб, застосування яких регламентується законом. Таким чином, основними елементами фірмового стилю є товарний знак, фірмовий шрифтовий напис (логотип), фірмовий блок, гасло (слоган), кольори, комплект шрифтів, а також інші постійні елементи, які включають сувенірну рекламу, друковану продукцію, елементи діловодства, пакувальний папір та зображення товарного знака чи логотипу на транспортних засобах [2].

Таким чином, можна зробити висновки, що сладові фірмового стилю упаковки тісно пов'язані з функцією упаковки як носія реклами. Дослідження ролі фірмового стилю у контексті сучасних цифрових технологій та автоматизованих процесів створення упаковки включають аналіз, як цифрові інструменти трансформують підходи до дизайну та комунікації через упаковку. Має велике значення вивчення інноваційних підходів до поєднання візуальної привабливості упаковки з її функціональністю та екологічністю, що є важливим трендом сучасності. Аналіз впливу фірмового стилю упаковки на споживацькі рішення враховує психологічні та соціокультурні фактори. Розгляд фірмового стилю виступає як інструмент формування «зеленого» іміджу бренду через екологічно свідому упаковку. Інтеркультурний підхід сприяє вивченню особливостей створення фірмового стилю упаковки для різних ринків у контексті глобалізації та крос-культурної комунікації. Іміджева стратегія для стартапів і малих брендів включає нові ідеї щодо адаптації фірмового стилю в упаковці для невеликих компаній, які хочуть вирізнитися серед великих корпорацій. Тому дане дослідження може поєднувати маркетингові, дизайнерські та соціальні аспекти, що забезпечує міждисциплінарний підхід і актуальність для сучасної науки.

Список використаних джерел:

1. Рижова І. С., Прусак В. Ф., Мигаль С. П., Рєзанова Н. О. Дизайн середовища : словник-довідник / за ред. д.філсоф.н., проф. І. С. Рижової. Львів: Простір-М, 2017. 360 с.
2. Прищенко С. В., Антонович Є. А. Основи рекламного дизайну / С. В. Прищенко, Є. А. Антонович ; за наук. редакцією проф. Є. А. Антоновича. Київ : НАКККіМ, 2017. 384 с.

УДК 741.5:655.234:316.77

РИЖОВА ІРИНА СТАНІСЛАВІВНА,
д.філос.н., проф. кафедри дизайну
Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-9562-200X

ДЕРКАЧОВА АННА СЕРГІЇВНА,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, гр. УД-21
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна)

КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМІКСІВ У ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ УКРАЇНИ: КУЛЬТУРНІ КОНТЕКСТИ, ІННОВАЦІЇ ТА РОЛЬ У СУСПІЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що вивчення сучасної комікс-культури в Україні тільки починає свій розвиток. Це зумовлено, з одного боку, недостатньо сформованим об'єктом дослідження, а з іншого – впливом понад столітнього світового досвіду в різноманітних аспектах вивчення коміксів. Дослідницьке поле є дуже різноманітним і багатогранним.

В українському науковому середовищі активно досліджуються історико-еволюційні аспекти коміксів, зокрема роботи таких авторів, як Б. Філоненко, Г. Онкович, А. Онкович та С. Підопригора. О. Колесник проводить типологічний аналіз ринку графічної прози, а Н. Космацька досліджує мову світових коміксів. Тематичне різноманіття українського комікcного ринку привертає увагу не лише науковців, а й журналістів, оглядачів та фанатів. Інтернет став важливим майданчиком для аналізу національної героїки. Хоча академічних робіт у цій сфері небагато, ринок українських коміксів активно обговорюється на спеціалізованих

та культурологічних сайтах. Наприклад, в журналі «Коло» представлені статті про історію дитячого українського коміксу та національні особливості книжкового ринку. Клуб любителів україномовної фантастики також публікує огляди вітчизняних фестивалів і конвентів, а також типологію українських коміксів у своєму альманасі.

Популяризація класичної літератури та історії через комікси має давню традицію, яка почалась з американського проекту Classics Illustrated (1941–1971) Альберта Кантера. У 1961 році в цьому виданні з'явився, мабуть, перший комікс з українським героєм – козаком у «Тарасі Бульбі». Сучасні графічні адаптації цього жанру стали дуже різноманітними, охоплюючи роботи відомих коміксистів, таких як Френк Міллер чи Джек Кірбі, а також серії коміксів від авторитетних видавництв, наприклад, Brockhaus Literaturcomics.

В Україні, з 2008 року, видавництво Грани-Т почало випускати серію «Класні комікси», що включала твори українських класиків, таких як Іван Франко та Микола Гоголь. Головною метою цієї серії, за словами редактора Лесі Пархоменко, є зацікавлення молодої аудиторії та спонукання до читання оригінальних творів. Важливою подією стало видання графічного роману «Герой поневолі» за мотивами повісті Франка у 2014 році, а в 2017 році вийшов і другий том.

Українські комікси та графічні романи почали набувати популярності на початку 2010 рр., коли з'явилися перші видавництва, які почали видавати українські графічні романи: трилогія «Даогопак» (2012–2016), «Чуб: Зоряна байка про козаке Чубенко» (2013) від видавництва NebesKey; «Война богів» (2015), трилогія «Козаки на орбіті» (2013–2016), збірник «Саркофаг» («Сон», «Світ 912» і «Саркофаг», 2016) від Андрія Данковича; «Патріот. Атака Клонов» (2014) та «Патріот. Ренегат» (2016) від Вадима Назарова; «Герой мимоволі»; (2014) від видавництва Леополь Максим Оса (переклад з російської) (2011 та 2016); у 2013 р. брати-видавці Капранови презентували історію України, інтерпретовану коміксами.

У кінці 2010-х рр. почали перевидаватися українською мовою всесвітньо відомі комікси. Видавництво «Ірбіс Комікси», починаючи з 2015 р., почало перекладати на українську мову відому серію коміксів з Джеронімо Стілтоном, присвячену відомим подіям та особистостям в історії людства. Вже вийшли п'ять книг серії – «Відкриття Америки», «Таємниця Сфінкса», «Злочинці в Колізеї», «По слідам Марко Поло» і «Динозаври наступають». У кажному коміксі представлені історичні факти, читач проникає в захоплюючий сюжет і взнає багато цікавого про історію світу, серія виникла в Італії і стає самою популярною серією книг в Італії. В Україні поки що мало українських коміксів.

У Чернівцях видали українські комікси з незвичними для сучасних дітей героями. Замість Бетмена, Людини-павука і Супермена у центрі уваги – Кобзар, Кіборг, Укроп і Віра. Автор ідеї і створення комікса Леся Воронюк вважає, що комікси – це гарна можливість зацікавити дитину читанням, якщо дитина неохоче бере книжки в руки.

Комікси про українських супергероїв вже презентували у Чернівцях, їх видало місцеве видавництво. За словами основоположників коміксів в Україні, кожний випуск – це окрема пригода сміливців з суперможливостями – Віри, Кіборга та Укропа під керівництвом Кобзаря. Кіборг – це залізний воїн з Луганська з людським серцем, прототип українських солдат, який зараз воює на сході. Укроп – експерт трав з Карпат, який вміє не тільки лікувати травами, але й готувати з них зілля правди і спогадів. Віра – звична київська студентка-волонтер з вірою у перемогу добра, а Кобзар – сліпий преводир супергероїв, що вміє читати думки і телепатично спілкуватися з іншими.

В коміксах супергерої протистоять двоглавому орлу-людожеру і людям-монстрам, які продали душу і совість. В дитячому виданні їх називають уродинами чи колорадами. Перший випуск коміксів отримав назву «Врятувати жайворонка» – супергерої повинні впрятувати раннього птаха, який кожного дня приносить сонце. У випадку невдачі на країну спуститься вічна темрява.

Крім того, комікси слугують не лише для популяризації класичної літератури, а й для передачі особистого досвіду авторів. Це може бути як відтворення буденності, так і зображення трагічних подій з життя в автобіографічних історіях. Також існує піджанр військових коміксів, що висвітлює події, пов'язані з війною, зокрема, конфліктами в Україні.

Сформування широкої аудиторії як ключового елемента розвитку комікс-культури в Україні ускладнюється через брак усталеної традиції читання коміксів, нерозвиненість ринку української графічної літератури та фінансові труднощі в просуванні цікавих і оригінальних проектів. Проте сучасні українські комікси, представлені на різних медійних платформах, швидко виходять за межі вузького кола шанувальників і колекціонерів.

У національній коміксовій традиції козацтво є важливою темою, яка відображає образ сміливого, надійного та дотепного козака. Цей архетип, представлений у творах таких авторів, як В.Карпенко, О.Гайдученко, К.Сулима та інших, стає своєрідним українським супергероєм. Сучасні комікси органічно вплітають знайомі символи, такі як патріотизм, мужність та магічність, у свої сюжети та візуальний стиль, використовуючи елементи, як-от тризуб, козацька чуприна та шабля.

У серії коміксів В.Назарова «Патріот» та «Укрмен» Ф. Левченка і А. Тягура поєднуються сучасні реалії української історії з фантастичними сюжетами. Назаров зазначає, що збіги з реальними особами та подіями

не завжди випадкові. У коміксах «Характерник» та «Кобзар» козацький образ стає більш складним, поєднуючи історичні елементи з жанрами хорору та фентезі, такими як вампіри та вовкулаки.

Розмиття жанрів і міксування стилістичних технік є характерними рисами українського коміксу. Це підтверджує гіпотезу про одночасність героїчного коміксу, яка закріплює традиційні символи, одночасно випробовуючи їх через авторські сюжети. Ще однією причиною цього різноманіття є те, що український комікс часто залишається в межах самвидаву, що дозволяє авторам зберігати творчу свободу та незалежність від комерційних вимог.

Героїчний період національно-визвольних змагань став важливим джерелом натхнення для істориків, а комікси виявилися ефективним способом для популяризації цих знань. Особливо вражає пошук унікальної стилістики коміксів художника та сценариста Володимира Поліщука. У передмові до своїх робіт він зазначає, що його надихнули творіння Д. Кірбі та М. Міньоли, що пояснює незвичний для українських читачів стиль та кольорову палітру його арту. Як і в багатьох історичних коміксах, в кінці «Оборони Замостя» наведені цікаві факти про події, а також уривки з документальної хроніки та біографії героїв. Поєднання фактів, художньої вигадки та фантазії, незважаючи на можливі суперечки, стає звичною практикою як в історико-документальних, так і в воєнних коміксах.

Важливою рисою воєнного коміксу є його здатність пом'якшувати жорстокі та криваві сцени насильства, оскільки наголошення на цих аспектах може призвести до «втрати чутливості» в суспільстві. У контексті посттравматичного дискурсу сучасного коміксу особливо популярними стали персоналізовані історії та біографічні наративи. Графічний реалізм в таких творах акцентує увагу на важливих соціальних проблемах, залишаючи в пам'яті читачів образи та значення складних і трагічних подій.

Таким чином, в Україні комікси ще тільки отримали свій розвиток, вони не мають такої тисячолітньої історії, як це має місце в США. Можливо, що комікси – не є відображенням менталітету українського народу. Дана тема охоплює специфіку коміксів як графічного формату, їх роль у дизайні та суспільній комунікації.

Список використаних джерел:

1. Ольшанський Д. Комікс як засіб формування мовленнєвих механізмів у молодших школярів під час вивчення іноземної мови. *Педагогіка і психологія.* 2000. № 3(28). С. 36–44.

2. Почепцов Г. Комікси як засіб трансляції соціальних смислів. Супермен і Гаррі Поттер: конструювання нематеріального в масовій культурі. Київ, 2013. 288 с.

3. Dittmar J. Comic-Analyse. GmbH, 2008. 220 p.

УДК 628.4:7.05:504.05:664.8

РИЖОВА ІРИНА СТАНІСЛАВІВНА,
д.філос.н., проф. кафедри дизайну
Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-9562-200X

ТАРАНУХА ОЛЬГА СЕРГІЇВНА,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня, гр. БАД-533м
Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)

ПРОБЛЕМА УТИЛІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАНИХ ПАКУВАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ТА РОЛЬ ЕКОДИЗАЙНУ УПАКОВКИ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Швидкий розвиток пакувальної індустрії, прагнення виробників виготовляти конкурентоспроможну продукцію в сучасній упаковці, відсутність в Україні єдиного, комплексного відпрацьованого механізму збирання, утилізації та переробки використаних таропакувальних матеріалів створюють загрозу для екологічної безпеки нашої держави. Європарламент ще 1991 року прийняв Європейську директиву щодо упаковки, в якій було чітко встановлено завдання прийняти особливі правові та адміністративні заходи для захисту довкілля, забезпечити рівні умови для конкуренції в галузі упаковки. У кожній розвиненій країні діє система з переробки й утилізації використаної тари та пакувальних матеріалів

З погляду екології, найкращі характеристики упаковок – тривалий строк експлуатації, багаторазове використання, незалежність від сировини у процесі переробки. Один із недоліків упаковок – висока початкова вартість. Упаковки багаторазового використання у п’ять разів дорожчі. До основних факторів, що визначають придатність повторно використовуваних упаковок, належить кількість пунктів відправлення й розподілу, ціна одно- і багаторазового застосування упаковок і вартість їх перевезення до місця повторного використання. Якщо вартість міцних упаковок багаторазового використання з тривалим строком експлуатації надто висока, то можна застосувати менш міцні альтернативні упаковки.

Сьогодні дуже багато уваги приділяється екологічному аспекту упаковки, бо проблема екології є дуже актуальною. Найвагомішою роботою з цього приводу є книга відомого американського дослідника Ф. Локса «Упаковка і екологія», у якій було розглянуто проблеми мінімізації відходів упаковки, їх знешкодження або утилізації. В Україні мало приділялось

уваги проблемам створення системи збору, сортування та переробки використаної тари й упаковки, питанням виховання населення країни для особистої участі у вирішенні цієї проблеми, як однієї з важливих щодо нашого майбутнього. На державному рівні було прийнято кілька важливих актів, зокрема Верховною Радою України – Закон «Про відходи». Для його виконання прийнято постанову уряду «Про створення державної компанії «Укртарапереробка», а постановою уряду № 408 регламентовано механізм збирання, сортування, транспортування, переробки і утилізації тари та упаковки. Враховуючи труднощі, пов'язані з виконанням згаданої постанови, уряд призупинив її дію. В Україні щороку збирається близько 6 млн. тон відходів, серед яких половина – це відходи використаної тари та упаковки. На жаль, майже зовсім зруйновано систему збору та утилізації відходів, яка існувала у минулі часи.

Шляхи і засоби стимулювання виробництва екологічно безпечних видів упаковки потребують двох аспектів. Самі пакувальні матеріали можуть сприяти охороні довкілля. Наприклад, на упаковці може міститися важлива інформація, необхідна для безпеки споживача, присвячена охороні довкілля, особливо в аварійних ситуаціях, повторного використання, для здійснення тих чи інших видів регенерації, рециркуляції. З іншого боку, пакувальні матеріали можуть значною мірою сприяти виникненню проблем, пов'язаних з організацією процесу видалення відходів.

Поширені три основних методи переробки відходів ПЕТ-матеріалів у виробах тривалого користування: хімічна переробка (гідроліз, гліколіз або метаноліз), отримання вихідних речовин (диметилфталату, терефталевої кислоти, етиленгліколю) і використання їх як сировини для поліконденсації або як добавки до первинних матеріалів. Переробка однорідних за складом відходів ПЕТ передбачає збір, сортування і миття двовісноорієнтованих ПЕТ-плішок, які після подрібнення, гранулювання, кристалізації і сушки можуть використовуватися для повторної переробки. Переробка з іншими полімерними матеріалами. Найбільш перспективним визнано метод отримання гранульованого матеріалу з якісними показниками, які мало відрізняються від звичайної сировини. Відходи, що переробляються, багаторазово

Екологічна сумісність полімерних упаковок значною мірою залежить від типу полімеру або від того, чи підлягає він повторному використанню. Якість повторно використаних матеріалів погіршується із збільшенням у них частки домішок. Полімерні компоненти, які підлягають переробці, мають певні обмеження гігієнічних норм, оскільки їх очищення досить трудомістке. Пластичні матеріали, як правило, не здатні до біохімічного розкладання і тому непридатні до компостування. Деякі

пластмаси містять стабілізуючі речовини або забарвлені пігменти, які часто включають метали. Хімічний склад пластичних матеріалів значною мірою визначає можливості їх спалювання, а також рівень викидів токсичних речовин.

Полівініхлорид, який також є одним із видів термопластмас, більш ніж наполовину складається з хлору і тому під час його спалювання утворюється соляна кислота. Повторне використання тари для напоїв суттєво скорочує кількість відходів, а також сприяє збереженню сировини і енергії. Тому одним із критеріїв екологічної безпеки є більш широке використання багаторазових упаковок, які підлягають поверненню.

Полімери становлять вагому і все зростаючу частку у виготовленні пакувальних матеріалів. Їх використання негативно впливає на довкілля. Це пов'язано з тим, що в основному полімерні матеріали виробляються із природно-невідновлюючої сировини: нафти і газів. Їх запаси помітно вичерпуються, тому виникає необхідність у використанні полімерів, які б виготовлялися із природно-відновлюючих джерел сировини, наприклад дерев, рослин тощо. Важливим фактором, який впливає на погіршення екологічної обстановки, є повільний темп асиміляції відходів полімерних матеріалів під час виробництва і після використання. Приблизно протягом 80 років під дією світла, тепла, вологи і мікроорганізмів полімерний матеріал може деградувати настільки, що його компоненти будуть засвоєні природою. Всесвітня організація Greenpeace веде боротьбу проти застосування полівініхлориду, оскільки залишки мономеру, які в ньому містяться, канцерогенні. Звалище полівініхлориду – екологічна бомба повільної дії.

З екологічної точки зору, краще використовувати в упаковках харчових продуктів полімерні пластифікатори, міграція яких в упакований продукт у 20 разів менша, ніж, наприклад, ефірів адипінової кислоти. Тобто поліолефіни містять менше пластифікаторів, ніж полівініхлорид. Шкідливі екологічні наслідки використаних упаковок харчової продукції на довкілля можна знизити різними способами: збиранням і вторинною переробкою використаних упаковок традиційними способами, застосуванням полімерних композицій, здатних переходити в розчин і підлягати вторинній переробці, розробкою і використанням біорозкладувальних полімерних матеріалів. Також запропоновано використовувати спеціальні нешкідливі речовини, які наносять на поверхню готових до вживання продуктів або напівфабрикатів, що виконують роль захисних упаковок. Ведеться пошук шляхів ефективного використання вторинних полімерів із використаних упаковок. Особливу увагу приділяють питанням збирання і повторного використання упаковок із поліетилентерефталату (ПЕТ). Сучасні

перетворення в галузі упаковки в основному базуються на її функціональному призначенні.

На розробку і застосування полімерних композицій, здатних розчинятись у воді та піддаватися вторинній переробці, направлені зусилля дослідників різних країн. Так, наприклад, у США створено новий полімер Enviroplast для заміни таких пакувальних матеріалів, як ПС, ПВХ і папір. Цей матеріал не містить крохмалю і не піддається біорозкладанню. Enviroplast допущений до контакту з харчовими продуктами, швидко розчиняється у гарячій воді, але не розчиняється у гарячих органічних речовинах. Із нього можна виготовляти кришки для пляшок з питною водою або використовувати у поєднанні з восковим покриттям. У США розроблено нову технологію виробництва саморозкладувальних полімерів. Розробка біорозкладувальних полімерів базується також на використанні крохмалю в якості наповнювач. Наприклад, у Канаді планується виготовлення плівкових виробів з поліпропілену (ПП) з крохмальним наповнювачем. Це сприяє саморозкладанню ПП під дією оточуючих факторів. У США створено новий термопластичний полімер Novon, який здатний до біодеградації в аеробних і анаеробних умовах у присутності вологи. Він переробляється у вироби екструзією, литтям і поливом. Застосовується для одноразових упаковок як саморозкладувальний матеріал для харчової промисловості та інших галузей. За своїми механічними властивостями він займає проміжне місце між ПС і ПП.

Таким чином, екологічності, екологічної упаковки та екодизайну стала все більш популярною. На споживчому ринку постійно з'являються нові молочні екобренди, причому екологічність цих брендів виражається не тільки в властивостях самого продукту, але і / або в його упаковці. Екодизайн – це нове, розвивається напрямок в дизайні, спрямоване на захист навколишнього середовища протягом усього життєвого циклу товару. Особливу увагу екологічний дизайн приділяє питанням: споживання ресурсів; безпеки використання товарів; безпеки і простоті утилізації товарів. Найбільш затребуване напрям екодизайну для натуральних продуктів, що не мають штучних добавок і консервантів, наприклад, молочної продукції. Принципи екодизайну для молочних продуктів застосовуються, в першу чергу, до матеріалу упаковки. Як правило, застосовується упаковка, придатна для вторинної переробки, або упаковка з натуральних природних матеріалів.

Список використаних джерел:

1. Проект закону України про упаковку та відходи з упаковки [Електронний ресурс]. *Законодавство України*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/ link1/ JH33W00A.html

2. Ганоцька О. В. Новітні тренди у сучасному дизайні упаковки. *Вісник ХДАДМ* : зб. наук. пр. *Серія: Мистецтвознавство* /за ред. В. Даниленка. Харків : ХДАДМ, 2013. № 2. С. 15–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2013_2_6 (дата обращения: 27.07.2019).

3. Маслюківська А. Тенденції розвитку ринку молочної продукції в Україні у контексті маркетингового підходу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. Вип. 8. С. 73–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2014_8_19 (дата звернення: 15.10.2019).

4. Шендерівська Л. П., Савенок Д. А. Тенденції розвитку ринку упаковки України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* URL: http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/16-2016/23.pdf (дата звернення: 03.08.2019).

СЕКЦІЯ 7
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА, ФІНАНСІВ, ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Модератори секції: Оглобліна Вікторія – к.е.н., доц., Сіліна Ірина – к.е.н., доц., Меліхова Тетяна – д.е.н., проф., Бурашнікова Олена – аспірантка спеціальності «Менеджмент».

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-447-7-7

УДК 005.9:004.8

БЕЗВЕРХИЙ ІГОР АНАТОЛІЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0005-2890-1745

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМАНД РОЗРОБНИКІВ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Актуальність. Світ розробки програмного забезпечення постійно змінюється, і одним з найбільш важливих аспектів успіху є формування ефективних команд. Традиційні методи підбору персоналу часто є довгими, дорогими та не завжди гарантують найкращий результат. Штучний інтелект (ШІ) пропонує нові можливості для оптимізації цього процесу, дозволяючи створювати команди, які є більш продуктивними, злагодженими та інновації [1–3]. В роботі розглянуті різні способи використання ШІ для формування команд розробників, аналізуючи переваги та виклики, пов'язані з цим підходом.

Актуальність використання ШІ у формуванні команд розробників зумовлена кількома факторами:

– Зростаюча складність проєктів розробки програмного забезпечення.
– Необхідність швидкого масштабування команд.
– Потреба в об'єктивній оцінці компетенцій.
– Важливість психологічної сумісності членів команди.
– Необхідність прогнозування ефективності командної роботи.

Аналіз навичок та досвіду персоналу. ШІ може аналізувати резюме, портфоліо та профілі в соціальних мережах, щоб визначити ключові навички та досвід кандидатів. Алгоритми машинного навчання можуть виявляти прихований потенціал, який може бути пропущений людським оком, та оцінювати відповідність кандидатів до вимог проекту [1]. Це дозволяє створювати команди з оптимальним поєднанням навичок та досвіду, що сприяє підвищенню ефективності та якості роботи.

Штучний інтелект здатний проводити глибокий аналіз технічних навичок кандидатів через:

– Автоматизований аналіз коду з GitHub та інших репозиторіїв.
– Оцінку внеску в open-source проєкти.
– Аналіз технічного портфоліо.
– Оцінку результатів технічних завдань.

Алгоритми машинного навчання можуть визначати не лише наявність певних навичок, але й рівень їх розвитку, актуальність та потенціал до швидкого освоєння нових технологій.

Прогнозування продуктивності та сумісності команди. ШІ може використовувати дані про минулі проекти та продуктивність розробників для прогнозування успішності майбутніх команд [3]. Аналізуючи комунікаційні стилі, робочі звички та особистісні характеристики, ШІ може визначити потенційні конфлікти та запропонувати оптимальні комбінації членів команди для забезпечення максимальної сумісності та продуктивності.

ШІ використовує складні алгоритми для аналізу різних аспектів персоналу розробників програмного забезпечення, виходячи за межі традиційного оцінювання резюме та співбесід. Це дозволяє отримати більш об'єктивну та багатогранну картину потенційного кандидата. Однак, важливо пам'ятати про обмеження та потенційні упередження таких систем.

Детальний розгляд аспектів аналізу:

– Комунікативних навичок через аналіз письмової комунікації: ШІ-системи використовують обробку природної мови (NLP) для аналізу письмових комунікацій кандидата, таких як коментарі до коду, повідомлення в чатах, публікації в блогах або резюме. Аналіз включає:

• Ясність та стислість: Оцінюється здатність чітко та лаконічно висловлювати свої думки.

• Граматика та орфографія: Перевіряється грамотність письмової мови.

• Стиль спілкування: Визначається стиль спілкування – формальний чи неформальний, емоційно забарвлений чи нейтральний.

• Здатність до пояснення: Оцінюється здатність чітко та зрозуміло пояснювати складні технічні концепції.

• Колаборація: Аналізується взаємодія з іншими розробниками через спільні проекти та комунікації.

Обмеження: NLP-системи можуть бути чутливими до стилю письма та не враховувати нюанси мови, що може призвести до неточної оцінки. Культурні відмінності у спілкуванні також можуть вплинути на результати.

– Лідерських якостей на основі попереднього досвіду: ШІ може аналізувати попередній досвід кандидата, зокрема:

• Роль у проектах: Визначається роль кандидата в попередніх проектах та його внесок у їх успіх.

• Керівництво командами: Оцінюється досвід керівництва командами та здатність мотивувати та направляти інших.

• Прийняття рішень: Аналізується здатність приймати самостійні рішення та брати на себе відповідальність.

• Менторство: Оцінюється досвід менторства та навчання інших розробників.

Обмеження: Оцінка лідерських якостей на основі попереднього досвіду може бути неточною, якщо кандидат не мав можливості продемонструвати ці якості.

– Здатності до командної роботи: ШІ може аналізувати:

• Взаємодія в командах: Оцінюється здатність ефективно працювати в команді, враховуючи внесок інших та досягаючи спільних цілей.

• Співпраця: Аналізується здатність до співпраці та обміну знаннями з колегами.

• Конфлікт-менеджмент: Оцінюється здатність вирішувати конфлікти та знаходити компроміси.

Обмеження: Оцінка командної роботи може бути ускладнена, якщо інформація про попередній досвід кандидата обмежена.

– Культурної відповідності компанії: ШІ може аналізувати:

• Цінності та переконання: Оцінюється відповідність цінностей та переконань кандидата цінностям компанії.

• Стиль роботи: Визначається стиль роботи кандидата та його відповідність стилю роботи в компанії.

• Комунікаційні норми: Аналізується відповідність комунікаційних норм кандидата нормам компанії.

Обмеження: Оцінка культурної відповідності може бути суб'єктивною та потенційно упередженою, якщо не враховувати різноманітність культур та стилів роботи.

ШІ-системи пропонують нові можливості для аналізу персоналу розробників, але їх використання вимагає обережного підходу. Важливо враховувати обмеження та потенційні упередження цих систем, а також доповнювати їх результати людською експертизою для забезпечення об'єктивного та справедливого процесу відбору. Комбінація автоматизованого аналізу та людської оцінки є найефективнішим підходом.

Прогнозування успішності кандидата в команді:

– ШІ-системи можуть аналізувати дані про кандидатів та прогнозувати їхню успішність на посаді, що допомагає приймати більш обґрунтовані рішення.

– Важливо враховувати етичні аспекти використання ШІ-систем рекрутингу, щоб уникнути упередженості та дискримінації.

Автоматизація процесу підбору персоналу. ШІ може автоматизувати рутинні завдання, такі як скринінг резюме, проведення первинних співбесід та оцінювання технічних навичок. Це звільняє час рекрутерів та менеджерів проектів, дозволяючи їм зосередитися на більш стратегічних аспектах формування команди, таких як визначення цілей та культури команди [2].

Сучасні ШІ-системи рекрутингу включають:

– Автоматичний скринінг резюме: Ці системи використовують алгоритми обробки природної мови (NLP) для аналізу резюме кандидатів та порівняння їх з вимогами вакансії. Вони можуть ідентифікувати ключові слова, навички та досвід, що відповідають критеріям відбору. Деякі системи навіть здатні оцінювати релевантність досвіду кандидата на основі його кар'єрного шляху та проектів. *Обмеження:* Залежність від ключових слів може призвести до упущення кваліфікованих кандидатів, які не використовують стандартну термінологію.

– Чат-боти для первинного спілкування з кандидатами: Чат-боти можуть автоматизувати первинний контакт з кандидатами, відповідати на поширені запитання, збирати інформацію та планувати співбесіди. Це дозволяє економити час рекрутерів та забезпечує швидкий зворотній зв'язок для кандидатів. *Обмеження:* Чат-боти можуть не завжди адекватно відповідати на складні або нестандартні запитання, що вимагає людського втручання.

– Системи відеоаналізу співбесід: Ці системи аналізують відеозаписи співбесід, оцінюючи мову тіла, міміку та інші невербальні сигнали

кандидата. Вони можуть допомогти виявити потенційні риси характеру та оцінити впевненість кандидата. *Обмеження:* Ефективність таких систем залежить від якості відео та може бути упередженою щодо певних культурних або демографічних груп.

– Платформи оцінки технічних навичок: Ці платформи пропонують різноманітні тести та завдання для оцінки технічних навичок кандидатів, таких як програмування, розв'язання алгоритмічних задач та знання конкретних технологій. Результати тестів можуть бути використані для об'єктивної оцінки кваліфікації кандидатів. *Обмеження:* Тести можуть не завжди точно відображати реальні навички кандидата та його здатність працювати в команді.

Етапи впровадження ШІ-систем в підбір команд розробників програмного забезпечення:

1. Збір та підготовка даних:
– Історичні дані про успішні команди.
– Профілі співробітників.
– Метрики продуктивності.
– Результати попередніх проєктів.
2. Навчання моделей:
– Визначення ключових параметрів успіху.
– Калібрування алгоритмів.
– Тестування на історичних даних.
3. Впровадження та моніторинг:
– Поступове впровадження ШІ-рішень.
– Збір зворотного зв'язку.
– Постійне вдосконалення моделей.

Виклики та перспективи. Незважаючи на численні переваги, використання ШІ для формування команд розробників також пов'язане з певними викликами. Важливо враховувати етичні аспекти та упередження, які можуть бути присутні в алгоритмах ШІ [4]. Необхідно забезпечити прозорість та справедливість процесу підбору персоналу,. запобігання дискримінації та збалансування автоматизації та людського фактору.

Майбутнє використання ШІ в цій галузі обіцяє ще більшу автоматизацію та персоналізацію, що дозволить створювати високо продуктивні та інноваційні команди розробників.

Висновки. Використання штучного інтелекту для формування команд розробників програмного забезпечення є перспективним напрямком, який дозволяє значно підвищити ефективність процесу підбору персоналу та формування команд. Незважаючи на певні виклики та обмеження, переваги від впровадження ШІ-рішень є значними та включають:

– Підвищення якості підбору персоналу.
– Скорочення часу на формування команд.
– Покращення командної сумісності.
– Зростання продуктивності команд.
– Зменшення суб'єктивності в прийнятті рішень.

Для успішного впровадження ШІ у процес формування команд необхідно дотримуватися збалансованого підходу, який враховує як технологічні можливості, так і людський фактор [5]. Майбутнє цього напрямку залежить від подальшого розвитку технологій ШІ та готовності організацій до їх впровадження.

Список використаних джерел:

1. Swati Garg, Shuchi Sinha, Arpan Kumar Kar, Mauricio ManiA review of machine learning applications in human resource management. *International Journal of Productivity and Performance Management.* Article publication date: 2 February 2021 Permissions. Issue publication date: 6 May 2022.

2. Davide La Torre, Cinzia Colapinto, Ilaria Durosini and Stefano Triberti, Team Formation for Human-Artificial Intelligence Collaboration in the Workplace:

A Goal Programming Model to Foster Organizational Change. *IEEE transactions on engineering management.* Vol. 70. № 5. MAY 2023. P. 1966–1976.

3. Sheila Simsarian Webber, Jodi Detjen, Tammy MacLean, Dominic Thomas, Team challenges: Is artificial intelligence the solution? Kelley School of Business, Indiana University. Published by Elsevier Inc. 2019. P. 1–10.

4. Teresa Heyder, Nina Passlack, Oliver Posegga. Ethical management of human-AI interaction: Theory development review. *The Journal of Strategic Information Systems.* Volume 32. Issue 3. September 2023. P. 10177.

5. Vera Hagemann, Michèle Rieth, Amrita Suresh, Frank Kirchne. Human-AI teams–Challenges for a team-centered AI at work. PERSPECTIVE article Front. *Artif. Intell., Sec.* AI in Business Volume. 2023. P. 01–08.

УДК 336.22:004.8:004.738.5

БУРАШНІКОВА ОЛЕНА СЕРГІЇВНА,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: burasnikoval@gmail.com
RCID iD: https://orcid.org/0000-0003-0806-1767

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ШІ) ДЛЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОДАТКОВИХ ПОСЛУГ

Поняття податкових послуг зародилося в США у 1950-х роках і в основному відноситься до відповідної роботи, що проводиться податковими органами з метою допомогти платникам податків зрозуміти та дотримуватись податкового законодавства. Європейський Союз визначає це як «низку дій податкового департаменту, що включає реєстрацію, ідентифікацію, управління, сертифікацію та авторизацію платників податків». З 2019 року відповідальність за збір та управління внесками соціального страхування та неподатковими доходами у Китаї було передано податковому департаменту, а податкові служби також були підвищені до податкових служб. Суть податкових послуг полягає у серії інтерактивних методів між збирачами податків та платниками податків, встановлених та наданих податковими органами. Цей інтерактивний метод сприяє захисту законних прав та інтересів платників податків та допомагає їм розуміти та дотримуватись податкового законодавства. Завдяки безперервному розвитку інформаційних технологій, податкові служби переживають перехід від управління інформацією на основі традиційної IT-архітектури до інтелектуальної системи на основі хмарної архітектури з «даними + алгоритмом» як ядро. Упровадження цифрових та інтелектуальних податкових послуг відбувається шляхом точного виявлення та аналізу поведінки та потреб платників податків та платників, точного розподілу сервісних ресурсів та ефективного забезпечення трансформації необхідних послуг. У той же час з настанням цифрової ери розумного оподаткування цифрові податкові послуги поступово інтегруються з правоохоронними органами, службами та наглядом, посилюючи взаємодію між платниками податків та податковими органами, виходячи за рамки продуктів і стали інтелектуальною системою обслуговування [1].

По-перше, характеристики цифрових та інтелектуальних податкових послуг мають інтелектуальне ядро, яке може оперативно розпізнавати

потреби платників податків та платників послуг. Суть цифрових інтелектуальних податкових послуг полягає у використанні «даних + алгоритмів», заснованих на великих даних, у рамках дотримання податкового законодавства для виявлення потреб, прогнозування поведінки та оптимізації послуг, коли потреби та середовище змінюються, вони можуть бути швидкими та реальними; вчасно та точно реагувати відповідним чином та забезпечувати необхідну сервісну взаємодію.

По-друге, відбувається інтеграція сервісних інструментів та постійне сприяння інтелектуальній оптимізації сервісних ресурсів. Інтелект – це здатність суб'єкта реагувати зміни зовнішнього середовища. Інтелектуальна система податкової служби складається з багатьох основних інтелектуальних сервісних одиниць. Ці базові інтелектуальні одиниці зазвичай виконують функції сприйняття, аналізу, оптимізації та виконання. Декілька невеликих підрозділів утворюють різні невеликі системи. Невеликі системи взаємопов'язані, інтерактивні, згруповані та інтегровані для створення складних бізнес-ланцюжків та інтеграції сервісних функцій для задоволення більш складних та диверсифікованих потреб у послугах.

По-третє, в умовах цифровізації необхідно визначити нові стандарти та всебічно сприяти випереджаючому розвитку податкових послуг. Існуючі технології підривають операційні моделі та процеси традиційних податкових служб та кидають виклик існуючим кордонам податкового бізнесу. Межі податкових та збірних послуг розширено бізнесом (попитом) на правоохоронну діяльність та нагляд. Нова цифрова інтелектуальна податкова служба покликана забезпечити, щоб платники податків та платники отримували просте, чітке, швидке та точне обслуговування у всіх засобах масової інформації, на всіх терміналах, у всіх послугах та цілодобово [2].

В останні роки податкові органи у Китаї намагаються застосувати найпередовіші технології у системі податкового управління. З 2015 року Державна податкова адміністрація розпочала реалізацію плану дій «Інтернет + оподаткування». На основі нових технологій, таких як великі дані та хмарні обчислення, вона розробила інтелектуальні програми, покращила функції електронного податкового бюро, просунула використання функцій штучного інтелекту (ШІ) та активне просування високоякісного ефективного інтелекту. Для податкових служб спочатку була створена цифрова система податкової служби з електронним податковим бюро як основний додаток, який по вертикалі з'єднує п'ятирівневі податкові органи та горизонтально з'єднує інші відомства. Однак між цілями побудови все ще є деякі розриви в аспектах.

По-перше, інвестиції в інновації є великими, але ефективність використання обладнання низька. Податкові органи всіх рівнів вклали значні

кошти у вивчення застосування інноваційних технологій, таких як великі дані, 5G, віртуальна реальність та штучний інтелект. Однак через швидке оновлення програмного та апаратного забезпечення більшість розроблених продуктів мають недостатню продуктивність. та високі витрати на постексплуатацію та технічне обслуговування. Наприклад, реальний рівень використання роботів-консультантів (консультантів з оподаткування), які були введені в експлуатацію останніми роками, невеликий через їх поодинокі функції. Крім того, у зв'язку зі швидким зростанням числа платників податків та платників та інтенсивним впровадженням політики зниження податків та зборів у платників податків та платників зростає попит на такі функції, як інтелектуальне декларування та інтелектуальні консультації. Інший приклад: при розробці інтелектуальних консультаційних функцій необхідні базові технології обробки природної мови, існує гостра необхідність здійснювати прориви та інновації в алгоритмах та обчислювальній потужності для покращення зіставлення питань та точність відповіді якнайшвидше для досягнення очікуваних цілей.

По-друге, недостатньо інвестицій у технологічні дослідження та розробки, які служать цифровій економіці. В умовах цифрової епохи розподіл ресурсів, виробництво та експлуатація, організаційна структура та інші моделі ринкових суб'єктів швидко змінюються, межі галузей розмиваються, а бізнес, пов'язаний із податками, стає складнішим. Розвиток цифрової економіки не тільки змінив традиційну бізнес-філософію платників податків, а й сприяв прориву меж податкових послуг у часі та просторі. Однак податкові органи не повною мірою готові до цього і не мають ефективних методів цифрового нагляду. Традиційний метод важко ефективно використати для потреб аналізу великих обсягів даних; технологічні дослідження та розробки недостатньо проникають у нові галузі, нові бізнес-формати та нові моделі, бізнес-потреби «контролю платформ та технологій моніторингу» недостатньо використані, відсутній систематичний контроль за дослідженнями та розробками [3].

По-третє, основний алгоритм не є оптимальним, а функції інструменту єдині. «Алгоритм» – це «мудрість» податкових служб, а «інтеграція» – основна вимога до розробки інструментів. І те, й інше необхідно покращити за допомогою дослідження попиту, накопичення даних, міжсистемної інтеграції даних та навчання штучному інтелекту. Нині більшість устаткування самообслуговування виконує одну функцію, наприклад, устаткування самостійної обробки податків під час купівлі транспортних засобів. З погляду інтеграції «алгоритму» та «функції» важко задовольнити кілька вимог, висунутих платниками податків на одному рівні. водночас. Необхідно активно аналізувати поведінкові звички платників

податків, застосовувати зрілі технології (такі як інтерфейси прикладного програмування) для впровадження потреб у нагляді за послугами у ділову діяльність та поступово покращувати інтеграцію інструментів податкових служб для задоволення їхніх потреб у податках.

По-четверте, базовий механізм гарантій управління даними та обміну інформацією ще не завершено. Нині базова база даних, на яку спираються інтелектуальні послуги, недостатньо досконала, а якість даних складно контролювати. Наприклад, податкова інформація між податковими органами всіх рівнів у різних регіонах не може бути відсортована та обмінена в режимі реального часу, не реалізована стикування у реальному часі міжвідомчих даних та додатків, процесу збору даних не вистачає наукового та єдиного управління, що може легко призвести до повторного збору або пропуску даних використання даних є непослідовним. Ефективність та безпека все ще потребують подальшого зміцнення, а ефективних методів перевірки, аналізу та оцінки даних відсутні. Крім того, як і раніше, широко поширений феномен «інформаційних островів», необхідно й надалі зміцнювати системну інтеграцію та обмін інформацією [4].

Поточний статус застосування та досвід застосування цифрових технологій у податкових службах у різних країнах. В даний час країни по всьому світу активно використовують технології великих даних та штучного інтелекту для прискорення власного цифрового податкового будівництва. В результаті можливості податкового управління певною мірою покращали, а податкові служби швидко трансформувалися. Все ще існують прогалини у податковій структурі, податковому змісті та сервісних можливостях. Існують відмінності, а прогрес у цифровізації податкових послуг нерівний [5].

По-перше, Цифрові «портрети» дають уявлення про поведінку платників податків. дані від платників податків у внутрішніх та зовнішніх системах, використовуючи концепції та методи штучного інтелекту, ми можемо глибоко досліджувати поведінкові уподобання платників податків, уточнювати групові потреби та надавати цільові класифіковані послуги. По-друге, упровадження «диверсифікованих» інтегрованих інструментів податкової служби. На основі виявлення та підтвердження потреб платників податків в оптимізації питань, пов'язаних з оподаткуванням, різні країни зосередили увагу на вивченні таких аспектів, як створення каналів податкового обслуговування, інтеграція електронних податкових функцій, інтеграція даних систем збору та управління, застосування нових технологій у інтелектуальних податкових деклараціях та продовжувати оптимізувати податкові платежі. Наприклад, Агентство з доходів Канади підвищує задоволеність платників податків, запроваджуючи нові

можливості самообслуговування, такі як автоматичне заповнення податкових декларацій, онлайн-виправлення податкових декларацій, спрощене подання декларацій та багато іншого. В Австралії платники податків можуть увійти на веб-сайт уряду Австралії (myGov) через мобільні телефони, планшети та інші пристрої та керувати системою самообслуговування податкових декларацій (myTax) онлайн. Система myTax має зручні функції, такі як попередньо заповнені форми декларацій та попередження про ризики. Податковий департамент може використовувати інструмент аналізу «методу найближчого сусіда» щодо розслідування ризиків, та був приймати рішення з урахуванням результатів. Комплексна система управління Національного податкового агентства Японії (KSK) може збирати та зберігати всі дані, пов'язані з податками (включаючи дані декларацій платників податків та дані звітності третіх сторін), а також приймати онлайн-декларації шляхом стикування із системою e-Tax. При цьому розробка системи автоматичного розпізнавання паперових декларацій OCR дозволяє сканувати паперові декларації пакетами і одночасно вводити їх в інформаційну систему [5].

По-третє, віртуальні цифрові помічники скорочують витрати на збирання та адміністрування. Деякі країни, що швидко розвиваються в процесі цифровізації, почали використовувати інтелектуальні «хмарні сервіси», засновані на таких технологіях, як штучний інтелект, віртуальна реальність, розпізнавання та синтез мов, машинне навчання, для розробки та застосування різноманітних технологій, які мають певний ступінь «інтелекту» і можуть використовувати природну мову та віртуального цифрового помічника для людського спілкування. Цілодобові безперервні онлайн-відповіді на складні податкові питання, подолання тимчасових та просторових обмежень збору податків та зв'язку з платежів, взаємодія в режимі реального часу, швидке реагування, зниження складності самостійної сплати податків, покращення дотримання податкового законодавства, а не лише полегшення роботи платників податків. Наприклад, Податкове управління Сінгапуру розробило AskJamie, віртуального помічника, який використовує механізм обробки природної мови для розуміння питань, що задаються громадськістю, та відповідного реагування. Якщо питання надто складне, AskJamie також може отримати детальну інформацію за допомогою кількох раундів логічної та суворої взаємодії з платниками податків, а потім надати розумні відповіді. Якщо проблема, як і раніше, не може бути вирішена, платники податків також можуть проконсультуватися з податковими чиновниками в цей час, відповіді податкових чиновників будуть використані для подальшого навчання інтелектуального помічника. Шведське податкове управління

використовувало технології штучного інтелекту та машинного навчання для створення проекту TAIS, покликаного спростити процес податкового обслуговування для місцевих компаній, які наймають громадян з інших країн. Крім того, Шведське податкове управління також створило податковий робот зі штучним інтелектом під назвою Skatti, який цілодобово відповідає на загальні питання платників податків, пов'язані з податками, в режимі онлайн.

По-четверте, алгоритми машинного навчання допомагають ухвалювати податкові рішення. Завдяки поєднанню ефективних можливостей навчання на основі досвіду та модулів даних алгоритми машинного навчання можуть навчатися незалежно, точно аналізувати відповідні дані та надавати допомогу платникам податків та податковим органам у прийнятті рішень, пов'язаних із податками. З одного боку, платники податків можуть оцінити податкове навантаження на основі інтелектуального аналізу виробничих та операційних даних підприємства та вибрати оптимальний план виробничої та збутової діяльності, що не тільки допомагає усунути податкові ризики, а й знижує податкові витрати, з іншого боку, податкові органи використовують технології великих даних, багатовимірний та диверсифікований моніторинг та аналіз даних, пов'язаних з податками, допомагаючи уряду точно судити про ситуацію економічного розвитку та точно реалізовувати економічні рішення та макроконтроль. Наприклад, Австралійське податкове управління вдосконалює процес прийняття рішень на основі даних та використовує великі дані для прийняття рішень у галузі управління, політики, операцій та втручання. Зокрема, на основі глибокого розуміння потреб та поведінки платників податків воно використовує аналітичні технології. розробляти найбільш цільові сервісні товари. Подальше вдосконалення послуг та методів правоохоронної діяльності для запобігання податковим ризикам. Податкова служба Індії запустила Систему бізнес-додатків зі збору та адміністрування податків (ITBA) та модуль процедури взаємної угоди для реєстрації інформації про обмін та пов'язані з нею матеріали між нею та іноземними податковими органами та відповідне коригування задекларованих доходів платників податків, забезпечуючи «безпаперове управління».

Таким чиноми, відмітимо, що використання штучного інтелекту (ШІ) для розвитку цифрових та інтелектуальних податкових послуг має широке практичне застосування та позитивний вплив на економіку, бізнес і громадян. ШІ дозволяє автоматизувати процеси збору, обробки та аналізу податкових даних, що знижує адміністративні витрати, покращує ефективність і прискорює виконання податкових операцій. Алгоритми ШІ можуть виявляти аномалії в податкових даних, ідентифікувати спроби ухилення від

податків і прогнозувати можливі ризики. Це сприяє підвищенню рівня довіри до податкової системи. Завдяки ШІ податкові органи можуть створювати індивідуальні рішення для платників податків, наприклад, пропонувати рекомендації щодо податкових пільг або оптимізації сплати податків. Віртуальні асистенти на базі ШІ здатні забезпечувати швидке та точне консультування громадян і бізнесу з податкових питань, значно скорочуючи час очікування та навантаження на працівників податкових органів.

Список використаних джерел:

1. Воронкова В. Г., Бурашнікова О. С. Синергетична методологія дослідження цифрових інструментів ефективного функціонування податкової системи. *Цифрова економіка та економічна безпека.* Одеса : Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. 2024. Вип. 1(10) С. 60–66.
2. Бурашнікова О. С. Податкова система медичної галузі в країнах Європейського союзу. *Теоретико-методологічні аспекти філософії медицини як інтелектуально-наукового проекту XXI ст. Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині)* : зб. матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (28–29 лютого 2024 року). – Запоріжжя : ЗДМФУ, 2024. С. 281–283.
3. Бурашнікова О. С. Синергетична парадигма податкової сфери (науковий керівник д.філос.н., проф. Воронкова В. Г.).Нові горизонти розвитку бізнесу в умовах сучасних викликів. *Можливості та механізми підтримки бізнесу в умовах європейської інтеграції* [Електронний ресурс] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. здоб. вищ. освіти і мол. вчених, 26 квітня 2024 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2024. С. 135–141.
4. Бурашнікова О. Технології інформаційного забезпечення (ІТ) у менеджменті податкової системи (досвід країн ЄС). *Молода наука-2024* : збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених: у 5 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. Т. 5. С. 353–354.
5. Бурашнікова О. С., Воронкова В. Г. Нововведення у сфері оподаткування в умовах сучасних викликів: зарубіжний досвід. *Інженерні інновації та розбудова національної економіки* : матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні (09–10 травня 2024 року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко ; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 899–903.

УДК 316.334.56:930.85

ВАРАВКА НАТАЛІЯ В'ЯЧЕСЛАВІВНА,
здобувач вищої освіти PhD, спеціальність «Менеджмент», кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http:orcid.org/0009-0004-7426-6044
E-mail: nvaravka@gmail.com

ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА»

У сучасному світі соціальна інфраструктура відіграє важливу роль не тільки у забезпеченні базових потреб населення, але й у формуванні умов для ефективного розвитку держави, регіонів, промислових підприємств. Якість життя населення, їхнє здоров'я, рівень освіти, доступ до житла та послуг є ключовими чинниками, що безпосередньо впливають на продуктивність праці, збереження та залучення кваліфікованих кадрів. Розвиток соціально інфраструктури стає одним і зважливих завдань для керівництва, як країни, регіонів, так і керівників підприємств, які прагнуть не тільки досягти економічних успіхів, але й зробити свій внесок у покращення умов життя громадян країни. Створення, утримання та розвиток інфраструктури це дуже не простий та довготривалий шлях, який залежить від наявності певних ресурсів, місцевої організації сфер виробництва та обігу у кожному регіоні.

Поняття соціальної інфраструктури має довгу історію розвитку, що тісно пов'язана з формуванням суспільного добробуту та ресурсів для громад. Перші форми соціальної інфраструктури з'явилися ще в стародавніх суспільствах, де громади організовували загально доступні ресурси, такі як системи водопостачання, дороги та громадські площі. Ці зусилля часто очолювали релігійні або державні установи, які прагнули задовольнити базові потреби та покращити добробут громади. З поширенням індустріалізації та швидкою урбанізацією зросли соціальні проблеми, як-от перенаселеність, бідність і захворювання. Передові мислителі свого часу, такі як Джон Стюарт Мілль і Карл Маркс, почали розглядати питання суспільних ресурсів і добробуту. Держави почали активно втручатися, створюючи публічні установи, такі як лікарні, школи та системи охорони здоров'я. Наприкінці XIX століття з'явилось міське планування, яке систематизувало потребу в публічних зручностях.

Саме поняття «інфраструктура» вперше било використано у військовій справі для визначення служб забезпечення та систем комунікацій.

Вважається, що науковий термін «інфраструктура» було запроваджено 1955 року професором Массачусетського технологічного інституту П. Розенштейном-Роданом. На думку вченого, для того, щоб зрушити країни третього світу з точки стагнації, треба надати їхньому господарському зростанню таку динаміку, яка надалі дозволить їм розвиватися за рахунок самопідтримуючого зростання, потрібен поштовх. Однією з умов, що створюють цей ефект, П. Розенштейн-Родан визначив інфраструктуру. Під інфраструктурою вчений розумів комплекс загальних умов, які забезпечують сприятливий розвиток приватного підприємництва восновних галузях економіки та задовольняють потреби населення.

1960–1970-ті роки стали визначальним періодом у розвитку теорії соціальної інфраструктури. Саме в цей час відбувається активне формування концептуальних засад, методологічних підходів та теоретичних моделей, що заклали фундамент для подальших досліджень цього важливого суспільного феномену. Значний внесок у розвиток теорії інфраструктури зробив німецький вчений Райнер Йохімсен. У своїй фундаментальній праці «Теорія інфраструктури» (1966) він вперше запропонував комплексний підхід до розуміння інфраструктури, виділивши три її основні складові: матеріальна інфраструктура (транспортні системи, системи енергозабезпечення, водопостачання та водовідведення, комунікаційні системи); інституційна інфраструктура (нормативно-правова база, організаційні структури, системи управління, фінансові інститути); персональна інфраструктура (людський капітал, освітній потенціал, професійні компетенції, соціальні зв'язки). Йохімсен визначив інфраструктуру як «сукупність матеріальних, інституційних та персональних умов, які є в розпорядженні господарських одиниць і сприяють вирівнюванню доходів при порівнянних витратах на фактори виробництва».

У цей період відбувається важливий методологічний прорив – виокремлення соціальної інфраструктури як самостійної категорії. Цьому сприяли наступні фактори: теоретичні передумови (розвиток теорії суспільного добробуту, формування концепції людського капіталу, дослідження соціальних аспектів економічного розвитку); практичні потреби (необхідність планування соціального розвитку, зростання ролі соціальних послуг, підвищення значення якості життя населення); методологічні інновації (розвиток системного підходу, формування міждисциплінарних досліджень, впровадження нових методів аналізу).

У 1960–1970-х роках у відповідь на зростаючі потреби суспільства в ефективному управлінні соціальною інфраструктурою були розроблені перші комплексні моделі її функціонування. Ці моделі стали основою для подальших досліджень та розробки стратегій розвитку. Вони включають

функціональну, структурну та територіальну концепції, кожна з яких пропонує свій підхід до аналізу та вдосконалення соціальної інфраструктури. Функціональна модель соціальної інфраструктури зосереджується на визначенні та аналізі основних функцій, які виконують її елементи. Вона передбачає розуміння ролі кожного елемента у забезпеченні потреб суспільства. Структурна модель направлена на аналіз внутрішньої організації соціальної інфраструктури. Її метою є виділення основних компонентів, їхньої ієрархії та взаємозв'язків. Територіальна модель акцентує увагу на просторовій організації соціальної інфраструктури. Вона аналізує, як територіальні особливості впливають на розміщення та функціонування її об'єктів. Комплексні моделі соціальної інфраструктури, розроблені у 1960–1970-х роках, стали основою для системного підходу до управління та розвитку цієї сфери. Функціональна модель акцентує увагу на виконанні ключових завдань, структурна – на організації та ієрархії елементів, а територіальна – на просторовій організації об'єктів. У сучасних умовах використання цих моделей допомагає забезпечити збалансований розвиток соціальної інфраструктури, адаптуючи її до потреб суспільства та викликів часу.

У цей же період сформувалися основні методологічні підходи до вивчення соціальної інфраструктури, які стали основою для подальших наукових досліджень. Зокрема, це системний, функціональний і територіальний підходи, кожен з яких має свої особливості та сфери застосування. Системний підхід забезпечує цілісність аналізу соціальної інфраструктури, розглядаючи її як комплекс взаємопов'язаних елементів, що функціонують у межах єдиної системи. Системний підхід дозволяє виявляти слабкі місця в інфраструктурі та пропонувати комплексні рішення щодо її вдосконалення. Функціональний підхід фокусується на аналізі функцій, які виконують елементи соціальної інфраструктури. Цей підхід дозволяє визначити ефективність їхнього функціонування та ролі в системі. Функціональний підхід сприяє оптимізації використання ресурсів і підвищенню ефективності роботи соціальної інфраструктури. Територіальний підхід акцентує увагу на просторовій організації соціальної інфраструктури, враховуючи регіональні особливості та рівні територіального управління.

Територіальний підхід спрямований на збалансований розвиток інфраструктури в межах регіонів, що дозволяє мінімізувати диспропорції між центром і периферією. Системний, функціональний і територіальний підходи є ключовими методологічними інструментами для аналізу й розвитку соціальної інфраструктури. Їх комплексне застосування дозволяє створити ефективну, збалансовану й доступну систему, яка здатна задовольнити потреби суспільства та сприяти його сталому розвитку.

Також у ці роки були визначені основні напрями впливу соціальної інфраструктури на суспільний розвиток, серед яких можна виокремити економічний, соціальний та демографічний. Економічний вплив полягає в підвищенні продуктивності праці, розвитку людського капіталу, зростанні ефективності виробництва, формуванні умов для інновацій. Соціальний вплив проявляється в покращенні якості життя, розвитку соціальних зв'язків, формуванні соціального капіталу, зниженні соціальної напруги. Демографічний вплив передбачає поліпшення демографічних показників, зростання тривалості життя, підвищення якості життя, розвиток людського потенціалу.

Етап концептуалізації став визначальним у формуванні теорії соціальної інфраструктури, забезпечивши основи для комплексного розуміння її сутності та ролі в суспільстві. Він дав можливість структурувати і систематизувати знання про соціальну інфраструктуру, визначивши її функції, завдання і принципи розвитку. Це відкриває перспективи для подальших досліджень, спрямованих на підвищення ефективності соціальної інфраструктури, що є важливим чинником сталого розвитку і забезпечення добробуту населення. Сформовані в цей період теоретичні підходи продовжують залишатися актуальними і сьогодні, допомагаючи вирішувати сучасні виклики у сфері соціальної інфраструктури, особливо в умовах динамічних змін суспільства та економіки. Теоретичні розробки цього періоду заклали фундамент для подальшого розвитку досліджень соціальної інфраструктури та її практичного впровадження в системи державного управління та планування.

Період 1980–1990-х років став важливим етапом для інституціоналізації соціальної інфраструктури як наукової категорії. У цей час почали активно формуватися нові підходи до її дослідження, розширювалися методологічні інструменти, а також поглиблювалося розуміння функціональної ролі соціальної інфраструктури в економічному та соціальному розвитку суспільства. Цей етап став основою для подальших теоретичних і прикладних досліджень у галузі соціальної інфраструктури. На початку 1980-х років соціальна інфраструктура почала розглядатися як самостійна наукова категорія. У цей період підходи до вивчення соціальної інфраструктури почали систематизуватися, формувалася єдина теоретична база для її визначення та дослідження. Вона включала в себе різноманітні об'єкти та послуги, що забезпечують задоволення базових потреб населення: медичні та освітні установи, житлове будівництво, транспортні й комунальні послуги, культурні й спортивні об'єкти тощо. Визначення соціальної інфраструктури як наукової категорії було тісно пов'язане з необхідністю забезпечення соціального добробуту та розвитку

людського капіталу. Науковці звернули увагу на важливість соціальної інфраструктури для підвищення якості життя та сприяння стабільності суспільства. Почалися дослідження про те, як соціальна інфраструктура впливає на рівень зайнятості, добробут громадян та соціальну рівність.

У 1980–1990-х роках значний розвиток отримав методологічний інструментарій для дослідження соціальної інфраструктури. Зокрема, з'явилися нові методи оцінки ефективності інфраструктурних проектів, що включали аналіз витрат та вигід, вивчення соціального впливу, розрахунок окупності інвестицій у соціальну інфраструктуру. Розроблені методи стали більш точними і враховували специфіку різних секторів інфраструктури. Крім того, у цей період поширилися кількісні методи дослідження, які включали моделювання та статистичний аналіз, що дозволяли оцінити залежність між рівнем розвитку соціальної інфраструктури і показниками економічного та соціального добробуту. Активно використовувалися порівняльні дослідження між країнами та регіонами, що допомагало розуміти ефективність різних моделей розвитку соціальної інфраструктури.

У 1980–1990-х роках науковці суттєво розширили розуміння функціональної ролі соціальної інфраструктури. Її почали розглядати не лише як систему об'єктів та послуг, але й як фактор соціальної інтеграції, стабільності та економічного зростання. Соціальна інфраструктура визначалася як важлива умова для формування ефективного ринку праці, оскільки забезпечувала населення доступом до освіти, охорони здоров'я та житла. Соціальна інфраструктура також почала розглядатися як фактор, що сприяє розвитку людського капіталу та підвищенню продуктивності праці. У той час стало зрозуміло, що інвестиції в соціальну інфраструктуру мають довгостроковий позитивний вплив на економіку, оскільки забезпечують кращу освіту, здоров'я та соціальне забезпечення населення. Отже, етап інституціоналізації (1980–1990 рр.) був визначальним для формування сучасного розуміння соціальної інфраструктури як наукової категорії. У цей період утвердилася її функціональна роль у суспільному та економічному розвитку, а також було вдосконалено методологічний інструментарій для її дослідження.

Отже, ефективне функціонування соціальної інфраструктури забезпечує сталий розвиток суспільства, сприяє покращенню якості життя громадян та формує умови для інноваційного прориву. Саме тому, на нашу думку, інвестиції у соціальну інфраструктуру мають стратегічне значення для довгострокового розвитку України.

УДК 352

ВАКАЛО ДМИТРО ГЕННАДІЙОВИЧ,
магістрант спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

АЖАЖА МАРИНА АНДРІЇВНА,
д.н.держ.упр., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3549-7718

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Проєктний менеджмент є важливим інструментом для забезпечення ефективного та сталого розвитку територіальних громад. Практичне застосування проєктного менеджменту дозволяє громадам системно підходити до вирішення проблем, управління ресурсами та забезпечення розвитку через реалізацію конкретних ініціатив. Однак успішне впровадження проєктного менеджменту потребує застосування конкретних інструментів, методів та процесів, що відповідають потребам громади та враховують її специфіку.

Вчені Проскура В. Ф., Зарічна О. В., Кашин А. В. стверджують, що «методи проєктного управління можуть бути ефективними і під час реалізації державних програм, оскільки дозволяють раціонально розподіляти матеріальні та людські ресурси, і, що особливо актуально в умовах викликів війни – ресурс часу. Інформаційні системи управління проєктами можуть бути основою для розробки та впровадження автоматизованих інформаційних систем управління державними програмами, проєктами, контрактами» [1].

Процес управління проєктами на місцевому рівні можна розглядати як послідовність етапів, кожен з яких має свої завдання та відповідальність:

1. Ідентифікація проблем та потреб громади.

На початковому етапі визначається основні проблеми та потреби територіальної громади, що можуть бути вирішені за допомогою проєктів, що може включати такі напрямки, як розвиток інфраструктури, покращення соціальних послуг, збереження екології, культурні аспекти, розвиток освіти та охорони здоров’я.

Аналіз зацікавлених сторін (stakeholders) є важливим інструментом у процесі визначення потреб громади. Він допомагає ідентифікувати групи, які впливають на реалізацію проєктів, або ті, на кого ці проєкти безпосередньо впливають. Цей підхід дозволяє ефективно враховувати інтереси та очікування всіх сторін і забезпечує збалансоване управління проєктами.

Зацікавлені сторони – це особи, групи або організації, які: мають інтерес у проєкті або залучені до нього та можуть впливати на проєкт або зазнавати впливу його результатів.

Типи зацікавлених сторін:

– внутрішні: місцева влада, виконавці проєкту, мешканці громади;
– зовнішні: інвестори, грантодавці, сусідні громади, державні органи, бізнес, неурядові організації (НУО).

Таблиця 1 – **Алгоритм аналізу зацікавлених сторін**

Етап	Дія
1. Ідентифікація зацікавлених сторін	1. Визначення всіх груп, які: • можуть бути прямо або опосередковано пов'язані з проєктом; • є потенційними бенефіціарами (користувачами); • мають ресурси або вплив, що можуть сприяти реалізації проєкту. 2. Картування зацікавлених сторін сторін (Stakeholder Mapping) – графічне відображення всіх груп стейкхолдерів із зазначенням їх ролі та впливу.
2. Сегментація зацікавлених сторін	Оцінка кожної груп за такими параметрами: • вплив (влада): наскільки вони впливають на проєкт; • інтерес (зацікавленість): рівень важливості проєкту для них.
3. Збір інформації	Визначення потреби та очікувань зацікавлених сторін: • анкети та опитування: збори даних для виявлення проблем і потреб; • інтерв'ю: бесіди з представниками кожної групи; • фокус-групи: обговорення проблем і пріоритетів.
4. Визначення потреб громади	1. Узагальнення основних потреб кожної групи. 2. Визначення пріоритетів для громади загалом. 3. Розподіл потреб за напрямами: соціальні, економічні, екологічні, інфраструктурні тощо.
5. Розробка стратегії взаємодії	Для кожної групи зацікавлених сторін визначають: • інструменти комунікації (анкети, онлайн-платформи, SurveyMonkey, громадські слухання зустрічі, звіти, соціальні мережі); • механізми залучення (робочі групи, громадські слухання); • методи вирішення можливих конфліктів інтересів; • відсутність мотивації серед окремих груп брати участь у процесі можливість конфлікту інтересів між групами.

Таким чином, аналіз зацікавлених сторін – це ключовий етап планування проєктів розвитку громад, що забезпечує урахування різноманітних інтересів; підвищення ефективності комунікацій; успішну реалізацію проєктів із залученням максимальної підтримки громади. Цей підхід сприяє створенню проєктів, які відповідають реальним потребам громади та мають довготривалий позитивний вплив.

2. Формулювання цілей та стратегії.

Наступним етапом є визначення чітких та реалістичних цілей проєкту, що відповідають потребам громади (застосовуються SMART-методологія для визначення конкретних та вимірних цілей та логіко-структурний підхід для планування етапів реалізації).

3. Планування проєкту.

На цьому етапі розробляється детальний план проєкту, що включає часові рамки, ресурси, бюджети, ролі та відповідальність учасників. Потрібно враховувати доступні ресурси та потенційні ризики (застосовуються діаграма Ганта для планування часу та ресурсів та інструменти ризик-менеджменту для визначення і пом'якшення ризиків).

4. Залучення ресурсів та фінансування.

На цьому етапі потрібно забезпечити необхідні ресурси для реалізації проєкту, що може включати фінансування через місцеві бюджети, грантові програми, публічно-приватне партнерство та інші джерела.

Фінансове забезпечення є основою для реалізації будь-якого проєкту. Залучення коштів передбачає різноманітні джерела фінансування;

- місцеві бюджети: кошти, виділені на проєкти з розвитку громади;
- гранти та донорські програми: міжнародні організації (ЄС, USAID, U-LEAD, GIZ) та державні гранти;
- приватні інвестиції: залучення бізнесу до співфінансування;
- фандрайзинг, краудфандинг: збирання коштів через соціальні мережі та платформи (GoFundMe, Kickstarter);
- публічні презентації для зацікавлених сторін;
- публічно-приватне партнерство (PPP): спільна реалізація проєктів місцевою владою та приватним сектором.

Залучення ресурсів є ключовим етапом у реалізації проєктів для розвитку територіальних громад. Від ефективності використання фінансових, людських та матеріальних ресурсів залежить успіх проєкту.

Успішна реалізація проєкту неможлива без залучення компетентних фахівців і активної участі громади:

- команда проєкту: менеджери, спеціалісти з фінансів, експерти галузі;
- добровольці, волонтери: мешканці громади, які залучаються до конкретних завдань;

- партнери: організації, підприємства, навчальні заклади.

До матеріальних ресурсів належать інфраструктура, обладнання, матеріали та техніка, які використовуються під час реалізації проєкту:

- інвентаризація існуючих ресурсів громади;
- донорська допомога (обладнання, матеріали);
- внески партнерів (наприклад, надання техніки чи офісних приміщень).

5. Виконання проєкту – етап, на якому відбувається безпосереднє впровадження ініціативи, включаючи управління командами, контроль за виконанням робіт і використанням ресурсів (застосовуються інструменти CRM-системи для управління комунікацією, IT-рішення та хмарні платформи для спрощення процесів управління, Trello, Asana, MS Project, регулярні звіти та зустрічі команди, механізми контролю та аудиту).

Етап, під час якого проєктна команда виконує всі заплановані завдання, дотримуючись затвердженого плану:

– організація виконавчої команди та розподіл обов'язків;
– контроль за використанням ресурсів;
– моніторинг прогресу реалізації (відповідність термінам, бюджету, якості).

6. Моніторинг та оцінка ефективності.

Моніторинг прогресу проєкту дозволяє оцінити, чи відповідає реалізація планам і цілям. Потрібно оцінити виконання ключових показників ефективності (KPI), провести анкетування бенефіціарів, візуалізувати результати (інфографіка, презентації) та коригувати план у разі необхідності (застосовуються моніторинг через хмарні платформи для збору даних у реальному часі; SWOT-аналіз та показники ефективності для оцінки результатів).

7. Підтримка сталості результатів.

Після завершення проєкту важливо забезпечити сталість отриманих результатів: запровадити механізми підтримки (навчання, партнерства); провести моніторинг довгострокового впливу; інтегрувати результати у стратегію розвитку громади.

Місцеві органи влади відіграють ключову роль у впровадженні проєктного менеджменту. Вони забезпечують політичну підтримку, ресурси та організаційну структуру для реалізації проєктів. Залучення до проєктного управління різних рівнів влади (місцевого, регіонального, державного) дозволяє створити єдину систему для вирішення проблем громади.

Успішне управління проєктами потребує залучення громадян і громадських організацій до обговорення та прийняття рішень, що дає можливість врахувати реальні потреби населення, підвищити рівень довіри та забезпечити стійкість проєктів.

Проєкти на місцевому рівні часто зіштовхуються з непередбачуваними факторами, такими як політичні зміни, економічні коливання чи природні катастрофи. Тому важливо застосовувати адаптивні стратегії, які дозволяють коригувати дії проєкту в залежності від обставин.

Одним із успішних прикладів є реалізація проєктів з енергозбереження в територіальних громадах, таких як утеплення будівель соціального призначення, впровадження альтернативних джерел енергії. Проєкти реалізовуються за рахунок як державного фінансування, так і за допомогою грантів та програм Європейського Союзу.

Іншим прикладом є розвиток інфраструктури в сільських та малих містах через реалізацію інфраструктурних проєктів, таких як будівництво та реконструкція доріг, водопостачання, освітлення, а також відновлення об'єктів культурної спадщини.

Таким чином, проєктний менеджмент є потужним інструментом для розвитку територіальних громад в Україні. Практичне застосування цієї методології дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси, впроваджувати стратегічні ініціативи, залучати громаду до процесу прийняття рішень та забезпечувати сталість результатів. Однак успішна реалізація проєктів залежить від ефективного управління, врахування ризиків і адаптивності до змін.

Список використаних джерел:

1. Проскура В. Ф., Зарічна О. В., Кашин А. В. Проєктний підхід до управління територіальними громадами в умовах викликів війни. *Сталий розвиток економіки.* 2024. № 2(49). URL: https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/931/891

2. Боковикова Ю. В. Проектний менеджмент в діяльності органів місцевого самоврядування. *Державне будівництво.* 2015. № 1. ISSN 1992-2337. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України. URL: https://bit.ly/3iL6KjF.

3. Воронкова В. Г., Каганов Ю. О., & Метеленко Н. Г. Формування цінностей цифрового суспільства і цифрової людини в умовах INDUSTRY 4. 0 та глобалізації. *Humanities studies :* збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 11(88).

4. Євдокимова А. В., Кравченко І. О., Баранов А. В., Кубрак О. М. Проектні методології в органах місцевого самоврядування. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка.* 2022. № 2. С. 175−180. DOI: 10.21272/1817-9215.2022.2-21

5. Полянська А. С., Запухляк І. Б., Вербовська Л. С. Управління розвитком територіальних громад на засадах проєктного підходу: досвід, інструменти та фінансування. *Теоретичні проблеми економіки та управління.* 2021. № 1(23). С. 75–87.

УДК 330.3:332.1

ГОЛОВКОВА ЛЮДМИЛА СТЕПАНІВНА,
д.е.н., проф., проф. кафедри «Фінанси, облік та психологія»
Український державний університет науки і технологій (м. Дніпро, Україна)
E-mail: g.liudmila22@gmail.com
ORCID ID: http:orcid.org/0000-0001-5473-6644

ФІЯЛОВА ОЛЕКСАНДРА ІВАНІВНА,
здобувач вищої освіти кафедри «Фінанси, облік та психологія»
Український державний університет науки і технологій (м. Дніпро, Україна)

ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ: ФІНАНСОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Післявоєнне відновлення інфраструктури в Україні є складним і масштабним процесом, який вимагає значних фінансових ресурсів, ефективного управління та інтеграції зусиль всіх економічних суб'єктів. За оцінками Міністерства економіки України, загальні збитки інфраструктури станом на 2023 рік становлять понад 150 мільярдів доларів [1]. Стан зруйнованих об'єктів транспортної, енергетичної та соціальної інфраструктури створює значні труднощі для забезпечення базових послуг, таких як транспортне сполучення, електропостачання, доступ до медичних і освітніх установ. Відсутність цих послуг ускладнює умови ведення бізнесу, обмежує доступ підприємців до ринків, ресурсів та клієнтів, що в результаті стримує розвиток малого бізнесу, який традиційно відіграє ключову роль у відновленні економіки завдяки своїй здатності швидко адаптуватися до змін, створювати нові робочі місця, забезпечувати локальні потреби та стимулювати економічну активність на регіональному рівні.

Малий та середній бізнес (МСБ) в Україні становить близько 99 % від загальної кількості підприємств і забезпечує понад 60 % робочих місць у приватному секторі [2].

Основним викликом для післявоєнного відновлення інфраструктури буде дефіцит фінансових ресурсів. Державний бюджет України буде орієнтований на пріоритетні напрями, такі як національна безпека, соціальний захист та обслуговування державного боргу, що обмежує можливості для інвестицій у відновлення інфраструктури. Малий бізнес стикається з обмеженим доступом до фінансування через високі процентні ставки, які у 2023 році становлять в середньому 15–20 % річних для комерційних

кредитів [3], жорсткі умови кредитування та нестачу грантових програм, а також з недостатньою державною підтримкою. В таких умовах малий бізнес зіткнеться з низкою перешкод, зокрема з обмеженим доступом до фінансування через підвищені процентні ставки та більш жорсткі умови кредитування, дефіцитом грантових програм, що потребують значних бюджетних витрат, а також з недостатньою підтримкою з боку держави.

Одним із перспективних інструментів фінансової підтримки малого бізнесу стануть грантові програми, орієнтовані на підприємців, які будуть готові інвестувати у відновлення зруйнованих територій або розвивати послуги, спрямовані на задоволення потреб місцевих громад. Крім того, пільгове кредитування, підтримане державними гарантіями, може стати важливим джерелом фінансування для малого бізнесу, забезпечуючи доступ до капіталу за вигіднішими умовами та сприяючи розвитку підприємницької діяльності в умовах післявоєнної відбудови. У цих умовах важливо конкретизувати фінансові інструменти та механізми підтримки малого бізнесу. Державні програми підтримки, такі як пільгове оподаткування та програма «Доступні кредити 5–7–9 %», яка надає кредити під низькі відсоткові ставки, можуть значно полегшити фінансовий тягар підприємців [4]. Станом на 2023 рік, за цією програмою було видано понад 50 тисяч кредитів на загальну суму близько 150 мільярдів грн [5]. Використання інструментів фінансового ринку, таких як лізинг, факторинг, краудфандинг та мікрофінансування, відкриває альтернативні джерела капіталу. За даними Української асоціації лізингу, обсяг ринку лізингу в Україні у 2022 році склав близько 40 мільярдів грн [6]. Краудфандингові платформи також набувають популярності, зібравши понад 500 мільйонів грн для різних проєктів у 2022 році [7]. Партнерства з міжнародними фінансовими інституціями, такими як Світовий банк, Європейський інвестиційний банк та USAID, забезпечують додаткові можливості для фінансування та розвитку бізнесу. Світовий банк виділив Україні пакет фінансової підтримки на суму 3 мільярди доларів для відновлення економіки [8].

Водночас процес відновлення відкриває великі можливості для українського бізнесу. Програми відновлення інфраструктури, ініційовані державними органами, у більшості випадків залучають місцевих підприємців для виконання ремонтних чи будівельних робіт, постачання матеріалів чи надання послуг, що створює значний попит на регіональному рівні, сприяючи зміцненню позицій малого бізнесу та його включенню в нові виробничі та економічні процеси.

Цифрова трансформація також стає важливим інструментом для подолання післявоєнних викликів. Впровадження електронної комерції,

автоматизація процесів та цифрові платформи дозволяють малим підприємствам оптимізувати витрати, виходити на нові ринки та підвищувати свою конкурентоспроможність.

Соціальний аспект відновлення також є надзвичайно важливим, оскільки післявоєнний процес відбудови передбачає створення нових робочих місць, де малий бізнес виступає основним рушієм цього процесу, забезпечуючи зайнятість і сприяючи соціально-економічному відновленню. Підприємства, розташовані в регіонах, що зазнали значних руйнувань під час війни, мають потенціал не лише для стабілізації економічної ситуації, а й для сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові громади, надаючи їм робочі місця та можливості для самореалізації.

Розвиток ефективних партнерств між малим бізнесом, органами місцевого самоврядування та міжнародними організаціями є важливим фактором для оптимального використання доступних фінансових ресурсів. Координація дій на всіх рівнях забезпечить збалансований розподіл допомоги, а також сприятиме формуванню сприятливого середовища, необхідного для відновлення економіки.

Висновки. Отже, малий бізнес в Україні в післявоєнний період зіткнеться з численними викликами, але одночасно отримає унікальні можливості для розвитку. Створення сприятливого фінансового середовища, інтеграція в процеси відновлення інфраструктури та активне використання інноваційних технологій можуть стати основою для сталого розвитку малого підприємництва. Успішне подолання цих викликів стане запорукою економічного відродження країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Міністерство економіки України. (2023). Оцінка збитків інфраструктури України, URL:https://me.gov.ua/?lang=uk-UA (дата звернення: 17.10.2024).

2. Державна служба статистики України. (2022). Малий та середній бізнес в Україні, URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 18.10.2024).

3. Національний банк України. (2023). Огляд процентних ставок, https://bank.gov.ua/ (дата звернення: 10.10.2024).

4. Фонд розвитку підприємництва. (2023). Програма «Доступні кредити 5–7–9 %». URL: https://bdf.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Prohrama-Dostupni-kredyty-5-7-9.pdf (дата звернення: 11.10.2024).

5. Фонд розвитку підприємництва. (2024). Програма «Доступні кредити 5–7–9 %»; URL: https://www.kmu.gov.ua/news/zminy-v-prohrami-dostupni-kredyty-5-7-9-dopomohly-spriamuvaty-na-rozvytok-vyrobnytstva-blyzko-60-novykh-kredytiv (дата звернення: 15.10.2024).

6. Українське об’єднання лізингодавців. (2022). Річний звіт про ринок лізингу; URL: https://uul.com.ua/ (дата звернення: 10.10.2024).

7. Спілка українських підприємців. (2022). Краудфандинг в Україні. URL: https://sup.org.ua/ (дата звернення: 15.10.2024).
8. Світовий банк. (2023). Фінансова підтримка України. URL: https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine (дата звернення: 10.10.2024).
9. Указ президента України «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни». URL: https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225 (дата звернення: 15.10.2024).
10. Булик О. Б. Стратегія відновлення економіки України після війни. *Економіка та суспільство.* Одеса, 2023. № 48. С. 1–8.

УДК 336.7:658.1

ГОЛОВКОВА ЛЮДМИЛА СТЕПАНІВНА,
д.е.н., проф., проф. кафедри «Фінанси, облік та психологія»
Український державний університет науки і технологій (м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: http:orcid.org/0000-0001-5473-6644
E-mail: g.liudmila22@gmail.com

ГОРЯНА КАТЕРИНА ЄВГЕНІЇВНА,
здобувач вищої освіти кафедри «Фінанси, облік та психологія»
Український державний університет науки і технологій (м. Дніпро, Україна)

СУЧАСНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В ПРОВІДНИХ КОРПОРАЦІЯХ СВІТУ

У сучасних умовах глобалізації та динамічного розвитку фінансових ринків корпорації стикаються з необхідністю адаптації до швидких змін економічного середовища. Сучасні фінансові інструменти стали невід'ємною частиною стратегічного управління компаніями, дозволяючи ефективніше управляти ризиками, залучати капітал та забезпечувати стійкий розвиток.

Теоретичні засади використання фінансових інструментів базуються на концепціях управління ризиками, оптимізації капітальної структури та підвищення вартості компанії для акціонерів. Згідно з теорією Модільяні-Міллера, структура капіталу не впливає на вартість компанії в умовах ідеальних ринків, проте в реальному світі з урахуванням податків, витрат банкрутства та інформаційної асиметрії вибір фінансових інструментів стає критично важливим.

Сучасні фінансові інструменти, такі як деривативи, «зелені» облігації, блокчейн-технології та ESG-інвестиції, дозволяють корпораціям не

лише ефективно управляти фінансовими потоками, але й відповідати на виклики сталого розвитку та соціальної відповідальності.

Визначмо наступні сучасні фінансові інструменти:

1. Використання деривативів для хеджування ризиків.
2. Випуск «зелених» облігацій для сталого розвитку.
3. Інтеграція блокчейн-технологій та криптовалют.
4. Розширення ESG-інвестицій.
5. Використання фінтех-рішень та штучного інтелекту.

Зазначимо, що деривативи є ключовим інструментом для управління фінансовими ризиками. Провідні корпорації активно використовують форварди, ф'ючерси, опціони та свопи для хеджування валютних, процентних та сировинних ризиків. Інноваційність деривативів полягає в їхній здатності дозволяти компаніям ефективно управляти ризиками, пов'язаними з коливаннями ринкових цін, відсоткових ставок та обмінних курсів. Корпорація Apple Inc. використовує валютні форварди для захисту від коливань обмінних курсів, оскільки значна частина її доходів генерується за межами США. Деривативи дозволяють компаніям захистити себе від несприятливих змін на ринку, забезпечують можливість планувати фінансові операції з урахуванням майбутніх ринкових умов. прибутку від ринкових коливань.

З розвитком ринків відновлюваної енергії та криптовалют з'являються нові деривативи, пов'язані з цими активами. Використання блокчейн-технологій для укладання та виконання деривативних контрактів може підвищити прозорість та ефективність ринку. Так, доцільно визначити «зелені» облігації – це боргові цінні папери, які дозволяють компаніям залучати кошти для фінансування екологічно чистих проектів. Інноваційність цього інструменту полягає в поєднанні фінансових інтересів інвесторів з екологічними та соціальними цілями. Так, у 2021 році Volkswagen випустив «зелені» облігації на суму 2 млрд євро для фінансування розвитку електромобілів. «Зелені» облігації допомагають мобілізувати капітал для відновлюваної енергетики, енергоефективності, управління відходами, сприяють покращенню іміджу компанії за рахунок демонстрації відданості принципам сталого розвитку, що може підвищити довіру інвесторів та споживачів та надають можливість доступу до ширшого кола інвесторів, які зацікавлені у соціально відповідальних інвестиціях. Очікується, що до 2025 року ринок «зелених» облігацій суттєво збільшитеся і обсяги випуску перевищать 1 трлн доларів. Поряд із «зеленими» облігаціями є тенденції зростання ринку облігацій, спрямованих на соціальні та стійкі проекти.

Відзначимо, що сучасний фінансовий інструмент Блокчейн – це розподілена база даних, яка забезпечує безпечне та незмінне зберігання

інформації. Криптовалюти використовують блокчейн для здійснення безпечних та децентралізованих транзакцій. Інноваційність полягає в можливості усунення посередників, зниженні витрат та підвищенні швидкості транзакцій, тому блокчейн-технології підвищують прозорість та ефективність фінансових операцій. Блокчейн-технології забезпечують прозорість та безпеку (кожна транзакція записується в блокчейн і не може бути змінена, що знижує ризик шахрайства); ефективність транзакцій (міжнародні платежі можуть здійснюватися швидше та з меншими комісіями); нові фінансові продукти (смарт-контракти автоматизують виконання угод, відкриваючи можливості для інноваційних фінансових послуг). Напрями розвитку, це: 1. цифрові валюти центральних банків (CBDC) (центральні банки досліджують можливість випуску власних цифрових валют для підвищення ефективності платіжних систем); 2. інтеграція в традиційні фінансові системи (зростає кількість фінансових установ, які впроваджують блокчейн для оптимізації процесів).

Зазначимо, що ESG-інвестиції стають все більш популярними серед корпорацій, які прагнуть підвищити свою соціальну відповідальність. ESG-інвестиції враховують екологічні, соціальні та управлінські фактори при прийнятті інвестиційних рішень. Інноваційність полягає в інтеграції нефінансових показників в оцінку компаній, що дозволяє інвесторам приймати більш обґрунтовані рішення. Так, корпорація Unilever інтегрує ESG-критерії в усі аспекти своєї діяльності, що позитивно впливає на її репутацію та фінансові показники. Компанії з високими ESG-показниками, як правило, мають менші регуляторні та репутаційні ризики.

Такий фінансовий інструмент як Фінтех, який поєднує фінанси та технології та пропонує інноваційні рішення для фінансових послуг. Штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання дозволяють аналізувати великі обсяги даних для покращення процесів та прийняття рішень. Фінтех-рішення допомагають оптимізувати фінансові процеси та покращити клієнтський досвід. Так, корпорація Amazon використовує штучний інтелект для прогнозування попиту та управління запасами, що впливає на ефективність фінансових операцій. Використання фінтех-рішень та штучного інтелекту сприяє персоналізації послуг (ШІ аналізує поведінку клієнтів, пропонуючи індивідуальні фінансові продукти); підвищенню ефективності (автоматизація процесів знижує витрати та мінімізує людські помилки); виявленню шахрайства (ШІ може швидко виявляти аномалії та потенційні шахрайські дії). Майбутній розвиток фінтех передбачає: 1) розширення використання роботизованих радників (робо-едвайзерів); 2) інтеграція з іншими технологіями: поєднання ШІ з блокчейном та Інтернетом речей (IoT) відкриє нові можливості у фінансовому секторі.

У таблиці 1 надана узагальнююча інформація по впровадженню фінансових інструментів в діяльність провідних корпорацій світу.

Таблиця 1 – **Впровадження сучасних фінансових інструментів у діяльності провідних корпорацій**

Корпорація	Фінансовий інструмент	Мета використання	Обсяг/Рік
Apple Inc.	Валютні форварди	Хеджування валютних ризиків	38 млрд дол. (2022)
Volkswagen	«Зелені» облігації	Фінансування електромобілів	2 млрд євро (2021)
JPMorgan Chase	*JPM Coin* (блокчейн)	Миттєві розрахунки між клієнтами	-
Unilever	ESG-інвестиції	Підвищення соціальної відповідальності	Інтегровано з 2020 р.
Amazon	Штучний інтелект	Оптимізація фінансових операцій	-
Ford Motor Co.	Сек'юритизація активів	Залучення капіталу через продаж кредитних портфелів	13 млрд дол. (2022)
Microsoft	ESG-облігації	Фінансування екологічних проектів	1 млрд дол. (2020)
Goldman Sachs	Структуровані продукти	Пропозиція клієнтам індивідуальних фінансових рішень	-

Висновки. Таким чином, впровадження сучасних фінансових інструментів є важливим елементом стратегічного управління провідних корпорацій. Вони дозволяють компаніям ефективніше управляти ризиками, залучати необхідний капітал та відповідати на виклики сталого розвитку. Теоретичні концепції та практичні реалізації управління фінансами підтверджують важливість використання цих інструментів для підвищення вартості компанії та забезпечення її конкурентоспроможності на глобальному ринку.

Список використаних джерел:

1. Bank for International Settlements (BIS). "Statistical release: OTC derivatives statistics at end-June 2022». URL: https://www.bis.org/publ/otc_hy2211.htm (дата звернення: 21.10.2024).

2. Climate Bonds Initiative. "Green Bond Market Summary 2022». URL: https://www.climatebonds.net/resources/reports/sustainable-debt-market-summary-h1-2022 (дата звернення: 21.10.2024).

3. JPMorgan Chase & Co. "Introducing JPM Coin". URL: https://www.jpmorgan.com/FR/en/about-us (дата звернення: 21.10.2024).

4. Global Sustainable Investment Alliance (GSIA). “Global Sustainable Investment Review 2022». URL: https://www.gsi-alliance.org/members-resources/gsir2022/ (дата звернення: 21.10.2024).
5. Grand View Research. “Fintech Market Size, Share & Trends Analysis Report, 2022–2030». URL: https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/fintech-as-a-service-market-report (дата звернення: 21.10.2024).
6. Apple Inc. “Annual Report 2022». Фінансова звітність компанії. URL: https://www.apple.com/newsroom/2024/10/apple-reports-fourth-quarter-results/ (дата звернення: 21.10.2024).
7. Volkswagen AG. “Green Bond Framework”. URL: https://www.vwimmobilien.de/wp-content/uploads/2023/06/230621_VWI_NHB_2022_EN.pdf (дата звернення: 21.10.2024).
8. Unilever. “Sustainable Living Plan”. URL: https://www.unilever.com/files/92ui5egz/production/9752ff2d82b8afabb507eb92c47b5dad795801d5.pdf (дата звернення: 21.10.2024).
9. Ford Motor Company. «2022 Annual Report”. URL: https://stocklight.com/stocks/us/nyse-f/ford-motor/annual-reports/nyse-f-2022-10K-22590112.pdf (дата звернення: 21.10.2024).
10. Microsoft Corporation. “Sustainability Report 2020». URL: https://microsoft.relayto.com/e/microsoft-environmental-sustainability-report-2020-cfk1su4y85nck/3eAAQIqH2 (дата звернення: 21.10.2024).

УДК 364

ІВАСІВ АНДРІЙ БОРИСОВИЧ,
магістрант спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

АЖАЖА МАРИНА АНДРІЇВНА,
д.н.держ.упр., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3549-7718

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ ДЛЯ СПРИЯННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ

Міждисциплінарний підхід у дослідженні соціального маркетингу передбачає інтеграцію знань, методів та інструментів з різних

наукових сфер для глибшого розуміння механізмів соціально-економічного розвитку. Соціальний маркетинг охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із впливом на поведінку суспільства, вирішенням соціальних проблем і досягненням соціальної гармонії. Для цього потрібні не тільки традиційні маркетингові інструменти, але й методи соціології, психології, економіки, політології, культурології, екології та інформаційних технологій.

Соціальний маркетинг інтегрує знання з різних галузей, таких як соціологія, економіка, психологія, комунікація та екологія, що забезпечує глибше розуміння комплексних суспільних проблем і створення багатовимірних стратегій їх вирішення [3].

Основними аспектами міждисциплінарного підходу соціального маркетингу при дослідженні інноваційного підходу для соціально-економічного розвитку суспільства є:

1. Соціологічний вимір.

Соціальний маркетинг спрямований на вивчення потреб і поведінки різних соціальних груп. Використання методів соціологічного аналізу, таких як опитування, спостереження та аналіз соціальних мереж, дозволяє виявити ключові соціальні проблеми та розробити ефективні стратегії їх вирішення [1]. Соціологія соціального маркетингу охоплює вивчення соціальних процесів, поведінки, цінностей та очікувань людей у контексті впровадження соціальних ініціатив і програм. Ця дисципліна надає теоретичну базу та практичні методи для аналізу і розробки ефективних стратегій, спрямованих на досягнення позитивних змін у соціально-економічній сфері.

Соціологія соціального маркетингу полягає у вивченні таких ключових аспектів:

1. Соціальні потреби та очікування населення: аналіз пріоритетів, проблем та інтересів різних соціальних груп для адаптації маркетингових інструментів до реальних запитів суспільства.

2. Соціальна поведінка: дослідження моделей поведінки, які впливають на сприйняття та прийняття соціальних ініціатив.

3. Культурні та моральні цінності: оцінка впливу традицій, норм та етичних переконань на ефективність соціального маркетингу.

4. Динаміка соціальних змін: вивчення того, як маркетингові заходи можуть сприяти трансформації суспільства, стимулювати позитивні зміни та знижувати рівень соціальних ризиків.

Соціологія соціального маркетингу фокусується на виявленні та вирішенні соціальних проблем за допомогою маркетингових інструментів, адаптованих до специфіки соціуму [2]:

– дослідження соціальних індикаторів: аналіз показників якості життя, доступу до освіти, охорони здоров'я, працевлаштування та рівня доходів;

– інноваційні методи збору даних: використання опитувань, фокус-груп, спостережень та аналізу великих даних для формування точного уявлення про соціально-економічну ситуацію;

– моделювання соціальної поведінки: розробка прогнозів та сценаріїв впливу маркетингових ініціатив на поведінку різних верств населення.

Інноваційний підхід у соціальному маркетингу, підкріплений соціологічним аналізом, дозволяє створювати ефективні програми, які враховують багатовимірність соціальних явищ та інтереси всіх стейкхолдерів. Соціологічний аналіз допомагає не лише зрозуміти потреби суспільства, але й розробити інструменти для активізації соціального потенціалу, що є ключовим для сталого соціально-економічного розвитку.

2. Психологічний вимір.

Психологія соціального маркетингу зосереджується на вивченні поведінкових, емоційних та когнітивних механізмів, які впливають на сприйняття, прийняття та реалізацію соціальних ідей, продуктів і послуг. Її роль полягає в оптимізації маркетингових стратегій, орієнтованих на позитивні зміни у суспільстві [3]. Психологічний підхід у соціальному маркетингу ґрунтується на розумінні мотивації, переконань, цінностей і бар'єрів, які визначають поведінку людей у соціально-економічному середовищі:

1. Мотивація і поведінка: аналіз того, що стимулює людей до участі в соціальних ініціативах, змін у поведінці або підтримки певних ідей.

2. Емоційний вплив: використання емоцій як інструменту для підвищення ефективності соціальних програм (співчуття, гордість, страх, надія).

3. Когнітивне сприйняття: дослідження того, як люди обробляють інформацію, пов'язану з соціальними проблемами, і які фактори впливають на їх рішення.

4. Бар'єри та опір змінам: ідентифікація психологічних перешкод, які заважають людям змінювати свою поведінку, і розробка стратегій для їх подолання.

Психологія соціального маркетингу сприяє соціально-економічному розвитку через [5]:

1. Змінення соціальної поведінки: популяризація здорового способу життя, зменшення шкоди від шкідливих звичок або заохочення до екологічно відповідального споживання.

2. Посилення соціальної згуртованості: підвищення рівня довіри, підтримки і співпраці між різними групами населення.

3. Підвищення ефективності соціальних програм: адаптація програм до психологічних особливостей цільових аудиторій.

4. Розвиток соціальної відповідальності бізнесу: орієнтація бізнес-стратегій на задоволення психологічних і соціальних потреб суспільства.

Психологічний підхід дозволяє соціальному маркетингу не лише інформувати, але й надихати, переконувати та змінювати поведінку людей у напрямах, які відповідають інтересам суспільства. Він сприяє формуванню культури соціальної відповідальності, що є необхідною умовою сталого соціально-економічного розвитку[4].

3. Економічний вимір.

Соціальний маркетинг інтегрує економічні моделі, такі як аналіз попиту й пропозиції, оцінка витрат і вигід, управління ресурсами. Це дозволяє оптимізувати витрати на соціальні програми та оцінювати їхній вплив на економічний розвиток. Економічний аспект соціального маркетингу охоплює фінансово-економічні аспекти планування, реалізації та оцінки ініціатив, спрямованих на вирішення соціальних проблем і підвищення добробуту суспільства. Її основне завдання – досягнення економічної ефективності через баланс інтересів бізнесу, споживачів та суспільства, використовуючи принципи соціальної відповідальності та сталого розвитку:

1. Взаємозв'язок соціального та економічного. Економіка соціального маркетингу об'єднує соціальні потреби з економічними можливостями, створюючи взаємовигідні умови для бізнесу та суспільства. Це дозволяє вирішувати такі завдання, як боротьба з бідністю, покращення якості життя, підтримка охорони здоров'я чи екологічних ініціатив.

2. Ресурсний підхід. Соціальний маркетинг спрямований на ефективне використання ресурсів (фінансових, людських, матеріальних) для реалізації проєктів, які мають соціальну значущість.

3. Економічна ефективність:

– прямі вигоди: збільшення продажів і доходів завдяки асоціації бренду з соціально відповідальними проектами;

– непрямі вигоди: підвищення репутації компанії, лояльності споживачів, доступу до нових ринків.

4. Сталий розвиток. Економічний аспект соціального маркетингу сприяє переходу до сталого розвитку шляхом інвестицій у довгострокові програми, які підвищують добробут суспільства без шкоди для навколишнього середовища.

Економічний аспект соціального маркетингу забезпечує інтеграцію соціальних інтересів у бізнес-процеси, сприяє ефективному використанню

ресурсів і формує фундамент для сталого соціально-економічного розвитку суспільства, що дозволяє одночасно розв'язувати соціальні проблеми та досягати економічних вигод, забезпечуючи гармонійний розвиток бізнесу, суспільства й економіки.

4. Політологічний вимір.

Залучення політологічних підходів допомагає оцінювати вплив соціального маркетингу на формування громадської думки, лобіювання соціальних реформ і вирішення політичних конфліктів.

Політологічний аспект соціального маркетингу розглядає взаємозв'язок між соціальними ініціативами, маркетинговими стратегіями та політичними процесами, що сприяють формуванню та реалізації соціально-економічних змін. Цей підхід базується на розумінні впливу політичних інститутів, суспільних рухів і політичних рішень на реалізацію соціального маркетингу [4]. Політологічний аспект соціального маркетингу аналізує взаємодію соціальних, економічних і політичних інститутів з метою сприяння соціально-економічному розвитку. Основна увага приділяється тому, як маркетингові кампанії впливають на політичну поведінку громадян і сприяють формуванню громадянського суспільства.

Соціальний маркетинг залежить від політичного середовища, зокрема від наявності демократичних інститутів, рівня прозорості та відкритості влади. Кампанії соціального маркетингу можуть підтримувати політичні ініціативи, спрямовані на соціальні зміни (наприклад, боротьба з корупцією, захист прав людини). Соціальний маркетинг сприяє залученню громадян до суспільно-політичного життя, підвищує рівень обізнаності про суспільно значущі проблеми [3].

Політологія як складова соціального маркетингу відіграє ключову роль у розробці та реалізації соціальних ініціатив:

– політична підтримка: забезпечення узгодженості соціальних маркетингових стратегій з державними пріоритетами;

– вплив на громадську думку: формування суспільного розуміння важливості соціальних змін через політичні кампанії;

– адвокація: просування важливих соціальних питань на політичному рівні для забезпечення змін у законодавстві або державній політиці.

Політологічний підхід у соціальному маркетингу дозволяє [5]:

1. Забезпечити сталість соціальних змін, завдяки впровадженню ініціатив у політичні програми.

2. Підвищити політичну стабільність, вирішувати соціальні проблеми, що знижує напругу в суспільстві.

3. Формувати культуру соціальної відповідальності для участі в політичному житті та реалізації спільних ініціатив.

4. Підтримати соціальні інновації, масштабувати успішні соціальні проєкти, інтегруючи їх у національні стратегії розвитку.

Політологічний вимір соціального маркетингу формує системний підхід до вирішення соціальних і економічних проблем через механізми політичної взаємодії, що сприяє:

– посиленню соціального капіталу, де громадяни і влада співпрацюють задля загального добробуту;

– забезпеченню довгострокового впливу соціальних ініціатив на політику і економіку;

– формуванню активної громадянської позиції, що є основою сталого соціально-економічного розвитку суспільства.

Таким чином, політологічний аспект соціального маркетингу виступає інструментом інтеграції соціальних змін у політичні процеси, стимулюючи розвиток інклюзивного, стабільного та прогресивного суспільства.

5. Культурологічний вимір.

Культурні особливості різних спільнот впливають на сприйняття соціальних ініціатив. Інтеграція культурологічного аналізу дозволяє адаптувати стратегії соціального маркетингу до специфічних культурних контекстів. Культурологічний вимір соціального маркетингу охоплює дослідження культурних аспектів і цінностей, які впливають на створення, просування та сприйняття соціальних ініціатив, спрямованих на гармонізацію соціально-економічного розвитку суспільства. Цей підхід враховує культурні особливості суспільства, формує механізми впливу через соціально значущі ідеї та сприяє розвитку суспільства через збереження та популяризацію культурних цінностей [3].

Взаємозв'язок культурології та соціального маркетингу в контексті соціально-економічного розвитку суспільства сприяє:

1. Збереженню культурної спадщини: соціальний маркетинг допомагає популяризувати та фінансувати проєкти, які зберігають культурну спадщину. Це може включати реставрацію пам'яток, підтримку традиційних мистецтв і ремесел, організацію культурних подій.

2. Популяризації етичних норм: через інструменти соціального маркетингу можна поширювати етичні норми, спрямовані на покращення суспільних взаємин і формування толерантності, взаємоповаги й довіри в суспільстві.

3. Вирішенню соціальних проблем через культуру: культурологічний підхід дозволяє використовувати мистецтво й культурні ініціативи для вирішення таких проблем, як боротьба з дискримінацією, інтеграція маргіналізованих груп у суспільство, розвиток освіти та виховання.

4. Культурним кампаніям для економічного розвитку: інтеграція соціального маркетингу у сферу культури може стимулювати економічний

розвиток, наприклад, через розвиток культурного туризму чи створення нових робочих місць у сфері культурних ініціатив.

Культурологічний аспект соціального маркетингу є важливим інструментом соціально-економічного розвитку, оскільки він враховує унікальні культурні особливості суспільства, допомагає вирішувати соціальні проблеми через культурну спадщину та сприяє формуванню позитивних змін у соціальній і економічній сферах; забезпечує гармонізацію відносин між бізнесом, суспільством і культурним середовищем, спрямовуючи зусилля на створення загального блага.

6. Екологічний вимір.

Вирішення екологічних проблем через соціальний маркетинг вимагає поєднання екологічних знань і маркетингових підходів. Це особливо важливо в кампаніях, спрямованих на популяризацію екологічно свідомої поведінки.

Екологічний аспект соціального маркетингу – це напрямок, який використовує принципи маркетингу для просування екологічних ідей, цінностей і рішень, спрямованих на збереження природного середовища та сталий соціально-економічний розвиток. Це поєднання маркетингових інструментів із екологічними ініціативами для формування екологічної свідомості, зміни поведінки людей і стимулювання суспільства до екологічно відповідальних дій [2].

Екологічний аспект соціального маркетингу є потужним інструментом для соціально-економічного розвитку суспільства, що сприяє вирішенню екологічних проблем, підвищенню рівня екологічної свідомості, підтримці сталого розвитку та покращенню якості життя. Використовуючи інструменти соціального маркетингу, можна досягти гармонійного співіснування суспільства та природи, забезпечуючи баланс між економічним зростанням і захистом довкілля [4].

7. Інформаційні технології.

Використання сучасних IT-інструментів, таких як аналіз великих даних, машинне навчання та цифрові платформи, дозволяє автоматизувати маркетингові кампанії, підвищувати їхню ефективність і розширювати охоплення аудиторії. Інформаційні технології (IT) у соціальному маркетингу являють собою використання сучасних цифрових рішень для розробки, впровадження та аналізу соціальних ініціатив, що спрямовані на вирішення суспільно важливих питань та сприяють соціально-економічному розвитку суспільства [4].

Інструменти інформаційних технологій у соціальному маркетингу:

1. Соціальні мережі: Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn є ключовими платформами для поширення соціальних повідомлень, проведення кампаній, взаємодії з аудиторією та збору зворотного зв'язку.

2. Мобільні додатки: спеціальні додатки для просування здорового способу життя, екологічної відповідальності чи благодійності спрощують взаємодію з користувачами.

3. Краудфандингові платформи: платформи на кшталт GoFundMe чи Patreon допомагають залучати фінансування для соціальних ініціатив.

4. Аналітичні системи: інструменти для аналізу даних, такі як Google Analytics чи Power BI, дозволяють оцінювати ефективність кампаній, визначати тренди та приймати обґрунтовані рішення.

5. Інтерактивні технології: вебінари, онлайн-опитування, відеокампанії сприяють активному залученню аудиторії.

6. Технології штучного інтелекту (AI): використовуються для персоналізації комунікації, розпізнавання потреб споживачів, автоматизації взаємодії (чат-боти) та аналізу поведінки аудиторії.

Інформаційні технології в соціальному маркетингу є потужним інструментом для досягнення соціально-економічного розвитку. Вони дозволяють ефективно вирішувати суспільно важливі питання, підвищують ефективність соціальних ініціатив, забезпечують доступність інформації та сприяють інтеграції суспільства у вирішення нагальних проблем. Інтеграція IT у соціальний маркетинг не лише розширює можливості його реалізації, але й стимулює розвиток інноваційних підходів у соціально-економічній сфері [3].

Таким чином, міждисциплінарний підхід до дослідження соціального маркетингу є невід'ємною частиною сучасного управління соціально-економічним розвитком. Завдяки інтеграції різних наукових галузей, цей підхід забезпечує глибоке розуміння проблем, формує ефективні стратегії їх вирішення та сприяє сталому розвитку суспільства. Його застосування відкриває нові можливості для вирішення складних соціальних викликів і досягнення гармонійного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Ажажа Марина, Воронкова Валентина, Бойко Микола, Коротких Марина. Планування діяльності територіальної громади в умовах цифровізації: міжнародний досвід. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. № 17(94). 224 p. С. 181–190. URL: http://humstudies.com.ua/article/view/298040/290844

2. Козлова О. А. Соціальний маркетинг як інструмент соціальної політики держави. Розвиток сучасного українського суспільства у соціологічному вимірі. URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/bitstreams/09523b77-fffb-465f-8747-32efd23469fa/download

3. Ляшук К., Гордовський А. Соціальний маркетинг і соціальна відповідальність бізнесу. *Трансформаційна економіка.* № 2(02), 2023. URL: https://transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/18

4. Маркетинг соціального впливу: як бренди можуть змінити суспільство та бізнес. *Платформа соціальних змін.* URL: https://social-change.com.ua/marketyng-sotsialnogo-vplyvu-yak-brendy-mozhut-zminyty-suspilstvo-ta-biznes/

5. Маркетинг. Навчальний посібник / Старостіна А. О., Кравченко В. А., Пригара О. Ю., Ярош-Дмитренко Л. О. / за заг. ред. проф. Старостіної А. О. Київ : «НВП «Інтерсервіс», 2018. 216 с.

6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042

7. Морохова В. О., Буняк, Н. М. Екологічний аспект соціально-етичного маркетингу. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2002. № 6. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/ekologichniy-aspekt-sotsialno-etichnogomarketingu

УДК 336.1:338.124.4(477)«2024»

КОРОЛЬ СВІТЛАНА АНАТОЛІЇВНА,
к.е.н., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: korol@znuiepf.com.ua
ORCID ID: http: orcid.org/0009-0008-4766-0168

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

МЯСОЄДОВ ЄВГЕНІЙ ІГОРОВИЧ,
здобувач вищої освіти спеціальності 072, другий освітній рівень «магістр»,
кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ У 2024 РОЦІ ЯК ЗАПОРУКА БЮДЖЕТНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

Дослідження бюджетної системи України, механізмів подолання викликів місцевим бюджетам, протистояння війні громадами України надало змогу визначити фінансово-економічні аспекти подолання викликів війни

у 2024 році. Так, ризик не отримати достатній обсяг міжнародного фінансування для цього року знизився; країна просувається в напрямі реформ; бізнес оперативно пристосовується навіть до відключень електроенергії.

У першій половині 2024 року економіка України продемонструвала значну адаптивність. Вона не лише вистояла під тиском безпрецедентних викликів війни та дефіциту електроенергії, а й продовжила відновлення. Підґрунтям для адаптації є забезпечена завдяки рішенням НБУ та уряду й значній міжнародній підтримці макрофінансова стабільність. Так, інфляція знизилася до 3,2 % у березні та відтоді, попри прискорення, залишається помірною [1]. Монетарна політика у другій половині 2024 р. спрямовується передусім на приведення інфляції, яка вимірюється індексом споживчих цін у річному вимірі, до цілі 5 % на прогнозному горизонті, який охоплює поточний рік та два наступних роки. В окремі періоди інфляція може відхилятися від кількісної цілі під дією внутрішніх і зовнішніх чинників, які є поза ефективним впливом монетарної політики НБУ. Водночас НБУ спрямовує свої зусилля на уникнення розбалансування інфляційних очікувань та повернення інфляції до цілі на прогнозному горизонті. Надалі інфляція пришвидшиться, але вже в наступному році почне знижуватися та прямуватиме до цілі НБУ 5 %. Ціновий тиск зберігатиметься в наступні місяці 2024 року через подальше збільшення витрат бізнесу, підвищення акцизів, а також вичерпання ефектів значних минулорічних врожаїв та негативний вплив літньої посухи на цьогорічну врожайність. Попередні оцінки інфляції в липні підтверджують тенденцію до її пришвидшення.

Водночас інфляція залишатиметься помірною – 8,5 % на кінець 2024 року за оновленим прогнозом. Цьому сприятимуть заходи НБУ із захисту гривневих доходів і заощаджень населення від інфляції та забезпечення стійкості валютного ринку. Стримуючий вплив на ціни матиме й продовження мораторію на підвищення житлово-комунальних тарифів на газ, опалення та гарячу воду. Зважена процентна й валютно-курсова політика НБУ та послаблення зовнішнього інфляційного тиску дадуть змогу сповільнити інфляцію вже у 2025 році – до 6,6 %.

У 2026 інфляція повернеться до цілі 5 % на тлі поступової нормалізації функціонування економіки та подальшого поліпшення ситуації в енергетиці. Економічне відновлення триватиме, хоча буде обмеженим через вплив війни, зокрема значні пошкодження енергосистеми Економічне зростання в першому півріччі 2024 р. тривало, хоча й сповільнилося впродовж останніх місяців внаслідок масштабних атак росії на об’єкти енергетичної інфраструктури. Однак бізнес частково адаптувався до постійних відключень електроенергії.

Вагому підтримку економічній активності надавала також стабільна робота морського коридору. Попри дефіцит електроенергії та менші порівняно з попереднім роком врожаї, НБУ навіть дещо поліпшив прогноз економічного зростання на цей рік – до 3,7 %. Це зумовлено кращими результатами І кварталу 2024 р. та очікуваним розширенням бюджетних стимулів, а також розбудовою розподіленої генерації, у тому числі за підтримки масштабних програм кредитування. Поступова нормалізація умов функціонування економіки, збереження м'якої фіскальної політики разом із розбудовою експортних шляхів і пожвавленням зовнішнього попиту сприятимуть пришвидшенню темпів зростання реального ВВП до 4–5 % у 2025–2026 роках.

Збереження міжнародної фінансової підтримки дасть змогу уряду профінансувати дефіцит бюджету, а НБУ – підтримувати комфортний рівень резервів. Базовий сценарій прогнозу передбачає збереження значних обсягів зовнішнього фінансування України, яке, однак, поволі скорочуватиметься в міру розширення внутрішньої спроможності покривати видатки бюджету власними ресурсами. Очікується, що в цьому 2024 році міжнародні партнери нададуть близько 38 млрд дол. США пільгових кредитів і грантів, а наступного року – не менше 31 млрд дол. США.

Такі обсяги допомоги разом із збільшенням внутрішніх залучень дадуть змогу профінансувати значний дефіцит бюджету – близько 23 % ВВП у 2024 році та 18 % у 2025 році. Зі свого боку, НБУ матиме можливість підтримувати достатній обсяг міжнародних резервів для забезпечення стійкості валютного ринку та помірної інфляції. Ураховуючи необхідність забезпечення стійкості валютного ринку та наближення інфляції до цілі 5 % на прогнозному горизонті, НБУ зберіг облікову ставку на рівні 13 %. Базовий сценарій прогнозу передбачає відновлення циклу зниження облікової ставки лише на початку 2025 року.

Ключовим ризиком для інфляційної динаміки та економічного розвитку залишається перебіг повномасштабної війни Тривалість та характер російської агресії й надалі матимуть значний вплив на інфляційні процеси та економічний розвиток України. Тривала війна високої інтенсивності унеможливлюватиме повернення економіки до нормальних умов функціонування та ускладнюватиме закріплення інфляції на рівні цілі НБУ. Зберігаються й інші ризики, більшість із яких також прямо чи опосередковано пов'язана з перебігом війни, зокрема: виникнення додаткових бюджетних потреб, передусім для підтримання обороноздатності; перенесення на ціни окремих нових податків для бізнесу, запровадження яких наразі дискутується на державному рівні; подальші пошкодження інфраструктури, передусім енергетичної та портової, що обмежуватиме економічну активність і тиснутиме на ціни з боку пропозиції; поглиблення негативних міграційних тенденцій.

Зруйновані виробничі потужності та диспропорції на ринку праці стримуватимуть зростання економічного потенціалу З початком повномасштабного вторгнення потенційний ВВП суттєво знизився через значні втрати капіталу, робочої сили, розрив торговельних та логістичних зв'язків. Проте він порівняно швидко відновив зростання завдяки адаптації економіки до нових реалій. Останнє дасть змогу відновлюватися й надалі, замінюючи дефіцитні чинники росту впровадженням нових технологій та оптимізацією бізнесу. З нормалізацією умов функціонування економіки чинниками зростання потенційного ВВП стануть відновлення та побудова нових виробництв і логістики, євроінтеграційні процеси, а також поступове повернення мігрантів. Проте через масштабні втрати потенційний ВВП у прогнозному періоді залишатиметься нижче рівня до повномасштабного вторгнення [2].

Зберігається також ризик суттєвішого зниження обсягів підтримки України міжнародними партнерами, зокрема внаслідок електоральних циклів у багатьох країнах. Водночас є ймовірність реалізації низки позитивних сценаріїв, пов'язаних із подальшим розширенням експортних можливостей, пришвидшенням євроінтеграційних процесів, реалізацією масштабної програми відновлення України, швидшими темпами відновлювальних робіт в енергетиці.

Висновки та рекомендації. Таким чином, макроекономічний прогноз ґрунтується на припущеннях щодо поступової нормалізації умов функціонування економіки та відповідного зменшення дефіциту державного бюджету. Через значні пошкодження в енергосистемі дефіцит електроенергії зберігатиметься на прогнозному горизонті, що стримуватиме відновлення економіки. У базовому сценарії враховано вищі потреби у видатках на оборону у 2024 році. Передбачаються їх беземісійне фінансування, зокрема шляхом підвищення акцизних податків та збільшення боргових залучень на внутрішньому ринку. Водночас потенційний ефект перенесення на ціни від збільшення собівартості продукції через додаткові податки є ризиком прогнозу. Ключові ризики цього макропрогнозу пов'язані з перебігом повномасштабної війни та зумовленими нею додатковими потребами бюджету на підвищення обороноздатності країни та відновлення критичної інфраструктури, обсягами та джерелами фінансування бюджетного дефіциту, а також підвищенням або зниженням дефіциту електроенергії.

Список використаних джерел:

1. Українська економіка долає виклики війни. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3892921-ukrainska-ekonomika-dolae-vikliki-vijni.html (дата звернення: 09.09.2024).

2. Інфляційний звіт НБУ станом на липень 2024 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q3.pdf?v=10 (дата звернення: 09.09.2024).

УДК 658.3:658.012.7

КОЛІСНИК ЯНА ВІТАЛІЇВНА,
здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня
спеціальності 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
Науковий керівник – д.філос.н., проф. **Воронкова В. Г.**

РОЗРОБКА МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Тема розробки моделі інноваційного менеджменту в управлінні персоналом на промисловому підприємстві» має на меті вивчення, створення та вдосконалення управлінських підходів, які спрямовані на підвищення ефективності управління людськими ресурсами з урахуванням сучасних інноваційних практик та технологій. Дана тема є актуальною в умовах цифрової трансформації економіки, де інноваційні підходи до управління персоналом стають важливою складовою успіху підприємства [1]. Розробка моделі передбачає створення структурованої концепції або системи, яка може бути реалізована в конкретному середовищі. Це включає: 1) Визначення ключових елементів управління персоналом. 2) Створення алгоритмів або стратегій впровадження інновацій. 3) Врахування специфіки промислового підприємства, як-от його масштабів, галузевої спрямованості, ресурсів тощо.

Інноваційний менеджмент у цьому контексті стосується впровадження нових підходів і технологій у процеси управління персоналом, таких як: 1) Використання цифрових інструментів для рекрутингу, навчання та розвитку персоналу. Автоматизація HR-процесів, як-от облік робочого часу чи оцінка ефективності співробітників. Створення умов для творчості, командної роботи та підвищення мотивації працівників. 2) Управління персоналом на промисловому підприємстві включає планування, підбір, адаптацію, розвиток, мотивацію та оцінювання кадрів. Інноваційний підхід може включати: розробку систем гнучкого управління, що враховують індивідуальні потреби працівників; інтеграцію елементів корпоративної культури, яка підтримує новаторство; вровадження програм підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу для адаптації до змін у технологіях. 3) Особливості управління персоналом у промисловості зумовлені такими чинниками, як технічний характер діяльності; складність

координації великих колективів; необхідність забезпечення високої дисципліни праці та дотримання стандартів безпеки [2].

Стратегія розвитку підприємства невіддільна управління системою людських ресурсів. На тлі розвитку промислового Інтернету речей реформа та інновації в галузі управління людськими ресурсами набувають особливого значення. Управління людськими ресурсами має йти в ногу зі стратегічним розвитком компанії. Зрештою, необхідно узагальнити та розібратися в людських ресурсах компанії і на цій основі просувати інновації та реформи в галузі людських ресурсів. Сприяння змінам у кадрових організаціях. Відділ кадрів є основною рушійною силою реформи корпоративної культури та людських ресурсів. Він повинен мати сильні бізнес-можливості не тільки для реалізації плану, але і для забезпечення його ефективної реалізації. Очевидно, що між нинішніми можливостями відділу кадрів та вищезгаданими цілями все ще існує великий розрив. Напрямок організаційних змін у відділі кадрів – орієнтація на впровадження трикомпонентної моделі управління персоналом за функціональними модулями [3].

Згідно з трикомпонентною концепцією управління персоналом, COE створює стратегічну цінність, HRBP створює цінність для бізнесу, SDC створює цінність платформи та, зрештою, реалізує цінність для клієнтів. Щоб відділ кадрів перетворився на стратегічну роль, йому необхідно надавати консалтингові послуги та рішення, що базуються на потребах внутрішніх клієнтів. В даний час вкрай необхідна здатність ділових партнерів та експертів удосконалюватись та зміцнюватися.

У процесі інновацій та трансформації людських ресурсів управління людськими ресурсами має прорватися через традиційну роботу з управління персоналом та перейти до стратегічного управління організацією. забезпечити стратегічну підтримку для прийняття корпоративних рішень. Щоб зрозуміти стратегію та стратегію взаємодії, необхідно розуміти бізнес, розуміти бізнес, підтримувати бізнес, проникати у серця співробітників, ефективно спілкуватися зі співробітниками та надавати індивідуальні продукти та послуги у сфері людських ресурсів. 1. Сутність традиційного управління персоналом. Так званий менеджмент персоналу – це використання наукових принципів та систем управління для організації, планування та координації роботи персоналу. В основному це транзакційна робота, включаючи ведення кадрових справ, коригування заробітної плати, просування по службі, коригування посад тощо [4].

Традиційне управління працею та персоналом наголошує на «змістовності», що придушує ініціативу людей і не сприяє підвищенню якості та ефективності праці, приділяє надто багато уваги пристосованості людей

до праці та наголошує на необхідності дотримуватися національної праці та персоналу. політика та начальство керуються відповідно до правил і систем управління працею та персоналом, виданими компетентними органами. Відділ кадрів більше фокусується на транзакційному управлінні у створенні, яке форма і мета управління полягають у «контролі з людей», а чи не у зосередженні уваги всебічному розвитку людей.

Сучасне управління людськими ресурсами є частиною бізнес-стратегії підприємства, яка вимагає від підприємств створення та вдосконалення короткострокових та довгострокових механізмів стимулювання талантів навколо стратегічних цілей. Управління людськими ресурсами – це ефективне використання відповідних людських ресурсів усередині та за межами організації за допомогою набору, відбору, навчання, компенсації та інших форм управління під керівництвом економіки та гуманістичного мислення для задоволення поточних та майбутніх потреб розвитку організації та забезпечення, що мета організації – максимальний розвиток підприємств та співробітників.

У процес управління додаються теоретичні основи, такі як психологія, міжособистісні відносини, організаційна наука та поведінкова наука, щоб вивчити потенціал співробітників та дати повну свободу їх ентузіазму та суб'єктивної ініціативи. Фактично, сучасне управління персоналом по суті реалізує оптимізацію окремих співробітників і через нього оптимізацію колективних організацій, що робить його основою для створення вигод підприємствами. Вся діяльність для підприємства має бути спрямовано людини, то. є «орієнтована на людину», і цим «центром» є «людська природа». підприємства Якщо підприємство хоче знайти мотивацію і здатність до довгострокового виживання та сталого розвитку, ключем до успіху є чітке розуміння п'яти ланок «відбір, працевлаштування, освіта, утримання та впровадження», щоб по-справжньому відібрати потенційні таланти та ефективно їх використовувати [5].

У 1954 році П. Друкер запропонував концепцію «людських ресурсів». Друкер вважав, що менеджмент має три ширші функції: управління підприємством, управління іншими бізнес-менеджерами та управління співробітниками та їх роботою. Управління людськими ресурсами насправді так само важливо, як і інші функції управління, такі як фінанси, виробництво та маркетинг, але його часто не беруть до уваги. Він включає все управління персоналом, обробку виробничих відносин, координацію відносин зі співробітниками і розвиток персоналу. У порівнянні з традиційним управлінням персоналом, управління людськими ресурсами є безліч змін.

1) Теоретично інноваційний етап змін. Модель управління персоналом, орієнтована на «матерію» у традиційну індустріальну епоху,

поступово замінили «орієнтованою на людей» моделлю управління людськими ресурсами в епоху економіки знань. Інноваційний потенціал став ключовим фактором виживання та розвитку підприємств, знання та технології стали основою розвитку підприємств, а людські ресурси стали основним ресурсом підприємств.

2) Управління людськими ресурсами має більш стратегічний характер. Управління працею та персоналом в основному залишається у категорії управління бізнесом. Управління людськими ресурсами є важливою частиною корпоративної бізнес-стратегії та носить більш цілеспрямований та спрямовуючий характер [6].

3) Управління людськими ресурсами більше орієнтоване на майбутнє. Традиційна концепція розглядає відділ управління працею як відділ чистого споживання, тому витрати на персонал мінімізуються максимально можливою мірою. Сучасні концепції ставлять у центр управління людськими ресурсами розвиток потенційних здібностей людей, розвиток талантів, мотивацію талантів та розвиток талантів з інвестиційної точки зору.

4) Управління людськими ресурсами є більш систематичним, ніж управління працею та персоналом. Це систематичний проект, і його методи управління також гнучкіші. Це можна відобразити у його функціональному аналізі. Управління людськими ресурсами враховує тенденцію розвитку всього підприємства, і різні плани, які воно складає, також тісно орієнтовані на реалізацію цілей, тому воно є далекоглядним і загальним.

Концепції управління людськими ресурсами різні. Традиційне управління персоналом розглядає людські ресурси як витрати, тоді як сучасна управління людськими ресурсами розглядає людські ресурси як ресурси. У діючій системі обліку інвестиції у персонал, такі як заробітна плата, бонуси, пільги, плата за набір персоналу, плата за навчання тощо. буд., враховуються у собівартості продукції, цим суворо контролюючи інвестиції у людські ресурси, обмежуючи інтерес співробітників і продуктивність праці, і навіть роблячи небажання повної реалізації потенціалу співробітників перешкоджає вдосконаленню технології виробництва та зниження матеріальних витрат, і навіть збільшує собівартість продукції. Сучасні людські ресурси вважають, що людські ресурси – це ресурси, причому як природні, а й капітальні. Всупереч закону спадної граничної віддачі від фізичного капіталу, людський капітал втілює в собі закон зростаючої граничної віддачі, тобто зі збільшенням накопичення людського капіталу норма прибутку людського капіталу буде збільшуватися, а не зменшуватися [7].

Сучасна теорія управління людськими ресурсами вважає, що незалежно від того, чи хоче якась країна чи якесь підприємство розвиватися, воно повинно визначити стратегічні цілі розвитку та сформулювати

відповідні стратегічні плани розвитку, а управління людськими ресурсами є важливою частиною плану розвитку. погляд на людські ресурси, зрозуміти управління людськими ресурсами зі стратегічної точки зору, а також повністю розглянути і оцінити роль і статус управління людськими ресурсами у розвитку всієї економіки. яка вимагає від організації систематичного розгляду управління людськими ресурсами з урахуванням стратегічних цілей.

Формулювання стратегії рішень на високому рівні, керівники повинні думати про людські ресурси, необхідні для майбутнього розвитку – епохи економіки знань та стратегічної конкуренції. Відповідно, відділ управління персоналом формується як ключовий відділ, пов'язаний із загальною ситуацією в системі управління підприємством. Фактично стає все більш необхідним залучати відділ кадрів на ранніх етапах для формулювання корпоративних стратегічних планів. Управління персоналом в основному фокусується на поповненні існуючого персоналу (посад) та навчанні на робочому місці, тоді як управління людськими ресурсами є найкращим способом забезпечення довгострокового розвитку підприємства та здійснення управління введенням та висновком, заснованого на людській природі, використовує технології та управління капіталом.

Необхідно створити «орієнтовану на людей» систему корпоративної культури. «Орієнтоване на людей» управління потребує мудрості та мистецтва, гармонійної та здорової системи корпоративної культури. На відміну від стадії управління, де до людей ставляться як до інструментів, вона потребує розумної мобілізації та використання потреб «людської природи». Крім основних життєвих потреб, людина завжди сподівається, що її життя стане більш цінним, а його робота – більш значущою.

Управління людськими ресурсами – це комплексна та високоприкладна дисципліна, не лише наукова та систематична, але також практична та працездатна дисципліна. Технічний зміст зв'язків та процедур управління людськими ресурсами дуже великий: від підбору персоналу, розрахунку заробітної плати до організаційного проектування, аналізу роботи, від оцінки та іспитів до працевлаштування, від оцінки до навчання та освіти. Як поєднати ці модулі та функції управління людськими ресурсами, щоб краще обслуговувати співробітників, залучати та утримувати ключові таланти компанії, проводити більш комплексну наукову та систематичну оцінку ефективності роботи працівників. Тільки систематично вирішуючи ці проблеми, ми можемо зробити людські ресурси по-справжньому ефективними.

Тому в сучасних умовах необхідно реалізувати функціональну трансформацію від традиційного управління персоналом до управління

людськими ресурсами. Перехід від управління речами до управління людьми є очевидною зміною в управлінні підприємством та важливою частиною сучасної управлінської думки. Люди розглядаються як особливий ресурс, який дозволяє організації виживати та розвиватися в умовах жорсткої ринкової конкуренції та демонструє життєздатність. Менеджери повинні на практиці розробляти концепцію системи та спланувати різні ресурси, доступні в організації, як єдину систему, щоб оптимізувати розподіл людських ресурсів та найкраще використати їхні таланти. Сучасне управління людськими ресурсами орієнтоване на людину розглядає людей як основний актив підприємства, поважає особистість, повністю розкриває індивідуальний творчий потенціал та орієнтується на задоволення потреб особистості в самореалізації.

Відділ управління персоналом – це важлива частина бізнес-стратегії підприємства, оскільки він є основним джерелом нових знань, нових технологій, нового мислення та нових концепцій, людей. Таким чином управління людськими ресурсами стало найважливішим ядром бізнес-стратегії підприємств [7].

Список використаних джерел:

1. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О., Череп А. В., Череп О. Г. Європейська гуманістична візія в управлінні людським розвитком як основа досягнення прогресу. *Modern trends in science and practice.* Volume 1 : collective monograph / Compiled by V. Shpak ; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2021. С.24–30.
2. Воронкова В. Г., Череп А. В., Череп О. Г. Європейська візія пізнання людини як найвищої цінності гуманізму. *Modern trends in science and practice.* Volume 2 : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing. Services, 2022. С.71–80.
3. Череп Алла, Воронкова Валентина, Череп Олександр, Калюжна Юля, Андрюкайтене Регіна. Людино-орієнтоване управління персоналом в умовах цифровізації: інтеграція гуманістичних цінностей та підходів. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. № 18(95). С. 176–188.
4. Череп, Алла, Воронкова, Валентина, Череп, Олександр, Калюжна Юлія, Андрюкайтене Регіна. Формування гуманістичної візії Digital-HRM в організації в умовах INDUSTRY 4.0. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. № 16(93). P. 190–200.
5. Череп А. В., Воронкова В. Г., & Череп О. Г. Humanocracy as a factor of improving human resources management in organizations (Людинократія як чинник удосконалення управління людськими ресурсами). *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers / ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2022. № 10(87). С. 134–141.

6. Алла, Череп, Валентина, Воронкова, Олександр, Череп, Юлія, Калюжна, Регіна, Андрюкайтене. Роль цифрових технологій у сфері зайнятості як чинник ефективної антидискримінаційної політики в Європі. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. № 19(96). P. 177–189.

7. Cherep, Alla, Voronkova, Valentyna, Cherep, Oleksandr, & Kaliuzhna, Iuliia. A humanistic and cross-cultural approach to organization management as a factor of people's democracy. *Humanities studies :* Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. №14 (91). P. 184–195. doi: https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-21.

УДК 316.7:004:658

КРУПА АНДРІЙ ГЕННАДІЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
спеціальності 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: akrupa1512@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2746-6786

ФІЛОСОФІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ОСНОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Цифрова трансформація має відповідати новому витку технологічної революції та тенденціям промислової трансформації, постійно поглиблювати інформаційні технології нового покоління, такі як хмарні обчислення, великі дані, Інтернет речей, штучний інтелект та блокчейн, стимулювати інноваційний потенціал елементів даних. та створити середовище, що сприятиме виживанню та виживанню в епоху інформації, можливості розвитку та прискорити оптимізацію, модернізацію та інноваційну трансформацію корпоративного бізнесу. Це ефективний спосіб та метод стимулювання інновацій бізнес-моделей організацій та реконструкції бізнес-екосистеми. Його мета – домогтися трансформації, інновацій та зростання корпоративного бізнесу. Два ядра цифрової трансформації підприємства: 1. Застосування цифрових технологій. 2. Зміна бізнесу чи бізнес-моделі. Серед них перетворення бізнесу є фундаментальною метою, а цифрові технології – лише інструментом і засобом. В даний час

вважається, що розвиток цифрової трансформації пройшло три етапи: 1. Цифрова трансформація: оцифрування інформації. 2. Цифрова модернізація: цифровізація процесів. 3. Цифрова трансформація: цифровізація бізнесу. Цифровізація відбувається лише тоді, коли компанії систематично та радикально (або суттєво та повністю) переглядають свій бізнес – не лише IT, а й кожен аспект організаційної діяльності, процесів, бізнес-моделей та можливостей співробітників. Більшість компаній розглядають цифрову трансформацію як частину своєї корпоративної стратегії. Корпоративна стратегія забезпечує стратегічну основу цифрової трансформації. Цифрова трансформація надає чинності корпоративній стратегії [1].

Цифрова трансформація підприємства – це повне використання підприємствами цифрових технологій для комплексної зміни стратегічного мислення, бізнес-процесів, організаційних структур та бізнес-моделей, побудови системи створення вартості з використанням даних як основного рушійного елемента, а також досягнення тісного зв'язку із зацікавленими сторонами та спільного роботи створення цінності. процес створення, покликаний забезпечити підприємствам базову конкурентоспроможність та можливості сталого зростання в умовах дедалі жорсткішого ринкового середовища.

Цифрова трансформація підприємства – це повне використання підприємствами цифрових технологій для комплексної зміни стратегічного мислення, бізнес-процесів, організаційних структур та бізнес-моделей, побудови системи створення вартості з використанням даних як основного рушійного елемента, а також досягнення тісного зв'язку із зацікавленими сторонами та спільного роботи створення цінності. процес створення, покликаний забезпечити підприємствам базову конкурентоспроможність та можливості сталого зростання в умовах дедалі жорсткішого ринкового середовища [2].

Результатом цифрової трансформації підприємства обов'язково стане цифрове підприємство, тобто рушійна сила зростання змінюється з традиційних елементів, таких як капітал та технології, на елементи даних, організаційна форма змінюється з вертикального лідерства на плоску самоорганізацію, рішення – метод створення змінюється з емпіричного судження на розумний відбір, а інноваційна модель змінюється з послідовної еволюції на паралельну ітерацію, такі підприємства матимуть достатню здатність до виживання найбільш пристосованих перед більш невизначених змін навколишнього середовища в майбутньому.

Завдяки розширенню можливостей «дані + алгоритм» прийняття рішень на основі даних поступово замінює традиційне емпіричне

прийняття рішень, тобто використання методів аналізу великих даних для отримання та аналізу ресурсів даних для формування пропозицій щодо прийняття рішень та планів реалізації. Ера великих даних відкриває нові способи мислення для дослідження невідомих та вирішення проблем. Порівняно з емпіричним прийняттям рішень підприємства покладаються на більш повну інформацію і більш точне позиціонування розвитку, щоб знайти краще рішення. Основа прийняття рішень з урахуванням даних точніша, а точність вище. Наприклад, за допомогою платформи електронної комерції підприємство може отримати докладні дані користувача про всі придбані продукти, а також більш ефективно коригувати виробництво і розширювати ринки, а ефект від прийняття рішень набагато кращий, ніж традиційні рішення, засновані на досвіді.

Побудова цифрових технологій сформувало повсюдний, своєчасний та точний метод взаємодії з інформацією, знизило транзакційні витрати та викликало глибокі зміни в управлінні, формі, процесах та механізмах промислових організацій. Формування плоских організацій прискорюється, руйнуючи традиційну низхідну вертикальну структуру управління і повністю розширюючи можливості окремих осіб за рахунок збільшення обсягу управління та децентралізації. Прискорюється формування гнучких організацій, а механізм швидкого створення робочих груп з урахуванням вимог ринку, змін довкілля та проектних завдань стимулює креативність працівників. Цифрова трансформація підприємства – це не просте застосування нових технологій, це всебічна трансформація стратегічного мислення, організаційної структури, бізнес-процесів, бізнес-моделей [2].

Підприємства створюють платформу, засновану на «хмарній інфраструктурі + архітектурі хмарних обчислень», щоб сприяти міграції всього обладнання, систем, матеріалів та інших ресурсів виробничих процесів у хмару через віртуалізацію та структуровані засоби, створюючи величезний пул ресурсів та підтримуючи підприємства в ефективному агрегуванні. По-перше, одним із них є віртуалізація інфраструктури хмарних платформ як послуги (IaaS). По-друге, бізнес-системи реалізують функціональну сумісність на хмарній платформі. Залежно від того, чи змінює підприємство свою бізнес-модель, процес цифрової трансформації можна розділити на дві категорії: «цифрова реконструкція» та «цифрове зростання», які використовуються для реалізації різних бізнес-стратегій та цифрових стратегій. Бізнес-менеджери повинні уточнити, до якої категорії трансформації вони належать, і вибрати відповідні та відповідні рішення та стратегії для успішного досягнення своїх цілей.

Цифрова реконструкція відноситься до цифрової трансформації, в основі якої підприємства повинні приділяти увагу тому, як створювати

нові бізнес-моделі та паралельно будувати дорожню карту цифрової трансформації з погляду бізнес-можливостей та можливостей цифрових технологій. «Цифрове зростання» відноситься до цифрової трансформації, в основі якої лежить зростання. Підприємства більше орієнтовані на вирішення місцевих проблем як відправна точка, використовуючи ефективні технології обробки даних для проведення операційної оптимізації та технологічних інновацій на основі існуючих бізнес-моделей: за допомогою передових технологій обробки даних та Алгоритми можуть забезпечити баланс між нижчими витратами та кращим досвідом, зменшити експлуатаційні витрати або забезпечити додаткові переваги для бізнесу. Незалежно від того, яка це модель цифрової трансформації, підприємства повинні від початку уточнити мету трансформації, точно зіставити корпоративну стратегію з методом цифрової трансформації та розробити здоровий проект верхнього рівня, щоб закласти основу для вибору та реалізації наступних технічних рішень [3].

Цифрова трансформація – це не тільки технологічна революція, а й когнітивна революція, революція у мисленні та бізнес-моделях. Це систематичні зміни та інновації, що зачіпають корпоративну стратегію, організацію, операції, таланти тощо та сприяють розвитку. Цифрова трансформація підприємств – це спільна відповідальність головного адміністративного директора, генерального директора та всіх менеджерів за зміни та інновації. Цифровий спосіб мислення та цифрове пізнання в нову цифрову епоху – це розумне екологічне мислення, засноване на цифровізації, зв'язку, взаємодії та відкритій співпраці. На цій основі цифрова трансформація може стати рушійною силою революції у пізнанні та мисленні та може повернутися до суті цифрової трансформації – реконструкції та інновацій цінності клієнта та цінності таланту [4].

CRM – це рішення, яке допомагає підприємствам формувати свою основну конкурентоспроможність та створювати вимірну величезну цінність для бізнесу за допомогою цифрових моделей, цифрових технологій та накопичення цифрових активів у галузі маркетингу, обслуговування, управління клієнтами та каналами. На хмарній платформі збирається інформація про виробничі матеріали, такі як люди, машини, матеріали, методи та навколишнє середовище [4]. Підприємства можуть створювати платформи двома способами: З одного боку, через зовнішні зрілі платформи ресурси професійних послуг, такі як управління закупівельним обладнанням, контроль на місці, управління клієнтами, фінансовий лізинг, фінансування ланцюжка постачання та оптимізація енергоспоживання, використовуються для цифрової модернізації власних бізнес-процесів. З іншого боку, підприємства можуть створювати свої власні платформи для збору

внутрішніх та зовнішніх ресурсів, ресурсів вище та нижче галузевого ланцюжка, а також ресурсів міжгалузевого ланцюжка, просувати агрегацію та підтримувати різні зміни у цифровій трансформації. Цифровізація платформ – ключове завдання цифрової трансформації підприємства, завдяки цифровізації підприємства досягли результатів у покращенні основних технологічних інноваційних можливостей, скороченні інноваційного циклу НДДКР та сприянні індустріалізації результатів інновацій. Завдяки цифровізації підприємства можуть досягти економії витрат, скорочення запасів, споживання енергії та інших переваг економії та скорочення споживання, підвищення ефективності технологій, масштабування та управління. Трансформація підприємства – це соціальна вигода, що означає підвищення соціальної відповідальності та підвищення цінності соціальної зайнятості та інших аспектів [5].

Список використаних джерел:

1. Воронкова В. Г., Гриша С. О., Крупа А. Г., Слюсарь М. Ю., Безверхий І. А. Теоретико-методологічні виміри цифрової трансформації промислового менеджменту в умовах викликів, можливостей та змін. *Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін* : колективна монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 11–52.

2. Крупа А. Г. Формування цифрової культури в епоху технологічних змін. *Теоретичні та праксеологічні аспекти реалізації психолого-педагогічних наукових досліджень в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 17 квітня 2024 року). Київ : ТОВ «Твори», 2024. С. 52–55.

3. Крупа А. Г., Воронкова В. Г. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у вдосконаленні цифрового менеджменту на підприємстві. *Інженерні інновації та розбудова національної економіки* : матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні (09–10 травня 2024 року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко ; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 926–930.

4. Andrii Krupa, Vitalina Nikitenko, Valentina Voronkova (2024).The Role of Digital Technologies in Addressing Today's Global Challenges. (Роль цифрових технологій у вирішенні сучасних глобальних викликів). *Baltic Journal of Economic Studies.* № 10(3). P. 193–200.

5. Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін : колективна монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 592 с.

УДК 331.108:004.4:338.45(045)

КУДИЛЬЧАК ОЛЕНА ХАСАНІВНА,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

РОЗРОБКА МОДЕЛІ ЦИФРОВОЇ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ)

Актуальність розробки моделі цифрової стратегії управління персоналом в організації зумовлена низкою сучасних викликів і тенденцій, які впливають на управління персоналом у цифрову епоху. По-перше, активний розвиток цифрових технологій змінює всі аспекти бізнесу, включаючи управління персоналом. Інтеграція таких технологій, як штучний інтелект, BIG DATA, хмарні платформи, автоматизація процесів, стає критично важливою для конкурентоспроможності організацій. Трансформація бізнесу в цифрову економіку вимагає нових підходів до управління персоналом, включаючи цифрові стратегії, які дозволяють адаптуватися до швидких змін на ринку. По-друге, підвищення вимог до ефективності управління персоналом, так як сучасний ринок праці висуває високі вимоги до швидкості прийняття рішень, адаптивності, аналітики та прозорості в управлінні персоналом. Цифрова стратегія дозволяє оптимізувати HR-процеси, покращити комунікацію, аналізувати продуктивність співробітників і створювати умови для їхнього розвитку. По-третє, необхідність адаптації до змін у роботі та організаціях пов'язана з глобальними кризами, такі як пандемія COVID-19, які прискорили впровадження віддаленої роботи та змінили підходи до управління персоналом. Цифрові інструменти стали необхідністю для організації дистанційної роботи, оцінки результативності працівників і забезпечення їхньої залученості. По-четверте, людський капітал є ключовим фактором успіху цифрової трансформації. Ефективне управління персоналом сприяє підвищенню

його продуктивності, інноваційності та залученості до стратегічних цілей організації. Модель цифрової стратегії допомагає створити нову організаційну культуру, орієнтовану на навчання, адаптивність та розвиток. По-п'яте, специфічні виклики галузей пов'язані з тим, що у різних галузях, наприклад, у будівельній, впровадження цифрових стратегій може вирішити проблеми нестачі кваліфікованих кадрів, підвищити ефективність управління складними проектами та покращити комунікацію між учасниками процесу. Організації, які активно впроваджують цифрові стратегії, мають перевагу на ринку завдяки підвищенню ефективності, швидкості прийняття рішень та якості управління людськими ресурсами. Розробка моделі цифрової стратегії управління персоналом є актуальним напрямом, який сприяє підвищенню ефективності, адаптивності та конкурентоспроможності організацій в умовах сучасної цифрової трансформації. Тема має як практичне, так і наукове значення, адже поєднує технологічні інновації з управлінськими підходами. *Об'єкт дослідження* – цифрова стратегія управління персоналом в організації як складний соціальний, економічний та управлінський феномен та динамічний процес, що активно розвивається в сучасних умовах. *Предмет дослідження* – розробка моделі цифрової стратегії управління персоналом в організації на прикладі будівельної галузі.

Методи дослідження: Для дослідження теми розробка моделі цифрової стратегії управління персоналом в організації використовується комплексний підхід, що поєднує кількісні та якісні методи. Ці методи використовуються для аналізу наукових джерел, формулювання теоретичної бази та створення концептуальної моделі: 1) вивчення наукової літератури, нормативно-правових документів і сучасних трендів цифровізації управління персоналом; 2) формулювання основних принципів і підходів до розробки цифрової стратегії; 3) системний підхід, у контексті якого організація розглядається як система, де управління персоналом є складовою частиною цифрової трансформації. В основі дослідження емпіричні методи, спрямовані на збір та аналіз практичних даних; проведення анкетування серед HR-фахівців, менеджерів і співробітників для вивчення їхньої думки щодо цифровізації управління персоналом; кейс-метод, що включає аналіз успішних прикладів впровадження цифрових стратегій в організаціях, зокрема в будівельній галузі. Велику роль відіграли експериментальні методи для перевірки ефективності моделі, зокрема моделювання, що включає створення цифрової моделі стратегії управління персоналом та її тестування на прикладі конкретної організації; статистичний аналіз, в основі якого обробка результатів опитувань, вимірювання продуктивності працівників до і після впровадження цифрових інструментів;

SWOT-аналіз, що включає оцінку сильних і слабких сторін організації, можливостей і загроз, пов'язаних із цифровізацією.

Використовувався також метод бенчмаркінгу, в основі якого порівняння практик цифровізації управління персоналом із провідними організаціями в галузі; прогнозування та експертне оцінювання, метод Делфі, що включає опитування експертів для визначення перспектив впровадження цифрових стратегій; прогнозування впливу цифровізації на управління персоналом у довгостроковій перспективі та візуалізація для презентації даних для структуризації ідей та розробки моделі стратегії. Використання комбінованого підходу дозволить всебічно дослідити тему, вивчити як теоретичні, так і практичні аспекти, а також перевірити ефективність запропонованої моделі на реальних прикладах.

Аналіз публікацій зарубіжних та вітчизняних досліджень розробки моделі цифрової стратегії управління персоналом в організації можна здійснити за кількома ключовими аспектами: тенденції, підходи та вплив цифровізації. 1) Загальні тренди цифровізації в управлінні персоналом проаналізовано у працях, таких як Bersin by Deloitte та звітах McKinsey, в яких головна увага приділяється впливу технологій на HR-процеси, включаючи автоматизацію рутинних завдань, використання штучного інтелекту (AI) для рекрутингу та аналітики продуктивності. Використання систем управління талантами (talent management systems), хмарних технологій для підвищення доступності HR-даних та інтеграції різних платформ. 2) Методики впровадження включають дослідження, як-от роботи Ulrich D., які акцентують увагу на інтеграції цифрових інструментів у стратегічне управління персоналом. Теорія HR 4.0 підкреслює важливість адаптивності та цифрового мислення. Аналіз компаній, таких як Google, IBM, показує успішне впровадження моделей прогнозної аналітики для управління талантами. 3) Проблеми та виклики пов'язані з етичні етичними питаннями питання (наприклад, використання даних співробітників), спротивом співробітників до цифрових трансформацій, нестачею цифрових навичок у HR-фахівців. Приведемо перелік зарубіжних авторів, які зробили вагомий внесок у дослідження цифрових стратегій управління персоналом: Dave Ulrich, Ben Waber, Josh Bersin, Ravin Jesuthasan, Lisa Bodell, Thomas Davenport, Andrew McAfee, Erik Brynjolfsson, Edward Lawler, Ronald Ashenfelter, Martin Ford, Carl Benedikt Frey, Jurgen Appelo, Stacey Barr. Ці автори досліджують цифровізацію HR, вплив автоматизації, аналітику даних і нові моделі роботи в управлінні персоналом. Згідно з науковими працями, зокрема Лук'янової С., Лапіної Т., впровадження цифрових стратегій в Україні стикається з бар'єрами у вигляді недосконалого технічного забезпечення та низького рівня цифрової грамотності

персоналу. Висвітлюються також аспекти застосування ІТ-рішень у галузях з великим кадровим потенціалом, зокрема у будівництві та промисловості. Публікації М. Ажажа, О. Венгер, В. Воронкової, В. Нікітенко, А. Череп, О. Череп, Ю. Калюжної, Н. Метеленко, В. Оглобліної, О. Шапурова, О. Мороза, О. Фурсіна фокусуються на адаптації інструментів, таких як ERP-системи, системи електронного документообігу, програмного забезпечення для оцінки продуктивності працівників, аналізують використання штучного інтелекту для автоматизації HR-завдань в умовах кризи; розглядають цифровізацію управління персоналом у контексті малого та середнього бізнесу. Тенденції для майбутніх досліджень включають використання блокчейн-технологій у HR; розвиток інклюзивності цифрових платформ; інтеграція нейромереж для аналізу емоційного стану співробітників. Аналіз літератури показує, що впровадження цифрових стратегій у сфері управління персоналом є актуальним як у світі, так і в Україні. Вітчизняним організаціям варто орієнтуватися на зарубіжний досвід для адаптації успішних практик з урахуванням локальної специфіки та викликів. Особливу увагу приділено темі автоматизації управлінських процесів та впливу цифрових технологій на корпоративну культуру, як аналітика даних може трансформувати HR-процеси, такі як управління талантами, прогнозування плинності кадрів, вплив цифрових інструментів на реорганізацію HR та управлінських моделей, вплив автоматизації та цифрових технологій на ринок праці, зокрема на процеси управління персоналом. Можна виділити журнали та платформи: Journal of Human Resource Management, Harvard Business Review, які регулярно висвітлюють теми цифровізації, аналітики даних та впровадження нових технологій у бізнес. Сучасні концепції та інновації: теорія HR 4.0 описується в роботах таких авторів, як Martin Ford (роботизація) та Carl Benedikt Frey (автоматизація робочих місць), праця Jurgen Appelo та Stacey Barr акцентує увагу на адаптивності та швидкості змін. Зарубіжні автори зосереджуються на стратегічних аспектах цифровізації HR, аналізують вплив технологій на організаційну культуру, продуктивність та ефективність управління персоналом. Їхні ідеї можуть бути цінними для адаптації до вітчизняних умов.

Наукова новизна розробки моделі цифрової стратегії управління персоналом в організації» полягає в таких аспектах: 1) Розробка інноваційної моделі цифрової стратегії управління персоналом пропонує модель, яка інтегрує сучасні цифрові технології (штучний інтелект, BIG DATA, хмарні сервіси) з адаптивними методами управління персоналом. Модель враховує специфіку будівельної галузі, її циклічність, проектно-орієнтовану структуру та залежність від сезонності. 2) Адаптація

цифрових HRM-систем для будівельної галузі, у контексті якої запропоновано рішення, що враховують унікальні вимоги до управління персоналом у будівництві, зокрема високий рівень мобільності працівників і потребу в постійному моніторингу продуктивності. 3) Впровадження інструментів People Analytics, так як вперше здійснено системний аналіз використання People Analytics для оптимізації процесів рекрутингу, оцінювання продуктивності, утримання персоналу і прогнозування потреб у кадрах у будівельних компаніях. 4) Дослідження впливу цифровізації на корпоративну культуру, у контексті чого проаналізовано, як впровадження цифрових стратегій змінює корпоративні цінності, комунікації та мотивацію працівників у специфічних умовах будівельної галузі. 5) Практична адаптація концепції Agile HR, запропоновано адаптацію принципів Agile HR для динамічного середовища будівельної галузі, що дозволяє гнучко реагувати на зміни ринку і внутрішні виклики організації. 6) Оцінка ефективності цифрових рішень включає розробку методики оцінювання ефективності цифрової стратегії управління персоналом на основі ключових показників продуктивності (KPI), орієнтованих на будівельний сектор. 7) Вперше запропоновано синергетичний підхід, що об'єднує різні технології (AI, блокчейн, IoT) для досягнення максимального ефекту в управлінні персоналом.

Очікувані результати, що підтверджують новизну: 1) Визначення ключових факторів успіху цифрової трансформації в HR у будівництві. 2) Практичні рекомендації щодо впровадження цифрових рішень у середніх і великих будівельних компаніях. 3) Застосування нової моделі управління для підвищення ефективності праці, зменшення плинності кадрів та збільшення конкурентоспроможності організації. Наукова новизна дослідження визначається комплексним підходом до розробки цифрової стратегії управління персоналом із урахуванням особливостей будівельної галузі, впровадженням нових цифрових інструментів та підходів, а також створенням методик для оцінки їхньої ефективності.

Теоретичне значення роботи включає розвиток наукових підходів до управління персоналом у цифрову епоху; узагальнює і розвиває теорії управління персоналом у контексті цифровізації, зокрема інтеграції сучасних цифрових технологій (AI, Big Data, IoT) в HR-практики. Сприяє формуванню концептуальної основи для адаптації традиційних моделей управління персоналом до умов цифрової економіки. Запропонована модель враховує специфіку будівельної галузі, що розширює теоретичні рамки досліджень у сфері проектно-орієнтованого управління персоналом; розвиває концепції Agile HR, People Analytics, та їх адаптацію до умов високої динаміки і сезонності будівельної галузі. Створення наукового

підґрунтя для цифрової трансформації включає розробку теоретичних рекомендацій для інтеграції цифрових стратегій у процеси управління персоналом, що може бути використано в інших галузях.

Практичне значення роботи у впровадженні цифрових HR-рішень у будівельній галузі. Результати дослідження дозволяють створити практичну модель управління персоналом, орієнтовану на застосування цифрових інструментів для підвищення ефективності роботи. Розроблені рекомендації щодо використання хмарних платформ, аналітики даних та автоматизованих систем для рекрутингу, оцінки продуктивності та навчання співробітників. Практична модель сприяє підвищенню мотивації, утриманню персоналу, зменшенню плинності кадрів, що особливо важливо в умовах дефіциту кваліфікованих працівників у будівельній сфері. Запропоновані методики оцінки ефективності впроваджених цифрових інструментів можуть бути використані для моніторингу досягнення ключових показників продуктивності (KPI). Рекомендації для розробки програм навчання співробітників з акцентом на розвиток цифрових навичок та адаптацію до нових умов роботи. Інтеграція цифрових стратегій сприяє формуванню прозорої, гнучкої та технологічно орієнтованої корпоративної культури, що підвищує довіру та задоволеність співробітників. *Теоретичне значення* полягає у розвитку підходів до цифрового управління персоналом, що інтегрує сучасні технології і враховує галузеві особливості. *Практичне значення роботи* забезпечує ефективне впровадження цифрових стратегій у будівельних компаніях, підвищуючи їхню продуктивність, конкурентоспроможність та якість управління персоналом.

Список використаних джерел:

1. Кудильчак Олена. Розробка моделі цифрової стратегії управління персоналом в організації. *Молода наука–2024* : Збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених : у 5 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. Т. 5. 567 с. С. 383–384. URL: https://sites.znu.edu.ua/stud-sci-soc//2009/25_06_2024_tom_5_2024_r__k_10_06_2024_korr_13_06__1_-szhatyj.pdf

УДК 658.1:65.014.1:65.012

МАКАРЕНКО АНДРІЙ ПЕТРОВИЧ,
д.е.н., проф., проф. кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9576-928X

АЛІСТРАТОВ ОЛЕКСІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ,
магістрант кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-5614-820X

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ QR-КОДІВ ДЛЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ У ВЕЛИКИХ КОМПАНІЯХ

Актуальність використання QR-кодів для обліку основних засобів є ефективним рішенням, яке може спростити та автоматизувати процеси управління активами, особливо в великих компаніях. QR-код – це двовимірний штрих-код, який може містити велику кількість інформації і легко сканується за допомогою мобільних пристроїв. Спосіб швидкої ідентифікації активів через сканування QR-коду на предметі дозволяє отримати всю інформацію про актив, включаючи його вартість, стан, історію обслуговування та місцезнаходження. Основні переваги цього підходу включають (табл. 1).

Загалом, впровадження QR-кодів для обліку основних засобів допомагає автоматизувати робочі процеси, підвищити ефективність управління активами та забезпечити більш точний облік, що є критично важливим для сучасного бізнесу. Загалом, використання QR-кодів для обліку основних засобів підвищує продуктивність, забезпечує більш точний контроль над активами та підтримує прозорість і стійкість бізнесу. Облік основних засобів є критично важливим аспектом управління активами в будь-якій компанії, особливо у великих підприємствах, де є значна кількість обладнання, техніки та іншого майна. Традиційні методи обліку можуть бути трудомісткими, схильними до помилок і неефективними. Використання QR-кодів для обліку основних засобів дозволяє автоматизувати багато з цих процесів, підвищуючи точність, швидкість і прозорість обліку.

Таблиця 1 – **Основні переваги застосування QR-кодів для обліку основних засобів у великих компаніях**

Основні переваги	Характеристика переваг застосування QR-кодів для обліку основних засобів
1	2
Швидка ідентифікація активів	QR-коди надають можливість миттєвої ідентифікації основних засобів. Сканування коду на кожному об'єкті дозволяє одразу отримати повну інформацію про актив, наприклад, його вартість, дату введення в експлуатацію, місцезнаходження та технічний стан.
Спрощення інвентаризації	За допомогою мобільного пристрою (телефона або планшета) з відповідним ПЗ працівники можуть швидко проводити інвентаризацію, скануючи QR-коди на кожному об'єкті. Це значно скорочує час і трудомісткість процедури, зменшуючи можливість людських помилок.
Автоматизація оновлення даних	При зміні стану активу (ремонт, переміщення, списання) інформація може бути одразу оновлена в базі даних, доступ до якої здійснюється через QR-код. Це забезпечує актуальність даних та оперативність в управлінні активами.
Зручне відстеження історії експлуатації	QR-коди можуть містити посилання на цифрові записи, які зберігають всю історію експлуатації та обслуговування активу. Це корисно для контролю за технічним станом обладнання, що допомагає своєчасно проводити ремонт чи заміну.
Зменшення паперової роботи	QR-коди дозволяють звести до мінімуму використання паперових записів. Вся інформація доступна в цифровій формі, що полегшує доступ до даних, їхнє зберігання та обробку.
Поліпшення безпеки та контролю	У компаніях, де важливо уникати несанкціонованого доступу або зникнення активів, QR-коди дозволяють швидко і легко відстежувати місцезнаходження кожного об'єкта. Це сприяє прозорості та безпеці обліку основних засобів.
Підвищення точності та зменшення помилок	Внесення даних вручну часто призводить до помилок, особливо при великій кількості активів. Використання QR-кодів знижує ризик людських помилок, оскільки сканування коду автоматично прив'язує актив до його запису в системі обліку, що мінімізує неточності в даних.
Оптимізація технічного обслуговування	QR-коди можуть зберігати інформацію про графік технічного обслуговування, ремонтів і перевірок. Співробітники можуть сканувати код, щоб побачити майбутні дати обслуговування або інші важливі деталі, що допомагає підтримувати обладнання в робочому стані та уникати простоїв через технічні несправності.

Продовження таблиці 1

1	2
Полегшення доступу до документації та інструкцій	QR-коди можуть містити посилання на інструкції з експлуатації, технічні паспорти та іншу документацію, що важливо для ефективного використання складного обладнання. Це спрощує доступ до потрібної інформації та полегшує навчання персоналу.
Відстеження переміщення активів	QR-коди дозволяють ефективно відстежувати переміщення активів між підрозділами, офісами або виробничими приміщеннями. При зміні місцезнаходження активу код сканується, і нове розташування миттєво фіксується в системі. Це особливо корисно для компаній з великою кількістю майна або територіально розподілених структур.
Аналітика та звітність у реальному часі	Дані з QR-кодів можна обробляти для формування звітів, аналізу стану активів, частоти обслуговувань і витрат на утримання. Це допомагає керівництву приймати обґрунтовані рішення щодо модернізації чи заміни активів і оптимізації витрат.
Інтеграція з ERP-системами	QR-коди можуть інтегруватися з системами планування ресурсів підприємства (ERP), що дозволяє легко об'єднувати облік активів з іншими бізнес-процесами, такими як закупівлі, фінансовий облік або управління запасами. Це забезпечує єдину екосистему для управління всіма аспектами діяльності компанії.
Підтримка екологічності та стійкості бізнесу	Скорочення паперової документації та використання електронних записів не тільки знижує витрати, але й сприяє збереженню природних ресурсів. QR-коди допомагають компаніям знизити вуглецевий слід та забезпечити сталий розвиток шляхом ефективного використання ресурсів.
Зниження операційних витрат	Завдяки автоматизації процесів обліку і зменшенню необхідності в ручній праці, компанія може скоротити витрати на управління активами. Зменшення кількості помилок та ефективне планування обслуговування також сприяє зниженню витрат.

Таблиця 1 (сформована автором)

Основні аспекти теми включають: 1) Облік основних засобів охоплює всі процеси, пов'язані з ідентифікацією, оцінкою, відстеженням, обслуговуванням та списанням активів. Важливість точного обліку для фінансового планування, оцінки продуктивності та управлінських рішень. 2) Виклики традиційних методів обліку, що включає використання паперових записів та електронних таблиць може призводити до помилок,

втрати даних та затримок у оновленні інформації. 3) Витрати на трудовитрати під час інвентаризації та управління активами є великими, тому QR-код виступає як інструмент оптимізації (табл. 2).

Таблиця 2 – **QR-код як інструмент оптимізації**

Основний аспект оптимізації	**Характеристика QR-код як інструмента оптимізації**
1. Швидкість	Миттєве сканування дозволяє прискорити процеси, такі як інвентаризація.
2. Точність	Зменшення людських помилок завдяки автоматизованому збору даних.
3. Прозорість	Легкість відстеження активів і їх стану у реальному часі.
4. Зниження витрат	Скорочення часу на управління активами призводить до зменшення операційних витрат.

Таблиця 2 (сформована автором)

Можемо привести приклади впровадження QR-кодів у великих компаніях: 1) Кейс-стаді підприємств, які успішно реалізували систему обліку за допомогою QR-кодів. 2) Аналіз результатів впровадження, в основі якого покращення точності обліку, зниження витрат на обслуговування, підвищення ефективності роботи. 3) Технічні та організаційні аспекти впровадження. 4) Необхідність вибору відповідного програмного забезпечення для управління активами з можливістю інтеграції QR-кодів. 5) Підготовка персоналу до роботи з новими технологіями, включаючи навчання та підтримку. При цьому впровадження QR-кодів у великих компаніях має виклики та ризики: можливі труднощі в переході з традиційних методів на нові технології; проблеми з безпекою даних і конфіденційністю інформації. Використання QR-кодів для обліку основних засобів набуває популярності у світі, оскільки компанії шукають способи оптимізації своїх процесів управління активами. Досвід міжнародних компаній демонструє різні підходи та стратегії, які сприяють підвищенню ефективності та оптимізації використання QR-кодів (табл. 3).

Зарубіжний досвід демонструє, що ефективне використання QR-кодів для обліку основних засобів у великих компаніях передбачає автоматизацію процесів, інтеграцію з ERP-системами, аналіз даних, підвищення зручності для користувачів та навчання персоналу. Ці напрями дозволяють значно підвищити ефективність управління активами, знизити витрати та покращити якість обслуговування. Успішні практики з інших країн можуть стати корисним орієнтиром для українських компаній, які прагнуть впроваджувати нові технології в управління своїми активами.

Таблиця 3 – **Напрями оптимізації використання QR-кодів для обліку основних засобів у великих компаніях**

Підходи та стратегії	Напрями використання оптимізації використання QR-кодів для обліку основних засобів у великих компаніях
1. Автоматизація процесів обліку	Кейс компанії Siemens (Німеччина): Siemens використовує QR-коди в системі управління активами для автоматизації інвентаризації. Завдяки інтеграції QR-кодів у мобільні додатки співробітники можуть швидко сканувати активи, що дозволяє зменшити час на проведення інвентаризації до 50%. Кейс Walmart (США): Walmart реалізував автоматизовану систему управління запасами, де QR-коди використовуються для відстеження товарів на складі. Це дозволяє зменшити ймовірність помилок та спростити процеси обліку.
2. Інтеграція з ERP-системами	Кейс компанії Unilever (Великобританія): Unilever впровадила QR-коди для інтеграції з ERP-системами, що дозволяє компанії отримувати вичерпну інформацію про активи в реальному часі. Це підвищує точність фінансової звітності та сприяє кращому плануванню ресурсів. Кейс Nestlé (Швейцарія): Nestlé використовує QR-коди для автоматизації даних у системах ERP, що дозволяє інтегрувати дані про активи з інформацією про закупівлі та обслуговування.
3. Аналіз даних та звітність	Кейс компанії Toyota (Японія): Toyota використовує QR-коди для збору даних про використання активів, що дозволяє проводити аналіз ефективності та виявляти проблеми у процесах. Ця інформація використовується для складання детальних звітів про продуктивність. Кейс Coca-Cola (США): Coca-Cola впровадила систему звітності, яка використовує QR-коди для збору даних про обслуговування і ремонт активів, що дозволяє компанії оперативно реагувати на потреби технічного обслуговування.
4. Підвищення зручності для користувачів	Кейс компанії IKEA (Швеція): IKEA застосовує QR-коди, щоб полегшити доступ до інформації про меблі. Споживачі можуть сканувати коди на товарах, отримуючи доступ до інструкцій з монтажу та обслуговування, що підвищує задоволеність клієнтів. Кейс компанії Apple (США): Apple використовує QR-коди в своїх магазинах для швидкого доступу до інформації про продукти, що спрощує процеси для покупців і персоналу.
5. Навчання персоналу	Кейс компанії GE (США): GE реалізувала програми навчання для співробітників, які використовують QR-коди в щоденній роботі з основними засобами. Це забезпечує кращу обізнаність про технології та підвищує ефективність роботи. Кейс компанії Shell (Нідерланди): Shell проводить регулярні навчальні сесії для своїх працівників, щоб ознайомити їх із використанням QR-кодів для обліку активів, підвищуючи впевненість у використанні нових технологій.

Таблиця 3 (сформована автором)

Рекомендації: 1) Провести детальний аналіз існуючих процесів обліку активів, щоб виявити слабкі місця і визначити, де QR-коди можуть надати найбільшу користь. Визначити конкретні цілі впровадження QR-кодів, такі як зниження витрат, підвищення точності обліку або прискорення інвентаризації. 2) Інвестувати у програмне забезпечення для управління активами, яке підтримує QR-коди і може інтегруватися з існуючими ERP-системами. Розглянути можливість розробки мобільного додатку для сканування QR-кодів, який буде зручним у використанні для працівників. 3) Розробити стандарти для генерації та використання QR-кодів, щоб забезпечити однозначність інформації, яка буде зберігатися в кодах. Визначити інформацію, яка повинна бути закодована (наприклад, назва активу, серійний номер, місцезнаходження, дата придбання). 4) Організувати тренінги для співробітників, щоб навчити їх користуватися новими технологіями та підвищити їхню обізнаність щодо переваг використання QR-кодів. 5) Підготувати інструкції, які можуть бути легко доступні для працівників в разі виникнення питань. 6) Оцінювати результати впровадження системи на основі ключових показників ефективності (KPI), таких як точність обліку, час на проведення інвентаризації та витрати на управління активами. Забезпечувати регулярне оновлення програмного забезпечення та QR-кодів, щоб підтримувати актуальність інформації про активи. 7) Підключати до процесу впровадження QR-кодів не тільки технічний персонал, а й менеджерів, щоб врахувати їхні потреби та отримати підтримку на всіх рівнях компанії. Впровадження QR-кодів для обліку основних засобів може значно підвищити ефективність управління активами у великих компаніях. Дотримуючись вказаних рекомендацій, компанії можуть успішно реалізувати цю технологію, знизити витрати та покращити точність обліку, що в свою чергу позитивно вплине на загальну продуктивність та конкурентоспроможність на ринку. Таким чином, впровадження QR-кодів у процес обліку основних засобів у великих компаніях є перспективним і ефективним підходом, що дозволяє оптимізувати управлінські процеси, підвищити точність даних та зменшити витрати [1].

Список використаних джерел:

1. Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін : колективна монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 592с. URL: http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/324

УДК 657

МЕЛІХОВА ТЕТЯНА ОЛЕГІВНА,
д.е.н., проф., завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: tanya_zp_zgia@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9934-8722

КОТЕНКО ОЛЕКСІЙ АНДРІЙОВИЧ,
магістрант спеціальності 071 «Облік і оподаткування», освітньої програми «Облік, аналіз, контроль в управлінні підприємством»
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0008-2817-368X

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ ВИТРАТ ЗА ЕКОНОМІЧНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ

У сучасному світі актуальним питанням є відображення витрат за економічними елементами у фінансовій звітності у Звіті про фінансові результати підприємства.

Метою дослідження є дослідити особливості відображення в обліку та фінансовій звітності витрат за економічними елементами.

Основні вимоги до визнання, складу та оцінки витрат викладені в НП(С)БО 16 «Витрати». Під елементом витрат розуміють сукупність економічно однорідних витрат. При цьому під використанням запасів у господарській діяльності зазвичай мають на увазі їх відпуск на: виробництво продукції (робіт, послуг); загальновиробничі потреби; виправлення браку; загальногосподарські (адміністративні) потреби; забезпечення збуту продукції; спорудження (виготовлення) основних засобів; ремонт і поліпшення основних засобів.

Відображення в обліку та фінансовій звітності витрат за економічними елементами наведено у таблиці 1.

Висновки. Групування витрат за економічними елементами є базою для аналізу та планування оборотних активів підприємства. Групування витрат за елементами використовується для складання плану матеріально-технічного постачання; фонду заробітної плати, плану податків, плану зростання ефективності виробництва; бюджету надходжень і витрат.

Таблиця 1 – **Відображення в обліку та фінансовій звітності витрат за економічними елементами**

Елемент витрат	**Витрати, що включаються до складу відповідного елемента**	**Рахунок обліку**	**Форма і рядок фінансової звітності**
1	2	3	4
Матеріальні витрати	1) сировина й матеріали (основні та допоміжні), що використовуються при виготовленні продукції, для технологічних цілей і сприяння у виробничому процесі, крім поворотних відходів, вартість яких віднімається; 2) купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби, що підлягають монтажу або додатковій обробці; 3) товари, які використані для виробничо-господарських потреб, тобто без продажу іншим особам; 4) тара і тарні матеріали, використані при виробництві продукції, якщо це передбачено технологічним процесом і здійснюється в цеху (на дільниці) до здавання готової продукції на склад; 5) паливо та енергія, придбані у сторонніх організацій для технологічних цілей, опалення виробничих приміщень, транспортних робіт, пов'язаних з обслуговуванням виробництва власним транспортом, тощо; 6) будівельні матеріали, витрачені на технологічні цілі, утримання та ремонт необоротних активів; 7) запасні частини, використані для ремонту основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, малоцінних та швидкозношуваних предметів (далі – МШП); 8) МШП, використані у виробничій діяльності підприємства, зокрема інструмент, господарський інвентар, спеціальне оснащення, спецодяг тощо; 9) роботи та послуги виробничого характеру, виконані для підприємства сторонніми організаціями: – здійснення окремих операцій з виробництва продукції; – обробка сировини та матеріалів;	80 «Матеріальні витрати»	Звіт про фінансові результати рядок 2840

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
	– проведення випробувань з метою визначення якості сировини і матеріалів, що використовуються у виробництві, на відповідність установленим стандартам і технічним умовам; – транспортні послуги сторонніх організацій на перевезення вантажу територією підприємства, які є складовою технологічного процесу виробництва, тощо; 10) втрати внаслідок нестачі матеріальних цінностей у межах установлених норм природного убутку		
Витрати на оплату праці	1) витрати на виплату основної та додаткової (премії, заохочення тощо) заробітної плати персоналу відповідно до системи оплати праці, прийнятої на підприємстві, уключаючи будь-які види грошових та матеріальних доплат; 2) гарантійні та компенсаційні виплати, пов'язані з індексацією заробітної плати, із затримкою виплати заробітної плати тощо, у порядку та розмірах, передбачених законодавством; 3) виплати за невідпрацьований час, передбачені законодавством (витрати на оплату відпусток або щомісячних відрахувань на створення забезпечення майбутніх оплат відпусток тощо); 4) інші витрати на оплату праці, що визнаються елементами витрат на оплату праці (серед них – оплата простоїв не з вини працівників)	81 «Витрати на оплату праці»	Звіт про фінансові результати рядок 2820
Відрахування на соціальні заходи	1) відрахування сум ЄСВ у розмірах та порядку, установлених законодавством; 2) відрахування на індивідуальне страхування робітників, зайнятих виробництвом, та апарату управління цехами; 3) відрахування на інші соціальні заходи	82 «Відрахування на соціальні заходи»	Звіт про фінансові результати рядок 2830
Амортизація	1) амортизація основних засобів; 2) амортизація інших необоротних матеріальних активів; 3) амортизація нематеріальних активів	83 «Амортизація»	Звіт про фінансові результати рядок 2850

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
Інші операційні витрати	Витрати, що не ввійшли до складу елементів, зазначених у рядках 1 – 4 таблиці, зокрема: 1) витрати, пов'язані з управлінням виробництвом: – на відрядження працівників виробництва та апарату управління цехами; – на участь у семінарах, пов'язаних з виробництвом продукції (робіт, послуг); – на придбання літератури для інформаційного забезпечення виробничого процесу; – з послуг зв'язку (поштові, телеграфні, телефонні, Інтернет тощо), пов'язаних з виробництвом продукції (робіт, послуг) та обслуговуванням виробничого процесу; – на придбання ліцензій та інших спеціальних дозволів, пов'язаних з виробництвом продукції (робіт, послуг); – оплата за використання та обслуговування технічних засобів управління, пов'язаних з виробничим процесом (обчислювальної техніки, засобів сигналізації, пожежної та сторожової охорони); – на охорону праці та техніку безпеки; 2) витрати на перевезення працівників виробництва до місця роботи та назад; 3) витрати зі страхування ризиків, пов'язаних з виробничим процесом; 4) податки, збори та інші обов'язкові платежі, що включаються до виробничої собівартості продукції (робіт, послуг); 5) витрати, пов'язані з утриманням та експлуатацією фондів природоохоронного призначення; 6) витрати на оплату робіт і послуг сторонніх підприємств та організацій; 7) витрати, пов'язані з випробуваннями, контролем за відповідністю якості виробів, деталей, вузлів установленим стандартам або технічним умовам; 8) сума сплачених орендарем платежів за користування наданими в оперативний лізинг (оренду) необоротними активами; 9) інші витрати	84 «Інші операційні витрати»	Звіт про фінансові результати рядок 2860

Джерело: складено авторами на підставі [1–4]

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» від 31.12.99 № 318. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 № 291. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text
4. Ворона Н., Нестеренко М., Чернишова Н. Запаси в господарській діяльності. *Податки & бухоблік.* № 50, 2018. URL: https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/june/issue-50/article-37372.html

УДК 657:001.891

МЕЛІХОВА ТЕТЯНА ОЛЕГІВНА,
д.е.н., проф., завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: tanya_zp_zgia@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9934-8722

КРАВЕЦЬ РАДОМИР ОЛЕГОВИЧ,
студент 1 курсу освітнього рівня магістр спеціальності 071 «Облік та оподаткування»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА АУДИТІ

Питання методології наукових досліджень у сфері бухгалтерського обліку та аудиту по сьогоднішній день зберігає свою актуальність. Систематизація методів дослідження облікової інформації має низку прикладних та теоретичних застосувань: формування зручної інформативної бази для цілей управлінського обліку; допомога у ефективному зборі фактичних даних показників господарської діяльності підприємства з метою проведення її аудиту; пошук усталених закономірностей, слабких та сильних сторін сформованої на даний момент системи бухгалтерського обліку з метою її подальшого розвитку та покращення незалежно від сфери

застосування (облік бюджетних установ, господарських підприємств та у банківських установах).

Особливості методології наукових досліджень в бухгалтерському обліку та аудиті полягають у специфіці об'єкта дослідження, використанні міждисциплінарного підходу, застосуванні різних методів аналізу та синтезу інформації, а також у забезпеченні наукової обґрунтованості результатів.

Бухгалтерський облік та аудит охоплюють економічну інформацію про господарську діяльність підприємств, яку потрібно аналізувати, систематизувати та перевіряти. Це накладає специфіку на підходи до збору та аналізу даних, адже інформація має бути точною, верифікованою і відповідати нормативним вимогам. Методологія дослідження включає обґрунтування теоретичних положень бухгалтерського обліку та аудиту, а також розробку нових підходів для вирішення практичних проблем. Дослідження в цій сфері поєднують економіку, фінанси, право, інформаційні технології та математику. Наприклад: використання математичних моделей для прогнозування фінансових результатів; впровадження цифрових технологій для автоматизації обліку та аудиту. Теоретичні методи: аналіз і синтез для вивчення складових бухгалтерського обліку та аудиту; індукція і дедукція для формулювання загальних принципів. Емпіричні методи: спостереження, опитування, анкетування для збору інформації; експеримент для перевірки нових методів обліку. Спеціальні методи: метод подвійного запису в бухгалтерському обліку; ризикоорієнтований підхід в аудиті. Цифрові інструменти включають аикористання програмного забезпечення, таких як 1С:Бухгалтерія, SAP, IDEA або ACL, для аналізу даних, автоматизації розрахунків і перевірки фінансових звітів.

Методологія враховує постійно змінювані нормативно-правові вимоги, виклики глобалізації, цифровізації та екологічної стійкості. Результати досліджень мають застосовуватися для вдосконалення методик обліку, підвищення ефективності аудиторських перевірок і впровадження інновацій у фінансовий менеджмент. Методологія наукових досліджень у бухгалтерському обліку та аудиті є багатогранною, адаптивною до сучасних викликів і спрямованою на забезпечення якості та прозорості фінансової інформації, що має ключове значення для прийняття управлінських рішень.

Тлумачення та сприйняття поняття методу та методології в їхньому абстрагованому від об'єкта дослідження розумінні є ключовими факторами для розуміння поставленої перед дослідником задачі. Звертаючись за ними до вітчизняних спеціалістів, що досліджують проблему методології наукових досліджень, у т.ч. в сфері бухгалтерського обліку та аудиту,

побачимо наступне. Так, Бруханський Р. Ф. пропонує таке тлумачення даних понять: Метод – спосіб досягнення мети, розв'язання конкретної задачі; сукупність прийомів (операцій) практичного впливу чи теоретичного освоєння об'єктивної дійсності з метою її пізнання; Методологія – це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [1, с. 15]. Гоголь Т. А. має таку думку з цього приводу: метод – це способи та прийоми досягнення визначених цілей, а методологія – це систему вибраних методів і прийомів, які впорядковані та взаємодіють між собою у часі й просторі [3, с. 153].

Отже, виходячи з наведених трактувань, можна дійти висновку, що метод – водночас інструмент наукового дослідження та його основна складова частина, а методологія – сукупність взаємопов'язаних методів, інструментарій наукового дослідження.

Користуючись отриманим висновком у розрізі його застосування до наукових досліджень у бухгалтерському обліку та аудиті, важливо пам'ятати про ретроспективну сутність фінансової звітності, облікових регістрів та первинної документації, яка створює більш сприятливе підґрунтя для емпіричних, емпірико-теоретичних та часткових методів дослідження, певним чином обмежуючи використання теоретичних методів. Це можна пояснити особливою природою бухгалтерського обліку та аудиту, які від самої своєї появи вже були абстракціями, суто людськими винаходами. Така їхня властивість робить теоретичні методи наукового дослідження корисними лише в окремих випадках (наприклад, таких як удосконалення існуючої системи бухгалтерського обліку та аудиту, яке у сучасній мінливій, схильній до інновацій світовій економіці може потребувати завчасне вирішення можливих облікових проблем, прецедентів яких ще зафіксовано не було) – адже інформація для їх перевірки з самого початку є доступною для дослідника. Інакше кажучи – в бухгалтерському обліку як науці немає «невідомого», а є тільки «ще не винайдене». При цьому, на нижчому рівні абстракції, в бухгалтерському обліку як діяльності з фіксації господарських фактів, невідомою можна назвати інформацію, не відображену в звітності підприємства.

Отже, беручи до уваги зазначене вище, можна дійти висновків, що вибір методології наукового дослідження в бухгалтерському обліку та аудиті залежить не лише від специфіки бухгалтерського обліку та аудиту як видів діяльності, а й від масштабу абстракції наукового дослідження; однак, слід зауважити, що на будь-якому з масштабів абстракції бухгалтерський облік та аудит мають низку особливих методів наукового дослідження, таких як документалістика (дослідження документів,

нормативно-правове регулювання, аналітичне і синтетичне документування тощо) та розрахунково-аналітичні методи (факторний аналіз, економіко-математичні методи, статистичні розрахунки тощо).

Список використаних джерел:

1. Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : опорний конспект лекцій для студентів спеціальності «Облік і оподаткування». Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 110 с.

2. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О., Фурсін О. О. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування» та спеціальності 073 «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Промисловий менеджмент». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 127 с.

3. Гоголь Т. Методологія бухгалтерського обліку як напрямок наукових досліджень в інноваційній економіці. *Вісник Тернопільського національного економічного університету. Економічні науки.* 2012. Вип. 2 квіт.-черв. С. 151–158.

4. Комар Ю. М., Попов О. І., Комар В. Ю. Основи наукових досліджень : навч. посібник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 182 с.

УДК 657.6:001.8

МЕЛІХОВА ТЕТЯНА ОЛЕГІВНА,
д.е.н., проф., завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: tanya_zp_zgia@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9934-8722

ЧЕРНОВ КИРИЛО ЯРОСЛАВОВИЧ,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня
спеціальності 071 «Облік та оподаткування»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В АУДИТІ

Методологія (грец. μεθοδολογία – вчення про метод) – сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в науці; вчення про методи

пізнання та перетворення дійсності. Основу методології складає мислення та світогляд, як операційне середовище самодисципліни та роботи з інформацією, моделями, алгоритмами [2]. Методологія наукового дослідження – це система принципів, методів, інструментів і підходів, які використовуються для проведення наукових досліджень з метою отримання нових знань, розв'язання проблем або встановлення закономірностей у певній області знань [1].

Методологія наукових досліджень аудиту є ключовим інструментом для забезпечення якості та ефективності аудиторських перевірок у сучасних умовах динамічного розвитку економіки та регуляторного середовища. Вона охоплює комплекс теоретичних, підходів, що спрямовані на вивчення, вдосконалення та адаптацію аудиторських процедур до потреб різних стейкхолдерів.

Основу методології становлять наукові принципи, такі як об'єктивність, системність, доказовість та перевірка, які забезпечують прозорість і достовірність результатів досліджень. У дослідженні використовуються різноманітні методи, зокрема: 1) Теоретичні (аналіз, синтез, абстрагування) – для формулювання концепцій та визначення ключових проблем аудиту. 2) Емпіричні (спостереження, експеримент, анкетування) – для збору даних та перевірки гіпотез. 3) Математичні та статистичні – для моделювання процесів та аналізу ризиків.

Методологія також враховує міжнародні стандарти аудиту (ISA) та принципи корпоративного управління, що дозволяє адаптувати аудиторські дослідження до умов глобалізації. Її розвиток сприяє розширенню сфери застосування аудиту, інтеграції сучасних технологій (Big Data, штучного інтелекту) та підвищенню довіри до аудиторських висновків. Крім того, методологія аудиторських досліджень охоплює міждисциплінарний підхід, що дозволяє поєднувати знання з бухгалтерського обліку, фінансів, права, інформаційних технологій та управління. Це розширює можливості для аналізу складних економічних явищ і сприяє впровадженню інноваційних рішень у практику аудиту.

Актуальним є вивчення впливу цифрових технологій на методологію аудиту, зокрема автоматизації аудиторських процедур, використання блокчейн-технологій для перевірки даних, а також аналізу великих обсягів інформації за допомогою аналітичного програмного забезпечення. Це дозволяє підвищити ефективність перевірок, знизити ризик людських помилок та покращити якість аудиторських висновків.

Перспективним напрямом досліджень є також розробка методологічних підходів до оцінки сталості бізнесу та нефінансової звітності. З огляду на посилення уваги до питань екології, соціальної відповідальності та

корпоративного управління, аудит нефінансових аспектів діяльності компаній стає дедалі важливішим.

Таким чином, методологія наукових досліджень аудиту постійно еволюціонує, відповідаючи на нові виклики та потреби суспільства. Її розвиток спрямований на підвищення ефективності аудиторської діяльності, зміцнення довіри до результатів аудиту та сприяння сталому розвитку економіки.

Удосконалення методології наукових досліджень аудиту також включає розробку підходів до оцінки ризиків та забезпечення відповідності діяльності міжнародним стандартам та національному законодавству. Зокрема, у фокусі досліджень – проблеми оцінки шахрайства, оптимізації процедур внутрішнього контролю та адаптації аудиторських процесів до нових бізнес-моделей.

Значну увагу приділяють інтеграції концепцій сталого розвитку та ESG (екологічних, соціальних та управлінських аспектів) у методологічний апарат аудиту. Це потребує розробки спеціалізованих методів оцінки нефінансових показників, що є новим і перспективним напрямком досліджень.

Також важливим аспектом є дослідження етичних принципів аудиторської діяльності. Формування методології, яка забезпечує не лише технічну компетентність, але й етичну відповідальність аудиторів, сприяє зниженню конфлікту інтересів та підвищенню професійної репутації галузі. Наукова спільнота також акцентує на важливості гармонізації методологічних підходів у різних країнах, що полегшує співпрацю міжнародних аудиторських компаній і підвищує глобальну довіру до результатів аудиту.

У підсумку можна сказати, що методологія наукових досліджень аудиту є фундаментальною основою для забезпечення якості, обґрунтованості та адаптивності аудиторської діяльності в умовах сучасних економічних і технологічних викликів. Її розвиток включає інтеграцію інноваційних технологій, впровадження міждисциплінарних підходів, дослідження нових аспектів аудиту, таких як оцінка ESG-факторів, і гармонізацію міжнародних стандартів. Забезпечуючи баланс між теоретичними засадами та практичними рішеннями, методологія аудиторських досліджень сприяє підвищенню ефективності перевірок, довіри до аудиторських висновків та прозорості бізнесу, що є важливими елементами стійкого економічного розвитку. Методологія наукових досліджень в аудиті охоплює сукупність принципів, підходів, методів і процедур, які забезпечують об’єктивність, достовірність та ефективність проведення досліджень у цій галузі. Вона базується на фундаментальних принципах науковості, системності та міждисциплінарності.

1. Принципи наукового дослідження в аудиті: 1) Об'єктивність, що включає аналіз фактів без упередження. 2) Системний підхід: вивчення об'єкта як частини загальної системи економічних відносин. 3) Верифікованість, в основі якої отримання результатів, які можна перевірити і підтвердити. 4) Доказовість, що включає базування висновків на фактах і достовірних даних.

. Актуальні напрями досліджень в аудиті; 1) Використання штучного інтелекту та автоматизації в аудиторських процедурах. 2) Розробка методів оцінки ризиків шахрайства. 3) Дослідження впливу цифровізації на аудит. 4) Розвиток екологічного (зеленого) аудиту в контексті сталого розвитку. Методологія наукових досліджень в аудиті забезпечує системний підхід до вирішення проблем галузі, враховуючи специфіку аудиторської діяльності та актуальні тенденції економічного середовища. Це дозволяє підвищити якість аудиторських висновків і сприяти розвитку практики аудиту.

Список використаних джерел:

1. Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. (для студ. спец. 071 Облік і оподаткування). / Р. Ф. Бруханський. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2022. 208 с.

2. Учасники проектів Вікімедіа. Методологія – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Методологія (дата звернення: 28.11.2024).

УДК 502.3:504.06(477)

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

БАБАК МИКИТА АРКАДІЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти спеціальності 072, другий освітній рівень «магістр»,
кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

СІДОРОВ ОЛЕКСІЙ МИКОЛАЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти спеціальності 072, другий освітній рівень «магістр»,
кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

СИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ ПРИ ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ

В умовах загальної невизначеності щодо термінів закінчення війни, відбулося усвідомлення, що відродження економіки та відбудову зруйнованих територій необхідно починати вже зараз, одночасно переводити економіку на військові рейки і реформувати країну. І в такому сценарії швидкі і глибокі реформи стають гарантією і джерелом підтримки України на шляху до членства в ЄС. Отже, і традиційно вторинна у свідомості нашого політикуму екологічна реформа, без якої неможливо виконати решту завдань, теж є нагальною вже сьогодні і потребує кардинальної зміни підходів.

Експерти виділяють п’ять системних проблем при формуванні екологічної політики, які загострилися під час повномасштабної війни: довкілля та екологічна політика здебільшого полишаються другорядними та незначно інтегрованими до планів розвитку секторів економіки та регіональної політики попри вимоги членства в ЄС та наочні масштабні руйнування довкілля внаслідок війни; відсутня (або фрагментована) сучасна методична та технічна база для вимірювання стану довкілля та оцінки його

змін унеможливлює аналіз ефективності екологічної політики в цілому, а також, ставить під сумнів реальність визнання міжнародною спільнотою екологічних збитків та відшкодування їх країною-агресором; відомча система Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України непідзвітна суспільству, та і взагалі демонструє відсутність стратегічної звітності щодо впровадження екологічної політики, практично ігнорує принципи НЕВ (прозорість, участь громадськості, підзвітність, ефективність та узгодженість політики); поглиблюється інституційна неспроможність щодо здійснення послідовної політики в координований спосіб в умовах кандидатства в члени ЄС; екологічні податки та збори обслуговують бюджет, а не досягнення цілей екологічної політики, часті випадки нецільового використання, каталізовані непрозорим формуванням, сигналізують про неготовність до викликів відбудови в жорстких умовах вступу до ЄС [1].

Останні 10 років серед викликів, що гальмують процес формування адекватної екологічної політики, особливу значимість має вирішення проблем, пов'язаних із деградацією природних екологічних систем. Сучасна економічна система України є структурно деформованою, а масштаби її негативного впливу на навколишнє середовище значно вищі, ніж у технологічно розвинених країнах. Значна частина основних виробничих фондів не відповідає сучасним екологічним вимогам, велика територія України, де проживає майже половина населення країни, характеризуються як екологічно неблагополучна. Екологічні проблеми стають дедалі важливішим чинником економічних проблем у більшості регіонів України [2]. Ситуація значно ускладнилась з початком повномасштабної війни, яку розв'язала росія проти України.

На національному рівні екологічна політика визначає підходи та діяльність щодо основних екосистем; вона також спрямована на удосконалення управління у сфері екології. Напрямки, за якими впроваджується екологічна політика, такі: якість атмосферного повітря; зміна клімату; охорона водних ресурсів; охорона земель і ґрунтів; охорона лісів; надра; надзвичайні ситуації; Зона відчуження і зона безумовного відселення; екологічні проблеми Донбасу; управління відходами; біологічна безпека; біологічне та ландшафтне різноманіття; забезпечення екологічно збалансованого природокористування; регіональна екологічна політика [3].

На міжнародному рівні екологічна політика спрямована насамперед на забезпечення скоординованих дій у сфері екологічної безпеки, встановлення норм, правил і стандартів поведінки держав у цій сфері. Під егідою ООН розробляються такі документи у цьому напрямку: узгоджені принципи екологічної інтеграції країн у світове співтовариство; єдина

міжнародна система моніторингу природного середовища; єдині методи оцінки стану природно-ресурсного потенціалу; єдині методи оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС); загальна методологія оцінки ризику виникнення і масштабів розвитку надзвичайних ситуацій (НС) та катастроф природного та техногенного характеру; уніфікована щодо кадрового складу та оснащення служба швидкого реагування на НС; міжнародні конвенції, угоди, правила та процедури, що забезпечують координацію спільних дій в області оцінки ризику і прийняття заходів щодо запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій і катастроф природного і техногенного характеру [4].

Поширення дії міжнародних екологічних стандартів на різні види екологічно значимої господарської діяльності, є одним з найактуальніших завдань держави в сфері реалізації нової екологічної політики. Війна в Україні – це екологічна катастрофа в глобальному масштабі, довкілля не знає кордонів, а циркуляція повітря, води та міграція видів поширюють вплив війни по всьому світу, тому важливо забезпечити ефективне подолання екологічних наслідків війни та справді зелене відновлення.

Для того, щоб політичні рішення були ефективні, щоб була сформована ефективна політика, до прийняття рішення обов'язково мають бути залучені влада, бізнес і громадськість. Також дуже важливо використовувати наукові дані при виробленні політики. Якщо якась з учасниць не буде залучена, рішення може бути неефективне і надалі не реалізуватись [5].

Отже, війна має катастрофічний вплив як для країни на чиїй території ведуться бойові дії, так і для світу загалом. З кожним днем війни збільшуються екологічні та економічні втрати. Усі дії окупантів документально засвідчуються, що дозволить Україні визначити масштаби та вартість збитків, завданих внаслідок військової агресії, а також ляже в основу розслідування щодо воєнних злочинів та злочинів проти людства та довкілля, здійснені на території України; дозволить розробити дієві заходи з подолання еколого-економічних наслідків війни.

Список використаних джерел:

1. Громадськість виділила п'ять системних проблем у сфері екологічної політики України. URL: https://necu.org.ua/gromadskist-vydilyla-pyat-systemnyh-problem-u-sferi-ekologichnoyi-polityky-ukrayiny/ (дата звернення: 19.11.2024).

2. Екологічна політика ЄС і проблеми формування системи екологічного управління в Україні. URL: https://ird.gov.ua/sep/sep20143(107)/sep20143(107)_210_ZahorskyyVS.pdf (дата звернення: 21.10.2024).

3. Як громади можуть впливати на національну екологічну політику і чому це вигідно обом сторонам. URL: https://ecoclubrivne.org/eco_politics/ (дата звернення: 26.10.2024).

4. Штуца В. М. Проблеми інтеграції економічної та екологічної політики України. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/57_2016/5.pdf (дата звернення: 15.10.2024).

5. Воєнна та повоєнна екологічна політика України: реалії та перспективи. URL: https://analytics.intsecurity.org/ukraine-war-impact-ecology/ (дата звернення: 12.10.2024).

6. Екологічні проблеми України: наслідки війни [Електронний ресурс] : вебліографічний покажчик / уклад. О. О. Найдьонова ; Центральноукраїн. нац. техн. ун-т. – Кропивницький : ЦНТУ, 2023. 19 с. URL: https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/bc504da0-4d3a-43e5-bf3a-855bf50d72fd/content (дата звернення: 11.11.2024).

7. Еколого-економічні наслідки російсько-української війни. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1261/1215 (дата звернення: 21.11.2024).

УДК 338.27:336:355.01(477)

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

СОКОЛОВ ДЕНИС ПАВЛОВИЧ,
здобувач вищої освіти спеціальності 072, другий освітній рівень «магістр»,
кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ТАРУСОВ ДМИТРО ІГОРОВИЧ,
здобувач вищої освіти спеціальності 072, другий освітній рівень «магістр»,
кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ДЕСТАБІЛІЗУЮЧІ ВПЛИВИ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Завершено етап стабілізації та адаптації до перших шоків повномасштабного вторгнення і національний економічний механізм почав

поступовий перехід до економіки воєнного часу. Це обумовлює як обережні оптимістичні прогнози експертів стосовно економічного відновлення, так і нові виклики та загрози економічній безпеці держави. У 2024 р. виклики і загрози економічній безпеці пов'язуються насамперед із безпосереднім деструктивним впливом воєнних дій для економічного розвитку, а саме: фізичними руйнуваннями основних засобів та економічної інфраструктури; неможливістю здійснювати економічну діяльність в умовах воєнних дій на локальних напрямках; ракетно-дроновими атаками; нестачею кваліфікованої робочої сили; ймовірним збільшенням макроекономічних диспропорцій.

Проблема економічної безпеки є ключовою для існування будь-якої держави. Сутність економічної безпеки полягає в захищеності національних інтересів держави, в готовності і здатності інститутів влади створювати механізми захисту національної економіки, забезпечити її здатність зберігати та поновлювати процес суспільного відтворення та соціально-політичної стабільності суспільства [1]. Ефективна реалізація державної політики економічної безпеки потребує продукування комплексу взаємопов'язаних державно-управлінських рішень щодо відстоювання національних економічних інтересів, протистояння викликам і загрозам у глобалізованому світі [2].

В умовах повномасштабної війни в Україні необхідним процесом є постійний аналіз системних трансформацій у сфері економічної безпеки України, які генеруються війною; важливо систематизувати процеси та чинники, котрі визначили перехід національної системи забезпечення економічної безпеки держави від шокового стану на початку повномасштабного вторгнення до стабілізації та поступової адаптації до економіки воєнного часу. Попри обережні оптимістичні оцінки, економічна безпека стикається з новими викликами, зокрема такими, як: підвищення геополітичної напруженості, триваюче руйнування інфраструктури, нестача кваліфікованої робочої сили, демографічні та соціальні деформації.

Такі відомі експерти з питання економічної безпеки, як Ярослав Жаліло, Валерій Геєць, Гліб Вишлінський, Тетяна Єфименко, Захарій Варналій, Ольга Іляш та ін. науковці та провідні фахівці високо оцінюють стійкість, продемонстровану національною економікою в цей важкий час для України. Ярослав Жалило звертає увагу на те, що відбувається зміна акцентів викликів для економічної безпеки, а саме загострюється проблема кадрового та трудоресурсного забезпечення; відбувається зростання імпортозалежності, погіршення інноваційності економіки; зростає кількість точок уразливості, тобто ризиків, щодо яких мають застосовуватися цілеспрямовані запобіжні заходи; посилюється необхідність

удосконалення політики, спрямованої на реагування на нові виклики для економічної безпеки. Валерій Геєць звертає увагу на актуалізації питання продовольчої безпеки, а саме: виникають питання щодо купівельної спроможності населення та ефективності системи соціального захисту, котрі потребують конструктивних дій для забезпечення стабільності та безпеки в цій сфері; система соціального захисту має сприяти формуванню платоспроможного попиту для задоволення потреб населення в продовольстві. Гліб Вишлінський зазначив, що висока ймовірність тривалої війни з невизначеним терміном завершення створює значні потреби у військових витратах; недостатнє фінансування збройних сил може призвести до серйозних проблем у військовій готовності; невирішеність питання стосовно зобов'язань партнерів щодо фінансової допомоги Україні змушує шукати кращі рішення для попередження негативного розвитку подій. Також експерт указав на необхідність уникнення «дірок» у податковій системі, а також акцентував увагу на ефективній співпраці з банками для забезпечення фінансової стійкості країни в умовах геополітичних викликів. Г. Вишлінський також підкреслює важливість адаптації економічних і фінансових стратегій до нових викликів, зокрема до тривалої війни та нестабільності на міжнародному рівні, а також необхідність ефективного управління фінансовими ресурсами для забезпечення національної безпеки та стійкості країни [3].

Фінансову безпеку, можна визначити як «здатність фінансової системи зберігати захищеність, стабільність і стійкість своїх фінансових інтересів за негативного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, що становлять загрозу фінансовій безпеці» [4, с. 137]. На нашу думку найправильнішим є багатосторонній підхід до визначення поняття фінансової безпеки держави, а саме: це захищеність фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин; узгодженість і збалансованість фінансової системи, здатність її протистояти внутрішнім та зовнішнім ризикам і загрозам, забезпечення ефективного функціонування національної економіки та стале економічне зростання; законодавче встановлення та відповідне правове забезпечення функціонування інститутів фінансової системи. В умовах воєнного стану загострюються загрози фінансовій безпеці, виникають нові ризики, що потребує удосконалення принципів фінансової безпеки, визначення внутрішніх та зовнішніх загроз, а головне – розроблення стратегії нейтралізації цих загроз і підвищення ефективності фінансової безпеки шляхом мінімізації дестабілізуючих впливів.

В умовах повномасштабної війни необхідно досягнення синергії структурних реформ для сталого та збалансованого розвитку, як на національному, так і на міжнародному рівнях, з метою підтримки суверенітету

і територіальної цілісності держави. У контексті співпраці з Міжнародним валютним фондом важливим є процес формування інституційного середовища в умовах високої невизначеності, зокрема запровадження інноваційно-інвестиційної програми в рамках механізму розширеного фінансування. Серед напрямів протидії загрозам інвестиційній безпеці важлива реалізація базових реформ державного управління, управління державними фінансами, судової системи, боротьби з корупцією та відмиванням грошей. Крім того, пріоритетний пакет економічних реформ має стосуватися таких сфер, як: фінансові ринки, управління державними активами, людського капіталу, бізнес-середовища, децентралізації та регіональної політики. Важливу роль у забезпеченні інвестиційної діяльності має відіграти Державна стратегія регіонального розвитку [5], яка потребує оновлення та має ґрунтуватись на диференціації регіонів за рівнем безпечності проживання, здійснення економічної діяльності, що дозволить краще формувати індивідуальні підходи до забезпечення інвестування та розміщення інноваційних підприємств. На думку Тетяни Єфименко, механізмом нейтралізації дестабілізуючих впливів на фінансово-економічну безпеку під час повномасштабної війни та у період відновлення України є механізм застосування інструментарію податкового регулювання, який здатнй суттєво пожвавити інвестиційно-інноваційну діяльність навіть в умовах війни; також важливо адаптувати досвід ЄС стосовно забезпечення податкових стимулів. Водночас головними пріоритетами для капіталовкладень на найближчу перспективу в умовах значної невизначеності мають стати відновлення зруйнованих та пошкоджених війною активів, розвиток оборонних спроможностей України [3]. Надважливим інструментом підвищення фінансово-економічної безпеки є співпраця державних, наукових та громадських установ для ефективного реагування на дестабілізуючі виклики. Слід також зауважити, що сьогодні в системі індикаторів, запропонованих для оцінки економічної безпеки, суттєво недооцінена виробнича безпека (зокрема промислова безпека) та її важливість в умовах повномасштабної війни і в період відновлення економіки України, зокрема необхідно звернути увагу на проблему переробки відходів, що утворилися внаслідок воєнних руйнувань.

Висновки та пропозиції. Основними орієнтирами зміцнення фінансової безпеки України доцільно визначити: оптимізацію системи оподаткування, за рахунок підвищення її функціональності; збалансованість бюджетів, що може бути досягнуто за допомогою збільшення доходної частини та зменшення видатків, оптимізації структури видаткових статей, а також розширення неемісійних та емісійних джерел фінансування бюджетного дефіциту; формування достатнього обсягу фінансових

ресурсів з метою виконання поставлених завдань в умовах кризових явищ, які спричинила війна; вдосконалення боргової політики; послідовне зниження темпів інфляції; активізація кредитування.

Довготривала війна обумовлює кардинальну трансформацію викликів і загроз економічній безпеці, що актуалізує нагальну потребу ревізії і модернізації підходів до забезпечення економічної безпеки України. Це має бути закладено у майбутній Стратегії економічної безпеки, а мінімізація ризиків для економічної безпеки має посісти важливе місце серед пріоритетних завдань органів державної влади. Ключовими елементами майбутньої стратегії, на нашу думку, мають стати: розширення механізмів та інструментів діалогу з приватним сектором для розвитку спільного розуміння (тобто переформатування державно-приватного партнерства); виявлення та управління ризиками в контексті завдань економічної безпеки; забезпечення лідерства держави у згуртуванні суб'єктів економічних відносин навколо національних інтересів, насамперед щодо стійкості ланцюгів постачання критично і стратегічно важливих груп товарів; розширення інвестицій у приватні ініціативи, які відіграють стратегічну роль у забезпеченні економічної безпеки держави. Необхідно також чітко розрізняти підходи до забезпечення економічної безпеки довоєнного, воєнного та післявоєнного стану, рівні економічної безпеки, враховувати особливості різних типів територій (наприклад, окуповані, прикордонні), критичну важливість урахування аспектів фізичної безпеки в умовах довготривалої війни. Трансформація державної політики фінансово-економічної безпеки України в контексті наростання ризиків і загроз має бути зорієнтована на усунення ознак недієздатності та формування України як сильної інноваційної незалежної держави шляхом впровадження дієвого регуляторного механізму створення безпекового економічного середовища.

Список використаних джерел:

1. Толуб'як В. С., Королюк Ю. Г. Політика економічної безпеки України в умовах глобальних загроз. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/6_2019/5.pdf (дата звернення: 21.10.2024).

2. Тимошенко О. В., Олешко А. А. Державна політика економічної безпеки України в умовах глобальної нестабільності. *Економіка та держава.* 2018. № 9. С. 30–33. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.9.30 (дата звернення: 11.10.2024).

3. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Експертна дискусія. URL: https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-dovhotryvaloyi-viyny-anons (дата звернення: 12.11.2024).

4. Ситник Н. С., Стефанків Б. О. Фінансові аспекти складників економічної безпеки держави. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор».* 2018. Випуск 1–2(44). С. 136–140.

5. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки. Постанова КМУ № 695 від 05.08.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 21.10.2024).

УДК 338.242.2:005.21:658:355.01(477)

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

АЛЕКСІЙЧУК ОЛЕКСАНДР ЮРІЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти спеціальності 072, другий освітній рівень «магістр»,
кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ЧЕРНІГОВСЬКА КАТЕРИНА ЛЕОНТІЇВНА,
здобувач вищої освіти спеціальності 072, другий освітній рівень «магістр»,
кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ВИКЛИКИ, РИЗИКИ, ІННОВАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах безпрецедентних викликів, пов’язаних із безперервними масованими атаками РФ на мирні міста, цивільну інфраструктуру, зокрема об’єкти критичної інфраструктури, утримання фінансової стійкості України забезпечувалася завдяки застосуванню інструментів бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики. Втрата ринків збуту, дорогі кредити, мобілізація працівників, дефіцит енергоресурсів – найбільші проблеми для українського бізнесу під час війни.

Потреби малого та середнього бізнесу переважна кількість підприємців вирішувала самостійно. Від початку війни для підтримки роботи велика кількість компаній вжила наступних заходів: релокація – сотні малих і середніх підприємств було перевезено до центральних і західних

регіонів через проведення військових дій; адаптація продукції та послуг до сучасних потреб – компанії перекваліфікувались на товари та послуги, що мають великий попит саме зараз, наприклад, виробництво продукції тривалого зберігання, пошив одягу для солдатів, виробництво БПЛА тощо; збільшення обсягів товарів на імпорт; отримання кредитування на пільгових умовах та ін. Розвиток малого та середнього бізнесу відбувається завдяки стійкості і винахідливості підприємців, які навіть у складні часи не готові закрити власну справу.

Інвестування під час війни – це те, чого найбільше потребує майже половина українських підприємств для зростання. Інвестування в малий та середній бізнес відбувається на різних рівнях. Є державні грантові програми, які пропонують певні кошти на певних умовах для відкриття або підтримки існуючого бізнесу. Також інвестувати можуть приватні особи, наприклад, купуючи приватні ветеранські облігації. Фінансування бізнесу через гранти стало одним з найбільш ефективних шляхів. За допомогою грантів в Україні було реалізовано понад 7000 бізнес-проектів (пекарні, кав'ярні, малі виробництва тощо) [1]. Велику роль у розвитку українського бізнесу відіграє і міжнародна підтримка у фінансуванні. Найбільша допомога надійшла від: Європейського банку реконструкції і розвитку; Європейського інвестиційного банку; Міжнародної фінансової корпорації (IFS); KfW – державного банку Уряду Німеччини; USAID – Агентства США з міжнародного розвитку. Розвиток МСБ в Україні відбувається незважаючи навіть на повномасштабну війну. Після стрімкого падіння економіки в 2022 році, вже через рік бізнес почав зростати, відкриваються нові фірми, підприємства, повертаються до стабільної праці вже існуючі компанії [1].

Воєнні дії на території України – досі головний виклик для усіх українців, це і фізичне знищення або пошкодження, зміни в логістиці, проблеми з людським ресурсом (мобілізація, переїзд, загибель) [2]. Тиск на бізнес з боку податкових органів – це вже природне середовище для українського бізнесу. Податки, всупереч нормі про передбачуваність, можуть з'являтися інакше, наприклад, наприкінці 2023 року були збільшені податки на прибутки банків, зокрема за 2023 рік (з 18 % до 50 %). Якщо Україна матиме проблеми з фінансуванням від країн-партнерів, то ріст інших податків виглядає неприємним, проте закономірним. Одним із джерел фінансування України мають стати заморожені російські активи. Наприклад, у Великій Британії заявили про можливість використання механізму синдикованого кредиту або облігацій: Україні нададуть позику на суму заморожених активів центрального банку росії, а повернуть її коштом репарацій, які виплатить росія. Останні два роки пройшли для

бізнес-середовища в умовах макроекономічної та банківської стабільності, що і надає оптимізму для українського бізнесу.

Продовжується робота над проєктом Державного бюджету України на 2025 рік та його доопрацюванням: документ було прийнято в першому читанні; схвалено Бюджетні висновки Верховної Ради України до проєкту; Кабінет Міністрів України подав доопрацьований до другого читання проєкт Закону до Верховної Ради України. Одночасно реалізовувалися заходи щодо виконання Державного бюджету України на 2024 рік та вдосконалення відповідної законодавчої бази. В податковій і митній сферах забезпечується підтримка фінансової стійкості. Так, Єврокомісія у своєму Звіті високо оцінила роботу обох сфер і надала рекомендації щодо їх подальшого розвитку. Також було затверджено Порядок формування та оприлюднення переліку доброчесних платників податків, презентовано сайт «Територія високого рівня податкової довіри»; розпочалося і триває (до 1 грудня включно) щорічне дослідження стосовно оцінювання задоволеності бізнесу рівнем обслуговування податковими органами; надано роз'яснення новацій митного законодавства для підготовки бізнесу до поступового переходу на митне законодавство європейського зразка; виконувалися заходи з підготовки до вдосконалення програмних реєстраторів розрахункових операцій [3]. Ефективними можна вважати практику укладення двосторонніх домовленостей щодо отримання зовнішньої бюджетної підтримки, збільшення обсягів залучення фінансів від продажу військових облігацій і домовленості України з міжнародними партнерами та МФО стосовно майбутнього бюджетного фінансування в наступному 2025 році.

Втрати у промисловості України [1] внаслідок повномасштабної російської воєнної агресії нараховують щонайменше 426 великих і середніх підприємств, що були пошкоджені або зруйновані. Серед галузей найбільше постраждала металургія. Зокрема, зруйновано три підприємства, які є найбільшими в переліку пошкоджених / зруйнованих – ПрАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь»», ПрАТ «ММК ім. Ілліча» та ПАТ «Авдіївський коксохімічний завод». Серед регіонів найбільше постраждала Донецька область, на неї припадає майже половина загальної суми прямих збитків підприємств. Також чималі втрати в Харківській, Луганській та Київській областях. Так, динаміка прямих збитків житловій та нежитловій нерухомості, транспортним засобам та товарним запасам перевищила 157 млрд дол. Найбільша частка у загальному обсязі прямих збитків завдана житловим будівлям, а саме 37,5 % або 58,9 млрд дол. та інфраструктурі – 23,4 % або 36,8 млрд дол. Втрати активів підприємств та промисловості становлять мінімум 13,1 млрд дол. і продовжують зростати. Ще 10,3 млрд дол.

складають прямі втрати аграрного сектору та земельних ресурсів внаслідок війни. В свою чергу, також стрімко зростають втрати енергетичного сектору, які зараз вже становлять 9,0 млрд дол. Сукупні прямі збитки від руйнувань та пошкоджень об'єктів громадського сектору (соціальні об'єкти та установи, заклади освіти, науки та охорони здоров'я, культурні споруди, спортивні об'єкти, адміністративні будівлі тощо) складають близько 13,7 млрд дол. [4].

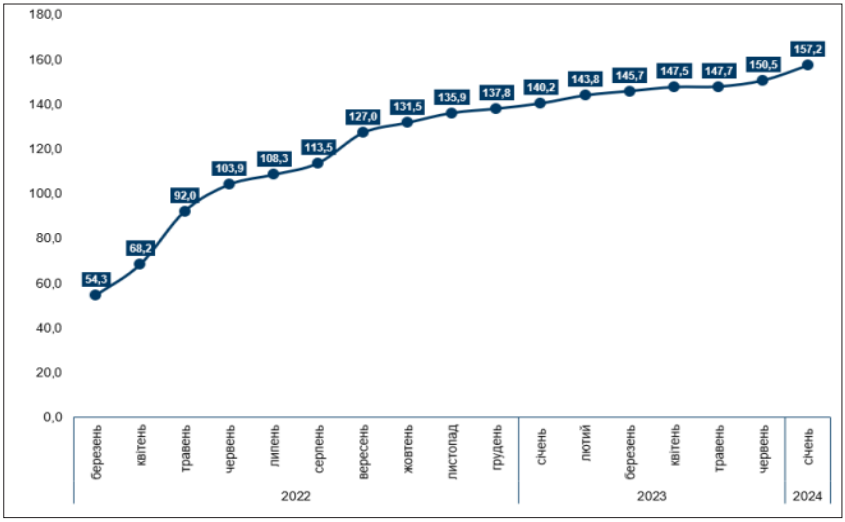

Рис. 1. Динаміка сукупної оцінки прямих втрат економіки України, млрд дол. [4]

Особливу увагу варто приділити п'ятірці найактуальніших викликів для розвитку бізнесу, з якими зіштовхувалися Україна та світ з 2018 по 2024 рік. Повномасштабна війна в Україні у 2022 році кардинально змінила порядок денний ризиків для українських компаній, акцентуючи увагу на геополітичній невизначеності та економічних змінах. У 2018 році основними викликами для України були кадровий дефіцит і регуляторні ризики, які зберігали свою актуальність у наступні роки. Світові лідери також зіштовхнулися з подібними викликами, але більшу увагу приділяли ризикам, пов'язаним з кліматичними змінами та кібербезпекою. З часом глобальні тенденції виявили конвергенцію з українськими викликами, зокрема щодо ризику ланцюгів постачань та нестачі кваліфікованих кадрів, які стали ключовими у 2020–2021 рр. До 2024 року, разом із

значними геополітичними ризиками (81 % в Україні та 47 % в світі), як українські, так і світові компанії відчули тиск економічної невизначеності (71 % в Україні та 53 % в світі) та конкуренції за таланти (58 % в Україні та 27 % в світі), з новим акцентом на впровадженні штучного інтелекту та інших проривних технологій (19 % в Україні та 50 % в світі). Така динаміка свідчить про те, що лідерам доведеться переосмислювати стратегії розвитку та адаптації до нової економічної реальності, де гнучкість та інноваційність стануть вирішальними [5]. Найактуальніші виклики за 2024 рік в Україні та світі представлені на рис. 2.

Рис. 2. Структура найактуальніших викликів в Україні та світі

Протягом останніх років питання включення ESG-аспектів до усіх сфер бізнесу набуває надзвичайної важливості і це однозначно не короткостроковий тренд. Країни змінюють законодавче поле, звітність щодо сталого розвитку стає невід'ємною частиною бізнес-процесів, а очікування стейкхолдерів вносять суттєві корективи у стратегії розвитку компаній. Оскільки довіра до урядів знижується, громадськість звертається до бізнесу, щоб заповнити прогалину у вирішенні суспільних проблем, таких як інклюзивність, різноманітність, зміна клімату чи соціальна рівність.

Новітні технології, зокрема, генеративний штучний інтелект швидко стає всюдисущим, пропонуючи організаціям унікальні можливості для трансформації їхніх процесів та стратегій. Найвиразнішою перевагою впровадження генеративного штучного інтелекту в українському бізнесі є підвищення ефективності та продуктивності. Це включає автоматизацію

повсякденних операцій, яка сприяє швидкому виконанню рутинних завдань та звільненню часу для більш складних процесів. Також помітний інтерес до використання ШІ для прискорення аналізу даних (21 %) та нових можливостей для зростання ринку (12 %). Світові організації в цьому контексті демонструють більш різноманітний інтерес до переваг ШІ, включаючи підвищення кваліфікації робочої сили (14 %) і підвищення прибутковості (10 %). Це свідчить про тенденцію до інтеграції ШІ у стратегічні аспекти бізнесу, що має на меті забезпечення готовності до майбутніх викликів та оптимізацію робочих процесів.

З 2018 р. по 2024 р. готовність українських організацій до кібератак показує зростання, особливо виділяється пік у 2022 році з 61 % організацій, які вважають себе добре підготовленими. Проте цей показник злегка знизився до 52 % у 2024 році, зі стабільним рівнем організацій, що відчувають себе погано підготовленими (19 %). На глобальному рівні, кількість добре підготовлених організацій зменшилася з 68 % у 2019 до 48 % у 2024 році, що може свідчити про зростаючі виклики у сфері кібербезпеки.

Ситуація на ринку праці залишається складною. Багато підприємств були змушені скоротити персонал або знизити заробітні плати. На даний момент 29,6 % працівників скорочені, що є найвищим показником з початку війни. Незважаючи на це, частка працівників, які працюють на умовах скороченої зарплати, залишається стабільною на рівні 12,9 %. Зовнішньоекономічна діяльність більшості підприємств була призупинена. 62,5 % компаній не займаються зовнішньоекономічною діяльністю, хоча деякі підприємства продовжують здійснювати експортні та імпортні операції або планують вихід на міжнародні ринки у 2024 році [6]. Повномасштабне вторгнення росії мало суттєвий негативний вплив на фінансовий стан бізнесу. До війни лише 22,3 % підприємств оцінювали свій фінансово-економічний стан як задовільний або поганий, а станом на травень 2024 року таких компаній стало вже 41,6 %. Український бізнес активно підтримує Збройні сили України та бере участь у гуманітарних проєктах. Близько 70,3 % компаній допомагають ЗСУ, виділяючи на це до 3 % свого обороту. Багато підприємств допомагають вимушено переміщеним особам, працівникам та їхнім сім'ям, а також беруть участь у соціальних ініціативах та відновленні пошкодженої інфраструктури.

Висновки. Отже, основні проблеми, з якими стикається бізнес, включають відсутність кваліфікованих працівників, недостатній капітал, нестачу платоспроможних клієнтів, непередбачувані дії держави та непрогнозованість ситуації в країні. Проблеми у взаємодії з державними органами включають блокування податкових накладних, відмову від бронювання співробітників, затримки з логістикою на кордоні та несправедливі

рішення у процедурах державних закупівель. Підприємства також стикаються з труднощами у доступі до фінансування. Найбільшими перепонами є висока ставка за кредитами та побоювання не виконати боргові зобов'язання. Однак, частина бізнесів успішно використовує кредити та власні накопичення для підтримки своєї діяльності. Бізнес в Україні під час війни демонструє високу стійкість і адаптивність. Незважаючи на численні виклики, підприємства продовжують працювати, підтримуючи економіку країни та допомагаючи Збройним силам. Їхня діяльність є свідченням незламного духу українського народу та його прагнення до відновлення і розвитку в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році. URL: https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analityka/ (дата звернення: 23.10.2024).
2. Виклики/ризики для бізнесу у 2024 році: глобальний вплив та актуальні тренди. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/viklikiriziki-dlya-biznesu-u-2024-roci-globalniy-vpliv-ta-aktualni-trendi.html (дата звернення: 11.11.2024).
3. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості у період воєнного стану в Україні (жовтень–листопад 2024 р.). URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-u-period-voyennoho-11 (дата звернення: 25.11.2024).
4. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf (дата звернення: 25.11.2024).
5. Український бізнес очима керівників та керівниць 2024. URL: https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2024/11/kpmg-ceo-outlook-2024.html (дата звернення: 24.10.2024).
6. Як український бізнес адаптується та відновлюється під час війни: результати дослідження у квітні–травні 2024 року. URL: https://lb.ua/blog/cid_center/626058_yak_ukrainskiy_biznes_adaptuietsya.html (дата звернення: 10.10.2024).

УДК 355.45:338.45(477)

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

СІЛІНА ІРИНА ВАДИМІВНА,
к.е.н., доцент, доцент кафедри ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: ivsilina@ukr.net
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-1205-0019

МУРАВЧЕНКО ЄВГЕН КОСТЯНТИНОВИЧ,
здобувач вищої освіти спеціальності 072, другий освітній рівень «магістр»,
кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

КРУТІЙ КСЕНІЯ МИКОЛАЇВНА,
здобувач вищої освіти спеціальності 072, другий освітній рівень «магістр»,
кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ОБОРОННА РЕФОРМА В УКРАЇНІ ТА РОЗВИТОК ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України (далі – Стратегія) визначає пріоритетні напрями державної військово-промислової політики, цілі реформи оборонно-промислового комплексу та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів [1]. Метою державної військово-промислової політики є створення умов для розвитку оборонно-промислового комплексу України з використанням механізмів державно-приватного партнерства та військово-технічного співробітництва з іноземними державами для виробництва високоефективного озброєння, військової та спеціальної техніки для задоволення потреб Збройних Сил України, інших органів сектору

безпеки і оборони, збільшення експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу. Ціллю державної військово-промислової політики є створення на основі сучасних стандартів корпоративного управління та управління якістю, ефективної реалізації кадрового потенціалу конкурентоспроможного, високотехнологічного, функціонально збалансованого, економічно ефективного, фінансово-самодостатнього та прибуткового, раціонально диверсифікованого, ресурсо- та енергоефективного, цифровізованого вітчизняного оборонно-промислового комплексу, здатного задовольнити існуючі та перспективні потреби Збройних Сил України та інших військових формувань в озброєнні, військовій та спеціальній техніці.

Реформа оборонно-промислового комплексу України це об'єктивна необхідність; мета реформи – трансформація оборонно-промислового комплексу України з метою найкращого задоволення потреб сил безпеки та оборони для виконання завдань у поточних і прогнозованих умовах безпекового середовища, сприяння розвитку економіки держави. Ця мета досягається шляхом реалізації наступних стратегічних цілей: системне та раціональне реформування оборонно-промислового комплексу; запровадження ефективних механізмів взаємодії між замовниками та підприємствами оборонно-промислового комплексу; підтримка технічного та технологічного розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу; інтеграція в світовий ринок озброєння та військової техніки; підвищення інвестиційної привабливості та покращення фінансового стану підприємств оборонно-промислового комплексу.

Впродовж 25 років з моменту здобуття Україною незалежності оборонно-промисловий комплекс (далі – ОПК) країни поступово набув форми пострадянської моделі, ознаками якої є неналежне реагування на виклики та нездатність реагувати на потреби сил оборони України, високий рівень залежності від бюджетного фінансування, недостатня прозорість та низька фінансова і виконавча відповідальність. Сьогодні близько 300 підприємств, установ і організацій, в яких зайняті понад 250 000 осіб, залучені до створення виробництва озброєння і військової техніки в Україні. Більшість з цих підприємств знаходяться в державній власності та залежать від субсидій з державного бюджету [2]. Розвиток ОПК ускладнений через військово-політичну та економічну ситуацію, що виникла внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, тимчасовою окупацію частини суверенної території України, Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Після 24 лютого 2022 року Україна, крім тих підприємств, що були закриті у попередні роки, втратила ще десятки критично важливих

виробництв. Так, із 100 підприємств галузі, які мали найкращі фінансові показники за кілька років до вторгнення, щонайменше третина була обстріляна, знищена або перебувала у зоні бойових дій. Збитки вітчизняного ОПК оцінюються близько декількох десятків мільярдів гривень. Однак війна завжди є унікальною можливістю для розвитку промисловості, насамперед – оборонної. Для України це вікно можливостей тим більш перспективне, що вітчизняний ОПК може зробити технологічний ривок від спадщини радянського союзу, на якій він й тримався всі роки Незалежності, до освоєння надсучасних технологій, якими з нами діляться оборонні галузі США й інших провідних країн світу. Міністерство оборони США заявило про про намір «розгорнути в Україні фактично новий оборонно-промисловий комплекс». Ідеться про створення в Україні нового оборонно-промислового комплексу, який буде спиратися на нові виробничі технології. Крім США, намір розгорнути виробництво в Україні заявляла Велика Британія, Німеччина та ще кілька європейських країн. Німеччина, наприклад, планує випускати в Україні бронетранспортери *Fuchs* та бойові машини піхоти *Lynx*. Звісно, йдеться не про повну заміну вітчизняних потужностей, а, скоріше, про перенесення в Україну власних виробничих циклів. Однак все це в будь-якому разі дає шанс вітчизняному ОПК на технологічний прорив [2]. Що стосується, власне, підприємств українського оборонного комплексу, то, вони наразі зосереджуються на закритті найнагальніших потреб української армії, пріоритетними серед яких є боєприпаси (насамперед – артилерійські), безпілотники, системи ППО та засоби радіоелектронної боротьби, ракети та бронетехніка. Так, то лише бюджет розвитку вітчизняного ОПК (йдеться про розробку та впровадження нових технологій) у 2022 році становив всього 2,5 млрд гривень, у 2023-му він зріс до 12 млрд, а у 2024 році має сягнути рекордної для України позначки у 51 млрд.

Зрозуміло, що у такі короткі строки Україна не може самостійно налагодити виробництво всіх необхідних озброєнь та засобів для забезпечення власних потреб. А до потреб оборони належать не лише, власне, зброя та боєприпаси, а ще й, наприклад, ті ж самі аптечки, черевики, шкарпетки чи сухпайки. Останні, до речі, набрали прийнятних форм ще у 2017 році. Більшість потреб України і надалі забезпечують союзники; деякі види озброєнь, наприклад, авіацію, Україна виробляти самостійно неспроможна, а про створення такого виробництва, якщо й буде таке бажання, можна говорити лише у дуже віддаленій перспективі. Однак велика війна змусила українську владу відроджувати вітчизняний оборонно-промисловий комплекс, зосереджуючись не лише на тих підприємствах, які були зорієнтовані на експорт і приносили Україні валюту, а й на тих потужностях, які забезпечують внутрішні потреби країни.

Отже, завдяки неефективній політиці управління до 2014 року, забезпечення Збройних Сил України (ЗСУ) погіршилося, підриваючи обороноздатність країни. Російська агресія у 2014 році на сході України та в Криму стала небажаним стимулом для прискорення реформ у секторі безпеки і оборони України. Євроатлантичні прагнення України, закладені в Конституції, визначили загальний курс реформ. Урядові зміни в поєднанні з міжнародною підтримкою та тиском громадянського суспільства створили вікно можливостей для широкого спектру реформ.

Незважаючи на те, що контекст не завжди був сприятливим для змін, Україна змогла досягти значного прогресу в оборонній реформі за останні 15 років, сприяючи розбудові стійкості проти повномасштабного російського вторгнення у 2022 році. Багато досягнень можна згадати як видатні віхи реформи оборонного сектору України, включаючи адаптацію систем управління та оборонного планування до вимог НАТО, оновлення озброєння та матеріальних ресурсів ЗСУ, розвиток основних елементів демократичного цивільного контролю. Було б помилкою не згадати також про значні успіхи в напрямку покращення гендерної рівності, процесів оборонних закупівель, оборонної промисловості та управління секретною інформацією.

Хоча простір для вдосконалення все ще залишався, траєкторія реформ в Україні показує донорській спільноті, що реформи можливі навіть у контексті високих політичних ставок, потенційних ризиків для безпеки та боротьби за владу в регіоні. Інвестиції донорів у реформу підзвітності є ефективними і довели, що покращують стійкість оборонного сектору та здатність захищати людей. Процес реформування оборонного сектору України базувався на таких фундаментальних основах: цивільний нагляд; трансформація оборонної промисловості; реформа оборонних закупівель; секретна інформація [3].

Закон «Про національну безпеку» [4] створив нові рамки для всього сектору безпеки і оборони у питаннях стратегічного планування, управління обороною та демократичного нагляду. Закон «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» [5] визначив рамки трансформації концерну, зокрема у питаннях оптимізації активів, продажу непрофільних або застарілих ресурсів та впровадження принципів корпоративного управління. Процес трансформації розпочався в грудні 2021 року, але був перерваний ескалацією не тлі повномасштабного російського вторгнення. Ефективне та підзвітне управління оборонною промисловістю є складним завданням у країнах навіть із найрозвиненішою інституційною спадщиною. В Україні перехід і лібералізація оборонного сектору, включно з управлінням УОП, є викликом стратегічного рівня.

Закон України «Про оборонні закупівлі» [6] прийнято з метою забезпечення відкритих процедур оборонних закупівель і підвищення прозорості для мінімізації корупційних ризиків в оборонному секторі. Рівень залучення громадянського суспільства до розробки цього закону був безпрецедентним для України. Однак процес імплементації зіткнувся зі значними затримками та проблемами.

Необхідність зміни повноважень Служби безпеки України (СБУ) та керівних принципів засекречування інформації обговорювалася в країні протягом останніх кількох років. СБУ як уповноважений державний орган із захисту таємної інформації має широкі повноваження – від ліцензування та перевірки безпеки до здійснення контролю за захистом таємної інформації. Це поєднується зі статусом СБУ як спеціалізованого державного органу з правоохоронними функціями, що відповідає за забезпечення державної безпеки України. Експерти стверджують, що СБУ має відмовитися від своїх зовнішніх повноважень, таких як досудове розслідування економічних злочинів, і зосередитися на виконанні традиційних завдань розвідувального органу. Секретність тісно пов'язана зі статусом СБУ, оскільки цей державний орган має виключні повноваження щодо встановлення режимів секретності та контролю за виконанням нормативних актів. Було розроблено декілька проектів закону про державну таємницю та про СБУ, але інтенсивні дискусії й надалі тривають, оскільки ці проекти не забезпечують необхідного зсуву в бік прозорості та підзвітності.

Головною метою розвитку ОПК України у 2025 році є збільшення виробництва та пришвидшення постачання високотехнологічних зразків озброєння на фронт. Кабінет міністрів України у проєкті Закону України «Про державний бюджет на 2025 рік» [7] запропонував виділити понад 55 млрд грн на виробництво зброї.

Отже, війна проти України призупинила процес реформ. У відповідь на загрози, воєнний стан зменшив прозорість, щоб уникнути розголошення інформації про національну безпеку, і послабив обмеження підзвітності, щоб полегшити закупівлі. Тим не менш, українська громада продемонструвала свою готовність продовжувати реформи для євроатлантичної інтеграції навіть під час війни, що триває. Тому вкрай важливо, щоб міжнародні стейкхолдери продовжували співпрацю з українськими колегами. Процес реформ в Україні може дати нам можливість винести уроки і сформулювати плани на майбутнє. Як ми бачили, прогрес оборонної реформи має тенденцію бути нелінійним і поступовим, оскільки він орієнтується на політичні ставки та інтереси. Проте реформа оборонного сектору України є успішною історією того, як реформа підзвітності може змінити сектор безпеки. З цього досвіду можна нвачитися ще багато

чому, і за умови постійної підтримки міжнародних партнерів, сприяння імпульсу для реформ, який існував в Україні до вторгнення росії, буде життєво важливим для збереження демократичних практик і забезпечення того, щоб досягнутий прогрес не був втрачений.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#Text (дата звернення: 09.10.2024).
2. Оборонно-промисловий комплекс та його розвиток під час війни. URL: https://finance.ua/ua/goodtoknow/opk-ukrainy (дата звернення: 11.11.2024).
3. Наперекір усьому: процес оборонної реформи в Україні. URL: https://nako.org.ua/news/naperekir-usyomu-proces-oboronnoyi-reformi-v-ukrayini (дата звернення: 21.10.2024).
4. Закон України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII від 21.06.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 20.10.2024).
5. Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» № 1630-IX від 13.07.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1630-20#Text (дата звернення: 20.10.2024).
6. Закон України «Про оборонні закупівлі» № 808-IX від 17.07.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text (дата звернення: 21.10.2024).
7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» № 4059-IX від 19.11.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4059-20 (дата звернення: 24.11.2024).

УДК 658:005.5

МИРОШНИК ЮРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: miroshnyra@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-4191-8494

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ

«Ризик є невід'ємною складовою бізнес – процесу, а рівень ризику – знаходиться у прямій залежності із рівнем ймовірного збитку. Відповідно, вбачається що будь який топ менеджер який безпосередньо керує тим чи іншим бізнес-процесом (господарською діяльністю) повинен мати

розуміння в оцінці як щодо реальних, та що головне потенційних ризиків, а від так будь яка компанія повинна при здійсненні власної господарської діяльності застосовувати ризикоорієнтований підхід» [2, с. 461]. Цифрові технології активно впроваджуються у повсякденному житті в Україні. Останні не оминули і бізнес процеси. Так, на підприємствах досить широко впроваджується той чи інший функціонал на основі інтегрованого програмного забезпечення який дозволяє організовувати процеси логістики, забезпечувати бухгалтерське супроводження бізнесу, і т. д. Активно розвивається і зовнішнє цифрове середовище – спеціалізовані інформаційні портали фокусування яких направлено на інформаційне забезпечення бізнесу (отримання інформації зі спеціалізованих реєстрів, і т. д). «Так чи інакше – кінцеве рішення з того чи іншого питання приймає людина яка відповідальна в компанії за той чи інший напрямок або за діяльність компанії в цілому. І в цій ситуації поряд з мірами відповідальності керівника (майнової, адміністративної, кримінальної) повинні бути в наявності механізми мотивації за «рівень якості» того чи іншого управлінського рішення. Така мотиваційна модель повинна базуватися на чітких критеріях який характеризує «рівень якості» того чи іншого рішення та відповідно формулювати той чи інший механізм мотивації за прийняття а також реалізацію такого «якісного рішення»[1, с. 275].

Вищезазначене, обумовлює необхідність наявності поряд із цифровими рішеннями направленими на супроводження тих чи інших бізнес – процесів – якісних систем стимулювання керівників відповідальних за прийняття того чи іншого управлінського рішення. Така система стимулювання (мотивації) повинна спиратися на оцінку не тільки в площині ефективності прийнятого того чи іншого управлінського рішення за майновим критерієм а і за не майновим – якість у якому оцінити досить важко. Приведемо окремі приклади господарських процесів в аспекті аналізованих бізнес – процесів, а саме:

«Так, наприклад робота керуючого санацією безпосередньо саме з простроченою дебіторською заборгованістю, адже не секрет що в переважній кількості випадків, причиною виникнення загроз банкрутства конкретного підприємства є саме значний обсяг простроченої дебіторської заборгованості, яка хоч і є активом, але ліквідність останнього в цілому досить невелика, і на це впливають безліч причин (недосконаліть діючого законодавства, перевантаженість справами судової системи, недосконаліть механізмів виконавчого провадження, тощо, хоча за для пришвидшення обігу судових документів (подання документів до суду, обмін процесуальними документами учасниками процесу) на сучасному етапі активно впроваджуються цифрові технології) [4]. При наявності перед

підприємством зокрема проблемної дебіторської заборгованості (що можна встановити за допомогою цифрових технологій – спеціалізованого програмного забезпечення), керуючий санацією зобов'язаний вчинити дії направлені на стягнення такої заборгованості. Такі дії можуть бути умовно ефективними, але у співвідношенні до витраченого часу, матеріальних витрат пов'язаних зі стягненням, такі дії фактично – можуть мати що найменш нульову рентабельність. В той же час керуючий санацією може прийняти рішення про відчуження права вимоги щодо такої заборгованості – безпосередньо спеціалізованій організації, яка працює на ринку проблемної заборгованості та яка спеціалізується саме на стягненні проблемних боргів. Такі дії оптимізують час керуючого санацією який останній витратить на врегулювання відповідної, саме проблемної заборгованості, дозволить оперативно поповнити обігові кошти підприємства в гарантованому (договірному) розмірі що для підприємства яке перебуває в кризі є досить актуальним, тому таке управлінське рішення за сукупністю факторів не можна вважати неефективним, загалом, враховуючи усі, зокрема вищенаведені чинники. При цьому, слід окремо зазначити, що мова в даному прикладі жодним чином не йде про дебіторську заборгованість яка не є простроченою, та яка перебуває в межах строку сплати контрагентами підприємства у відповідності до укладених господарських договорів» [3].

Теж саме стосується і хеджування тих чи інших господарських ризиків у різних площінах (економічній, юридичній, організаційній). Так, наприклад застосування скорингових програм, дає змогу перевірити контрагента на кредитоспроможність (такі системи активно застосовуються в банківській сфері при скоринговому аналізі позичальника). Також існують ресурси по перевірці контрагентів щодо своєчасності сплати останніми власних податкових зобов'язань, наявності арештів, відкритих виконавчих та судових проваджень, і т. д. На підставі вищевикладеного вбачається, що на сучасному етапі розвитку зокрема господарських процесів, широко впроваджуються сучасні системи комунікації та аналізу даних, проте остаточне рішення щодо тієї чи іншої управлінської дії – приймає людина (управлінець, менеджер) що в свою чергу, з метою стимулювання останньої до підвищення ефективності власної діяльності потребує впровадження та вдосконалення систем мотивації конкретних управлінців різної ланки на конкретному підприємстві. Приведемо також приклад, щодо вище сформульованого твердження, а саме:

«Будь який керівник зобов'язаний знати реальну картину щодо фінансово-економічного стану підприємства, але як показує практика далеко не кожен керівник здатний працювати з фінансовою звітністю підприємства,

розраховуючи окремі формульні показники. Як правило, така категорія керівників (в т. ч. і кризові менеджери) користуються послугами фахівців які володіють відповідними, спеціальними знаннями, відносячи відповідні витрати, на витрати підприємства, що є досить нераціональним, та особливо актуально для малого бізнесу, який не в змозі фінансувати великі штати співробітників. Застосувавши відповідну опцію у механізмі мотивації, можливо стимулювати керівників пройти певні тренінги які на даний час дуже поширені, та самостійно оволодіти відповідними знаннями, а від так – самостійно вчиняти вищевказані аналітичні дії на періодичній основі, в тому числі – і за допомогою новітніх цифрових технологій (сучасного програмного забезпечення)» [3].

Узагальнені висновки. На підставі вищевикладеного, вбачається що широке впровадження цифрових рішень в бізнес – простір – є дуже важливим та необхідним процесом який розвивається еволюційно у загальному тренді цифровізації людства. Сфера ІТ розвивається над швидкими темпами пропонуючи господарюючим суб'єктам – широку продуктову лінійку для задоволення власних потреб, оптимізації бізнес процесів. Не дивлячись на досить потужний розвиток цифрових рішень в сфері управління, «необхідно послідовно і цілеспрямовано розвивати системи мотивації менеджерів та які б включали оцінку ефективності прийнятих управлінських рішень як за майновим і що особливо важливо – за немайновим критерієм» [3]. Такий симбіоз є найбільш вдалішим що найменше у середньостроковій перспективі, що особливо актуально для інноваційних економік.

Список використаних джерел:

1. Мирошник Ю. В. Моделі мотивації топ менеджерів як елемент хеджування ризиків бізнесу. *Актуальні проблеми якості менеджменту і економіки у фармації і охороні здоров'я* : матеріали ІІ науково-практичної internet-конференції з міжнародною участю (19 січня 2024 р.). С. 274–276. URL: https://quality.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2024/01/materialy konferentsii_19.01.2024.pdf (дата звернення: 14.11.2024).
2. Мирошник Ю. В. Профілювання ризиків – як елемент стратегічного мислення топ менеджера на підприємстві. *Матеріали XI Міжнародної науково-практичної дистанційної конференції* (м. Харків, 21 березня 2024 р.). С. 461–462. URL: https://mmf.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2024/03/zbirnik-konferencii-21.03.2024_10.04.pdf (дата звернення: 14.11.2024).
3. Мирошник Ю. В. Механізми вдосконалення моделей стимулювання топ менеджера в процесі санації підприємства. *Економіка та суспільство.* 2024. № 62. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3981 (дата звернення: 14.11.2024).
4. Доступно про «Електронний суд». URL: https://sn.dp.court.gov.ua/sud0437/pres-centr/1/521044/(дата звернення: 14.11.2024).

УДК 336.22

МУСІЙЧЕНКО ОЛЕНА ГЕОРГІЇВНА,
асистент кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5601-7766

МУСІЙЧЕНКО ДЕНИС РОМАНОВИЧ,
студент 1 курсу магістратури спеціальності 071 «Оподаткування»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ КОНТРОЛЬОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ КОМПАНІЇ ТА СКЛАДАННЯ ПОДАТКОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Управління бізнесом з будь-якої точки світу давно вже не дивність, проте чим далі-тим більше нових правил такого управління. Одне із таких нововведень є звітність про контрольовані іноземні компанії. Вперше обов'язок, щодо подання звітності про контрольовані іноземні компанії у юридичних та фізичних осіб виник у 2022р.

Контрольовані іноземні компанії (КІК) – це юридична особа, зареєстрована за межами України, яка фактично перебуває під контролем фізичної, або юридичної особи України.

Згідно п. 14.1.213. Податкового кодексу України:

резиденти – це:

а) юридичні особи та їх відокремлені особи, які утворені та провадять свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням як на її території, так і за її межами;

б) дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають дипломатичні привілеї та імунітет;

в) фізична особа – резидент – фізична особа, яка має місце проживання в Україні.

Згідно 14.1.122. Податкового кодексу України:

нерезиденти – це:

а) іноземні компанії, організації, утворені відповідно до законодавства інших держав, їх зареєстровані (акредитовані або легалізовані) відповідно до законодавства України філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України;

б) дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва інших держав і міжнародних організацій в Україні.

Хто є контрольованою особою?

Контролююча особа, резидент України, яка є прямим або опосередкованим власниками контрольованої іноземної компанії (далі по тексту КІК).

Іноземна компанія визнається КІК, якщо юридична або фізична особа, резидент України:

– Володіє часткою в іноземній компанії у розмірі більш ніж 50 відсотків.

– Володіє часткою в іноземній компанії у розмірі більш ніж 10 відсотків, за умови що декілька фізичних або юридичних осіб, резидентів України, володіють частками у сукупності 50 і більше відсотків.

Згідно підрозділу 10 ПКУ, підпункту б, підпункту 39^2.1.2 пункту 39^2.1, ст. 39^2 для звітного періоду за 2022 та 2023 роки – частка володіння складає 25 відсотків, за умови, що декілька фізичних або юридичних осіб, резидентів України, володіють частками у сукупності 50 і більше відсотків.

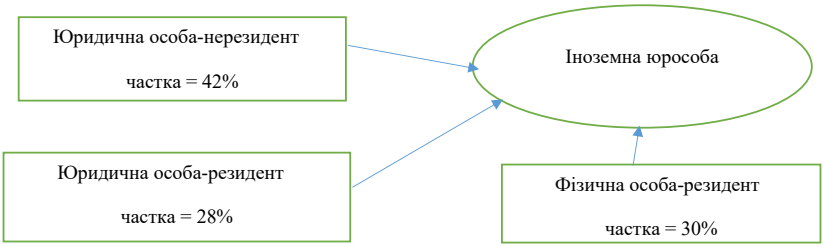

Рис. 1. Приклад частки володіння контрольованої іноземної компанії

Звітним податковим періодом є календарний рік, або інший звітний період контрольованої компанії, що закінчується протягом календарного року.

Контролюючі особи зобов'язані подавати звіт до контролюючого органу за відповідний календарний рік засоби електронного зв'язку в електронній формі одночасно з поданням:

– Річної декларації про майновий стан і доходи або

– податкової декларації з податку на прибуток.

До звіту КІК в обов'язковому порядку додаються завірені належним чином копії фінансової звітності контрольованої іноземної компанії, що підтверджують розмір прибутку контрольованої іноземної компанії за звітний період.

У разі, якщо до дати граничного строку подання декларації про майновий стан і доходи (до 1 травня) або декларацій з податку на прибуток

(до 8 лютого), не має можливості забезпечити складання фінансової звітності або здійснення скоригованого прибутку контрольованої іноземної компанії, така контролююча особа подає звіт про КІК за скороченою формою.

Скорочена форма звітності містить лише наступні відомості:

а) найменування контрольованої іноземної компанії, її адреса, організаційно-правова форма, номери податкової реєстрації (за наявності), номери державної реєстрації;

б) розмір частки, якою володіє контролююча особа в контрольованій іноземній компанії;

в) структура володіння часткою в контрольованій іноземній компанії у разі опосередкованого контролююча особа зобов'язана подати повний звіт про контрольовані іноземні компанії до кінця календарного року, наступного за звітним роком.

Фізична особа або юридична особа, резидент України, зобов'язана протягом 60 календарних днів повідомляти контролюючий орган про:

– кожне безпосереднє або опосередковане набуття частки в іноземній юридичній особі або початок здійснення фактичного контролю над іноземною юридичною особою;

– заснування, створення або набуття майнових прав на частку в активах, доходах чи прибутку утворення без статусу юридичної особи;

– кожне відчуження частки в іноземній юридичній особі або припинення здійснення фактичного контролю над іноземною юридичною особою, що призводить до втрати визнання такої фізичної (юридичної) особи контролюючою особою відповідно до вимог цієї статті;

– ліквідацію або відчуження майнових прав на частку в активах, доходах чи прибутку утворення без статусу юридичної особи.

Отже, юридична або фізична особа, яка володіє часткою безпосередньо або опосередковано, або має фактичний контроль над іноземною юридичною особою, зобов'язана подати до контролюючого органу разом з декларацію про майновий стан та доходи або декларацію з податку на прибуток звіт про контрольовану іноземну компанію. Звіт про КІК подається або за повною формою, або за скороченою, виключно за допомогою засобів електронного зв'язку.

Також у обов'язковому порядку до контролюючого органу, фізична або юридична особа зобов'язана подати повідомлення про набуття або вибуття, а також зміни частки у контролюючий іноземній компанії.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

УДК 334.012

ОГЛОБЛІНА ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
к.е.н., доцент, доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: va.ogloblina@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6627-0255

АРДИКУЦЕ ІГОР ОЛЕКСІЙОВИЧ,
аспірант спеціальності 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0002-1559-8802

ЛУКАШОВ МИКИТА СЕРГІЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня, гр. 8.0724-уфпс
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: niklukas13@gmail.com

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНИХ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

В сучасному світі фінансові технології (fintech) займають важливе місце в розвитку глобальних економік. В Україні ця галузь розвивається, звертає на себе увагу банків та регулятора фінансових установ – Національного банку України. Головним чинником розвитку fintech є можливість використання відкритих даних фінансових установ за допомогою API (application programming interface) – інтерфейсу, який перетворює інформацію у машиночитабельний формат. Багато світових банків відкрили свої дані в API. Національний банк України відкрив свої дані ще у 2017 р., поступово це зробили інші українські банки. Fintech інновації охоплюють різноманітні рішення для модернізації фінансових послуг, включаючи мобільний банкінг, безконтактні платежі, блокчейн і розподілені реєстри. В Україні фінансові технології активно розвиваються завдяки зростанню попиту на зручніші, швидші та доступніші фінансові сервіси. Згідно з даними Національного банку України, в 2023 році понад 60 % українців використовували мобільний банкінг для здійснення операцій, що є свідченням високого рівня прийняття нових технологічних факторів розвитку [1].

Ключовими факторами, які сприяють цьому процесу, є значна цифровізацію країни, покращення доступу до інтернету та державна підтримка інноваційних технологій. Наприклад, розвиток мобільних додатків для банків дозволяє здійснювати фінансові операції через смартфони, що значно спрощує процеси оплати та переказів коштів. Безконтактні платежі через NFC та QR-коди набирають популярності серед українських споживачів. Згідно з даними, до 2024 року кількість операцій через безконтактні картки зросла на 45 %, що підтверджує готовність населення до інноваційних фінансових рішень. Розвиток онлайн-кредитування та P2P-платформ забезпечує доступ до фінансів для широких верств населення. Платформи, як LiqPay та Privat24, дозволяють здійснювати платежі та кредити без необхідності відвідувати банки, значно спрощуючи процеси [2].

Одним з важливих аспектів розвитку fintech в Україні є законодавча підтримка. Наприклад, Закон України «Про платіжні послуги» (2021 р.) регулює діяльність платіжних систем, дозволяючи небанківським фінансовим установам надавати платіжні послуги. Це відкриває нові можливості для інтеграції України в європейський фінансовий простір. Також Закон «Про електронні довірчі послуги» (2017 р.) встановлює правила для використання електронних підписів і електронної ідентифікації, що є необхідним для безпечної роботи фінансових сервісів.

Одним з найбільш перспективних напрямків розвитку fintech в Україні є впровадження нових фінансових послуг, таких як цифрове кредитування. Зростання популярності таких технологій дозволяє знижувати витрати для кінцевих споживачів і збільшувати доступність фінансових продуктів. Такі інновації відкривають нові можливості для малих та середніх підприємств, а також для споживачів, які раніше не мали доступу до традиційних банківських послуг. Наприклад, Monobank, який є одним з найбільших цифрових банків в Україні, активно розвивається і отримує міжнародне визнання. Завдяки інноваціям, таким як інтеграція з Apple Pay та Google Pay, цей банк спростив процеси оплат і значно збільшив кількість користувачів

Попри значний прогрес, фінансові технології в Україні стикаються з рядом викликів. Серед них – нестабільність енергетичних мереж та інтернет-з'єднання, економічні труднощі через війну, а також низька довіра до цифрових технологій серед певних груп населення. Проте ці проблеми є стимулом для розвитку нових технологій, таких як віддалена ідентифікація клієнтів та розвиток безпечних платіжних систем. У кризові часи багато компаній адаптують свої послуги для забезпечення безперервної роботи фінансових платформ, що стає важливим фактором для збереження економічної стабільності [3].

Державні ініціативи, зокрема «Стратегія розвитку fintech в Україні до 2025 року», сприяють підтримці інноваційних технологій у банківській та фінансовій сферах. У рамках цієї стратегії планується:

– удосконалення кібербезпеки;
– розвиток відкритого банкінгу;
– підвищення доступності цифрових ідентифікаційних послуг.

Важливим елементом стратегії є впровадження віддаленої ідентифікації клієнтів без необхідності фізичного відвідування банку, що особливо важливо під час війни та економічної нестабільності.

Розвиток fintech вимагає балансування між дотриманням безпеки та децентралізації і забезпеченням конфіденційності та масштабності. Нині у фінансовому секторі відбувається часткове витіснення традиційних посередників новими учасниками, автоматизованими процесами та децентралізованими мережами. Зростання конкуренції змушує традиційні фінансові установи застосовувати нові технології, поліпшувати фінансові про-дукти, змінювати бізнес-моделі та зменшувати витрати.

Ера електронних фінансових послуг вимагає створення умов для упередження шахрайств і зловживань, тому потрібно підвищувати рівень фінансової грамотності населення. В Україні є передумови для подальшого розвитку fintech. У цьому контексті варто згадати Проект USAID «Трансформація фінансового сектору» Національного банку України та Незалежної асоціації банків України, у межах якого у 2018 році провели конкурс «ФінТех Виклик» для сприяння фінансовій інклюзивності в Україні із загальним призовим фондом 1,5 млн. грн. [1].

Отже, fintech в Україні продовжують активно розвиватися, зважаючи на постійне впровадження інновацій та підтримку на законодавчому рівні. Незважаючи на виклики, зокрема нестабільність енергетичних мереж, війну та економічні труднощі, фінансові технологічні компанії адаптуються, що дозволяє зберігати стійкість і безперервність фінансових послуг.

Також стимулом для розвитку fintech є державні ініціативи, такі як «Стратегія розвитку фінансових технологій до 2025 року», що включає удосконалення кібербезпеки, розвиток відкритого банкінгу та запровадження цифрових ідентифікаційних послуг. Важливими напрямками є також цифрове кредитування та створення більш доступних фінансових інструментів для малих підприємств і населення, що підвищує залучення та доступ до фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Оглобліна В. О., Оглобліна В. С. Fintech-стартапи в умовах цифровізації економіки: досвід країн ЄС для України. *Цифрова трансформація*

соціо-економічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 23–24 листопада 2022 р. / ред.-упорядник: д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкова. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 360 с. С. 118–123.

2. Національний банк України. Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/files/DDWIAwXTdqjdClp (дата звернення: 12.11.2024).

3. Фінтех-тренди в Україні та світі: що впливатиме на індустрію у 2024 році. URL: https://fintechinsider.com.ua/finteh-trendy-v-ukrayini-ta-sviti-shho-vplyvatyme-na-industriyu-u-2024-roczi/ (дата звернення: 12.11.2024).

УДК 371

ОГЛОБЛІНА ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
к.е.н., доцент, доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: va.ogloblina@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6627-0255

ПЛИСКА ОЛЕГ ВІКТОРОВИЧ,
аспіант спеціальності 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: 0009-0003-3881-3664

ГРИШИНА АЛІНА ЄВГЕНІЇВНА,
здобувач ступеня вищої освіти бакалаврського рівня, гр. 6.0724- фдпс
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: pdp141339@gmail.com

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У сучасному світі цифрові технології мають величезний потенціал для трансформації різних сфер життя. Цифрова трансформація у сфері освіти і науки – це комплексна робота над побудовою екосистеми цифрових

рішень у сфері освіти та науки, включно зі створенням безпечного електронного освітнього середовища, забезпеченням необхідної цифрової інфраструктури закладів та установ освіти і науки, підвищення рівня цифрової компетентності, цифровою трансформацією процесів та послуг, а також автоматизацією збору і аналізу даних [1].

В умовах воєнного стану сучасна державна політика в сфері вищої освіти стикається з низкою серйозних викликів, які вимагають не лише невідкладних заходів, але й стратегічного переосмислення підходів до організації освітнього процесу. Воєнний стан накладає серйозні обмеження на різні сфери життя суспільства, включаючи освіту, що створює необхідність адаптації вищої освіти до нових реалій. Забезпечення якісного освітнього процесу в умовах кризи вимагає від держави високоорганізованої та гнучкої політики, спрямованої на збереження академічних стандартів, підтримку студентського середовища та дотримання безпеки в закладах освіти. У цьому контексті важливо розглядати державну політику в галузі вищої освіти як ключовий елемент сталого розвитку суспільства під час війни, сприяючи не лише збереженню, але й розвитку інтелектуального потенціалу країни в умовах труднощів [2].

Розвиток освіти завжди визначався як ключовий фактор прогресу, сприяючи розвитку культури та економіки, а також виявляючи потенціал людей. Однак сучасні обставини створюють низку негативних викликів для системи освіти. Основним чинником є примусове переміщення значної кількості населення України та пошкодження освітніх закладів через воєнні дії. Понад 10 мільйонів людей змінили своє місце проживання внаслідок війни, а близько 2 тисяч освітніх закладів зазнали бомбардувань та обстрілів, багато з них були повністю зруйновані. Деякі вищі навчальні заклади змушені були переїхати в безпечніші регіони. Кількість людей, які стали жертвами війни, постійно зростає. На додаток до цього, існують проблеми в освіті, які виникли перед епідемією COVID-19 та військовими подіями, і які будуть важливими для вирішення в післявоєнний період.

Будівництво та реформування системи освіти є основою для відтворення інтелектуального та духовного потенціалу нації, виходу української науки, техніки і культури на світовий рівень, а також для національного відродження, формування державності та демократизації суспільства в Україні.

В умовах війни та стресового впливу російської агресії в багатьох регіонах України, дистанційне навчання та інформаційно-комунікаційні технології стали основними та єдиними доступними засобами взаємодії зі студентами. Виші оперативно відреагували на складні умови, адаптуючись до нових вимог і розробляючи адекватні заходи для переходу

на дистанційні та гібридні форми навчання, з використанням сучасних цифрових технологій.

Це зумовило необхідність адаптації освітнього процесу до нових умов: перегляд організації навчання та комунікації, створення та використання цифрового освітнього контенту, організація самостійної роботи студентів, оцінка та перевірка навчальних результатів, підтримка високого рівня якості викладання та успішності студентів у новому форматі.

Важливим фактором у подоланні кризової ситуації було те, що більшість вищів вже мали високий рівень цифровізації у своїй діяльності через пандемію COVID-19. У багатьох університетах були впроваджені електронні бібліотеки та відеолекції. Ті установи вищої освіти, які раніше активно вкладали ресурси в онлайн-програми та цифрові методи навчання, краще впоралися з адаптацією до нових умов навчального процесу.

З метою вдосконалення процесів цифровізації вищої освіти та створення ефективних навчальних процесів можливі наступні перспективні напрями:

– Збільшення обсягів інвестицій у технічне обладнання, програмне забезпечення, інформаційно-комунікаційні технології, а також розробка підручників, посібників, відеолекцій тощо.

– Забезпечення технічної підтримки викладачів і студентів через створення постійно діючих IT-служб, консультування студентів та розроблення цифрових керівництв для викладачів.

– Чітке визначення цілей використання кожної навчальної технології та досягнення конкретних результатів, таких як залучення студентів, підвищення їхньої мотивації, поліпшення якості навчання та успішності.

– Розширення використання соціальних мереж, інтерактивних методів, технологій штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності та ін.

– Розроблення системи показників для оцінки результатів використання нових навчальних технологій.

– Адаптація навчальних програм до умов дистанційного та гібридного навчання та зміна вимог до кваліфікації фахівців, обумовлена цифровою трансформацією.

– Формування та розвиток нових цифрових освітніх та науково-дослідницьких платформ, об'єднання ресурсів вищих навчальних закладів та концентрація наукового та викладацького потенціалу України.

Серед основних завдань державної політики України у сфері вищої освіти повинні бути:

– Створення комплексної системи стимулів для українських випускників шкіл, щоб вони вирішили навчатися в Україні (з урахуванням якості навчання, стипендій для талановитих студентів, програм обміну тощо).

– Використання частини коштів, отриманих від навчання іноземних студентів в Україні, для створення окремих державних фондів, які фінансуватимуть міжнародні обміни та стажування найкращих українських студентів.

– Стимулювання українських освітніх емігрантів до повернення, що є особливо важливим для післявоєнної відбудови країни.

Співробітництво України та ЄС у сфері освіти, навчання та молоді може передбачать:

– реформування та модернізацію системи вищої освіти;

– сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу;

– підвищення якості та важливості вищої освіти;

– поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами;

– розширення можливостей вищих навчальних закладів;

– активізації мобільності студентів та викладачів;

– спрощення доступу до отримання вищої освіти;

– здійснення заходів, спрямованих на активізацію обміном інформацією, практикою та досвідом, для заохочення більш тісного співробітництва в галузі професійно-технічної освіти та навчання

Нині, в освітньому секторі ЗВО стикаємося з рядом складних викликів. Однією з основних проблем є пошкодження та знищення багатьох закладів вищої освіти, зокрема тих, що розташовані в зонах активних бойових дій. Це призвело до відтоку прогресивних наукових кадрів та зменшення кількості абітурієнтів, а також призвело до втрати наукового потенціалу України. Вирішення цих проблем передбачає постійне і невід'ємне впровадження інноваційних методів та інструментів в освітній процес вишів. Сучасна вища освіта повинна поєднувати конкурентоспроможний попит та інноваційну наукову пропозицію, забезпечуючи адаптацію учасників освітнього процесу до нових умов. Однак важливо визнати ефективність традиційних інструментів освіти, оскільки їхнє органічне поєднання з інноваційними може досягти найвищого рівня ефективності у здобутті високого рівня знань. Основними напрямками удосконалення ситуації в сфері функціонування закладів вищої освіти повинні бути максимальне залучення науковців до державних та регіональних програм; підвищення зацікавленості держави у вітчизняних спеціалістах через збільшення квот державного замовлення; збільшення видатків бюджету на відновлення пошкоджених та зруйнованих закладів; переосмислення значення та ролі майбутніх кадрів; організація комплексної державної підтримки та розробка соціальних програм з організації психологічних служб в закладах вищої освіти для підтримки морально-психологічного стану учасників освітнього процесу [3].

Отже, не зважаючи на вище зазначені проблеми, аналіз стану цифрової трансформації галузей освіти та науки України показав високий рівень прогресу виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сферах «Освіта, навчання та молодь» та «Наука, технології та інновації, космос». Для виконання зобов'язань в галузі освіти та науки, ступінь реалізації яких є частковим, або потребує реалізації, розглянуто сучасні впроваджені та експериментальні державні ініціативи з цифровізації освіти та науки; спільні міжнародні проекти та діючі програмно-апаратні комплекси. Встановлено, що синергетичним ефектом від цифровізації галузей освіти та науки є розвиток інформаційного суспільства України. Перспективами цифрової трансформації освіти та науки України є підвищення ефективності використання цифрових технологій в освітньому процесі та науковій діяльності; створення цифрового доступного та сучасного освітнього середовища; досягнення працівниками та здобувачами освіти високого рівня цифрових компетентностей, а також забезпечення доступності обміну даними, що сприятиме розвитку галузей освіти та науки України та подальшого стратегічного партнерства з країнами ЄС і інтеграції до ЄПВО.

Список використаних джерел:

1. Оглобліна В. О., Лукашов М. С., Загородній С. А. Інтернет-ресурси як інструмент впровадження екологічних проєктів в Україні. *Актуальні питання суспільства у сферах екологічної та цивільної безпеки, енергозбереження, менеджменту та економіки* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції за участю молодих учених та здобувачів вищої освіти (16–18 жовтня 2024р., м. Запоріжжя). Запоріжжя : ІННІ ім. Ю. М. Потебні ЗНУ, 2024.

2. Усар І. І. Державна політика в сфері вищої освіти: виклики сьогодення. 2024. Том 35(74) № 2 (дата звернення: 11.11.2024).

3. Тетяна Конрад, Вікторія Волкогон, Генрік Нога, Агнешка Гаєвська, Кшиштоф Сулковські. Цифрова траснформація освіти і науки України в контексті стратегічного галузевого партнерства з країнами ЄС та інтеграції до ЄПВО. *Наукоємні технології*. 2024. № 3(63) (дата звернення: 11.11.2024).

УДК 658.7

ОГЛОБЛІНА ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
к.е.н., доцент, доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємнитцва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: va.ogloblina@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-6627-0255

РЕВА В'ЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСІЙОВИЧ,
бакалавр гр. 6.0723- фдпс
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: desk1ua@gmail.com

ДЕЙНЕГА ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ,
бакалавр гр.21с (МС)МК
Таврійський державний агротехнологічний університет ім. Дмитра Моторного
(м. Запоріжжя, Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ДИСЦИПЛІН

Згідно теорії поколінь, людей, народжених у період після 2000 року, прийнято відносити до поки малодослідженого покоління, яке характеризується тісною інтеграцією життя людства у період їх народження із інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ). Вже стало загальновизнаним, що специфічними особливостями такого покоління стають дезорієнтація, «кліпове мислення», «фаббінг», гіперактивність тощо. Проведене Порталом «Футуролог» дослідження поведінки різних вікових груп дало змогу сформулювати гіпотезу, що характерні специфічні ознаки представників цього покоління залежать не від історичних особливостей періоду народження його представників, як це прийнято вважати, а саме від ступеню інтеграції у поточне життя людини ІКТ. Із подальшим розвитком інформаційного суспільства та ще більшою інтеграцією у життя людства ІКТ така гіпотеза передбачає певну уніфікацію поведінки споживачів, яка не залежить від їх віку, що суттєво розширить вікові межі досліджуваного покоління. Ґрунтуючись на висунутій гіпотезі, слід передбачати, що вибухоподібне поширення (яким відрізняються ІКТ) характерних ознак

досліджуваного покоління серед більшості людей різного віку, зокрема, дезорієнтації, формує високу уразливість суспільства до впливу маркетингових інструментів [1].

Тому одним з найважливіших напрямів в інформаційному суспільстві повинна стати глибока освіта маркетологів. При цьому її головним специфічним завданням має стати ґрунтування професійних знань і навичок з маркетингу не тільки на головних принципах концепції стійкого розвитку, але й перш за все на загальнолюдських цінностях, принципи чого напевно саме маркетологам у найближчому майбутньому слід наново сформулювати для інформаційного суспільства у цілому, повторивши все те, що вже неодноразово проходило випробовування часом.

Загострення конкурентного протистояння комерційних інтересів у інформаційному просторі, у який тісно інтегруються сьогодні економічні стосунки, що формує принципово новий тип ринку інформаційного суспільства (Інтернет-ринок) може призвести до потужних і поки мало передбачених наслідків. Зокрема, згідно зробленим прогнозам, на Інтернет-ринку ринкова влада поступово зсуватиметься до принципово нового інструменту управління діяльністю людини – технологіям Штучного Інтелекту [2].

В умовах формування інформаційного суспільства в контексті історичного процесу еволюції людства, економічних стосунків та зародження нової економічної думки відбувається виокремлення місця маркетингу. Спочатку відбувається виокремлення принципів та закономірностей еволюції економічних стосунків, а далі поділяється на два принципових блоки – вивчення особливостей інформаційного суспільства та конкретизація інструментів і принципів управління маркетинговою діяльністю в умовах інформаційного суспільства.

Процес викладання маркетингових дисциплін містить багато порівнянь інноваційних підходів до маркетингу, притаманних виключно особливостям інформаційного суспільства, із аналогічними явищами в умовах індустріального суспільства. Розглядаються сценарні аналогії з іншими історичними періодами у розвитку людства з метою демонстрації здобувачам певних закономірностей. Такий підхід дає можливість сформувати у здобувачі вищої освіти спроможність обґрунтовано передбачувати настання певних подій в швидко змінних умовах інформаційного середовища та завчасно готуватися до змін. За стрімкими трансформаціями традиційних підходів до маркетингу, суспільства здобувачі вищої освіти мають бачити закономірності, що дає змогу ефективного управління цими трансформаціями за бажаними сценаріями [3].

Враховуючи трансформацію цифрової освіти в процесі викладання маркетингу, здобувачі вищої освіти отримують:

– знання основних видів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що застосовується у маркетинговій діяльності та роботі підприємств;

– знання тенденцій розвитку інформаційного суспільства, глобальної економіки та ІКТ;

– знання сутності формування комплексу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для організації маркетингових заходів на базі ІКТ, а саме асинхронних та синхронних комунікацій шляхом написання сценаріїв і прес-релізів; інструменти проведення онлайн- конференцій; відео-конференцій; вебінарів, презентацій, ведення дистанційних переговорів;

– знання інструментів застосування хмарних технологій у маркетинговій діяльності для створення різноманітного інформаційного та візуального контенту;

– знання маркетингового інструментарію в умовах інформаційного суспільства;

– уміння використовувати цифрові інформаційні та комунікаційні технології, а також програмні продукти, необхідні для належного провадження маркетингової діяльності та практичного застосування;

– уміння застосовувати інноваційні підходи щодо провадження маркетингової діяльності ринкового суб'єкта, гнучко адаптуватися до змін маркетингового середовища;

– уміння застосовувати міждисциплінарний підхід при провадженні маркетингової діяльності економічного суб'єкта інформаційного суспільства;

– уміння відповідати вимогам, які висуваються до сучасного маркетолога, підвищувати рівень особистої професійної підготовки.

Освіта повинна бути систематично збагачувана новаторськими способами навчання, що дозволили б здобувачу вищої освіти перевірити здобуті теоретичні знання на практиці, використовуючи його вміння в сфері обслуговування комп'ютерного устаткування і програмного забезпечення. Новаторські інформаційно-комунікаційні технології пропонують цілком нові можливості дистрибуції маркетингових знань, а також створення інтерактивного середовища самонавчання, які раніше не могли бути застосовувані, наприклад, формування університетського віртуального середовища, дистанційне навчання, «на відстані» (англ. long distance learn- ing). Збагачують традиційну систему навчання і доступ в режимі он-лайн до інформаційних і методичних матеріалів,

трансферу документів (фрагментів дипломних робіт, звітів з маркетингових досліджень тощо).

Отже, сучасний здобувач освіти надає перевагу використанню програм і комп'ютерних ігор в освітньому процесі, здобуванню знань не тільки через дію, а й через взаємодію в групі, яка схвалює його й активно підтримує. Важливо сформувати у здобувача вищої освіти вміння глобально мислити, цінувати міжкультурні особливості, знаходити вихід з кризових ситуацій, подолання невпевненості, а також інноваційність, самокритичність, стійкість до стресових ситуацій, навички постійного самонавчання, високу мотивацію до досягнень тощо. До перспективних напрямів розвитку маркетингової освіти можна віднести глобальне навчання, співпрацю з підприємствами, інтеграцію науки й освіти, інтернаціоналізацію університетів в умовах інтеграції в поточне життя інформаційно-комунікаційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Яремко Л. А., Ващишин А. М. Перехідні економічні системи : навч. посібник. Рекомендовано МОН України. 2020. С. 368.

2. Оглобліна В. О., Лисенко А. П., Панас О. Г. Формування маркетингової програми промислового підприємства в умовах цифрової трансформації. *Інженерні інновації та розбудова національної економіки* : матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні (09–10 травня 2024року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко ; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні ЗНУ. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2024. 1020 с. С. 195–199.

3. Metelenko Natalya Heorhiyivna, Voronkova Valentyna Hryhorivna, Silina Iryna Vadymivna, Ogloblina Viktoriia Oleksandrivna. Evolution from traditional to intelligent logistics models in digitalization conditions (using international experience). *Socio-humanitarian and technicaltechnological explorations of modern science* : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. 226 p. P. 64–78.

УДК 658:338.45:355.02(477)

ОГЛОБЛІНА ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
к.е.н., доцент, кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: va.ogloblina@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0001-6627-0255

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

ПІНЧУК ІГОР МИКОЛАЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти спеціальності 072, другий освітній рівень «магістр»,
кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

СТЕФАНОВА ОЛЕНА ЛЕОНТІЇВНА,
здобувач вищої освіти спеціальності 072, другий освітній рівень «магістр»,
кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Руйнівні процеси, які відбуваються в нашій країні, потребують якнайшвидшого оновлення кожного елемента системи управління фінансовим станом підприємства, що можуть різнонаправлено впливати на його подальший інвестиційно-інноваційний потенціал, відновлення, в разі необхідності втраченого виробництва чи можливого фінансового оздоровлення підприємств, зупинених вимушено; реалізацію антикризових програм за різними сферами діяльності у напрямку підтримки фінансової стійкості підприємства в нових економічних і політичних умовах повномасштабної війни.

Управління підприємством під час війни – це складна і відповідальна справа, яка ставить перед менеджерами унікальні виклики. Традиційні управлінські принципи і практики, які наголошують на довгостроковому плануванні та зваженому управлінні ризиками, практично не пристосовані до непередбачуваного характеру військових дій. У воєнний час менеджери стикаються з непростим завданням приймати швидкі рішення в умовах обмеженої інформації, орієнтуватися в постійно змінюваних умовах й надавати підтримку своїй команді в умовах невизначеності. Війна не піддається прогнозуванню і руйнує саму структуру суспільства. Плинність фронтів бойових дій, мінливі альянси та динамічна геополітична ситуація роблять довго-строкове планування практично неможливим. Натомість менеджери повинні бути гнучкими та адаптивними, приймати швидкі рішення та коригувати стратегії миттєво. Управління компанією під час війни схоже на кризовий менеджмент з одним «але» – треба мислити ширше та більше фокусуватися на інтересах команди [1]. На нашу думку «військовий промисловий менеджмент» повинен фокусуватись на бізнес-цілях та психологічному стані команди, її інтересах. Тобто, базові правила менеджменту залишаються, але змінюються пріоритети і їх зміна залежить від турбулентності подій, які відбуваються під час війни і які практично не підлягають прогнозуванню.

Досягнення бізнес-цілей підприємства стають поряд із зобов'язаннями перед командою, партнерами та клієнтами; на перший план виходить людяність менеджера, а на другий – його ефективність як менеджера. На початку війни більшість виробничих процесів було поставлено на паузу, а зусилля зосереджені на створенні безпечних і комфортних умов для всіх членів команди. Така технологія, як релокація бізнесу на більш безпечні території, дозволила вирішити питання фізичної безпеки команди і наступним етапом постав процес відновлення внутрішніх ресурсів, а також відновлення робочого ритму всіх виробничих процесів та процесів, що їх забезпечують. Так, станом на грудень 2023 року серед релокованих підприємств, які вже відновили свою діяльність на новому місці, підприємства переробної промисловості становлять, які становлять 30,2 %. Найбільше підприємств релокувалися до таких областей, як 24 % до Львівської; 14,5 % до Закарпатської; 9,8 % до Чернівецької; 8,3 % до Івано-Франківської; 7,3 % до Хмельницької; 6,3 % до Тернопільської [3].

Релокація промислового виробництва, наприклад, металургійного, машинобудівного, енергетичного, є складним процесом і не завжди можливим тому, що виробничі потужності мають високий ступінь зносу, безперервність технологічного циклу, складні та розгалужені комунікації, тому такі підприємства налагоджують свій менеджмент на місцях

постійного розміщення. Якщо у 2022 р. промислове виробництво скоротилося на 36,7 %, то вже у 2023 р. вдалося започаткувати відновлювальний тренд у промисловості, що стало можливим завдяки попиту на внутрішньому ринку (у т. ч. на продукцію для потреб ЗСУ та для інфраструктурної відбудови країни), поліпшенню забезпечення електроенергією споживачів, релокації деяких виробництв, лібералізації доступу українських товарів на ринки інших країн, зокрема ЄС, диверсифікації шляхів експорту українських товарів. За підсумками 2023 р. промислове виробництво зросло на 6,8 % порівняно з 2022 р., а у І півріччі 2024 р. – на 8,1 % порівняно з відповідним періодом попереднього року. При цьому у переробній галузі за підсумками шести місяців 2024 р. зафіксовано зростання на 11 %, у добувній – на 5,6 % до відповідного періоду 2023 р. За підсумками шести місяців 2024 р. порівняно з аналогічним періодом попереднього року зростання в металургії становило 29,8 %. У світовому рейтингу виробників чавуну Україна за підсумками січня – вересня 2024 р. піднялася на 13 місце порівняно з 16-м у 2023 р., у рейтингу виробників сталі – на 20 місце порівняно з 24-м у 2023 р. [5]. Відновлення в металургійному виробництві підтримувалося стабільним функціонуванням морського коридору, що дало можливість збільшити експорт металопрокату за дев'ять місяців 2024 р. на 55,1 % порівняно з відповідним періодом 2023 р. (з 2142 тис. т до 3323 тис. т). Частка експорту в обсягах виробництва металопрокату зросла за цей період з 54,5 % до 68,9 % [6].

Внутрішній попит на продукцію галузі активно підтримують у будівництві, гірничо-металургійному комплексі (ГМК), машинобудуванні, зокрема в оборонно-промисловому комплексі (ОПК) [4].

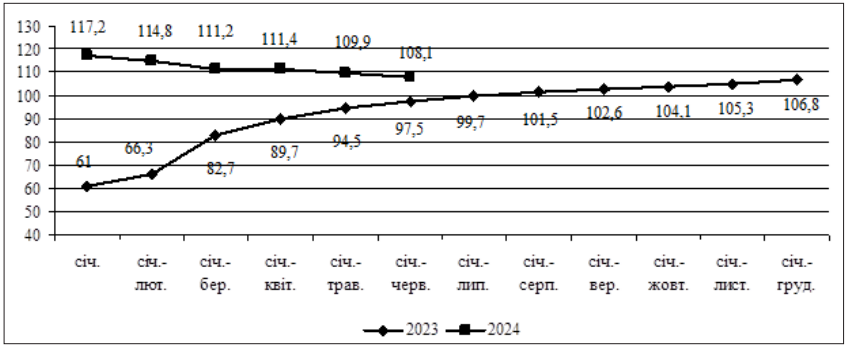

Рис. 1. Індекси промислового виробництва в Україні в 2023–2024 рр. [4]

ТОП-14 світових виробників чавуну за 9 місяців 2024 р.

Місце	Країна	2023	2024	%+/-
1	КНР	675 503	644 430	-4,60%
2	Індія	100 408	106 446	+6,01%
3	Японія	47 537	45 766	-3,73%
4	росія	46 750	44 515	-4,78%
5	Південна Корея	33 755	33 229	-1,56%
6	Іран	26 717	28 149	+5,36%
7	НАФТА	26 214	24 008	-8,41%
8	Бразилія	19 230	19 686	+2,37%
9	Німеччина	18 083	18 370	+1,59%
10	Тайвань	9 221	9 166	-0,60%
11	Інший ЄС	8 616	8 251	-4,23%
12	Туреччина	6 148	7 777	+26,49%
13	Україна	4 394	5 356	+21,90%
14	Саудівська Аравія	5 190	5 068	-2,34%

Рис. 2. Результати рейтингового оцінювання Worldsteel щодо світових виробників чавуну за 9 місяців 2024 р.

У машинобудуванні за результатами шести місяців 2024 р. відбулося зниження виробництва на 0,9 % порівняно з відповідним періодом 2023 р. переважно внаслідок проблем з доступом підприємств до електроенергії (тривалих відключень споживачів від енергопостачання). Це найбільше вплинуло на енергоємні виробництва, потреби яких складно забезпечити засобами автономного живлення (важке машинобудування). Водночас державне, зокрема й оборонне, замовлення сприяло збільшенню виробництва транспортних засобів (залізничних локомотивів і рухомого складу – на 13,7 %, військових транспортних засобів – на 7,9 %). Оборонна промисловість залишається одним із найбільших рушіїв відновлення економіки, потреби ЗСУ у військовій техніці дедалі частіше задовольняються зразками українських виробників. Так, за шість місяців 2024 р. Міністерство оборони України допустило до експлуатації майже 480 нових зразків озброєння та військової техніки, з яких близько 290 зразків – вітчизняна продукція [3].

Висновки та рекомендації. Отже, менеджмент в умовах нестабільності та війни, зокрема, має враховувати багато організаційних та соціальних факторів. Ключові з них – це емоційний стан команди, перерозподіл повноважень і функцій, короткострокове планування та швидка адаптація до всього, що неможливо передбачити (прогнозувати). Функція кризового менеджменту зводиться до того, щоб спроєктувати вектор, визначити пріоритети та забезпечити стійкі комунікації. Звісно, менеджер повинен

докладати значних зусиль для того, щоб уникнути кризи. Це те, що називається ризик-менеджментом – вміння передбачити ймовірні ризики, знайти запобіжники, щоб уникнути їх настання, або мати чіткий план дій у разі негативного сценарію. З досвідом, окрім системи ризик-менеджменту, у спеціаліста формується ще й професійна інтуїція. Кризовий менеджмент у період повномасштабної війни повинен включати такі етапи дій: виявлення ключових проблем й наявних ресурсів для їх вирішення; планування роботи в нових умовах і забезпечення механізмів ухвалення рішень і швидкої синхронізації з основними стейкхолдерами; підтримка мотивації команди рухатись далі; реалізація планів із ліквідації кризи й повернення до стабільного стану; оцінювання результатів кризового менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Менеджмент під час війни: стратегія управління для виживання та розвитку. URL: https://mind.ua/openmind/20256930-menedzhment-pid-chas-vijni-strategiya-upravlinnya-dlya-vizhivannya-ta-rozvitku (дата звернення: 07.10.2024).

2. Завдяки урядовій програмі релокації збережено понад 35 тисяч робочих місць. URL: https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a54c8281-02fa-4ced-8b14-3a7ca772a826&title=Zavdiaki (дата звернення: 21.10.2024).

3. Сучасні тенденції в українській промисловості. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/suchasni-tendentsiyi-v-ukrayinskiy-promyslovosti (дата звернення: 20.10.2024).

4. Україна у світовому металургійному виробництві за 9 місяців 2024 р. URL: https://www.ukrmetprom.org/ukraina-u-svitovomu-metalurgiynomu-v-44 (дата звернення: 24.10.2024).

5. Виробництво та споживання металопрокату в Україні за 9 місяців 2024 р. URL: https://www.ukrmetprom.org/virobnictvo-ta-spozhivannya-metalopro-37/ (дата звернення: 29.10.2024).

УДК 004.77:338.1(100)

СЛЮСАРЬ МИКИТА ЮРІЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 073 «Менеджмент»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: Slusarnikita18@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-6423-9155

СТРАТЕГІЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ВИСОКОРОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Цифрова трансформація є одним із ключових пріоритетів високорозвинених країн, які прагнуть інтегрувати інноваційні технології у всі аспекти економіки, суспільства, та державного управління. До 2030 року такі країни, як США, Німеччина, Японія, Великобританія, Південна Корея та інші, реалізують довгострокові стратегії цифровізації з акцентом на сталий розвиток, інновації, і забезпечення цифрової рівності. «Цифровий компас 2030» країн ЄС – це стратегічний план Європейського Союзу, представлений у 2021 році, який визначає ключові пріоритети та орієнтири для цифрової трансформації країн-членів до 2030 року. Цей документ став частиною європейського бачення зміцнення цифрового суверенітету, інноваційного розвитку та сталого економічного зростання в умовах глобальної конкуренції.

Основні цілі «Цифрового компасу 2030»: 1) Цифрові навички для всіх громадян ЄС, до 2030 року щонайменше 80 % дорослого населення повинні мати базові цифрові навички; підготовка 20 мільйонів фахівців у сфері IT з акцентом на гендерну рівність. 2) Цифрова інфраструктура, в основі якої створення загальноєвропейської високошвидкісної мережі 5G, яка буде доступною у всіх населених пунктах ЄС; вапровадження квантових технологій та розвиток сучасних дата-центрів. 3) Цифрова трансформація бізнесу, до 75 % компаній мають впровадити передові цифрові технології, включаючи штучний інтелект, хмарні обчислення, великі дані, розвиток екосистем стартапів через цифрові платформи та програми фінансування. 4) Оцифрування державного сектору, до 2030 року всі ключові державні послуги повинні бути доступними онлайн; забезпечення цифрової ідентифікації (eID) для 80 % громадян. Важливі ініціативи в межах «Цифрового компасу 2030»: 1) European Digital Identity (Європейська цифрова ідентичність), що включає створення уніфікованої платформи для ідентифікації та доступу громадян до державних і приватних послуг. 2) Digital Europe

Programme, в основі якої інвестиції у ключові технології, зокрема в ШІ, блокчейн і кібербезпеку. 3) Gaia-X, а саме Європейський проєкт створення хмарної інфраструктури для забезпечення безпеки даних. «Цифровий компас 2030» – це стратегічний документ, який не лише окреслює технологічні цілі, але й створює підґрунтя для розвитку цифрового суверенітету ЄС, сприяє зміцненню економічної стійкості, інноваційності та конкурентоспроможності Європи у глобальному вимірі [1].

Чотири головні напрями «Цифрового компасу 2030»: 1) Люди і навички, в основсі якої програми перекваліфікації, освіти і підтримки цифрової грамотності. 2) Цифрова інфраструктура, що вкл.ючає інвестиції у швидкісний Інтернет, розвиток технологій 6G, суперкомп'ютери та мережеву безпеку. 3) Цифрова економіка, націлена на зміцнення цифрової трансформації малих і середніх підприємств, створення умов для розвитку європейських технологічних гігантів. 4) Цифрове суспільство, що включає підвищення доступності цифрових державних послуг, захист цифрових прав і приватності.

У 2022 році британський уряд оновив «Британську цифрову стратегію», прагнучи створити більш інклюзивну, конкурентоспроможну та інноваційну цифрову економічну модель за допомогою стратегії цифрової трансформації. Стратегія цифрової трансформації у Великобританії – це комплексний національний підхід, спрямований на інтеграцію цифрових технологій у всі сфери суспільного життя, економіки та державного управління з метою підвищення продуктивності, інноваційності та якості життя громадян, забезпечення рівного доступу до цифрових технологій, стимулювання сталого економічного зростання через цифрові інновації. Ця стратегія слугує основою для трансформації Великобританії у провідну цифрову державу, адаптуючи суспільство до нових викликів цифрової епохи.

Стратегія фокусується на таких ключових сферах, як цифрова інфраструктура, творчість та інтелектуальна власність, цифрові навички та таланти, доступ до фінансування, ефективність додатків та покращення міжнародного статусу. У зв'язку зі швидким розвитком штучного інтелекту останніми роками британський уряд у 2024 році опублікував «Стратегію цифрового розвитку на 2024–2030 роки», в якій додатково роз'яснювалися нові заходи цифрової трансформації та покращувалися чи реконструювалися за допомогою інновацій та застосування цифрових продуктів та послуг. Цифрова трансформація економіки, викликана цифровими технологіями, включаючи основні сектори ІКТ та цифрової інфраструктури, а також усю цифрову екосистему. Цифрова трансформація уряду, що стосується трансформації державних процесів, систем та

послуг, а також поліпшення відносин та комунікації між урядом та громадянами, включаючи формулювання цифрових стратегій, оцифрування існуючих державних процесів та систем, а також активне надання державних онлайн-послуг. Цифрова трансформація суспільства, в основі якого фундаментальні зміни в суспільстві, викликані цифровими технологіями, у тому числі: зміни в онлайн-довірі та доступ до інформації, зміни в соціальних структурах, норми та відносини в цифрових просторах, способи впливу технологій на права громадян; та демократична участь; та здатність організовувати колективні дії в епоху цифрових технологій.

Під керівництвом політики ринок цифрової трансформації у Великобританії переживає швидке зростання. Загальний розмір у 2022 році становитиме 35,1 млрд доларів США, з яких велика частка припадає на банки, сектор фінансових послуг та страхування (BFSI) та державний сектор. Крім того, цифрову трансформацію активно проходять IT-телекомунікації, виробництво, роздрібна торгівля та охорона здоров'я. Британський уряд прогнозує, що цифрові технології збільшать сукупний річний темп зростання Великобританії (CAGR) на 26,9 % у період із 2023 по 2030 рік. Серед них технології хмарних обчислень відіграють особливо важливу рушійну роль і зробили важливий внесок у економічне зростання. У сфері штучного інтелекту, яка привернула велику увагу, британський уряд прогнозує, що до 2030 року вони зростуть до 20,68 млрд. фунтів. Ці дані показують, що Великобританія активно займається цифровою трансформацією та продовжить вкладати більше ресурсів у розвиток ключових технологій, таких як штучний інтелект, для вирішення внутрішніх проблем, підвищення міжнародної конкурентоспроможності та закладання міцної основи для майбутнього економічного зростання [2].

Великобританія планує відігравати активну роль як мережа технологічних центрів, допомагаючи розвивати цифрові та бізнес-навички, необхідні для місцевих технологічних стартапів, зростаючого бізнесу, цифрових МСП, а також послуг логістики та підтримки бізнесу. Зміцнювати співробітництво та покращувати побудову ланцюжків постачання через міжнародне співробітництво. Великобританія підписала двосторонні угоди про співпрацю з Японією та Австралією у галузі цифрових технологій, економіки та торгівлі відповідно. Ґрунтуючись на спільних цінностях, економічній безпеці та інтересах національної оборони, Великобританія підтримуватиме безпеку даних та стійкість ланцюжка поставок, а також створюватиме платформу співробітництва. Забезпечити наявність відповідної торгової політики, що забезпечує комерціалізацію нових технологій та доступ до міжнародних ринків.

Великобританія зміцнюватиме своє лідерство в галузі охоплення цифровими фінансовими послугами, працюючи разом, щоб продемонструвати життєздатність інноваційних цифрових фінансових рішень, особливо в галузі «зелених» фінансів, а також підтримати зміни у фінансовій інфраструктурі, регулюванні та політиці, щоб допомогти країнам стимулювати інновації та захищати Учасники ринку та споживачі. Забезпечуючи відкритість ринку, уряд повинен розумно втручатися в управління та нагляд, збільшувати інвестиції в екосистему штучного інтелекту та стимулювати творчий потенціал та життєздатність штучного інтелекту, одночасно забезпечуючи його відповідність стандартам гнучкості, необхідним для підтримки ринкової безпеки.

Великобританія зосередиться на інвестиціях у будівництво цифрової інфраструктури, як-от загальнонаціональні оптоволоконні мережі, універсальне покриття мережі 5G та будівництво широкосмугового зв'язку. До 2030 року планується досягти мети покриття 95 % оптоволокна до будинку (FTTP) та повного покриття мережі 5G. Трансформація цифрової інфраструктури є основною частиною реалізації цифрової трансформації уряду. Британський уряд сподівається на розробку нових проектів цифрової громадської інфраструктури через міжнародне співробітництво та обмін досвідом Великобританії в цифровізації державних послуг з країнами-партнерами. До 2030 року Великобританія планує підтримати щонайменше 20 країн-партнерів у вдосконаленні цифрової державної інфраструктури та перетворення способів надання цифрових послуг на національному рівні.

Великобританія прагне використовувати цифрові технології для адаптації до зміни клімату та пом'якшення його негативних наслідків. Це включає підтримку розвитку «зелених» цифрових технологій для зменшення шкоди для клімату та навколишнього середовища, а також використання цифрових технологій для захисту біорізноманіття. Великобританія визначає «цифрові послуги» як комбінацію центрів обробки даних та хостингового, мережного та кінцевого користувальницького обладнання, включаючи як обладнання, яке використовується для створення та надання послуг у Великобританії, так і обладнання, яке використовується громадянами для доступу до послуг [3].

«Розумний розрив» є основною перешкодою, що заважає Великій Британії досягти цифрової трансформації в багатьох областях. Великобританія приділяє особливу увагу доступності технологій, доступності, безпеки, цифровим навичкам, контенту та правилам (нормам) та робить кроки для забезпечення того, щоб найбільш маргіналізовані та недостатньо обслуговуються спільноти. зможуть користуватися

перевагами цифровізації, сприяти соціальній рівності та інклюзивному розвитку, а також сприяти досягненню цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй. Крім того, штучний інтелект відіграє величезну роль у забезпеченні рівності в освіті, захисті місцевої африканської культури та реалізації прав та інтересів африканських жінок.

У «Спільній заяві про конкуренцію в галузі штучного інтелекту, підписаній регулюючими органами США, Великобританії та Європи» йдеться, що необхідно створити справедливий, відкритий та конкурентний ринок, дотримуватися трьох принципів справедливої торгівлі, сумісності та вибору, а також захищати конкуренцію у сфері штучного інтелекту. Екосистема штучного інтелекту, щоб «забезпечити ефективну конкуренцію та справедливе та чесне ставлення до споживачів та підприємств». Цифрові технології викликають цифрову трансформацію на економічному, державному та соціальному рівнях. Тому необхідно сформувати цифрову екосистему, змінивши форму продуктивності підприємства. Уряд систематично оцифровує весь процес, щоб підвищити ефективність та різноманітність надання послуг.

У «Цифровій стратегії на 2022 рік» та «Стратегії цифрового розвитку на 2024–2030 роки» Великобританія роз'яснила своє бачення сприяння всебічному розвитку економіки, уряду та суспільства за допомогою цифрової трансформації, приділяючи особливу увагу проектам зі значним потенціалом розвитку чи руйнівним впливом. ландшафт безпеки. Прагнучи використовувати передові технологічні інновації, використовувати можливості та формувати технологічне лідерство у глобальних науково-технічних змаганнях для підвищення своєї міжнародної конкурентоспроможності.

Великобританія надає внутрішнє значення трансформації вітчизняної цифрової економіки та використовує свої переваги у галузі підготовки професіоналів та наукових досліджень для сприяння промисловому розвитку. За рахунок оптимізації системи освіти, міжнародної політики залучення талантів та фінансування наукових досліджень сформовано комплекс високоефективних механізмів, які забезпечують безперервну інтелектуальну підтримку цифрової трансформації. Зміцнювати багатогранне та багатогалузеве міжнародне співробітництво за кордоном, спиратися на політику, що сприяє розвитку та скорочувати «цифровий розрив», а також повною мірою використовувати переваги міжнародного впливу. Надаючи практичну підтримку, таку як фінансування, технічну допомогу та доступ до ринків, він сприяє інклюзивному зростанню глобальної цифрової економіки.

Основні напрями цифрової трансформації у високорозвинутих країнах світу: 1) Розвиток цифрової економіки, в основі якої впровадження

штучного інтелекту (ШІ) та автоматизації у промисловість, фінанси, охорону здоров'я та освіту. 2) Створення умов для розвитку стартапів та технологічних екосистем, що включає збільшення частки цифрових продуктів і послуг у ВВП. 3) Цифрові навички та освіта, що включають масштабні освітні програми для підвищення цифрових компетенцій; інтеграція навчання з ШІ, блокчейну, Інтернету речей (IoT) та кібербезпеки в освітні програм; перекваліфікація працівників для роботи у цифрових секторах. 4) Інфраструктура майбутнього, що включає розвиток швидкісного Інтернету (5G, 6G) та «розумних» мереж, інвестиції у створення дата-центрів і хмарних платформ; підтримка цифрових смарт-міст, включаючи інноваційні транспортні системи. 5) Сталий розвиток і «зелені» технології, що включають використання цифрових технологій для скорочення викидів вуглецю та підвищення енергоефективності, цифровізація управління природними ресурсами, розвиток ринку «зелених» цифрових стартапів. 6) Активна підтримка досліджень і розробок у сфері квантових обчислень, ШІ та робототехніки, використання ШІ для оптимізації управління державними ресурсами, розробка етичних стандартів використання ШІ. 7) Оцифрування державних послуг, в основі яких переведення всіх державних сервісів в онлайн-формат, створення цифрових платформ для доступу громадян до послуг у режимі 24/7, впровадження систем електронного голосування та адміністрування, акцент на розширення інфраструктури 5G, підтримку стартапів у галузі ШІ, і розвиток цифрового уряду.

«Цифровий компас 2030» країн ЄС передбачає досягнення цифрової незалежності, розвиток еко-інновацій та кібербезпеки. Японія – це стратегія Society 5.0 – інтеграція цифрових технологій в усі сфери суспільного життя з фокусом на людину. Південна Корея – це Програма Digital New Deal, яка включає інвестиції у ШІ, великі дані, і розробку платформ для «розумних» міст.

Очікувані результати до 2030 року: інклюзивність цифрових сервісів для всіх верств населення, глобальне лідерство у сфері цифрових технологій, скорочення розриву між країнами у рівні цифрової готовності, підвищення конкурентоспроможності економіки через цифровізацію. Цифрова трансформація високорозвинених країн до 2030 року є важливим кроком до створення інноваційного, екологічного, і соціально відповідального суспільства, економіки, освіти.

Список використаних джерел:

1. Слюсарь Микита. Використання мережевих платформ: виклики та можливості. *Менеджмент та маркетинг як фактори розвитку бізнесу* : матеріали

ІІ Міжнародної науково-практичної конференції 17–19 квітня 2024 р. Електронне видання у 2 т. / відп. ред. та упоряд. В. В. Храпкіна, К. В. Пічик. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2024. Т. 2. С. 388–381.

2. Слюсарь М. Ю., Воронкова В. Г. Еволюція мережевих платформ та їх роль у формуванні цифрової економіки. *Інженерні інновації та розбудова національної економіки* : матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні (09–10 травня 2024 року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко ; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 964–968.

3. Воронкова В. Г., Гриша С. О., Крупа А. Г., Слюсарь М. Ю., Безверхий І. А. Розділ 1. Теоретико-методологічні виміри цифрової трансформації промислового менеджменту в умовах викликів, можливостей та змін. *Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін* : колективна монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. : Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 11–52.

УДК 336.71:004.9

ШАПУРОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: 0961779400saa@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-4381-4886

ГУНЗА ЮЛІЯ СЕРГІЇВНА,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня, гр. 8.0723-уфпс
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: Gunza@znuiepf.com.ua
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0003-6575-4188

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БАНКІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У сучасних умовах стрімкого соціально-економічного та технологічного розвитку з'являються нові форми економічної та технологічної взаємодії. Цей процес супроводжується активним поширенням глобалізації та поглибленням цифровізації економіки. Як наслідок, різноманітні зв'язки між науковими й технічними досягненнями стають усе більш інтегрованими в економічну сферу. Крім того, спостерігається тісне поєднання наукових, технологічних і фінансових ресурсів, яке сприяє їх взаємодії та

спільному стимулюванню глобального економічного прогресу й соціального розвитку. У цьому контексті формуються та розвиваються фінансові науки й технології

Перш ніж перейти до встановлення конкретних методологічних підходів дослідження та аналізу, важливо розглянути фундаментальні аспекти фінансових технологій та їхній вплив на діяльність банківських установ. Для цього проведено систематизацію наукових підходів, які висвітлюють ключові аспекти взаємодії технологій та банківської сфери. У дослідженнях вітчизняних і міжнародних учених фінансові технології розглядаються через три основні виміри: концептуалізацію та кількісну оцінку їхнього впливу, визначення детермінант ефективності банків і аналіз різноманітних наслідків використання технологій для банківської продуктивності.

Фінансові технології у сучасному розумінні – це інтеграція цифрових технологій із фінансовими послугами, що дає змогу удосконалювати їхню якість, зменшувати витрати на обслуговування клієнтів і підвищувати доступність фінансових продуктів. Дослідники акцентують увагу на важливості об'єднання новітніх наукових розробок із технологічними інноваціями для створення гнучкої, прозорої та адаптивної фінансової системи. Серед найвагоміших здобутків у цій сфері можна виокремити розвиток цифрових платформ, автоматизацію операцій і впровадження аналітики великих даних.

Науковці, такі як Ч. Чен [1] та Ф. Ян [2], звертають увагу на те, що традиційні методи збільшення частки ринку банками зазвичай ґрунтуються на зростанні капіталу та розширенні спектру послуг. Однак фінансові технології змінюють цю парадигму, роблячи акцент на використанні цифрових інструментів для досягнення сталого економічного зростання. Інноваційні підходи спрямовані на підвищення зручності обслуговування клієнтів і оптимізацію бізнес-процесів завдяки цифровій інтеграції.

Для оцінки рівня розвитку фінансових технологій у регіональному та глобальному контекстах дослідники використовують різні методології. Наприклад, С. Лу [3] застосовує факторний аналіз для побудови індексу розвитку фінансових технологій, тоді як Р. Су [4 використовує метод APH-ентропії для визначення ключових показників. Інші автори пропонують середній індекс конкурентоспроможності, як-от у дослідженні індексу конкурентоспроможності фінансових технологій китайських міст. Це дає змогу вимірювати вплив технологій на різні аспекти фінансового сектору.

Важливим аспектом у дослідженнях є вивчення факторів, які впливають на діяльність банків. Їх умовно поділяють на внутрішні та зовнішні. Внутрішні фактори включають розмір власного капіталу, структуру

доходів і кредитний ризик. Зовнішні ж переважно стосуються макроекономічних умов, таких як інфляція, економічні кризи та регуляторна політика. Дослідник Б. Філіп [5], аналізують як негативний вплив зовнішніх факторів, так і позитивний вплив внутрішніх на ефективність банківської діяльності.

З іншого боку, фінансові технології створюють нові виклики та потребують адаптації банківської системи до змін, спричинених інноваціями. Одним із найбільш обговорюваних аспектів є вплив технологій на конкурентоспроможність банківських установ. Дослідники, такі як М. Афанді та А. Мутаалі [6], зазначають, що традиційні фінансові установи втрачають частину ринку через застарілі підходи до надання послуг. У результаті основна частка ринку переходить до технологічних фінансів, таких як цифрові платформи, мобільні додатки та онлайн-платежі.

Яскравим прикладом є вплив платформ Alipay та WeChat, які значно змінили споживацькі очікування та поведінку. Ці інновації створюють можливості для впровадження нових фінансових продуктів, але водночас спричиняють тимчасове зниження продуктивності банків на ранніх етапах адаптації. Проте поступова інтеграція цифрових технологій у діяльність банків разом із національними політиками, спрямованими на фінансову інклюзію, сприяють поверненню втрачених ринкових позицій.

Ще однією важливою складовою є роль великих даних у фінансових технологіях. Використання великих даних дає змогу банкам аналізувати ризики у сфері кредитування, що підвищує їхню здатність до управління ризиками. За даними М. Эвиана та інші [7] аналіз великих даних дозволяє знижувати витрати на обробку інформації, а також оптимізувати процеси прийняття рішень. Це забезпечує підвищення ефективності банківських установ і створює конкурентні переваги.

Фінансові технології також сприяють розвитку персоналізованих фінансових рішень. Наприклад, алгоритми машинного навчання аналізують дані клієнтів, щоб створювати індивідуальні пропозиції для користувачів. Це підвищує якість обслуговування клієнтів і сприяє залученню нових клієнтів. Крім того, такі технології дозволяють банкам бути більш чутливими до змін ринкових умов, що особливо важливо у сучасному динамічному середовищі.

Іншим важливим напрямком є використання штучного інтелекту в банківській сфері. Штучний інтелект допомагає автоматизувати операції, аналізувати ринкові тренди та виявляти шахрайські дії. Наприклад, системи на основі штучного інтелекту здатні оперативно аналізувати велику кількість транзакцій, визначаючи потенційні ризики. Це дозволяє знижувати

витрати банків на операційні процеси та підвищувати їхню фінансову стабільність.

Важливою складовою розвитку фінансових технологій є їх інтеграція з інноваційними моделями бізнесу. Фінансові установи все частіше використовують платформенну економіку, яка дає змогу об'єднувати фінансові сервіси з іншими секторами економіки, такими як e-commerce або логістика. Наприклад, інтеграція банківських сервісів із платформами електронної комерції дозволяє автоматизувати платіжні процеси, спрощувати кредитування та покращувати обслуговування клієнтів. Це створює додаткову цінність для користувачів, збільшує кількість транзакцій і підвищує рівень довіри до банківської системи.

Розвиток фінансових технологій також сприяє змінам у структурі зайнятості в банківській сфері. Традиційні посади, пов'язані з обробкою паперових документів або ручним обслуговуванням клієнтів, поступово втрачають актуальність. Натомість зростає попит на фахівців у галузях даних, програмування та кібербезпеки. Таким чином, банки змушені інвестувати в навчання співробітників, розширення їхніх компетенцій і залучення нових кадрів, які володіють навичками роботи з цифровими інструментами. Зокрема, зростає попит на спеціалістів із аналізу даних, розробників програмного забезпечення та експертів у галузі штучного інтелекту.

Однією з ключових переваг фінансових технологій є їхній вплив на доступність фінансових послуг. Цифрові платформи дозволяють надавати фінансові сервіси навіть у віддалених регіонах, де традиційні банківські відділення відсутні. Це сприяє зменшенню фінансової нерівності, адже мешканці сільської місцевості отримують доступ до кредитів, депозитів і страхових продуктів. Крім того, цифрові рішення спрощують процеси верифікації клієнтів і управління їхніми рахунками, що знижує бар'єри для входу на фінансовий ринок.

Водночас фінансові технології несуть нові ризики, зокрема у сфері кібербезпеки. Зростання кількості онлайн-транзакцій робить банки більш уразливими до кібератак. Згідно з дослідженнями, основними загрозами є крадіжка особистих даних клієнтів, злам банківських систем та поширення шкідливого програмного забезпечення. Для зменшення цих ризиків банки активно впроваджують системи захисту інформації, такі як багатофакторна аутентифікація, шифрування даних і моніторинг кіберзагроз у реальному часі.

У контексті глобалізації фінансові технології стають важливим інструментом для посилення співпраці між країнами. Інтернаціоналізація банківських сервісів, таких як міжнародні платіжні системи або цифрові валюти,

сприяє спрощенню транскордонних фінансових операцій. Наприклад, використання блокчейну для міжнародних переказів значно скорочує час і вартість транзакцій, усуваючи посередників та мінімізуючи ризики помилок.

Перспективи розвитку фінансових технологій безпосередньо пов'язані з політикою державного регулювання. Уряди різних країн розробляють законодавчі рамки, які спрямовані на забезпечення безпеки, прозорості та захисту прав споживачів у цифровій економіці. Наприклад, у країнах Європейського Союзу впроваджуються директиви, які регулюють використання персональних даних клієнтів і забезпечують безпеку електронних платежів. Аналогічно, у країнах Азії та Північної Америки розробляються механізми підтримки стартапів у галузі фінансових технологій.

У перспективі фінансові технології можуть сприяти створенню екосистеми, в якій банки, стартапи та клієнти будуть діяти як партнери, обмінюючись даними та досвідом для досягнення спільних цілей. Це відкриває нові можливості для розвитку інновацій, підвищення ефективності фінансових установ і покращення якості обслуговування клієнтів.

Таким чином, фінансові технології є не лише інструментом оптимізації банківської діяльності, але й чинником стратегічних змін у всій фінансовій системі. Їх вплив відчутний у багатьох аспектах – від покращення операційної діяльності до підвищення доступності фінансових послуг та забезпечення сталого розвитку економіки.

Управління фінансовими ресурсами банків в умовах війни набуває нових викликів, які безпосередньо пов'язані із забезпеченням стійкості фінансової системи, адаптацією до економічних потрясінь та швидкою реакцією на зміну потреб клієнтів. У цих обставинах цифровізація стає ключовим інструментом, який допомагає банкам не лише залишатися ефективними, але й забезпечувати надійність фінансових операцій. Цифрові технології дозволяють банкам швидко оптимізувати управління фінансовими ресурсами, зокрема шляхом автоматизації процесів та використання штучного інтелекту для прогнозування ризиків і оптимізації ресурсів. Наприклад, у періоди зростання невизначеності та фінансових криз, які супроводжують військові дії, цифрові системи можуть оперативно аналізувати велику кількість даних, визначати пріоритети в розподілі ресурсів і прогнозувати можливі сценарії розвитку подій. Водночас цифровізація сприяє зміцненню зв'язків між банком і клієнтами навіть у складних умовах. Онлайн-банкінг, мобільні додатки та електронні платіжні системи забезпечують безперервний доступ до фінансових послуг, мінімізуючи залежність від фізичної інфраструктури, яка може бути пошкоджена внаслідок воєнних дій. Це дозволяє банкам не лише підтримувати операційну

діяльність, але й зміцнювати довіру клієнтів. Крім того, цифровізація сприяє зниженню операційних витрат, що особливо важливо в умовах економічного спаду. Автоматизовані системи управління дозволяють банкам зменшувати витрати на адміністрування та оптимізувати роботу з клієнтами, водночас підвищуючи швидкість і точність прийняття фінансових рішень. Особливе значення має кібербезпека, адже в умовах війни банки стають мішенню для кібератак. Цифрові технології дозволяють забезпечити захист інформації, знизити ризики шахрайства та зміцнити фінансову стабільність, що є критично важливим у цей період.

Таким чином, інтеграція цифрових технологій в управління фінансовими ресурсами банку стає стратегічним елементом, який забезпечує гнучкість, оперативність і стійкість фінансової системи в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. An Overview of Financial Technology Innovation / C.-C. Chen et al. WWW '22: The ACM Web Conference 2022, Virtual Event, Lyon France. New York, NY, USA, 2022. DOI: https://doi.org/10.1145/3487553.3524868 (date of access: 25.11.2024).
2. Fintech application on banking stability using Big Data of an emerging economy / F. Yin et al. Journal of Cloud Computing. 2022. Vol. 11, № 1. DOI: https://doi.org/10.1186/s13677-022-00320-7 (date of access: 25.11.2024).
3. Does fintech innovation promote enterprise transformation? Evidence from China / S. Luo et al. Technology in Society. 2022. Vol. 68. P. 101821. DOI: https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101821 (date of access: 25.11.2024).
4. Research on Temporal and Spatial Differentiation and Impact Paths of Agricultural Grey Water Footprints in the Yellow River Basin / R. Xu et al. Water. 2022. Vol. 14, no. 17. P. 2759. DOI: https://doi.org/10.3390/w14172759 (date of access: 25.11.2024).
5. B. F. Filip. Determinants of the profitability in the banking systems of Western European countries 25th International Business Information Management Association Conference – Innovation Vision 2020: from Regional Development Sustainability to Global Economic Growth, IBIMA 2015, May 7, 2015 – May 8, 2015, International Business Information Management Association, IBIMA, Amsterdam, Netherlands (2015), pp. 443–453.
6. M. A. Afandi, A. Muta'ali. Will traditional bank's customers switch to Fintech lending? A perspective of push-pull-mooring framework 11th International Conference on Information Management and Engineering, ICIME 2019, September 19, 2019 – September 21, 2019, Association for Computing Machinery, London, United kingdom (2019), pp. 38–43, DOI: 10.1145/3373744.3373752
7. Evian M., Limijaya A., Hutagaol-Martowidjojo Y. An Analysis on the Effect of E-Banking on Bank Performance in Indonesia. 2021 International Conference on Information Management and Technology (ICIMTech), Jakarta, Indonesia, 19–20 August 2021. 2021. DOI: https://doi.org/10.1109/icimtech53080.2021.9535039 (date of access: 25.11.2024).

УДК 332.14:336.27:327

ШАПУРОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
д.е.н., проф.
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: 0961779400saa@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-4381-4886

ДАВИДЮК ІВАН ІВАНОВИЧ,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня, гр. 8.0723-уфпс
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: Daviduk@znuiepf.com.ua
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0000-8750-3740

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ НА ЗАСАДАХ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Питання функціональності системи фінансового забезпечення та економічної безпеки в контексті сталого регіонального розвитку набуває особливої актуальності в сучасних умовах ескалації глобальних викликів, таких як війни, зміна клімату, енергетичні кризи, демографічні зміни, економічні коливання. Сталість регіонального розвитку є важливим аспектом забезпечення якості життя населення, підвищення його добробуту, забезпечення ефективного функціонування регіональних економічних систем. Разом з тим, нерівномірний доступ до фінансових ресурсів, відсутність дієвих механізмів фінансової підтримки, недостатня увага до економічної безпеки з боку держави та її контролюючих органів можуть призвести до негативних наслідків для регіонального розвитку.

Важливою складовою сталого регіонального розвитку є фінансова підтримка, яка визначається наявністю та раціональним використанням фінансових ресурсів для досягнення визначених стратегічних цілей розвитку. Водночас, недостатнє фінансове забезпечення може обмежити можливості реалізації інфраструктурних проєктів, соціальних програм та інноваційних ініціатив. У той же час неефективне використання фінансових ресурсів може призвести до накопичення боргів і формування довгострокової фінансової неспроможності в регіоні. Тому вирішення проблем з формуванням належного фінансового забезпечення є однією з ключових умов ефективного розвитку територій. Економічна безпека є ще одним важливим елементом системи сталого розвитку в сучасних умовах, оскільки визначає функціональну стійкість економічної системи

регіону проти впливу зовнішніх та внутрішніх деструктивних факторів. Відповідно, відсутність дієвих заходів щодо запобігання фінансових ризиків, а також недостатня увага до соціально-економічної безпеки можуть призвести до значного зростання безробіття в регіоні, погіршення якості життя населення, збільшення кількості загроз соціальній стабільності. Саме тому вивчення взаємозв'язку між фінансовою безпекою, економічною безпекою та сталим розвитком регіону набуває особливої актуальності в даний час. Вирішення цих проблем потребує виявлення ключових факторів та викликів, що впливають на сталий розвиток, що дає змогу розробити рекомендації щодо підвищення фінансової стабільності та економічної безпеки регіону. Такі дослідження ще більше посилюються функціональною можливістю розробки стратегій регіонального розвитку та сталості на її основі в умовах зростаючих ризиків та невизначеності

Вивчення фінансової безпеки та економічної безпеки є ключовим аспектом сталого регіонального розвитку. Дане питання привертає значну увагу науковців і практиків, оскільки стосується важливих аспектів, пов'язаних із забезпеченням економічної стійкості та соціального процвітання територій. Значний внесок у вивчення даного питання зробили такі автори, як І. Брітченко [1], Л. Катан [6] та І. Вороненко [18], які акцентують увагу на важливості сталого розвитку для забезпечення майбутнього економічного зростання. У цих роботах висвітлено роль фінансового забезпечення та необхідність врахування економічної безпеки як основоположних складових цього процесу. Зокрема, наголошується на важливості розроблення та реалізації фінансових стратегій і програм регіонального розвитку, які враховують необхідність збалансування фінансових ресурсів та забезпечення економічної стійкості.

Також варто відзначити дослідження М. Джимулич та ін. [2–3], Н. Хомюк та ін. [7] та І. Тофан та ін. [15], які розглядають економічну безпеку на регіональному рівні як важливий фактор забезпечення сталого розвитку. Зокрема, визначено, що економічна безпека включає не лише забезпечення фінансовими ресурсами, а й розробку стратегій запобігання фінансовим ризикам, зокрема, в умовах зростання геополітичної нестабільності та економічних труднощів. Також важливими є роботи таких дослідників, як З. Герасимчук [5] та Т. Шматковська [10–13], які визначають роль фінансових систем у сталому розвитку регіону. В аналізі розглядається вплив різних моделей фінансової системи на економічне зростання та стабільність

Доведено, що ефективне фінансове забезпечення регіону залежить від наявності належних інституцій та регуляторних механізмів системи державного управління. Також важливими є дослідження І. Лазаричини [8],

Р. Содоми [14] та І. Цимбалика [17], які простежують зв'язок між сталим розвитком та фінансовою підтримкою. Зокрема, автори визначають, як фінансові інструменти, такі як державні та приватні інвестиції, можуть сприяти досягненню цілей сталого розвитку в регіоні, зокрема у сферах соціальної рівності, екологічної стійкості та розвитку інфраструктури.

В цілому сучасні дослідження свідчать про важливість фінансової безпеки та економічної безпеки для досягнення сталого розвитку регіону. Разом з тим, існує об'єктивна потреба в удосконаленні підходів до розробки інтегрованих стратегій регіонального розвитку, які поєднують фінансові інструменти та механізми забезпечення економічної безпеки.

Важливість фінансової безпеки та економічної безпеки як ключових складових сталого розвитку регіону стає все більш очевидною в умовах зростаючого впливу глобальних викликів і загроз. У той же час фінансова безпека створює підґрунтя для реалізації стратегій та ініціатив, спрямованих на підвищення якості життя та соціальних показників. Це забезпечує належний рівень інвестицій у регіональну інфраструктуру, освіту, охорону здоров'я та інші сфери, які сприяють сталому зростанню. Фінансова стабільність сприяє забезпеченню надійного функціонування державних інституцій, зниженню ризиків фінансових криз, створенню сприятливого середовища для підприємництва та розвитку бізнесу, що, в свою чергу, сприяє збільшенню доходів та зниженню безробіття.

Економічна безпека, в свою чергу, гарантує стійкість регіональної економіки в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів, забезпечуючи стабільне зростання і відсутність серйозних зрушень. Застосування ефективних заходів економічної безпеки сприяє зниженню вразливості регіону до ринкових коливань та позитивно впливає на забезпечення населення робочими місцями, доступними товарами та послугами. Разом з тим, важливо зазначити, що з точки зору функціональності, фінансова безпека та економічна безпека повинні бути збалансовані з екологічними, соціальними та культурними аспектами розвитку для забезпечення цілісного та сталого розвитку регіону в довгостроковій перспективі.

Необхідність формування фінансової підтримки сталого розвитку регіону на сьогодні є актуальною та комплексною проблемою, яка потребує вирішення низки практичних аспектів цього питання. Специфіка розвитку економічних систем останнім часом стикається з низкою критичних проблем, пов'язаних із швидким зростанням населення, розширенням урбанізації, зміною кліматичних умов. Всі ці проблеми ставлять перед регіонами та територіальними громадами комплексні виклики, вирішення яких потребує формування ефективної системи фінансової підтримки сталого розвитку. У цьому контексті одним із найважливіших наукових

завдань є визначення дієвих інструментів та механізмів фінансової підтримки сталого розвитку регіону.

Як показує практика, для цього потрібне ретельне дослідження та аналіз економічних, соціальних та екологічних аспектів регіонального розвитку з урахуванням специфіки кожного конкретного випадку. Крім того, необхідно визначити специфіку взаємозв'язку між джерелами фінансових ресурсів регіону, їх ефективним використанням та необхідністю забезпечення сталого розвитку як такого, оскільки це визначає здатність регіону надавати якісні послуги місцевому населенню, створювати нові робочі місця, зберігати природні ресурси для гармонійного еколого-економічного розвитку території

Таким чином, забезпечення фінансової та економічної безпеки на регіональному рівні вимагає комплексного підходу, що включає вдосконалення фінансових і економічних стратегій, застосування міжнародного досвіду та активізацію внутрішніх ресурсів для розвитку регіональної економіки.

1. Теоретична основа фінансової та економічної безпеки вимагає інтегрованого підходу до розробки стратегій розвитку, де фінансова безпека є основою економічної стійкості. Ключовими елементами є стратегічне планування, інвестиції в інфраструктуру та екологічні технології.

2. Практичний аналіз фінансової безпеки Запорізького регіону показав важливість подальшої оптимізації управління фінансовими ресурсами, активізації інвестиційної діяльності та розвитку стратегій, спрямованих на сталий розвиток економіки, екології та соціальної сфери [15].

3. Європейський досвід регіонального управління надає значні можливості для застосування ефективних механізмів фінансування та стимулювання інвестицій. Адаптація цих механізмів до умов Запорізького регіону може сприяти підвищенню фінансової безпеки, конкурентоспроможності та сталого розвитку на регіональному рівні [18].

Список використаних джерел:

1. Брітченко І., Дрота́рова Й., Юденко О., Головіна Л., Шматковська Т. Фактори та умови формування екологічної та економічної безпеки в Україні. AD ALTA: *Journal of Interdisciplinary Research.* 2022. Т. 12, № 2 (Спецвипуск XXIX). С. 108–112.

2. Джимулич М., Рогач С., Шульга О., Ступень Н., Тендюк А., Стрижев Л., Білоченко А. Управління виробничими ресурсами сільськогосподарських підприємств України (на прикладі Волинської області). Scientific Papers Series *"Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*. 2023. Т. 23, № 1. С. 179–188.

3. Джимулич М., Саріогло В., Котенко Т., Дідківська О., Короткова Д., Талах Т., Сай В. Диференціація доходів та витрат домогосподарств у системі формування

демографічної ситуації в Україні. AD ALTA: *Journal of Interdisciplinary Research.* 2023. Т. 13, № 2 (Спецвипуск XXXV). С. 111–115.

4. Гавкалова Н. Л., Акімова Л. М., Зілінська А. С., Лукашев С. В., Авдєян Л. Ю., Акімов О. О. Функціонування об'єднаних територіальних громад та основні проблеми організаційної підтримки управління місцевими бюджетами. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.* 2022. Т. 2(43). С. 107–117. DOI: 10.55643/fcaptp.2.43.2022.3708.

5. Герасимчук З. В., Вахович І. В. Регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку. *Регіональна економіка.* 2008. № 2(48). С. 59–72.

6. Катан Л. І. Діагностика рівня фінансового забезпечення сталого розвитку аграрної сфери регіону в контексті кластерного аналізу. *Агросвіт*. 2012. № 8. С. 15–19.

7. Хомюк Н., Бочко О., Павліха Н., Демчук А., Стащук О., Шматковська Т., Науменко Н. Економічне моделювання сталого розвитку сільських територій в умовах децентралізації. Scientific Papers Series *"Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*. 2020. Т. 20. № 3. С. 317–332.

8. Лазаришина І., Антонюк Н., Добрянський О., Дідківська О., Рудик О., Чудовець В., Бодаковський В., Котенко Т. Фінансове, облікове та аналітичне забезпечення формування антикризового потенціалу систем фінансового регулювання та контролю в Україні в умовах цифровізації. AD ALTA: *Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Т. 13, № 2 (Спецвипуск XXXV). С. 101–106.

9. Орлова Н., Ладонко Л., Філіпова Н., Міталь О. Репутація соціально відповідальних корпорацій на світовому фінансовому ринку. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.* 2020. Т. 35, № 4. С. 144–151.

10. Шматковська Т., Брітченко І., Войтович І., Лошонці П., Лорві І., Кулик І., Бегун С. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в цифровій економіці у системі економічної безпеки підприємств. AD ALTA: *Journal of Interdisciplinary Research. 2022.* Т. 12. № 1 (Спецвипуск XXVII). С. 153–156.

11. Шматковська Т., Крупка І., Синенко В., Сидоренко Р., Мостовенко Н., Талах Т., Данчевська І., Мельник Н. Accounting and analytical tools for the formation of subordinated debt of commercial banks in Ukraine. AD ALTA: *Journal of interdisciplinary research.* 2023. Т. 13, № 1 (Спецвипуск XXXIV). С. 52–55.

12. Шматковська Т., Шубалій О., Рогач С., Купира М., Добрянський О., Швед А., Войчук М. Simulation of socio-economic security of rural areas in the conditions of sustainable development: a case study of Ukraine. Scientific Papers Series *"Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*. 2023. Т. 23. № 1. С. 709–718.

13. Шматковська Т., Волинець Л., Дєліна М., Магопець О., Копчикова І., Китаїчук Т., Попова Ю. Strategic management of the enterprise using the system of strategic management accounting in conditions of sustainable development. AD ALTA: *Journal of interdisciplinary research.* 2022. Т. 12, № 2 (Спецвипуск XXIX). С. 123–128.

14. Содома Р., Лесик Л., Грищук А., Дубинецька П., Шматковська Т. Innovative development of rural territories and agriculture in Ukraine. Scientific Papers Series

"Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development". 2022. Т. 22. № 4. С. 685–696.

15. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua.

16. Тофан І. М., Ахрес О. Г., Шматковська Т. О. Problems in administration of tax on real estate other than land in Ukraine. *Науковий вісник Полісся.* 2017. Т. 2. № 3. С. 148–153.

17. Цимбалюк І. О., Шматковська Т. О., Шулюк Ю. В. Tax alternatives to implement the tax capacity of internet activity in Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.* 2017. № 1(22). С. 336–344.

18. United Nations ESCAP. Sustainable development financing: perspectives from Asia and the Pacific. Background paper. Asia-Pacific Outreach Meeting on Sustainable Development Financing. 2015.

19. Вороненко І., Клименко Н., Нагорна О. Challenges to Ukraine's Innovative Development in a Digital Environment. *Management and Production Engineering Review.* 2022. Т. 13. № 4. С. 48–58.

УДК 336.77:004.738.5

ШАПУРОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
д.е.н., проф.
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: 0961779400saa@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-4381-4886

КЛЮЧКО АННА ВАЛЕРІЇВНА,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня, гр. 8.0723-уфпс
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: Kluchko@znuiepf.com.ua
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0007-7100-3371

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ НА ЗАСАДАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Фінансова криза надала вагомі докази того, що фінансова нестабільність має відгалуження в ширшій економіці. Кілька документів досліджують канали, через які фінансова нестабільність впливає на фірми та бізнес. Одним із таких каналів є можливість банків скоротити кредити, надані раніше. Це важливий канал, оскільки кредитні зобов'язання (або кредитні лінії) є найпопулярнішим джерелом банківського фінансування для фірм. Понад 80 % нових комерційних позик у середньостатистичному портфелі

американського банку є кредитними зобов'язаннями. Однак доступ до цих кредитних ліній залежить від фінансового стану кредитора. Підприємства втрачають свої кредитні лінії, коли банки збанкрутують. Навіть якщо банки виживуть, є докази того, що банки, що перебувають у скрутному становищі, розподіляють кредити. Наприклад, банки, які були більш уразливими під час фінансової кризи, були жорсткішими у відмові від порушень угод за угодами про кредитні лінії. Отже, здатність і готовність банків обслуговувати свої кредитні зобов'язання є важливим каналом, через який фінансова нестабільність поширюється на ширшу економіку.

Існує велика кількість теоретичної літератури, яка обґрунтовує існування кредитних ліній або зобов'язань по позиці як страхування ліквідності для фірм. Наприклад, Холмстрем и Тіроль [1] показують, що якщо фірма зіткнеться з шоком ліквідності, тоді (в умовах, коли підприємців потрібно додатково стимулювати для подолання проблеми морального ризику), фірмі доведеться відмовитися від деяких прибуткових проектів, оскільки вона не буде мати можливість зібрати необхідний капітал для продовження. У такому сценарії оптимальним контрактом буде придбання фірмою страховки через кредитну лінію. Подібним чином, кредитна лінія також є оптимальним контрактом у деяких ситуаціях інформаційної асиметрії, де є потреба в проміжних інвестиціях. У цих моделях кредитні лінії дозволяють фірмам уникати неоптимальних інвестиційних рішень.

Кредитні лінії не вилучаються відразу. Середня рейтингова фірма в США (яка має кредитну лінію) має понад дві третини своєї кредитної лінії, які залишаються невикористаними після перших 3 років. Ця затримка наражає фірми на ризик, що походить від банку. Якщо кредитор оголошує про банкрутство, то позичальники втрачають право використовувати свої кредитні лінії. Таким чином, існує невизначеність щодо здатності фірми отримати доступ до своєї кредитної лінії, що походить від ризику, з яким стикається кредитор фірми.

Крім того, дефолт кредитора не є необхідною умовою для того, щоб фірми втратили доступ до своїх кредитних ліній. Однією з особливостей кредитних ліній є їх дискреційний характер. Майже всі кредитні лінії мають «застереження про вихід». Це дозволяє банкам відкликати зобов'язання, якщо вони спостерігають «суттєві несприятливі зміни» в стані позичальника або якщо позичальник порушує ковенант. Ачарьян та ін. [2] виявили, що банки, які мали більший вплив на ринок комерційних паперів, забезпечених активами (ABCP), зі значно меншою ймовірністю відмовлялися від порушень угод. Подібним чином Чодоров-Рейч та Фалато [3] виявили, що кредитори з гіршим фінансовим станом, швидше за все, змусять скоротити кредитні зобов'язання після порушення.

У сучасних умовах війна має надзвичайно руйнівний вплив на фінансовий сектор, зокрема на діяльність державних банків. Управління кредитним портфелем в умовах воєнного часу потребує адаптації до нестабільності, підвищених ризиків та необхідності підтримки економіки. Цей процес включає розробку нових підходів до оцінки ризиків, реструктуризації боргів, управління ліквідністю та реалізації державної політики щодо підтримки ключових галузей [4].

Одним із головних викликів для державного банку є зростання кредитних ризиків. Воєнні дії суттєво впливають на платоспроможність позичальників через зниження обсягів виробництва, порушення ланцюгів постачання, втрату майна та інших активів. Оцінка ризиків у таких умовах стає більш складною через відсутність чіткої інформації та швидко змінювані обставини.

У зоні активних бойових дій банки стикаються із труднощами у забезпеченні погашення кредитів. Навіть позичальники з історичною фінансовою стійкістю можуть втратити здатність обслуговувати борги через пошкодження інфраструктури або втрату ринків збуту. Крім того, географічний ризик стає значущим чинником: регіони, які перебувають під загрозою окупації або інтенсивних обстрілів, створюють високий ризик неповернення коштів [5].

Одним із центральних інструментів управління кредитним портфелем у воєнний час є реструктуризація боргів. Державні банки можуть застосовувати різні підходи до реструктуризації, такі як:

1) Подовження строків кредитування. Цей підхід дозволяє зменшити щомісячне фінансове навантаження на позичальника, що сприяє стабілізації його діяльності.

2) Зниження процентної ставки. Державні банки можуть тимчасово знижувати відсотки, особливо для підприємств, які відіграють стратегічну роль у забезпеченні економіки або військових потреб.

3) Мораторій на погашення основної суми боргу. Це дозволяє позичальникам зосередитися на підтримці життєдіяльності бізнесу, не відволікаючись на термінові виплати.

4) Ефективна реструктуризація кредитів забезпечує подвійний результат: з одного боку, зменшує ризик неплатежів для банку, а з іншого – підтримує підприємства, що сприяє стабільності економіки [6].

Державний банк у воєнний час виконує важливу роль у підтримці секторів економіки, які забезпечують життєво необхідні потреби населення та обороноздатність країни. До таких галузей належать:

1) Агропромисловий комплекс. Забезпечення продовольчої безпеки є одним із пріоритетів державної політики під час війни. Кредити

аграрним підприємствам повинні надаватися на пільгових умовах, з урахуванням сезонності їхньої діяльності.

2) Енергетика та інфраструктура. Фінансування підприємств, що забезпечують безперебійну роботу електроенергетичної системи, водопостачання та транспорту, є критично важливим для підтримання стабільності в регіонах, що не постраждали від бойових дій.

3) Оборонно-промисловий комплекс. Кредитування підприємств, які виробляють продукцію для потреб Збройних сил, має здійснюватися в рамках спеціальних державних програм із залученням фінансових гарантій.

4) Управління кредитними портфелями в цих галузях вимагає застосування спеціальних механізмів страхування ризиків, таких як державні гарантії або компенсація втрат через бюджетні програми.

Під час війни особливо гостро стоїть питання забезпечення ліквідності банківської системи. Державні банки відіграють провідну роль у перерозподілі коштів, залучених через внутрішні та міжнародні джерела. Одним із ключових напрямів є співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, такими як Світовий банк, МВФ та Європейський банк реконструкції та розвитку.

Міжнародна допомога може надходити у формі пільгових кредитів, грантів або гарантій для державних банків. Ці ресурси спрямовуються на: поповнення ліквідності для підтримки кредитування; фінансування програм економічного відновлення; зниження тиску на державний бюджет через часткове покриття збитків; прозорість і звітність у кредитному менеджменті

В умовах воєнного часу зростає важливість прозорого управління кредитним портфелем. Для державного банку це є не лише питанням ефективності, але й репутації, що критично важливо для збереження довіри населення та міжнародних партнерів.

До ключових механізмів забезпечення прозорості належать:

1) Регулярна звітність. Інформування про стан кредитного портфеля, рівень проблемних активів та заходи для їх скорочення.

2) Моніторинг цільового використання кредитів. Це особливо важливо для коштів, спрямованих на підтримку стратегічних галузей або реалізацію соціальних програм.

3) Застосування незалежного аудиту. Перевірка операцій банку незалежними аудиторами зміцнює довіру до його діяльності.

Управління кредитним портфелем державного банку в умовах війни є складним і багатогранним завданням. Воно включає оцінку нових ризиків, розробку адаптивних інструментів реструктуризації боргів, підтримку

ключових секторів економіки та забезпечення прозорості діяльності. Успішне виконання цих завдань можливе лише за умови тісної співпраці банку з урядом, міжнародними партнерами та місцевим бізнесом. Державний банк виступає не лише кредитором, а й стратегічним інструментом відновлення економіки та підтримки суспільства.

Список використаних джерел:

1. Holmstrom, B., Tirole, J. Financial Intermediation, Loanable Funds, and the Real Sector. *Quarterly Journal of Economics.* 1997. Т. 112, № 3. PP. 663–691. DOI: 10.1162/003355397555316.
2. Acharya, V. V., Almeida, H., Ippolito, F., Pérez-Orive, A. Bank lines of credit as contingent liquidity: Covenant violations and their implications. *Journal of Financial Intermediation.* 2020. Т. 44. Стаття 100817. DOI: 10.1016/j.jfi.2019.03.004.
3. Chodorow-Reich, G., Falato, A. The Loan Covenant Channel: How Bank Health Transmits to the Real Economy. *Journal of Finance.* 2021. Т. 76. № 2. PP. 753–792. DOI: 10.1111/jofi.12993.
4. Allen, F., Santomero, A. M. The theory of financial intermediation. *Journal of Banking and Finance.* 1997. Т. 21, № 11. PP. 1461–1485. DOI: 10.1016/S0378-4266(97)00032-0. URL: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378426697000320.
5. Berg, T., Saunders, A., Steffen, S. The total cost of corporate borrowing in the loan market: Don't ignore the fees. *Journal of Finance.* 2016. Т. 71. № 3. P .1357–1392. DOI: 10.1111/jofi.12281.
6. Boot, A. W. A., Thakor, A. V. Banking Scope and Financial Innovation. *Review of Financial Studies.* 2000. Т. 13, № 4. PP. 883–935. DOI: 10.1093/rfs/13.4.883.

УДК 504.03:551.583:327.36

ШАПУРОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
д.е.н., проф.
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: 0961779400saa@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-4381-4886

СИДОРОВ ОЛЕКСІЙ ІВАНОВИЧ,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня, гр. 8.0723-уфпс
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: Sidorov@znuiepf.com.ua
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0001-6063-6356

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН ТА ВІЙНИ

Масштаб економічної діяльності останніх десятиліть викликав серйозні проблеми з навколишнім середовищем і загрожував «безпечному робочому простору для людства [1; 2]. Це не дивно, оскільки експоненціальне економічне зростання та зростання населення, підвищення рівня життя і глобалізовані ринки призвели до багаторазового збільшення викидів, видобутку матеріалів та використання енергії. Щоб вирішити ці проблеми, було введено кілька багатосторонніх угод, таких як Паризька кліматична угода, Конвенція про біологічне різноманіття та Цілі сталого розвитку (ЦСР) з метою розуміння, вимірювання та регулювання різноманітних впливів на навколишнє середовище, які включають, серед іншого, викиди, підвищення температури, втрата біорізноманіття, потепління океанів і зміни землекористування

Через зростаючу стурбованість навколишнім середовищем і кращу доступність даних галузі екології, екології та кліматичної економіки зробили значний внесок у краще розуміння взаємодії навколишнього середовища та економіки. Останніми роками дебати щодо теорій зеленого зростання, зменшення зростання та пост-росту набули популярності [3; 4], а також кілька компаній із високим рівнем доходу країни почали включати жорсткіші екологічні норми в рамки своєї політики. В основі вищезазначених пунктів лежить передумова про те, що економічна діяльність повинна бути відокремлена від тиску навколишнього середовища, щоб уникнути перетину деяких незворотних порогів, які можуть негативно вплинути на соціально-економічні системи. Тема відокремлення спочатку була висунута на перший план у основоположній доповіді, яка продемонструвала

тенденції кількох екологічних показників, таких як викиди, споживання матеріалів та використання енергії у зв'язку з економічним зростанням. Цей звіт разом із його численними подальшими діями [6,7] показує, що багато країн з високим рівнем доходу досягли відносного відокремлення, особливо щодо прямих викидів. Відносне відокремлення відбувається, коли екологічні показники ростуть повільніше, ніж економічне зростання. Абсолютне відокремлення, навпаки, відбувається, коли змінні навколишнього середовища мають нульове або негативне зростання, тоді як економічна змінна має позитивне зростання, а зв'язок означає, що екологічні показники ростуть швидше, ніж випуск. З екологічної точки зору, абсолютне відокремлення буде необхідним для досягнення кліматичних цілей, особливо в умовах тривалого економічного зростання. Питання про те, чи є широкомасштабне та послідовне абсолютне відокремлення навіть технологічно можливим і політично можливим, залишається предметом дебатів. Хоча література про роз'єднання є неоціненним внеском, наразі бракує двох аспектів. По-перше, дослідження відокремлення зосереджуються на країнах або групі країн як одиниці аналізу. Регіони всередині країни дуже неоднорідні як щодо економічних, так і екологічних показників, особливо викидів. Як наслідок, дослідження на національному рівні, ймовірно, усереднюватимуть базові розподіли, що призведе до «зміщення агрегації» [8; 9]. Наприклад, досліджуючи країни, сектори та типи викидів у Європі, А Накві та К. Звікл [10] виявили значні відмінності у відокремленні за різними вимірами без чіткої тенденції до або відходу від більш бажаних для навколишнього середовища результатів відокремлення. Щоб подолати цю проблему, слід використовувати дані з найкращою доступною просторовою роздільною здатністю. По-друге, CO_2 залишається основним індикатором навколишнього середовища, який використовується для аналізу, хоча інші шкідливі викиди також утворюються в результаті економічної діяльності, але їм не приділяється достатньої уваги. Ці викиди мають власний негативний вплив і можуть не обов'язково мати такі ж тенденції розвитку, як викиди CO_2. Щоб дослідити зміни у викидах та економічному виробництві на субнаціональному рівні економічні дані взято з ARDECO (2020), уніфікованої бази даних рівня NUTS 2 для Європи, яка надає різні показники, такі як випуск, рівні доходу та частки економічного сектора. Дані про викиди взято з бази даних EDGAR v5 Спільної дослідницької комісії ЄС (JRC). EDGAR v5 надає інформацію про різні типи випромінювання з роздільною здатністю комірки сітки 0,1 × 0,1 градуса. Сітки наносяться на межі NUTS 2 і вилучаються дані для восьми типів викидів – CO_2, N_{20}, CH_4, NH_3, NOX, PM_{10}, $PM_{2,5}$ і SO_2. Два набори даних об'єднані, щоб сформувати 2-рівневу панель NUTS

за 1995–2015 роки. Описові результати свідчать про відносну відокремленість викидів від виробництва, але існують великі варіації між регіонами NUTS 2 і типами викидів. Крім того, якщо дані розділити на два періоди підвибірки, 1995–2008 та 2008–2015, то можна помітити, що більша частина відокремлення відбулася до фінансової кризи 2008 року, тоді як після 2008 року кілька регіонів NUTS 2 демонструють дуже слабке відокремлення або навіть поєднання тенденцій. У наступній частині індекс суворості екологічної політики (EPS) OECP [11]використовується як змінна обробки для вивчення ролі, яку він відіграє у скороченні викидів.

За останні роки кількість емпіричної літератури, яка аналізує розвиток економічних показників у зв'язку з показниками навколишнього середовища, значно зросла, і кілька статей надають всебічний огляд [13]. Хоча термін «навколишнє середовище» охоплює різні теми, такі як видобуток сировини, використання енергії, зміни у землекористуванні та втрата біорізноманіття, основна увага в цій літературі залишається на викидах в повітря, особливо CO_2, парникових газів (ПГ) і забруднюючих речовин. Оскільки ця стаття також зосереджена на викидах, література, яка обговорюється нижче, охоплює лише відповідні дослідження.

Літературу про економіку викидів можна розділити на дві широкі теми; дослідження [14] та оцінки екологічної кривої Кузнеця (EKC) [15]. Література про відокремлення спрямована на емпіричну оцінку відносної зміни викидів по відношенню до економічного виробництва, яке зазвичай вимірюється валовим внутрішнім продуктом (ВВП) або валовою доданою вартістю (ВДВ). Тут викиди, що ростуть повільніше, ніж випуск, є відносним відокремленням, якщо зростання викидів є нульовим або негативним, тоді як економічне зростання позитивне, це абсолютне відокремлення, а зростання викидів швидше, ніж випуск, є зв'язком [16; 17]. Розширення цих широких визначень також досліджувалися в іншій літературі [18; 19]. Гіпотеза EKC стверджує, що викиди спочатку зростають разом із випуском продукції, сповільнюються, досягають поворотної точки і зрештою знижуються. Коротше кажучи, між викидами та зростанням існує перевернута U-подібна залежність, яку можна класифікувати як перехід від зв'язку, відносного роз'єднання до абсолютного роз'єднання.

Недавній огляд Д. Ванденхофера [7] висвітлює деякі цікаві моделі. По-перше, теми відокремлення та EKC дедалі більше набирають популярності, оскільки кількість публікацій у журналах зростає на 20 % на рік за останнє десятиліття. По-друге, географічний фокус досліджень здебільшого зосереджений на США, Європі, OECP, Японії та Китаї, де існує як інтерес до цієї теми, так і доступні лонгітюдні дані. І по-третє, статті переважно зосереджені на прямих або виробничих викидах, які легше

зафіксувати та проаналізувати. На відміну від цього, аналіз непрямих викидів або викидів на основі споживання потребує детальних вхідних даних – таблиці випуску або використання ресурсів, які або мають обмежене просторово-часове охоплення, або рівень деталізація недостатньо висока для комплексного аналізу. Незважаючи на ці обмеження, дослідження, які стосуються непрямих викидів, також повільно зростають [20].

У літературі про відокремлення зберігаються дві прогалини. По-перше, більшість досліджень, як правило, зосереджені на країнах або групі країн, континентах або земній кулі в цілому. За винятком США та Китаю, на які припадає більшість субнаціональних досліджень, навряд чи існує якийсь регіональний аналіз на європейському рівні. Єдиним винятком, який було знайдено на момент написання тезів, була праця Н. Хабрл [21], який досліджував зв'язок між використанням енергії та виробництвом на рівні NUTS 2. Субнаціональний аналіз може дати цікаву інформацію, оскільки регіони значно відрізняються за своїм соціально-економічним складом та рівнем і типом викидів.

Масштабне економічне зростання останніх десятиліть призвело до значних екологічних проблем: збільшення викидів, використання матеріалів і енергії, а також інших негативних наслідків для навколишнього середовища. Це вимагає впровадження багатосторонніх угод, таких як Паризька кліматична угода та Цілі сталого розвитку, для регулювання та пом'якшення екологічних ризиків. У наукових колах все більше уваги приділяється теоріям зеленого зростання, зменшення зростання та пост-росту. Під відокремленням розуміється процес, коли економічне зростання не призводить до збільшення екологічного навантаження (відносне відокремлення) або навіть зменшення цього навантаження при зростанні економіки (абсолютне відокремлення). Абсолютне відокремлення є необхідним для досягнення кліматичних цілей у разі тривалого економічного зростання. Виявлено, що відокремлення викидів від економічного зростання не є однорідним і може сильно варіюватися між країнами і навіть між регіонами однієї країни. Дослідження показали, що багато країн з високим рівнем доходу досягли відносного відокремлення, проте абсолютне відокремлення залишалося важким завданням. Важливо також зазначити, що викиди не завжди корелюють з економічним зростанням однаково в усіх секторах і типах викидів. Зазначено, що більшість досліджень зосереджені на країнах або групах країн, тоді як субнаціональні аналізи, особливо на рівні NUTS 2 в Європі, ще потребують подальшого розвитку. Це важливо, оскільки регіони значно відрізняються за економічними і екологічними характеристиками, і більш детальний аналіз може виявити важливі локальні фактори, що впливають на ефективність

відокремлення. Література про екологічні викиди та їхню взаємодію з економічними показниками продовжує зростати, і більшість досліджень зосереджена на викидах CO_2 та інших парникових газах. Однак важливим є врахування й інших шкідливих викидів, які також потребують аналізу.

Дослідження взаємодії економіки та навколишнього середовища показують, що відокремлення економічного зростання від екологічних впливів є складним, але необхідним завданням для досягнення сталого розвитку. Для успішного досягнення абсолютного відокремлення потрібні як технологічні, так і політичні зміни, а також більш детальне регіональне дослідження, яке допоможе зрозуміти специфіку локальних екологічних

Список використаних джерел:

1. Rockström, J. And ec. Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity. *Ecology and Society*, 2009, 14(2), 32.
2. Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett, E. M., Biggs, R., Carpenter, S. R., de Vries, W., de Wit, C. A., Folke, C., Gerten, D., Heinke, J., Mace, G. M., Persson, L. M., Ramanathan, V., Reyers, B., & Sörlin, S. Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science*, 2015, 347(6223), 1259855.
3. Ван ден Берг, Ф., Калліс, Г. Обмеження зростання: сучасний аналіз і виклики. *Ecological Economics*, 2012, 84, 121–130.
4. Хікель, Дж., Калліс, Г. Деколонізація економіки: виклики для планети. *Global Environmental Change*, 2020, 62, 102070.
5. Peters, G. P., Minx, J. C., Weber, C. L., & Edenhofer, O. Growth in emission transfers via international trade from 1990 to 2008. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2011, 108(21), 8903–8908.
6. Haberl, H., Wiedenhofer, D., Virág, D., Kalt, G., Plank, B., Brockway, P., Fishman, T., Hausknost, D., Krausmann, F., Leon-Gruchalski, B., Mayer, A., Pichler, M., Schaffartzik, A., Sousa, T., Streeck, J., & Creutzig, F. A systematic review of the evidence on decoupling of GDP, resource use and GHG emissions. *Environmental Research Letters*, 2020, 15(6), 063002.
7. Wiedenhofer, D., Fishman, T., Lauk, C., Haas, W., Krausmann, F., Pallua, I., & Haberl, H. Integrating material flow analysis in the assessment of climate change mitigation strategies. *Nature Communications*, 2020, 11, 212.
8. Kojima, M., Bacon, R. Oil price risks: an operational perspective. Washington, D. C.: The World Bank, 2009.
9. de Koning, A., Tukker, A., Kleijn, R., & Lutter, S. The impact of global supply chains on national emissions. *Journal of Industrial Ecology*, 2015, 19(1), 49–60.
10. Naqvi, A., & Zwickl, K. Labor and environmental inequalities in an input-output framework. *Ecological Economics*, 2017, 136, 264–275.
11. Ботта, Е., Козлук, Т. Економіка вуглецевих податків. Париж : OECD Publishing, 2014.
12. ОЕСР. Економічна політика у сфері клімату: Рекомендації. Париж : OECD Publishing, 2018.

13. Lenzen, M. Consumption-based accounting of CO_2 emissions. *Economic Systems Research*, 2016, 28(3), 314–326.

14. Zhang, Y., Zheng, H., & Zhang, L. Energy consumption and carbon emissions in China's service industry. *Journal of Cleaner Production*, 2018, 198, 339–347.

15. Stern, N. The economics of climate change: The Stern Review. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

16. Özokcu, S., & Özdemir, Ö. Economic growth and environmental degradation. *Environmental Impact Assessment Review*, 2017, 63, 88–97.

17. Torras, M., & Boyce, J. K. Income, inequality, and pollution: A reassessment. *Ecological Economics*, 1998, 25(2), 147–160.

18. Tapio, P. Towards a theory of decoupling: Degrees of decoupling in the EU and the case of road traffic in Finland. *Transport Policy*, 2005, 12(2), 137–151.

19. Jackson, T. Prosperity without growth: Foundations for the economy of tomorrow. London: Routledge, 2009.

20. Wiedmann, T., & Lenzen, M. Environmental and social footprints of international trade. *Nature Geoscience*, 2018, 11, 314–321.

21. Haberl, H., Wiedenhofer, D., Virág, D., Kalt, G., Krausmann, F., Mayer, A., & Plank, B. Socio-ecological transition and resource efficiency. *Annual Review of Environment and Resources*, 2019, 44, 471–501.

УДК 330.322:338.45:332.1:327.36

ШАПУРОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
д.е.н., проф.
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: 0961779400saa@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-4381-4886

АФАНАС'ЄВА АНАСТАСІЯ ВОЛОДИМИРІВНА,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня, гр. 8.0723-уфпс
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0000-6720-1745
E-mail: Afanasieva@znuiepf.com.ua

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Старопромислові міста, такі як Запоріжжя та Дніпро, виникли у період індустріалізації, ставши центрами металургійної, машинобудівної та

аерокосмічної промисловості. Ці міста характеризуються тривалою концентрацією однорідних галузей, що визначило їхню економічну структуру та соціокультурний уклад. Наразі вони стикаються зі значними викликами структурної кризи: застаріла технологічна база, висока екологічна забрудненість, зниження конкурентоспроможності на глобальних ринках, демографічний спад і дефіцит кваліфікованих кадрів. Причиною цього є не лише недостатнє фінансування, а й обмежена кількість реалістичних проєктів розвитку, здатних трансформувати їхню економіку відповідно до сучасних вимог. Структурна криза старопромислових міст часто супроводжується соціальними проблемами: нерівномірним рівнем життя населення, безробіттям і зниженням якості соціальної інфраструктури. Крім того, історично сформована інфраструктурна мережа стає застарілою та перевантаженою, що ускладнює інтеграцію нових технологій і перешкоджає залученню інвестицій. Високий рівень екологічного навантаження, спричинений тривалим функціонуванням важкої промисловості, погіршує якість життя та обмежує можливості розвитку рекреаційного потенціалу міст.

Подібні процеси спостерігалися в Рурському районі Німеччини, Ельзасі та Лотарингії у Франції, Ланкаширі та Йоркширі у Великій Британії, які, маючи слабо диверсифіковану економічну структуру, виявилися вразливими до змін економіко-технологічних укладів. В умовах трансформації глобальних ринків вони закономірно увійшли в стадію депресії, що стало приводом для пошуку нових моделей розвитку [1].

Запоріжжя та Дніпро, як і більшість старопромислових регіонів, мають спільні риси: специфічну територіальну структуру, що сформувалася навколо промислових зон, і глибокий зв'язок соціокультурних практик із промисловою діяльністю. Проте їхній подальший розвиток потребує комплексного підходу, який поєднує використання індустріальної культури як ресурсу, активізацію людського капіталу та залучення фінансових інструментів. Важливим аспектом є диверсифікація економіки шляхом розвитку інноваційних галузей, зокрема зеленої енергетики та ІТ-сектору, що дозволить подолати залежність від традиційних галузей.

Сьогодні термін «старопромисловий регіон» не має офіційного визначення, хоча концепція активно використовується з 70-х років XX століття. Незважаючи на це, ключові характеристики таких регіонів, як вузька спеціалізація, інфраструктурна залежність і обмеженість адаптаційного потенціалу, залишаються загальновизнаними серед дослідників. Запоріжжя та Дніпро мають унікальну можливість скористатися цими знаннями для створення стратегій сталого розвитку, що дозволить зберегти культурну ідентичність і забезпечити конкурентоспроможність у сучасних умовах [2].

Не можна не погодитися з думкою багатьох дослідників, які відзначають, що особливості старопромислових регіонів значною мірою визначають їхню вразливість до сучасних викликів. Велика база досліджень, накопичена протягом десятиліть у Західній та Східній Європі, дозволяє виділити низку ключових характеристик, що ускладнюють трансформацію таких регіонів у сучасну економіку. До основних з них належать:

Старопромислові регіони зазвичай характеризуються домінуванням галузей важкої промисловості, таких як металургія, гірничодобувна промисловість та машинобудування. Однак ці галузі часто неспроможні протистояти новим формам глобальної конкуренції через високу собівартість продукції та залежність від застарілих технологій. У таких регіонах нерозвинена традиція підприємництва, що пояснюється історичним домінуванням великих промислових підприємств. Ці підприємства, як правило, виробляють обмежений спектр продукції, а їхній інституційний вплив обмежує формування середнього та малого бізнесу. Старопромислові регіони страждають від низького попиту на робочу силу, що призводить до високого рівня безробіття. Заробітна плата у традиційних галузях залишається низькою, а вузька спеціалізація працівників не відповідає потребам сучасних секторів економіки. Крім того, система перекваліфікації часто не враховує реальних потреб ринку, що ускладнює адаптацію трудових ресурсів до змін. Старопромислові регіони зазвичай мають значні екологічні проблеми, які є результатом тривалої експлуатації природних ресурсів і забруднення. Це знижує соціальну привабливість територій і створює додаткові перешкоди для залучення інвесторів. Більшість промислових фондів є застарілими, що ускладнює впровадження нових технологій і здорожчує процес модернізації. Високі витрати на підтримку інфраструктури стають додатковим бар'єром для економічної диверсифікації. У таких регіонах слабо розвинена інфраструктура для підтримки інновацій, включаючи дослідницькі центри, технопарки та венчурний капітал. Це обмежує можливості для розвитку нових секторів економіки та підвищення конкурентоспроможності регіону 3].

Запоріжжя та Дніпро демонструють більшість із цих характеристик, що вимагає цілеспрямованого підходу до їх трансформації. Використання локальної індустріальної культури, розвиток людського капіталу через перепідготовку кадрів і освітні ініціативи, залучення інвестицій для створення нових секторів економіки – усе це має стати основою для подолання структурної кризи та забезпечення сталого розвитку.

У світі існує чимало старопромислових регіонів, проте їх розподіл має значну географічну специфіку. Європа продовжує залишатися територією з найбільшою концентрацією таких регіонів, багато з яких

виникли навколо великих кам'яновугільних басейнів. Відомим прикладом є Верхньо-Сілезький регіон у Польщі, де гірничодобувна промисловість домінувала протягом століть. Попри проблеми екологічної деградації та структурної кризи, регіон поступово трансформується через залучення інвестицій у високотехнологічні галузі та розвиток освітніх ініціатив. Подібні трансформації відбуваються і в інших європейських старопромислових регіонах. Ланкашир та Йоркшир у Великій Британії, які були центрами текстильної промисловості, успішно адаптувалися до нових економічних умов, зосереджуючись на розвитку наукомістких технологій, фінансового сектору та сфери послуг. Саар у Німеччині, відомий як «малий Рур», зумів модернізувати промисловість, водночас впроваджуючи екологічні програми та покращуючи соціальну інфраструктуру. Серед прикладів за межами Європи слід згадати так званий «Ржавий пояс» США. Регіон, що тягнеться від Атлантичного океану до Міссісіпі, у 70-х роках XX століття пережив серйозну економічну кризу через масове закриття підприємств важкої промисловості. Однак, завдяки технологічній реконструкції, активізації наукомістких галузей і розвитку інноваційних секторів, регіон поступово відновлює свої економічні позиції, хоча роль важкої промисловості в зайнятості населення значно знизилася. На інших континентах, таких як Азія, старопромислові регіони також демонструють різний ступінь адаптації до сучасних викликів. У північно-східному Китаї, де зосереджені вугільні шахти та важка промисловість, частина регіонів уже має ознаки депресії через зношеність інфраструктури та високий рівень забруднення. Проте уряд Китаю активно інвестує в модернізацію виробництва, розвиток зеленої енергетики та створення нових інноваційних кластерів, що має на меті підвищити конкурентоспроможність цих територій [4].

Українські старопромислові регіони, такі як Донбас, Запоріжжя та Дніпро, мають багато спільного з наведеними прикладами. Їхня економіка тривалий час залежала від галузей важкої промисловості, таких як металургія та видобувна промисловість, що забезпечувало їхній розвиток у XX столітті. Нині ці регіони стикаються з проблемами, подібними до тих, що спостерігалися у «Ржавому поясі» США чи Рурському басейні: зношеність інфраструктури, екологічні виклики, дефіцит кваліфікованих кадрів і необхідність диверсифікації економіки.

З огляду на міжнародний досвід, адаптація таких регіонів в Україні можлива через технологічну модернізацію, створення технопарків і кластерів інноваційної економіки, а також через впровадження комплексних екологічних програм. Особливу роль може відіграти розвиток сфери послуг і залучення інвестицій у високотехнологічні сектори, які зможуть стати новою основою для сталого розвитку.

В Україні до старопромислових регіонів також належать Запорізька та Дніпропетровська області, які поряд із Донецькою та Луганською формують основу промислового потенціалу країни. Запорізька область, завдяки розвитку металургії та енергетики, є одним із провідних регіонів України. Металургійна промисловість займає понад 60 % структури промислового виробництва області, а її внесок у національний експорт залишається значним. Проте високий рівень концентрації важкої промисловості призводить до значних екологічних проблем, зокрема забруднення повітря, води та ґрунтів. Знос основних засобів у регіоні перевищує 65 %, що значно обмежує можливості модернізації та підвищення конкурентоспроможності продукції на зовнішніх ринках.

Дніпропетровська область є ще одним індустріальним гігантом України. Вона зберігає провідні позиції у видобутку залізної руди, чорній металургії та виробництві трубної продукції. У структурі промислового виробництва області домінують важкі енерго- та матеріаломісткі галузі, які становлять понад 50 % валової доданої вартості (ВДВ). Проте, як і в Запорізькій області, висока залежність від сировинної орієнтації та застаріла технологічна база стають бар'єрами для подальшого розвитку. Проблеми екологічної деградації та зниження мобільності трудових ресурсів є типовими для регіону. Знос основних виробничих фондів перевищує 68 %, що ускладнює реалізацію масштабних інноваційних проєктів. Луганська область, хоча й поступається за масштабами промислового виробництва іншим старопромисловим регіонам, має свої особливості. Основу її економіки складають видобувна промисловість, енергетика та машинобудування. Однак через тривалий конфлікт і зниження інвестиційного потенціалу, регіон стикається з гострою соціально-економічною кризою. Застаріла інфраструктура, низький рівень диверсифікації економіки та значні екологічні проблеми ускладнюють інтеграцію області в сучасну економічну систему.

Усі ці регіони характеризуються високим споживанням енергоносіїв, яке перевищує 75 % від загального обсягу споживання в країні. Це робить їх надзвичайно чутливими до коливань світових цін на енергоресурси, особливо природний газ. Водночас екологічні виклики залишаються серйозною перешкодою для сталого розвитку. Сумарне екологічне навантаження цих регіонів значно перевищує середньоукраїнські показники, що посилює соціальну напругу і впливає на якість життя населення.

Сучасні тенденції вимагають диверсифікації економічної структури старопромислових регіонів, впровадження інноваційних технологій, розвитку зеленої енергетики та поступового переходу до економіки знань. Для цього необхідно розробити інтегровані стратегії, які враховуватимуть

специфіку кожного регіону та забезпечуватимуть синергію між економічними, екологічними та соціальними аспектами. Успішна трансформація таких регіонів, як Запоріжжя, Дніпро, Донецьк і Луганськ, може стати основою для сталого розвитку всієї країни. Слід зазначити, що індустріальний потенціал старопромислових регіонів, хоч і забезпечував економічну стабільність у минулому, нині стає стримуючим фактором розвитку через технологічну та інфраструктурну застарілість. Згідно з оцінками експертів, частка металургії та добувної промисловості у ВВП поступово зменшується, і без суттєвих реформ цей процес продовжиться, що може призвести до подальшого економічного спаду. Висока залежність від традиційних галузей у поєднанні з низькою інноваційною активністю створює ризик втрати конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Важливим фактором є низький рівень впровадження сучасних ресурсозберігаючих і безвідходних технологій. Наприклад, у металургії більшість підприємств продовжують використовувати застарілі технологічні процеси, що посилює екологічні проблеми і підвищує собівартість продукції. У добувній промисловості ситуація ще гірша: лише 3,8 % підприємств вважаються інноваційно активними. Це значно нижче порівняно з іншими секторами економіки, що свідчить про критичну необхідність стимулювання інновацій. Екологічна ситуація в старопромислових регіонах залишається тривожною. Викиди забруднюючих речовин у довкілля значно перевищують середньонаціональні показники, що негативно впливає на якість життя населення і зменшує інвестиційну привабливість регіонів. Лише одиничні підприємства впроваджують технології, спрямовані на зниження впливу на довкілля, що не може суттєво змінити загальну ситуацію.

Старопромислові регіони дають близько третини ВВП України, проте внесок цих галузей знижується. Без радикальних змін ця частка може зрівнятися з надходженнями від експорту трудових ресурсів, які вже сьогодні становлять 2 % ВВП. Така ситуація вимагає комплексного підходу до трансформації регіональної економіки. Необхідно розвивати галузі з високою доданою вартістю, стимулювати перехід до інноваційної моделі розвитку, модернізувати інфраструктуру і впроваджувати зелені технології.

З огляду на глобальні тенденції, важливим напрямком є розвиток зеленої енергетики, ІТ-сектору та інших високотехнологічних галузей. Це дозволить диверсифікувати економіку старопромислових регіонів, зменшити їхню залежність від експорту сировини та забезпечити стійкий економічний розвиток. Без системних інвестицій у модернізацію виробництва та підвищення інноваційного потенціалу старопромислові регіони України ризикують залишитися на узбіччі економічного прогресу.

Таким чином, старопромислові регіони України, попри їхній значний потенціал і роль у підтримці економіки в період становлення державності, сьогодні перебувають у стані системної кризи. Основними ознаками цієї кризи є структурні проблеми економіки, екологічна деградація, погіршення соціальної інфраструктури та демографічна криза. Монофункціональність багатьох міст та сільських територій старопромислових регіонів, залежність від містоутворюючих підприємств, відсутність активної диверсифікації економіки та недостатня підтримка інноваційних галузей є ключовими факторами, які стримують їхній розвиток.

Необхідність негайного втручання обумовлена не лише економічними, але й соціальними аспектами. Занепад базових галузей, що раніше забезпечували зайнятість більшості населення, спричинив зростання безробіття, міграцію працездатного населення до інших регіонів та країн, а також збільшення частки осіб похилого віку серед мешканців. Як наслідок, у старопромислових регіонах спостерігається скорочення чисельності населення, поширення захворювань, низький рівень медичного обслуговування та соціальної підтримки, що погіршує якість життя. Досвід європейських країн та США свідчить, що трансформація таких регіонів можлива лише за умови системного підходу, який включає економічну, соціальну та екологічну складові. Зокрема, необхідно стимулювати розвиток наукомістких галузей, запроваджувати екологічно чисті виробництва та модернізувати існуючу інфраструктуру. У цьому контексті важливим є проведення детального аналізу стану кожного старопромислового регіону, врахування його специфіки, галузевої спеціалізації та умов економічної діяльності. На жаль, нині відсутність якісного аналізу та цільових стратегій у державній регіональній політиці України призводить до збільшення міжрегіональної нерівності та поглиблення соціальних проблем. Вирішення цих питань потребує чіткої координації зусиль на національному та регіональному рівнях, розробки та реалізації комплексних програм сталого розвитку, орієнтованих на довгостроковий результат. Першочерговими завданнями для старопромислових регіонів мають стати активізація інноваційної діяльності, створення умов для залучення інвестицій, стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, а також впровадження ефективних механізмів соціального захисту населення. Не менш важливим є розвиток людського капіталу через доступ до якісної освіти та професійної підготовки, що дозволить зменшити залежність від традиційних галузей і сприятиме формуванню нової економічної моделі. Подальша робота в цьому напрямі вимагатиме впровадження сучасних інструментів регіонального розвитку, які враховують глобальні тенденції, зокрема діджиталізацію, зелену енергетику та сталу урбанізацію. Старопромислові регіони мають потенціал

стати лідерами у впровадженні новітніх рішень, але для цього потрібна цілеспрямована та злагоджена політика, підтримка з боку держави та міжнародних партнерів.

Список використаних джерел:

1. Бойченко В. С., Гелетюк Є. В. Теоретичні засади вивчення сутності та проблем розвитку старопромислових регіонів. *Причорноморські економічні студії.* 2016. Вип. 8. С. 166–169

2. Барановський М. О., Смаль В. В., Барановська О. В. Старопромислові регіони України: проблеми та тренди сучасного розвитку (на прикладі Донецької та Луганської областей). *Український географічний журнал.* 2021. № 1(113). С. 34–43

3. Федулова С. О. Економіка старопромислових регіонів України: сучасне розуміння та реалії. *Економіка: реалії часу.* 2015. № 4(20). С. 12–19.

4. Снігова О. Ю. Історико-економічна ґенеза структурних диспропорцій економіки старопромислових регіонів України. *Історія народного господарства та економічної думки України.* 2016. Вип. 49. С. 164–173

5. Shapurov O., Klopov I. Transformation of old industrial regions in a recession. Odessa National University Herald. *Economy*. 2022. Vol. 27. № 2(92). URL: https://doi.org/10.32782/2304-0920/2-92-5

УДК 658.155.3:658.14:338.124.4

ШАПУРОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
д.е.н., проф.
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: 0961779400saa@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-4381-4886

ДАЙЛІДОНІС НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА,
здобувач вищої освіти другого магістерського рівня, гр. 8.0723-уфпс
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: Daillidonis@znuiepf.com.ua
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0008-4529-3018

УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Актуальність управління дебіторською заборгованістю ПАТ «Запоріжсталь» в умовах фінансової кризи зумовлена тим, що ефективне управління активами є ключовим чинником стабільності

підприємства. В умовах кризи, коли зростає рівень неплатоспроможності контрагентів, дебіторська заборгованість може стати критичним фактором, що впливає на ліквідність, фінансову стійкість і платоспроможність підприємства. Враховуючи стратегічне значення металургійного сектору для економіки, оптимізація управління дебіторською заборгованістю стає пріоритетним завданням для забезпечення сталого функціонування та розвитку ПАТ «Запоріжсталь». Метою цього дослідження є вдосконалення управління дебіторською заборгованістю підприємства через оптимізацію її структури, мінімізацію ризиків неплатежів та підвищення фінансової ефективності. Для досягнення цієї мети було сформульовано низку завдань: визначення сучасного стану дебіторської заборгованості, аналіз її динаміки та структури, оцінка впливу на ліквідність і фінансову стійкість підприємства, розробка рекомендацій щодо впровадження факторингових операцій та інших інструментів для управління дебіторською заборгованістю.

Проведений аналіз загальних показників фінансової діяльності ПАТ «Запоріжсталь» за 2022–2023 роки засвідчив зростання активів підприємства на 7 578 561 тис. грн, однак одночасно спостерігалося зниження власного капіталу на 3 650 559 тис. грн. Залучений капітал збільшився на 11 817 446 тис. грн, що свідчить про посилення фінансового навантаження через зростання кредиторської заборгованості. Чистий дохід зріс на 9 478 716 тис. грн, що вказує на активізацію виробничої діяльності, проте низька рентабельність активів (4,71 % у 2023 році) залишається проблемою. Загальна структура активів демонструє домінування оборотних активів, частка яких у 2023 році зросла до 71,92 %. Це свідчить про посилення залежності підприємства від короткострокових джерел фінансування. Необоротні активи скоротилися на 1 472 451 тис. грн, що вказує на зменшення інвестиційної активності. Основні засоби, попри загальне скорочення, забезпечили зростання фондовіддачі на 0,36 грн та рентабельності на 15,71 %, що свідчить про підвищення їх ефективності використання. На кінець 2022 року коефіцієнт зносу основних засобів ПАТ «Запоріжсталь» становив 0,18, а до кінця 2023 року зріс до 0,25. Це свідчить про прискорення процесу зношування основних засобів, що може бути пов’язано з інтенсивним використанням або недостатніми інвестиціями в оновлення виробничих фондів. Водночас коефіцієнт придатності основних засобів знизився з 0,82 у 2022 році до 0,75 у 2023 році, що демонструє погіршення технічного стану активів. Коефіцієнт приросту основних засобів у 2022 році був на рівні 0, що означає відсутність оновлення виробничих фондів. У 2023 році він зріс до 0,015, свідчачи про незначне оновлення основних засобів, проте темпи приросту

залишаються низькими. Показник фондовіддачі зріс із 2,02 грн у 2022 році до 2,59 грн у 2023 році, що свідчить про підвищення ефективності використання основних засобів у створенні продукції. Водночас фондомісткість знизилася з 0,49 грн у 2022 році до 0,39 грн у 2023 році, що підтверджує позитивну тенденцію оптимізації використання основних фондів у виробничих процесах. Фондоозброєність, яка характеризує вартість основних засобів на одного працівника, зросла з 2,5 тис. грн/чол у 2022 році до 2,56 тис. грн/чол у 2023 році. Це є наслідком одночасного скорочення чисельності працівників і підтримання основних засобів на відносно стабільному рівні. Найбільш значущим є зростання рентабельності основних засобів. У 2022 році цей показник був від'ємним і становив -20,93 %, що свідчить про збитковість їх використання. У 2023 році рентабельність зросла до 16,79 %, демонструючи відновлення прибутковості основних засобів, що, ймовірно, пов'язано зі збільшенням чистого доходу підприємства. Загалом, аналіз таблиці показує, що попри погіршення технічного стану основних засобів, їх використання стало більш ефективним у 2023 році, що позитивно вплинуло на фінансові результати. Проте для забезпечення довгострокової стабільності ПАТ «Запоріжсталь» необхідно спрямувати більше ресурсів на оновлення та модернізацію основних засобів [1].

Аналіз показників оборотності активів ПАТ «Запоріжсталь» на кінець 2022 і 2023 років свідчить про позитивну динаміку ефективності управління оборотними засобами. Коефіцієнт оборотності оборотних активів зріс із 1,04 у 2022 році до 1,07 у 2023 році, що свідчить про збільшення швидкості обертання активів і підвищення ефективності їх використання для створення доходів. Це також підтверджується скороченням періоду обертання оборотних активів із 350,48 днів у 2022 році до 341,12 днів у 2023 році, що вказує на прискорення обороту капіталу. Коефіцієнт завантаження коштів в обороті, який є оберненим до коефіцієнта оборотності, знизився з 0,96 у 2022 році до 0,93 у 2023 році. Це свідчить про те, що підприємство стало використовувати менше оборотних коштів на одиницю чистого доходу, що є позитивною тенденцією. Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів значно зріс із 6,56 у 2022 році до 9,96 у 2023 році. Це вказує на те, що запаси стали обертатися швидше, що є ознакою ефективнішого управління запасами. Період обертання матеріальних запасів скоротився з 55,67 днів у 2022 році до 36,64 днів у 2023 році, що демонструє оптимізацію запасів і зменшення часу їх перебування на підприємстві. Коефіцієнт оборотності незавершеного виробництва також показав позитивну динаміку, зрісши з 41,87 у 2022 році до 52,66 у 2023 році. Це означає, що процес виробництва став більш оперативним і продуктивним. Період обертання незавершеного виробництва скоротився з 8,72

днів у 2022 році до 6,93 днів у 2023 році, що свідчить про швидше завершення виробничих циклів. Загалом аналіз показників свідчить про покращення управління оборотними активами та запасами на підприємстві. ПАТ «Запоріжсталь» у 2023 році демонструє вищу ефективність використання оборотних засобів і прискорення виробничих процесів, що позитивно впливає на загальну фінансову стабільність [2].

Особливу увагу було приділено аналізу дебіторської заборгованості, яка становить значну частину оборотних активів підприємства. У 2023 році її частка зросла до 65,73 %, що є істотним збільшенням порівняно з попереднім роком. Абсолютне зростання дебіторської заборгованості становило 17 583 491 тис. грн, що може свідчити про ризики у системі розрахунків з контрагентами. Аналіз коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості показав покращення динаміки – період обертання зменшився до 341,12 днів, проте цей показник залишається критичним для фінансової стабільності.

На кінець 2022 року рентабельність власного капіталу ПАТ «Запоріжсталь» становила −11,02 %, що свідчить про збитковість діяльності підприємства. Від'ємний показник рентабельності свідчить про те, що компанія отримала чистий збиток, що зменшило вартість власного капіталу. У 2023 році ситуація значно покращилася, і рентабельність власного капіталу зросла до 6,43 %. Це свідчить про позитивну динаміку у фінансових результатах, що дозволило підприємству відновити здатність генерувати прибуток на вкладений капітал. Термін окупності власного капіталу у 2022 році був від'ємним і становив −9,07 років, що є наслідком збитковості підприємства. Такий показник демонструє низьку ефективність використання власних ресурсів. У 2023 році термін окупності збільшився до 15,59 років, що вказує на поступове відновлення фінансової стабільності, але водночас потребує подальших кроків для підвищення рентабельності та прискорення окупності власного капіталу. Рентабельність залученого капіталу у 2022 році також мала від'ємне значення, становлячи −9,9 %. Це свідчить про неефективне використання залучених ресурсів, таких як кредити та позики, для створення прибутку. У 2023 році рентабельність залученого капіталу зросла до 6,96 %, що є позитивним сигналом про підвищення ефективності використання позикових коштів [3].

Термін окупності залученого капіталу у 2022 році був від'ємним (−10,1 років), що підтверджує збитковість підприємства у цей період. У 2023 році цей показник покращився і становив 14,36 років, що свідчить про поліпшення управління залученими ресурсами, хоча й залишає простір для подальшої оптимізації. Отже, результати аналізу демонструють

значне покращення фінансової ефективності ПАТ «Запоріжсталь» у 2023 році порівняно з 2022 роком. Позитивна динаміка рентабельності власного та залученого капіталу свідчить про відновлення прибутковості діяльності підприємства. Проте тривалі терміни окупності вказують на необхідність підвищення ефективності використання як власних, так і позикових ресурсів. Для досягнення стабільного фінансового стану рекомендується оптимізувати структуру капіталу, знижувати витрати та збільшувати прибутковість основної діяльності [4].

На кінець 2023 року ПАТ «Запоріжсталь» зберегло високий тип фінансової стійкості, хоча деякі показники вказують на зниження резервів. Власні оборотні кошти зменшилися на 272 506 тис. грн, а надлишок власних оборотних коштів для формування запасів скоротився з 7 744 232 тис. грн до 6 517 711 тис. грн. Водночас надлишок коштів для формування запасів за всіма джерелами зріс на 1 905 054 тис. грн, що підтверджує стабільність і наявність значних ресурсів для фінансування оборотних активів. Аналіз показників ліквідності ПАТ «Запоріжсталь» за 2022 і 2023 роки демонструє позитивну динаміку у забезпеченні платоспроможності підприємства. Коефіцієнт абсолютної ліквідності зріс із 0,06 у 2022 році до 0,1 у 2023 році, що свідчить про покращення здатності покривати найбільш термінові зобов'язання за рахунок миттєво ліквідних активів, хоча показник залишається нижчим за оптимальний рівень. Коефіцієнт термінової ліквідності також зріс із 0,4 до 0,52, вказуючи на зростання можливості погашати короткострокові зобов'язання за рахунок найбільш ліквідних оборотних активів. Коефіцієнт загальної ліквідності (загального покриття) підвищився з 1,32 у 2022 році до 1,47 у 2023 році, що перевищує нормативне значення 1, підтверджуючи здатність підприємства повністю покривати поточні зобов'язання за рахунок оборотних активів. Зростання коефіцієнта ліквідності при мобілізації коштів із 0,79 до 1,12 свідчить про покращення можливостей підприємства мобілізувати кошти шляхом реалізації запасів для погашення зобов'язань. Аналіз співвідношення активів і пасивів за строками ліквідності демонструє стабільну динаміку. У 2023 році короткострокові активи (А1) залишаються меншими за термінові зобов'язання (П1), що вказує на певний ризик недостатності миттєво ліквідних активів. Водночас середньострокові (А2) і довгострокові активи (А3) перевищують відповідні зобов'язання (П2 і П3), що свідчить про наявність резервів для фінансової стабільності. Як і в 2022 році, довгострокові зобов'язання (А4) перевищують найменш ліквідні активи (П4), що відповідає нормативу і вказує на раціональне управління пасивами. Загалом, підприємство демонструє позитивні тенденції ліквідності, що підтверджує його здатність підтримувати фінансову

стабільність навіть в умовах значного навантаження на оборотні кошти. Проте подальше нарощення миттєво ліквідних активів залишається важливим завданням для зниження ризиків платоспроможності [5].

Виходячи з всебічного аналізу нами запропоновано нову систему управління дебіторською заборгованістю на ПАТ «Запоріжкокс» та виділено наступні складові: аналіз дебіторів та кредиторів підприємства; аналіз реальної вартості дебіторської заборгованості та зобов'язань; контроль за реальним співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості; розробку політики авансових розрахунків з клієнтами підприємства й надання комерційних кредитів; оцінку і реалізацію факторингу.

Також запропоновано для підвищення фінансової стійкості та покращення ліквідності залучення додаткових коштів за рахунок застосування механізму факторингу. Розраховано вартість факторингу для аналізуємого підприємства ПАТ «Запоріжсталь», виходячи з суми дебіторської заборгованості з терміном заборгованості більш ніж 90 днів – 112530 тис.грн, це фактично 15,4 % всієї дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги. Виходячи з розрахунку доцільно скористатись послугами Райффайзен Банк Аваль. Хоча ПАТ «Запоріжсталь» і сплатить найбільший платіж за факторинговою операцією, але він отримає значно більше коштів на початку фаторингової операції (108591,45 тис.грн).

Список використаних джерел:

1. 00191230 – ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» – Clarity Project. Clarity Project. URL: https://clarity-project.info/tenderer/00191230 (дата звернення: 05.12.2024).

2. Аналіз фінансової звітності підприємства (практикум) / M. M. Marchenko та ін. LLC "Publishing house "Internauka", 2021. URL: https://doi.org/10.25313/978-966-97817-9-6 (дата звернення: 01.12.2024).

3. Давиденко Г., Натхман Є. Аналіз фінансового стану підприємства: мета, завдання та переваги. *Подільський науковий вісник*. 2023. Т. 4(28). С. 5–10. URL: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2023-28-1 (дата звернення: 01.12.2024).

4. Мізякіна Н. О. Аналіз міжнародних стандартів аудиту фінансової звітності щодо виявлення помилок. *Економіка та держава*. 2015. № 7. С. 82–86.

5. ПАТ «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» – Smida. Smida – Main page. URL: https://smida.gov.ua/db/prof/00191230 (дата звернення: 01.12.2024).

УДК 658.15:338.124.4:336.1

ШАПУРОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
д.е.н., проф.
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: 0961779400saa@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-4381-4886

ЧЕРНЕНЬКИЙ ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: Chernenkyi@znuiepf.com.ua
ORCID ID: http://orcid.org/0009-0009-2599-6223

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРАТ «ЗАПОРІЖСКЛОФЛЮС» У НАПРЯМУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасні умови функціонування промислових підприємств в Україні характеризуються високим рівнем конкуренції, постійним зростанням цін на енергоресурси, зміною макроекономічного середовища та вимогами до підвищення енергоефективності. У зв'язку з цим постає нагальна необхідність розробки та впровадження інноваційних підходів до управління фінансовими результатами, що дозволять не лише забезпечити стійкість підприємств, але й покращити їх конкурентоспроможність. Модернізація основних засобів із впровадженням енергозберігаючих технологій є ключовим інструментом для досягнення цих цілей. Вивчення фінансових аспектів таких інвестиційних проєктів сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів, зниженню витрат та збільшенню прибутковості.

Метою дослідження є розробка концептуальної моделі управління фінансовими результатами промислового підприємства, спрямованої на оптимізацію витрат, підвищення доходів та забезпечення фінансової стійкості шляхом впровадження енергозберігаючих технологій та модернізації основних засобів. Завдання дослідження: провести аналіз поточного фінансового стану підприємства, визначивши основні проблеми та ризики, оозробити концептуальну модель управління фінансовими результатами, що враховує сучасні виклики та можливості, обґрунтувати необхідність модернізації основних засобів із впровадженням енергозберігаючих технологій, оцінити ефективність інвестиційного проєкту за допомогою фінансових показників (NPV, PI, період окупності), розробити

рекомендації щодо покращення фінансових результатів та підвищення рентабельності підприємства.

Концептуальна модель управління фінансовими результатами промислового підприємства, розроблена з урахуванням наукової новизни, пропонує інноваційний підхід до фінансового управління, який поєднує класичні методи з сучасними технологіями та аналітичними інструментами. У цьому підході використані передові технології, такі як штучний інтелект, машинне навчання, великі дані (Big Data), блокчейн та автоматизація фінансових процесів, що значно підвищують ефективність і точність управлінських рішень. Наукова новизна цієї моделі полягає в інтеграції новітніх технологій у кожен етап управління фінансовими результатами – від планування до аналізу та коригування стратегії. Введення систем прогнозування та оцінки ризиків, заснованих на штучному інтелекті, дозволяє здійснювати більш точні прогнози і своєчасно реагувати на зміни в економічному середовищі, що знижує можливі фінансові втрати і мінімізує ризики. Інтеграція фінансового управління з іншими бізнес-процесами, зокрема з управлінням виробництвом і маркетингом, надає можливість підприємствам створювати єдину платформу для прийняття фінансових рішень. Такий підхід не тільки покращує взаємодію між відділами, але й оптимізує ресурси на всіх етапах діяльності підприємства. Таким чином, новизна концептуальної моделі полягає у використанні сучасних аналітичних інструментів та технологій для підвищення ефективності управління фінансовими результатами. Це дозволяє підприємствам не тільки досягати кращих фінансових результатів, але й підвищувати свою адаптивність до змінюваних ринкових умов, що є критично важливим для стійкого розвитку в умовах сучасної економіки.

Аналіз фінансових показників ПрАТ «Запоріжсклофлюс» за 2022 та 2023 роки показує як позитивні, так і негативні тенденції в його фінансовій діяльності. Протягом обох років спостерігаються зміни в активності підприємства, фінансовій стабільності, ліквідності, рентабельності та платоспроможності, що вимагає комплексного підходу до коригування його стратегії. У 2023 році підприємство демонструє деяке покращення фінансових результатів, зокрема збільшення чистого доходу і валового прибутку, однак підприємство залишається збитковим, хоча і з меншою величиною збитків у порівнянні з попереднім роком. Це свідчить про певні позитивні зрушення в комерційній діяльності, однак проблема збитковості досі актуальна. З іншого боку, підприємство стикається з деякими фінансовими труднощами: скороченням власного капіталу і загальних активів, а також збільшенням зовнішнього боргового навантаження. Це може ставити під загрозу його фінансову стійкість та здатність забезпечити своєчасне

виконання зобов'язань. Основні засоби підприємства показали значне зниження на 24,5 % у 2023 році порівняно з 2022 роком [1]. Це може свідчити про зниження інвестицій в розвиток основних засобів або продаж застарілих активів. Одним із негативних факторів є підвищення коефіцієнта зносу, що вказує на старіння матеріально-технічної бази підприємства. Зростання фондовіддачі свідчить про ефективніше використання основних засобів для отримання доходу, що є позитивною динамікою. Однак зниження фондоозброєності і зростання чисельності персоналу можуть свідчити про необхідність оновлення технічної бази для забезпечення ефективності на довгострокову перспективу. Щодо оборотних активів, зменшення на 8 % показує, що підприємство стало менш ефективним у використанні своїх короткострокових ресурсів. Це може бути пов'язано з оптимізацією рівня запасів або скороченням дебіторської заборгованості, що вказує на зниження комерційної активності або зменшення обсягів продажу [2].

Фінансова стійкість підприємства значно знизилася в 2023 році. Коефіцієнт автономії зменшився з 0,776 до 0,722, що свідчить про зменшення частки власного капіталу в загальних активах підприємства. Це підвищує залежність від зовнішніх джерел фінансування, що може створювати додаткові фінансові ризики. Коефіцієнт платоспроможності також знизився, що вказує на труднощі в здатності підприємства покривати свої зобов'язання за рахунок власного капіталу [3]. Збільшення залученого капіталу вказує на зростання боргового навантаження, що додає ризиків ліквідності, хоча це також може бути результатом спроби покрити дефіцит фінансування. Позитивною тенденцією є значне зростання валового прибутку в 2023 році, який зріс на 124,3 %. Це свідчить про покращення операційної ефективності підприємства або зниження собівартості продукції. Чистий збиток скоротився на 41,5 %, що є значним покращенням, однак підприємство все ще залишилося збитковим. Рентабельність продажів також зросла з 14,68 % до 15,65 %, що є хорошим сигналом про підвищення ефективності комерційної діяльності підприємства. Однак рентабельність активів і власного капіталу залишаються негативними, що вказує на низьку ефективність використання цих ресурсів [4].

ПрАТ «Запоріжсклофлюс» демонструє змішану фінансову динаміку. Підприємство має позитивні результати щодо зростання доходів, валового прибутку та зменшення збитків. Однак зниження власного капіталу, активів та зростання зовнішнього фінансування вказує на наявність ризиків для фінансової стійкості та ліквідності підприємства. Рекомендується зосередити увагу на оптимізації витрат, зниженні боргового навантаження та оновленні матеріально-технічної бази для досягнення стійкого розвитку в майбутньому [5].

З метою покращення фінансових результатів ПрАТ «Запоріжсклофлюс» важливо впровадити комплексний підхід, спрямований на підвищення ефективності всіх аспектів діяльності підприємства. Сучасні умови господарювання вимагають від компанії постійного вдосконалення своїх процесів, зниження витрат та оптимізації ресурсів. Зокрема, це стосується модернізації виробничих потужностей, покращення управління фінансами та активами, а також диверсифікації доходів.

Ключові заходи, спрямовані на досягнення цих цілей, повинні охоплювати стратегічне планування, ефективне використання наявних ресурсів, залучення інвестицій, а також пошук нових ринків збуту. Окрему увагу слід приділити оптимізації витрат та впровадженню інноваційних технологій, що дозволяють зменшити витрати і підвищити продуктивність підприємства.

1. Важливо знизити витрати на виробництво, зокрема шляхом модернізації обладнання та впровадження енергоефективних технологій. Це дозволить зменшити витрати на енергоносії, матеріали та робочу силу.

2. Впровадження автоматизованих систем для планування закупок та моніторингу цін дозволить знижувати витрати на сировину та матеріали, забезпечуючи кращу координацію з постачальниками.

3. Розглянути можливість передачі на аутсорсинг деяких операцій, таких як бухгалтерія, логістика, IT-підтримка, щоб знизити постійні витрати на утримання штатних працівників.

4. Оновлення обладнання та інвестиції в новітні технології можуть значно підвищити продуктивність і зменшити витрати на утримання застарілих активів. Впровадження автоматизованих виробничих ліній зменшить витрати на оплату праці та знизить рівень браку.

5. Впровадження нових методів використання основних засобів, таких як підвищення тривалості їх експлуатації, поліпшення обслуговування та ремонту, збільшить фондовіддачу і дозволить отримати більший прибуток від існуючих активів.

6. Виведення нових товарів або послуг на ринок дозволить збільшити обсяги продажів і зменшити залежність від одного продукту чи ринку. Можна розглянути можливість виходу на нові ринки або розширення діапазону пропонованих товарів. Вивчення можливості створення нових джерел доходів, таких як надання послуг для інших підприємств, оренда частини виробничих потужностей або продаж науково-дослідницьких розробок.

7. Розробка нових маркетингових стратегій, включаючи поліпшення бренду, рекламні кампанії та покращення онлайн-продажів, може значно підвищити впізнаваність компанії та стимулювати попит на продукцію.

8. Вихід на нові ринки, як національні, так і міжнародні, дозволить збільшити обсяги реалізації та знизити залежність від окремих покупців. Важливо розглянути стратегії для входу в нові географічні регіони або галузі.

9. Введення більш суворого контролю за дебіторами та скорочення термінів погашення боргів допоможе покращити ліквідність компанії. Це дозволить звільнити додаткові фінансові ресурси для реінвестування в бізнес.

10. Зниження рівня зайвих запасів, що не впливають на виробництво, дозволить зменшити витрати на зберігання і зменшити обсяг зв'язаного капіталу.

11. Пошук шляхів для зниження відсоткових витрат за рахунок реструктуризації боргу або заміни дорогих кредитів на дешевші дозволить зменшити витрати підприємства і збільшити фінансові результати. Пошук можливостей для залучення додаткових інвестицій, наприклад через випуск акцій або залучення стратегічних інвесторів, може зміцнити фінансову стабільність підприємства.

12. Підвищення кваліфікації працівників, впровадження нових методів управління та оптимізації виробничих процесів дозволить підвищити продуктивність праці та ефективність використання людських ресурсів. Розвиток корпоративної культури та мотивація персоналу також можуть мати позитивний вплив на загальні фінансові результати.

Впровадження цих заходів дозволить ПрАТ «Запоріжсклофлюс» підвищити свою ефективність, знизити витрати, збільшити доходи і покращити фінансові результати. Ключовими напрямками для досягнення цього є оптимізація витрат, диверсифікація доходів, зниження боргового навантаження, покращення маркетингових стратегій і управління оборотними активами. Підвищення рентабельності і фінансової стабільності можливе за умови комплексного підходу до вдосконалення фінансової стратегії та інвестиційної політики підприємства.

Запропоновано проєкт модернізації обладнання та впровадження енергозберігаючих технологій для ПрАТ «Запоріжсклофлюс» (табл. 1).

Розрахований проєкт модернізації обладнання та впровадження енергозберігаючих технологій для ПрАТ «Запоріжсклофлюс» є прибутковим на основі розрахованих показників ефективності. Позитивне значення NPV та індекс PI більший за 1 вказують на те, що проєкт створює додану вартість та покриває витрати. Період окупності в 4 роки свідчить про те, що інвестиції можуть бути повернуті протягом чотирьох років.

Таблиця 1 – **Обладнання інвестиційного проєкту**

Обладнання	**Опис обладнання**	**Приклад обладнання**	**К-ть**	**Вартість за одиницю (тис. грн)**	**Загальна вартість (тис. грн)**
Інтелектуальні енергоефективні системи управління	Системи для автоматизації контролю та управління енергоспоживанням на виробництві	*Siemens Desigo CC* – інтегрована система управління енергією	1	1 200	1 200
Енергозберігаючі насосні системи	Насоси з високим ККД для зменшення споживання енергії	*Grundfos CR/CRN* – вертикальні багатоступінчаті насоси	2	600	1 200
Сонячні панелі для енергозабезпечення	Встановлення сонячних батарей для автономного енергозабезпечення	*Trina Solar Vertex S* – високоефективні сонячні панелі	1 комплект	800	800
Теплообмінники для утилізації тепла	Обладнання для збереження тепла від виробничих процесів та його використання для підігріву	*Alfa Laval TJ40* – теплообмінник для утилізації тепла	2	700	1 400
Вентиляційні системи з рекуперацією тепла	Системи вентиляції з функцією рекуперації тепла для зниження витрат на опалення та охолодження	*Zehnder ComfoAir Q* – вентиляція з рекуперацією тепла	2	500	1 000
Енергозберігаючі освітлювальні системи (LED)	Встановлення LED-освітлення в виробничих приміщеннях та офісах	*Philips Master LED* – LED освітлення	80	100	8 000

Список використаних джерел:

1. 00293255 – ПРАТ «ЗАПОРІЖСКЛОФЛЮС» – Фінансова звітність за 2023 рік – Clarity Project. Clarity Project. URL: https://clarity-project.info/edr/00293255/yearly-finances (дата звернення: 01.12.2024).

2. Kindratska Halyna, Sofia Gordijenko. «Інформаційні ресурси фінансового аналізу: вплив викривленої фінансової інформації на якість його результатів». *Problems and prospects of economic and management*, № 2(18) (2019): 216–26. http://dx.doi.org/10.25140/2411-5215-2019-2(18)-216-226.

3. Vovk,V. M., та Yu. O. Kyrdei. «Особливості аналізу фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва». *Bulletin National University of Water and Environmental Engineering* 3, № 83(23 липня 2019): 39. http://dx.doi.org/10.31713/ve320184.

4. Мединська, В. С. «Аналіз фінансового стану підприємства та шляхи його покращення». Thesis, Київський національний університет технологій та дизайну, 2019. https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/14296.

5. ПРАТ «ЗАПОРІЖСКЛОФЛЮС» – Smida. Smida – Main page. URL: https://smida.gov.ua/db/prof/00293255 (дата звернення: 01.12.2024).

6. Степаненко, Т. О. «Фінансова звітність підприємства, методика її складання та аналіз показників». Master's thesis, Сумський державний університет, 2019. http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76147.

УДК 334

ШКІЛЬ ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА,
магістрант спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ШКІЛЬ ІВАН ОЛЕКСІЙОВИЧ,
магістрант спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

АЖАЖА МАРИНА АНДРІЇВНА,
д.н.держ.упр., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3549-7718

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Необхідність прийняття своєчасних і відповідальних рішень у сфері публічного управління, особливо на регіональному рівні, потребує переходу від адміністративно-командних до ринкових методів управління. При цьому якість рішень значною мірою залежить від складності економічних, виробничих, фінансових, політичних, соціальних та екологічних процесів. Чітко визначені напрями розвитку соціально-економічних процесів і їх динаміка є важливими для вдосконалення управлінських рішень, що вимагає швидкості їх ухвалення та реалізації. Це підтверджує актуальність питання для публічного управління.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють ключову роль у сучасному управлінні, сприяючи вдосконаленню процесів прийняття рішень, підвищенню ефективності діяльності органів публічної влади та зміцненню довіри громадян.

Основними аспектами впливу ІКТ на управлінські рішення є:

1. Автоматизація процесів управління. ІКТ дозволяють автоматизувати рутинні адміністративні завдання, зменшуючи витрати часу та ресурсів, що забезпечує швидший доступ до необхідної інформації, спрощує аналіз даних та підвищує продуктивність роботи співробітників.

2. Прийняття обґрунтованих рішень на основі даних. Системи управління даними (Big Data), аналітичні платформи та алгоритми штучного

інтелекту забезпечують органи публічної влади необхідними інструментами для аналізу великих обсягів інформації, що дає змогу ухвалювати рішення, які ґрунтуються на об'єктивних даних і прогнозах.

3. Прозорість і відкритість управління. ІКТ сприяють відкритості органів влади через впровадження онлайн-платформ для доступу до публічної інформації, електронного документообігу та звітності, що зміцнює довіру громадян до публічних установ і підвищує підзвітність управлінців.

4. Підвищення комунікаційної взаємодії. Засоби електронного урядування, як-от електронна пошта, соціальні мережі та портали, сприяють ефективнішій взаємодії між громадянами, бізнесом і владою, що створює умови для участі громадян у прийнятті рішень, що підвищує їхню задоволеність і залученість.

5. Інноваційні підходи до управління ресурсами. Сучасні ІКТ-технології, такі як хмарні обчислення, блокчейн та Інтернет речей (IoT), забезпечують раціональне використання ресурсів, підвищення точності обліку та зменшення ризиків помилок у процесах управління.

6. Швидкість реагування на виклики. ІКТ дозволяють оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища, кризові ситуації чи надзвичайні події, що досягається завдяки інтеграції систем моніторингу, раннього попередження та кризового управління.

Світовий досвід впровадження електронного урядування демонструє, що електронний формат управління сприяє відкритості, прозорості та ефективності діяльності органів влади завдяки доступу до необхідних інформаційних ресурсів для ухвалення рішень.

Мережевий принцип взаємодії дозволяє суттєво скоротити витрати на традиційну політико-правову регламентацію суспільних процесів, забезпечує мобільну взаємодію з громадянськими інститутами та структурами, а також підвищує взаємну відповідальність за реалізацію управлінських рішень. Цей підхід змінює традиційну парадигму державного управління на користь публічного врядування, що передбачає відхід від бюрократичних процедур і впровадження інноваційних технологій у процес управління.

На сучасному етапі одним із найпотужніших інструментів у діяльності органів публічної влади є впровадження сучасного інформаційного забезпечення. Воно створює умови для використання інноваційних інструментів, спрямованих на якісне обслуговування громадян, підвищення ефективності роботи, оптимізацію та формалізацію поточних процесів, автоматизацію оформлення документації та організаційних процедур, а також супровід і впровадження програмних продуктів [1].

Зростання обсягів інформаційних відносин у публічній сфері за останні десятиліття спонукало наукове середовище змінити акценти у дослідженнях, що призвело до появи численних концепцій і підходів до визначення терміну «інформаційне забезпечення» [2].

У національній та міжнародній науковій літературі існує багато трактувань цього поняття. Найбільш влучними, на нашу думку, є такі:

– система управління, що передбачає сукупність уявлень, понять, даних, а також діяльність, пов'язану із засобами збору, реєстрації, передачі, зберігання, обробки й представлення інформації [3];

– ключовий елемент інформаційних систем, що забезпечує відображення даних, які характеризують стан об'єкта управління й слугують основою для прийняття управлінських рішень [4];

– інформаційне обслуговування, що включає надання необхідної для управлінської діяльності інформації за певними процедурами із заданою періодичністю, а також створення інформаційного середовища для управління [3];

– частина державної діяльності з аналізу, планування й підготовки керівних рішень, що включає безперервний процес обробки й використання інформації про поточний стан системи державної виконавчої служби за допомогою сучасних інформаційних засобів і методів [5];

– дії з надання необхідної інформації для державної діяльності органів публічної влади із заданою періодичністю на основі відповідних процедур;

– сукупність реалізованих рішень щодо обсягів інформації, її якісних і кількісних характеристик, способів організації та розташування з метою актуального надання інформації, потрібної для ухвалення державних рішень.

Таким чином, поняття «інформаційне забезпечення» здебільшого розглядається у двох вимірах: як діяльність, пов'язана з обробкою інформації на всіх етапах її обігу до отримання кінцевого результату, та як сукупність показників, що характеризують стан системи управління й слугують основою для вибору оптимальної альтернативи у процесі ухвалення рішень [1].

Україна продовжує впроваджувати європейські стандарти відкритості та прозорості у роботі органів публічної влади. Важливим кроком на цьому шляху стало ухвалення Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI. Закон «визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить

суспільний інтерес» [8]. Згідно Закону «публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом». Забезпечення прозорості доступу до публічної інформації є неможливим без використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

У XIX столітті інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стали рушієм поступового переходу до інформаційного суспільства, у якому ключову роль відіграють знання та інформація. Водночас інформаційне суспільство трансформує політичну реальність і управлінський процес, змінюючи їх функції та значення. Намагання України інтегруватися до європейської культури управління зобов'язує враховувати основні напрями адміністративного реформування країн Європейського Союзу та їхній досвід, який, хоча й має як позитивні, так і негативні результати, є важливим для аналізу. Проте, у порівнянні з приватним сектором, державне управління часто демонструє недостатній рівень якості послуг та ефективності.

Державне управління, як політичний процес, спрямоване на досягнення громадського консенсусу, узгодження конфліктуючих цінностей задля забезпечення свободи, рівності, справедливості та ефективності [4]. Для цього на державному рівні необхідно формулювати політичні цілі, які враховують національні інтереси та можливості їх реалізації. На основі цих цілей визначаються завдання, виконання яких передбачає прийняття управлінських рішень керівниками державних установ або надання відповідних послуг громадянам, бізнесу та іншим організаціям. У сучасних умовах трансформаційних процесів і розвитку ІКТ актуальним залишається пошук інструментів для створення відкритої та прозорої системи влади.

Одним із таких інструментів є електронне урядування [5], яке забезпечує нові форми взаємодії між громадянами, бізнесом і владою, вільний доступ до публічної інформації, а також залучає громадян до процесу розробки й реалізації державної політики. Сучасна держава має функціонувати не як командно-адміністративна система, а як організація, яка надає послуги своїм громадянам. У цих відносинах громадяни виступають споживачами державних інформаційних послуг та ресурсів [6].

ІКТ сприяють підвищенню ефективності, прозорості та результативності управлінських рішень, забезпечуючи швидкий доступ до інформації, автоматизацію процесів і залучення громадян. Ці технології мають значний потенціал для трансформації органів публічної влади в сучасних умовах. Приклади впровадження ІКТ у публічному управлінні:

1. Електронне урядування (e-Government). Дозволяє забезпечити доступ до державних послуг через інтернет, зменшуючи бюрократію та підвищуючи ефективність.

2. Системи управління проектами (Project Management Systems). Використовуються для планування, моніторингу та оцінки виконання завдань у межах державних програм і проєктів.

3. Платформи для громадських обговорень. Наприклад, онлайн-петиції чи форуми для консультацій із громадськістю, що сприяє врахуванню потреб і очікувань населення.

Виклики та перспективи використання ІКТ [2]:

1. Безпека даних. Потрібні ефективні механізми захисту інформації від кібератак та несанкціонованого доступу.

2. Доступність технологій. Важливо забезпечити рівний доступ до ІКТ для всіх громадян, зокрема тих, які проживають у віддалених регіонах.

3. Навчання персоналу. Для ефективного використання ІКТ необхідно інвестувати у підвищення кваліфікації співробітників органів публічної влади.

Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології є важливим інструментом підвищення ефективності управлінських рішень в органах публічної влади. Їх впровадження сприяє підвищенню якості надання послуг, прозорості управління та залученості громадян до процесів ухвалення рішень, що в кінцевому підсумку сприяє розвитку суспільства та економіки.

Важливим кроком у вдосконаленні електронного інформаційного забезпечення стало розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні». У цій концепції [10] визначено основні цілі: модернізацію публічних послуг, розвиток взаємодії влади з громадянами та бізнесом за допомогою ІКТ, а також удосконалення державного управління через електронне урядування.

Таким чином, у період переходу до інформаційного суспільства активне використання новітніх технологій стає пріоритетом для органів публічної влади. Сюди входять комп'ютеризація робочих місць, постійне оновлення інформації на вебсайтах, функціонування електронних приймалень, впровадження систем електронного документообігу. Важливим завданням є також забезпечення доступності адміністративних послуг через вебсайти, організація інтернет-конференцій, онлайн-форумів та опитувань. Успішна реалізація цих заходів вимагає підвищення рівня комп'ютерної та інформаційної грамотності співробітників органів влади.

Список використаних джерел:

1. Брюшкова Н. О., Ніколюк О. В., Удовиця О. Ф. Особливості прийняття управлінських рішень в публічному управлінні. 2020. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/41.pdf

2. Ваганова Л. В., Юричина І. А., Карпанасюк О. С. Управлінське рішення як форма реалізації організаційної функції державного управління. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2022. № 1. С. 94–98. DOI: 10.31891/2307-5740-2022- 302-1-16

3. Воронкова, В., Кошелевський, В., & Лисиця, С. Цифрова трансформація інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських процесів у сучасних організаціях в умовах глобальної цифровізації. *Цифрова економіка та економічна безпека.* 2024. № 5(14). С. 33–41. https://doi.org/10.32782/dees.14-5

4. Гайдученко С. О. Прийняття відповідальних і своєчасних управлінських рішень органами публічної влади як виклик сучасності. *Сучасні технології управління в державі.* URL: https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-1(13)-202-213

5. Громадська Н. А., Андріяш В. І. Ефективність прийняття державно-управлінських рішень: особливості використання політичного аналізу. *Публічне управління та регіональний розвиток.* 2020. № 8. С. 445–470.

6. Дзвінчук Д. І., Лютий М. О. Про оцінювання ефективності публічного управління територіальними громадами. *Публічне урядування.* 2022. № 1(29). С. 42–51.

7. Дзямулич М. І., Шматковська Т. О. Вплив сучасних інформаційних систем і технологій на формування цифрової економіки. *Економічний форум.* 2022. Вип. 2. С. 3–8.

8. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text

9. Розвиток електронних послуг. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ efektivne-vryaduvannya/rozvitok-elektronnih-poslug.

10. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text

СЕКЦІЯ 8
КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТА ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Модератори секції: Шапуров Олександр – д.е.н., проф., Даюн Олеся – студентка спеціальності «Промисловий менеджмент».

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-447-7-8

УДК 629.33:004.8

БАБАЯН АРТУР ДАВИДОВИЧ,
здобувач вищої освіти гр. 6.1333-с
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
Науковий керівник – д.філос.н., проф. **Воронкова В. Г.**

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ГАЛУЗЬ АВТОМОБІЛЕБУДУВАННЯ

Вбудований штучний інтелект (ШІ) в автомобілях став невід'ємною частиною сучасного машинобудування, змінюючи як підхід до створення автомобілів, так і їхню функціональність. В автомобільній галузі ШІ надає можливість створювати машини з більш високим рівнем автоматизації, що підвищує безпеку та комфорт під час керування. Завдяки алгоритмам обробки великих обсягів даних і складним сенсорним системам, автомобілі можуть аналізувати ситуацію на дорозі, розпізнавати пішоходів, інші транспортні засоби та інші об'єкти в режимі реального часу.

Розвиток ШІ в автомобілях дозволив впровадити системи автономного водіння, які можуть частково або повністю контролювати транспортний засіб. Такі машини можуть самостійно визначати свою позицію на дорозі, об'їжджати перешкоди, слідкувати за розміткою і навіть приймати рішення в критичних ситуаціях. Це змінює підхід до дизайну та тестування автомобілів: інженери вже на етапі проєктування враховують потреби в сенсорах, камерах, радіолокаційних та інших системах, які забезпечують ефективну роботу ШІ.

Крім автономного керування, вбудований ШІ також підтримує численні допоміжні функції, такі як адаптивний круїз-контроль, утримання смуги руху, автоматичне екстрене гальмування, а також оптимізацію витрат енергії в електромобілях. ШІ сприяє зниженню споживання палива та підвищенню ефективності використання заряду батарей, аналізуючи умови руху і стиль водіння. Він може надавати поради для водія щодо економії, що особливо важливо для електромобілів, де ефективне управління зарядом є пріоритетом.

ШІ у сучасних автомобілях забезпечує не лише безпеку і комфорт, а й персоналізацію користування. Аналізуючи поведінку водія, ШІ адаптує налаштування клімат-контролю, розташування сидінь, гучність музики, і навіть пропонує маршрути відповідно до стилю водіння. Це робить користування автомобілем інтуїтивним і приємним, оскільки транспортний засіб підлаштовується під індивідуальні потреби.

Штучний інтелект також відіграє важливу роль у зменшенні екологічного впливу автомобільної галузі. Інтелектуальні системи дозволяють оптимізувати використання ресурсів як на етапі експлуатації, так і у виробничих процесах. Наприклад, ШІ може допомагати в підборі матеріалів, що підлягають повторній переробці, або у зниженні кількості шкідливих викидів під час виробництва. Такі рішення роблять виробництво більш екологічним і сприяють переходу на «зелені» технології. Крім того, штучний інтелект може використовуватися для розробки нових конструкцій електромобілів, зокрема з акцентом на енергоефективність і зменшення ваги транспортних засобів. Це допомагає не лише знизити витрати на паливо чи зарядку, але й зменшити вуглецевий слід автомобілів, сприяючи екологічно стійкому розвитку транспортної галузі.

У машинобудуванні загалом вбудований ШІ відіграє ключову роль у процесі автоматизації виробництва. Роботизовані системи на заводах тепер оснащені інтелектуальними алгоритмами, які допомагають автоматизувати складні виробничі процеси, як-от зварювання, обробку поверхонь та фарбування. ШІ контролює якість продукції, виявляючи дефекти на ранніх етапах виробництва, що допомагає зменшити кількість бракованих виробів і підвищити загальну якість продукту.

Отже, роль ШІ у сучасних автомобілях та машинобудуванні є надзвичайно великою. Вбудовані системи ШІ в автомобілях надають безпеку, автономність та індивідуальний підхід для користувача, а в процесі виробництва вони сприяють автоматизації і підвищенню ефективності. Цей розвиток дозволяє галузі наближатися до створення повністю автономного транспорту та безвідходного виробництва, що в кінцевому підсумку позитивно вплине на всі аспекти нашого життя. Інновації в автомобілебудуванні:

1) Розробка автономних транспортних засобів (автопілоти, безпілотні автомобілі). 2) Використання ШІ для оптимізації виробничих процесів, зокрема роботизації та автоматизації. 3) Інтелектуальні системи керування автомобілем (ADAS). Ефективність і безпека: 1) Поліпшення безпеки на дорогах через аналіз великих обсягів даних про рух. 2) Розробка адаптивних технологій для прогнозування аварійних ситуацій. Екологічні аспекти: 1) Використання ШІ для підвищення енергоефективності автомобілів. 2) Оптимізація двигунів і зменшення викидів. Економічні наслідки: 1) Вплив на зайнятість у галузі через автоматизацію виробничих процесів. 2) Зміна бізнес-моделей через впровадження інновацій (наприклад, каршеринг, електромобілі). Виклики та ризики: 1) Етичні аспекти (прийняття рішень автономними автомобілями). 2) Кібербезпека та захист від злому автомобільних систем. Це міждисциплінарна тема, яка стосується технологій, інженерії, економіки, безпеки та екології. Її актуальність зростає через стрімкий розвиток ШІ в транспортній сфері.

Список використаних джерел:

1. Гергель В. П. Штучний інтелект в автомобілебудуванні: проблеми і перспективи. Харків : ХНАДУ, 2020.

2. Грабар, Ю. М., Корчовий, С. М. Автоматизація виробництва на основі штучного інтелекту. Київ : НАН України, 2021.

УДК 504.06:005.584:338.45(045)

БЄЛОКОНЬ КАРІНА ВОЛОДИМИРІВНА,
к.т.н., доц. кафедри металургійних технологій, екології та техногенної безпеки
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: kv.belokon@gmail.com,
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0003-2000-4052

МАНІДІНА ЄВГЕНІЯ АНАТОЛІЇВНА,
к.т.н., доц. кафедри металургійних технологій, екології та техногенної безпеки
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0003-4090-9991

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ)

Тема формування системи екологічного менеджменту на промислових підприємствах зосереджена на дослідженні принципів, методів та інструментів, які використовуються для створення ефективної системи екологічного менеджменту (ЕМ) на промислових підприємствах. Головна мета – забезпечити зменшення негативного впливу промислових процесів на довкілля, оптимізувати використання ресурсів і підвищити екологічну відповідальність підприємства. Система управління, спрямована на мінімізацію екологічних ризиків, раціональне використання природних ресурсів та дотримання екологічних стандартів, включає розробку політик, процедур, цілей і стратегій для досягнення екологічної сталості. Промислові підприємства часто є джерелами значного впливу на екологію (викиди забруднюючих речовин, відходи, споживання енергії та ресурсів). Галузева специфіка (металургія, хімічна промисловість, будівництво тощо) визначає різний підхід до формування екологічного менеджменту [1].

Необхідність формування системи ЕМ пов'язана з сучасними екологічними викликами, глобальним потеплінням, забрудненням навколишнього середовища, дефіцитом, які стимулюють розробку і впровадження таких систем, включаючи вимоги міжнародних стандартів (наприклад, ISO 14001) та національних законодавчих актів щодо охорони довкілля. Цілі формування системи ЕМ: 1) оптимізація процесів управління ресурсами. 2) Зменшення впливу на довкілля. 3) Підвищення

ефективності виробництва за рахунок енергозбереження і зменшення відходів. 4) Забезпечення екологічної відповідності продукції та діяльності підприємства.

Основні етапи формування системи екологічного менеджменту включають: 1) Аналіз поточного стану екологічного управління, в основі якого оцінка екологічних ризиків і впливів підприємства; виявлення проблемних зон. 2) Розробка екологічної стратегії, яка включає встановлення екологічних цілей та пріоритетів; інтеграцію екологічних аспектів у загальну стратегію підприємства. 3) Впровадження системи ЕМ, в основі якої використання сучасних технологій моніторингу та управління; навчання персоналу та підвищення екологічної культури. 4) Моніторинг та оцінка ефективності, що включає вимірювання досягнутих результатів і їх аналіз, постійне вдосконалення процесів.

Досвід використання систем екологічного менеджменту (ЕМ) передових високорозвинутих країн широко використовується, так як багато країн активно впроваджують системи екологічного менеджменту на промислових підприємствах, орієнтуючись на міжнародні стандарти, зокрема ISO 14001. Ось приклади практик з різних країн:

1) Німеччина є лідером у впровадженні екологічних стандартів у промисловості, де використовуються системи екологічного аудиту та управління на основі стандарту EMAS (Еко-менеджмент і аудит); програми підтримки промислових підприємств для зниження енергоспоживання та викидів CO_2. Автомобільні концерни (BMW, Volkswagen) впроваджують «зелене виробництво» з акцентом на переробку матеріалів, використання відновлюваних джерел енергії.

2) Японія орієнтується на «зелені технології» та концепцію “3R” (Reduce, Reuse, Recycle). Японські підприємства активно впроваджують технології контролю забруднення води, повітря та відходів. Налагоджена ефективна співпраця між урядом і бізнесом у формуванні політик екологічного менеджменту. Компанія Toyota створила стратегію «Екологічний виклик 2050», яка передбачає повне усунення вуглецевих викидів.

3) США роблять акцент на інноваційних технологіях для зменшення екологічного впливу. Урядові програми підтримки екологічного менеджменту, наприклад, ініціатива Energy Star для підвищення енергоефективності. Жорстке екологічне регулювання через закони, такі як Clean Air Act і Clean Water Act. Нафтогазова компанія ExxonMobil впроваджує технології утилізації викидів CO_2 і перехід на використання альтернативних джерел енергії.

4) Скандинавські країни (Швеція, Норвегія, Данія) мають сильну орієнтацію на сталий розвиток і використання відновлюваних ресурсів.

На законодавчому рівні встановлені високі стандарти екологічної відповідальності, діють економічні стимули для підприємств, які впроваджують екологічний менеджмент. У Швеції підприємства зобов'язані дотримуватись високих екологічних стандартів і регулярно проводити аудит відповідності. У Норвегії компанії енергетичного сектору (наприклад, Equinor) активно працюють над зниженням викидів метану та впровадженням проектів зберігання вуглецю.

5) Китай активно сприяє екологізації виробництва через програми «зеленої трансформації», у контексті якої розвивається стимулювання підприємств до впровадження систем ЕМ через податкові пільги та кредити; упроваджується розробка стандартів екологічного менеджменту, адаптованих до специфіки китайської промисловості. Китайські металургійні підприємства активно впроваджують екологічний моніторинг і модернізацію виробництва для зменшення викидів.

6) У Великобританії діє законодавче регулювання екологічного управління через політику "Net Zero 2050"; акцент робиться на впровадженні кругової економіки, що сприяє мінімізації відходів. Компанія British Petroleum (BP) впроваджує програми зі зменшення викидів вуглецю та розвитку альтернативних джерел енергії. У всіх передових країнах світу велика роль відводиться державі, в якій успішне впровадження систем ЕМ значною мірою залежить від законодавчої та фінансової підтримки уряду. Використання сучасних технологій моніторингу та управління є ключовим фактором ефективності. Більшість країн орієнтуються на ISO 14001 як базовий стандарт. Екологічний менеджмент не лише знижує екологічні ризики, а й оптимізує витрати та підвищує конкурентоспроможність підприємств. Як приклад, українські підприємства можуть адаптувати ці практики, враховуючи локальні умови та галузеву специфіку [2].

За допомогою професійної системи екологічного менеджменту (EMS) керівники підприємств можуть визначати та постійно забезпечувати дотримання екологічної політики компанії – від закупівель матеріалів до утилізації відходів, розподілу завдань, організації процесів, навчання та поведінки працівників, а також процедур забезпечення дотримання екологічної політики. Метою впровадження системи екологічного менеджменту є постійне покращення екологічних показників. Наприклад, перевіреною системою екологічного менеджменту є глобально діючий стандарт ISO 14001, який дозволяє впроваджувати комплексний екологічний менеджмент у всіх сферах компанії і постійно вдосконалювати процеси. Стандарт ISO 14001 допомагає дотримуватись правил і мінімізувати забруднення навколишнього середовища, наприклад забруднення ґрунту або повітря, шляхом застосування перевірених інструментів управління.

Водночас різні ролі та обов'язки забезпечують ефективну підтримку та подальший розвиток системи управління. Таким чином, тисячам компаній вдається активно робити внесок у захист навколишнього середовища за допомогою стійкої роботи та відповідального використання ресурсів.

Для отримання сертифікації системи екологічного менеджменту незалежний аудитор регулярно оцінює відповідність вимогам стандарту, реалізацію системи та вашу екологічну програму. Ваша компанія буде сертифікована лише у тому випадку, якщо ви відповідаєте всім вимогам. Впровадження систем екологічного менеджменту (СЕМ) переважно є добровільним і вимагає ніяких юридичних вимог. Однак зараз існує безліч причин для включення захисту навколишнього середовища до повсякденної ділової діяльності. Тому що захист навколишнього середовища, особливо у поєднанні із професійною системою екологічного менеджменту, має сенс у всіх аспектах [3].

Практична значущість для підприємств у тому, що система ЕМ забезпечує економію ресурсів, підвищує репутацію, зменшує ризик штрафів; для суспільства – сприяє зменшенню забруднення та збереженню довкілля для майбутніх поколінь, що має практичне значення в умовах посилення екологічних вимог і прагнення до сталого розвитку промисловості. Таким чином, роль системи екологічного менеджменту полягає у зменшенні та постійному поліпшенні негативного впливу на навколишнє середовище шляхом реєстрації та опису організаційної структури та процедурної організації.

Організаційна структура визначає, хто несе відповідальність за яку діяльність, пов'язану з навколишнім середовищем у вашій компанії. Розподіл завдань, пов'язаних із контекстом, є важливим фактором успіху, інакше є ризик, що деякі дії не будуть завершені, тому що ніхто не відчуває відповідальності. Наприклад, ви можете визначити, хто у вашій компанії відповідає за сортування сміття. Таким чином, ви зможете крок за кроком мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище, а також зможете постійно коригувати та вдосконалювати свої заходи.

Системи екологічного менеджменту означають активні, далекоглядні дії, а не просто реакцію на вимоги законодавства. Це також означає, що підприємства повинні діяте активно, заощаджуючи ресурси. Наприклад, система екологічного менеджменту може допомогти керівникам більш економно використовувати сировину та енергію. Систематично забезпечуючи дотримання відповідних законодавчих положень та створюючи систематичну систему екологічного менеджменту з чіткими повноваженнями та обов'язками, організація перебуває у безпеці з юридичної точки зору. Оптимізована готовність до надзвичайних ситуацій знижує можливість

виплати компенсацій у контексті екологічної відповідальності. Зниження споживання ресурсів та мінімізація впливу на довкілля покращують довгострокові перспективи компанії та якість життя майбутніх поколінь. Система екологічного менеджменту (СЕМ) є формою управління ризиками.

Зміст системи екологічного менеджменту підприємства безпосередньо впливає ефективність стійкого розвитку підприємства, включаючи такі аспекти:

1. Підприємства повинні сформулювати чітку екологічну політику та визначити відповідні цілі та плани. Підприємства повинні встановлювати вимірні цілі, методи координації та методи оцінки та постійно вдосконалювати, відстежувати та вдосконалювати їх.

2. Підприємства повинні розуміти свої потенційні екологічні ризики та потенційний вплив на навколишнє середовище, проводити поточні екологічні оцінки, оцінки екологічних ризиків тощо, щоб забезпечити інформаційну підтримку для впровадження планів, які більшою мірою відповідають екологічному менеджменту підприємства, системі.

3. Підприємства повинні розробляти плани управління довкіллям на основі завдань з охорони навколишнього середовища та вимог екологічної політики та постійно оновлювати їх. Водночас вони мають формулювати відповідні плани та проекти для координації та покращення діяльності підприємства.

4. Підприємства повинні формулювати цільові цілі та плани реалізації з погляду захисту ресурсів та навколишнього середовища, у процесі досягнення цілей вони також повинні вносити розумні коригування з урахуванням місцевих умов та фактичних умов; У той же час підприємства повинні встановити стандарти та цілі в галузі охорони навколишнього середовища, що відповідають міжнародним стандартам та сформувати набір систем кількісних показників.

5. Підприємства повинні сформулювати внутрішні статути та робочі процедури, створити організацію з управління навколишнім середовищем, провести комплексне навчання кадрів з управління навколишнім середовищем, організувати підписання чіткої системи відповідальності, оснастити персонал з управління навколишнім середовищем, а також налагодити збір та облік відповідної інформації. механізми керування.

6. Систематично узагальнювати та просувати покращення на кількох рівнях, таких як зовнішній огляд, внутрішній аналіз, узагальнення досвіду тощо. буд. щодо відповідності та ефективності корпоративного екологічного менеджменту.

Система екологічного менеджменту підприємства є одним із найважливіших методів управління для сучасних підприємств. Вона дозволяє

ефективно захищати довкілля та підвищувати ринкову конкурентоспроможність підприємств. Підприємства повинні гнучко використовувати різні інструменти та методи відповідно до своїх цілей, ресурсів та умов діяльності, активно розробляти та будувати корпоративні системи екологічного менеджменту, задовольняти потреби різних наглядів, розслідувань, вимог та інших потреб суспільства, відомств з охорони навколишнього середовища тощо і закласти міцну основу для стійкого розвитку підприємств.

Практичне значення даної теми полягає в тому, що результати дослідження сприятимуть ефективному впровадженню систем екологічного менеджменту, які можуть бути використані на промислових підприємствах для: 1) Мінімізації негативного впливу на довкілля, в основі якої оптимізація управління відходами, зниження викидів забруднюючих речовин у повітря, воду та ґрунт; впровадження технологій очищення промислових стоків та утилізації шкідливих матеріалів; покращення екологічної ситуації у регіонах з високим рівнем промислового навантаження. 2) Підвищення ефективності використання ресурсів, націлене на раціональне використання природних ресурсів, таких як вода, енергія, сировина; зниження втрат енергії та сировини через впровадження енергозберігаючих та ресурсозберігаючих технологій. 3) Підвищення конкурентоспроможності підприємств, що включає відповідність міжнародним стандартам (наприклад, ISO 14001), що відкриває доступ до нових ринків; підвищення репутації підприємства як екологічно відповідального учасника ринку; залучення інвесторів, які підтримують сталість та екологічну відповідальність бізнесу. 4) Зменшення економічних ризиків, що включає скорочення витрат на штрафи за порушення екологічних норм; зниження витрат на ліквідацію екологічних катастроф завдяки превентивним заходам; економію коштів через утилізацію та повторне використання ресурсів. 5) Покращення умов праці та іміджу підприємства, націлене на забезпечення безпечного середовища для працівників завдяки екологічно чистим технологіям; зростання довіри з боку громадськості та місцевих спільнот; підтримку державних та міжнародних екологічних ініціатив. 6) Внесок у досягнення цілей сталого розвитку (Sustainable Development Goals, SDGs), зокрема у сфері захисту довкілля, в основі якого сприяння виконанню національних та міжнародних зобов'язань у рамках екологічних угод, таких як Паризька угода. Загалом, практичне значення теми полягає у створенні передумов для екологічно збалансованого розвитку промислових підприємств, що відповідає сучасним викликам сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Метеленко Н. Г., Нікітенко В. О., Воронкова В. Г. Реалізація зеленої стратегії у контексті парадигми ESG (Environmental, Social, Governance). *"Green Construction" («Зелене будівництво»)* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Київський національний університет будівництва і архітектури. 2024. С. 230–235. URL: https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/zbirnyk_gotovyj-4.pdf

2. Метеленко Н. Г., Воронкова В. Г., Попова А. О., Оглобліна В. О., Сіліна І. В. Регіональна екологічна політика в умовах повномасштабної війни в контексті руйнівних наслідків для навколишнього середовища. *Modern innovative strategies in education and science* : collective monograph / Compiled by V. Shpak ; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2024. С. 5–24.

3. Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін : колективна монографія / ра ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 592 с. https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/24045

УДК 37.02

ГОРПИНИЧ ОЛЬГА ВАЛЕРІЇВНА,
к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії, соціології та політології
Державний торговельно-економічний університет (м. Київ, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-6101-4612

ЗНАННЯ ТА ОСВІТА У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Основна передумова кризи, яку переживає система освіти в ході розвитку цифрової економіки, пов'язана з наступним парадоксом: хоча основою сучасної економіки є накопичення, обробка та поширення знань, у суспільстві складається фрагментарне сприйняття знання як такого. Актуальність цієї кризи особливо помітна на тлі пандемії та війни, що загострили багато серйозних проблем в академічній системі освіти. Роль експертного знання у суспільстві також дедалі інтенсивніше заперечується, а вища освіта переживає комерціалізацію, масштаби якої призводять до заміщення наукового знання функціональним набором навичок, дедалі активніше перетворюючи вищу освіту на предмет престижного споживання. Ця криза в освіті доповнюється (і посилюється) кризою науки як джерела авторитету за доби постмодерну. Зокрема,

поширення соціальних мереж у цифровій економіці веде до кризи раціонального дискурсу в суспільстві, оскільки індивіди формують закриті спільноти, засновані не лише на вільній дискусії, але також на загальних помилках, конспірологічних теоріях та езотеричних, контрнаукових формах знання.

Розглянемо, у чому основа виділення цифрового суспільства як новий етап постіндустріального розвитку. Цей феномен характеризується, по-перше, радикальним збільшенням обсягу та зміною ролі інформації та знання; по-друге, масовим впровадженням наукомістких та інформаційних технологій у всі сфери діяльності. По-третє, знання, інформація, технології – все має відцифрований характер. По-четверте, в основному, «всеохоплююча» цифровізація породжує відповідні суспільні відносини, структури, інститути, ідеологеми, особистісні характеристики, дозволяє розглядати процес, що розвивається не тільки як аспекти тих чи інших соціальних змін, але як становлення в цілому соціуму на новому цифровому рівні розвитку.

Звісно ж, що з тенденцій цифровізації у сфері освіти можна назвати такі чотири напрями:

1. Використання цифрового супроводу освітнього процесу. В рамках цього напряму створюються та вдосконалюються нові моделі організації навчального процесу (робота через онлайн-платформи (наприклад, Moodle), створення експериментальних освітніх просторів; впровадження цифрового оцінювання сформованих компетенцій, у тому числі проведення контрольних заходів в електронній формі, використання віртуальних тренажерів; організація взаємодії через проведення вебінарів (Teams, Zoom), створення цифрового портфоліо учня та інше).

2. Розвиток та вдосконалення цифрового освітнього контенту. Зазначений напрямок охоплює, зокрема, розширення меж навчального контенту, у тому числі пошук нових його форм (створення електронних освітніх курсів з дисциплін, розробка електронних підручників та посібників, лекцій-презентацій, навчально-методичної документації та ін.), а також постійне оновлення освітнього контенту як реального часу.

3. Формування відкритої науки (відкритий доступ до дисертацій, розміщення наукових матеріалів в електронних бібліотеках та ін.) та трансформація академічної етики (зокрема формування етикету мережевого спілкування).

4. Розвиток цифрового кар'єрного середовища (організація кар'єрних проектів закладів освіти з використанням smart-інструментів (наприклад, цифрові ярмарки випускників), поява нових професій (цифровий асистент, цифровий тьютор тощо)).

Цифрові технології інтегруються в освітній процес, автоматизуючи можливий функціонал, і вивільняють вільний час педагога для розвитку здібностей, що дозволяють людині діяти в умовах невизначеності. Формування зазначених здібностей можливе при збереженні процесів навчання та підготовки, для продуктивного їх використання.

Незважаючи на велику кількість нових можливостей у плані саморозвитку та вдосконалення навичок, що надають цифрові технології, основні переваги з цих можливостей отримують ресурсозабезпечені регіони, вузи-лідери та окремі групи населення. Вони спочатку мають кращий цифровий доступ, цифрову грамотність і мотивацію до онлайн-навчання, а також здатність робити вибір на користь найбільш якісних технологій, онлайн-програм і курсів. Звідси існує ризик, що в умовах цифровізації якісна вища освіта може перетворитися на дефіцитний продукт на ринку і, як наслідок, стати дорогим, а отже, недоступним для всіх груп населення і особливо тих, хто його найбільше потребує.

Таким чином, перетворення, пов'язані з впровадженням та використанням передових інформаційних технологій, торкаються практично всіх сфер життєдіяльності суспільства, що призводить, в тому числі, до процесів цифрової трансформації сфери освіти. Для сучасного світу цифровізація освіти є глобальною тенденцією.

УДК 7.018.43

ГОРПИНИЧ ОЛЬГА ВАЛЕРІЇВНА,
к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії, соціології та політології
Державний торговельно-економічний університет (м. Київ, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-6101-4612

ПОСТОЙ ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
магістрантка 1 курсу ОП «Діджитал соціологія» спеціальності 054 «Соціологія»
Державний торговельно-економічний університет (м. Київ, Україна)

АВТОМАТИЗАЦІЯ РЕКРУТИНГОВИХ ПРОЦЕСІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ НАПРЯМ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ

Світ навколо нас розвивається з шаленою швидкістю і ключову роль у цих змінах відіграє цифровізація, яка поступово проникає у всі сфери нашого життя. Освіта, особливо в цифровому форматі, не стала винятком,

адже саме вона визначає, які знання та навички отримують майбутні фахівці. У добу цифрової трансформації важливо не лише забезпечити доступ до якісного навчання, а й створити дієві механізми для залучення та відбору талановитих людей як для навчальних програм, так і для майбутнього працевлаштування.

Сучасні організації стикаються з дедалі складнішими та взаємопов'язаними процесами. Впровадження технологій штучного інтелекту (AI) відкриває нові можливості для їх автоматизації та оптимізації. Проте ефективне використання AI потребує детального аналізу наявних процесів, виявлення слабких місць та розробки чіткої стратегії їх удосконалення [3].

Цифровізація рекрутингу став не лише трендом, а й обов'язковою складовою успішної діяльності компаній. Використання сучасних цифрових інструментів, таких як HRM-системи, аналітика резюме, платформи для відеоспівбесід і соціальні мережі, дозволяє автоматизувати рутинні завдання, оптимізувати витрати ресурсів та підвищити продуктивність процесу найму [3].

Тому автоматизація рекрутингових процесів є невід'ємною частиною цих змін. Вона не лише оптимізує використання ресурсів, а й значно підвищує точність і об'єктивність прийняття рішень. У світі, який постійно змінюється, традиційні методи рекрутингу, засновані на суб'єктивній оцінці, вже не справляються зі своїм завданням. Натомість автоматизовані системи, що працюють на базі штучного інтелекту, машинного навчання та аналізу великих даних, допомагають не лише зекономити час, але й знайти найбільш відповідних кандидатів [2].

Одним із практичних прикладів використання ChatGPT в автоматизації рекрутингових процесів у сфері цифрової освіти є створення текстів вакансій. Ця технологія може допомогти швидко й якісно підготувати оголошення про відкриті позиції на основі наданої інформації про посаду та навчальний заклад. Рекрутер зазначає ключові критерії, такі як вимоги до кандидатів, основні обов'язки та специфіку роботи, а ChatGPT формує текст, який відповідає цим параметрам. Це дозволяє значно спростити процес створення вакансій, роблячи їх зрозумілими, привабливими для кандидатів і адаптованими до потреб освітніх установ [1].

Віддалений рекрутинг надає компаніям географічну гнучкість, відкриваючи доступ до талантів з різних регіонів світу. До його переваг належать економія витрат на офісні приміщення, ефективність використання часу та широкий вибір інструментів для оцінки кандидатів. Однак цей формат роботи має і свої виклики, серед яких відсутність особистого контакту, технічні труднощі, а також ризики, пов'язані із захистом конфіденційних даних.

Для успішної реалізації цифрового рекрутингу компаніям рекомендується ретельно аналізувати свої потреби, враховувати сумісність систем із наявними технологіями, забезпечувати захист даних та обирати масштабовані рішення, які зможуть адаптуватися до зростання бізнесу. Також важливо інтегрувати інноваційні технології, зокрема штучний інтелект, для вдосконалення процесів пошуку та управління персоналом [3]. Отже, автоматизація рекрутингових процесів є ключовим елементом трансформації цифрової освіти, оскільки дозволяє оптимізувати ресурси, зменшити час на пошук кандидатів та підвищити об'єктивність відбору. Використання сучасних цифрових інструментів, таких як штучний інтелект, платформи для оцінки навичок та аналітичні системи, сприяє залученню найкращих талантів для навчальних програм і розвитку освітніх установ. Цифровізація рекрутингу дає змогу компаніям не лише підвищити свою конкурентоспроможність, але й ефективніше адаптуватися до сучасних викликів. Автоматизація процесів, оптимізація витрат та залучення найкращих талантів стають ключовими факторами для довгострокового успіху та сталого розвитку бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Коваль В. «Як ChatGPT змінює рекрутинг: автоматизація рутинних процесів та поліпшення якості процесу відбору» DOU, 2023. URL: https://dou.ua/forums/topic/42374/

2. Осокіна А. В., Леоненко О. В. Цифрова трансформація процесів на основі впровадження технологій штучного інтелекту. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 67. С. 855. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-162

3. Скібська К., Коновалова В. Цифровізація віддаленого рекрутингу персоналу. *Галицький економічний вісник.* 2024. № 1(86). С. 107. URL: https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/86/1265.pdf

УДК 37.013:004.7

ГОРПИНИЧ ЛЮДМИЛА ІГОРІВНА,
старший викладач кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій (м. Київ, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/ 0009-0007-8811-6399

ЖУРАВЕЛЬ ВЛАДИСЛАВ ВАЛЕРІЙОВИЧ,
1 курс магістр
Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій (м. Київ, Україна)

ОСВІТА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Освіта, як найважливіша галузь економіки виявилася тим середовищем і об'єктом, у якій відбуваються процеси цифровізації. Ці процеси позиціонують як цифрову трансформацію освіти. Аналіз нормативної основи, проектів і програм, що ініціюються, в галузі цифрової економіки та цифровізації освіти дає підставу для висновку про те, що досі відсутнє глибоке усвідомлення сутності цифрової трансформації будь-якого об'єкта. Поки відбувається переважно виявлення фактів та свідоцтв цифровізації освіти, робляться спроби їх аналізу. Можливо, цього достатньо для позиції спостерігача, який виявляє об'єктивні риси ситуації та закономірності процесу цифровізації. Однак цих даних точно недостатньо для здійснення перетворень та розгортання діяльності в позиції організатора змін в об'єктах та сферах цифрової трансформації. Для здійснення реальної практики необхідно визначити зміст та будову ідеального об'єкта «цифрова трансформація», описати набір цінностей, принципів, цілей, засобів, процедур та позицій, що задають основні положення та опори для практики трансформації. Це важливо для будь-якого об'єкта цифрової трансформації, зокрема для освіти.

Зіставляючи ці контексти з процесами навчання та підготовки в їхньому рафінованому вигляді, можна сказати, що система освіти продукує незатребуваних діяльністю індивідів (тобто потенційних безробітних). «Цифра», як нова дійсність існування людини, має важливу характеристику – тотальну персоналізацію у просторі можливостей, пропонує множинний вибір для будь-якого з доступних продуктів/послуг. У граничному випадку варіативність вибору є нескінченною, що веде до невідворотності вибору. Аналізуючи систему освіти, виявляємо зведення ситуацій «вибору» у процесах навчання та підготовки до формального мінімуму.

Також слід зазначити, що важливим чинником, що впливає на цифрову трансформацію освіти, є зміна самих учнів. На думку дослідників, цифрова трансформація освіти вже йде не з ініціативи організаторів освітнього процесу, а через те, що вчити потрібно покоління Z, яке народилося у вік інтернету. І вчителі, і викладачі вузів змушені це враховувати та адаптуватися до цифрових школярів та цифрових студентів. Переосмислення норм підготовки та навчання у рамках трансформації призводить до проектування процесу освіти як самостійного, відмінного від навчання та підготовки (та їх суми). Процес «освіта» представляється системою процесів цілепокладання, проектування продуктивної дії з виходом у мислення з використанням матеріалу культури, здійснення дії, рефлексивний аналіз та присвоєння засобів діяльності та мислення.

З погляду освітнього процесу, як правило, цифрові студенти та школярі віддають перевагу формам навчання, заснованим на використанні ігрових технологій (гейміфікація), що дозволяють зробити вивчення складного матеріалу більш цікавим, доступним та результативним.

Слід зазначити, що ефективна цифрова трансформація у сфері освіти неможлива без вирішення проблеми підготовки кадрів для роботи в цифрових умовах, а також належного технічного забезпечення та супроводу освітнього процесу.

Таким чином, цифрова трансформація освіти торкнулася всіх учасників освітнього процесу та ініціювала зміни в умовах їхньої діяльності, ролях та позиціях впливу. Для студентів зросла напруженість між «споживчим» ставленням до освіти та її внутрішньою цінністю як джерела пізнання та формування особистості. Багато викладачів також зазнали збільшеної напруженості, викликаної уніфікацією, контрольованістю та фрагментарністю їхньої діяльності в умовах цифровізації, що супроводжується зміною світоглядних основ викладацької професії, для якої важливі незалежність, академічна свобода, творчість та відповідальність.

Цифровізація вищої освіти неоднозначно вплинула на соціально-економічну нерівність: з одного боку, цифрові технології сприяли розширенню доступу до вищої освіти, створивши потенційні можливості для тих, хто не може навчатися в офлайн форматі, а з іншого – відтворили в суспільстві нові форми соціоцифрової нерівностей, які не дозволяють усім групам населення взяти повноцінну участь у цифрових форматах освіти та отримати рівні переваги від їхнього поширення. Цифровізація освіти ставить перед суспільством нові проблеми, які набули безпрецедентного характеру: етичні ризики застосування цифрової навчальної аналітики, гіперіндивідуалізація навчання на шкоду ролі вищої освіти у створенні спільних благ, нові форми академічної нечесності студентів з використанням цифрових

технологій, наслідки загальної цифровізації для сталого розвитку та розуміння та запобігання цим проблемам вимагають від усіх учасників освітньої сфери високого ступеня усвідомленості та відповідальності.

УДК 004.056:004.7

КІСЕЛЬОВ ЄГОР МИКОЛАЙОВИЧ,
к.т.н., доцент
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: enk.nmv@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-5844-7268

КІСЕЛЬОВ ВІТАЛІЙ ЄГОРОВИЧ,
магістрант спеціальності 171 «Електроніка»
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalik.kiselev.24.01@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЗАСОБИ ЗАХИСТУ В МЕРЕЖАХ ЕОМ»

Одним з факторів, що визначає ефективність дистанційного навчання, є повнота інформаційного забезпечення дисциплін. При цьому зникає проблема нестачі чи відсутності підручників, навчальних посібників чи методичних вказівок.

Тому, на базі системи електронного забезпечення навчання (СЕЗН) ЗНУ викладачами і магістрантами кафедри Електроніки, інформаційних систем та програмного забезпечення Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні було створено курс «Засоби захисту в мережах електронно-обчислювальних машин» (рис. 1) [1] для студентів, що навчаються за спеціальністю «Електроніка», освітньо-професійною програмою «Електроніка» на другому (магістерському) рівні вищої освіти. Структура курсу відповідає внутрішнім вимогам ЗНУ до змісту і способів відображення інформаційних джерел та засобів навчання.

Навчальний матеріал дисципліни поділено на нульову секцію, 8 змістових модулів, модулі для самостійної роботи і підсумкового контролю. Теоретичний матеріал на сторінці курсу наведено у вигляді окремих лекцій. Електронні варіанти теоретичного матеріалу також містять гіперпосилання на зовнішні ресурси для поглибленого вивчення окремих питань (рис. 2).

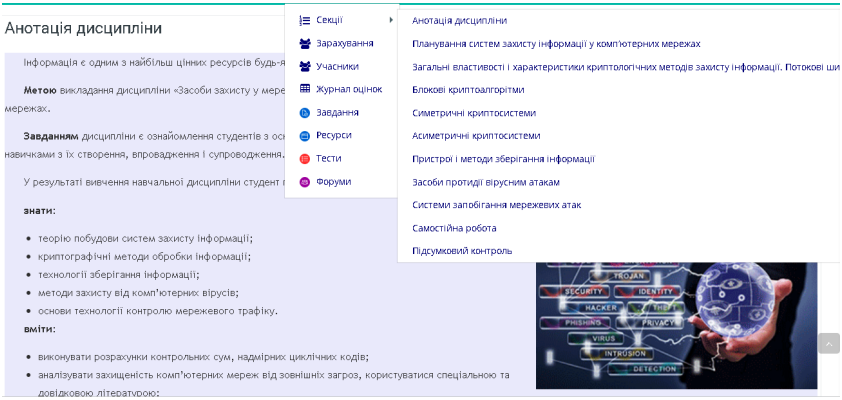

Рис. 1. Зовнішній вигляд сторінки курсу «Засоби захисту в мережах електронно-обчислювальних машин»

Рис. 2. Приклад вигляду і змісту гіперпосилань на зовнішні ресурси

Інформаційна підтримка практичної підготовки за дисципліною в умовах дистанційного навчання здійснюється поєднанням засобів моделювання і розробки пристроїв у галузі інформаційних систем та електроніки, а саме – Advanced Password Recovery [2], Electronics Workbench, MultiSim [3, с. 611], Cisco Packet Tracer [4], Boson NetSim [5]. Для отримання практичних вмінь у курсі передбачено виконання восьми лабораторних робіт. Приклад завдання лабораторної роботи щодо дослідження скремблерів у системі MultiSim наведено на рис. 3 [6, с. 187].

З метою підтримки проведення контролю теоретичних знань студентів в межах курсу розроблено 8 поточних і один підсумковий тести. При цьому тести використовуються також у якості інструментів навчання.

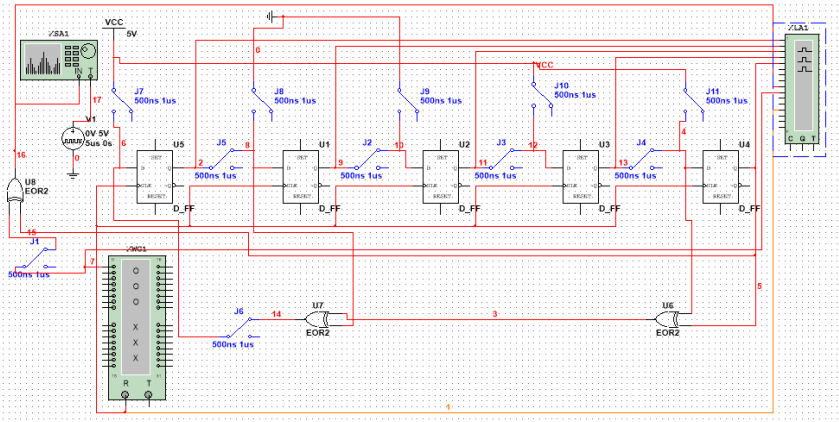

Рис. 3. Приклад завдання лабораторної роботи щодо дослідження скремблерів у системі MultiSim

Також наприкінці вивчення дисципліни необхідно виконати і захистити індивідуальне завдання з дослідження методів визначення помилок у повідомленнях, що передаються у комп'ютерних мережах, до яких відноситься використання бітів парності, контрольних сум та циклічних надмірних кодів [7].

Таким чином, інформаційне забезпечення розробленого курсу є актуальним і доступним відповідно до графіку навчального процесу, силабусу дисципліни «Засоби захисту в мережах електронно-обчислювальних машин» засобами СЕЗН ЗНУ та використанню ефективних середовищ з розробки інформаційно-комунікаційних та електронних систем.

Список використаних джерел:

1. Курс: Засоби захисту в мережах електронно-обчислювальних машин. URL: https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=8544 (дата звернення: 06.11.2024).

2. Advanced Password Recovery Suite. URL: https://www.pctrek.com/aprs.html (дата звернення: 06.11.2024).

3. Farzin Asadi. Essential Circuit Analysis using NI Multisim™ and MATLAB. Cham : Springer, 2022. 769 p.

4. Cisco Packet Tracer | Cisco Packet Tracer. URL: https://www.netacad.com/cisco-packet-tracer (дата звернення: 06.11.2024).

5. NetSim™ Network Simulator™ & Router Simulator. URL: https://www.boson.com/netsim-cisco-network-simulator?srsltid=AfmBOoo52 SHl1HpBazPN9JhT1sQhgvqiTZfWtruwtmmFmbtHi-WYXzNh (дата звернення: 06.11.2024).

6. Кісельов Є. М., Кісельов В. Є. Розробка потокового шифратора для теле-медичних мереж. *Інформаційні системи та технології в медицині» (ISM–2020)* : III Міжнародна науково-практична конференція: збірник наукових праць. Харків: Національний аерокосмічний університет, 2020. С. 187–188.

7. Network and Computer Security | Electrical Engineering and Computer Science | MIT OpenCourseWare : вебсайт. URL: https://ocw.mit.edu/courses/electrical-engineering-and-computer-science/6-857-network-and-computer-security-spring-2014/ (дата звернення: 06.11.2024).

УДК 504.06:005.21:338.242(045)

МАНІДІНА ЄВГЕНІЯ АНАТОЛІЇВНА,
к.т.н., доц. кафедри металургійних технологій, екології та техногенної безпеки
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0003-4090-9991

БЄЛОКОНЬ КАРІНА ВОЛОДИМИРІВНА,
к.т.н., доц. кафедри металургійних технологій, екології та техногенної безпеки
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org /0000-0003-2000-4052

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Стратегія розвитку підприємства на основі екологічного управління фокусується на впровадженні принципів сталого розвитку та зниженні негативного впливу на довкілля. Основними елементами стратегії розвитку підприємства на основі екологічного управління є: 1) Екологічна інтеграція, в основі якої врахування екологічних аспектів у всіх процесах підприємства. 2) Інноваційні технології, націлені на впровадження «зелених» технологій для зниження викидів і раціонального використання ресурсів. 3) Соціальна відповідальність, в основі якої комунікація із зацікавленими сторонами щодо екологічних ініціатив. 4) Моніторинг та аналіз, що включає систематичний контроль впливу на довкілля. 5) Ефективність витрат, що включає оптимізацію процесів, що зменшує витрати та шкоду природі. Ця стратегія сприяє підвищенню

конкурентоспроможності, поліпшенню іміджу та формуванню довготривалих переваг на ринку.

Екологічне управління є важливою складовою сучасного менеджменту, є багато зарубіжних авторів, які внесли значний вклад у його розвиток. Майкл Дж. Клейн (Michael J. Klein) – автор праць з екологічного менеджменту, зокрема книги "Environmental Management: Readings and Cases" (1999), яка охоплює різні аспекти управління довкіллям. Джон П. Вайс (John P. Weiss) – автор книги "Environmental Management: Science and Engineering for Industry" (2000), що розглядає наукові та інженерні підходи до екологічного управління. Джеймс Р. Бенджамін (James R. Benjamin) – автор праць з екологічного менеджменту, зокрема книги "Environmental Management: Principles and Practice" (2002), яка детально аналізує принципи та практики екологічного управління. Джонатан Т. Ліндхолм (Jonathan T. Lindholm) – автор статей про екологічний менеджмент, зокрема "Environmental Management Systems: A Step-by-Step Guide to Implementation and Maintenance" (2001), яка є практичним посібником з впровадження та підтримки екологічних систем управління. Джонатан Т. Ліндхолм (Jonathan T. Lindholm) – автор статей про екологічний менеджмент, зокрема "Environmental Management Systems: A Step-by-Step Guide to Implementation and Maintenance" (2001), яка є практичним посібником з впровадження та підтримки екологічних систем управління.

Ці автори та їхні праці стали основою для розвитку теорії та практики екологічного управління на міжнародному рівні.

Серед зарубіжних авторів, які зробили вагомий внесок у розвиток екологічного управління та стійкого розвитку, можна виділити таких науковців, дослідників та практиків, які створили концепції екологігчного управління. 1. Концепція Гарет Гарді (Garrett Hardin): «Трагедія спільного ресурсу» (The Tragedy of the Commons) досліджує проблеми, пов'язані з неконтрольованим використанням спільних природних ресурсів, та наголошував на важливості управління цими ресурсами для їх збереження. 2. Концепція Герман Дейлі (Herman Daly) «Стале економічне зростання» (Steady-State Economy) пропонує моделі економіки, яка враховує обмеження екосистем, і досліджував економічні аспекти екологічного управління. 3. Концепція «Управління спільними ресурсами» (Governing the Commons) Елінор Остром (Elinor Ostrom), яка розробила теорії щодо ефективного управління спільними ресурсами через колективні дії та самоорганізацію громад. 4. Концепція: «Екологічний прорив» (Plan B 4.0: Mobilizing to Save Civilization) Лестер Браун (Lester Brown), який займався прогнозуванням наслідків екологічної кризи та стратегіями її подолання. 5. Концепція: «Планетарні межі» (Planetary Boundaries) Йоган Рокстрьома

(Johan Rockström), який разом зі своєю командою запропонували модель, яка визначає екологічні межі, що забезпечують стійкість планети. 6. Концепція «Межі зростання» (The Limits to Growth) Донелли Медоуз (Donella Meadows), яка була учасницею Римського клубу та працювала над моделями взаємозв'язків між економікою, населенням і навколишнім середовищем. 7. Концепція «Процвітання без зростання» (Prosperity Without Growth) Тім Джексона (Tim Jackson), в основі якої, як можна забезпечити процвітання суспільства без шкідливого впливу на довкілля. 8. Концепція екологічної справедливості Амартія Сен (Amartya Sen), який розглядав питання справедливості у розподілі екологічних ресурсів та вплив кліматичних змін на найбідніші країни. 9. Концепція «екологічної стійкості» (The of Sustainability) Клаус Боссельманна (Klaus Bosselmann), який акцентував увагу на юридичних аспектах екологічного управління. Ці автори пропонують різні підходи до екологічного управління, що охоплюють економічні, правові, соціальні та управлінські аспекти сталого розвитку [1].

Стратегія розвитку підприємства на основі екологічного управління – це комплексний підхід до управління, який спрямований на забезпечення довгострокового економічного зростання, мінімізацію негативного впливу на довкілля та збереження природних ресурсів. Така стратегія інтегрує екологічні принципи у всі аспекти діяльності підприємства, забезпечуючи стійкий розвиток і підвищуючи конкурентоспроможність на ринку. В основі сутності стратегії інтеграція екологічних стандартів, що включає врахування екологічних вимог у всіх процесах управління, від закупівлі матеріалів до утилізації відходів; впровадження міжнародних стандартів, таких як ISO 14001, для формування ефективної екологічної системи управління.

Ресурсоощадливість розвивається в контексті оптимізації використання енергоресурсів, води та сировини, використання відновлюваних джерел енергії та впровадження технологій із низьким вуглецевим слідом. Інноваційний розвиток стратегії розвитку підприємства на основі екологічного управління включає розробку нових екологічно безпечних продуктів і послуг, впровадження екологічно чистих технологій у виробничий процес. Дана стратегія має економічні переваги, в основі яких скорочення витрат завдяки ресурсоефективності; вихід на нові ринки, де споживачі цінують екологічність. Соціальна відповідальність повязана з підвищенням довіри серед громадськості та партнерів; поліпшенням репутації підприємства як екологічно відповідального; збереження навколишнього середовища, в основі якого зменшення забруднення та збереження екосистем, протидія зміні клімату через зниження викидів парникових газів.

Підвищення конкурентоспроможності даної стратегії має переваги над конкурентами завдяки екологічним інноваціям, що включає зростання лояльності клієнтів. Багато компаній, такі як IKEA чи Tesla, використовують екологічні стратегії для зменшення впливу на довкілля, зокрема через використання вторинних матеріалів, енергозберігаючі технології та інвестиції у відновлювану енергетику. Розвиток підприємства на основі екологічного управління стає важливим кроком для забезпечення стійкості в сучасних умовах екологічних викликів і зміцнення ринкових позицій. Розвиток підприємства на основі екологічного управління дійсно є важливим кроком у сучасних умовах, коли екологічна відповідальність стає ключовим фактором успіху. Це забезпечує не лише стійкість бізнесу, але й його гармонійне співіснування з природним середовищем та суспільством.

Чому екологічне управління важливе для стійкості підприємства? Перш за все велику роль відіграє збереження ресурсів, так як використання принципів екологічного управління дозволяє ефективно використовувати природні ресурси, знижуючи витрати та забезпечуючи доступність ресурсів для майбутніх поколінь. Підприємства, які впроваджують екологічні стратегії, зменшують ризики штрафів за недотримання екологічного законодавства, а також ризики репутаційних втрат, ведуть до мінімізація ризиків. Споживачі все частіше обирають екологічно відповідальні компанії, завдяки чому підприємства можуть залучити нових клієнтів та партнерів. Перехід на екологічні технології стимулює інновації, що сприяє зростанню ефективності та відкриває нові можливості на ринку. Екологічне управління сприяє формуванню позитивного іміджу підприємства, підвищує довіру з боку громадськості, працівників та інвесторів [2]. Можна визначити елементи стійкості завдяки екологічному управлінню: 1) Економічна стійкість, в основі якої стабільність доходів за рахунок зниження витрат на енергію та матеріали. 2) Екологічна стійкість, націлена на зниження впливу на довкілля через впровадження зеленої енергетики, переробку відходів та оптимізацію процесів. 3) Соціальна стійкість, в основі якої підтримка громад через реалізацію програм корпоративної соціальної відповідальності. Компанія Unilever, наприклад, запровадила «план стійкого розвитку», який передбачає скорочення викидів, зменшення використання води та підтримку фермерів, які використовують екологічно чисті практики. Це дозволило компанії зберегти позиції лідера на ринку і водночас внести вагомий внесок у захист навколишнього середовища. Розвиток через екологічне управління забезпечує підприємствам стабільність, стійке зростання та сприяє створенню кращого

майбутнього для всіх. Розвиток через екологічне управління створює умови для стабільного економічного зростання підприємств і позитивно впливає на суспільство та довкілля. Це стратегічний підхід, що враховує екологічні, економічні та соціальні аспекти, і він стає невід'ємною частиною сучасного бізнесу.

Таблиця 1 – **Напрями екологічного управління, що сприяють стабільності та стійкому зростанню**

Поняття чи категорія	**Характеристика**
1	2
1. Економічні вигоди:	Оптимізація витрат завдяки впровадженню енергоефективних технологій. Зниження витрат на утилізацію відходів через їх переробку або повторне використання. Доступ до екологічних грантів і програм фінансування, що стимулюють інновації.
2. Підвищення репутації:	Екологічно свідомі компанії отримують довіру клієнтів, партнерів і працівників. Репутація «зеленого» підприємства може залучити екологічно орієнтованих споживачів.
3. Відповідність законодавству:	Виконання екологічних норм і стандартів дозволяє уникати штрафів та інших санкцій. Прогнозування майбутніх екологічних регуляцій дає змогу підприємству залишатися конкурентоспроможним.
4. Соціальна відповідальність:	Створення робочих місць у сфері зеленої економіки. Підтримка сталого розвитку місцевих громад.
4. Інновації та нові ринки:	Розробка продуктів із меншим впливом на довкілля відкриває доступ до екологічних ринків. Впровадження технологій «зеленої енергетики» дозволяє зменшити залежність від традиційних ресурсів.
5. Партнерство з державою та суспільством:	Участь у державних та міжнародних програмах зі сталого розвитку. Співпраця з місцевими громадами у проєктах зі збереження екосистем. Інвестування у просвітницькі проєкти, які популяризують екологічний стиль життя.
6. Застосування циркулярної економіки:	Переорієнтація бізнес-процесів на моделі, де відходи стають сировиною для нових продуктів. Впровадження практик, які зменшують використання одноразових матеріалів та збільшують тривалість використання продукції.

Продовження таблиці 1

1	2
7. Технологічний прорив:	Використання інтернету речей (IoT) для моніторингу споживання енергії та інших ресурсів. Розробка розумних систем управління виробництвом, які мінімізують вплив на довкілля. Інвестування у дослідження нових, більш екологічних технологій.
8. Реакція на зміну клімату:	Скорочення викидів вуглекислого газу шляхом модернізації виробництва. Участь у глобальних ініціативах, таких як Паризька кліматична угода. Використання природоохоронних підходів у виробництві, наприклад, «зелених дахів» або відновлюваних джерел енергії.

Таблиця 1 (сформовано автором)

Екологічне управління сприяє створенню кращого майбутнього для підприємств, організацій, установ через: 1) Збереження природних ресурсів, які будуть доступні для наступних поколінь. 2) Зменшення забруднення, що позитивно впливає на здоров'я людей. 3) Формування культури відповідальності, яка поширюється від бізнесу до суспільства. Компанії, такі як Patagonia або Siemens, активно впроваджують екологічне управління, вони зосереджені на використанні відновлюваних джерел енергії, зменшенні вуглецевого сліду та створенні інноваційних рішень для збереження планети. Підприємства, які обирають екологічно відповідальний шлях, отримують не лише фінансові переваги, але й вносять вагомий внесок у розв'язання глобальних екологічних викликів. Екологічне управління стає не лише інструментом стабільного розвитку, а й важливим елементом стратегії конкурентної переваги у глобалізованому світі. У сучасних умовах суспільство, інвестори та держави вимагають від підприємств відповідального підходу до довкілля. Це створює нові можливості для бізнесу, одночасно формуючи виклики, які вимагають комплексних рішень. Усі ці напрямки відображаються у глобальних трендах, які вже формують майбутнє бізнесу: 1) Перехід до чистої енергетики стає пріоритетом для компаній, особливо в енергетичному та промисловому секторах. 2) Зелені фінанси (екологічні інвестиції) стають все більш привабливими для інвесторів, що шукають соціально відповідальні активи. 3) Формування нових ринкових можливостей через розвиток продуктів із низьким вуглецевим слідом, наприклад, електромобілів, біопластиків чи екологічної упаковки. Екологічне управління перестає бути лише «добровільним вибором» для підприємств. Воно трансформується

у стратегічну необхідність, яка визначає майбутнє бізнесу. Компанії, які першими адаптуються до цих вимог, отримають довгострокові переваги та сприятимуть формуванню сталого світу для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Метеленко Н. Г., Нікітенко В. О., Воронкова В. Г. Реалізація зеленої стратегії у контексті парадигми ESG (Environmental, Social, Governance). *"Green Construction" («Зелене будівництво»)* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Київський національний університет будівництва і архітектури. 2024. С. 230–235.

2. Метеленко Н. Г., Воронкова В. Г., Попова А. О., Оглобліна В. О., Сіліна І. В. Регіональна екологічна політика в умовах повномасштабної війни в контексті руйнівних наслідків для навколишнього середовища. *Modern innovative strategies in education and science* : collective monograph / Compiled by V. Shpak ; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2024. С. 5–24.

УДК 657.6:657.44

РУМЯНЦЕВ ВЛАДИСЛАВ РОСТИСЛАВОВИЧ,
к.т.н., доц. кафедри металургійних технологій, екології та техногенної безпеки
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: ruvlad1164@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-002-4404-3454

САВІНОВ В'ЯЧЕСЛАВ ПЕТРОВИЧ,
здобувач PhD спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: savinov1940@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0009-007-3582-7306

НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглядається процес трансформації навчання інженера в контексті цифровізації освіти. Оскільки найважливішим елементом цифрової перебудови промисловості є поява інженерів, що повною мірою володіють

цифровими компенсаціями, у статті розглядається цифрова трансформація навчання інженера. Навчання у ВНЗ регламентується робочими програмами, тому у статті розглянуто приклад трансформації робочої програми інженерної дисципліни з метою формування цифрових компетенцій. Розглянуто трансформацію розділів робочої програми. Показано, що має бути актуалізований і сам процес навчання шляхом впровадження сучасних цифрових додатків, ресурсів для дистанційної та групової роботи.

Проблема цифрової трансформації в сфері вищої освіти в умовах глобалізації знайшла відображення в наукових доробках сучасних дослідників (Бабаєв, Стадник & Момот, 2019), котрі вдавались до визначення готовності закладу вищої освіти до цифрової трансформації (Барна & Кузьмінська, 2020); конкретизації напрямів цифровізації закладу вищої освіти (Буйницька, Варченко-Троценко & Грицеляк, 2020); пояснення сутності цифрової трансформації університетів (Гужва, 2019); узагальнення методологічних аспектів створення цифрового університету (Єгорченкова, Тесля, Хлевна & Кичань, 2020); кристалізації проблем цифрової трансформації освіти (Кіндратець, 2019); розробки проєкту побудови цифрового університету (Лук'яненко & Степаненко, 2018) тощо.

Розвиток будь-якої освіти передбачає постійні трансформації її діяльності. З огляду на те, що корпоративна освіта займається навчанням і розвитком персоналу, необхідність цифрової трансформації у цій сфері не викликає сумніву в умовах інформаційного суспільства. У впровадженні в практику корпоративної освіти цифрових технологій спостерігаються тенденції до використання соціальних мереж, комунікаційних роботів (так званих «чат-ботів»), штучного інтелекту, робототехніки, машинного навчання, віртуальної реальності, хмарних технологій та інше [1].

Особливим питанням економіки України є військовий стан, пов'язаний із цим відсутність фахівців, які пішли на фронт для захисту батьківщини, що у свою чергу призвело до низької продуктивності праці, яка суттєво нижча, ніж у довоєнний час та у розвинених економічних країнах.

У цьому аспекті Україна приєдналася до Болонського процесу, спрямованого на гармонізацію систем вищої освіти з метою створення єдиного освітнього простору. Перед вищою професійною освітою постало завдання досягнення стандартів високої якості, що дозволяють конкурувати з іншими європейськими державами. Якість освітнього процесу неминуче впливає на укомплектованість держави фахівцями у майбутньому. Відзначимо, що у процесі вдосконалення національної освіти з кожним роком дедалі більшої ролі набувають сучасні технології, впровадження яких сприяє модернізації та розвитку освіти, а також підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців та зближенню освіти з наукою.

Процеси цифрової трансформації та пов'язані з ними внутрішні зміни промисловості та суспільства загалом відбуваються виключно швидкими темпами. Робота проводиться з використанням традиційної сукупності методів, методик і технологій педагогічного дослідження, що включав: планування, пошук наукової та іншої інформації, обробку її, систематизацію і зберігання, проведення аналізу.

Зараз питанню підготовки інженерних кадрів присвячені численні наукові публікації, огляд яких наведено у (2). В основному увага приділяється наступним аспектам:

1. Умовам успішної підготовки фахівця – розвиток мотивації, стійкості до стресів і творчого потенціалу, розвиток «гнучких навичок».
2. Необхідність розвитку глибоких міждисциплінарних зв'язків дисциплін, оскільки сучасна інженерна діяльність має інноваційний характер.
3. Інформатизації освітнього простору в інженерній освіті у контексті реалізації цифрової освіти.
4. Структурі професійних компетенцій інженера.
5. Підготовка майбутнього інженера до міжнародного технологічного співробітництва.

Один із найважливіших аспектів, як цифрова трансформація змісту навчання інженера поки що знаходиться не на належному рівні, ця робота присвячена заповненню цієї прогалини.

В даний час більшість основних професійних освітніх програм вищої освіти пропонує формування професійних компетенцій у аналоговому форматі, не враховуючи останніх цифрових досягнень у промисловості.

До ефективних технологій відносять використання систем управління навчанням (Learning Management Systems, LMS), які, на думку дослідників, полегшують доступ до навчальних матеріалів і роблять процес навчання більш гнучким [3].

Ключове завдання вищої професійної освіти полягає в ефективному та гнучкому застосуванні цифрових технологій, підготовці професіонала у відповідності з вимогами ринку праці. знання в галузі IT та наскрізних технологій шляхом включення цифрових компонентів у розділи дисципліни У зв'язку з чим зміст розділів робочих програм має зазнавати певних змін.

У розділи повинні бути включені вивчення цифрових технологій, та скориговані результати освоєння дисциплін.

Необхідно скоригувати зміст існуючих розділів лекційних і практичних занять з урахуванням цифрових інструментів, що використовуються в предметній галузі, а також включити новий розділ «наскрізні технології, цифрові інструменти та дистанційні технології», цифрових інструментів та дистанційних технологій, не менше 30 %.

Цифрова трансформація навчання передбачає також трансформацію процесу навчання з урахуванням сучасних цифрових технологій: додатків, інструментів, сервісів, ресурсів для груповий роботи. У розділі мають бути включені цифрові інструменти щодо лекційних занять і щодо практичних занять.

Оцінка роботи має бути актуальна та оцінена за допомогою матеріалів, що дозволяють оцінити результати вивчення наскрізних технологій. Повинні бути сформовані додаткові контрольні завдання та питання.

На думку авторів, цифрова платформа має стати надійним фундаментом інформаційного співробітництва, забезпечити цифрову взаємодію між науковцями та підприємствами реального сектору економіки. Вся програма повинна ґрунтуватися на таких принципах:

– уніфікація та технологія цифрових освітніх продуктів;
– відкрита платформа та побудова екосистеми розробників;
– застосування мікросервісної архітектури;
– уніфікація каналів взаємодії з одержувачами цифрових продуктів освіти;
– партнерство для спільного розвитку платформи;
– мобільна та фактична документальна взаємодія;
– застосування штучного інтелекту та бази даних;
– цифрова лабораторія для швидкої розробки та модернізації цифрових освітніх продуктів.

Слід відзначити, що одним з найважливіших факторів розвитку будь-якої людини є фізичний розвиток особистості. Заняття фізичними вправами та спортом. Взагалі комплекс навчання цифровізації та фізичного розвитку повинен йти спільно, потрібно зливати воєдино систему теорії, знижувати недолік практики, вивчати міжнародний досвід і розвивати системність.

Результати сучасних досліджень на тему цифровізації вищої освіти, демонструють різноплановий вплив цифрових технологій та інструментів на інститут вищої освіти. В літературі відзначаються як позитивні, так і негативні аспекти цифровізації. Сьогодні цифровізація вищої освіти – об'єктивний процес, який відбиває загальну логіку початку цифрового суспільства. Однак цей процес пов'язаний з низкою ризиків, що торкаються не лише окремих соціальних груп (тут – викладачі та студенти), але й найважливіших соціальних інститутів, серед яких вища освіта [5]. Вивчати та систематизувати ці ризики необхідно для того, щоб процес цифровізації був керованим і щоб його негативні наслідки наскільки можна було мінімізовано. Модернізація вітчизняної вищої освіти неминуча, але необхідно враховувати ризики нововведень і не відмовлятися від традиційних освітніх технологій, що довели свою ефективність. Важлива

роль цифрових інноваційних технологій у формуванні ефективного освітнього середовища України очевидна, оскільки їхнє застосування потенційно сприятиме підвищенню рівня засвоєння знань, розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців, формуванню готовності до застосування теоретичних знань на практиці та самостійного мислення.

Список використаних джерел:

1. Арешонков В. Ю. Цифровізація вищої освіти: виклики та відповіді: Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Шляхи і механізми підвищення конкурентоспроможності університетів України» 19 листопада 2020 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України.* 2020. № 2(2). С. 1–6.
2. Бабаєв В. М., Стадник Г. В., Момот Т. В. Цифрова трансформація в сфері вищої освіти в умовах глобалізації. Комунальне господарство міст. *Економічні науки.* 2019. № 2. С. 2–9. http://nbuv. gov.ua/UJRN/kgm_econ_2019_2_3.
3. Барна О. В., Кузьмінська О. Г. Визначення готовності закладу вищої освіти до цифрової трансформації. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (30 квітня 2020 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/ handle/123456789/15374 (дата звернення: 10.03. 2022 р.).
4. Кіндратець О. Проблеми цифрової трансформації освіти. *Освіта як чинник формування креативних компетентностей в умовах цифрового суспільства* : збірка тез міжнародної науково-практичної конференції (27–28 листопада 2019 р.). Запоріжжя : ЗНУ. URL: https://web.znu. edu.ua/NIS//2019/zbirka-tez.pdf (дата звернення: 10.03.2022 р.).
5. Тоцька О. Л. Концептуальні засади управління розвитком вищої освіти в Україні: трансформація напрямів державної політики. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку.* 2020. № 22. С. 64–70.

УДК 669.721.5:621.74

СТАДНИК СТЕПАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
здобувач PhD спеціальності 136 «Металургія»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
здобувач наукового ступеня від АТ «Мотор Січ», м. Запоріжжя
Науковий керівник – **Куріс Юій Володимирович,**
д.т.н., проф. кафедри металургійних технологій, екології та техногенної безпеки
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-7169-9187

ЛИТІ МАГНІЄВІ СПЛАВИ З ПОКРАЩЕНИМИ МЕХАНІЧНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ ТА ЖАРОМІЦНІСТЮ

Вступ. Сучасна техніка вимагає зменшення маси конструкційних матеріалів, що робить магнієві сплави перспективними для використання в авіаційній та машинобудівній галузях. Разом із цим підвищені вимоги до надійності й довговічності виробів обумовлюють необхідність покращення їхніх механічних та експлуатаційних характеристик. Особливої актуальності набуває створення магнієвих сплавів із високою жароміцністю для забезпечення надійної роботи деталей при підвищених температурах.

Цілі дослідження. Метою дослідження є розробка легованих магнієвих сплавів, що мають покращену жароміцність і підвищені механічні властивості. Завдання дослідження включало аналіз впливу легувальних елементів на мікроструктуру, механічні властивості та жароміцність магнієвого сплаву МЛ5.

Методи

1. Матеріали та виготовлення зразків: Дослідження проводилося на магнієвому сплаві МЛ5, що містить алюміній (7,5–7,9 %), марганець (0,15–0,5 %) та цинк (0,2–0,8 %). Зразки виготовлялися методом ливарного виробництва з використанням індукційної тигельної печі.

2. Мікроструктурний аналіз: Вивчення макро- та мікроструктури сплавів здійснювалося методами світлової мікроскопії та рентгеноспектрального аналізу.

3. Механічні випробування: Міцність і відносне подовження оцінювалися на розривній машині за кімнатної температури, а жароміцність визначали за температури 150 °C і напруги 80 МПа.

4. Введення легувальних елементів: У сплав МЛ5 вводилися елементи (Nd, Ge, Sc, Zr, Ti та інші) у концентрації 0,05–1,0 % для дослідження їхнього впливу на структуру та властивості матеріалу.

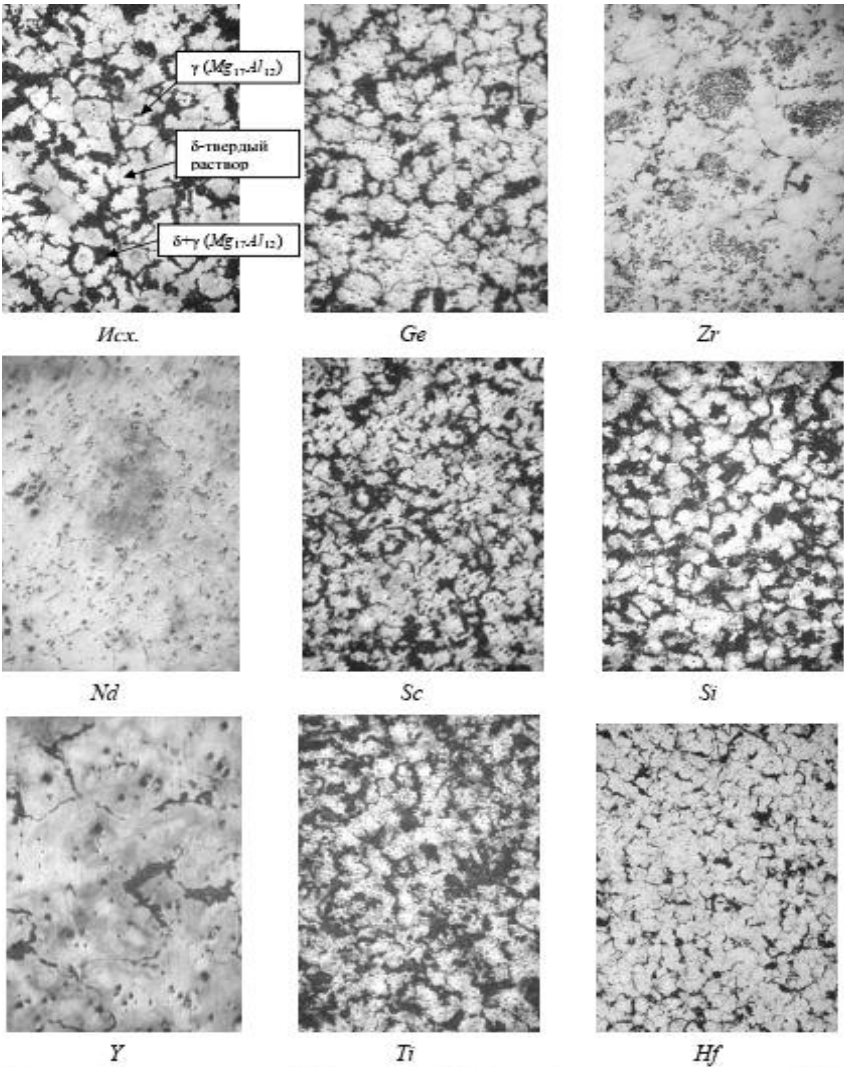

Рис. 1. Вплив елементів (мас. доля 0,1 %) на макроструктуру сплаву МЛ5

Результати:

1. Зміна мікроструктури: Введення легувальних елементів призвело до подрібнення макро- та мікрозерен на 30–40 % і покращення мікротвердості.

2. Вплив на механічні властивості: Під час легування магнієвого сплаву Zr, Hf та Sc було виявлено значне підвищення міцності, а добавки Ti та Y сприяли збільшенню пластичності.

3. Покращення жароміцності: Встановлено, що жароміцність сплавів МЛ5 залежить від температури плавлення легувальних елементів і кількості інтерметалідів. Утримання елементів у межах 0,05–0,1 % забезпечувало оптимальні результати, включаючи підвищення стійкості за високих температур.

4. Морфологія інтерметалідів: Дослідження показало, що округла форма інтерметалідів розміром менше 8 мкм сприяє покращенню механічних властивостей.

Висновки. Результати дослідження демонструють, що легування магнієвих сплавів елементами Zr, Hf, Sc, Ti та Nd ефективно підвищує їхні міцнісні характеристики і жароміцність. Отримані матеріали можуть бути використані в авіаційно-космічній та машинобудівній галузях для створення легких і надійних конструкцій, які працюють за високих температур.

Список використаних джерел:

1. Rourke, D. J. Magnesium-current status and future prospects. *Proc. Intern. Magnesium Conf.* in conjunction with METER 2000: Magnesium New Business Opportunities. Brescia, 2000. P. 14–23.

УДК 620.22

ХВОСТАК ВАСИЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ,
здобувач PhD спеціальності 136 «Металургія»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
здобувач наукового ступеня від АТ «Мотор Січ», м. Запоріжжя
Науковий керівник – **Куріс Юрій Володимирович,**
д.т.н., проф. кафедри металургійних технологій, екології та техногенної безпеки
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-7169-9187

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТАЛЕВИХ КОМПОЗИЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ БРОНІ НОВОГО ПОКОЛІННЯ

Вступ. Сучасна військова та цивільна техніка висуває високі вимоги до матеріалів, які використовуються у броньованих конструкціях. Гомогенні матеріали часто не здатні задовольнити ці вимоги, тому активно розвиваються композиційні матеріали, які поєднують переваги кількох компонентів. Застосування металевих композиційних матеріалів системи Ti-Al демонструє перспективи для створення легких, міцних і стійких до балістичних впливів броньованих конструкцій.

Цілі дослідження. Метою дослідження є вивчення перспектив застосування металевих композиційних матеріалів у броньованих конструкціях нового покоління. Дослідження включає аналіз існуючих розробок і технологій, спрямованих на покращення характеристик таких матеріалів.

Методи

1. Розробка матеріалів: Використання легованих алюмінієвих сплавів і композиційних систем Ti-Al для підвищення міцності та довговічності броньованих конструкцій.
2. Моделювання та випробування: Використання комп'ютерного моделювання (SolidWorks) для вивчення міцнісних характеристик і балістичної стійкості шаруватих матеріалів.
3. Інноваційні методи виробництва: Зварювання вибухом і створення інтерметалевих шарів для покращення зчеплення між компонентами матеріалу.
4. Мікрорентгеноспектральний аналіз: Оцінка хімічного складу інтерметалевих прошарків і вивчення їхнього впливу на властивості матеріалу.

Результати:

1. Шарувата алюмінієва броня: Розробка гетерогенної броні системи Al-Zn-Mg із міцністю до 600 МПа дозволила знизити масу бронекорпусів на 25 %, зберігаючи високий рівень балістичної стійкості.

2. Інноваційні композиційні матеріали: Титанові сплави з алюмінієм, доповнені шарами тіл кочення, показали збільшення міцності на 51 % порівняно з монолітними аналогами.

3. Баланс міцності та маси: Використання легких металевих сплавів, таких як Ti-Al, забезпечує зниження маси конструкцій на 30–40 %, що критично для авіаційної та автомобільної промисловості.

4. Балістичні випробування: Зразки, створені за запропонованими технологіями, демонстрували високу стійкість до балістичних впливів, включно з непроникністю в місцях із тілами кочення.

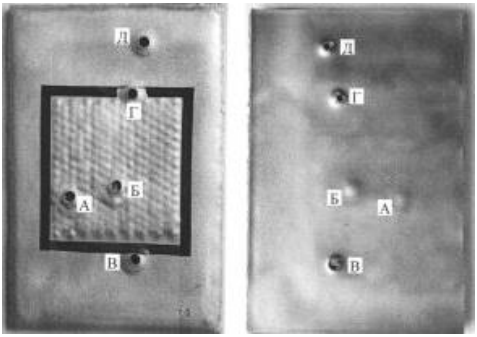

а) б)

Рис. 1. Обстріляні зразки: а) зовнішня сторона; б) внутрішній бік

Висновки. Результати дослідження підтверджують перспективність застосування металевих композиційних матеріалів для створення броні нового покоління. Комплексні розробки, включаючи інноваційні методи виробництва, дозволяють суттєво підвищити міцнісні характеристики та довговічність броньованих конструкцій. Застосування таких матеріалів можливе не тільки у військовій техніці, а й у цивільних броньованих автомобілях, що розширює сферу їхнього використання.

Список використаних джерел:

1. Rourke, D. J. Magnesium-current status and future prospects. *Proc. Intern. Magnesium Conf.* in conjunction with METER 2000: Magnesium New Business Opportunities. Brescia, 2000. pp. 14–23.

СЕКЦІЯ 9
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТУРИЗМУ

Модератори секції: Венгер Ольга – к.п.н., доц., Слюсарь Микита – аспірант спеціальності «Менеджмент».

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-447-7-9

УДК 336

АНДРЮКАЙТЕНЕ РЕГІНА МИХАЙЛІВНА,
доктор PhD соціальних наук (менеджмент), ассистент
Литовський університет спорту (м. Каунас, Литва)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0691-7333

НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

МОДЕЛЬ КРЕАТИВНОГО ТУРИЗМУ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Креативний туризм – це новий підхід до туристичних подорожей, який акцентує увагу на активній участі туристів у творчих процесах та культурному обміні. На відміну від традиційного туризму, де подорожуючі споживають вже готовий продукт (екскурсії, музеї, пам'ятки), креативний туризм пропонує туристам можливість стати співтворцями своєї подорожі, залучаючись до місцевих культурних, художніх, ремісничих чи інших творчих процесів. Основні характеристики креативного туризму:

1) туристи не просто спостерігають за культурою, а стають її частиною, наприклад, відвідуючи майстер-класи з народного мистецтва, гастрономії, ремесел тощо;

2) такий туризм сприяє розвитку нових навичок, знань і досвіду у подорожуючих;

3) взаємодія між місцевим населенням і туристами сприяє глибшому розумінню культурного різноманіття;

4) креативний туризм часто підтримує місцеві громади та економіку, зберігаючи культурну спадщину та сприяючи її розвитку.

Цей підхід розширює межі туризму, підкреслюючи важливість креативності, співпраці та інтеграції туриста у місцеве середовище. У контексті концепцій сталого культурного туризму та регенеративного туризму досліджується потенціал креативного туризму як регенеративного елемента в процесах розвитку громади. Креативні туристичні ініціативи можуть надихнути на нові ідеї та напрямки діяльності та сприяти життєздатності місцевої громади та потенційній динаміці відновлення. Вони можуть бути продовженням ініціатив, надаючи додаткові ідеї та додану цінність для підприємства, а також спільноти, в яку воно входить [1].

На хвилі надмірного копіювання «творчих стратегій» і широко розповсюджених економічних сил гомогенності все більше вчених (наприклад, шукають низові, ендогенні процеси для стимулювання сталого та креативного місцевого розвитку. Серед моделей креативного туризму визначено ключові теми, які резонують щодо їхнього впливу на ширшу спільноту та динаміку розвитку:

1) посилення відмінних елементів місцевої ідентичності;

2) стимулювання потоків і зв'язків між місцевістю та зовнішнім середовищем;

3) служіння платформами для місцевої співпраці, обміну та розвитку. Ключовим аспектом креативного туризму є його зв'язок із місцем, де він відбувається.

Місцева ідентичність і самобутність місця переплітаються з матеріальною та нематеріальною спадщиною, місцевою культурою та традиціями, наративами та історією, ландшафтом і місцевими громадами. У креативному туризмі місце як «географічний простір, що визначається значеннями, почуттями та історіями, а не набором координат» використовується як джерело натхнення для розвитку діяльності, яка «наповнює ландшафт з глибоко особистими та локалізованими значеннями». Творчий туризм, вбудований у місцеву специфіку, є стратегічним фактором диференціації для надання відмінних та унікальних пропозицій, пов'язаних із вразливою місцевою спадщиною, такою як місцеві традиції, цикли ремесел. Унікальність і відмінні елементи місця привертають відвідувачів до місця призначення. Інвестиції в культурний і громадський малий креативний туризм можуть забезпечити можливості для відновлення місцевих

традицій і місцевого догляду, відкриваючи нові перспективи розвитку туризму в епоху глобалізації та цифрових технологій.

Креативний туризм є частиною так званої креативної економіки, яка зосереджена на використанні інновацій та креативних процесів як джерела економічного розвитку. Це може включати майстер-класи з місцевого мистецтва, участь у музичних фестивалях, театральних виставах, кулінарних шоу, а також створення туристичних продуктів, які пов'язані з локальною культурною ідентичністю. Однією з ключових ідей креативного туризму є ко-креація, тобто спільне створення досвіду туристами та місцевими жителями. Це більше ніж просто споживання готових туристичних продуктів; це інтерактивна співпраця, яка дозволяє туристам брати участь у створенні культурного продукту. Наприклад, туристи можуть долучитися до навчання традиційним ремеслам або брати участь у місцевих фестивалях, що дозволяє їм глибше зануритися в автентичну культуру [2].

Креативний туризм сприяє трансформаційному досвіду, який впливає не лише на туристів, а й на місцеві громади. Для туристів це може бути розвиток нових навичок, розширення культурного світогляду, особистісний розвиток. Для місцевих громад це сприяє збереженню та актуалізації культурної спадщини, створенню нових робочих місць і підтримці локальної економіки. Креативний туризм тісно пов'язаний із сталим туризмом і збереженням культурної спадщини. Цей вид туризму допомагає зберігати локальні традиції, які могли б бути втрачені через глобалізацію. Завдяки залученню туристів до місцевих культурних практик, він забезпечує фінансову підтримку для їх збереження і розвитку. Це особливо важливо для сільських регіонів, де традиційні ремесла і мистецтва можуть стати джерелом доходів для місцевих громад.

Креативний туризм використовує потенціал цифрових технологій для створення нових видів інтерактивних вражень. Наприклад, доповнена реальність (AR) і віртуальна реальність (VR) дозволяють туристам занурюватися у культурне середовище ще до фізичної подорожі. Цифрові платформи та соціальні мережі сприяють обміну досвідом, поширенню знань про локальні культурні традиції та залученню ширшої аудиторії до участі в таких проектах. Креативний туризм також торкається емоційного та когнітивного аспекту туризму. Учасники отримують глибокі емоційні враження через особисту взаємодію з місцевою культурою, що створює унікальний зв'язок між туристом та місцем відвідування. Такий туризм сприяє когнітивному розвитку, оскільки туристи навчаються новим навичкам, культурним традиціям і глибше розуміють соціокультурні контексти інших країн і народів. Креативний туризм стимулює соціальні інновації, оскільки залучає до співпраці різні верстви населення, створює нові

формати культурної взаємодії та формує інклюзивні туристичні продукти. Він може бути важливим інструментом для соціальної інтеграції, особливо в багатонаціональних країнах або регіонах з різноманітною культурною спадщиною.

Креативний туризм стає не лише важливим економічним чинником, але й потужним інструментом для збереження культурної спадщини, сприяння сталому розвитку та формування нового типу взаємодії між туристами і місцевими громадами, де ключову роль відіграє креативність і співтворчість. У найширшому розумінні креатвиний туризм – це взаємний обмін між місцевими жителями та відвідувачами. У зв'язку з цим креативні туристичні ініціативи можуть слугувати опорним пунктом для міжкультурного обміну знаннями, обміну та діалогу. Творча діяльність стимулює процеси обміну, які можуть «сформулювати низку аспектів, пов'язаних із прихильністю людини до місця, і викликати обмін спогадами відвідувачів і місцевих жителів». Стимулювання обміну та змістовної взаємодії між туристами та місцевими жителями в рамках креативної туристичної діяльності може створювати нові впливи та перспективи як на місцеву, так і на зовнішню культуру (культури), надавати учасникам «інші» підходи та створювати колективні вираження та форми, які виникають у межах діяльності чи середовища. Приплив людей у місцеве середовище може збільшити різноманітність ідей у місцевій базі знань і, у свою чергу, потенційно призвести до багатшої динаміки інновацій. Локальні мережі та конкретні форми впровадження відіграють ключову роль у тому, як ці потоки знань сприймаються локально [3].

Креативні моделі розвитку туризму, пов'язані з невеликими фестивалями (або вбудовані в них) і узгоджені з креативним розміщенням, можуть відігравати важливу роль у стратегічному позиціонуванні регіону на міжнародному рівні та активному створенні цих потоків. Різноманітність і міждисциплінарність, притаманні креативному туризму, можуть призвести до участі та співпраці для об'єднання зусиль, створення ресурсів і обміну ноу-хау між розробниками та іншими членами місцевої громади. Таким чином, креативну туристичну стратегію можна навмисно спроектувати та розробити для спільного нарощування спроможності громади через сприяння обміну місцевими знаннями та досвідом та формування критичної маси. Цей підхід може бути вирішальним у невеликих громадах і віддалених місцях, де немає міцної та сильної критичної маси, як у великих містах. Такі креативні туристичні ініціативи можуть забезпечити ефективне управління та використання місцевих ресурсів, а також сприяти зменшенню екологічного сліду та справедливому та пропорційному розподілу прибутків у громаді. Залучення місцевих агентів, таких

як ремісники, митці, фермери, заклади розміщення, ресторани та транспортні послуги, дозволяють створювати місцеві мережі співпраці на основі підходу до співробітництва, який може підключатися до підходів циклічної та зеленої економіки.

Локалізовані мережі для креативного туризму можуть відігравати важливу роль у визначенні та структуруванні місцевої/регіональної мережі учасників культури та туризму, які можуть бути пов'язані з різними креативними туристичними ініціативами та заходами. Такі локалізовані мережі, які просуваються та розвиваються провідною організацією, служать парасолькою для співпраці, забезпечуючи набір ресурсів, сприяючи колективному потенціалу та створюючи критичну масу та видимість. Ключовим аспектом сприяння місцевій стійкості є колективне сприяння та відповідальність за регенеративні підходи. Спільнота має інвестувати в ці підходи, і ця колективна модель може бути особливо придатною в цьому контексті.

Креативні моделі розвитку туризму, незважаючи на те, що вони можуть відрізнятися за масштабом, ресурсами, цілями, типом рекламної організації та місцевим/регіональним контекстом, можуть створити економічну та соціальну додану цінність місцевості, інклюзивні способи розвитку та нові перспективи з якого можна переглянути шляхи стимулювання та посилення життєздатності місцевих культурних (та інших) ресурсів. Уможливлення процесів нарощування потенціалу та каталізування мереж для обміну знаннями та партнерства є основоположним, особливо для територіально розосереджених ініціатив. У міжнародному масштабі контекст пандемії прискорив широкомасштабне переосмислення та перегляд основ і намірів туризму, а також необхідність переорієнтації його курсу, що сприймається та пропагується як перехід від «епохи масового туризму» до «нової місцевості – перш за все». Розквіт сільського та віддаленого туризму, значною мірою під впливом нових мотивів, пов'язаних із безпекою, спілкуванням у малих групах, соціальною дистанцією та втечею з міських районів із спалахами COVID-19 та заходами карантину. Постійніший потік туризму в сільську місцевість створює можливості для перегляду того, як туризм можна активно використовувати для сприяння місцевій стійкості та відродженню менших громад.

Бачення креативного туризму зосереджено на активній творчій діяльності, яка заохочує особисте самовираження та взаємодію між відвідувачами та місцевими жителями, натхненна місцевими ендогенними ресурсами (місцем і людьми), розроблена та реалізована місцевими жителями на користь громади. Цей підхід узгоджується зі зміщенням уваги до низових, ендогенних процесів, підходів знизу вгору, а також локальних

і контекстуалізованих моделей розвитку для стимулювання сталого та творчого місцевого розвитку [3].

Моделі креативного туризму розвивають:

1) посилення відмінних елементів місцевої ідентичності;

2) стимулювання потоків і зв'язків між місцевістю та зовнішнім середовищем;

3) служіння платформами для місцевої співпраці, обміну та розвитку. Креативний туризм підкреслює важливість уможливлення низових, ендогенних процесів для стимулювання сталого та креативного місцевого розвитку, а також багатогранні наслідки креативних моделей туризму для ширшої спільноти, в яку впроваджені ініціативи. Регенеративний підхід розглядає туристичну діяльність як щось більше, ніж «звичайний бізнес», а креативний туризм можна сприймати як регенеративний елемент, коли він виступає за туризм як інструмент для місцевого добробуту, відродження та стійкості. У багатьох випадках креативна туристична діяльність також сприяє збереженню місцевої культурної спадщини та відродженню зникаючих мистецтв, ремесел і традицій. У розробці таких ініціатив необхідно активно залучати громади та ставити їх у центр стратегічного планування та прийняття рішень щодо використання туризму для місцевого розвитку, збереження спадщини та сприяння життєздатності культури.

Модель креативної туристичної діяльності може підвищити видимість і створити профіль для регіону, в якому розташований фестиваль, створити ідентичність або з часом стати частиною його ідентичності. Таким чином, він може функціонувати як фірмова подія ("evento âncora"), яка підтримує та просуває більш широку програму протягом року, що базується на активній творчій участі. Будучи ініціатором або проактивним агентом, такі фестивалі можуть привнести нові впливи та перспективи на місцеву культуру(и), познайомити місцевих жителів з «іншими» підходами та створити простір свободи для дослідження, вираження та артикуляції власної самоідентичності. як генерують колективні вираження та форми, що виникають у середовищі події. Модель «Креативне пристосування» забезпечує платформи або сайти для діяльності, навчання та обміну. Креатвиний туризм націленитй на: 1) вивчення відмінних елементів місцевої ідентичності; 2) стимулювання потоків і зв'язків між місцевістю та зовнішнім середовищем; 3) слугувати платформами для місцевої співпраці, обміну та розвитку. Загалом ця динаміка може сприяти розвитку сталого та регенеративного туризму, який приділяє велику увагу добробуту громади, цілісному розвитку, культурній життєздатності та сталості.

Модель креативного туризму в країнах ЄС базується на інтеграції культурних, творчих та інноваційних елементів, орієнтованих на активну

участь туристів у місцевих культурних практиках. Ця модель відображає сучасні тенденції в туризмі, де акцент зміщується з пасивного споживання культурних продуктів на активну участь і взаємодію з місцевими громадами.

Багато країн ЄС мають багату культурну спадщину, яка стає основою для розвитку креативного туризму. Місцеві ремесла, традиційні свята, мистецтво та кухня використовуються для створення автентичних туристичних продуктів.

У багатьох європейських містах розвиваються спеціальні творчі простори (наприклад, художні студії, коворкінги, ремісничі майстерні), які є платформою для креативних ініціатив. Туристи можуть брати участь у майстер-класах, воркшопах, культурних проєктах.

Європейська модель креативного туризму орієнтована на взаємодію туристів з місцевими мешканцями та культурою. Наприклад, туристи можуть брати участь у зборі винограду в Італії, навчитися виготовляти сир у Франції, чи освоїти традиційне гончарство в Іспанії.

Важливою характеристикою європейського креативного туризму є увага до збереження автентичності. Місцеві громади отримують вигоду від туризму без компромісу щодо їхньої культурної ідентичності. У багатьох країнах ЄС застосовуються сучасні цифрові технології для розвитку креативного туризму. Це можуть бути віртуальні тури, онлайн майстер-класи, цифрові платформи для резервування участі в заходах або інтерактивні додатки з доповненою реальністю. У рамках стратегії сталого розвитку ЄС багато країн роблять акцент на екологічно чистих та стійких формах туризму. Креативний туризм орієнтований на підтримку місцевих виробників і культурних проєктів, які не шкодять навколишньому середовищу.

У країнах ЄС креативний туризм часто спрямований на розвиток сільських або менш відомих регіонів, що дозволяє місцевим жителям отримати нові джерела доходу та зберегти традиційний спосіб життя. Приклади: В Тоскані популярні програми креативного туризму, де туристи можуть брати участь у виготовленні вина, відвідувати майстерні з кераміки чи навчатися кулінарному мистецтву. В Андалусії розвивається ремісничий туризм, де відвідувачі можуть опанувати традиційні ремесла, як-от виготовлення кераміки чи прикрас. В Провансі туристи можуть брати участь у зборі лаванди та навчатися виготовляти натуральні косметичні продукти. У Фінляндії розвиваються еко-креативні тури, які поєднують традиційні ремесла та активний відпочинок на природі. Модель креативного туризму в ЄС спрямована на сталий, автентичний та інтерактивний досвід, який забезпечує як економічний розвиток, так і збереження культурної спадщини регіону.

Практичне значення креативного туризму полягає в тому, що він сприяє розвитку інноваційних підходів до туристичної діяльності та залучає відвідувачів до активної участі в культурному, творчому або ремісничому житті місцевих громад. Креативний туризм стимулює економіку місцевих громад, оскільки туристи активно взаємодіють з місцевими підприємцями, майстрами, художниками та ремісниками. Через залучення туристів до традиційних ремесел, місцевих культурних практик та креативних заходів, зростає інтерес до збереження культурних цінностей і традицій. Креативний туризм пропонує туристам можливість зануритися в автентичні культурні практики, що робить їхній досвід більш насиченим та інтерактивним порівняно з традиційними формами туризму. Розвиток креативного потенціалу особистості. Туристи мають можливість навчатися нових навичок, розвивати власні таланти та креативність через участь у майстер-класах, культурних проектах та творчих заходах. Креативний туризм, орієнтований на інтерактивні та екологічно стійкі форми діяльності, сприяє мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище. Цей вид туризму сприяє культурному обміну між туристами та місцевими жителями, що зміцнює соціальні зв'язки та культурне взаєморозуміння. Таким чином, моделі креативного туризму сприяють сталому економічному та культурному розвитку регіонів, підвищують якість туристичного досвіду та розвивають особисті навички туристів.

Список використаних джерел:

1. Voronkova V., Vasyl'chuk G., Nikitenko V., Kaganov Y., Metelenko N. (2023). Transformation of digital education in the era of the fourth industrial revolution and globalisation : monograph. Riga ; Latvia : Baltija Publishing, 220 p.

2. Імплементація європейського досвіду комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій : монографія / А. В. Череп, Н. С. Венгерська, Л. В. Безкоровайна та ін. ; за загальною редакцією доктора економічних наук, професора А. В. Череп, кандидата економічних наук, доцента Н. С. Венгерської. – Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 224 с.

3. Череп А. В., Нікітенко В. О., Воронкова В. Г. (2024). Становлення і розвиток креативного менеджменту у сільському туризмі. *Теоретико-прикладні аспекти розвитку туризму та гостинності в умовах міжнародної економічної інтеграції* : матер. ІІ Міжн. наук.-практ. конф. (Дніпро, 31 трав. 2024 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2024. С. 23–26.

УДК 338.48:004(4)

ГОЛОВКОВА ЛЮДМИЛА СТЕПАНІВНА,
д.е.н., проф.,
проф. кафедри менеджменту та туризму
Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: g.liudmila22@gmail.com
ORCID ID: http:orcid.org/0000-0001-5473-6644

ВОЛКОВ АНДРІЙ СЕРГІЙОВИЧ,
магістрант кафедри менеджменту та туризму
Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія (м. Запоріжжя, Україна)

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ ЄВРОПИ

Цифрові технології стали невід'ємною частиною сучасного туристичного сектору, де їхнє впровадження поступово змінює підходи до організації подорожей та надання послуг.

На сучасному етапі цифровізація туристичного сектору Європи включає активне використання цифрових платформ для бронювання послуг, таких як готелі, авіаквитки, квитки на екскурсії тощо. Інтеграція цих технологій дозволяє підвищити зручність для споживачів, забезпечуючи доступ до потрібної інформації та можливості бронювання в режимі онлайн. Крім того, розвиток інформаційних ресурсів і мобільних додатків значно спрощує процес комунікації між туристичними компаніями та клієнтами, що сприяє кращому розумінню потреб туристів та персоналізованому підходу до кожного з них.

Доцільно розглянути ключові аспекти цифровізації та їх вплив на європейський туристичний ландшафт.

Одним із найзначущих змін є цифровізація процесу бронювання та планування подорожей. Онлайн-платформи та мобільні додатки, такі як Booking.com, Expedia та TUI Group, стали домінуючими гравцями на ринку бронювання готелів, авіаквитків та екскурсій. За даними Statista, у 2022 році понад 80 % туристичних бронювань у Європі здійснювалися через онлайн-платформи. Це свідчить про високий рівень довіри споживачів до цифрових інструментів та зручність, яку вони надають. Алгоритми рекомендацій цих платформ дозволяють користувачам отримувати персоналізовані пропозиції, що значно спрощує вибір туристичних послуг та напрямків.

Безумовно, Великі дані (Big Data) відіграють критичну роль у розумінні туристичних тенденцій та поведінки споживачів. Провідні європейські туроператори, такі як TUI Group та Expedia Group, активно використовують аналітику даних для прогнозування попиту та оптимізації маркетингових стратегій. Наприклад, TUI Group інтегрувала системи машинного навчання для аналізу клієнтських даних, що дозволяє пропонувати більш релевантні та персоналізовані туристичні продукти. За даними Euromonitor International, використання великих даних сприяє зростанню конверсії бронювань на 25 %, що значно підвищує прибутковість компаній. Також, штучний інтелект (AI) стає невід'ємною частиною туристичних сервісів. Чат-боти та віртуальні асистенти, впроваджені компаніями на кшталт Booking.com, покращують клієнтську підтримку, забезпечуючи швидкі та ефективні відповіді на запити користувачів. Автоматизація процесів управління бронюваннями та обслуговування клієнтів дозволяє знизити операційні витрати та підвищити задоволеність клієнтів. За даними Deloitte, близько 50 % європейських туристичних компаній впровадили AI-рішення для оптимізації своїх операцій, що призвело до зменшення часу обробки бронювань на 30 %.

Сучасні Технології доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR) є новими інноваційними інструментами для залучення туристів. Вони надають можливість потенційним клієнтам попередньо ознайомитися з туристичними об'єктами. TUI Group, наприклад, використовує VR для проведення віртуальних екскурсій, дозволяючи клієнтам «відвідати» місця перед реальним подорожжю. За інформацією McKinsey & Company, впровадження AR/VR технологій сприяє збільшенню інтересу до менш відомих туристичних напрямків серед молоді та технологічно підкованих споживачів.

Підкреслимо, що системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) та планування ресурсів підприємства (ERP) стали незамінними для оптимізації бізнес-процесів у туристичних компаніях. Провідні туроператори, такі як Expedia Group та TUI Group, активно впроваджують CRM-системи для управління клієнтськими даними та покращення взаємодії з клієнтами. Deloitte зазначає, що використання CRM-систем призводить до збільшення рівня задоволеності клієнтів на 35 %. Також соціальні мережі та цифровий маркетинг відіграють важливу роль у формуванні туристичних тенденцій та поведінки споживачів. Платформи, такі як Instagram, Facebook та TikTok, використовуються туроператорами для просування туристичних напрямків та взаємодії з аудиторією. Інфлюенсери стають важливими партнерами для компаній, допомагаючи залучати нових клієнтів та формувати позитивний імідж бренду.

За даними Google Україна, 75 % європейських туристів звертають увагу на відгуки та рекомендації в соціальних мережах перед вибором місця для відпочинку, а 60 % віддають перевагу туристичним послугам, які активно використовують цифровий маркетинг для персоналізації пропозицій.

Суттєво, що зростання цифровізації підвищує потребу у забезпеченні безпеки та захисту персональних даних туристів. Провідні європейські туроператори впроваджують сучасні технології захисту інформації для запобігання кібератакам та шахрайству. Відповідність стандартам GDPR є ключовим аспектом у забезпеченні конфіденційності даних клієнтів. McKinsey & Company зазначає, що 70 % європейських туристичних компаній інвестують у системи кібербезпеки для захисту своїх цифрових платформ.

Визначено, що цифрові технології також сприяють сталому розвитку туризму, допомагаючи моніторити та зменшувати екологічний слід компаній. Використання цифрових рішень, таких як системи управління енергоспоживанням у готелях та електронні квитки, стає все більш поширеним. За даними Euromonitor International, 40 % європейських туристичних компаній використовують цифрові технології для підтримки екологічно орієнтованих ініціатив.

Також зазначимо, що Інтернет речей (IoT) відіграє важливу роль у покращенні комфорту та безпеки туристів. Розумні готелі з автоматизованими системами управління приміщеннями стають стандартом серед провідних європейських туроператорів. Використання IoT дозволяє компаніям забезпечувати більш високий рівень сервісу та адаптуватися до індивідуальних потреб клієнтів. Statista зазначає, що 50 % європейських туристичних компаній впровадили IoT-рішення для підвищення якості послуг та безпеки клієнтів.

Проте, цифровізація туристичної індустрії Європи стикається з низкою викликів. Основні з них включають цифрову нерівність серед споживачів, необхідність постійного оновлення технологій та адаптацію традиційних бізнес-моделей до нових умов. McKinsey & Company вказує, що 60 % європейських туристичних компаній визначають адаптацію до швидких технологічних змін як один з головних викликів.

Висновки. Таким чином, цифрові технології трансформують туристичну індустрію Європи, роблячи її більш ефективною, персоналізованою та орієнтованою на клієнта. Цифрові технології кардинально змінюють туристичну індустрію, підвищуючи її конкурентоспроможність та забезпечуючи зручність для клієнтів. Інтеграція сучасних цифрових рішень дозволяє покращити якість послуг, зробити їх більш індивідуалізованими та доступними, а також розширити можливості для залучення туристів

завдяки новітнім технологіям, таким як AR та VR. У результаті цифровізація сприяє розвитку туристичної індустрії, оптимізації процесів управління та створенню нових можливостей для туристичних компаній і їх клієнтів.

Також визначено, що провідні туроператори активно впроваджують інноваційні рішення, що дозволяє їм залишатися конкурентоспроможними на глобальному ринку. Водночас зростає потреба у вирішенні питань безпеки даних, екологічної стійкості та забезпечення доступності цифрових послуг для всіх сегментів населення. Подальша цифровізація сприятиме розвитку індустрії, оптимізації процесів управління та створенню нових можливостей для компаній і їх клієнтів. Конференції та платформи для обміну досвідом між фахівцями галузі сприятимуть подальшому розвитку цифрових технологій у туризмі Європи.

Список використаних джерел:

1. Statista. “Online Travel Booking in Europe”. URL: https://www.statista.com (дата звернення: 15.10.2024).
2. Euromonitor International. “Digital Innovations in European Tourism”. URL: https://www.euromonitor.com (дата звернення: 15.10.2024).
3. Deloitte. “The Future of Hospitality: Unleashing the Power of Technology”. URL: https://www2.deloitte.com (дата звернення: 15.10.2024).
4. McKinsey & Company. “How Technology is Changing Customer Experience in Tourism”. URL: https://www.mckinsey.com (дата звернення: 15.10.2024).
5. Google Україна. «Дослідження поведінки туристів у цифрову епоху». URL: https://www.google.com (дата звернення: 15.10.2024).

УДК 004.9:379.8

ТЕСЛЕНКО ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА,
к.е.н., доц., завідувач кафедрою туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет» (м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-5810-3569

ПЕРЕПАДЕНКО ДАР'Я ДМИТРІВНА,
студентка гр. ТМ-23
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет» (м. Дніпро, Україна)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ТУРИЗМУ

Актуальність. Сфера туризму в Україні з лютого 1922 року зазнала найбільшої трансформації серед усіх напрямів діяльності сфери послуг. Так на рис. 1 для наочності показано туристичні потоки, про які можна зазначити, що виїзний туристичний потік обмежився подорожуючими жінками та дітьми і чоловіками у віці понад 60 років. За умови ризиків під час повітряної тривоги потік в'їзного туризму зазнав різкого скорочення і зосередився в туристичних локаціях переважно у регіонах Західної України.

Рис. 1. Структура туристичних потоків

Щодо туристичних потоків необхідно зауважити, що значно збільшився обсяг внутрішнього туризму, практично у всіх регіонах України (Захід, Центр, Схід) з урахуванням потоків внутрішньо переселених осіб, які відкрили «друге» дихання внутрішньому туризму й екскурсійній діяльності. В умовах неспокійного сьогодення, його обмежень та небезпеки, українці подорожують своєю країною значно більше, ніж раніше, що є приводом для розвитку транзитного туризму [1]. Необхідно зазначити, що з урахуванням визначення транзитного туризму, що «передбачає проїзд туристами регіону транзитно, маючи іншу мету перебування ніж туристичну, відпочинкову або зупинки туристів на шляху прямування

до місця кінцевого призначення. Їх характерною рисою є короткочасне знаходження в регіоні, зазвичай вночі» [2], – саме ВПО трансформують й транзитний туризм також.

Так в умовах військових дій, як зазначають науковці, впровадження радикальних інновацій 4-й промислової революції за рахунок цифровізації / діджиталізації було пришвидшено У цьому ж ряду й розвиток зазначених процесів в економіці в рамках інтеграційних угрупувань, і особливості ряду її проривних технологій. Дослідники приділяють увагу також таким важливим темам, як соціально-економічні наслідки 4-й промислової революції, при особливому акценті на забезпечення в умовах цифровізації економіки зайнятості, досягнення цілей сталого розвитку і екологічної безпеки, в тому числі при функціонуванні центрів обробки великих баз даних [3].

Мета. Відповідно до вищезазначеного, необхідно наголосити на тому, що й усі складові інфраструктури туризму – засоби розміщення та харчування разом із транспортною складовою й івентом – зазнають впливу цифрових систем та технологій, ступінь та напрями впливу яких є метою досліджень.

Основний текст. Як зазначають науковці – з'являються сучасні способи взаємодії туристичних атракцій із суспільством у вигляді 3D-технологій, серед яких креативні відео-шоу, панорамні проекції, віртуальна реальність, анімація [3].

«Легкість» цифрових технологій стала частиною важкості повсякденного існування в умовах невизначеності, нестабільності, інформаційної стохастичності. Усе, може стати об'єктом оцифрування, предметом економічних операцій, що базуються на просторово-часовій плинності цифрової сфери і відбувається в межах локальних інформаційних систем [4].

В межах наведеного напряму досліджень необхідно акцентувати увагу на тому, що в сучасних умовах потребує трансформації музейна діяльність, що за роки свого «мирного» існування в Україні, створила свою дещо консервативну атмосферу. До цифровізації музеїв, з одного боку підштовхує неспокійний час саме в Україні, а з іншого – сучасний світовий та європейський досвід функціонування музеїв. Так с приводу ситуації в Україні, необхідно зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення, як відповідь на нагальну потребу збереження культурної спадщини, зокрема фіксації її руйнувань, виникла ініціатива HeMo:Ukrainian Heritage Monitoring Lab під керівництвом музейника, пам'яткоохоронеця, голова ГО «Тустань» – Василя Рожко, який для цієї мети об'єднав небайдужих фахівців та інституції, які працюють у сфері культури. З початку метою діяльності команди HeMo був виїзд в експедиції, де документувалися

пошкоджені росіянами пам'ятки, а також ведення бази даних із інформацією про досліджені та пошкоджені об'єкти. З вересня 2022 року до напрямків роботи НеМо додали цифровізацію музеїв. Зокрема, було запущено Центр цифровізації музеїв у Львові, створений у межах проєкту «Кризова інвентаризація та стрибок до цифровізації музейного обліку», який фінансує Європейський Союз [5].

Основною ідеїю проєкту Центру цифровізації музеїв є полегшення процесу цифровізацію з метою виведення його на більш якісний рівень. Для цього, окрім безпосереднього оцифрування колекцій, команда консультує музейних працівників щодо технічних нюансів процесу: від того, як користуватися технікою на етапі оцифрування, до постобробки знімків. Також надаються інструменти, для допомоги щодо зберігання оцифрованих даних та управління ними, – це хмарне сховище, програма для «прив'язування» зображення й метаданих «Кабінет куратора», у процесі розробки знаходиться програма для обліку та управління колекціями [5].

Як зазначають фахівці – впровадження інформаційних технологій стає пріоритетом у роботі музеїв. Досвід попередніх років активно сприяв цьому. На початку XXI ст. українські культурні установи також долучилися до загальноєвропейського проєкту віртуальної музейної мережі Europeana.eu., проєкту Google – Art Project, що сприяв ознайомленню зі здобутками світової культури [6].

Висновки і рекомендації. З питання запозичення європейського й світового досвіду музейної справи та з метою осучаснення діяльності в Україні – необхідно відзначити такі форми музейної діяльності, як проведення івент-заходів в демонстраційних залах, фото сесії з музейними експонатами та багато іншого, що на відміну від минулого наближає учасників процесу до об'єктів музейної спадщини.

Також необхідно наблизити до свого відвідувача й експонати галузевих музеїв технічного та інших напрямів, що вже багато років поспіль створені в Україні на різних підприємствах, в тому чисті й залізничного транспорту, що зараз «заховані» на території таких підприємств, їх адміністративних будівель, на відміну від їх європейських та американських колег, забезпечити вільний та безпечний доступ до таких закладів з метою збереження та популяризації нашої історії.

Список використаних джерел:

1. Pankova M. Перспективи розвитку транзитного туризму в Україні. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2022. № 1(78). С. 145–153. URL: https://doi.org/10.31375/2226-1915-2022-1-145-153

2. Класифікація туризму за охопленням території. URL: https://pidru4niki.com/1259060543547/turizm/klasifikatsiya_turizmu_ohoplennyam_teritoriyi#google_vignette

3. Лисюк Т., Ройко Л., Білецький Ю. Цифрові інноваційні технології у сфері туризму України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-36

4. Тесленко, Т. В. Філософія інформаційно-цифрової економіки : монографія. Київ : Вид-во «Каравела», 2024. 360 с.

5. Що таке цифровізація музеїв та чому це необхідно – досвід Ukrainian Heritage Monitoring Lab. URL: https://scienceatrisk.org/uk/story/shcho-take-tsyfrovizatsiia-muzeiv-ta-chomu-tse-neobkhidno-dosvid-ukrainian-heritage-monitoring-lab

6. Романуха О., Бершова Л. Трансформація музейної сфери в умовах пандемії COVID-19. *Наукові записки НаУКМА. Історія і теорія культури.* 2022. Том 5. С. 61–68.

УДК 338.48:004.9

ФУРМАНОВА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА,
здобувач вищої освіти PhD спеціальності 033 «Філософія»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

КОНЦЕПТ ЗЕЛЕНОГО ЦИФРОВОГО ТУРИЗМУ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Тема актуальна, тому що цифрові платформи виступають інструментами для сталого розвитку екотуризму в умовах цифрової трансформації, для підтримки екологічно чистого туризму, таких як мобільні додатки для організації зелених турів або платформи для бронювання еко-розміщення. Інновації в управлінні природними ресурсами через цифрові технології для сталого екотуризму включають аналіз того, як цифрові технології, такі як IoT (Інтернет речей), допомагають ефективно керувати природними ресурсами в контексті туризму, зокрема водними та енергетичними ресурсами [1].

Розвиток зелених туристичних маршрутів з використанням доповненої реальності та віртуальних турів включає використання VR (віртуальна реальність) та AR (доповнена реальність) для створення екологічно відповідальних туристичних маршрутів, що дозволяють зберегти природу і при цьому залучити туристів. Цифровізація екологічної сертифікації в зеленому туризмі поглиблюється через сучасні підходи та майбутні тенденції. Концепт зеленого цифрового туризму як чинника сталого розвитку епохи діджиталізації.

Зелений цифровий туризм поєднує ідеї сталого розвитку та діджиталізації в туризмі.

Його основна мета – збереження навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення рівноваги між розвитком туризму та охороною природи. Цей концепт стає ще більш актуальним у контексті четвертої промислової революції, де цифрові технології можуть стати потужним інструментом для управління екологічними аспектами туристичної діяльності [2].

Основою концепту є принцип сталого розвитку, який включає три основні аспекти:

1) Екологічна стійкість, в основі якої використання технологій для мінімізації негативного впливу на екосистеми та збереження біорізноманіття.

2) Соціальна відповідальність, що включає створення рівних можливостей для розвитку місцевих громад, підвищення рівня освіти та обізнаності серед туристів.

3) Економічна вигідність, в оснолві якої збалансоване використання природних ресурсів без шкоди для економіки місцевих спільнот.

Цифрові технології відкривають нові можливості для управління і моніторингу туристичної діяльності: 1) Платформи для онлайн-бронювання, а саме цифрові сервіси для пошуку та бронювання еко-турів з урахуванням екологічних вимог. 2) Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), що включають використання додатків, сайтів і онлайн-ресурсів для просування еко-туризму та підвищення обізнаності туристів. 3) Віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR), що дозволяють створювати цифрові екотури та відвідати природні пам'ятки, не завдаючи шкоди довкіллю.

Цифрові технології сприяють просуванню зелених ініціатив, таких як еко-сертифікація для туристичних об'єктів, використання електричних і гібридних транспортних засобів для екскурсій, або автоматизовані системи управління ресурсами (енергією, водою). Це дозволяє мінімізувати викиди CO2 та інші шкідливі викиди. Завдяки цифровим платформам стає можливим пропонувати туристам різноманітні варіанти подорожей, орієнтуючись

на екологічні критерії (наприклад, доступ до екологічних маршрутів, готелів, що відповідають стандартам зеленого туризму). Це дозволяє залучати більш широку аудиторію до екологічно відповідальних практик. Цифрові технології є потужним інструментом для освітніх ініціатив. За допомогою мобільних додатків та онлайн-курсів можна підвищувати обізнаність туристів і місцевих жителів про важливість збереження природи та сталого туризму. Інтернет речей (IoT): впровадження датчиків і пристроїв для моніторингу стану природних ресурсів, таких як вода, повітря, температура в природних зонах. Це дозволяє здійснювати управління ресурсами в реальному часі. Застосування блокчейну для створення прозорих і ефективних систем моніторингу та сертифікації туристичних послуг, що відповідають стандартам сталого розвитку. Великі дані (Big Data) використовуються для вивчення туристичних потоків і оцінки їх впливу на екосистеми, що дозволяє оптимізувати маршрути і зменшити перевантаження природних територій.

Зелений цифровий туризм не тільки сприяє збереженню довкілля, але й має важливе значення для економічного розвитку місцевих громад. Він стимулює створення нових робочих місць у сферах екологічного туризму, технологій та інфраструктури. Крім того, інвестиції в зелений туризм можуть стати важливим чинником для розвитку соціальної та культурної сфери, зокрема підтримки традиційних ремесел та культурної спадщини. Концепт зеленого цифрового туризму має значний потенціал для сталого розвитку в епоху діджиталізації. Він дозволяє балансувати між збереженням навколишнього середовища, розвитку туризму та соціальними потребами. Технології створюють нові можливості для розвитку екологічно чистих туристичних практик, що стане важливим інструментом у вирішенні глобальних екологічних проблем. Цей підхід є новим у контексті діджиталізації, оскільки дозволяє синергію між розвитком нових технологій і збереженням навколишнього середовища, що робить його важливим напрямом для сталого розвитку туризму в майбутньому.

Соціально-філософський підхід до розвитку зеленого цифрового туризму орієнтується на взаємодію технологій, соціальних практик і етичних цінностей у контексті сталого розвитку. Він передбачає, що інтеграція цифрових технологій у сферу туризму повинна не лише покращувати екологічну ситуацію, а й сприяти соціальній справедливості, рівності та розвитку людського потенціалу в умовах глобалізованого світу. Цей підхід ґрунтується на низці філософських і соціальних концепцій, зокрема на етиці сталого розвитку, соціальній відповідальності та діджиталізації суспільства.

Згідно з принципами сталого розвитку, туризм не повинен зашкоджувати довкіллю, суспільству чи економіці. У контексті цифрового туризму це означає, що цифрові технології повинні сприяти зменшенню

негативного впливу на навколишнє середовище, одночасно підтримуючи соціальні ініціативи та місцеві громади. Філософія сталого розвитку акцентує увагу на важливості довгострокових вигод для всіх учасників процесу – місцевих жителів, туристів, організацій, а також для глобальної екосистеми. Цифрові технології, такі як мобільні додатки або платформи для бронювання, можуть допомогти виявити і просувати екологічно відповідальні практики, заохочувати збереження природних ресурсів та культуру відповідального споживання.

Зелені цифрові технології мають потенціал не тільки для екологічного відновлення, але й для соціальної трансформації. Вони можуть бути інструментом для підвищення соціальної відповідальності – як для туристичних компаній, так і для споживачів. Це включає в себе розвиток еко-туризму, що підтримує місцеві громади, стимулює збереження культурної спадщини та підтримує інклюзивний розвиток. Важливо, щоб соціальна справедливість була включена в розробку політик сталого туризму, забезпечуючи, щоб всі групи населення мали рівний доступ до зелених туристичних можливостей.

Цифрові технології змінюють способи взаємодії людей з довкіллям і одна з одною. Вони сприяють розвитку нових соціальних практик, які відображають інтереси екологічно свідомих громад. Наприклад, використання віртуальних турів і технологій доповненої реальності (AR) дозволяє зберігати природу та надавати туристам можливість відвідувати природні пам'ятки без їх фізичного відвідування, що зменшує екологічний вплив. Також використання онлайн-платформ для бронювання еко-турів та визначення екологічних рейтингів готелів сприяє зростанню інтересу до відповідального туризму серед більш широкої аудиторії.

Зелені цінності, такі як відповідальність за навколишнє середовище, справедливість і раціональне використання природних ресурсів, стали важливою частиною культурних практик, що формуються в умовах цифровізації. Цифровий туризм може стати важливим механізмом для поширення цих цінностей у глобальному масштабі, а також для виховання нової свідомості в туристах, яка включатиме як повагу до природи, так і підтримку місцевих культур. Ось чому зелені цінності в умовах цифровізації туризму потребують впровадження філософії екологічної етики та культури відповідального споживання.

Важливо не лише звертати увагу на екологічні та економічні вигоди, а й на соціальні наслідки, які несе розвиток зеленого цифрового туризму. Зростання використання цифрових технологій у туризмі створює нові можливості для розвитку місцевих громад, зокрема у віддалених чи малонаселених регіонах. Водночас, необхідно враховувати ризики, такі як

цифровий розрив між розвиненими і нерозвиненими країнами, що може призвести до соціальної нерівності у доступі до технологій та можливостей зеленого туризму.

Соціально-філософський підхід до розвитку зеленого цифрового туризму підкреслює важливість етичних, соціальних та екологічних аспектів у формуванні нових туристичних практик. Це дозволяє створювати не тільки екологічно чисті і стійкі маршрути, але й підтримувати соціальну справедливість, рівний доступ до ресурсів та культурний розвиток. Однак необхідно пам'ятати, що успіх цього процесу залежить від інтеграції різних соціальних, економічних і культурних чинників, які можуть бути підтримані саме через активне впровадження цифрових технологій.

Зелений цифровий туризм як філософський феномен можна розглядати через призму декількох ключових філософських концептів, які взаємодіють і формують його як важливий соціальний та екологічний елемент епохи діджиталізації.

Філософія зеленого цифрового туризму базується на етиці сталого розвитку, яка ставить під сумнів традиційні моделі економічного зростання, що орієнтовані на безмежне використання природних ресурсів і зазнають шкоди для екосистем. В основі цього підходу лежить розуміння того, що природа має вартість не лише як ресурс для споживання, але й як складова культурної та моральної цінності. Зелений цифровий туризм прагне до збереження природної спадщини і водночас включає нові технології для досягнення цієї мети, що надає йому філософську глибину. Це ставить питання про відповідальність людини за своє ставлення до природи та визначення ролі технологій у збереженні цієї природи.

Туризм, як соціальна практика, в контексті зеленого туризму ставить під сумнів традиційний антропоцентризм – ідею, що людина є центром всього. Зелений цифровий туризм передбачає більшу увагу до взаємодії людини з природою, відмову від експлуатаційних підходів і прийняття більш гармонійного та співвідносного способу життя. Оскільки цифрові технології здатні зменшити фізичний вплив на навколишнє середовище (наприклад, завдяки віртуальним турам), це ставить питання про переосмислення місця людини в екосистемі.

Цифрові технології, надаючи нові можливості для туризму, ставлять також етичні питання щодо їх використання. Це включає в себе питання про доступність технологій, цифрову нерівність, а також роль технологій у збереженні культурної та природної спадщини. Питання етики в зеленому цифровому туризмі виходить на рівень нових моральних норм, де цифрові технології не лише полегшують доступ до інформації, а й формують нові типи взаємодії з навколишнім світом, що змінює соціальні й екологічні практики.

Зелений цифровий туризм можна також розглядати через концепцію утопії сталого розвитку, де ідеї сталості, екологічної відповідальності та цифрових технологій зливаються в єдине ціле. Це філософський феномен, що постулює можливість і необхідність досягнення гармонії між розвитком людства та збереженням природних ресурсів через інноваційні технології. Він кидає виклик традиційним уявленням про природу як ресурс і ставить в центр уваги концепцію сталого майбутнього.

Філософський вимір зеленого цифрового туризму також полягає в його здатності трансформувати суспільство, адже він є виразом глобальної цифровізації, що змінює культуру, економіку та навіть соціальні зв'язки. Технології, що підтримують зелений туризм, відкривають нові можливості для соціальних і культурних практик, а також формують нову ідентичність людей як споживачів, громадян і охоронців природи.

Зелений цифровий туризм є важливим аспектом більшої філософської течії цифрового гуманізму, яка передбачає баланс між технологічним прогресом і гуманістичними цінностями. Цифровий туризм, якщо його правильно спрямовувати, може стати потужним інструментом розвитку не лише екологічних, а й гуманістичних ідеалів, таких як інклюзивність, рівність і доступ до ресурсів.

Зелений цифровий туризм як філософський феномен виявляється в нових підходах до взаємодії людини з природою, у використанні цифрових технологій для підтримки сталого розвитку та в етичних, соціальних і культурних змінах, які він спричиняє. Це не лише нова форма туризму, а й вираз глибших соціальних і екологічних трансформацій, які формують нову філософію взаємодії з навколишнім середовищем у контексті цифрової епохи.

Список використаних джерел:

1. Voronkova V., Vasyl'chuk G., Nikitenko V., Kaganov Y., Metelenko N. (2023). Transformation of digital education in the era of the fourth industrial revolution and globalisation : monograph. Riga ; Latvia : Baltija Publishing, 220 p.

2. Імплементація європейського досвіду комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій : монографія / А. В. Череп, Н. С. Венгерська, Л. В. Безкоровайна та ін. ; за загальною редакцією доктора економічних наук, професора А. В. Череп, кандидата економічних наук, доцента Н. С. Венгерської. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 224 с.

3. Професійна підготовка фахівців туристично-рекреаційної сфери: сучасний стан і шляхи вдосконалення у післявоєнний період : колективна монографія. Ч. 1. [Електронний ресурс] / наук. ред. Г. А. Богатирьова. Переяслав, 2024. 145 с.

4. Череп А. В., Нікітенко В. О., Воронкова В. Г. Становлення і розвиток креативного менеджменту у сільському туризмі. *Теоретико-прикладні аспекти розвитку туризму та гостинності в умовах міжнародної економічної інтеграції* : матер. ІІ Міжн. наук.-практ. конф. (Дніпро, 31 трав. 2024 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2024. С. 23–26.

УДК 338.48-6:502/504

ЧЕРЕП АЛЛА ВАСИЛІВНА,
д.е.н., проф. завідувачка кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-5253-7481

ВЕНГЕРСЬКА НАТАЛЯ СЕРГІЇВНА,
к.е.н., доц. кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
ODCID ID: http://orcid.org/0000-0001-8171-8206

БЕЗКОРОВАЙНА ЛАРИСА ВІКТОРІВНА,
д.е.н., проф., проф. кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
ODCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9502-9604

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-0719-1546

ЧЕРЕП ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ,
д.е.н., проф., проф. кафедри управління персоналом і маркетингу
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
ODCID ID: http://orcid.org: 0000-0002-3098-0105

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО І ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Зелений туризм (або екологічний туризм) є важливим чинником сталого та збалансованого розвитку, оскільки він поєднує економічний ріст з екологічною відповідальністю та соціальним благополуччям. Зелений туризм є важливим елементом сталого розвитку і допомагає зберегти природу для майбутніх поколінь. Зелений туризм (або екологічний туризм) є важливим чинником сталого та збалансованого розвитку, оскільки він

поєднує економічний ріст з екологічною відповідальністю та соціальним благополуччям. Його роль у сталому розвитку сприяє збереженню природних екосистем, заохочуючи туристів і місцеве населення до відповідального використання природних ресурсів, зокрема води, ґрунтів та біорізноманіття. Створюючи нові робочі місця та сприяючи розвитку інфраструктури в сільських та природоохоронних зонах, зелений туризм підтримує економіку місцевих громад без шкоди для екології. Туристи, які беруть участь у зеленому туризмі, часто отримують знання про важливість охорони навколишнього середовища, що сприяє формуванню екологічно відповідальної поведінки. Завдяки обмеженому впливу на екосистеми та акценту на довгострокову стабільність, зелений туризм допомагає уникнути надмірної урбанізації та деградації природних територій. Участь у зеленому туризмі часто включає взаємодію з місцевими культурними традиціями, що сприяє їхньому збереженню та розвитку.

Зелений або екологічний туризм – це форма подорожей, яка спрямована на мінімізацію негативного впливу на довкілля та сприяння збереженню природних ресурсів. Основними аспектами концепції зеленого туризму є відповідальне ставлення до природи, збереження біорізноманіття та підтримка місцевих громад. Концептуалізація екологічного туризму включає: 1) Екологічну відповідальність, у контексті якої туристи прагнуть не тільки насолоджуватись природою, але й захищати її, зменшуючи свій екологічний слід (наприклад, використання відновлюваних ресурсів, скорочення відходів). 2) Підтримка місцевих громад є важливою і сприяє економічному розвитку місцевого населення за допомогою екотуризму, створення робочих місць, підтримка традицій. 3) Освітня складова, так як екотуризм також включає навчання туристів про місцеві екосистеми та культуру. 4) Збереження природи, в основі якої кошти, отримані від зеленого туризму, часто спрямовуються на збереження природних заповідників та дикої природи.

Зелений туризм сприяє збереженню природних екосистем, заохочуючи туристів і місцеве населення до відповідального використання природних ресурсів, зокрема води, ґрунтів та біорізноманіття. Створюючи нові робочі місця та сприяючи розвитку інфраструктури в сільських та природоохоронних зонах, зелений туризм підтримує економіку місцевих громад без шкоди для екології. Туристи, які беруть участь у зеленому туризмі, часто отримують знання про важливість охорони навколишнього середовища, що сприяє формуванню екологічно відповідальної поведінки. Завдяки обмеженому впливу на екосистеми та акценту на довгострокову стабільність, зелений туризм допомагає уникнути надмірної урбанізації та деградації природних територій. Участь у зеленому туризмі часто включає взаємодію з місцевими культурними традиціями, що сприяє їхньому збереженню та розвитку.

Зелений туризм є важливим інструментом сталого розвитку, оскільки підтримує екологічно безпечне використання природних ресурсів, сприяє економічній стабільності місцевих громад та стимулює соціально відповідальну поведінку. Зелений туризм, або екологічний туризм, стає все більш популярним у всьому світі.

Приклади міжнародних напрямків зеленого туризму як чинника сталого розвитку в епоху цифровізації (табл. 1).

Таблиця 1

Країна	Їх характеристика
Національні парки Коста-Рики	Коста-Рика є однією з найпопулярніших країн для екотуризму. Тут близько 25 % території займають заповідники та національні парки. Відвідувачі можуть побачити тропічні ліси, вулкани, водоспади і багату біорізноманітність, включаючи різні види птахів і тварин. Важливим є те, що туристичні проєкти в цій країні спрямовані на мінімізацію впливу на довкілля та збереження природних ресурсів.
Галапагоські острови, Еквадор	Галапагоські острови відомі своєю унікальною дикою природою. Цей архіпелаг є місцем проживання багатьох ендемічних видів тварин. Екотуризм тут ретельно контролюється, щоб уникнути негативного впливу на екосистему. Туристи можуть спостерігати за дикими тваринами та птахами, а також вивчати вулканічні ландшафти.
Патагонія, Аргентина та Чилі	Патагонія є прикладом того, як туризм може бути організований без шкоди для навколишнього середовища. Тут туристи можуть брати участь у походах, кататися на каяках, відвідувати льодовики і озера, при цьому зберігаючи крихкі екосистеми цього регіону.
Національний парк Серенгеті, Танзанія	Серенгеті – це один із найвідоміших заповідників дикої природи у світі. Туристи можуть побачити міграцію великих стад саванних тварин, таких як зебри і гну. Парк працює на основі екологічно безпечних практик, щоб зберегти природу і диких тварин для майбутніх поколінь.
Національні парки Фінляндії	Екотуризм у Фінляндії включає походи, катання на лижах, спостереження за птахами та тваринами. Багато парків пропонують екологічні туристичні програми, спрямовані на збереження природи та підтримку місцевих традицій.
Сейшельські острови	Цей архіпелаг в Індійському океані є популярним місцем екологічного туризму завдяки своїм кришталево чистим водам і білим піщаним пляжам. Багато готелів та курортів на Сейшелах використовують відновлювані джерела енергії та практики, що сприяють збереженню морських екосистем.

Таблиця 1 (сформована на основі власних досліджень)

Ці приклади показують, що зелений туризм може бути вигідним як для туристів, так і для довкілля, допомагаючи зберегти унікальні природні багатства планети. У сфері туризму оптимізація та модернізація є ключовими для підвищення якості послуг, залучення нових туристів і зменшення негативного впливу на довкілля.

Основні напрями цифровізації зеленого туризму та сприяння сталому розвитку в умовах глобальних змін (табл. 2).

Таблиця 2

Напрямок цифровізації	**Цифрові технології**	**Їх характеристика**
1	2	3
1. Цифровізація туристичних послуг	Онлайн-платформи для бронювання	Впровадження сучасних онлайн-систем для бронювання готелів, екскурсій та авіаквитків, які полегшують туристам планування поїздок.
	Цифрові туристичні гіди	Впровадження обільних додатків із віртуальними гідами, інтерактивними картами, аудіоекскурсіями та рекомендаціями щодо місцевих пам'яток, ресторанів тощо.
	Використання big data	Аналіз великих обсягів даних для прогнозування туристичних потоків, потреб клієнтів, а також оптимізації туристичної інфраструктури.
2. Розвиток сталого туризму	Зелений туризм	Підтримка екологічних проєктів, які спрямовані на збереження природи. Це можуть бути зелені готелі, екологічно чисті транспортні засоби, природоохоронні програми.
	Енергоефективна інфраструктура	Модернізація туристичних об'єктів для зменшення споживання енергії та води, використання відновлюваних джерел енергії, сортування відходів.
	Освітні екотури	Пропозиція туристичних маршрутів, які поєднують відпочинок із навчанням про охорону природи та сталий розвиток.
3. Покращення транспортної інфраструктури	Електрифікація транспорту	Впровадження електричних автобусів, електричних човнів та іншого екологічного транспорту для туристичних маршрутів, зокрема в природних зонах.

Продовження таблиці 2

1	2	3
	Покращення доступності	Оптимізація транспортних маршрутів і розробка нових логістичних рішень для забезпечення зручного доступу до туристичних місць (наприклад, створення швидкісних поїздів або нових авіамаршрутів).
	Розумний транспорт (Smart Mobility)	Інтелектуальні системи для управління туристичними потоками, моніторинг заторів, інтегровані квиткові платформи для транспорту.
Розвиток персоналізованого туризму	Індивідуалізовані подорожі	Використання штучного інтелекту для створення персоналізованих пропозицій та маршрутів відповідно до уподобань туристів, їх інтересів та бюджету.
	Програмне забезпечення для управління туристичними потоками	Використання даних для управління кількістю відвідувачів на популярних туристичних локаціях, що дозволяє зменшити навантаження на інфраструктуру та захистити культурні й природні об'єкти від руйнування.
Розвиток туристичних інновацій	Віртуальна та доповнена реальність	Використання VR/AR для створення віртуальних турів по туристичних місцях, музеях або архітектурних пам'ятках. Це може бути корисним для тих, хто не може відвідати місце фізично, або для попередньої ознайомлення з маршрутом.
	Безпілотники для туризму	Використання дронів для створення вражаючих відеоекскурсій, а також для моніторингу природних об'єктів і покращення туристичного досвіду.
	Розумні готелі	Впровадження IoT (інтернету речей) у готелях для автоматизації обслуговування гостей (наприклад, через мобільні додатки керувати світлом, кліматом, замовленням їжі).
Підтримка локальних громад	Агротуризм і етнотуризм	Створення програм, які дозволяють туристам долучатися до традиційного сільського життя, відвідувати етнографічні музеї, брати участь у місцевих святах, підтримувати місцевих виробників.

Продовження таблиці 2

1	2	3
	Розвиток локальних туристичних бізнесів	Підтримка малого бізнесу (сувенірні магазини, ресторани, екскурсійні бюро), які надають послуги для туристів і залучають місцеве населення до економіки туризму.
Підвищення якості обслуговування	Освіта для працівників туризму	Програми з підвищення кваліфікації гідів, персоналу готелів і ресторанів, які допомагають покращити обслуговування та впровадити новітні стандарти у галузі.
	Мультикультурність і багатомовність	Підготовка персоналу для роботи з міжнародними туристами, надання послуг різними мовами для кращого досвіду іноземних гостей.
Маркетинг та промоція	Цифровий маркетинг	Використання соцмереж, таргетованої реклами та контент-маркетингу для просування туристичних напрямків, залучення нових туристів з усього світу.
	Інфлюенсер-маркетинг:	Співпраця з блогерами та інфлюенсерами, які просувають туристичні місця, що дозволяє охопити ширшу аудиторію.
	Сезонний та тематичний туризм	Розробка пропозицій для залучення туристів у міжсезоння або на основі специфічних інтересів (наприклад, гастрономічний туризм, фестивалі, релігійний туризм).

Таблиця 2 (сформована авторами на основі власних досліджень)

Модернізація та оптимізація цих напрямів допоможуть зробити туристичний сектор більш стійким, привабливим для інвесторів і комфортним для туристів, а також сприятимуть збереженню культурної та природної спадщини. Діджиталізація змінює підходи до екотуризму та сприяє його ефективнішому впровадженню.

Основна увага може бути зосереджена на таких аспектах:

1. Інформаційні технології для підтримки сталого туризму, в основі яких розгляд інноваційних цифрових рішень, які допомагають туристам знаходити, планувати та проводити екологічно відповідальні подорожі.

2. Роль цифрових платформ у розвитку зеленого туризму, націлена на використання мобільних додатків, соціальних мереж і веб-платформ для популяризації екотуризму, поширення знань і об'єднання спільнот, які підтримують сталий розвиток.

3. Моніторинг і оцінка впливу туризму на довкілля, що включає використання великих даних, IoT (Інтернету речей) та геоінформаційних систем для відстеження стану природних зон, оцінки впливу туристів на екосистему і підтримки збалансованого розвитку.

4. Цифрова освіта для туристів та місцевих громад, в основі якої розробка онлайн-курсів і ресурсів для підвищення екологічної свідомості, що допомагає залучати туристів до принципів зеленого туризму та відповідального ставлення до природи.

5. Цифрові технології для управління відходами та ресурсами, націлені на інтеграцію «розумних» технологій у туристичну інфраструктуру, що дозволяє зменшити витрати ресурсів, оптимізувати енерговикористання та підвищити ефективність управління відходами.

Ці напрями розвитку зеленого туризму є важливим фактором у збереженні природних ресурсів та підтримці екологічної культури та смприяння сталого розвитку. Практичне значення теми полягає у розробці і впровадженні сучасних підходів, що сприяють сталому розвитку туризму через екологічно орієнтовані та цифрові інновації. Основні аспекти практичної значущості включають: 1) Ефективне використання цифрових платформ, в основі якого розробка і впровадження мобільних додатків і онлайн-платформ для управління туристичними потоками та популяризації екологічно чистих туристичних маршрутів; використання цифрових інструментів для моніторингу впливу туристичної діяльності на екологію. 2) Просування принципів сталого розвитку, в основі яких створення інтерактивних освітніх ресурсів, що підвищують екологічну свідомість туристів; популяризація екотуризму серед широкого загалу через цифрові канали комунікації. 3) Оптимізація туристичних послуг, націлена на використання цифрових інновацій для вдосконалення логістики та планування подорожей, що зменшує екологічний слід; запровадження smart-технологій для управління природними ресурсами у туристичних регіонах. 4) Розвиток місцевих громад, що включає створення умов для залучення локального населення до екотуристичних проектів через цифрові технології, що сприяє розвитку регіональної економіки; підтримка малих екологічних підприємств і кооперативів через онлайн-маркетинг та електронну комерцію. 5) Формування інноваційної екосистеми, що включає інтеграцію BIG DATA та штучного інтелекту для аналізу тенденцій розвитку зеленого туризму; використання цифрових інструментів для створення персоналізованих туристичних пропозицій. 6) Забезпечення довгострокової екологічної стійкості, в основі яких розробка рекомендацій і політик для мінімізації негативного впливу туризму на навколишнє середовище за допомогою цифрових технологій; підвищення прозорості та ефективності

управління природоохоронними територіями. Таким чином, результати дослідження сприятимуть створенню ефективної моделі розвитку зеленого туризму, орієнтованої на баланс між економічним зростанням, соціальною відповідальністю та екологічною стійкістю.

Список використаних джерел:

1. Імплементація європейського досвіду комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій : монографія / А. В. Череп, Н. С. Венгерська, Л. В. Безкоровайна та ін. ; за загальною редакцією доктора економічних наук, професора А. В. Череп, кандидата економічних наук, доцента Н. С. Венгерської. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 224 с.

2. Професійна підготовка фахівців туристично-рекреаційної сфери: сучасний стан і шляхи вдосконалення у післявоєнний період : колективна монографія. Ч. 1. [Електронний ресурс] / наук. ред. Г. А. Богатирьова. Переяслав, 2024. 145 с.

3. Рекомендації з питань формування кластерної та мережевої моделей сільського креативного туризму за результатами проєкту Erasmus+ JMM DIRUT: регіональний рівень / за ред. Л. В. Безкоровайної, Н. С. Венгерської. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 20 с.

4. Формування сучасних концепцій управління туризмом та готельно-ресторанним бізнесом в умовах парадигми сталого розвитку : монографія / за заг. ред. Л. В. Безкоровайної. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. 318 с.

СЕКЦІЯ 10
ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 073 «МЕНЕДЖМЕНТ»

Модератори секції: Метеленко Наталя – д.е.н., проф., Глущевський В'ячеслав – д.е.н., проф., Воєводін Олександр – аспірант спеціальності «Менеджмент», Безверхий Ігор – аспірант спеціальності «Менеджмент».

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-447-7-10

УДК 378.147:37.014.543:005.8:351

АЖАЖА МАРИНА АНДРІЇВНА,
д.н.держ.упр., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: azazmarina17@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0003-3549-7718

ВЕНГЕР ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА,
к.п.н., доц. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vengerolya14@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3758-7891

ФУРСІН ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
к.н.держ.упр., доц. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: fursin@ukr.net
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-4457-0350

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 281 «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ» В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Дана тема стосується розвитку професійних і загальних цифрових навичок у майбутніх докторів філософії, які спеціалізуються на

публічному управлінні та адмініструванні, з урахуванням сучасних тенденцій цифровізації. Її актуальність визначається потребою в підготовці управлінців, здатних ефективно використовувати цифрові технології для вирішення завдань державного та муніципального управління.

1. Цифровізація змінює способи організації публічного управління, зокрема: автоматизація адміністративних процесів; використання електронних платформ для прийняття рішень; удосконалення взаємодії громадян і держави через цифрові сервіси (e-government). У таких умовах управлінці повинні володіти цифровими компетентностями для ефективного впровадження інноваційних рішень у державному секторі [1].

2. Особливості спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» охоплюють вивчення: управління державними та муніципальними структурами; забезпечення ефективної взаємодії між владою і громадянами; розробки й реалізації політик у різних сферах суспільного життя.

Здобувачі PhD мають опанувати не тільки традиційні управлінські навички, але й інструменти, які дозволять цифровізувати процеси управління.

3. Цифрові компетентності як необхідний елемент підготовки враховує знання про інформаційні технології та їхнє застосування в управлінні (наприклад, платформи для обробки даних або управління проєктами); уміння аналізувати великі масиви даних (Big Data) для прийняття обґрунтованих управлінських рішень; навички впровадження інновацій, таких як штучний інтелект (AI), блокчейн, електронні реєстри; розуміння принципів кібербезпеки для захисту даних у державних системах.

4. Виклики у формуванні цифрових компетентностей повязні з тим, що має місце недостатня цифрова інфраструктура у навчальних закладах; брак кваліфікованих кадрів для підготовки PhD у цій сфері; висока швидкість технологічних змін, що потребує постійного оновлення знань.

Велику роль відіграє розробка методологічних підходів та практичних інструментів для формування цифрових компетентностей у здобувачів ступеня доктора філософії, що забезпечить їхню готовність до роботи в умовах цифрової трансформації державного управління; здатність інтегрувати інноваційні технології у процеси публічного адміністрування.

Очікувані результати дослідження вулючають наступні напрямки: розробка моделі формування цифрових компетентностей, що охоплює навчальні програми, практичні заняття та використання сучасних платформ; інтеграція міжнародного досвіду у сфері цифрового управління та освіти для адаптації до умов цифровізації в Україні; визначення основних цифрових інструментів і технологій, необхідних для підготовки управлінців [2].

Формування цифрових компетентностей здобувачів PhD за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» сприятиме: підвищенню ефективності державного управління; зменшенню бюрократії завдяки цифровізації; збільшенню прозорості та підзвітності публічної влади перед громадянами. Ця тема має ключове значення для підготовки нової генерації управлінців, які зможуть успішно функціонувати в умовах цифрової трансформації суспільства.

Перспективи дослідження та впровадження цифрових компетентностей:

1. Інтеграція цифрових технологій у навчальний процес

Для забезпечення високої якості формування цифрових компетентностей здобувачів PhD за спеціальністю 281 необхідно: Використовувати інструменти електронного навчання (Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams), які сприяють інтерактивності та доступності освіти. Інтегрувати практичні заняття з використанням реальних кейсів та програмного забезпечення для публічного управління (наприклад, ERP-системи, платформи для управління проєктами та аналітики). Впроваджувати курси з кібербезпеки та захисту інформації, що є критично важливим для роботи з державними даними.

2. Вивчення міжнародного досвіду. Іноземні університети, які активно розвивають цифрові компетентності у сфері публічного адміністрування, можуть стати джерелом інноваційних ідей для вдосконалення вітчизняної системи освіти. Наприклад: Фінляндія робить акцент на цифрових сервісах для взаємодії з громадянами та аналізу політики. США сприяє використанню великих даних (Big Data) та технологій штучного інтелекту для прогнозування й управління ризиками. Естонія: Моделі електронного уряду (e-government), які інтегрують громадянські послуги у цифрові платформи.

3. Адаптація освітніх програм, так як навчальні програми мають відповідати сучасним викликам цифровізації. Для цього потрібно включити курси, присвячені цифровій трансформації управління, цифровій етиці, управлінню інноваціями та цифровому лідерству.Підвищувати кваліфікацію викладачів через тренінги з використання цифрових технологій у викладанні.

4. Стимулювання дослідницької діяльності. Здобувачі ступеня доктора філософії мають розвивати навички проведення досліджень у сфері цифрового управління. Це включає: використання інструментів обробки даних (SPSS, R, Python) для аналізу великих масивів інформації. Участь у міжнародних наукових конференціях, які присвячені питанням цифровізації публічного управління.

5. Практичне застосування знань формування цифрових компетентностей дозволяє здобувачам впроваджувати знання на практиці,

наприклад: розробляти проєкти цифрової трансформації для органів публічного управління. Впроваджувати системи моніторингу ефективності державних програм. Створювати та адмініструвати цифрові платформи для комунікації між владою та громадянами [3].

Очікувані результати впровадження сприяють підвищенню ефективності публічного управління завдяки цифровим компетентностям здобувачі PhD зможуть впроваджувати інновації, що оптимізують державні процеси. Прозорість та підзвітність, в основі яких використання цифрових платформ, що сприятиме збільшенню прозорості дій органів влади та зменшенню корупційних ризиків. Підготовка конкурентоспроможних фахівців, так як освітні програми, орієнтовані на цифрові компетентності, забезпечать здобувачам можливість працювати як у державному, так і в приватному секторах. Сталість розвитку суспільства, так як компетентні фахівці зможуть сприяти впровадженню стратегій сталого розвитку, використовуючи цифрові інструменти для моніторингу та оцінки.

Формування цифрових компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» є важливим елементом підготовки управлінців нового покоління. Це сприятиме ефективному впровадженню цифрових технологій у державне управління, забезпеченню прозорості, підвищенню якості послуг для громадян та адаптації до вимог цифрової епохи.

Практичне значення формування цифрових компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» в умовах цифровізації полягає в наступному:

У процесі цифровізації публічних органів важливо, щоб майбутні фахівці володіли сучасними технологіями для забезпечення більш ефективного управління, зокрема, у використанні систем електронного урядування, аналітики даних та автоматизованих процесів. Це дозволяє приймати більш обґрунтовані і своєчасні управлінські рішення.

Цифрові технології дають змогу застосовувати нові підходи до адміністрування, що включають інтеграцію ІТ-рішень для управління ресурсами, моніторингу та звітності. Врахування технологічних змін дозволить здобувачам наукових ступенів не тільки вивчати ці зміни, а й активно впроваджувати їх у практику.

Розвиток цифрових компетентностей забезпечує здобувачам здатність швидко адаптуватися до технологічних та соціальних змін, що є ключовим аспектом у роботі публічних адміністраторів у швидко змінюваному цифровому середовищі.

Освітні програми, що включають формування цифрових компетентностей, дозволяють здобувачам більш ефективно використовувати сучасні

інструменти для проведення наукових досліджень, таких як аналітичні платформи, великі дані (Big Data), системи штучного інтелекту для обробки та аналізу інформації.

Здобувачі, які володіють цифровими компетентностями, мають більше можливостей для участі у міжнародних наукових та професійних мережах, обміні досвідом, а також для реалізації проектів у глобальному контексті.

Формування цифрових компетентностей сприяє тому, щоб здобувачі не лише мали теоретичні знання, а й розуміли, як цифровізація впливає на соціально-економічні процеси та здатні були застосовувати ці знання в управлінських процесах для покращення якості життя громадян.

Ці аспекти підтверджують, що підготовка майбутніх дослідників і адміністраторів із вмінням користуватися цифровими інструментами має вирішальне значення для подальшого розвитку публічного управління в умовах цифровізації.

Список використаних джерел:

1. Ажажа Марина, Венгер Ольга, Кошелевський В'ячеслав. Формування цифрової культури і критичного мислення у процесі підготовки доктора філософії освітньо-наукового рівня вищої освіти з спеціальності 073 «Менеджмент». *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / наукові редактори: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 405–410.

2. Воронкова Валентина, Андрюкайтене Регіна, Ільченко Сергій. Зарубіжний досвід у формуванні цифрових компетентностей здобувачів докторського рівня у галузі менеджменту як умова вдосконалення освітнього процесу. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / наукові редактори: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 422–426.

3. Метеленко Наталя, Воронкова Валентина, Ажажа Марина. Зарубіжний досвід підготовки фахівців з експертного менеджменту в умовах цифровізації. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / Наукові редактори: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 433–441. http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/242/6438/14376-1

УДК 378.147:37.014.543:005.7

АНДРЮКАЙТЕНЕ РЕГІНА МИХАЙЛІВНА,
доктор PhD соціальних наук (менеджмент)
Литовський університет спорту (м. Каунас, Литва)
E-mail: regina.andriukaitiene@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0691-7333

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 073 «МЕНЕДЖМЕНТ» В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Розвиток цифрових компетентностей у здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент» є важливою складовою сучасної освіти, яка відповідає викликам цифровізації суспільства. Зарубіжний досвід у цьому контексті демонструє ефективні стратегії інтеграції цифрових навичок у навчальні програми [1].

Зарубіжний досвід формування цифрових компетентностей у здобувачів PhD за спеціальністю 073 «Менеджмент» демонструє комплексний підхід, що включає інтеграцію цифрових технологій, міждисциплінарний підхід, практичну орієнтацію та використання сучасних стандартів [2]. Його застосування в українській освітній системі може сприяти підготовці фахівців, здатних ефективно управляти організаціями в умовах цифрової економіки. Компетентності, які формуються у здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент». Здобувачі ступеня доктора

філософії формують дві групи компетентностей: загальні (універсальні, що застосовуються у всіх сферах діяльності) та професійні (спеціалізовані, необхідні для професійної діяльності в управлінні) (табл. 2).

Таблиця 1 – **Зарубіжний досвід формування цифрових компетентностей у здобувачів PhD за спеціальністю 073 «Менеджмент»**

Напрямок формування компетентностей	**Країни та напрями формування компетентностей**
1	2
Інтеграція цифрових технологій у навчальний процес	США та Великобританія Програми PhD за напрямком менеджмент включають курси з цифрових інструментів для аналізу даних (Big Data, Business Intelligence), автоматизації управління та цифрової трансформації організацій. Використовуються платформи типу Tableau, Power BI, Python для аналітичних завдань. Німеччина Університети (наприклад, Мюнхенський технічний університет) акцентують увагу на використанні цифрових платформ для співпраці, таких як SAP, Microsoft Teams і систем управління навчанням (Moodle, Blackboard).
Розвиток цифрових компетентностей через міждисциплінарний підхід	Фінляндія Навчальні програми поєднують менеджмент із курсами з кібербезпеки, цифрової етики та управління штучним інтелектом. Особлива увага приділяється етичним аспектам використання технологій в управлінні. Нідерланди Університети включають до програм дослідження з управління цифровими проєктами, інноваціями в управлінні та технологіями блокчейн.
Практична спрямованість у цифровій освіті	Канада Університети Канади орієнтуються на практичне використання цифрових технологій. Наприклад, університети співпрацюють з бізнесом, надаючи студентам доступ до реальних проєктів, де використовуються сучасні інструменти для управління, такі як Slack, Trello або спеціалізоване ПЗ для проєктного менеджменту. Австралія У рамках PhD-програм впроваджуються курси з управління цифровими стартапами, які базуються на реальних кейсах та передбачають застосування сучасних інструментів для розробки цифрових стратегій.

Продовження таблиці 1

1	2
Впровадження міжнародних стандартів цифрових компетентностей	Європейський Союз: Європейські університети керуються стандартами DigCompEdu (Рамка цифрових компетентностей для освіти), яка включає: Здатність створювати та використовувати цифровий контент. Навички критичного аналізу даних та цифрової етики. Використання цифрових технологій для організації процесів управління. Швеція: Популярність отримали blended learning моделі, де цифрові компетентності формуються через інтерактивні онлайн-курси, симуляції та роботу з кейсами. Наприклад, використовуються симулятори для управління підприємствами в умовах цифрової трансформації.
Інноваційні методи навчання	Сінгапур: Здобувачі ступеня доктора філософії залучаються до роботи над інноваційними проєктами в межах цифрових хабів університетів. Це дозволяє інтегрувати практичні знання про технології, такі як IoT, AI та автоматизація бізнес-процесів.

Таблиця 1 (сформована авторами)

Таблиця 2 – **Компетентності, які формуються у здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент»**

Вид компетентностей	**Компетентності**
1	2
Загальні компетентності Загальні компетентності спрямовані на розвиток універсальних навичок, які допомагають ефективно виконувати професійні завдання.	Ключові загальні компетентності: 1. Критичне мислення: • Здатність аналізувати проблеми, оцінювати альтернативи та ухвалювати оптимальні рішення. 2. Комунікація та командна робота: • Ефективне спілкування усно та письмово. • Робота в мультикультурних і міждисциплінарних командах. 3. Емоційний інтелект: • Управління емоціями. • Емпатія до колег і партнерів. 4. Інноваційність і креативність: • Генерація нових ідей і підходів у вирішенні складних завдань.

Продовження таблиці 2

1	2
	5. Організаційні здібності: • Управління часом і ресурсами. • Планування та виконання проєктів. 6. Гнучкість і адаптивність: • Реакція на зміни та адаптація до нових умов. 7. Етичність і соціальна відповідальність: • Дотримання принципів етики. • Орієнтація на сталий розвиток.
Професійні компетентності Професійні компетентності відповідають спеціалізованим вимогам до здобувачів у сфері менеджменту.	Основні професійні компетентності: 1. Стратегічне мислення: • Формування довгострокових стратегій розвитку організацій. • Аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства. 2. Навички управління організацією: • Розробка управлінських рішень. • Впровадження змін та інновацій у діяльність підприємства. 3. Фінансове планування і контроль: • Управління бюджетом та фінансовими потоками. • Аналіз економічних показників організації. 4. Управління людськими ресурсами: • Розвиток персоналу, мотивація та оцінка ефективності роботи. 5. Цифрові компетентності: • Використання сучасних інформаційних технологій для автоматизації бізнес-процесів, аналізу даних і комунікації. • Впровадження цифрових інструментів у діяльність організації. 6. Навички дослідницької роботи: • Здатність до проведення наукових досліджень, формування гіпотез, застосування якісних і кількісних методів аналізу. • Підготовка наукових публікацій і презентація результатів досліджень. 7. Міжнародна компетентність: • Розуміння глобальних тенденцій і практик у менеджменті. • Впровадження найкращих зарубіжних практик в управлінську діяльність.

Продовження таблиці 2

1	2
	8. Кризове управління: • Розробка стратегій для подолання кризових ситуацій. • Управління ризиками та невизначеністю.
Взаємозв'язок загальних і професійних компетентностей	Загальні компетентності створюють основу для ефективного розвитку професійних. Наприклад: • Критичне мислення (загальне) сприяє формуванню навички стратегічного планування (професійна). • Гнучкість та адаптивність (загальна) підтримує ефективне кризове управління (професійна). • Цифрові компетентності об'єднують обидві групи, оскільки є універсальною умовою ефективної діяльності у сучасному середовищі.

Таблиця 2 (сформована авторами)

Формування цих компетентностей забезпечує високу конкурентоспроможність випускників та їх здатність працювати в умовах швидких змін. Практичне значення формування компетентностей в умовах цифровізації. Цифровізація глибоко змінює сучасне середовище, включаючи бізнес, освіту, суспільство та державне управління. Формування відповідних компетентностей у здобувачів ступеня доктора філософії, особливо у сфері менеджменту, має важливе практичне значення, яке охоплює професійну, організаційну та суспільну сфери [3].

1. Підвищення ефективності управління, так як завдяки цифровим інструментам, наприклад, аналітичним платформам (Power BI, Tableau), керівники можуть швидше отримувати й аналізувати дані для ухвалення управлінських рішень. Уміння використовувати автоматизовані системи управління підприємством (ERP-системи, такі як SAP, Oracle) дозволяє зменшити адміністративне навантаження та зосередитися на стратегічних завданнях.

2. Інноваційність і конкурентоспроможність організацій, що включає знання про інструменти цифровізації дозволяє керівникам успішно впроваджувати інноваційні рішення, оптимізуючи виробничі процеси, логістику та комунікацію. Компетентні менеджери здатні ефективно адаптувати організації до викликів ринку, наприклад, шляхом впровадження технологій штучного інтелекту (AI) або інтернету речей (IoT).

3. Розвиток навичок цифрової комунікації, так як завдяки знанню цифрових платформ (Zoom, Microsoft Teams, Slack), керівники можуть ефективно організовувати роботу колективів незалежно від їхнього фізичного місця перебування. Використання цифрових інструментів для комунікації та координації дозволяє скорочувати витрати на логістику та організацію роботи.

4. Підвищення якості дослідницької діяльності, так як формування цифрових компетентностей дозволяє керівникам проводити більш глибокі аналітичні дослідження, використовуючи сучасні інструменти для аналізу даних (наприклад, Python, R). Знання цифрових платформ сприяє створенню якісного наукового контенту, зокрема візуалізації даних, підготовці презентацій і управлінню науковими проєктами.

5. Розширення доступу до глобального ринку, так як менеджери з цифровими компетентностями можуть ефективно інтегруватися у міжнародні ринки, використовуючи онлайн-інструменти для аналітики, маркетингу та продажу. Цифрові навички сприяють налагодженню співпраці з міжнародними організаціями, зокрема через платформи для обміну знаннями (LinkedIn, ResearchGate).

6. Суспільне значення, так як цифрові компетентності дозволяють створювати екологічно орієнтовані стратегії управління, наприклад, через оптимізацію використання ресурсів. Менеджери, які володіють цифровими навичками, сприяють популяризації цифрових технологій серед населення, підвищуючи рівень цифрової культури.

Таким чином, в умовах цифровізації ключовим викликом є постійна актуалізація знань та навичок через швидкий розвиток технологій. Проте це відкриває перспективи для підвищення ефективності, інноваційності та сталого розвитку як окремих організацій, так і суспільства загалом. Розвиток цифрових компетентностей здобувачів PhD за спеціальністю 073 «Менеджмент» забезпечує не лише їхню конкурентоспроможність, але й дає змогу стати агентами змін у цифровому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Ажажа Марина, Венгер Ольга, Кошелевський В'ячеслав. Формування цифрової культури і критичного мислення у процесі підготовки доктора філософії освітньо-наукового рівня вищої освіти з спеціальності 073 «Менеджмент». *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / наукові редактори: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 405–410.

2. Воронкова Валентина, Андрюкайтене Регіна, Ільченко Сергій. Зарубіжний досвід у формуванні цифрових компетентностей здобувачів докторського рівня у галузі менеджменту як умова вдосконалення освітнього процесу. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / Наукові редактори: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 422–426.

3. Метеленко Наталя, Воронкова Валентина, Ажажа Марина. Зарубіжний досвід підготовки фахівців з експертного менеджменту в умовах цифровізації. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / Наукові редактори: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 433–441. http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/242/6438/14376-1

УДК 004.9:316.334.56:355.015(477)

ВАРАВКА НАТАЛІЯ В'ЯЧЕСЛАВІВНА,
здобувач вищої освіти PhD, спеціальність «Менеджмент», кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: nvaravka@gmail.com
ORCID ID: http:orcid.org/0009-0004-7426-6044

МІСЦЕ І РОЛЬ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасному світі цифрові інструменти стали невід'ємною частиною соціальної інфраструктури, трансформуючи способи надання послуг, комунікації та організації суспільного життя. Ця інтеграція технологій створює нові можливості для розвитку та вдосконалення соціальних сервісів.

Війна, яка триває в Україні, поставила перед суспільством нові виклики. Соціальна інфраструктура, зокрема освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, транспорт і комунікації, зазнала значних втрат, але водночас продемонструвала велику стійкість. В умовах кризи цифрові інструменти стали невід'ємною частиною підтримки та відновлення соціальної інфраструктури. Їхня роль полягає не лише в забезпеченні безперебійної роботи систем, але й у створенні нових можливостей для подолання наслідків війни.

Однією з основних функцій соціальної інфраструктури є надання послуг населенню, навіть у надзвичайних умовах. Цифрові платформи, такі як «Дія» та спеціалізовані системи електронного документообігу, дозволяють громадянам отримувати необхідні послуги дистанційно. Це включає реєстрацію переселенців, доступ до соціальних виплат,

консультації з юридичних питань та отримання гуманітарної допомоги. Цифрові рішення також дозволяють державним органам ефективно управляти ресурсами, координувати дії на місцях і швидко реагувати на зміни в ситуації.

Війна змусила мільйони українських дітей і студентів перейти на дистанційне навчання. Цифрові інструменти, такі як платформи GoogleClassroom, Zoom та інші освітні сервіси, забезпечують безперервність навчального процесу. Вони не лише дозволяють учням здобувати знання, але й підтримують їхній моральний стан, створюючи відчуття стабільності. Адаптивні системи навчання з використанням штучного інтелекту допомагають враховувати індивідуальні потреби учнів і підвищувати ефективність засвоєння матеріалу.

В умовах обмеженого доступу до медичних закладів телемедицина стала важливим засобом надання медичної допомоги. Цифрові інструменти дозволяють лікарям консультувати пацієнтів дистанційно, а також слідкувати за станом здоров'я у реальному часі за допомогою мобільних додатків і спеціальних пристроїв. Крім того, цифрові платформи допомагають координувати розподіл гуманітарної медичної допомоги, забезпечуючи доступ до ліків і необхідного обладнання.

Цифрові інструменти активно використовуються для оцінки стану пошкодженої інфраструктури та планування її відновлення. Геоінформаційні системи (ГІС) та аналіз даних зі супутників дозволяють точно визначати масштаби руйнувань і пріоритизувати роботи з відновлення. Цифрові моделі допомагають прогнозувати потреби в ресурсах і визначати оптимальні шляхи для їх розподілу. Це дозволяє зменшити витрати часу та коштів на відновлення критичних об'єктів.

Соціальні мережі та цифрові платформи стали інструментами для підтримки соціальних зв'язків та комунікації. Вони дозволяють координувати дії волонтерів, об'єднувати громади та поширювати важливу інформацію серед населення. Також цифрові інструменти забезпечують зворотний зв'язок між владою та громадянами, що сприяє кращому розумінню потреб суспільства і швидкому реагуванню на них.

В умовах постійних атак, переміщення населення та руйнування критичних об'єктів, одним із рішень потреби в інноваційних підходах до управління соціальною інфраструктурою стало застосування штучного інтелекту (ШІ), що дозволяє оперативно адаптуватися до змін, забезпечуючи стійкість і розвиток критичних систем. Одним із ключових напрямів використання ШІ є управління гуманітарною допомогою. Завдяки аналізу великих обсягів даних можна точно визначити, де і коли потрібна допомога. ШІ допомагає ефективно реєструвати внутрішньо переміщених

осіб (ВПО), обробляти їхні запити на житло, роботу та соціальні виплати. За допомогою спеціалізованих платформ з використанням алгоритмів машинного навчання можна аналізувати потреби кожного переселенця та пропонувати персоналізовані рішення. Це значно знижує навантаження на органи соціального захисту і підвищує якість обслуговування. Система охорони здоров'я в умовах війни зазнала значних втрат. ШІ допомагає оптимізувати управління медичними ресурсами. Наприклад, алгоритми можуть прогнозувати потребу в медикаментах, ліжках у лікарнях або навіть розробляти маршрути для евакуації поранених. Штучний інтелект підтримує розвиток дистанційної освіти. Платформи з адаптивним навчанням, які використовують ШІ, дозволяють дітям, навіть у зонах бойових дій, отримувати якісну освіту. Вони підлаштовуються під індивідуальні потреби учнів, забезпечуючи їхню активну участь у навчальному процесі. Після завершення активних бойових дій Україна зіткнеться з завданням відновлення зруйнованої інфраструктури. ШІ може допомогти у плануванні реконструкції. Алгоритми аналізують стан зруйнованих об'єктів і пропонують найбільш ефективні стратегії їх відновлення. Крім того, вони сприяють оптимальному розподілу фінансових і матеріальних ресурсів. В умовах війни виникають нові ризики, які потребують оперативного реагування. ШІ здатний прогнозувати можливі сценарії розвитку подій на основі аналізу даних, що дозволяє вчасно вжити заходів для зниження ризиків. Це особливо важливо для забезпечення безперервності роботи критичних об'єктів соціальної інфраструктури.

На сьогоднішній день соціальна інфраструктура України стикається з необхідністю швидкого прийняття рішень. Використання технологій BigData стає ключовим інструментом для подолання цих завдань, забезпечуючи оперативність, точність та ефективність у процесах планування та управління.

Переваги використання BigData в швидкості прийняття рішень (обробка великих обсягів даних у режимі реального часу дозволяє швидко адаптуватися до змінюваних обставин), прозорості і підзвітності (завдяки відкритим даним забезпечується прозорість процесів розподілу ресурсів, що знижує ризики корупції та нецільового використання коштів) та прогнозуванні і плануванні (BigData дозволяє моделювати можливі сценарії розвитку подій, що сприяє ефективному стратегічному плануванню). Необхідно зауважити, що є ряд викликів, які треба враховувати при використанні BigData в умовах війни. По-перше, це доступ до даних, тому що у воєнний час збір даних може бути обмежений через руйнування інфраструктури або відсутність доступу до окремих регіонів. По-друге, – забезпечення безпеки даних: питання кібербезпеки стає надзвичайно

важливим, оскільки дані можуть стати об'єктом атак з боку ворога. Крім того, необхідно враховувати недостатній рівень цифрової грамотності, що потребує навчання спеціалістів та користувачів для ефективного використання BigData. Після завершення війни технології BigData матимуть одне з вирішальних значень для відбудови країни. Вони сприятимуть інтеграції відновлених об'єктів у єдину цифрову систему, що дозволить забезпечити їхню ефективну експлуатацію. Крім того, використання даних для аналізу демографічних змін та економічних тенденцій допоможе формувати довгострокові стратегії розвитку соціальної інфраструктури.

УДК 005:004.9

ВОЄВОДІН ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: olex3000sp@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-0545-5066

ГЛУЩЕВСЬКИЙ В'ЯЧЕСЛАВ ВАЛЕНТИНОВИЧ,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: gluschevsky@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2124-5985

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність дослідження. Існуючі традиційні підходи до управління підприємствами, зокрема, функціональний, процесний, системний та ситуаційний, мають фундаментальне значення для розвитку теорії та практики менеджменту. Вони забезпечують структуровану основу для аналізу і розуміння комплексних організаційних процесів і механізмів, сприяють адаптації управлінських рішень до змінних умов внутрішнього та зовнішнього середовища, підтримують раціональне й цілеспрямоване використання ресурсів. Разом з тим, ці підходи мають об'єктивні обмеження щодо їх застосування в сучасних умовах цифрової трансформації суспільства та бізнесу, оскільки їх використання вимагає на високий рівень формалізації системи менеджменту підприємства, що є антиподом креативності та швидкості імплементації нововведень. Наразі топ-менеджментом підприємств актуалізується стратегічне інноваційне

мислення, оскільки передовий вітчизняний і світовий досвід підтверджує його більш високу ефективність в умовах швидких змін, особливо технологічних, коли рівень передбачуваності дуже низький. Специфіка інноваційного менеджменту полягає в особливостях управління інноваційним потенціалом підприємства в контексті функціональних аспектів управління (планування, організація, мотивація, контроль). Отже, цифрова трансформація менеджменту стає все більш актуальною для підприємств у всьому світі загалом і в Україні зокрема, оскільки створюється інноваційна платформа, що забезпечує перехід системи менеджменту у безперервний, стабільний режим функціонування. Це дозволяє підвищити економічну ефективність підприємства, одночасно підвищуючи рівень відповідальності перед партнерами, замовниками та суспільством [4].

Коли традиційні методи управління можуть виявитися недостатньо ефективними через низьку адаптивність і гнучкість, відсутність системної проактивності та мають підвищену схильність до помилок через людський фактор, – з'являється об'єктивна потреба в інноваційній автоматизації та цифровізації процесів підтримки прийняття рішень у системі менеджменту підприємства. За цих умов інноваційний менеджмент позиціонується як платформа стійкого розвитку підприємства шляхом впровадження різноманітних цифрових аналітичних та прогностичних інструментів. Розвиток і впровадження удосконалених цифрових систем підтримки прийняття рішень сприяє побудові інформаційної бази для прийняття рішень, створенню більш ефективних, адаптивних та конкурентоспроможних бізнес-структур, здатних швидко адаптуватися до змін та мінімізувати ризики. Використання систем підтримки прийняття рішень є особливо актуальним напрямком цифровізації сучасних систем менеджменту, коли рішення потрібно приймати швидко і на основі повної та актуальної інформації [2; 6]. Це має особливе значення в кризових і стрімко змінюваних умовах, коли правильне та оперативне рішення може мінімізувати можливі негативні наслідки для бізнесу. Традиційні методи, як правило, інертно пристосовуються до швидких темпів і складності даних у сучасному бізнес-середовищі, що призводить до затримок і потенційних неточностей. Наприклад, пандемія COVID-19 виявила недоліки багатьох традиційних підходів до управління в кризових ситуаціях, підкресливши потребу в більш гібридних і гнучких системах, що поєднують людський досвід з можливостями інноваційних технологій, підкріплених штучним інтелектом. Приклад глобальної пандемії наочно показав, як у кризових ситуаціях традиційні підходи часто залежали від неповної або застарілої інформації, що призводило до помилкових рішень, які лише погіршували ситуацію. Традиційні підходи часто зосереджувалися на реактивному

управлінні, коли дії вживаються лише після виникнення проблеми, а не на проактивному, що ускладнює мінімізацію ризиків заздалегідь. Неінтегровані системи управління і IT-комунікації могли призводити до непорозумінь та неконсистентності в діях між різними підрозділами підприємства.

Одним з найбільш інноваційних досягнень в галузі цифрового менеджменту вважається використання систем підтримки прийняття рішень, які інтегровані зі штучним інтелектом (ШІ). Штучний інтелект запроваджує альтернативний підхід, уможливлюючи перехід від реактивного до проактивного управління, дозволяючи особам, які приймають рішення, реагувати передбачливо, спритно та релевантно. Прогнозна аналітика, підкріплена ШІ, озброює керівників цінними даними про можливі сценарії розвитку подій, що зменшує ризики та надає вигоду від нових можливостей, перш ніж вони стануть очевидними для конкурентів. Підприємства прагнуть залишатися конкурентоспроможними на ринку, орієнтованому на технології та інновації, тому існує суттєва потреба модернізувати стратегії управління за допомогою інтелектуальних технологічних рішень. Така трансформація не тільки підтримує прийняття стратегічних рішень, але й сприяє інтеграції та скоординованій взаємодії всередині та між організаційними рівнями, що в кінцевому підсумку сприяє стійкому розвитку підприємства, зростанню бізнесу та операційній досконалості.

Останні досягнення в галузі штучного інтелекту, а точніше, моделі на основі генеративного штучного інтелекту з використанням Retrieval-Augmented Generation (RAG), здатні запропонувати багатообіцяючі рішення для інновацій в галузі підтримки прийняття рішень. Генеративні моделі ШІ RAG здатні швидко обробляти величезні обсяги даних довільної форми (текстову, аудіо, відео і графічну інформацію), що мають безпосереднє відношення до конкретного підприємства (бізнесу), розпізнаючи семантичні зв'язки між ними, що надає можливість для побудови експертної системи у контексті конкретної предметної сфери і має можливість представлення найбільш релевантної інформації відносно оброблених даних, таким чином покращуючи процеси прийняття рішень людьми. Даний підхід потенційно є набагато більш ефективним, аніж існуючі можливості інтеграції ШІ в СППР. Також актуальним є вивчення найбільш ефективних шляхів застосування описаного підходу до використання генеративного ШІ для підсилення систем підтримки прийняття рішень, інтегрованих у системи менеджменту підприємств різних сфер економічної діяльності залежно від їхньої специфіки, розміру, ринкового сектору і доступних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень. Розвиток концепції цифрового управління є основним напрямком наукових досліджень Сєдікова І., Седіков Д., Машіка Х., Зеліч В., Кізюн А., Маслиган Р. та ін. Зокрема, Мельник В. зазначає [3], що цифрові технології та інструменти сприяють сталому розвитку підприємств. Седікова І. і Сєдіков Д. [5] підкреслюють, що цифрові технології в менеджменті дозволяють підприємствам краще адаптуватися до змін у відносинах з партнерами, клієнтами та суспільством. Серед зарубіжних науковців вагомий внесок у розкриття тематики цифрового менеджменту здійснили Dieny K. [10]. Hughes J. [11]. В той же час, Бут-Гусаім О. та Ковтуненко К. [1] висвітлювали проблеми та перспективи цифрового менеджменту. Лобузін І. [2] досліджував перспективи та світовий досвід впровадження цифрового менеджменту.

Роботи за авторством Sharda R., Delen D., Turban E. [13] є одними з ключових джерел у галузі дослідження та впровадження інтелектуальних систем у практику менеджменту, зокрема систем підтримки прийняття рішень, що охоплює все – від базових концепцій до складних аспектів цих методологій, включаючи інтеграцію з ШІ. Однак, виходячи з фундаментальних робіт у галузі, зокрема [7–9; 12], проблема цілком є не вирішеною, оскільки до тепер залишається недостатньо вивченим потенціал поєднання систем підтримки прийняття рішень з саме генеративним штучним інтелектом, що використовує RAG, а це є більш ефективним доповненням до СППР, аніж розглянуті вище підходи.

Не применшуючи внесок зазначених авторів, динамічність процесів, пов'язаних із поширенням цифрових технологій, зумовлює об'єктивну необхідність подальшого дослідження їх впливу на підвищення ефективності системи менеджменту підприємств.

Обґрунтування методології дослідження. Врахування актуальності наведеної аргументації щодо трендів теорії та практики сучасного менеджменту при вирішенні окресленої проблематики спонукало нас до обрання теми дослідження «Формування механізму обґрунтування управлінських рішень на засадах інноваційного менеджменту», а *мета дослідження* полягає в обґрунтуванні перспектив використання провідних концепцій та цифрового інструментарію інноваційного менеджменту як платформи для подолання розриву між теоретичними досягненнями у сфері штучного інтелекту та їх імплементацією у систему менеджменту підприємств для підтримки прийняття рішень.

Поставлена мета зумовлює вирішення таких *дослідницьких завдань:*

– Оцінити ефективність моделей інноваційного менеджменту для підприємств різних видів економічної діяльності.

– Проаналізувати роль цифровізації як складової інноваційного менеджменту та її вплив на створення та імплементацію інновацій в систему менеджменту підприємства.

– Дослідити та оцінити вплив впровадження системи підтримки прийняття рішень на ефективність управління оперативною та стратегічною діяльністю підприємства.

– Проаналізувати функціонал типової системи підтримки прийняття рішень, зокрема, таких як SAP BusinessObjects, IBM Cognos, Oracle BI та TIBCO Spotfire, виявити та систематизувати їх переваги і недоліки у контексті адаптивності до змінюваних ринкових умов.

– Вивчити потенціал можливостей вирішення типових проблем системи менеджменту підприємств, пов'язаних із застарілими підходами щодо застосування наявних систем підтримки прийняття рішень, за рахунок інтелектуального підсилення цих систем можливостями генеративного штучного інтелекту.

– Дослідити способи нівелювання недоліків, притаманних звичайним стратегіям, що ґрунтуються на періодичному аналізі історичних даних за допомогою генеративного ШІ при аналізі даних у режимі реального часу.

– Оцінити ефект впровадження СППР з використанням генеративного ШІ на розвиток підприємства за допомогою аналізу результатів використання такої системи у виробничих процесах, керівництві операціями, стратегічному плануванні, управлінні ризиками, керуванні людськими ресурсами тощо.

– Визначити правові та етичні аспекти автоматизації прийняття рішень з урахуванням правових та етичних обмежень на використання автоматизованих систем у прийнятті рішень, особливо в чутливих сферах, як-от фінанси, HR та клієнтське обслуговування.

Об'єктом дослідження є процеси управління розвитком організацій (підприємств, компаній, фірм).

Предметом дослідження є концепції, підходи, методи інноваційного менеджменту та інструментарій штучного інтелекту для управління розвитком організації (підприємств, компаній, фірм).

Очікується, що результати нашого наукового дослідження стануть теоретичним підґрунтям для використання ШІ у подоланні традиційних проблем та обмежень системи менеджменту і наданні практичних ідей для підприємств, які прагнуть розпочати цифрову трансформацію, спрямовану на оптимізацію власної системи менеджменту. Це дослідження є своєчасним і необхідним для використання потужного потенціалу штучного інтелекту для якісної зміни парадигми управління підприємством в сучасну цифрову епоху.

Список використаних джерел:

1. Бут-Гусаім О. Г., Ковтуненко К. Цифровий менеджмент: проблеми та перспективи розвитку. *Бізнес Інформ*. 2020. № 6. С. 297–304.
2. Лобузін І. Цифровий менеджмент інформації в бібліотеках: світовий досвід системного впровадження. 2022. URL: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/846 (дата звернення: 10.11.2024).
3. Мельник В. Концептуалізація цифрового менеджменту як реалізація і вираження креативності освіти та особистості. *Нова парадигма.* 2019. № 134. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/26533/Melnyk%20Viktoriia.pdf?sequence=1 (дата звернення: 10.11.2024).
4. Нетреба М. Н., Шибирина С. О., Короленко О. Б. Цифровий менеджмент як механізм ефективності бізнес-структур. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23). С. 246–258.
5. Седікова І., Седіков Д. Нові парадигми менеджменту в умовах цифрової економіки. *Food Industry Economics*. 2022. № 14(3). С. 37–43.
6. Тупкало В. М. Цифрова економіка: зміна парадигми менеджменту підприємств. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2021. № 19. С. 179–180.
7. Bessen J. E. AI and Jobs: The Role of Demand. *NBER Working* Paper. 2019. № 24235.
8. Brynjolfsson E., McAfee A. The Business of Artificial Intelligence. *Harvard Business Review*. 2017.
9. Davenport T. H., Ronanki R. Artificial Intelligence for the Real World. *Harvard Business Review*. 2018.
10. Dieny K. (n.d.). The Ultimate Guide to Digital Management. CallSource. URL: https://www.callsource.com/blog/the-ultimate-guide-to-digital-management/ (дата звернення: 10.11.2024).
11. Hughes J. Why Study Digital Management. *KeyStone Masterstudies* : website. 2019. URL: https://www.masterstudies.com/article/why-study-digital-management/ (дата звернення: 10.11.2024).
12. Mashika H., Zelic V., Kiziun A., Maslyhan R. et al. Services sphere cluster management: virtualization and methodological aspects. Odesa : Kuprienko S. V., 2023.
13. Sharda R., Delen D., Turban E. Business Intelligence, Analytics and Data Science: *A Managerial Perspective*, 4th Edition. 2020.

УДК 378.4:004.9:1

ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА,
д.філос.н., проф., завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: http://orcid.org/ 0000-0002-0719-1546

НІКІТЕНКО ВІТАЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
д.філос.н., проф., проф. кафедри управління та адміністрування
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: vitalina2006@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9588-7836

БУГАЙЧУК ОКСАНА ВАСИЛІВНА,
здобувач вищої освіти спеціальність 033 «Філософія»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: asti09@#ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0001-7687-5119

МАР'ЄНКО ВІКТОРІЯ ЮРІЇВНА,
здобувач вищої освіти спеціальність 033 «Філософія»
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: marienko1987v@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7727-2579

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 033 «ФІЛОСОФІЯ» В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Філософія цифрової трансформації включає аналіз впливу цифровізації на суспільство, культуру та людину через філософські концепції, в основі якої розробка стратегій гармонізації цифрових змін із традиційними цінностями та гуманістичними принципами; дослідження ролі філософії у формуванні етики технологій, зокрема ШІ та Інтернету

речей [1]. Формування цифрових компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 «Філософія» включає наступні аспекти.

Таблиця 1 – **Формування цифрових компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 «Філософія»**

Напрямок формування компетентностей	**Країни та напрями формування компетентностей**
1	2
Розвиток базових цифрових навичок	Оволодіння інформаційними технологіями для дослідження філософських питань (пошук, аналіз і систематизація наукової інформації). • Робота з електронними базами даних, академічними платформами, бібліотеками та репозитаріями. • Використання програмного забезпечення для написання та оформлення наукових текстів (LaTeX, Zotero, EndNote).
Використання цифрових інструментів у наукових дослідженнях	• Аналіз великих обсягів текстової інформації з використанням цифрових інструментів, таких як NVivo, MAXQDA, або Python (Natural Language Processing). • Розробка та використання філософських симуляцій, моделей і візуалізацій. • Використання штучного інтелекту для обробки текстів, створення літературних оглядів та прогнозування тенденцій у філософії.
Цифрова комунікація та співпраця	Використання цифрових платформ (Zoom, Teams, Google Meet) для організації конференцій, лекцій та семінарів. • Участь у наукових мережах, форумах, блогах і обговореннях філософських питань на цифрових платформах. • Навички публікації наукових матеріалів у відкритому доступі та індексації праць у міжнародних базах даних.
Вивчення філософських аспектів цифровізації	• Осмислення етичних, соціальних, культурних та онтологічних наслідків цифрових технологій. • Аналіз взаємодії штучного інтелекту та філософських концепцій (раціональність, людська природа, автономія). • Вивчення філософії цифрової культури та епохи Інтернету.
Навички створення цифрового контенту	Розробка інтерактивних освітніх матеріалів з філософії для онлайн-курсів (MOOCs). • Використання мультимедіа (подкасти, відео, інфографіка) для популяризації філософських ідей у цифровому середовищі. • Створення цифрових презентацій і використання програм для візуалізації концепцій (Prezi, Canva).

Продовження таблиці 1

1	2
Інтеграція в цифрове наукове середовище	• Навички роботи з інструментами відкритої науки, такими як Open Science Framework (OSF). • Розуміння принципів цифрової безпеки та етики в наукових дослідженнях. • Участь у міжнародних цифрових проектах, що сприяють міждисциплінарному діалогу.
Цифрова педагогіка	Оволодіння методами викладання філософії з використанням цифрових технологій (електронне навчання, гейміфікація, адаптивні навчальні середовища). • Розробка курсів та матеріалів для дистанційного навчання. Ці напрями допомагають здобувачам ефективно інтегрувати цифрові технології у свою наукову діяльність, сприяють інноваційності досліджень і розширюють можливості їх практичного застосування.
Етичні аспекти цифрової діяльності	Дослідження питань приватності, авторських прав і справедливого використання цифрових ресурсів. • Аналіз філософських і моральних дилем, пов'язаних із впровадженням цифрових технологій (наприклад, етика штучного інтелекту). • Розробка етичних рекомендацій для використання цифрових технологій у філософській діяльності та дослідженнях.
Цифрова мобільність та участь у глобальних дослідницьких ініціативах	Використання міжнародних платформ для участі у вебінарах, онлайн-конференціях та воркшопах. • Застосування цифрових технологій для співпраці з міжнародними дослідниками, залучення до спільних проектів. • Розробка і реалізація міждисциплінарних досліджень із залученням технологій штучного інтелекту та великих даних.
Підготовка до майбутніх викликів цифровізації	Осмислення перспектив і ризиків цифрового розвитку, таких як автоматизація, розриви у доступі до технологій, цифрова нерівність. • Дослідження впливу нових технологій (квантові обчислення, метавсесвіт) на філософські підходи та суспільство. • Підготовка здобувачів до роботи у швидко змінюваному цифровому середовищі, де необхідні навички адаптації та інновацій.
Формування міждисциплінарного мислення	Інтеграція цифрових технологій із класичними філософськими дисциплінами для створення нових теоретичних підходів. • Використання філософських концепцій для аналізу феноменів цифровізації, таких як віртуальна реальність, кіберкультура, цифрова ідентичність. • Синтез знань із філософії, соціології, культурології, технологій і математики для міждисциплінарного дослідження.

Продовження таблиці 1

1	2
Розробка цифрових стратегій у філософській освіті	Впровадження інноваційних підходів до організації навчання, таких як змішане навчання, адаптивні навчальні середовища. • Використання платформ електронного навчання для забезпечення доступності освітнього процесу. • Розробка нових методик та форматів викладання філософії у цифровому контексті.
Популяризація філософії в цифровому просторі	Створення блогів, подкастів і YouTube-каналів для популяризації філософських ідей серед широкої аудиторії. • Ведення науково-популярних рубрик на теми цифровізації, етики технологій та їх впливу на людину. • Розробка інтерактивних освітніх матеріалів для філософської просвіти через соціальні мережі та цифрові платформи.
Інновації у філософських дослідженнях	Використання алгоритмів машинного навчання для аналізу текстів у історії філософії. • Моделювання складних філософських проблем за допомогою симуляцій та інших цифрових методів. • Дослідження впливу цифрових інновацій на трансформацію філософських категорій і понять.

Таблиця 1 (сформовано авторами)

Ці напрями підготовки дозволяють здобувачам ступеня доктора філософії не лише інтегрувати цифрові технології у свої наукові дослідження, але й формувати нові, більш гнучкі й адаптивні підходи до філософської діяльності в умовах цифрового суспільства [2] (табл. 2).

Таблиця 2 – **Міжнародний досвід у формуванні цифрових компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю «Філософія»**

Країна	**Міжнародний досвід у формуванні цифрових компетентностей здобувачів**
1	2
США: Інтеграція цифрових технологій у філософські дослідження	Університети, такі як Гарвард, Стенфорд і MIT, пропонують програми для аспірантів із використанням цифрових методів у гуманітарних дослідженнях (Digital Humanities). • Філософські кафедри розробляють курси, спрямовані на аналіз текстів з використанням програмного забезпечення для текстової аналітики (AntConc, Voyant Tools). • Створення дослідницьких центрів, таких як Digital Philosophy Lab (Університет Коннектикуту), де аспіранти розглядають вплив цифрових технологій на епістемологію, етику та метафізику.

Продовження таблиці 2

1	2
Велика Британія: Програми цифрової гуманітаристики	Університети Оксфорда та Кембриджа активно впроваджують навчальні курси з Digital Humanities для аспірантів. • Вивчаються етичні аспекти використання цифрових технологій через міждисциплінарні семінари та воркшопи, такі як програма Digital Ethics Initiative. • Інноваційні проєкти включають використання віртуальної реальності для викладання філософії (наприклад, моделювання «печери Платона» в VR).
Німеччина: Гуманітарні лабораторії та міждисциплінарний підхід	Університет Гумбольдта в Берліні та Університет Гейдельберга створюють платформи для взаємодії філософів із IT-фахівцями (наприклад, проєкти з філософії штучного інтелекту). • Спеціальні семінари присвячені використанню великих даних у філософських дослідженнях. • Фінансування міждисциплінарних проєктів, що пов'язують філософію, етику та цифрові технології.
Скандинавські країни: Етика та стійкість цифрових інновацій	Університет Осло пропонує програми, що інтегрують цифрові технології у викладання й дослідження етики штучного інтелекту та автоматизації. • Проєкт Nordic Digital Humanities об'єднує аспірантів із різних країн для спільного аналізу впливу цифровізації на суспільство. • Використання екологічно орієнтованих підходів до розробки та впровадження цифрових технологій у дослідженнях.
Китай: Філософія та цифрова культура	• Університет Цінхуа активно працює над розробкою концепції «цифрової мудрості» (Digital Wisdom), яка включає синтез традиційної китайської філософії та сучасних технологій. • Програми для аспірантів включають дослідження впливу цифрової культури на філософські концепти людяності, моралі та взаємодії з природою. • Створення спеціальних лабораторій для вивчення кіберфілософії та цифрової етики.
Австралія: Інтеграція цифрової педагогіки	• Університет Сіднея та Австралійський національний університет впроваджують інтерактивні методики викладання, зокрема гейміфікацію в дослідженні етичних дилем. • Підготовка аспірантів до роботи в цифровому середовищі через програми, спрямовані на розвиток цифрових навичок: створення подкастів, блогів, онлайн-дискусійних платформ. • Використання інструментів віртуальної співпраці (Miro, Slack) для організації навчання й наукових проектів.

Продовження таблиці 2

1	2
Канада: Інновації в цифрових гуманітарних науках	• Університет Торонто активно розвиває програму з цифрових гуманітарних досліджень, яка включає філософські теми, такі як етика технологій та віртуальна реальність. • Підтримка міждисциплінарних проєктів, які використовують технології машинного навчання для аналізу філософських текстів. • Проведення семінарів і конференцій з кіберетики та цифрового гуманізму.

Таблиця 2 (сформовано авторами)

Як свідчить аналіз, вивчення міжнародного досвіду дозволяє виокремити успішні практики, які сприяють розвитку цифрових компетентностей серед аспірантів і докторантів у сфері філософії. Міжнародний досвід у формуванні цифрових компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю «Філософія» зосереджується на міждисциплінарності, інноваційних методах викладання та дослідженнях впливу цифрових технологій на класичні філософські концепти. Ці практики можна адаптувати в українському контексті для підвищення якості підготовки аспірантів і зміцнення позицій філософії у цифрову епоху.

Практичне значення теми «Формування цифрових компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 «Філософія» полягає у забезпеченні підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних використовувати цифрові технології для вирішення сучасних наукових, освітніх і соціальних завдань. Основні аспекти практичного значення [3]:

1) Підвищення якості наукових досліджень, в основі якого використання цифрових інструментів, таких як програмне забезпечення для аналізу текстів (NVivo, Atlas.ti), сприяє більш точному та об'єктивному вивченню філософських ідей. Аспіранти зможуть аналізувати великі обсяги даних, наприклад, у межах Digital Humanities, що відкриває нові горизонти у філософських дослідженнях.

2) Модернізація викладацької діяльності, що включає освоєння цифрових компетентностей дозволить майбутнім докторам філософії інтегрувати інноваційні методики викладання, такі як використання онлайн-курсів, платформ дистанційного навчання (Moodle, Coursera), віртуальної та доповненої реальності. Розробка мультимедійних навчальних матеріалів і підходів сприятиме кращому засвоєнню складних філософських концепцій студентами.

3) Ефективна комунікація та співпраця, що включає використання цифрових платформ (Zoom, Microsoft Teams, Miro) забезпечує можливості для міжнародної співпраці, участі у вебінарах, конференціях, обговореннях. Інструменти цифрової комунікації полегшують доступ до глобальних академічних ресурсів, що особливо актуально для міждисциплінарних проєктів.

4) Інноваційний підхід до філософії свідчить, що цифрові компетентності дозволяють створювати подкасти, блоги, відеоматеріали, які популяризують філософські ідеї серед широкої аудиторії. Це сприятиме подоланню стереотипу про філософію як про «закриту» та малозрозумілу сферу знань.

5) Розвиток кіберфілософії та етики цифрових технологій, у контексті якого оснащені цифровими компетентностями, докторанти зможуть досліджувати філософські аспекти штучного інтелекту, великих даних, віртуальної реальності, що актуально в умовах глобальної цифровізації. Вивчення етичних питань цифрових технологій сприятиме розробці нових стандартів їхнього використання.

6) Підготовка до викликів цифрової епохи свідчить, що філософи, здатні адаптуватися до швидких змін у цифровому середовищі, зможуть ефективно впливати на формування політики у сфері освіти, науки та культури. Це сприятиме інтеграції філософії в глобальні процеси трансформації суспільства.

7) Створення інтелектуального середовища в цифровому просторі включає розробку цифрових платформ для обговорення філософських питань (форумів, онлайн-журналів, відео-лекцій). Залучення аспірантів до створення відкритих ресурсів із філософії (наприклад, цифрових бібліотек, баз даних).

Таким чином, формування цифрових компетентностей здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю «Філософія» має широке практичне значення. Це сприяє розвитку інноваційних підходів у науці, освіті та суспільному житті, підвищує конкурентоспроможність випускників на глобальному академічному ринку та формує фахівців, здатних вирішувати сучасні виклики цифрової епохи.

Список використаних джерел:

1. Ажажа Марина, Венгер Ольга, Кошелевський В’ячеслав. Формування цифрової культури і критичного мислення у процесі підготовки доктора філософії освітньо-наукового рівня вищої освіти з спеціальності 073 «Менеджмент». *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного*

циклу в умовах діджиталізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / наукові редактори: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 405–410.

2. Воронкова Валентина, Андрюкайтене Регіна, Ільченко Сергій. Зарубіжний досвід у формуванні цифрових компетентностей здобувачів докторського рівня у галузі менеджменту як умова вдосконалення освітнього процесу. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / наукові редактори: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 422–426.

3. Метеленко Наталя, Воронкова Валентина, Ажажа Марина. Зарубіжний досвід підготовки фахівців з експертного менеджменту в умовах цифровізації. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / наукові редактори: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 433–441. http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/242/6438/14376-1

УДК 615.003.2:004

ГАЛЬЧИНСЬКИЙ МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: galpharmax@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-7268-8923

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ІНДУСТРІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Застосування сучасних цифрових технологій у фармацевтичній галузі суттєво змінює способи виробництва, розповсюдження та споживання лікарських засобів. Ці технології допомагають підвищити ефективність, безпеку та доступність медичних послуг, а також сприяють розвитку нових інноваційних методів лікування та виробництва.

З появою електронної системи охорони здоров'я в Україні процес цифровізації незворотній. Під час війни, коли працівники медичних закладів та аптек стикаються з великими викликами, складно недооцінити його важливість.

Цифровізація – це використання інноваційних цифрових технологій між усіма учасниками економічної системи – від окремих людей до великих компаній та держав [1]. Це підтверджується стрімким зростанням кількості технологій, впроваджуваних у систему охорони здоров'я протягом останніх років.

Диджиталізація є однією з найбільш значущих тендецій сучасного розвитку науки та технологій, що радикально змінює підходи до організації процесів у різних галузях, зокрема у фармацевтичній сфері та медицині. Охоплює інтеграцію сучасних інформаційних технологій, а також автоматизації процесів на всіх етапах – від розробки нових ліків до надання медичних послуг. У сучасному світі фармацевтичні компанії стикаються з численними викликами, такими як зростання витрат на виробництво ліків, необхідність забезпечення високих стандартів якості, боротьба з контрафактними препаратами та потребою в адаптації до швидких технологічних змін. А також надає нові можливості для вирішення цих проблем, що робить її актуальною для фармацевтичної сфери.

Аналізуючи наукові праці Євтушенко О. М. та Гриненко А. М. [2], слід відзначити їх наукові дослідження щодо світового досвіду у використанні технологій цифрового прогресу для розвитку фармацевтичної галузі.

Кузнєцов Е. А. та Ломачинська І.А[3]., надають перевагу суб'єктам господарювання в умовах технологічних змін та інновацій, де цифрові технології перетворюються на базові. Автори Лісна А. Г. та Посилкіна [4], вивчають фармацію як сферу економічної діяльності, яка регулюється державою (стандартизація, сертифікація, контроль якості), а також впровадження цифровізацій, що є трендом розвитку цифрової економіки в Україні.

Зважаючи на актуальність цього аспекту, прогрес у галузі медичних і фармацевтичних технологій сприяє впровадженню рішень, які здатні значно підвищити рівень охорони здоров'я. Поява інноваційних технологій у поєднанні з цифровими досягненнями розширила можливості фармацевтів у сфері створення, виготовлення та просування лікарських засобів.

Метою досліджень є аналіз сучасних цифрових технологій як фактору, що впливає на розвиток фармацевтичної галузі, а також виявити їх вплив на ефективність, безпеку та доступність лікування, зокрема на прикладі новітніх технологій, що інтегруються у фармацевтичні процеси.

Розглянемо ключові аспекти застосування цифрових рішень у фармацевтичній сфері:

1. Інвестиції в інфраструктуру та технології. Для ефективної цифровізації фармацевтичної галузі необхідно забезпечити сучасну технологічну інфраструктуру. Це включає розбудову потужних ІТ-систем, мереж для

зберігання даних, а також інструментів для обробки та аналізу великих даних (Big Data). Основними напрямами є:

– створення та вдосконалення електронних медичних карток;

– інтеграція систем для обміну даними між лікарями, аптеками та фармацевтичними компаніями.

2. Автоматизація виробництва та контроль якості. Вдосконалення автоматизації виробничих процесів через цифрові технології дозволяє скоротити витрати та знизити ризик помилок:

– інтернет речей (IoT) для моніторингу виробничих процесів у реальному часі;

– інтеграція системи управління контролю якості з цифровими платформами для забезпечення належного контролю та відповідності стандартам.

3. Використання штучного інтелекту (ШІ) для досліджень та розробки препаратів. ШІ і машинне навчання активно застосовуються для пошуку нових молекул, аналізу генетичних даних і прогнозування ефективності лікарських засобів. Стратегії включають:

– використання алгоритмів для виявлення потенційних кандидатів для клінічних випробувань;

– застосування моделей прогнозування для персоналізації лікування.

4. Інтеграція телемедицини. Одна з найбільш значущих цифрових трансформацій у сфері охорони здоров'я. Дозволяє пацієнтам отримувати консультації без необхідності відвідувати лікарями особисто, через платформи Teladoc або Doctor on Demand:

– використання мобільних додатків для моніторингу стану здоровя та корекції дозування ліків;

– дистанційний моніторинг за допомогою пристроїв IoT (смарт-гаджети для рівня глюкози та тиску), що дозволяє фармацевтам та лікарям контролювати прийом препаратів у реальному часі.

5. Цифрові платформи для клінічних досліджень. Цифровізація процесів клінічних випробувань і реєстрації лікарських засобів значно зменшує час і вартість розробки нових ліків:

– використання віртуальних клінічних досліджень (віддалене залучення пацієнтів);

– реєстрація ліків та спрощення процесу отримання дозволів на нові препарати.

6. *3D-друк ліків та медичних засобів:* Друк ліків за допомогою 3D-технологій дозволяє створити персоналізовані дози медикаментів, що сприяє індивідуалізації лікування та зменшенню витрат на виробництво:

– виготовлення індивідуальних медичних імплантатів, протезів.

7. Освіта для фахівців. Розвиток технологій вимагає постійної освіти та перепідготовки кадрів. Фармацевти, лікарі повинні освоювати нові цифрові інструменти, зокрема:

– проведення тренінгів для користування новими програмами та цифровими платформами;

Впровадження електронних ресурсів для постійного навчання та підвищення кваліфікації фахівців.

8. Підтримка відкритих інновацій та колаборацій. Співпраця між фармацевтичними компаніями, стартапами та науковими установами може прискорити процеси інновацій та розвитку нових продуктів:

– створення відкритих платформ для обміну знаннями та спільного розроблення ліків;

– підтримка екосистеми через спільні дослідження і розвиток нових технологій.

Отже, стратегії розвитку цифрових технологій у фармацевтичній та медичних сферах спрямовані на створення інтелектуальних, гнучких і безпечних систем, що допомагають покращити ефективність лікування, оптимізувати виробництво та зменшити витрати, при цьому забезпечуючи високий рівень безпеки для пацієнтів.

Таким чином, цифровізація у фармацевтичній промисловості є невід'ємною частиною її розвитку в умовах сучасних викликів. Створює умови для ефективного лікування та раціонального управління бізнес-процесами, забезпечення безпеки та прозорості ланцюгів постачання, розвитку персоналізованої медицини. Однак для досягнення ефективності у впровадженні цифрових технологій потребує подолання не лише технічних, а й регуляторних викликів, що вимагають відповідної підготовки та адаптації галузі до нових умов.

Список використаних джерел:

1. Цифрова адженда України. Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України. Концептуальні засади (версія 1.0). 2020. URL: https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf.

2. Євтушенко О. М., Гриненко А. М. Світовий досвід застосування цифрових технологій у процесі надання фармацевтичної допомоги (фрагмент дослідження). *Соціальна фармація в охороні здоров'я*. 2022. № 8(4). С. 14–22.

3. Кузнєцов Е. А., Ломачинська І. А. Управлінські проблеми технологічного розвитку інноваційної економіки. *Актуальні проблеми економіки і менеджменту: теорія, інновації та сучасна практика*. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. С. 330–349.

4. Лісна А. Г., Посилкіна О. В. Сучасні тренди розвитку цифрової логістики у фармацевтичній галузі. *Управління якістю в фармації* : XVI наук.-практ. Internet-конф. Харків : НФУ, 2022. С. 11–15.

5. Digital transformation and innovation management: a synthesis of existing research and an agenda for future studies / F. P. Appio et al. *J. Prod. Innov. Manag.* 2021. Vol. 38. P. 4–20. DOI: https://doi. org/10.1111/jpim.12562

6. Leading a Digital Transformation in Pharmacy Education with a Pandemic as the Accelerant / E. Mirzaian et al. *Pharmacy*. 2021. Vol. 9(1). P. 19. DOI: https://doi.org/10.3390/pharmacy9010019.

УДК 005.7:004.78

КАПЛУН РОСТИСЛАВ ДМИТРОВИЧ,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: rostkaplun@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-3188-1450

ГЛУЩЕВСЬКИЙ В'ЯЧЕСЛАВ ВАЛЕНТИНОВИЧ,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: gluschevsky@ukr.net
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2124-5985

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ПРОЄКТУВАННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ КОМПАНІЙ: ІННОВАЦІЙНІСТЬ, КЛІЄНТООРІЄНТОВАНІСТЬ, ЦИФРОВІЗАЦІЯ

Актуальність дослідження. Сучасні компанії прагнуть до зростання прибутковості та конкурентоспроможності завдяки пошуку нових і ефективніших способів залучення й утримання клієнтів. У такому цільовому контексті врахування інтересів і побажань реальних і потенційних споживачів вимагає від компаній клієнтоорієнтованого управління. Знання своїх клієнтів, задоволення запитів і потреб кожного з них дозволять компанії отримати нові можливості для збуту товарів і послуг і стають ключовими факторами сталого розвитку і джерелами довгострокової конкурентної переваги компанії на продуктовому сегменті національного чи глобального ринку. Більш того, переорієнтація менеджменту компаній на удосконалення відносин з клієнтами обумовлюється сучасними реаліями та найближчими цифровими тенденціями й перспективами. Зокрема, на це вплинуло: посилення конкуренції на практично усіх бізнес-сегментах як національної, так і світової економічної системи; постійне підвищення вимог з боку споживачів до якості пропонованих продуктів і рівня сервісу; зниження ефективності традиційних маркетингових засобів і зростання

ролі цифрових інструментів продажів; поява нових інноваційних технологій взаємодії та комунікації з клієнтами, наприклад, поширення штучного інтелекту, алгоритмів Big Data та ін.; запровадження топ-менеджментом компаній інноваційних підходів до управління та, як наслідок, поява відповідних організаційних структур і потреба модернізації базової моделі управління бізнес-процесами компанії.

Кожна компанія має свою організаційну та управлінську структуру, а також структуру бізнес-процесів загалом. Сьогодні в умовах поширення у суспільстві цифрової освіти відбувається стрімке зростання кількості менеджерів, що здатні формувати автоматизовані бізнес-процеси та ефективно управляти ними. Вони здійснюють так звану революцію управління, що приводить до появи нового класу інноваційного менеджменту з використанням цифрових технологій – Digital Management, тобто Цифрового Менеджменту або ЦМ-підходу до управління [2]. В основі ЦМ-підходу до управління лежать принципи суголосного розвитку науки, техніки, інформаційних технологій та інноваційних підходів до організації управлінських процесів і формування організаційних структур управління компаніями. Ці принципи інноваційного розвитку часто називають технологіями прориву епохи діджиталізації, оскільки їх наслідування руйнує «старі» традиційні організаційні моделі управління компаніями та створює нові – «оцифровані». Невипадково, що в основу Цифрового Менеджменту закладаються механізми цифровізації як головного чинника інтелектуального потенціалу.

Інформаційно-проривні технології варті уваги науковців-дослідників і менеджерів-практиків для кращого розуміння та успішного впровадження цифрових інновацій в організаційних моделях управління компаніями, оскільки їх вживляння в корпоративну IT-інфраструктуру компаній дозволить ефективніше приймати управлінські рішення з акцентом на прогнозуванні подій завдяки, зокрема, тому, що [5]:

– у такий спосіб формується єдиний функціонал та IT-інструментарій системи менеджменту компанії;

– розвиток штучного інтелекту, машинного навчання, аналітики даних, інтегрованих у систему менеджменту цифрових платформ, зокрема, сучасних CRM-систем для продажів в сегментах B2B, B2C, цифровізації маркетингової сфери, та інших технологій відкриває безліч можливостей для організаційних інновацій;

– використання цих технологій забезпечує кібербезпеку та захист приватності корпоративної інформації;

– ці технології революціонізують способи взаємодії з даними, дозволяючи збирати, зберігати, обробляти та використовувати інформацію

більш ефективно та, як наслідок, відіграватимуть у найближчому майбутньому вирішальну роль у зростанні конкурентоспроможності бізнесу.

Наявність дієвого ЦМ-підходу до управління процесами компанії на базі інформаційно-проривних технологій створює низку можливостей, яких у менеджерів до цього не було, зокрема, це практично необмежений обсяг інформації, спільність прийняття рішень, швидкість та оперативність реагування тощо. Однак успішна імплементація цих технологій потребує великих зусиль від системи менеджменту, а також постійного вдосконалення організаційної інфраструктури та кадрового потенціалу компаній. На сьогодні не існує єдиної правильної концепції цифровізації менеджменту компанії, однак є апробовані технології, які успішно показали себе. Серед них – концепція з управління взаємовідносинами з клієнтами Customer Relationship Management (CRM), оцифрованим IT-інструментом для реалізації якої є CRM-система. З розвитком і зміцненням економіки в Україні дана концепція стає все більш затребуваною та актуальною, що сприяє, зокрема, зростанню продуктивності управлінської праці та підвищенню ефективності управління бізнесом загалом.

Наше наукове дослідження присвячено питанням розбудови ефективних організаційних та управлінських механізмів для вдосконалення організаційної моделі управління компанією в умовах прискореної цифровізації її бізнес-процесів. Передбачається активне використання інформаційних технологій та інформаційно-комунікаційних засобів при побудові більшості складових цих механізмів, розробка методів, за якими буде проводитися оптимізація інформаційного забезпечення системи менеджменту компанії, на основі створених алгоритмів та аналізу існуючих підходів. Для перевірки адекватності розроблених організаційних та управлінських механізмів планується дослідити їх працездатність у контексті цілісної організаційної структури управління відносинами компанії з клієнтами, створити принципи розгортання CRM-системи як комплексної платформи для продажів в сегментах B2B, B2C, маркетингу та побудови нових довгострокових відносин з клієнтами з урахуванням досліджених факторів та умов.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми формування комплексних, високоефективних систем менеджменту загалом та організаційних моделей управління зокрема розглядають у своїх працях як вітчизняні, так зарубіжні науковці, серед яких: М. Альберт, М. Армстронг, Д. Бодді, О. Мельник, В. Стадник, В. Глущевський [6], В. Яцура та ін. У працях зазначених авторів розкрито сутність різноманітних підходів до менеджменту в контексті проєктування системи управління бізнес-процесами організації та формування відповідних організаційних моделей.

Питання дослідження методології та інструментарію цифрового менеджменту широко описані у працях таких вчених і дослідників як Е. Бріньолфссон, Дж. П. Вомак, К. Келлі, Е. Макафі, В. Г. Воронкова, Н. Г. Метеленко, А. В. Гуренко, С. В. Коляденко та ін. [2–4; 7–9; 12]. Незважаючи на наявність чисельних робіт, залишаються не повною мірою розкритими питання вибору оптимальних напрямів розвитку бізнесу в умовах цифрових перетворень.

Можливостям, проблемам і перспективам впровадження CRM-систем як складових системи цифрового менеджменту організацій присвячено науково-популярні публікації науковців, менеджерів-практиків, представників топ-менеджменту компаній, які працюють в різних сферах економічної діяльності, зокрема, в роботах [1; 10; 11; 13].

Разом з тим, незважаючи на таку підвищену увагу до окресленої проблематики з боку вчених і практиків, актуальним залишається проведення наукових досліджень у напрямі вдосконалення організаційних моделей управління компаніями в умовах суцільної діджиталізації їхніх бізнес-процесів, оновлення категоріального й методологічного базису з урахуванням новітніх концепцій та інформаційно-проривних технологій на засадах цифрового менеджменту.

Обґрунтування методології дослідження. Врахування актуальності наведеної аргументації щодо трендів теорії та практики сучасного менеджменту при вирішенні окресленої проблематики спонукало нас до обрання теми дослідження «Організаційне проєктування системи управління компанією з використанням інформаційно-проривних технологій цифрового менеджменту», а *мета дослідження* полягає у теоретичному обґрунтуванні ефективних організаційних та управлінських механізмів як складової організаційної моделі управління компанією, побудованої на засадах цифровізації функцій менеджменту та завдяки модернізації існуючого інформаційно-комунікаційного забезпечення й впровадження прикладних цифрових і IT-застосунків на базі спеціальної інформаційної моделі даних.

Поставлена мета зумовлює вирішення таких *дослідницьких завдань:*

– ознайомитись з парадигмою і концепціями інформаційно-проривних технологій в епоху диджиталізації та їх впливом на формування інноваційних підходів до цифрової трансформації менеджменту компаній у різних галузях та сферах діяльності;

– провести аналіз існуючих типів організаційних структур управління компаніями та обґрунтувати напрямки вдосконалено моделі організаційно-функціональної структури компанії на базі методології та інструментарію цифрового менеджменту;

– провести систематизацію чинників впливу внутрішнього та зовнішнього середовища на ефективність управління компанією для виявлення джерел і ключових факторів сталого розвитку щодо отримання довгострокових конкурентних переваг компанії на ринку завдяки цифрової модернізації механізмів управління відносинами з клієнтами з використанням CRM-системи;

– запропонувати адаптовану під специфіку діяльності компанії дорожню карту вдосконалення організаційної структури управління та цифровізації відповідних управлінських процесів для подальшого розвитку компанії в умовах інтеграції CRM-системи в її корпоративну IT- інфраструктуру;

– узагальнити методичні підходи до оцінки економічної ефективності щодо використання CRM-системи з урахуванням перспектив подальшої модернізації організаційної моделі управління компанією;

– здійснити синтез методики оцінювання ефективності розробки і впровадження програмних модернізацій CRM-систем з урахуванням запланованого збільшення їхньої корисності та провести апробацію цієї методики на прикладі проєкту модернізації діючої CRM-системи компанії.

Об'єктом дослідження є організаційні моделі компаній різних сфер економічної діяльності та їх системи менеджменту.

Предметом дослідження є організаційні моделі та механізми управління компаніями, інформаційно-комунікаційні системи й технології, спеціалізовані цифрові сервіси й застосунки та методи їх системного застосування під час управління бізнес-процесами компаній.

Список використаних джерел:

1. SMART CRM // SMART CRM: веб-сайт. URL: http://surl.li/hfowrx (дата звернення: 10.11.2024).

2. Бут-Гусаім О. Г., Ковтуненко К. В. Цифровий менеджмент: проблеми та перспективи розвитку. *Бізнес-Інформ*. 2020. № 6. С. 297–304. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-6_0-pages-297_304.pdf (дата звернення: 10.11.2024).

3. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.

4. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О., Мар'єнко В. Ю. Становлення і розвиток цифрового менеджменту на підприємстві. Science and society: trends of interaction: collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2023. С. 49–67.

5. Воронкової В. Г., Нікітенко В. О., Метеленко Н. Г. Інформаційно-проривні технології епохи діджиталізації : наук.-метод. посіб. для здоб. вищ. осв. ступ. докт. філос. PhD у галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спец. 073 «Менеджмент». Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 122 с.

6. Глущевський В. В. Адаптивні механізми в системах управління підприємствами : методологія і моделі : монографія. Запоріжжя : Видавн. Класич. приват. універ., 2016. 352 с.

7. Гуренко А. В., Гашутіна О. Е. Напрями розвитку систем управління в умовах діджиталізації бізнесу в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 739–745. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/113.pdf (дата звернення: 10.11.2024).

8. Келлі К. Невідворотне. 12 технологій, що формують наше майбутнє. Київ : Наш формат, 2018. 364 с.

9. Нікітенко В., Метеленко Н., Шапуров О. Концепція цифрової трансформації як чинник підтримки сталого екологічного, соціального та економічного розвитку. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers. Zaporozhzhia : Publishing house "Helvetica", 2022. 12(89). P. 142–152.

10. Петецкі І., Крикавський Є., Гладій У., Черкес Р. Актуальність впровадження CRM-систем на підприємствах. *Академічні візії*. 2023. Вип. 18. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/298 (дата звернення :10.11.2024).

11. Ткаченко А. Digital-маркетинг для бізнесу. *WEZOM* : веб-сайт. URL: https://wezom.com.ua/ua/blog/digital-marketing-6-preimuschestv-dlja-biznesa (дата звернення: 10.11.2024).

12. Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика: монографія / за ред. д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкової, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 816 с.

13. Що таке CRM. *Creatio* : вебсайт. URL: https://www.creatio.com/ua/crm/what-is-crm (дата звернення: 10.11.2024).

УДК 005.4:330.4

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6757-3124

ГЛУЩЕВСЬКИЙ АРКАДІЙ В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: adya.glu@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0000-6201-692X

КОНЦЕПТИ СИСТЕМНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ІТ-ПРОЄКТІВ ОРГАНІЗАЦІЙ: ІННОВАЦІЙНІСТЬ, АНТИСИПАТИВНІСТЬ, РИЗИКОСТІЙКІСТЬ

Актуальність дослідження. Складність процесів, що наразі проходять у світі в умовах активізації розвитку глобального цифрового середовища, потребує всебічного і глибокого осмислення наявних змін. Серед різних видів економічної діяльності на особливу увагу заслуговує ІТ-індустрія, оскільки ІТ-сектор сьогодні є ключовим драйвером національних економік. Український ІТ-сектор не є виключенням, більш того на міжнародній арені Україна вже є визнаним глобальним гравцем та, за твердженням Британської компанії Global Sourcing Association, є одним з найкращих постачальників послуг у сфері цифрових технологій [5]. Оскільки роль цифрових технологій продовжуватиме й надалі відігравати вирішальну роль в успіху організацій, менеджмент в ІТ стає дедалі важливішою функцією, включає широкий спектр завдань і обов'язків, таких як: розроблення і впровадження ІТ-стратегій та політик ІТ-компанії з урахуванням чинного законодавства, національних та міжнародних стандартів, нормативно-правового забезпечення розвитку різних видів економічної діяльності, управління відповідними ІТ-проєктами та їх ресурсами тощо, та є рушійною силою для перспективного розвитку ІТ-компаній [4].

Безперервна послідовність етапів цифрової трансформації світового бізнесу супроводжується новими викликами, які приносять непередбачуваний розвиток зовнішнього інституційного середовища, кризові явища (Ковід-19, російська військова агресія, економічні спади тощо), що призводить до економічної нестабільності й невизначеності у діяльність динамічного та мінливого ІТ-сектору та, як наслідок, є однією з причин появи різних видів ризиків у проєктній діяльності організацій.

Згідно з цим, проєктні ризики організацій загалом та ІТ-компаній зокрема необхідно виявляти (ідентифікувати), враховувати та системно управляти ними за допомогою сукупності методів й інструментів, які дозволять певною мірою спрогнозувати настання ризикових подій і своєчасно вживати заходів з їх мінімізації та нівелювання. Ця проблема перебуває на перетині двох відомих у теорії й практиці менеджменту підходів – Проєктного Менеджменту, або PM-підхід (PM – Project Management), та Ризик-Менеджменту, або RM-підхід (RM – Risk Management) [3].

Детальніший формат розкриває суть проблеми. Він базується, з одного боку, на культурі ризик-менеджменту, поняття й принципи якого визначено у Стандарті управління ризиками ISO 31000:2009 "Risk management – Principles and guidelines" [1] та регламентує відповідні процедури прийняття управлінських рішень на основі ідентифікованих ризиків (Risk Driven Decisions), а з другого боку, – на концепціях і організаційних механізмах управління життєвим циклом ІТ-проєкту як процесом. Поєднання PM-підходу з RM-підходом до управління ІТ-проєктами актуалізує проблематику щодо ідентифікації, аналізу, оцінювання, контролю та реагування на чинники ризику, які є складовою частиною ІТ-бізнесу. Згідно з концептами сучасної парадигми менеджменту, ідея поєднання цих підходів полягає в проактивності управління ІТ-проєктами. Концептуальною відмінністю такого проактивного управління є ідентифікація та аналіз ризиків ще до їх реалізації. Розвиток управлінської науки призвів до появи нових прогресивних видів проактивного управління – антикризового, адаптивного, антисипативного, ситуаційного менеджменту, тощо, котрі спрямовані на попередження та своєчасне врахування змін внутрішнього й зовнішнього середовища у діяльності підприємницьких структур загалом та ІТ-компаній зокрема.

Отже, своєчасне управління загрозами допомагає уникнути ймовірних помилок, проблем і втрат проєкту, а завдяки вмілому використанню можливостей можна з найменшими зусиллями досягти проєктних цілей, вдоволеності й очікування стейкголдерів проєкту у рамках типових проєктних обмежень – часу, грошей, ресурсів, обсягу робіт та якості. Власне, антисипативне управління покликане розв'язати вищеописану проблему. Антисипативне управління спрямоване на ідентифікування та врахування найперших ранніх ознак появи того чи іншого небажаного стану проєкту завдяки відстеженню перших слабких сигналів їхньої появи з метою прийняття випереджувальних управлінських рішень щодо завчасного усунення загроз або використання можливостей умов діяльності та виступає дієвим способом забезпечення ефективного й безперебійного функціонування ІТ-компаній в умовах ризику [2].

Таким чином, Антисипативний Менеджмент, або АМ-підхід до управління (АМ – Anticipatory Management), виступає ключовою основою для досягнення тривалого успіху організацій із ІТ-сфери; йому характерні такі основні риси: превентивність, систематичність, цілеспрямованість, функціональність, комплексність, відкритість, адаптивність, всеосяжність, адекватність, пріоритетність. У сучасній теорії і практиці менеджменту АМ-підхід до управління є систематичним цілеспрямованим процесом, що комплексно охоплює усі сфери діяльності ІТ-компанії у будь-який момент життєвого циклу ІТ-проєкту та виступає невід'ємною складовою частиною загального процесу управління організацією.

У зв'язку з викладеним вище, розбудову ефективної системи управління ІТ-компанією доцільно здійснювати на базі АМ-підходу до управління, який концептуально, методологічно та інструментально інтегрований з РМ- і RM-підходами. Вдосконалення управління ІТ-проєктами за допомогою нових інтегрованих концепцій, організаційних механізмів антисипативного управління і ризик-орієнтованих інструментів має позитивно вплинути на економіку України, сприяти підвищенню ефективності функціонування її ІТ-сегмента та комерціалізуватися для власників ІТ-компаній.

Аналіз останніх досліджень. Сфера управління проєктами формувалася та розвивалася суголосно з історією людської діяльності, але структурованих і стандартизованих форм набуло лише в останнє півсторіччя. Наразі теорія менеджменту налічує велику кількість методів, стандартів для різних сфер проєктного управління, а проблематиці застосування інструментарію проєктного менеджменту у діяльності компаній, підприємств, організацій, установ присвячено значну кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед них чинне місце посідають роботи С. Бушуєва, Н. Бушуєвої, Є. Дружиніна, С. Чернова, Е. Ларсона, А. Арчибальда, А. Квінскі, Ю. Шеорай та інших.

Термін «ризик-менеджмент» розглядається науковцями і практиками як об'єкт досліджень з позицій державного управління, економічної й фінансової безпеки, страхового, інвестиційного, фінансового, стратегічного, маркетингового, логістичного менеджменту. Найвідомішими є роботи Вітлінського В. В., Великоіваненко Г. І., Посохова І. М., Камінського А. Б., Миколайчука І. М. та інших. Отже, велика кількість наукових праць свідчить про зацікавленість дослідників до вивчення різноманітних аспектів ризик-менеджменту.

Проблему антисипативного управління розкривають дослідження провідних учених, серед яких – І. В. Баклан, О. Є. Кузьмін, О. В. Мельник, М. Є. Адамів, Е. В. Рюміна, Р. А. Руденський, Л. С. Гурьянова, Т. С. Клебанова, Ю. Г. Лисенко, В. Ешлі, Дж. Моррісон та інші.

В Україні дослідження антисипативного управління значно запізнилися порівняно зі світовими трендами і наразі перебуває ще на етапі становлення і розвитку, у дослідженнях вітчизняних науковців поки ще недостатньо повно враховуються специфічні особливості обґрунтованих теоретико-прикладних засад реалізації функцій антисипативного менеджменту для управління ІТ-проєктами на засадах ризик-орієнтованого підходу. Оскільки антисипативне управління, як і будь-який процес, передбачає реалізацію послідовних етапів, то подальші наукові розвідки мають здійснюватися у напрямі структурної декомпозиції систем антисипативного управління ІТ-компаніями з виокремленням підсистем ідентифікації та квантифікації проєктних ризиків, які впливають на їх ефективне функціонування як загрози та одночасно й як джерело отримання конкурентних переваг в ІТ-сегменті економіки країни.

Разом з тим, незважаючи на таку пильну увагу до окресленої проблеми з боку вчених і практиків, актуальним залишається проведення наукових досліджень у напрямі вдосконалення управління проєктними ризиками ІТ-компаній, оновлення категоріального й методологічного базису з урахуванням новітніх концепцій на засадах антисипативного менеджменту.

Обґрунтування методології дослідження. Враховуючи актуальність наведеної аргументації щодо трендів теорії та практики сучасного менеджменту при вирішенні окресленої проблематики, напрямком нашої наукової розвідки є «Формування антисипативної системи управління ІТ-проєктами на базі ризик-орієнтованого підходу», а *мета дослідження* полягає у теоретичному обґрунтуванні ефективних економічних, організаційних та управлінських механізмів у складі антисипативної системи управління проєктною діяльністю на засадах втілення та інтеграції прогресивних управлінських концепцій, ідей та інструментарію проєктного та ризик-орієнтованого підходів менеджменту для забезпечення цілеспрямованого і безперебійного розвитку ІТ-компаній.

Поставлена мета зумовлює вирішення таких *дослідницьких завдань:*

– дослідити та охарактеризувати концептуальну сутність, методологічні особливості, принципи та передумови застосування системного, ситуаційного, адаптивного, антисипативного, антикризового, проєктного та ризик-орієнтованого менеджменту, уточнити їх трактування в контексті проактивного управління проєктною діяльністю ІТ-компаній;

– встановити взаємозв'язок між поняттями «антисипативна система управління», «проєктні ризики», «слабкі сигнали», «ресурсне забезпечення ІТ-проєкту», «дорожня карта ІТ-проєкту» для обґрунтування теоретичних засад щодо інтеграції методологічного, функціонального та

інструментального базисів проєктного та ризик-орієнтованого менеджменту на платформі антисипативної системи управління проєктною діяльністю ІТ-компанії;

– обґрунтувати концептуальні основи створення антисипативної системи управління проєктною діяльністю ІТ-компанії завдяки розробці та вдосконаленню узгоджених між собою механізмів моніторингу внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих чинників, їх ідентифікації з точки зору визначення області збурення під їх впливом системних характеристик ІТ-проєктів, саморегулювання на основі поточної та прогностичної інформації щодо загроз появи проєктних ризиків на окремих стадіях життєвого циклу ІТ-проєкту з метою забезпечення сталості розвитку ІТ-компанії;

– розкрити передумови та узагальнити існуючі підходи до діючих в сучасних умовах методик кількісного та якісного оцінювання проєктних ризиків з урахуванням системних характеристик на різних стадіях життєвого циклу ІТ-проєкту для формування модельного базису дослідження;

– розробити структуру та запропонувати функціонал системи підтримки прийняття управлінських рішень у сфері менеджменту ІТ-проєктів на базі системи організаційних, структурно-функціональних, економіко-математичних, логічних та інформаційних моделей;

– запропонувати ефективні організаційно-управлінські механізми виявлення, ідентифікації слабких сигналів потенційних можливостей та загроз штатним умовам проєктної діяльності ІТ-компанії, розроблення сценаріїв запобігання, протидії й компенсації їхнього розвитку та негативних наслідків від актуалізованих проєктних ризиків з використанням методів менеджменту та сучасних інформаційно-комунікаційних систем і цифрових технологій.

Об'єктом дослідження є процес управління проєктною діяльністю ІТ-компаній.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-концептуального, методичного й модельного інструментарію для вдосконалення та системної інтеграції організаційно-управлінських механізмів антисипативного та проєктного менеджменту на засадах ризик-орієнтованого підходу для системної підтримки прийняття рішень з управління проєктною діяльністю ІТ-компаній.

Список використаних джерел:

1. ISO 31000:2009, Risk management – Principles and guidelines, 2009. URL: https://www.iso.org/standard/43170.html (дата звернення: 30.10.2024).

2. Адамів М. Є. Теоретико-прикладні засади антисипативного контролювання на підприємствах. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. Vol. 2. № 2. 2020. URL: https://doi.org/10.23939/smeu2020.02.001 (дата звернення: 30.10.2024).

3. Грабіна К. В., Шендрик В. В. Огляд процесів управління ризиками в ІТ-проєктах у контексті стандартів проєктного менеджменту. *Управління розвитком складних систем*. № 43. 2020. С. 26–32. DOI: 10.32347/2412-9933.2020.43.26-32 (дата звернення: 30.10.2024).

4. Кубявка Л. Б., Латишева Т. В. Концепція побудови і принципи управління проєктного та продуктового іт-менеджменту. *Управління розвитком складних систем*. № 57. 2024. С. 45–50. URL: https://urss.knuba.edu.ua/ua/zbirnyk-57/article-1750 (дата звернення: 30.10.2024).

5. Трушкіна Н. В. Управління проєктними ризиками у системі ризик-менеджменту ІТ-компанії: теоретичні аспекти. *Економіка та суспільство.* 2023. Випуск № 55. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-88 (дата звернення: 30.10.2024).

УДК 342.4:339.923(4-67EU):061.1EU(477)

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

АФОНОВ РОМАН ПЕТРОВИЧ,
к.е.н., стейкхолдер кафедри ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: afonov1980@iclod.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6736-2298

ПОЛУСМЯК АНАТОЛІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти ІІІ освітнього рівня PhD, спеціальність 073 Менеджмент, кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ОСПІЩЕВ КИРИЛО СЕРГІЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти ІІІ освітнього рівня PhD, спеціальність 073 Менеджмент, кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ІНСТУТИЦІЙНІ РЕФОРМИ УКРАЇНИ В НАПРЯМКУ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Впродовж 2022–2024 рр. реформи України на шляху до європейської інтеграції не втратили актуальності та полягають у такому: цифровізація, реформування армії, реформування системи охорони здоров'я, антикорупційні заходи, реформування судової системи, розвиток реформи децентралізації, реформа державної служби тощо. Антикорупційні заходи є найбільш очікуваними реформами у 2025 році. Сьогодні найбільшою перешкодою для реформ українці вважають брак політичної волі. Українці загалом добре розрізняють, які дії є корупційними, а які – ні. Очікувані результати реформ та думки українців щодо основних

перешкод на шляху реформування корелюють із визначенням пріоритетних реформ на 2025 рік. Наприклад, українці, хто вважає, що реформи мають привести до підвищення ефективності державних витрат, частіше пріоритизують податкову реформу, а ті, хто очікує підвищення тривалості життя, схильні надавати перевагу реформам у сферах освіти та охорони здоров'я. Сучасні думки громадян щодо важливості реформ схожі з думками 2022 року, тобто впродовж трьох років війни громадяни не відчули прогресу в інституційних реформах, які б суттєво вплинули на вектор руху до Європейського союзу. Серед нових пріоритетів слід відзначити необхідність судової реформи, податкової реформи та процеси малої приватизації, а також важливість вступу до НАТО.

Протягом останніх років в Україні триває боротьба з корупцією перш за все шляхом створення ефективних та незалежних антикорупційних органів й усунення передумов для виникнення корупції. Аналіз впровадження реформи свідчить про те, що наразі боротьба ведеться за захист тих законодавчих змін, яких вдалося досягнути в перші постреволюційні роки. До прикладу, під час запуску системи електронного декларування та її державної сертифікації представники влади штучно створювали проблеми. Згодом відбулося кілька спроб знищити важливі норми з фінансового контролю за публічними службовцями через відповідні законодавчі ініціативи – від змін до Закону «Про запобігання корупції» [1], до пропозиції запровадити так звану «нульову декларацію». Одне з найбільш очікуваних досягнень антикорупційної реформи – запуск електронного декларування доходів та активів публічних службовців – також наразі не принесло очікуваних результатів. Не менш важливий напрямок антикорупційної роботи – протидія політичній корупції, де також до сьогодні не вдалося досягнути незворотних змін. Серед цілей антикорупційної роботи залишаються актуальними такі: контроль за прозорістю фінансування політичних партій, встановлення відповідальності за неособисте голосування в Парламенті, повна заборона політичної реклами, скасування заборони прослуховування телефонних дзвінків, проведення обшуків та інших слідчих дій щодо народних депутатів. Окрім того, сьогодні влада неспроможна визначити новітні положення державної антикорупційної політики, а саме питання про ухвалення проекту нової антикорупційної стратегії «зависло»; якщо ж не визначено напрямок руху і не позначено основні кроки, то, очевидно, руху не передбачається. На нашу переконливу думку необхідно продовжувати структурні реформи, які усуватимуть передумови для вчинення корупційних правопорушень, зокрема здійснити дерегуляцію, реформувати державну службу, приватизувати державні та комунальні підприємства тощо.

В якості позитивних змін слід відзначити певні напрацювання в рамках судової реформи, зокрема: створення Громадської ради доброчесності та кваліфікаційне оцінювання суддів; внесення змін до процедури конкурсу на відбір суддів Конституційного Суду; створення Київського міського окружного адміністративного суду [2].

Починаючи з 2014 року Україна продовжує впевнено рухатись у напрямку діджиталізації державних процесів, адміністративних послуг та публічності інформації. За винятком всесвітньовідомих електронних систем – Prozorro та Prozorro.Sale, які підняли планку у міжнародних стандартах прозорості державних закупівель і продажів, із часів Революції Гідності було розроблено та запущено ще низку важливих порталів, реєстрів та баз даних. 2019 року було розроблено, а 2020 – офіційно запущено портал державних послуг «Дія», на якому вже на той момент можна було отримати онлайн 27 державних послуг. Нині через Дію користувачі можуть отримати 72 послуги та 15 цифрових документів. Зокрема, існує можливість дістати довідку внутрішньо переміщеної особи. Окрім того, особи, чиє майно було зруйновано або пошкоджено через агресію Росії після 24 лютого 2022 року, можуть подати заяву через Дію і зафіксувати це. Цю заяву буде внесено до міжнародного Реєстру збитків для подальшого нарахування компенсації [3]. Окрім цього, в лютому 2024 року запрацював Державний реєстр санкцій, який адмініструє Рада національної безпеки й оборони України (РНБО). Це єдина інформаційна база, яка дозволяє здійснювати пошук підсанкційних суб'єктів в Україні – як людей, так і компаній. Також реєстр містить інформацію про накладення, зміни й скасування санкцій, строків їхнього застосування та відповідних рішень РНБО. Такий реєстр надзвичайно корисний як для зовнішньої політики України, так і для громадян та бізнесу. Втім, необхідно увідповіднити його введення з міжнародними стандартами, передбачивши можливість і порядок звернення підсанкційної особи до РНБО з вимогою вилучити інформацію про себе, а також встановити строки зберігання інформації в реєстрі.

Отже, після повномасштабного вторгнення рф 24.02.2022 р. особливо важливо, щоб влада залучала громадянське суспільство до всіх поточних та майбутніх процесів відбудови країни. Це лише посилить ефективність цих процесів та дозволить розділяти відповідальність. Варто поширювати практику відбору громадських рад при державних органах та органах місцевого самоврядування. Владі ж необхідно поглиблювати співпрацю держави та громадянського суспільства через залученість останнього до формування державної політики на центральному та місцевому рівнях. Критично важливо забезпечити всі органи антикорупційної

інфраструктури достатнім людським ресурсом для якісного виконання своїх функцій, а також комплексно оцінити та пріоритизувати їхні напрями роботи.

План для України говорить про необхідність зміцнення органів місцевого самоврядування та розвитку реформи децентралізації, що була успішно реалізована в Україні з 2014 року. Так, під час повномасштабного вторгнення рф в Україну в деяких громадах були створені військово-цивільні адміністрації, що замінили виборні органи місцевої влади. Хоча вони необхідні для оборони, необхідно встановити чіткі правила для створення цих адміністрацій, щоб вони не стали інструментом підваження ролі місцевого самоврядування, й місцеве самоврядування було відновлено, коли це стане можливим. Також після скасування воєнного стану Україні потрібно буде завершити реформу децентралізації внесенням змін до Конституції. Потрібно чітко розподілити повноваження між центральною та місцевою владою; перегляд і розподіл багатьох функцій, які виконують центральні та місцеві органи влади, потребує певного часу та зусиль з урахуванням нових викликів. Водночас органи місцевого самоврядування мають бути підконтрольні – як громадянам, так і центральній владі.

Реформа державної служби є підґрунтям реалізації всіх інших реформ, оскільки для розроблення та впровадження відповідного законодавства потрібні компетентні та гідні довіри державні службовці. Хоча слабке дотримання законів та високий рівень корупції є перешкодою для розвитку бізнесу, є ще й інші проблеми, які необхідно розв'язати для залучення інвестицій та сприяння підприємницькій діяльності. До них належать дерегуляція, захист прав інтелектуальної власності, корпоративне законодавство і антимонопольна політика. Останніми роками Україна багато зробила для захисту прав інтелектуальної власності, але все ще має впроваджувати норми acquis ЄС щодо авторського права, поліпшувати функціонування організацій колективного управління, боротьбу з піратством. У сфері антимонопольної політики Україна повинна створити повний перелік схем державної допомоги, поліпшти прозорість державних підприємств і державно-приватних партнерств, а також скоригувати антимонопольне законодавство. Корпоративне законодавство слід оновити так, щоб підвищити прозорість структури компаній і транскордонних операцій, підтримати залучення акціонерів, цифровізацію та гендерну рівність.

Оскільки ресурси України дуже обмежені і вона значною мірою залежить від зовнішньої підтримки, і План для України, і програма МВФ приділяють велику увагу управлінню державними фінансами, щоб підвищити його ефективність [4].

В управлінні державними фінансами необхідно зосередитись на таких положеннях: додаткові видатки мають покриватися додатковими доходами; уряд має працювати над скороченням зовнішнього боргу та його заміщенням внутрішнім боргом; уряд має повернутися до середньострокового бюджетного планування та запровадити ретельніше оцінювання фіскальних ризиків; запровадити огляди витрат бюджету. Основними інструментами розв'язання проблем податкового та митного адміністрування відповідно до Національної Стратегії доходів до 2030 року [5] (далі – Стратегія) є централізація та цифровізація. Зокрема, Стратегія пропонує автоматизувати спілкування між податковими чи митними інспекторами та людьми чи підприємствами, а для виявлення порушників закону запровадити підходи, що ґрунтуються на оцінюванні ризику. У напряму реалізації Стратегії доходів і податкова, і митна служби планують розвивати свій персонал (навчання, підвищення заробітної плати, процедури відбору на основі заслуг, запровадження KPI), обмінюватися інформацією з відповідними відомствами інших країн та реалізовувати свої антикорупційні програми. Планується, що до 2030 року інформаційні системи як податкової, так і митної адміністрацій будуть консолідовані на рівні Міністерства фінансів, і ними управлятиме незалежний адміністратор.

Висновки та рекомендації. Отже, оцінка прогресу свідчить про те, що Україні вдалось зберегти динаміку реформ і продовжити стабільно рухатись у напрямку євроінтеграції, однак Європейська Комісія очікує від України відмову від політичного підходу «реактивного» реагування на окремі виклики. Рекомендації ЄС підкреслюють необхідність комплексного підходу до реформ у різних сферах, що забезпечить стійкий розвиток і системне наближення країни до європейських стандартів. Необхідно застосовувати системно-комплексний підхід у боротьбі з корупцією та забезпечити прийняття стратегічних рішень, впровадження системних, а не точкових та хаотичних змін у сфері запобігання та боротьби з корупцією. Причому, одним з основних принципів нової законодавчої рамки повинен бути принцип людиноцентричності, адже людина – в центрі всіх процесів, особливо в такій важливій сфері, як відновлення країни. Державне управління – це основа для втілення реформ і адаптації до вимог Європейського Союзу. Воно має бути сильним, прозорим і здатним забезпечувати довгострокову стабільність. Для України це означає створення сучасної системи управління, яка не лише відповідає стандартам ЄС, а й спроможна долати виклики сьогодення; ключовими завданнями реформи є такі: підвищення спроможності державного апарату, мають бути залучені професіонали, здатні впроваджувати реформи на всіх рівнях; чітка координація між органами влади, злагоджена взаємодія між

міністерствами, парламентом і місцевими органами управління є критично важливою для реалізації євроінтеграційних зобов'язань; прозорість і довіра, Європейська інтеграція потребує відкритої комунікації з громадськістю та врахування її думки. Європейський Союз чітко визначив, що реформа державного управління є одним із фундаментальних критеріїв для вступу. В Україні цей напрямок потребує посилення, але вже зараз закладаються основи для майбутніх успіхів.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції : Закон України № 1700-VII від 14.10.2014 р. (зі змінами та доп.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 01.12.2024).

2. Прогрес у боротьбі з корупцією та судовій реформі в Україні. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3881076-progres-u-borotbi-z-korupcieu-ta-sudovij-reformi-v-ukraini.html (дата звернення: 12.11.2024).

3. Десять років боротьби з корупцією: успіхи і виклики, які постали перед Україною. URL: https://drive.google.com/file/d/1HSt6tPkK0ccWX2TEsWgkGbQJKxnK8RIv/view (дата звернення: 10.11.2024).

4. Заплановані інституційні реформи в Україні. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3868701-zaplanovani-institucijni-reformi-v-ukraini.html (дата звернення: 11.11.2024).

5. Національна Стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення: 21.11.2024).

УДК 658.16:338.124.4:355.4

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

ШАРАПОВ ВЛАДИСЛАВ СЕРГІЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти ІІІ освітнього рівня PhD, спеціальність 073 Менеджмент, кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: sharapov.vlse@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0994-955X

СІЛІН АНТОН ІВАНОВИЧ,
здобувач вищої освіти ІІІ освітнього рівня PhD, спеціальність 073 Менеджмент, кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: silinanton777@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0009-0007-9583-8330

СУММА ВЛАДИСЛАВ СЕРГІЙОВИЧ,
здобувач вищої освіти ІІІ освітнього рівня PhD, спеціальність 073 Менеджмент, кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: schnitzer2017@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-7014-2271

АНТИКРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна – це соціально-політичне явище, що є найбільш гострою формою розв'язання суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, національних, релігійних, територіальних та інших суперечностей між державами, народами, націями, класами і соціальними групами засобами збройного

насильства [1]. Військові конфлікти створюють надзвичайно складні та непередбачувані умови для фінансово-економічної діяльності підприємства, підвищують ризики для бізнесу та змушують переглядати традиційні підходи до управління. Підприємства в таких умовах стикаються з численними викликами, серед яких: фізична загроза для активів; невизначеність в плануванні (оперативному, тактичному, стратегічному), а також в прогнозуванні; нестабільність логістичних каналів або втрата логістичних ланцюгів; фінансові труднощі та непрогнозовані втрати. Збереження життєздатності бізнесу, підтримка зайнятості та фінансово-економічної стабільності у період війни стає не лише інтересом окремих суб'єктів господарювання, а й критично важливим завданням для економічного та соціального відновлення країни.

Питання розробки адаптивного механізму антикризового менеджменту в умовах війни в Україні є вельми актуальним для підприємств промисловості. Криза на підприємстві, спричинена війною, не є традиційною кризою, з якою підприємства часто стикаються, а є довготривалим та «хронічним» процесом. Війна – це об'єктивний чинник, подолати наслідки якого на підприємстві неможливо. Війна як криза на підприємстві несе в собі не тільки фінансові збитки, а й загрозу для власного життя працівників та фізичних активів (руйнування майна, пошкодження майна, приховані пошкодження, втрата капіталу у всіх формах, зокрема, втрата людського капіталу). Також під час війни відбувається руйнування власне структури суспільства, тобто середовища, в якому формується людський капітал того чи іншого підприємства. Щоб впливати на складнощі війни, керівники всіх ланок управління повинні бути готові адаптувати бізнес-процеси і стратегії до умов та викликів війни. Традиційні управлінські структури можуть виявитися неадекватними вимогам ситуації, що вимагає гнучкого підходу. До таких заходів можна віднести: переоцінку ланцюгів постачання, коригування виробничих потужностей або диверсифікацію бізнес-операцій для забезпечення безперервності та стійкості господарської діяльності підприємства.

Основна мета механізму антикризового управління підприємством у воєнний період – мінімізація негативних економічних та соціальних наслідків війни у діяльності підприємства. Поняття «криза» науковці інтерпретують по різному. У загальному визначенні криза (від грецького krisis – поворотний пункт, рішення) – це вирішальна ситуація, поворотний момент. Саме «поворотний момент» у значенні слова «криза» вказує, що ситуацію можна змінити з руйнування на відновлення і розвиток, якщо ухвалити відповідні рішення [2]. З огляду на це, доцільно ввести таке поняття як *«кризовий стан підприємства, що функціонує в умовах воєнного часу»*. Під *«кризовим станом підприємства, що функціонує в умовах воєнного часу»* слід розуміти неструктуровану сукупність кризових явищ, яка є критичною та

може призвести до фізичної ліквідації підприємства як суб'єкта господарювання. У свою чергу під кризовим станом слід розуміти погіршення певних показників функціонування підприємства, які мають негативний вплив на процеси його життєдіяльності як в короткостроковому, так і в довгостроковому періодах. Кризові явища в діяльності підприємства стають моментом загострення протиріч, що виникають у процесі взаємодії окремих елементів підприємства як системи між собою та із зовнішнім середовищем. Отже, є дві основні причини виникнення кризового стану – зовнішні та внутрішні. Під час війни до зовнішніх причини, поряд з загальноекономічними, ринковими та іншими причинами, належать зовнішні чинники впливу, які виникають спонтанно, керуються країною – руйнівником і вкрай важко піддаються плануванню та прогнозуванню, тому актуальним є розробка чітких бізнес-моделей для організації ефективного антикризового менеджменту для промислових підприємств, що працюють в умовах війни.

Первинним завданням є розробка бізнес-моделі, орієнтованої на зміну підходів до командної роботи. Робоче середовище формується під впливом зовнішніх факторів, таких як ринкова кон'юнктура та економічні тенденції, а також внутрішніх процесів, таких як віддалена робота та мінливі запити клієнтів. Під час війни управління підприємством передбачає коригування пріоритетів та зосередження на інтересах команди, партнерів і клієнтів. Дуже важливо трансформувати менеджмент в бік безпеки, репутації та підтримки персоналу. Наступне завдання – розробка бізнес-моделі забезпечення безпеки персоналу. Під час війни безпека виробничих процесів часто залежить від певних ключових практик. Зазвичай вони передбачають розробку планів на випадок надзвичайних ситуацій, щоб компенсувати збої, спричинені зовнішніми факторами. Ланцюги поставок часто зміцнюються шляхом визначення альтернативних ресурсів і маршрутів. Фізичній безпеці виробничих потужностей і персоналу зазвичай приділяється підвищена увага, включаючи посилені протоколи безпеки. Поряд з цим актуалізується завдання забезпечення фінансової безпеки як стратегічної складової антикризового менеджменту і до основних завдань фінансової безпеки підприємств нами віднесено: захист законних прав і інтересів підприємства і його співробітників в умовах війни; збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування ситуацій, що виникають в умовах *«кризового стану підприємства, що функціонує в умовах війни»*; виявлення, попередження і припинення можливої протиправної та іншої негативної діяльності співробітників підприємства; забезпечення збереження матеріальних цінностей від фізичного руйнування; отримання необхідної інформації для розроблення найбільш оптимальних управлінських рішень в умовах війни. З огляду на те, що під час війни ситуація часто може

змінюватися, діагностику підприємства необхідно проводити якомога частіше. Найефективнішим є запровадження системи постійного моніторингу діяльності підприємства. Чим частіше проводити діагностику, тим більший шанс вчасно виявити та подолати проблеми, які, в умовах кризи воєнного часу, можуть призвести до тяжких наслідків.

Після адаптації та налагодження функціонування підприємства в умовах війни можуть бути застосовані різні стратегії антикризового управління, зокрема, ефективними будуть такі: захисні, стабілізації, виживання, скорочення витрат, маркетингові, фінансові тощо. В умовах війни досить часто бізнес мусить повністю змінити свою організаційну структуру. Такі рішення дозволяють підприємству стояти на ринку міцніше, або, навпаки, ставати більш адаптивним до змінного попиту. Прийняття рішень на основі цифрових даних прискорює процес і сприяє гнучкості. Як наслідок, підприємство матиме чітке уявлення про межі своєї діяльності. Вважається, що прозорість, яка ґрунтується на математичних принципах, включаючи структуроване документування інформації та бізнес-процесів, разом із чітко визначеними цілями підприємства, призводить до більш комфортного, ефективного та зацікавлюючого робочого середовища. Для адаптування функціонування підприємства в умовах війни можуть бути застосовані і такі методи, як: комунікація з персоналом, перепрофілювання співробітників, більш ретельна робота з клієнтами, переорієнтація на найбільш затребувану продукцію, вихід на міжнародні ринки, цифровізація бізнесу. Тобто антикризове управління підприємством під час війни доцільно розділити на декілька етапів: перший етап – визначення можливості функціонування підприємства; другий етап – адаптація до війни і організація функціонування в умовах війни; третій етап – функціонування під час війни та вихід на довоєнний рівень діяльності; четвертий етап – поствоєнний період, мінімізація негативних економічних та соціальних наслідків, спричинених війною у діяльності підприємства та недопущення появи нових кризових явищ.

Висновки. Отже, управління у воєнний час вимагає унікального набору навичок і підходів, які відрізняються від звичайного антикризового менеджменту. Здатність швидко приймати рішення, адаптуватися до мінливих обставин і підтримувати прозорі канали комунікації з командою є вирішальними для успіху. Хоча універсального рішення не існує, дотримання основоположних принципів дозволяє керівникам орієнтуватися в умовах війни та спрямовувати свої організації до стійкості та успіху. Антикризове управління передбачає підтримку життєдіяльності підприємства та поліпшення ситуації у його внутрішньому середовищі за допомогою важелів управління, що відновлюють діяльність, а також

спрямоване на забезпечення ліквідності, збереження капіталу та чинників виробництва для досягнення мети організації. Від швидкого реагування та адаптації бізнесу до сучасних викликів залежить майбутнє існування не тільки підприємства, а й всієї національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Нікітін А. А. Збройний конфлікт як вид воєнного конфлікту. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2018. № 2. С. 52–59.
2. Міждисциплінарний словник з менеджменту : навч. посіб. / Д. М. Черваньов та ін.; ред.: Д. Черваньова, О. Жилінської. Київ : Нічлава, 2011. 624 с.

УДК 551.583:502.131.1:37.016(477)

ПОПОВА АЛЛА ОЛЕКСАНДРІВНА,
к.е.н., доц. кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: al.al.popova@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0001-6369-2954

МЕТЕЛЕНКО НАТАЛЯ ГЕОРГІЇВНА,
д.е.н., проф., директор
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
E-mail: natalia.metelenko@gmail.com
ORCID ID: http: orcid.org/0000-0002-6757-3124

КЛАПОУШЕНКО ІВАН ПАВЛОВИЧ,
здобувач вищої освіти ІІ освітнього рівня «магістр», спеціальність 072, кафедра ІЕПФ
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

СТАН ВИКОНАННЯ ВИМОГ РАМКОВОЇ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ЗМІНУ КЛІМАТУ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ З ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОСВІТИ ЩОДО КЛІМАТИЧНИХ ПРОБЛЕМ

Ратифікувавши Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату (у відповідності до Закону України № 435/96-ВР від 29.10.96 р.), Україна взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення на національному, субрегіональному

і регіональному рівнях, зокрема в сфері освіти і науки, заходів із «… розроблення і здійснення програм просвіти та інформування громадськості з проблем зміни клімату і її наслідків» [1].

Проєктом Концепції розвитку освіти України на 2015–2025 роки, як в першій редакції, так і в наступних, не було передбачено жодної норми стосовно виконання Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. В Аналітичному звіті «Стан урахування рекомендацій, викладених у галузевих аналізах політик, програм, планів і законодавчих актів щодо реалізації в Україні положень Рамкової конвенції ООН про зміну клімату» (підготовленому за результатами дослідження, яке відбувалося за підтримки Глобального екологічного фонду (ГЕФ) та у співпраці з Програмою розвитку ООН в Україні, в рамках проєкту ПРООН/ГЕФ «Інтеграція положень Конвенцій Ріо у національну політику України»), станом на жовтень 2017 р. стосовно галузі «Освіта та наука» складений перелік із 24 пунктів щодо неврахування Рекомендацій (серед яких лише один із частковим врахуванням) [2].

Зокрема, в сфері підгалузі «Освіта» не були враховані наступні Рекомендації:

– розробити, затвердити та впроваджувати в практику підвищення кваліфікації кадрів і організації просвіти серед місцевого населення щодо питань зміни клімату;

– розробити, затвердити та впровадити у роботу освітніх округів програми просвіти та інформування громадськості з проблем зміни клімату та її наслідків;

– розробити навчальні програми для центрів неформальної та післядипломної освіти щодо питань зміни клімату [2] *(враховано лише в рамках окремих ініціатив вищих навчальних закладів, наприклад «Міжнародної літньої школи» КНЕУ ім. В. Гетьмана, за підтримки Фонду Конрада Аденауера в Україні [2])*.

У підгалузі «Післядипломна освіта» не враховані такі положення:

– розробити, затвердити та впровадити навчальні програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів із питань зміни клімату з урахуванням специфіки спеціальності;

– розробити навчальні програми для центрів неформальної та післядипломної освіти з питань зміни клімату [2].

Крім того, не знайшли відображення в Проєкті Концепції розвитку освіти України на 2015–2025 роки і такі Рекомендації, як «…забезпечення в загальноосвітніх навчальних закладах усіх рівнів освіти, в тому числі й неформальної освіти, вивчення питань, пов'язаних із зміною клімату» [2] та «…запровадження в практику підготовки та перепідготовки

педагогічного працівників за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями обмін персоналом і його відрядження з метою підготовки експертів у галузі освіти» [2] тощо.

Щодо підгалузі: «Неформальна та інформальна освіта» слід відмітити неврахування Рекомендації стосовно оновлення в Проєкті Концепції розвитку освіти України на 2015–2025 роки розділу «Зміст освіти» стосовно додавання наступних положень: 1) «забезпечити оптимальне використання розроблених освітніх матеріалів для неформальної освіти громадськості з питань зміни клімату, її наслідків», 2) «організувати міжнародний обмін навчальними матеріалами для неформальної освіти громадськості з питань зміни клімату, її наслідків». Як не передбачені впровадження, реалізація і «використання навчальних програм, розроблених міжнародними організаціями та вченими, в навчально-виховному процесі навчальних закладів усіх рівнів освіти, в тому числі й неформальної освіти» [2].

Маємо зазначити, що Концепція розвитку освіти України на 2015–2025 роки так і не була прийнята. Натомість в 2017 р. набрав чинності Закон України «Про освіту», але в ньому відсутні положення щодо реалізації просвітнього процесу з питань зміни клімату та її руйнівних наслідків для людства.

Опосередковано про обов'язковість вирішення кліматичних проблем згадується в положеннях ст. 6 Закону України «Про освіту», відповідно до якої засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є, в т. ч. «формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля» [3]. Крім того, ст. 12 Закону України «Про освіту» передбачає, що у особистості має бути сформований набір ключових компетентностей, серед яких: «…компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність…» [3]. Але для виконання Україною зобов'язань з організації просвіти щодо кліматичних проблем, наявність вищезазначених законодавчих норм та, навіть їх реалізація, є явно недостатніми.

Наші нерепрезентативні опитування здобувачів та пересічних громадян показують низьку або повну у них відсутність кліматичної обізнаності і грамотності. Тому існує нагальна потреба в широкій і зрозумілій кліматичній інформованості громадськості про причини та наслідки глобального потепління.

Для вирішення цього важливого завдання та виконання зобов'язань згідно зі ст. 6 Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, вважаємо за доцільне впровадження в учбових закладах для учнів, слухачів і здобувачів інформаційних занять про стан глобального потепління, зміни клімату

та відповідних руйнівних наслідків, в результаті чого буде значно збільшуватися рівень кліматичної інформованості і інших громадян.

Кліматично свідома громадськість, як визначальна сила суспільства, усвідомивши масштаби проблеми, впливатиме на посилення зусиль урядів країн впроваджувати заходи по запобіганню кліматичної катастрофи.

Забруднення атмосфери Землі трильйонами тонн кумулятивних парникових газів впродовж останніх 200 років при щорічному збільшенні їх викидів в атмосферу через діяльність людей швидко змінює клімат з руйнівними наслідками для життя на планеті. З цього приводу слід зауважити, що окремої оцінки та відповідного реагування з боку міжнародної спільноти заслуговує і розмір кліматичних втрат від понад двох років повномасштабної війни в Україні, які суттєво погіршили кліматичну надзвичайну ситуацію в світі.

Виходячи з вищенаведеного, пропонуємо ввести в навчальні програми всіх спеціальностей, принаймні у вищих навчальних закладах курси із оглядовими інформаційними лекціями та практичними заняттями щодо змін клімату, глобального потепління на планеті та відповідних негативних наслідків для людства. В якості складової пілотного навчального проєкту в Інженерному навчально-науковому інституті ім. Ю. М. Потебні ЗНУ для здобувачів третього рівня вищої освіти ступеня доктора філософії (в якості вибіркової дисципліни) на кафедрі інформаційної економіки, підприємництва та фінансів розроблений курс «*Управління екологічною безпекою промислового регіону та кліматична політика»;* робота в цьому напрямку триває.

Для вирішення в Україні важливого питання з просвіти, навчання та інформування громадськості щодо насування глобальної кліматичної кризи, на наше переконання, необхідно також запровадження державного регулювання процесу виконання цієї роботи на рівні Міністерства освіти і науки України. А відтак, відповідні норми мають бути передбачені в Стратегії розвитку освіти і науки до 2030 року, над Проєктом якої наразі активно працюють фахівці, експерти та громадськість.

Належної уваги потребує і розробка та обмін Освітніми програмами та інформаційними матеріалами про зміну клімату, її причини та наслідки на рівні навчальних і наукових закладів, що потребуватиме залучення відповідних фахівців, їх навчання та підвищення кваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про

зміну клімату» № 435/96-ВР від 29.10.96 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 01.10.2024).

2. Аналітичний звіт «Стан урахування рекомендацій, викладених у галузевих аналізах політик, програм, планів і законодавчих актів щодо реалізації в Україні положень Рамкової конвенції ООН про зміну клімату», підготовлений за результатами дослідження, яке відбувалося за підтримки Глобального екологічного фонду (ГЕФ) та у співпраці з Програмою розвитку ООН в Україні, в рамках проєкту ПРООН/ГЕФ «Інтеграція положень Конвенцій Ріо у національну політику України». URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/161dd362b75f1e27126136d486f1a5a483b52eba6d6ff29df0a8dbe4d05f0b46.pdf (дата звернення: 01.10.2024).

3. «Про освіту». Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (із змін.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 03.10.2024).

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОГО ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНИНА У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ»

21–22 листопада 2024 року

1. **Впровадження цифрових компетентностей у навчальні програми**:

• Розробити навчальні програми для шкіл, університетів та закладів професійної освіти, які інтегрують цифрові навички відповідно до рекомендацій Європейської рамки цифрових компетенцій (**DigComp**).

• Забезпечити тренінги для педагогів із використання сучасних цифрових технологій у навчальному процесі.

2. **Сприяння соціально відповідальній цифровій поведінці**:

• Організувати освітні кампанії, які акцентують увагу на питаннях цифрової етики, приватності, кібербезпеки та медіаграмотності.

• Створити освітні матеріали, що пояснюють відповідальне користування соціальними мережами, пошуковими системами та іншими цифровими платформами.

3. **Інклюзія у цифровій освіті**:

• Забезпечити доступ до цифрових інструментів для дітей і дорослих із обмеженими можливостями.

• Впроваджувати адаптивні цифрові платформи, які враховують різні потреби користувачів.

4. **Стимулювання колаборації між освітніми установами та бізнесом**:

• Організувати партнерства з європейськими компаніями для забезпечення доступу до сучасних цифрових технологій та інструментів навчання.

• Запровадити програми стажування для студентів у сфері цифрових технологій, які дозволять практично застосовувати здобуті знання.

5. **Створення цифрової екосистеми для освіти**:

• Розробити національні онлайн-платформи для обміну освітніми ресурсами між учнями, викладачами та батьками.

• Забезпечити інтеграцію європейських онлайн-ресурсів, таких як **European Schoolnet**, у локальну освітню систему.

6. **Розвиток компетенцій критичного мислення в цифровому середовищі**:

• Впровадити інтерактивні заняття з аналізу фейкових новин, інформаційної маніпуляції та оцінки достовірності джерел.

• Організувати воркшопи для студентів і викладачів із тематики цифрової етики та соціальних викликів у цифрову епоху.

7. **Забезпечення стійкості до цифрових ризиків**:

• Розробити модулі з кібербезпеки як обов'язковий компонент навчання для школярів і студентів.

• Створити платформи для повідомлення про цифрові загрози, такі як булінг, шахрайство та порушення приватності.

8. **Міжнародне співробітництво**:

• Залучити європейських експертів і програми, такі як **Erasmus+**, для обміну досвідом і практиками цифрової трансформації освіти.

• Запровадити студентські обміни, що сприятимуть формуванню європейської ідентичності та соціальної відповідальності у цифровому світі.

9. **Моніторинг і оцінювання ефективності цифрової трансформації**:

• Розробити індикатори для вимірювання рівня цифрової грамотності та соціальної відповідальності серед учасників освітнього процесу.

• Впровадити періодичні аудити впливу цифрової трансформації на якість освіти.

10. **Популяризація концепції соціально відповідального цифрового громадянина**:

• Організувати публічні заходи, лекції та тренінги, присвячені ролі громадянина в цифровому суспільстві.

• Створювати цифровий контент (відео, подкасти, блоги) про позитивні приклади соціально відповідальної цифрової поведінки.

11. **Розвиток STEM-освіти із акцентом на цифрові технології**:

• Інтегрувати цифрові інструменти та технології в навчання за напрямками STEM (наука, технології, інженерія, математика).

• Підтримувати створення STEM-центрів у школах і університетах, які допоможуть розвивати інноваційне мислення й технічні навички.

12. **Підтримка відкритої освіти та доступу до знань**:

• Популяризувати використання відкритих освітніх ресурсів (OER) для забезпечення доступу до якісних навчальних матеріалів для всіх.

• Розвивати ініціативи щодо створення вільних онлайн-курсів (MOOCs), орієнтованих на цифрову трансформацію освіти.

13. **Розробка стратегій захисту приватності та безпеки в цифровому середовищі**:

• Включити в навчальні програми правила безпечного використання персональних даних.

• Створити інформаційні кампанії для студентів і викладачів про ризики використання цифрових платформ і методи їх уникнення.

14. **Інтеграція ігрових технологій у навчальний процес**:

• Використовувати гейміфікацію для залучення учнів до навчання та підвищення їх мотивації.

• Створювати освітні ігри, що навчають цифровій грамотності, соціальній відповідальності та етичній поведінці.

15. **Підтримка вразливих груп у цифровій трансформації освіти**:

• Розробити програми навчання цифровим навичкам для людей похилого віку, переселенців, малозабезпечених верств населення.

• Забезпечити доступність освітніх платформ для осіб із фізичними чи когнітивними обмеженнями.

16. **Формування навичок співпраці в цифровому середовищі**:

• Включити в навчальні курси вправи, що розвивають здатність до командної роботи через цифрові інструменти.

• Використовувати міжнародні проекти, які дозволяють студентам із різних країн співпрацювати у віртуальному середовищі.

17. **Підтримка культурного розмаїття в цифровій освіті**:

• Розробити програми, які інтегрують принципи міжкультурної комунікації та толерантності в цифрове середовище.

• Створити освітні матеріали, що демонструють приклади різноманітності культур у цифровому просторі.

18. **Фінансова підтримка цифрової трансформації**:

• Запровадити державні та міжнародні гранти для фінансування цифрових освітніх ініціатив.

• Заохочувати співпрацю між приватним сектором і державою для інвестування в освітню цифрову інфраструктуру.

19. **Впровадження інноваційних технологій у процес навчання**:

• Розширити використання доповненої реальності (AR) та віртуальної реальності (VR) у навчальному процесі.

• Використовувати штучний інтелект для створення персоналізованих траєкторій навчання.

20. **Сприяння глобальному діалогу про цифрову освіту**:

• Участь у міжнародних форумах і конференціях, присвячених цифровій трансформації освіти.

• Створення національних платформ для обговорення досвіду цифрової освіти в контексті європейських стандартів.

Практичні рекомендації створюють основу для побудови ефективної, інклюзивної та соціально відповідальної системи цифрової освіти, орієнтованої на виклики цифрового суспільства в умовах глобальних викликів. Вони сприяють інтеграції інновацій, захисту людських цінностей, розвитку цифрової грамотності на європейському рівні, інтеграції передового європейського досвіду у процес цифрової трансформації освіти ЗВО України та формуванню соціально відповідального цифрового громадянина.

Наукове видання

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОГО ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНИНА У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Збірник тез доповідей
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

21–22 листопада 2024 року

Редактор-упорядник:
д. філософ. н., проф. В. Г. Воронкова

Дизайн обкладинки – *В. Савельєва*
Технічний редактор – *О. Гринюк*
Верстка – *Ю. Семенченко*

Підписано до друку 25.12.2024. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 36,85. Наклад 300. Замовлення № 1225-98.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво "Liha-Pres"
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.